EWA MARIA ŚNIEŻEK

Sprawozdawczość przepływów pieniężnych

krytyczna ocena i propozycja modelu

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO • ŁÓDŹ 2008

· ROZPRAWY HABILITACYJNE UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO ·

EWA MARIA ŚNIEŻEK

Sprawozdawczość przepływów pieniężnych

krytyczna ocena i propozycja modelu

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO • ŁÓDŹ 2008

RECENZENT
Anna Karmańska

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ
Małgorzata Szymańska

KOREKTORZY
Bogusława Kwiatkowska, Dorota Stępień

OKŁADKĘ PROJEKTOWAŁA
Barbara Grzejszczak

Rozprawa habilitacyjna wykonana w Katedrze Rachunkowości
Uniwersytetu Łódzkiego

© Copyright by Ewa Śnieżek, 2008

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
2008

Wydanie I. Nakład 100 + 60 egz.
Ark. druk. 27,75. Papier kl. III, 80 g, 70 × 100
Zam. 103/4318/2008. Cena zł 30,–

Drukarnia Uniwersytetu Łódzkiego
90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

ISBN 978-83-7525-198-2

Mojej Rodzinie...

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów 9
Wstęp 13
Rozdział I. Informacja finansowa w dobie globalizacji 22
1. Globalizacja – podstawowy czynnik warunkujący procesy harmonizacji rachunkowości 22
1.1. Istota i uwarunkowania procesów globalizacji we współczesnej gospodarce 22
1.2. Rachunkowość międzynarodowa atrybutem globalizacji 29
1.3. Procesy harmonizacji i standaryzacji rachunkowości jako przejaw zmian w gospodarce globalnej XXI wieku 35
2. Rola rachunkowości w tworzeniu wiernego obrazu działalności przedsiębiorstwa 43
2.1. Kreowanie wizerunku jednostki w świetle zasady *True and Fair View* 43
2.2. Istota i przyczyny tendencyjnego kreowania obrazu działalności podmiotu 49
2.3. Ograniczanie wpływu tendencyjnego wykorzystania polityki rachunkowości 58
3. Informacja finansowa wyznacznikiem kierunku rozwoju globalnych standardów rachunkowości 61
3.1. Informacja finansowa w świetle potrzeb jej użytkowników 61
3.2. Ramy Koncepcyjne jako podstawa tworzenia wzorców „dobrej" informacji finansowej 69
3.3. Wdrażanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej przejawem zapotrzebowania na informację finansową 75
4. Informacje o przepływach pieniężnych jako szczególny rodzaj informacji finansowej 82
4.1. Pieniądz i zarządzanie nim w działalności gospodarczej 82
4.2. Informacje finansowe w świetle krytyki współczesnej sprawozdawczości finansowej 89
4.3. Przydatność informacji o przepływach pieniężnych w ocenie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa 93
Rozdział II. Ewolucja koncepcji sprawozdawczości przepływów pieniężnych 100
1. Historyczne źródła koncepcji rachunku przepływów pieniężnych 100
1.1. Teorie bilansowe jako fundament rachunkowości przepływów pieniężnych – prace C. Sganziniego i E. Schmalenbacha 100
1.2. E. Walb i E. Kosiol – kontynuatorzy teorii bilansu dynamicznego E. Schmalenbacha 109
1.3. Rachunek przepływów pieniężnych jako rozwinięcie dynamicznych teorii bilansowych 115

2. Ewolucja podejścia funduszowego (*Funds Flow*) w rachunku przepływów 121
2.1. Istota i wczesny rozwój podejścia funduszowego 121
2.2. Rozwój regulacji w zakresie sprawozdawczości przepływów finansowych 127
2.3. Krytyka podejścia funduszowego jako fundament rachunku przepływów pieniężnych 135
3. Ewolucja podejścia kasowego (*Cash Flow*) w rachunku przepływów 141
3.1. Rachunek przepływów pieniężnych jako najpełniejsza forma podejścia funduszowego – propozycje na fali krytyki przepływów finansowych 141
3.2. Rozwój podejścia kasowego w sprawozdawczości przepływów 147
3.3. Wykorzystanie relacji między elementami pieniężnymi i memoriałowymi w procesach decyzyjnych – przegląd badań empirycznych 152
4. Współczesne koncepcje pomiaru dokonań oparte na przepływach pieniężnych 165
4.1. Wolne przepływy pieniężne (FCF) jako podstawa szacowania wartości przedsiębiorstwa 165
4.2. Pieniężna stopa zwrotu z inwestycji (CFROI) a gotówkowa wartość dodana (CVA) 172
4.3. Nowe wyzwania dla nauki i praktyki rachunkowości 176

Rozdział III. Analiza porównawcza wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych 185
1. Koncepcja analizy porównawczej wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych 185
1.1. Specyfikacja celu, zakresu i kryteriów analizy 185
1.2. Wyróżnienie ogólnych atrybutów systemów rachunkowości krajów wybranych do analizy 192
1.3. Specyfikacja szczegółowych cech formalnoprawnych sprawozdawczości przepływów pieniężnych 200
2. Koncepcyjno-metodologiczna płaszczyzna analizy porównawczej wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych 211
2.1. Analiza podstawowych pojęć oraz przekrojów klasyfikacyjnych 211
2.2. Analiza metodologii prezentacji informacji o przepływach pieniężnych 218
2.3. Analiza pozostałych zagadnień metodologicznych 221
3. Problemowa analiza porównawcza wybranych regulacji w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych 228
3.1. Zasady ujmowania różnic kursowych w rachunku przepływów pieniężnych 228
3.2. Ujmowanie odsetek i dywidend w rachunku przepływów pieniężnych 231
3.3. Analiza zasad ujmowania pozostałych szczegółowych kategorii finansowych w rachunku przepływów pieniężnych 235
4. Uzupełnienie analizy porównawczej wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych i zestawienie wniosków 241
4.1. Przegląd specyfiki regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w krajach nie objętych badaniem – synteza podejść 241
4.2. Szczególne zalecenia w zakresie dodatkowej informacji do rachunku przepływów pieniężnych 249
4.3. Wnioski z badania porównawczego – specyfika standaryzacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych oraz jej bariery 253

Rozdział IV. Ewolucja sprawozdawczości przepływów pieniężnych w Polsce – wyniki badań empirycznych 256
1. Rozwój polskiej praktyki prezentacji informacji o przepływach pieniężnych..... 256
1.1. Informacje o przepływach pieniężnych w polskiej praktyce gospodarczej przed rokiem 1994 256
1.2. Doskonalenie polskiej praktyki w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych po 1994 roku..... 263
1.3. Dyskusje nad przydatnością i kształtem rachunku przepływów pieniężnych na tle polskiej literatury przedmiotu 271
2. Wstępne diagnozowanie dokonań przedsiębiorstw na podstawie segmentowych strumieni przepływów pieniężnych 281
2.1. Wariantowość wstępnej oceny dokonań przedsiębiorstw na podstawie segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto 281
2.2. Wyniki badania struktury segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w polskich spółkach publicznych w latach 1995–2001 287
2.3. Obraz dokonań polskich spółek publicznych w latach 1995–2001 na podstawie wstępnej oceny ich przepływów pieniężnych 294
3. Praktyka sporządzania rachunku przepływów pieniężnych według polskiego standardu tego sprawozdania – badania ankietowe w latach 2003 i 2005..... 299
3.1. Specyfikacja celu, zakresu i kryteriów badania ankietowego..... 299
3.2. Ocena trudności w sporządzaniu oraz użyteczności rachunku przepływów pieniężnych w polskiej praktyce – wyniki badań ankietowych w latach 2003 i 2005 302
3.3. Propozycje zakresu dokumentowania strumieni przepływów pieniężnych w polskiej sprawozdawczości finansowej 308
4. Praktyka sporządzania rachunku przepływów pieniężnych według międzynarodowego standardu tego sprawozdania – badanie danych finansowych polskich spółek publicznych za 2005 rok 317
4.1. Specyfikacja celu, zakresu i kryteriów badania 317
4.2. Sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 – wyniki badania raportów finansowych polskich spółek giełdowych za 2005 rok 319
4.3. Ocena trudności w sporządzaniu w polskiej praktyce gospodarczej rachunku przepływów pieniężnych według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 329
Rozdział V. Nowy wymiar sprawozdawczości przepływów pieniężnych – propozycja modelu 332
1. Ramy tworzenia modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych 332
1.1. Potrzeba zmian współczesnego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych – synteza wyników badań własnych 332
1.2. Raport biznesowy jako odzwierciedlenie współczesnych tendencji rozwojowych w sprawozdawczości finansowej..... 337
1.3. Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne jako element raportu biznesowego 344
2. Założenia i struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych..... 349
2.1. Podstawy teoretyczne modelu – analiza relacji: wpływy – przychody i wydatki – koszty 349
2.2. Przesłanki, cele i podstawowe założenia modelu sprawozdawczego przepływów pieniężnych 354
2.3. Ogólna struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych 358

3. Prezentacja poszczególnych modułów modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych ... 363
3.1. Prezentacja modułów 0 i 1 modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych ... 363
3.2. Charakterystyka modułów 2, 3 i 4 modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych ... 368
3.3. Propozycja struktury raportu z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych ... 378
3.4. Propozycje dodatkowych ujawnień informacji o przepływach pieniężnych ... 381
4. Model sprawozdawczości przepływów pieniężnych w świetle współczesnych kierunków rozwoju sprawozdawczości finansowej ... 387
4.1. Ogólne wytyczne dotyczące sprawozdawczości finansowej – wspólny projekt IASB / FASB *Financial Statement Presentation* ... 387
4.2. Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne jako szczególny nurt badań specyfiki przepływów pieniężnych podmiotu ... 395
4.3. Model sprawozdawczości przepływów pieniężnych – wnioski końcowe ... 400
Zakończenie ... 403
Załącznik nr 1. Kwestionariusz ankiety wykorzystanej w badaniu przeprowadzonym w latach 2003 i 2005 ... 408
Załącznik nr 2. Wykaz spółek publicznych wybranych do badania za 2005 rok ... 412
Literatura ... 416
Od Redakcji ... 443

WYKAZ SKRÓTÓW

AAS – Australian Accounting Standard (Australijski Standard Rachunkowości)
ACCA – Association of Chartered Certified Accountants (Stowarzyszenie Dyplomowanych Biegłych Rewidentów)
AFTF – *Accounting for the Future* (*Rachunkowość (dla) przyszłości*)
AICPA – American Institute od Certified Public Accountants (Amerykański Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów)
AIMR – Association for Investment Management and Research (Stowarzyszenie ds. Zarządzania Inwestycjami i Badań)
AMEX – American Stock Exchange (Amerykańska Giełda Papierów Wartościowych)
APB – Accounting Principles Board (Rada ds. Zasad Rachunkowości)
ASB – Accounting Standards Board (Rada Standardów Rachunkowości)
ASEAN – Association of South-East Asian Nations (Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej)
ASRB – Accounting Standards Review Board (Rada Standardów Rachunkowości)
ASSC – Accounting Standards Steering Committee (Komitet Przygotowawczy Standardów Rachunkowości)
BADC – Business Accounting Deliberation Council (Rada ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw)
CAP – Committee on Accounting Procedures (Komitet ds. Procedur Rachunkowości)
CFROI – *Cash Flow Return on Investment* (pieniężna stopa zwrotu z inwestycji)
CVA – Cash Value Added *(*gotówkowa wartość dodana)
DRS – Deutscher Rechnungslegungs Standard (Niemiecki Standard Rachunkowości)
DRSC – Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee (Niemiecki Komitet Standardów Rachunkowości)
Dz. U. – „Dziennik Ustaw"
Dz. Urz. KPW – „Dziennik Urzędowy Komisji Papierów Wartościowych"
Dz. Urz. Min. Fin. – „Dziennik Urzędowy Ministra Finansów"
EFRAG – European Financial Reporting Advisory Group (Europejska Grupa Doradcza ds. Sprawozdawczości Finansowej)
EVA – *Economic Value Added* (ekonomiczna wartość dodana)
FAF – Financial Analysts Federation (Federacja Analityków Finansowych)

FASB – Financial Accounting Standard Board (Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej)
FCF – *Free Cash Flow* (wolne przepływy pieniężne)
FPJIG – Financial Performance Joint International Group (Połączona Międzynarodowa Grupa ds. Dokonań Finansowych)
FRS – Financial Reporting Standard (Standard Sprawozdawczości Finansowej)
GAAP – Generally Accepted Accounting Principles (Ogólnie Akceptowane Zasady Rachunkowości)
GATT – General Agreement on Tariffs and Trade (Układ Ogólny w Sprawie Ceł i Handlu)
GoB – Grundsätze ordnungmäßiger Buchführung (Zasady Prawidłowej Rachunkowości)
EBITDA – *Earnings before Interest, Taxes, Depreciation and Amortization* (zysk przed spłatą odsetek, opodatkowaniem i amortyzacją)
HGB – *Handelsgesetzbuch* (*Kodeks handlowy*)
IAPC – International Auditing Practices Committee (Komitet Międzynarodowych Praktyk Rewizyjnych)
IASB – International Accounting Standards Board (Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości)
IASC – International Accounting Standards Committee (Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości)
ICAA – Institute of Chartered Accountants in Australia (Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów Australii)
ICAEW – Institute of Chartered Accountants in England and Wales (Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów Anglii i Walii)
ICFA – Institute of Chartered Financial Analysts (Instytut Dyplomowanych Analityków Finansowych)
IDW – Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland (Instytut Biegłych Rewidentów w Niemczech)
IFAC – International Federation of Accountants (Międzynarodowa Federacja Księgowych)
IFRS – International Financial Reporting Standards (Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej)
IMF – International Monetary Fund (Międzynarodowy Fundusz Walutowy)
IOSCO – International Organization of Securities Commissions (Międzynarodowa Organizacja Komisji Papierów Wartościowych)
IRR – *Internal Rate of Return* (wewnętrzna stopa zwrotu)
JICPA – Japanese Institute of Certified Public Accountants (Japoński Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów)
Mon. Pol. – „Monitor Polski”
MSR / MSFF – Międzynarodowe Standardy Rachunkowości / Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej

NAFTA – North American Free Trade Agreement (Północnoamerykański Układ Wolnego Handlu)
NFFAS – National Federation of Financial Analysts Societies (Narodowa Federacja Stowarzyszeń Analityków Finansowych)
NPV – *Net Present Value* (wartość bieżąca netto)
NYSE – New York Stock Exchange (Nowojorska Giełda Papierów Wartościowych)
NYSSA – New York Society of Security Analysts (Nowojorskie Stowarzyszenie Analityków Papierów Wartościowych)
OECD – Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju)
ROE – *Return on Equity* (stopa zwrotu z kapitału własnego)
ROI – *Return on Investment* (stopa zwrotu z inwestycji)
SEC – Securities and Exchange Commission (Komisja Papierów Wartościowych i Giełd)
SFAS – Statement of Financial Accounting Standards (Wytyczne Standardów Rachunkowości Finansowej)
SKwP – Stowarzyszenie Księgowych w Polsce
SSAP – Statement of Standard Accounting Practice (Standard Praktyki Rachunkowości)
UE – Unia Europejska
WACC – *Weighted Average Cost of Capital* (średni ważony koszt kapitału)
WTO – World Trade Organization (Światowa Organizacja Handlu)

WSTĘP

Początek XXI wieku przyniósł światu kolejne przemiany polityczne i społeczno-ekonomiczne w skali globalnej. Uznanie priorytetu wartości dla akcjonariusza, wprowadzenie kategorii wartości godziwej i wzrost znaczenia prospektywnego spojrzenia na rzeczywistość gospodarczą spowodowały przejście od pomiaru zysku do pomiaru wartości przedsiębiorstwa i ujawniły zarazem jeden z podstawowych współczesnych dylematów – wycenę w wartości godziwej w kontekście równoległego posługiwania się kategorią wartości historycznej. Jednocześnie głośnym echem odbiły się skandale finansowe, uświadamiające z jednej strony słabości natury ludzkiej, a z drugiej – wagę „dobrej" informacji finansowej.

Informacja jest w globalnej gospodarce, obok umiejętności korzystających z niej użytkowników, jednym z kluczowych czynników warunkujących sukces w biznesie. To właśnie ona stanowi podstawę podejmowania decyzji gospodarczych, umożliwia sprawne funkcjonowanie rynków oraz determinuje poprawność odwzorowania sytuacji finansowej przedsiębiorstwa zarówno w ujęciu *ex post*, jak i *ex ante*.

Zarządy spółek często kierują się w określaniu jakości i zakresu ujawnianej informacji własnym interesem, nie zawsze zbieżnym z interesami kapitałodawców. Ta swoista asymetria informacyjna występowała już w przeszłości i trwa nadal, stanowiąc jedno z największych zagrożeń, nie tylko dla poszczególnych uczestników rynków kapitałowych, ale dla efektywności tych rynków w ogóle. Całkowita eliminacja asymetrii informacyjnej nie jest zapewne możliwa, niemniej jej ograniczenie staje się ważnym zadaniem dla przedstawicieli różnych środowisk związanych z gospodarką lokalną i międzynarodową.

Rachunkowość, bez względu na sposób jej definiowania, ma na celu odwzorowywanie rzeczywistości gospodarczej i komunikowanie tych odwzorowań otoczeniu. Społeczne postrzeganie rachunkowości determinuje kontekst, w jakim rozważa się jej rozwój. Kierunek zmian w rachunkowości wyznaczają społeczeństwa ery informacji i wiedzy.

Zatem rachunkowość zmienia się wraz z ewolucją społeczeństwa i rozwojem rzeczywistości gospodarczej, a jej metody i rozwiązania odzwierciedlają coraz to nowe potrzeby ekonomiczne i informacyjne otoczenia społeczno-gospodarczego. Od lat między rachunkowością i jej otoczeniem obserwuje się

rodzaj sprzężenia zwrotnego – rachunkowość uczestniczy aktywnie w kreowaniu otaczającej przedsiębiorstwa rzeczywistości gospodarczej, jednocześnie tę rzeczywistość odwzorowując. Wpływa ona na otoczenie (kształtuje je), a jednocześnie silnie reaguje na jego zmiany (pozostaje pod wpływem otoczenia, w którym jest stosowana).

Rachunkowość odzwierciedla zatem relacje gospodarcze i jednocześnie sama na nie oddziałuje. Jednocześnie nie jest ona zawieszona w próżni; jest związana *ex natura* z rachunkiem wartości, a kategoria wartości stanowi o jej istocie. Rachunkowość funkcjonuje w konkretnych warunkach, odzwierciedla konkretne relacje, oczekuje się od niej konkretnych efektów, czyli wiernej, rzetelnej i prawdziwej informacji, nie tylko finansowej.

Informacyjna funkcja rachunkowości jest najstarszą funkcją realizowaną przez nią w podmiotach gospodarczych oraz w ich otoczeniu[1]. To właśnie ta funkcja wraz z koniecznością jej doskonalenia stała się motorem rozwoju rachunkowości, kształtowanie jej metod, form i stosowanych technik.

Sprawozdawczość finansowa jest najbardziej syntetycznym źródłem informacji o sytuacji finansowej i dokonaniach podmiotu. Wielowarstwowość tego źródła wynika bezpośrednio z oddzielenia funkcji własności od funkcji zarządzania, co spowodowało współistnienie wielu stron zainteresowanych informacją finansową. Wzrost przejrzystości i jakościowo poprawnej zawartości informacyjnej sprawozdań jest dziś przedmiotem badań oraz intensywnych prac organizacji międzynarodowych odpowiedzialnych za tworzenie globalnych standardów rachunkowości, w szczególności sprawozdawczości finansowej.

Nieporównywalnie większa niż dotychczas, skala zmian w sprawozdawczości finansowej jest spowodowana procesami globalizacji. Proces tworzenia globalnego systemu rachunkowości został zapoczątkowany już bardzo dawno. W niektórych krajach uczestnictwo w tych procesach przejawia się w podejmowaniu wysiłków w kierunku umiędzynarodowienia rozwiązań lokalnych. Większość krajów aktywnie włączyła się w procesy tworzenia i doskonalenia wzorców. A. Jarugowa podkreśla, że „standardy stanowią alternatywę dla rynku i rozwiązań legislacyjnych jako środków organizacji społeczeństw"[2].

Obecnie podejmowane działania, zmierzające w kierunku budowania raportów biznesowych, mają na celu zmniejszenie do minimum asymetrii informacji otrzymywanych przez właścicieli i zarządy podmiotów. Redefiniowanie modelu sprawozdawczości finansowej oraz zmiany jej struktury i zakresu są uwarunkowane zmieniającymi się potrzebami informacyjnymi użytkowników sprawoz-

---

[1] Pisał o tym między innymi Z. Messner, *Funkcje współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 51, s. 117–128.

[2] A. Jaruga, *Perspektywy rozwoju rachunkowości w świetle konwergencji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007, s. 523.

dań. Zmiany celu sprawozdawczości finansowej są najbardziej widoczne w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości / Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej, a ich konsekwencją stało się przede wszystkim przejście w wycenie od kosztu historycznego do wartości godziwej, wzrost ujawnień oraz zmiany zakresu i jakości ujawnianej informacji. Te ostatnie stały się kluczowymi elementami w procesie kreowania wiarygodności przedsiębiorstw, jako cechy szczególnie istotnej w tworzeniu długotrwałych relacji z właścicielami i interesariuszami. Obserwując proces przekształcania sprawozdania finansowego w raport biznesowy, I. Sobańska podkreśla, że „nowa orientacja spółek w komunikowaniu się z interesariuszami przez sprawozdania finansowe tworzone według międzynarodowych standardów i dobrych praktyk rachunkowości wymaga głębokiej restrukturyzacji systemu rachunkowości, zmian w organizacji i ich systemie zarządzania”[3].

Nowe koncepcje raportów biznesowych promują nie tylko rozszerzenie zakresu informacji finansowej i zwiększenie jej przejrzystości, ale kładą coraz większy nacisk na ocenę ryzyka związanego z działalnością podmiotów oraz ocenę kontroli tego ryzyka. Inny jest zatem wymiar raportowania i wykorzystania informacji o strumieniach przepływów pieniężnych, zarówno tych, które sprawozdawczość finansowa odwzorowuje w kontekście historycznym, jak również i tych, które wystąpią w podmiocie w przyszłości.

W Polsce na skutek przemian systemowo-gospodarczych w latach 90. ubiegłego wieku intensywnej transformacji podlegała również rachunkowość, a szczególnym tego wyrazem stała się implementacja Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej do prawa bilansowego. Jednym z obszarów implementacji międzynarodowych regulacji jest sprawozdawczość przepływów pieniężnych.

Problematyka ewolucji koncepcji i unormowań sprawozdawczości przepływów pieniężnych nie została, jak dotychczas, w Polsce opisana w sposób zwarty i kompleksowy. Prace autorów anglojęzycznych, stanowiące kamień węgielny dla rozwoju koncepcji przepływów pieniężnych w rachunkowości, również nie doczekały się prezentacji i wyczerpującego omówienia w literaturze polskiej. Jednocześnie sposób ujmowania strumieni przepływów pieniężnych w polskiej sprawozdawczości finansowej wielokrotnie podlegał krytyce. W polskich przedsiębiorstwach obserwuje się wciąż niewielkie, mimo deklaracji ich zarządów, wykorzystanie praktyczne takich informacji. Podczas gdy znaczenie informacji o przepływach pieniężnych na całym świecie rośnie, w Polsce ten nurt sprawozdawczości finansowej wydaje się tkwić w miejscu. Jest to zjawisko szczególnie

[3] I. Sobańska, *Reorientacja sprawozdań finansowych i systemu rachunkowości jako skutek wdrażania MSR*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2005, t. 27 (83), s. 76.

niepokojące w kontekście prawidłowego zrozumienia istoty raportu biznesowego i roli informacji o przepływach pieniężnych w jego prawidłowym tworzeniu.

W świetle przedstawionych powyżej rozważań można określić podstawowe przesłanki podjęcia w niniejszej rozprawie tej problematyki.

1. Potrzeba osadzenia współczesnych trendów rozwoju sprawozdawczości strumieni przepływów pieniężnych w szerokim kontekście ewolucji tego nurtu w literaturze, badaniach i praktyce światowej, co wynika z przekonania autorki, że badania historyczne pozwalają lepiej zrozumieć aktualny stan i perspektywy rozwoju koncepcji i praktyki sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

2. Krytyczna ocena stanu zaawansowania polskiej praktyki w zakresie rozumienia i prawidłowego sporządzania rachunku przepływów pieniężnych oraz przypisania należnego mu znaczenia.

3. Poznanie tendencji rozwojowych rachunkowości zorientowanej na potrzeby właściciela oraz wpisanie w ten nurt nowoczesnego i analitycznego podejścia do odwzorowania strumieni przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie.

U podstaw pracy leży głębokie przekonanie autorki o istotnej roli informacji o przepływach pieniężnych, zarówno w ujęciu *ex post*, jak i *ex ante*, w procesach decyzyjnych, w kontekście szeroko stosowanego w rachunkowości prawa wyboru oraz w obliczu intensywnych działań podejmowanych w kierunku ujmowania w sprawozdaniach finansowych coraz większej liczby danych szacunkowych. Warto podkreślić, że rozprawa stanowi wynik kilkunastoletnich badań autorki, zarówno literaturowych, jak i empirycznych, oraz doświadczeń praktycznych.

Celem pracy jest przedstawienie propozycji modelu sprawozdawczego odwzorowania strumieni przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie oraz podkreślenie jego znaczenia w raporcie biznesowym XXI wieku, a więc wskazanie na potrzebę kształtowania nowego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych jako podstawowego nośnika informacji o przedsiębiorstwie. Realizację podstawowego celu rozprawy ułatwia określenie jej celów cząstkowych:

1) prezentacja w zarysie wpływu procesów globalizacji, harmonizacji i standaryzacji rachunkowości na kształtowanie zapotrzebowania na informację finansową;

2) przedstawienie ewolucji koncepcji i podejść do raportowania strumieni przepływów pieniężnych jako istotnego czynnika warunkującego prawidłowe zrozumienie współczesnej roli informacji o przepływach pieniężnych;

3) zwrócenie uwagi na specyfikę i znaczenie krajowych norm sprawozdawczości przepływów pieniężnych, przejmujących – jako regulacje lokalne – cechy otoczenia, w którym funkcjonują, co powinno mieć istotne znaczenie w procesie tworzenia wzorców międzynarodowych;

4) wykazanie braku spójności rozwiązań stosowanych w sprawozdawczości przepływów pieniężnych oraz krytyczne podejście do sposobu interpretacji i implementacji wymagań Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 na przykładzie praktyki polskiej.

Dążąc do realizacji podstawowego celu rozprawy, autorka podjęła próbę udowodnienia tezy głównej i tez szczegółowych. **Teza główna sprowadza się do następującego stwierdzenia: silnie zaznaczający się w dobie globalizacji trend udostępniania kompleksowej informacji finansowej, wynikający z rosnących i wielowymiarowych potrzeb informacyjnych użytkowników, rozpatrywany w kontekście ciągłej ewolucji sprawozdawczości finansowej, wymusza weryfikację podejścia do struktury i zasad prezentacji strumieni przepływów pieniężnych w podmiocie.**

Tezy szczegółowe zostały sformułowane następująco:

1) globalizacja oraz przemiany społeczno-ekonomiczne i polityczne spowodowały intensyfikację potrzeb harmonizacji i standaryzacji regulacji rachunkowości, zarówno w skali regionalnej, jak i międzynarodowej;

2) procesy globalizacji oraz harmonizacja i standaryzacja zasad rachunkowości, zorientowanych na wzrost wartości dla właścicieli, uwypukliły ogromne znaczenie i wciąż rosnące zapotrzebowanie na informację finansową o określonych cechach jakościowych;

3) ewolucja sprawozdawczości przepływów jednoznacznie wskazuje na wciąż rosnące znaczenie takich informacji; ewolucyjny charakter rozwoju sprawozdawczości przepływów przejawia się w przechodzeniu od podejścia funduszowego do podejścia kasowego, jako najpełniejszej formy odwzorowania strumieni przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie;

4) ewolucja zasad ujmowania i prezentacji informacji o strumieniach przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie następuje począwszy od znaczącego zróżnicowania aparatu pojęciowego, koncepcji i metodologii zastosowanych w sprawozdawczości finansowej do przedstawiania strumieni przepływów pieniężnych jako istotnego elementu nowoczesnego raportu biznesowego w dobie globalizacji;

5) ewolucja struktury informacyjnej raportu z przepływów pieniężnych odpowiadająca nowym wyzwaniom sprawozdawczym XXI wieku jest możliwa i konieczna.

Do udowodnienia sformułowanych powyżej tez zastosowano następujące metody badawcze:

1) rozległe studia literaturowe, którymi została objęta anglojęzyczna i polska literatura przedmiotu; jej wieloletnie studiowanie oraz praktyczne weryfikowanie różnych rozwiązań w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych pozwoliły autorce na wypracowanie własnych opinii i podejść, a także rozwiązań, które zaowocowały wieloma opracowaniami naukowymi i praktycznymi na

ten temat oraz opracowaniem Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*;

2) analiza porównawcza rozwiązań ogólnych i szczegółowych w zakresie standaryzacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w ujęciu międzynarodowym;

3) badania empiryczne w formie: analizy struktury strumieni przepływów pieniężnych w raportach polskich spółek publicznych w latach 1995–2001, badania ankietowego w latach 2003 i 2005 oraz analizy porównawczej, na podstawie raportów za rok 2005, zasad i stopnia implementacji Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 w polskich spółkach publicznych.

Osiągnięciu potwierdzenia przyjętych w rozprawie tez została podporządkowana jej struktura. Praca obejmuje wstęp, pięć rozdziałów i zakończenie.

W rozdziale I przedmiotem rozważań jest informacja finansowa w kontekście procesów globalizacji. Z uwagi na ogromną liczbę publikacji na temat globalizacji, regionalizacji, harmonizacji i standaryzacji rachunkowości autorka podjęła próbę ukazania szerokiego tła procesów kształtujących zarówno zapotrzebowanie na informację finansową, jak i uwarunkowań jej prawidłowego tworzenia, które nie może następować w oderwaniu od przemian zachodzących w otoczeniu zewnętrznym i wewnątrz podmiotu. Autorka przedstawiła specyfikę zmian w podejściu do struktury i zakresu informacji finansowej w świetle postępujących procesów globalizacji, których istotnym atrybutem jest harmonizacja i standaryzacja rachunkowości, wskazując tym samym na potrzebę „biznesowego" raportowania dokonań przedsiębiorstwa. W rozdziale tym poruszono także zagadnienia (np. problematyka rachunkowości kreatywnej i agresywnej), których związek z celem rozprawy jest co prawda pośredni, jednak ich opisanie warunkuje możliwość rozważania sprawozdawczości przepływów pieniężnych we właściwym, szerokim kontekście ekonomiczno-społecznym.

W rozdziale II ukazano ewolucyjny charakter rozwoju koncepcji sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Przedstawiono zarys ewolucji podstawowych podejść do raportowania przebiegu strumieni przepływów: podejście funduszowe (*Funds Flow*) oraz kasowe (*Cash Flow*), uwzględniając w szczególności:

1) podstawy teorii dynamicznego bilansu, rozwijane przez C. Sganziniego, E. Schmalenbacha, E. Walba i E. Kosiola, które stworzyły fundament pod współczesne rozumienie zasad prezentacji informacji o przepływach pieniężnych;

2) rozwój i krytykę podejścia funduszowego oraz propozycje zmian powstałe na fali tej krytyki;

3) ewolucję istoty podejścia kasowego w rachunku przepływów, akcentując przy tym wyniki badań empirycznych nad wykorzystaniem w procesach decyzyjnych relacji między elementami memoriałowymi i pieniężnymi, zawartymi w informacji sprawozdawczej;

4) krótką charakterystykę współczesnych mierników pomiaru dokonań opartych na przepływach pieniężnych.

Rozważania zawarte w rozdziale II przeprowadzono przede wszystkim na podstawie literatury anglo-amerykańskiej, ponieważ właśnie w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii koncepcje sprawozdawczości przepływów pieniężnych rozwijały się najbardziej dynamicznie, natrafiając na dogodne warunki technologiczne i gospodarcze.

W rozdziale III zamieszczono analizę porównawczą standardów regulujących sprawozdawczość przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w ujęciu międzynarodowym. Przedmiotem rozważań w tym rozdziale są zwłaszcza zalecenia standardów odnośnie do: zagadnień koncepcyjno-metodologicznych, zasad ujmowania szczegółowych kategorii finansowych oraz informacji objaśniających do rachunku przepływów pieniężnych. Badanie porównawcze w tym zakresie uzupełniono syntetycznym opisem rozwiązań w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych w krajach nie objętych badaniem.

W rozdziale IV przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych przez autorkę w latach 1995–2005. Dotyczyły one:

1) struktury strumieni przepływów pieniężnych netto w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych spółek giełdowych w latach 1995–2001;

2) praktyki sporządzania rachunku przepływów pieniężnych (badania ankietowe przeprowadzone w latach 2003 i 2005);

3) zakresu, sposobu i stopnia implementacji Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 w sprawozdaniach finansowych polskich spółek publicznych za rok 2005.

Wyniki badań umożliwiły autorce przeprowadzenie krytycznej oceny sprawozdawczości przepływów pieniężnych, co w sposób znaczący przyczyniło się do podjęcia próby budowy nowego modelu sprawozdawczego w tym zakresie.

Badania poprzedzono przedstawieniem zarysu ewolucji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w Polsce. Charakterystykę rozwoju koncepcji i norm prezentacji informacji o przepływach pieniężnych poparto przeglądem polskiej literatury przedmiotu.

W rozdziale V przedstawiono teoretyczne ramy nowego modelu sprawozdawczego przepływów pieniężnych, jako odpowiedzi na wciąż rosnące zapotrzebowanie na szczegółową i wiarygodną informację finansową. Nowy wymiar prezentacji informacji o przepływach pieniężnych wymagał przekształcenia istniejącej struktury rachunku zysków i strat do postaci współmiernej pod względem struktury rodzajów działalności z rachunkiem przepływów pieniężnych. Następnie zbudowano model prezentacji przepływów pieniężnych podmiotu jako element raportu biznesowego, wydzielając w nim odrębne merytorycznie poziomy i moduły.

W zakończeniu pracy sformułowano główne wnioski uogólniające oraz przedstawiono w zarysie rekomendacje i perspektywy dalszego rozwoju sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

W niniejszej rozprawie zostało podjętych wiele wątków, które świadomie ujęto w sposób syntetyczny (np. zagadnienia związane z procesami globalizacji czy harmonizacji rachunkowości) lub przedstawiono w postaci wybranych poglądów, opisywanych szeroko w literaturze przedmiotu (np. współczesne koncepcje pomiaru dokonań oparte na przepływach pieniężnych). Dalsze rozwijanie takich zagadnień nie miało znaczenia z punktu widzenia podstawowego celu rozprawy.

W pracy nie poruszono również wielu zagadnień niezwykle ważnych w nauce i praktyce rachunkowości, ale mniej lub wręcz nieistotnych z punktu widzenia celu niniejszej rozprawy, np.:

1) problematyki wyceny – ponieważ w przypadku ujmowania informacji o przepływach pieniężnych nie ma ona znaczenia. Rachunek przepływów pieniężnych jest sprawozdaniem wtórnym i przyjmuje, jako „odgórne" ustalenie, zastosowane w przedsiębiorstwie zasady wyceny bilansowej;

2) zasad sporządzania i prezentacji informacji o przepływach pieniężnych w odniesieniu do banków, zakładów ubezpieczeń oraz innych instytucji o charakterze finansowym, a także specyficznych zagadnień i rozwiązań dotyczących skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych. Standardy sprawozdawczości przepływów pieniężnych są adresowane do wszystkich wymienionych podmiotów, a większość przeprowadzonych przez autorkę w praktyce badań dotyczyła sprawozdań jednostkowych podmiotów z wyłączeniem banków i zakładów ubezpieczeń. W wymienionych podmiotach, ze względu na specyfikę ich działalności, należałoby odrębnie określić szczegółowe zasady ujmowania i prezentacji informacji o strumieniach przepływów pieniężnych;

3) szczegółowych zasad technicznych sporządzania rachunku przepływów pieniężnych – które autorka opisywała w swoich publikacjach.

Reasumując, niniejsza rozprawa obejmuje wieloaspektowe przedstawienie problematyki ujmowania informacji o strumieniach przepływów pieniężnych w sprawozdaniu finansowym podmiotu gospodarczego oraz strukturę modelu sprawozdawczego przepływów pieniężnych, osadzonego w nurcie nowoczesnych trendów raportowania biznesowego sytuacji finansowej i dokonań oraz perspektyw rozwoju przedsiębiorstwa.

Powstanie niniejszego opracowania, a wcześniej wieloletnie badania i studia literaturowe były możliwe dzięki pracy autorki w Katedrze Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego, kierowanej przez wiele lat przez prof. zw. dr hab. dr h.c. Alicję Jarugową, a obecnie przez prof. dr hab. Irenę Sobańską. W tym miejscu pragnę wyrazić ogromną wdzięczność i podziękowania prof. zw. dr hab. dr h.c. Alicji Jarugowej, pod której kierunkiem naukowym miałam możliwość

rozwijania moich zawodowych zainteresowań. Jej osobowość, wiedza i opieka naukowa, począwszy od okresu studiów, poprzez napisaną i obronioną pod Jej kierunkiem naukowym pracę magisterską i doktorską, a skończywszy na wielu latach wspólnej pracy, ukształtowały mnie jako dydaktyka, naukowca i praktyka.

Dziękuję również prof. dr hab. Irenie Sobańskiej, dzięki której miałam możliwość swobodnego rozwijania zainteresowań naukowych i prowadzenia badań. Serdeczne podziękowania składam również moim koleżankom i kolegom z Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego, w których gronie mogłam zdobywać wiedzę i doświadczenia badawcze. Szczególne wyrazy wdzięczności chciałabym skierować do dr hab. Ewy Walińskiej, profesora Uniwersytetu Łódzkiego, za nieustającą gotowość do dyskusji nad problemami metodologicznymi i merytorycznymi oraz nieocenione wsparcie, którego udzieliła mi nie tylko jako naukowiec, ale także jako przyjaciel.

Jestem także ogromnie wdzięczna mojemu mężowi i dzieciom za cierpliwość, pomoc i wsparcie w trakcie pisania niniejszej rozprawy. Szczególne podziękowania pragnę złożyć na ręce dr hab. Anny Karmańskiej, profesora Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, za wnikliwe uwagi i cenne wskazówki, które znacząco wpłynęły na ostateczny kształt niniejszej rozprawy oraz za podjęcie trudu jej zrecenzowania.

Rozdział I

INFORMACJA FINANSOWA W DOBIE GLOBALIZACJI

1. Globalizacja – podstawowy czynnik warunkujący procesy harmonizacji rachunkowości

1.1. Istota i uwarunkowania procesów globalizacji we współczesnej gospodarce

Nieodłącznymi zjawiskami przełomu XX i XXI wieku są procesy globalizacji, integracji i regionalizacji. Znaczące zmiany w podejściu do ekonomii i finansów międzynarodowych spowodowały rozszerzenie zakresu działania wielu podmiotów gospodarczych. Wiąże się to ze swobodnym przepływem kapitałów, towarów i usług oraz zasobów ludzkich między różnymi krajami, w których funkcjonują silne kapitałowo przedsiębiorstwa, zwykle o dużym udziale w rynku, innowacyjne, nowocześnie zarządzane. Dotyczy to zwłaszcza przedsiębiorstw amerykańskich, które chętnie inwestują swoje kapitały w nowe przedsięwzięcia w Europie i Azji.

Nie należy jednak zapominać, że swoją działalność globalizują również podmioty mniejsze, pochodzące z innych regionów świata. Istotne znaczenie mają tu realizowane przez poszczególne kraje założenia polityki gospodarczej, które stanowią zachętę lub barierę do otwierania nowych filii i do ogólnie pojętego inwestowania w skali międzynarodowej. Ściśle ze sobą powiązane rynki międzynarodowe współcześnie przypominają naczynia połączone, ponieważ reakcje jednych rynków wpływają bezpośrednio lub pośrednio na funkcjonowanie innych[1]. Wynika to między innymi z łatwości i szybkości przepływu informacji[2].

---

[1] Nie chodzi tu jedynie o tak przejrzyste sytuacje, jak kryzys gospodarczy w Rosji w 1998 roku, bankructwo południowokoreańskich gigantów czy zamach terrorystyczny na Stany Zjednoczone we wrześniu 2001 roku. Indeksy światowych giełd reagują bowiem nie tylko na wskaźniki ekonomiczne i wszelkie zdarzenia mogące mieć wpływ na sytuację gospodarczą wielu krajów, ale również na mniej oczywiste, bardziej subiektywne zdarzenia. Odnosi się często wrażenie, że od tego, co mówią czołowi politycy ważniejsze jest ich zachowanie, mina czy ton wypowiedzi.

[2] W 1860 roku przesłanie dwóch słów przez Atlantyk kosztowało 40 dolarów; dziś za tę kwotę można przesłać całą zawartość Biblioteki Narodowej. Dysponowanie komputerem z dostępem

Niewiele jest w literaturze pojęć tak różnie definiowanych, jak „globalizacja”[3]. Według B. Liberskiej przyczyna takiego stanu rzeczy tkwi w wielowymiarowym i wielopoziomowym charakterze procesów globalizacji, które można rozważać w różnych aspektach i z różnych punktów widzenia[4]. Powiązania zachodzą nie tylko między państwami, ale także między gospodarkami i przedsiębiorstwami. Dotyczą różnych dziedzin życia, a wśród najczęściej rozważanych aspektów tego zjawiska zazwyczaj wymienia się konteksty: polityczny, społeczny oraz ekonomiczny. Niektórzy autorzy akcentują w definicji globalizacji aspekt ekonomiczny[5], inni rozpatrują globalizację całościowo, ujmując i analizując także jej pozaekonomiczne aspekty.

Globalizacja to w szerokim ujęciu „zespół procesów prowadzących do intensyfikacji ekonomicznych, politycznych i kulturowych aktywności zachodzących poprzez granice”[6]. W. Szymański twierdzi, że globalizacja gospodarki jest procesem niszczenia państwowych barier granicznych dla rynku[7], fragmentem umiędzynarodowienia działalności gospodarczej przy zaistnieniu określonych

do Internetu stwarza obecnie praktycznie nieograniczone możliwości dysponowania informacjami, a szybkość ich przesyłania sprzyja bieżącemu wykorzystaniu tych informacji, jako aktualnych, w procesach decyzyjnych.

[3] Procesy globalizacji są tak wielowymiarowe i złożone, że wielu autorów nawet nie podejmuje próby sformułowania jej ogólnej definicji, omawiając lub odnosząc się wyłącznie do wybranych aspektów lub przejawów jej występowania. Zob. szerzej A. Zorska, *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, PWN, Warszawa 2000, s. 13–21.

[4] Por. B. Liberska, *Współczesne procesy globalizacji gospodarki światowej*, [w:] B. Liberska (red.), *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, PWE, Warszawa 2002, s. 17–21.

[5] J. Mittelman określa globalizację jako „przestrzenną reorganizację produkcji i penetracji przemysłów poprzez granice, powiązania rynków finansowych, dyfuzje technologii i upodabnianie się norm, standardów wytwarzania oraz stylów konsumpcji na całym świecie”. Zob. J. Mittelman, *Globalization: Critical Reflections*, Lynne Rienner, Boulder 1996, za: R. Stalmach, *Zarządzanie firmą w interesie akcjonariuszy*, Difin, Warszawa 2005, s. 17–18. R. Boyer i D. Drache w globalizacji upatrują kwintesencję procesów budowania zależności i wzajemnych relacji gospodarek krajowych, charakteryzujących się intensyfikacją swobodnego przepływu dóbr, usług, kapitału, ludzi i myśli technicznej ponad granicami geograficznymi i administracyjnymi, co powoduje powstawanie coraz większej liczby firm ponadnarodowych o coraz większym zasięgu. Zob. szerzej R. Boyer, D. Drache, *States Against Markets. The Limits of Globalization*, Routledge, London 1996, s. 62–64.

[6] Przytoczona definicja P. Streetena jest chyba najszerszym ujęciem zjawiska globalizacji. R. Stalmach w swojej książce *Zarządzanie firmą w interesie akcjonariuszy*, oprócz wspomnianej, podaje również definicję A. Giddensa, nawiązującą do ożywienia kontaktów międzyludzkich poprzez kształtowanie zjawisk lokalnych przez wydarzenia mające miejsce wiele kilometrów dalej i *vice versa*, M. Ambrowa, postrzegającego globalizację jako proces, w wyniku którego narody świata łączą się w jedno społeczeństwo globalne, oraz definicję Komisji Europejskiej, zgodnie z którą globalizacja to proces, w którym rynki i produkcja w różnych krajach stają się coraz bardziej współzależne w związku z dynamiką wymiany towarów i usług, przepływem kapitału i technologii; za: R. Stalmach, *Zarządzanie firmą* …, s. 18.

[7] W. Szymański, *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*, Difin, Warszawa 2002, s. 12.

czynników. Najczęściej wymienia się tu postęp naukowo-techniczny, międzynarodową konkurencję oraz politykę ekonomiczną państwa[8].

Działalność międzynarodowa wiąże się ze swobodnym przepływem między krajami nie tylko towarów, ale również czynników produkcji. Przedsiębiorstwa działające ponad granicami mogą stworzyć taką ich kombinację, która pozwoli na osiągnięcie wyników niemożliwych do uzyskania w warunkach lokalnych.

Z drugiej strony globalizacja ogranicza suwerenność państwa oraz odrębność narodowej polityki gospodarczej i społecznej. Następuje uwolnienie rynku spod kontroli państwa, gdyż to korporacje międzynarodowe, jako główne podmioty globalizacji, kształtują relacje oraz aktywność gospodarczą uczestników rynku[9].

Inaczej ujmuje istotę procesów globalizacji A. Bednarski. Pod tym pojęciem rozumie on „trendy i koncepcje w zarządzaniu przyszłością świata (strategicznym planowaniu) zmierzające do kreowania standardów produkcji oraz zachowań konsumentów na globalnych (światowych) rynkach"[10]. Aby osiągnąć takie rezultaty, należy likwidować bariery w wymianie międzynarodowej i tworzyć transnarodowe korporacje[11], które jako jedyne mogą wygrać w walce o konsumenta dzięki swojej przewadze technologicznej i cenowej. W przypadku kształtowania gustów klientów, we współczesnym świecie daje się zauważyć wzajemne upodobnianie się kulturowych wzorców i zachowań[12]. Według A. Bednarskiego ten proces, zwany konwergencją kultur, powoduje, że oczekiwania klientów na świecie są bardzo podobne, co oznacza, że produkty również powinny być podobne, czasem wręcz identyczne. Prowadzi to w rezultacie do standaryzacji produkcji.

Jeszcze inną definicję globalizacji podaje A. Zorska, twierdząc, że stanowi ona „wyższy, bardziej zaawansowany i złożony etap procesu umiędzynarodowienia działalności gospodarczej"[13].

---

[8] Zob. szerzej: A. Zorska, *Globalizacja i regionalizacja a ekspansja KMN na świecie i w Polsce*, [w:] A. Zorska (red.), *Korporacje międzynarodowe w Polsce. Wyzwania w dobie globalizacji i regionalizacji*, Difin, Warszawa 2002, s. 22.

[9] Termin „korporacja międzynarodowa" oznacza przedsiębiorstwo prowadzące działalność w kilku krajach. Od zakończenia drugiej wojny światowej intensywny rozwój tej formy międzynarodowej działalności przedsiębiorstw stopniowo zacieśniał światowe współzależności polityczne i gospodarcze.

[10] A. Bednarski, *Pułapy i pułapki globalizacji*, TNOiK, Toruń 1998, s. 124.

[11] Patrząc na globalizację przez pryzmat aspektów ekonomicznych nie można zapominać, że na przestrzeni ostatnich lat przybrały na sile procesy konsolidacji spółek, a zwłaszcza fuzje. Konsolidacja dotyczy nie tylko przedsiębiorstw działających w obrębie jednego kraju; obecnie powszechnie łączą się podmioty z różnych krajów, tworząc międzynarodowe korporacje.

[12] Należy tu wspomnieć o tzw. kalifornizacji. To, co sprzedaje się w Kalifornii, ma się sprzedawać również na całym świecie. Jako przykład można podać Coca-Colę, którą z powodzeniem handluje się na każdym kontynencie.

[13] A. Zorska, *Ku globalizacji?*, s. 14.

Wśród wielu różnych cech globalizacji za najważniejsze zwykle uważa się: szeroki geograficzny zakres i różnorodne formy międzynarodowej działalności, zintegrowany charakter realizowanych działań i powiązań (w przedsiębiorstwach, przemysłach i gospodarkach) oraz współzależność relacji z innymi zagranicznymi podmiotami, przemysłami i gospodarkami[14].

Globalizacja całej gospodarki światowej oznacza sytuację, w której wszystkie podmioty działają na podstawie tych samych (lub podobnych) reguł, zasad, koncepcji i procedur oraz nie występują bariery w porozumiewaniu się jednostek dokonujących transakcji, a pochodzących z różnych krajów.

Tak jak w przypadku definicji, różne są również opinie odnośnie do genezy procesów globalizacyjnych. Globalizacja nie jest zjawiskiem powstałym w ostatnich kilkudziesięciu latach, ale wynikiem długotrwałej współpracy gospodarczej między krajami[15]. Już w XIX wieku, podczas intensywnego rozwoju kapitalizmu, przepływ kapitału nie natrafiał w praktyce na znaczące bariery. Proces ten został jednak zahamowany wskutek „wielkiego kryzysu" z lat 30. XX wieku. Ogromne straty, które przyniosła II wojna światowa, skłoniły rządy do ingerencji w gospodarkę i do sterowania nią. Jednocześnie zmniejszała się rola handlu zagranicznego. Było to spowodowane nałożeniem przez rządy wysokich ceł, chroniących rynek wewnętrzny przed zagraniczną konkurencją.

Panuje powszechny pogląd, że prawdziwy początek globalnych rynków w sensie swobodnego przepływu towarów i usług miał miejsce w latach 70. XX wieku[16] wraz z przyjęciem Układu Ogólnego w Sprawie Ceł i Handlu (General Agreement on Tariffs and Trade – GATT), a dodatkowy impuls do globalizacji stworzył upadek, również w latach 70. ubiegłego wieku, systemu walutowego z Bretton Woods, opierającego się na stałych kursach wymiany walut.

Zdaniem J.K. Solarza o globalizacji mówi się już w odniesieniu do gospodarki światowej w latach 1870–1914 w ramach systemu waluty opartej na złocie[17]. Jednak pierwsze organizacje międzynarodowe powstały po II wojnie świa-

---

[14] *Ibidem*, s. 15–18. Por. także np. T.L. Friedman, *Lexus i drzewo oliwne: zrozumieć globalizację*, Rebis, Poznań 2001, s. 9–12.

[15] Według A. Zorskiej proces ten na większą skalę został zapoczątkowany w XIV wieku przez kompanie handlowe rozwijające działalność zamorską.

[16] Niektórzy uważają, że proces globalizacji rozpoczął się od wielkich odkryć geograficznych, którym towarzyszyła rewolucja w komunikacji społecznej (głównie dzięki odkryciu czcionki, a następnie prasy drukarskiej), dzięki czemu dyfuzja kulturowa, a co za tym idzie, społeczna i gospodarcza, mogła ulec znaczącemu skróceniu. Zob. T.L. Friedman, *Lexus i drzewo oliwne*…, s. 10.

[17] J.K. Solarz zaproponował podział historii gospodarki rynkowej na trzy fazy: 1) kapitalizm przedsiębiorczy w latach 1770–1875; 2) kapitalizm hierarchiczny w latach 1875–1980; 3) kapitalizm aliansów lub elastyczny od roku 1980. W obecnym stadium regulatorem rynku są, obok państw i ich agend nadzoru prewencyjnego, duże grupy kapitałowe oraz grupy zorganizowanych interesów, nie tworzące tradycyjnych partii politycznych. Rynki z narodowych i międzynarodowych rozrosły się do globalnych, są bardziej dynamiczne i konkurencyjne. Por. J.K. Solarz,

towej, a o świecie, jako jednym globalnym rynku, zaczęto mówić dopiero po okresie „zimnej wojny". Wtedy też pojawiły się pierwsze ruchy globalistyczne, które na dobre rozwinęły się w latach 90. XX wieku i otworzyły niemal wszystkie rynki zarówno na produkty, kapitały i inwestycje, jak i na technologie, informacje oraz idee.

Od drugiej połowy lat 90. XX wieku rozpoczął się intensywny rozwój międzynarodowej integracji gospodarczej, a procesy globalizacji zwiększyły racjonalność wyborów w alokacji czynników produkcji w skali gospodarki światowej. Istotny wpływ na rozwój procesów globalizacyjnych miało z pewnością powstanie organizacji międzynarodowych, takich jak: Bank Światowy (World Bank), Międzynarodowy Fundusz Walutowy (International Monetary Fund – IMF), Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD), Światowa Organizacja Handlu (World Trade Organization – WTO). Instytucje te, koordynując politykę ekonomiczną w skali globalnej, przekroczyły granice narodowe dla dobra ogólnoświatowego rozwoju.

Otoczenie gospodarcze, w którym funkcjonują współczesne przedsiębiorstwa, pozostaje pod silnym wpływem ewolucji systemu finansowego i jej poszczególnych faz wyodrębnianych ze względu na rodzaj związków między przedsiębiorstwami i krajami[18]. W sferze finansów i ekonomii z globalizacją związana jest przede wszystkim swoboda przemieszczania się kapitału. Inwestorzy lokują swój kapitał tam, gdzie znajdują najkorzystniejsze warunki biznesowe, np. niskie podatki czy wysoko wykwalifikowaną siłę roboczą. Sukces na globalnym rynku osiągają przedsiębiorstwa innowacyjne w krajach nie przeszkadzających inwestorom[19]. Warto także zwrócić uwagę na istotne różnice w strukturach kapitału amerykańskich korporacji w stosunku do ich niemieckich i japońskich odpowiedników[20].

Uwarunkowania współczesnej bankowości, [w:] L. Oręziak, B. Pietrzak (red.), *Bankowość na świecie i w Polsce. Stan obecny i tendencje rozwojowe*, Olympus, Warszawa 2000, s. 20.

[18] Zob. szerzej np. J. Zaręba, *Globalizacja rynków finansowych*, „Zeszyty Finansowe" 1997, nr 3, s. 3–5.

[19] Najlepiej pokazuje to przykład Stanów Zjednoczonych i Irlandii. W Stanach Zjednoczonych liberalna gospodarka i brak ingerencji państwa przyniosły długookresowy wzrost gospodarczy przy niskiej inflacji oraz ekspansję gospodarczą na inne kontynenty. Z kolei Irlandia, która jeszcze kilkanaście lat temu była biednym krajem rolniczym, przez ten czas przeszła całkowitą metamorfozę. Zdecydowała się ona za zgodą wszystkich sił politycznych i związków zawodowych na obniżenie podatków i stworzenie zachęt dla inwestorów. W ciągu kilkunastu lat napłynęły wielomiliardowe inwestycje zagraniczne, głównie z sektorów *high-tech*, które przyniosły olbrzymi skok cywilizacyjny. Obecnie Irlandczycy są wykształconym i bogatym społeczeństwem, w którym Produkt Krajowy Brutto na jednego mieszkańca jest większy niż w Wielkiej Brytanii.

[20] G.G. Mueller, H. Gernon, G.K. Meek, *Accounting. An International Perspective*, Irwin, Chicago 1997, s. 264. Oczywiście należy pamiętać, że kraje te stosowały odmienne zasady rachunkowości w odniesieniu do między innymi wyceny aktywów według ich kosztów historycz-

W latach 60. i 70. ubiegłego wieku głównymi podmiotami na rynkach międzynarodowych były ponadnarodowe korporacje amerykańskie. Obecnie Stany Zjednoczone nie dominują już w gospodarce światowej w takim stopniu, a innowacje, nowe technologie i kapitał płyną z różnych kierunków. Ponadnarodowe spółki, zamiast nabywać zasoby od zagranicznych koncernów, inwestują teraz w całkowicie zintegrowane przedsięwzięcia, co prowadzi do powstawania jednostek o światowym zasięgu, kontrolujących wszystkie fazy procesu produkcyjnego – od wydobycia surowców, przez proces wytwarzania, aż do ogólnoświatowej dystrybucji detalicznej[21]. Niewątpliwie wzrost znaczenia i wielkości korporacji międzynarodowych jest bezpośrednim skutkiem globalizacji, gdyż zaostrzająca się konkurencja wymusza obniżanie kosztów nawet w tych spółkach, których pozycja rynkowa była dotychczas bardzo silna.

U podstaw tworzenia globalnych przedsiębiorstw leży jeden z elementów kształtujących przebieg i charakter procesów globalizacji – międzynarodowa integracja gospodarcza. Jest to, inaczej mówiąc, współpraca ekonomiczna między podmiotami zlokalizowanymi w różnych państwach. Może ona przebiegać na różnych płaszczyznach, a co za tym idzie, przyjmować różnorodne formy[22]. Prowadząc działalność produkcyjną, handlową i usługową na rynkach międzynarodowych, podmioty gospodarcze dążą do takiej alokacji czynników produkcji w skali globalnej, aby uzyskać maksymalną nadwyżkę ekonomiczną, przy uwzględnieniu wymagań lokalnych. Na świecie działają tysiące korporacji międzynarodowych, posiadających w sumie kilkaset tysięcy zagranicznych filii; generują one łącznie około ¼ Światowego Produktu Brutto, a zyski największych korporacji przewyższają Produkt Krajowy Brutto Polski czy innych średniej wielkości krajów świata. Rozwój korporacji międzynarodowych stał się miarą postępu globalizacji.

Integracja gospodarcza jest zatem nieodłącznie związanym z globalizacją warunkiem koniecznym i jednocześnie naturalnym, kolejnym etapem jej rozwoju. Z pojęciem międzynarodowej integracji gospodarczej ściśle wiąże się regio-

---

nych albo kosztów odtworzenia, ujęcia aktywów w leasingu, finansowania systemów emerytalnych pracowników, czy też sposobu ujmowania kosztów badań i rozwoju. Powyższe różnice znacznie utrudniają porównania. Jednak po skorygowaniu danych o różnice spowodowane odmiennymi rozwiązaniami księgowymi nadal można twierdzić, że firmy japońskie i niemieckie korzystają z dźwigni finansowej w dużo większym stopniu niż spółki amerykańskie.

[21] E.F. Brigham, J.F. Houston, *Podstawy zarządzania finansami*, PWE, Warszawa 2005, t. I, s. 41–56.

[22] Najczęściej wyróżnia się następujące formy współpracy (integracji) gospodarczej: 1) strefę wolnego handlu; 2) unię celną; 3) wspólny rynek; 4) unię ekonomiczną i walutową oraz 5) pełną unię ekonomiczno-polityczną, która stanowi najbardziej zaawansowaną formę integracji (na przykład Unia Europejska). Procesy integracyjne zostały podjęte również w innych regionach świata, między innymi w krajach Ameryki Północnej (North American Free Trade Agreement – NAFTA) czy Dalekiego Wschodu (Association of South East Asian Nations – ASEAN). Zob. szerzej A. Bednarski, *Pułapy i pułapki*…, s. 125.

nalna integracja gospodarcza znana pod nazwą regionalizacji[23]. Pod pojęciem regionalizacji należy rozumieć proces powstawania i podtrzymywania więzi, nie tylko ekonomicznych, w celu stworzenia zintegrowanych gospodarek regionów. Proces ten w ostatnich latach stawał się coraz bardziej złożony – regionalizacji podlegało równolegle wiele obszarów świata; jednocześnie splatały się ze sobą i wzajemnie przenikały zjawiska regionalizacji i globalizacji (integracji regionów). Procesowi międzynarodowej integracji gospodarczej podlegają niemalże wszystkie segmenty działalności gospodarczej, a obszarem internacjonalizującym się najszybciej jest rynek finansowy (kapitałowy i pieniężny). Rewolucje technologiczna, informatyczna i telekomunikacyjna, mające bezpośredni wpływ na przebieg globalizacji, umożliwiły radykalne zmiany tempa przemieszczania się kapitałów i eliminacji barier przepływów zagranicznych środków finansowych tam, gdzie jest na nie zapotrzebowanie. Integracja w skali lokalnej w dużym stopniu wyzwoliła ogólnoświatowe procesy globalizacyjne.

Początkowo regionalizacja miała na celu osiągnięcie efektywności ekonomicznej w danym regionie. Obecnie celem integracji regionalnej jest dostosowanie się do wymagań rynku światowego oraz sprostanie wyzwaniom, które niesie ze sobą globalizacja. Można zatem powiedzieć, że regionalizacja to globalizacja w skali regionalnej. Wspólnymi cechami globalizacji i regionalizacji są: działania o charakterze międzynarodowym, podobne czynniki warunkujące rozwój obu procesów (postęp techniczny, międzynarodowa konkurencja, polityka ekonomiczna państwa), przemiany o charakterze procesowym, współzależność podmiotów uczestniczących w procesie oraz większa efektywność alokacji zasobów[24].

Reasumując, cechami charakterystycznymi globalizacji są: zacieranie się granic narodowego kapitału, zmiany w alokacji zasobów, usuwanie barier integracyjnych oraz tworzenie i funkcjonowanie podmiotów ponadnarodowych[25]. Korporacje, przystosowując się do gospodarki globalnej, organizują się w sieci, kładąc nacisk przede wszystkim na wzajemne powiązania i strategiczne partnerstwo z innymi przedsiębiorstwami. Informacje, łącznie z tymi, tworzonymi w rachunkowości, są istotnym elementem wykorzystywanym w kreowaniu więzi zarówno wewnątrz korporacji, jak i z jej otoczeniem. Internacjonalizacja gospodarcza jest procesem nieodwracalnym, a siły napędowe tego procesu to ponad-

[23] Por. na przykład. A. Zorska, *Ku globalizacji?...*, s. 36–39.

[24] Zob. szerzej: M. Czerny, *Globalizacja a rozwój*, PWN, Warszawa 2005, s. 22–30; J. Stiglitz, *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2007, s. 2–5.

[25] Procesy globalizacji gospodarki światowej przebiegają różnie w różnych obszarach życia. Nie mają z góry wytyczonego kierunku lub stanu, do którego powinny dążyć. Dynamiczny i wielowymiarowy charakter procesów globalizacji może w wielu wypadkach powodować powstawanie sprzeczności, a co za tym idzie, wywoływać konflikty. Są to jednak procesy nieodwracalne i, jak każda zmiana, napotykają przejściowe trudności oraz podlegają wpływom czynników zarówno opóźniających, jak i przyspieszających ich przebieg.

narodowe struktury organizacji biznesowych, globalizacja rynków finansowych oraz polityczne i regulacyjne uwarunkowania rozwoju regionalizmu. Nieodłącznym elementem globalnej gospodarki jest międzynarodowa rachunkowość oraz rozwijająca się na jej gruncie, rozpatrywana wieloaspektowo i wielopłaszczyznowo, harmonizacja i standaryzacja jej zasad[26].

1.2. Rachunkowość międzynarodowa atrybutem globalizacji

Rozwój międzynarodowych rynków finansowych pociąga za sobą potrzebę umiędzynarodowienia systemów rachunkowości[27]. „Podobnie jak ma to miejsce w przypadku każdego języka, także rachunkowość ma własną terminologię oraz bardziej lub mniej ściśle określone zasady, procedury i reguły, według których

[26] O rachunkowości międzynarodowej oraz harmonizacji i standaryzacji rachunkowości napisano już wiele i w obliczu ciągłych, fundamentalnych zmian w tym obszarze liczba publikacji wciąż będzie rosnąć. W tym miejscu należy podkreślić nowatorski wkład w ten obszar nauki i praktyki rachunkowości prof. A. Jarugi, której pionierskie i kompleksowe opracowania stały się kamieniem węgielnym wiedzy na temat harmonizacji rachunkowości nie tylko w Polsce, ale również na świecie. Wśród wielu publikacji zob. na przykład: A. Jarugowa (red.), *Współczesne problemy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1991; A. Jarugowa, *Postęp w harmonizacji standardów rachunkowości w skali międzynarodowej*, „Rachunkowość" 1994, nr 11, s. 497–503; A. Jarugowa, *Postęp w harmonizacji standardów rachunkowości na świecie i nowe problemy*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1994, t. 28, s. 32–49; A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

[27] Pierwsze próby określenia istoty rachunkowości międzynarodowej sięgają lat 70. ubiegłego wieku. Por. szerzej: A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości a międzynarodowa harmonizacja i standaryzacja*, [w:] A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje…*, s. 2–21; A.A. Jaruga, *Geneza i rozwój międzynarodowej harmonizacji zasad rachunkowości*, [w:] A.A. Jaruga, M. Frendzel, R. Ignatowski, P. Kabalski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, SKwP, Warszawa 2006, s. 17–78. Powstałe wówczas prace stały się podstawą dla wszelkich późniejszych propozycji definiowania rachunkowości międzynarodowej. Wśród nich na uwagę zasługuje definicja sformułowana przez F.D.S. Choia i G.G. Mullera: „Rachunkowość międzynarodowa oznacza poszerzenie ogólnego celu wewnątrzkrajowo zorientowanej rachunkowości w najszerszym tego słowa znaczeniu o: międzynarodową analizę porównawczą, unikalne problemy rachunkowości i sprawozdawczości finansowej występujące w wielonarodowych transakcjach gospodarczych oraz formach biznesowych podmiotów wielonarodowych, potrzeby informacyjne międzynarodowych rynków finansowych oraz o harmonizację różnorodności standardów stosowanych w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej w świecie, drogą politycznych, organizacyjnych i profesjonalnych działań, skierowanych na ustalenie tych standardów", za: S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, Zakamycze, Kraków 1999, s. 38. W tym ujęciu rachunkowość międzynarodowa obejmuje swym zakresem jedynie tę część rachunkowości, która została określona mianem rachunkowości finansowej. Służy ona bowiem między innymi do komunikowania otoczeniu wyników podmiotu. Zadaniem rachunkowości zarządczej jest natomiast generowanie informacji dla użytkowników wewnętrznych; jej funkcje i zadania są specyficzne dla każdej jednostki i zależą ściśle od potrzeb użytkowników. Por. szerzej: A. Jarugowa (red.), *Współczesne problemy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1991, s. 27–39.

informacje tworzone w tym systemie są identyfikowane, gromadzone, przetwarzane i prezentowane"[28]. System rachunkowości powinien być tak skonstruowany, aby informacje przekazywane przez podmioty mogły być właściwie rozumiane, bez względu na kraj odbiorcy informacji. W warunkach postępującej globalizacji konstruowanie systemu rachunkowości bazującego wyłącznie na uwarunkowaniach i środowisku gospodarczym jednego kraju jest niemożliwe. Pojawiło się zapotrzebowanie na nowe idee, szersze rozwiązania oraz nową jakość myślenia, dyktowane przez coraz to bardziej złożone oczekiwania międzynarodowego rynku. Wraz z postępem globalizacji coraz bardziej odczuwalny stał się brak sprawozdań finansowych porównywalnych, zrozumiałych oraz opartych na uzgodnionych w skali międzynarodowej zasadach[29]. Jest oczywiste, że współczesna rachunkowość musi generować informacje dla inwestorów, menedżerów i strategów, a zharmonizowane sprawozdania finansowe powinny stanowić jeden z istotnych instrumentów przyspieszenia obrotu kapitałowego oraz obniżenia kosztu pozyskiwania i utrzymywania kapitału.

W świetle powyższych argumentów najbardziej trafną definicją rachunkowości międzynarodowej wydaje się być definicja zaproponowana przez M.Z. Igbala, T.U. Mechlera i A.A. Elmallacha. Według nich „rachunkowość międzynarodowa dotyczy międzynarodowych transakcji, porównań zasad rachunkowości w różnych krajach oraz harmonizacji zróżnicowanych zasad rachunkowości w świecie"[30]. Internacjonalizacja rachunkowości obejmuje zarówno rachunkowość finansową, jak i zarządczą. Ponadto trend w integracji obu obszarów rachunkowości, jako współgrających i nierozerwalnych elementów raportów biznesowych, bardzo wyraźnie od początku trzeciego tysiąclecia nadaje nowy wymiar procesowi ich harmonizacji w globalnym otoczeniu. „Przed rachunkowością stanęły nowe wyzwania, dotyczące odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób zmniejszyć ryzyko podejmowania błędnych decyzji w bieżącym zarządzaniu przedsiębiorstwem, opierając się na ocenie ich wpływu na wynik finansowy przedsiębiorstwa"[31].

Skutkiem różnic utrzymujących się w świecie między krajowymi systemami rachunkowości (zarówno w odniesieniu do teoretycznych zasad obowiązujących w ich ramach, jak i do praktycznego ich zastosowania) jest ograniczona porównywalność sprawozdań finansowych podmiotów gospodarczych. Porównywalność informacji w przedsiębiorstwach odgrywa, jak już wspomniano, kluczową rolę w procesie globalizacji. Niejednokrotnie, aby transakcje międzynarodowe były możliwe, a prezentowane w sprawozdaniach finansowych informacje –

[28] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 31.

[29] A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości a międzynarodowa harmonizacja i standaryzacja*, [w:] A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje*…, s. 2.

[30] F.D.S. Choi, G.G. Mueller, *International Accounting,* Prentice-Hall, New Jersey 1992, s. 12.

[31] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 33.

porównywalne i adekwatne, przedsiębiorstwa muszą sporządzać dodatkowy zestaw sprawozdań według zasad obowiązujących w kraju kontrahenta. Metoda ta pozwala na osiągnięcie porozumienia między stronami transakcji, ale jest czaso- i pracochłonna oraz kosztowna[32]. A. Jaruga podkreśla, że „różnice w prezentacji dokonań firm za pomocą sprawozdania finansowego mają swe źródło w odmiennych warunkach gospodarczych, kulturowych i prawnych, w których ukształtowane zostały zasady rachunkowości w poszczególnych krajach. Mimo że podstawy systemu podwójnej księgowości już od wielu wieków stanowią kanwę rachunkowości na całym świecie, to jednak rozwój rachunkowości wraz z jej prawnymi i środowiskowymi regulacjami charakteryzuje się wieloma krajowymi odmiennościami"[33].

Chociaż systemy rachunkowości poszczególnych krajów były zróżnicowane[34], to podobieństwa systemów prawnych, historia i kultura krajów, a także inne cechy wspólne umożliwiły podjęcie prób klasyfikacji obowiązujących w różnych krajach systemów rachunkowości i przypisanie ich do odpowiednich modeli[35]. Generalnie wymienia się dwie różniące się pod tym względem grupy krajów rozwiniętych gospodarczo, charakteryzowane jako:

– kraje kredytowo-podatkowe;
– kraje rozwiniętego rynku kapitałowego[36].

---

[32] Klasycznym, często przytaczanym przykładem problemów, o których mowa, jest niemiecka firma Daimler-Benz, która przed wejściem na nowojorską giełdę w 1993 roku musiała sporządzić sprawozdania finansowe według amerykańskich standardów; kosztowało ją to 1 mln dolarów oraz zajęło rok; ponadto wynik finansowy w dwóch różnych wersjach sprawozdań różnił się znacząco. Zob. A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 3–5.

[33] A. Jarugowa, *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku*, [w:] *Rachunkowość u progu XXI wieku*, FRRwP, Warszawa 1998, s. 65.

[34] Do czynników różnicujących je należą przede wszystkim: system prawny (powszechnie uważa się dziś, że regulowanie rachunkowości drogą ustawową jest zbyt sztywne i powolne, por. A. Jaruga, *Krajowe Komitety Standardów Rachunkowości*, „Rachunkowość" 2001, nr 3, s. 175.), system podatkowy, źródła zasilania finansowego, stopień profesjonalizacji środowiska, czyli liczebność i znaczenie organizacji zrzeszających profesjonalnych księgowych. A. Jaruga jako czynniki objaśniające różnice w krajowych systemach rachunkowości wymienia dodatkowo: wpływ wybitnych jednostek, na przykład E. Schmalenbacha w Niemczech, oraz szczególne zjawiska, na przykład inflację, a także, powołując się na badania G. Hofstede oraz opracowania S. Zeffa, narodowe wartości kulturowe, zmienne polityczne i makroekonomiczne oraz czynniki edukacyjne. Zob. szerzej A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 11–21.

[35] W literaturze występuje wiele klasyfikacji modeli rachunkowości. Szczegółowa i przekrojowa analiza cech wspólnych i rozbieżności poszczególnych podziałów pozwala na stwierdzenie, że zasadniczo świat został podzielony na dwie grupy krajów zaliczanych do różnych modeli. Z jednej strony, występuje model anglosaski – dynamiczny, niezależny od rządów i parlamentów, którego zadaniem jest jak najlepiej ocenić sytuację finansową jednostki, a z drugiej, model kontynentalny, w którym rachunkowość zdaje się być tylko narzędziem do osiągania stałego, długookresowego zysku z zainwestowanego kapitału.

[36] A. Jarugowa, *Harmonizacja rachunkowości*…, s. 65.

Kraje te bazowały na dwóch zasadniczych systemach prawnych: systemie prawa skodyfikowanego i systemie prawa zwyczajowego. Pierwszy z tych systemów charakteryzował się dużą liczbą szczegółowych regulacji, które powinny obejmować każdą możliwą do zaistnienia sytuację. Powstał on na bazie prawa rzymskiego i stał się podstawą do tworzenia systemów rachunkowości między innymi Włoch, Niemiec, Francji, Belgii i Holandii. Jego przeciwieństwem był system prawa zwyczajowego, gdzie nie zawsze istniały szczegółowe przepisy czy gotowe wzory postępowania w danej sytuacji. Posługując się zapisanymi aktami prawnymi, sądy samodzielnie dokonywały ich interpretacji. Taki system powstał w drugim tysiącleciu naszej ery w Anglii i Stanach Zjednoczonych; obowiązywał również w Irlandii, Australii i Kanadzie.

Model rachunkowości występujący w pierwszej grupie państw jest nazywany przez wielu autorów modelem kontynentalnym. Do tej grupy krajów zaliczano między innymi Belgię, Francję, Niemcy, Grecję, Włochy, Hiszpanię, Szwajcarię i Japonię (jako kraje rozwinięte gospodarczo), a także Polskę, Węgry i Czechy, których gospodarki znajdują się od kilkunastu lat w procesie transformacji systemowej. W krajach tych zasady rachunkowości były ujęte w regulacjach prawnych – kodeksach handlowych, ustawach i rozporządzeniach, a unormowanie prawne tych zasad miało miejsce stosunkowo wcześnie (na przykład we Francji pierwsze przepisy dotyczące rachunkowości były zawarte w *Ordonance de Commerce* J. Savary'ego już w 1673 roku).

W modelu niemiecko-japońskim, czyli kontynentalnym, głównymi źródłami krótkookresowych i długookresowych kapitałów dużych podmiotów były kredyty bankowe. „Wiodącą rolę systemu bankowego w tym rodzaju finansowania przedsiębiorstw wzmacnia posiadanie przez banki znacznych udziałów w przedsiębiorstwach, co sprzyja powstawaniu silnych grup finansowo-przemysłowych"[37]. Jest to jednak system zamknięty, zorientowany na procesy lokalne, a nie międzynarodowe, i w sytuacji tak szybkiej globalizacji rynków finansowych przestał się sprawdzać. Był to bowiem system bardzo konserwatywny, a rachunkowość została w nim w zasadzie podporządkowana zaspokojeniu potrzeb informacyjnych państwa, między innymi ustalaniu zobowiązań podatkowych.

Wynika z tego kolejna charakterystyczna cecha omawianego modelu – duży wpływ prawa podatkowego na ujmowanie w przepisach zasad wyceny i pomiaru wyniku finansowego. I tak na przykład w Niemczech funkcję podziału wyniku między strony zainteresowane (chodzi głównie o urzędy skarbowe) traktowano

[37] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 61. Szerzej zob. także: A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości…*, s. 11–21; S. Zabłocka, *Porównanie narodowych systemów rachunkowości*, [w:] L. Bednarski, J. Gierusz (red.), *Rachunkowość międzynarodowa*, PWE, Warszawa 2001, s. 38–71; E. Walińska, *Międzynarodowe standardy rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji pozycji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005, s. 26–28.

jako pierwszoplanową funkcję rachunkowości. Przepisy dopuszczały też tworzenie rezerw na dużą skalę, co „oznacza długookresową orientację ustalania zysku, umożliwiającą stabilny rozwój podmiotu w długim okresie, a także objaśnia przywiązywanie dużej wagi do zachowania kapitału i zabezpieczania spłaty kredytów”[38]. Przywiązywanie szczególnej wagi do ostrożnej wyceny świadczy o dużym stopniu unikania niepewności i maksymalnym ograniczaniu ryzyka.

Model rachunkowości dominujący w grupie krajów o rozwiniętym rynku kapitałowym był określany jako model anglosaski lub jako model brytyjsko-amerykański. Do tej grupy krajów zaliczano przede wszystkim Stany Zjednoczone, Wielką Brytanię, Australię, Kanadę, Irlandię, Holandię, Nową Zelandię i Republikę Południowej Afryki. Najwyższy poziom prezentują profesjonalne standardy rachunkowości czterech krajów, a mianowicie Stanów Zjednoczonych, Kanady, Wielkiej Brytanii i Australii. Kraje te nazywane „Wielką Czwórką” (G–4) odgrywają obecnie dominującą rolę w procesie tworzenia Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Sprawozdawczości Finansowej.

Model anglosaski charakteryzował się tym, że podstawowym źródłem finansowania działalności przedsiębiorstw była emisja akcji oraz innych zbywalnych instrumentów finansowych. Rozwinięte rynki kapitałowe i pieniężne przesądzały o tym, że duże korporacje były w zasadzie niezależne od banków komercyjnych. Rola banków komercyjnych w krajach modelu anglosaskiego ograniczała się właściwie do zarządzania systemem płatniczym i zaspokajania krótkookresowych potrzeb finansowych przedsiębiorstw.

System anglosaski był nastawiony na długookresowe potrzeby rozwoju przedsiębiorstw, a podstawowe znaczenie w tym systemie miały instytucje rynku kapitałowego, w tym giełda papierów wartościowych i fundusze inwestycyjne. „Przepływ własności instrumentów finansowych między różnymi grupami ich właścicieli lub właścicielami indywidualnymi może być bardzo szybki przy jednoczesnym przestrzeganiu ściśle określonych procedur, według jakich ten proces się odbywa (prawo o obrocie papierami wartościowymi jest podstawą wszelkich regulacji w tym zakresie)”[39]. W rezultacie brakowało stabilnego finansowania przedsiębiorstw w długim okresie, gdyż decydował o tym rynek kapitałowy z charakterystycznymi dla niego wahaniami kursów papierów wartościowych. W odróżnieniu od modelu kontynentalnego, w warunkach innowacji finansowych i globalizacji rynków finansowych, model anglosaski był jednak dużo lepiej do tych procesów przygotowany.

Kolejną cechę charakterystyczną dla rachunkowości krajów modelu anglosaskiego był znacznie ograniczony zakres tworzonych rezerw oraz nadrzędność zasady współmierności nad zasadą ostrożnej wyceny, na którą kładziono nacisk

[38] A. Jarugowa, *Harmonizacja rachunkowości*…, s. 65.
[39] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 60.

w krajach kredytowo-podatkowych. Miało to wpływ na wykazywanie relatywnie większego zysku niż w krajach grupy kredytowo-podatkowych, w których utrzymywała się tendencja do „wygładzania" zysku w dłuższym okresie dla zachowania zrównoważonego, stabilnego rozwoju jednostki gospodarczej.

W krajach o rozwiniętym rynku kapitałowym występuje rozdzielenie regulacji rachunkowości i sprawozdawczości finansowej od wymogów prawa podatkowego, a więc odwrotnie niż w krajach kredytowo-podatkowych, w których istnieje silna zależność między tymi regulacjami, co, niestety, ogranicza tempo harmonizacji rachunkowości[40].

Powszechny pogląd, że w krajach rozwiniętych współistnieją w praktyce dwa podstawowe modele życia gospodarczego – anglosaski i kontynentalny – panował mniej więcej do połowy lat 90. XX wieku[41]. Jednak nasilające się w ostatnich latach zjawiska i procesy gospodarcze zmuszają do zrewidowania tego stanowiska i powodują, że koncepcja wyrazistej rozłączności tych modeli jest coraz mniej zasadna. Na początku trzeciego tysiąclecia wyzwaniem dla podmiotów gospodarczych jest konkurowanie w skali globalnej[42]. „Globalizacja gospodarki światowej prowadzi do zjawiska określanego jako konwergencja, czyli wzajemne przenikanie się, mieszanie, przekształcanie i upodabnianie obowiązujących modeli"[43]. Organizacje międzynarodowe i czołowe instytucje krajowe odpowiedzialne za stanowienie norm rachunkowości będą dążyć zatem do tworzenia międzynarodowych regulacji rachunkowości poprzez konwergencję ze standardami krajowymi. Znaczący wpływ na przebieg procesów harmonizacji rachunkowości w Unii Europejskiej miały cechy modelu kontynentalnego, natomiast tworzenie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości przebiegało i przebiega pod wpływem modelu anglosaskiego[44]. Mimo zatracania odrębności obu modeli – kontynentalnego i anglosaskiego – stanowią one nadal filary rachunkowości międzynarodowej dzięki temu, że są oparte na różnych założeniach. Jak podkreśla A. Jaruga, „zaprezentowane różnice filozofii rachunkowości oraz czynniki różnicujące koncepcje i zasady pozwalają lepiej zrozumieć złożony proces harmonizacji"[45].

---

[40] Syntetyczne przedstawienie cech poszczególnych modeli zob. w: A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 18–19; S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 68–69.

[41] Zob. szerzej np. M. Michalak, *Globalizacja a kształt systemów rachunkowości*, [w:] J. Gierusz, M. Jerzemowska, T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002, s. 353–363.

[42] Por. J. Kloka, *Globalizacja a rachunkowość*, [w:] J. Gierusz, M. Jerzemowska, T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, s. 247–252.

[43] R. Stalmach, *Zarządzanie firmą*…, s. 23.

[44] Por. A. Jaruga, *Problemy implementacji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] I. Sobańska, W.A. Nowak (red.), *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości i ich implementacja. Wyzwania i bariery*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006, s. 15.

[45] A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 20.

Reasumując, rachunkowość międzynarodowa to język „globalnego" biznesu, co oznacza, że warunkami jej rozwoju i zaspokojenia kierowanych pod jej adresem oczekiwań stają się harmonizacja i standaryzacja rozwiązań w skali międzynarodowej.

1.3. Procesy harmonizacji i standaryzacji rachunkowości jako przejaw zmian w gospodarce globalnej XXI wieku

Harmonizacja rachunkowości jest procesem zwiększania stopnia porównywalności sprawozdań finansowych, powstałych na podstawie odmiennych regulacji różnych krajów[46]. Różnice w zakresie sprawozdawczości finansowej stanowią istotną przeszkodę dla podmiotów poszukujących źródeł finansowania na rynkach międzynarodowych oraz inwestorów dążących do jak najlepszego ulokowania kapitału. Przedsiębiorstwa, chcąc sprostać nasilającej się konkurencji i zapewnić środki na kosztowne badania oraz na inwestycje związane z rozwojem i ekspansją na nowe rynki, szukały coraz tańszych źródeł kapitału na rynkach międzynarodowych. W miarę ujednolicania mechanizmów funkcjonowania rynków finansowych oraz w związku z masowością ponadnarodowych transakcji gospodarczych następowała również globalizacja przepływów pieniężnych, a co za tym idzie wzrastała pokusa szybkiego pozyskania kapitału i wypracowania zysku[47].

Środowiska biznesowe jednogłośnie zgadzają się co do konieczności zmniejszania różnic między systemami rachunkowości w celu ujednolicenia sprawozdań finansowych. Mnogość funkcjonujących definicji harmonizacji wprowadza jednak zamęt w prawidłowym pojmowaniu tego procesu w rachunkowości. Niemniej trzy z nich wydają się być warte przytoczenia.

Harmonizacja zasad rachunkowości według C. Robertsa, P. Weetmana i P. Gordona sprowadza się do zmniejszania liczby stosowanych praktyk rachunkowości poprzez określenie takiego ich zestawu, w ramach którego przedsiębiorstwa mogą dokonywać wyboru ewentualnych rozwiązań co do określonych zasad

---

[46] Na obecną formę, zadania, zakres, wiarygodność i porównywalność danych z obszaru rachunkowości *sensu largo* oddziaływały w przeszłości i nadal wpływają coraz intensywniej: internacjonalizacja i globalizacja światowej gospodarki, jak też osiągnięcia naukowe, organizacyjne, techniczne i technologiczne. Por. K. Sawicki, *Rachunkowość kreatywna i finansowa a oszustwa i błędy*, Forum Doradców Podatkowych, maj 2003.

[47] Zob. szerzej np.: A. Jarugowa, *Wprowadzenie do ponadpaństwowych regulacji rachunkowości*, „Biuletyn Krajowej Rady Dyplomowanych Biegłych Rewidentów SKwP" 1990, nr 1, s. 3–13; A. Jarugowa, *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 44, s. 139–148; S. Surdykowska, *Międzynarodowe aspekty rozwoju rachunkowości w warunkach globalizacji gospodarki światowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 46, s. 173–192.

rachunkowości[48]. Efektem takiego podejścia jest stan harmonii, w którym zakres możliwych różnic między przedsiębiorstwami jest łatwy do zidentyfikowania. Kolejna definicja została zaproponowana przez P. Waltona, A. Hallera i B. Raffourniera. „Harmonizacja jest to sformułowanie używane w rachunkowości międzynarodowej dla określenia procesu redukowania różnic w sprawozdawczości między krajami"[49]. Z kolei według A. Jarugi „harmonizacja zakłada występowanie opcji, pewnej elastyczności, w ustalonych ramach, co umożliwia podmiotom gospodarczym wybór rozwiązań w ramach ich polityki rachunkowości"[50].

Główne przesłanki harmonizacji rachunkowości można rozpatrywać przede wszystkim z punktu widzenia inwestora i przedsiębiorstwa. Inwestorzy dążą do maksymalnego pomnożenia kapitału i oczekują określonej stopy zwrotu z dostarczonego kapitału. Nie ulega też wątpliwości, że to właśnie oni ponoszą największe ryzyko inwestycyjne, a zatem są zainteresowani skutecznym jego minimalizowaniem. Aby wybrać najbardziej atrakcyjne kierunki inwestowania, muszą opierać się w podejmowanych decyzjach na informacjach zarówno o dokonaniach przedsiębiorstwa w przeszłości, jak i o perspektywach ich kształtowania się w przyszłości. Głównym źródłem informacji dla inwestorów są sprawozdania finansowe. „W sytuacji braku ujednoliconej i wiarygodnej informacji finansowej inwestorzy napotykają na dodatkową niepewność. Aby ją zrekompensować, zażądają większej stopy zwrotu z zainwestowanego kapitału. To prowadzi z kolei do wzrostu kosztu pozyskania i utrzymania kapitału i w efekcie do zmniejszenia wielkości inwestycji oraz osłabienia wzrostu gospodarczego"[51]. Kolejnym problemem dla inwestorów, wynikającym z istnienia odmiennych zasad sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych, może okazać się konieczność ich „przetłumaczenia" w celu dostosowania do lokalnych wymagań. Jest to związane z dodatkowym nakładem pracy i powstaniem dodatkowych kosztów.

Także przedsiębiorstwa działające na różnych rynkach napotykają na problemy wynikające z braku jednolitych zasad przygotowywania i prezentacji sprawozdań finansowych. „W rachunkowości finansowej przedsiębiorstw musi być brany pod uwagę kontekst międzynarodowy, aby sprawozdania finansowe mogły być wykorzystywane na przykład do oceny konkurencyjności przedsiębiorstw, pojedynczych transakcji, linii produktów, oddziałów firm międzynarodowych, a także segmentów ich działalności, wyodrębnionych z różnych punk-

[48] C. Roberts, P. Weetman, P. Gordon, *International Financial Accounting and Multinational Enterprises*, Wiley, New York 1997, s. 116.

[49] P. Walton, A. Haller, B. Raffournier, *International Accounting*, International Business Press, London 1998, s. 8.

[50] A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 3.

[51] Szerzej na ten temat zob. P. Kabalski, *W kierunku globalnych standardów rachunkowości – kiedy, jak i dlaczego?*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 2, s. 32–34.

tów widzenia"[52]. W związku z tym, aby sprostać lokalnym wymaganiom w zakresie rachunkowości, podmioty gospodarcze muszą często sporządzać sprawozdania finansowe w kilku wariantach, co pociąga za sobą duże nakłady finansowe i przyczynia się do marnotrawienia kapitału. Pośrednio ma to również wpływ na tempo światowego rozwoju gospodarczego, a ściślej – na jego zahamowanie.

Mimo powszechnej zgody odnośnie do konieczności funkcjonowania jednolitych standardów rachunkowości w skali światowej, nadal brak jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, jak do tej harmonizacji doprowadzić. Czy stworzyć nowe, powszechnie obowiązujące standardy, czy też może lepiej jedno z istniejących obecnie rozwiązań przyjąć za powszechnie obowiązujący wzorzec? Ostatnia możliwość wydaje się być najbardziej sensowna, zarówno z punktu widzenia czasochłonności prac, jak i kosztów z tym związanych. Jednak najistotniejsze pytanie, na które należy odpowiedzieć, brzmi: które z istniejących standardów przyjąć jako wzorzec obowiązujący w skali globalnej? Do tej roli pretendują głównie Międzynarodowe Standardy Rachunkowości (oraz Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej), jednak duży wpływ giełdy amerykańskiej na gospodarkę światową implikuje konieczność „przekładania" ich na zasady amerykańskich Ogólnie Akceptowanych Zasad Rachunkowości (Generally Accepted Accounting Principles – US GAAP)[53].

Standaryzacja rachunkowości ma miejsce wówczas, gdy przedsiębiorstwa stosują identyczne lub bardzo zbliżone praktyki rachunkowości[54]. Stanowi ona określony zestaw obowiązujących przepisów, co pozwala na szybkie i łatwe porównywanie dokonań finansowych przedsiębiorstw. Jednakże zastosowanie jej w szerokim zakresie nie jest możliwe ze względu na różnice w interpretacji podobnych zdarzeń gospodarczych oraz szybki rozwój gospodarki światowej, powodujący, że ciągle powstają nowe problemy i zachodzi konieczność zastępowania przestarzałych rozwiązań nowszymi. W debatach nad rachunkowością coraz częściej pojęcie standaryzacji stosuje się w sposób błędny zamiennie z pojęciem unifikacji. Należy zauważyć, że unifikacja rozwiązań sprowadza się do znalezienia wspólnej metody czy wzorca prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych, natomiast standaryzacja zakłada eliminowanie różnic wynikających z różnego zaawansowania rozwoju gospodarek, wzorców kulturowych oraz systemów prawno-podatkowych.

Z przedstawionych powyżej rozważań wynika, że w związku ze stale rosnącym umiędzynarodowieniem działalności gospodarczej jedynym warunkiem znale-

---

[52] *Ibidem.*

[53] W 1993 roku Międzynarodowa Organizacja Komisji Papierów Wartościowych i ówczesny Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości osiągnęły porozumienie dotyczące niezbędnego zakresu rzetelnego i kompletnego zestawu standardów rachunkowości (*Core Standards*) dla przedsiębiorstw poszukujących kapitału na giełdach światowych.

[54] C. Roberts P. Weetman, P. Gordon, *International Financial*…, s. 8.

zienia „wspólnego języka biznesu" jest harmonizacja rachunkowości, a jedną z możliwych dróg osiągnięcia tego celu – standardy rachunkowości. „Standardy rachunkowości zostały ugruntowane w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii w rozumieniu wzorców, norm promulgowanych przez odpowiednie gremia profesjonalne księgowych, zwykle w długim procesie szerokiego konsultowania projektów. Standardy rachunkowości obejmują przedmiotowo, pozycja po pozycji, uznanie, pomiar (wycenę) i prezentację w sprawozdaniach finansowych ich elementów składowych oraz ujawnianie informacji dodatkowych"[55].

Standaryzacja wymaga wsparcia instytucjonalnego, zarówno w skali międzynarodowej, jak i krajowej. Wiele krajów powołało krajowe komitety (rady), których celem jest formułowanie i publikowanie krajowych standardów rachunkowości[56]. Okazało się, że komitety są bardziej niż organy rządowe elastyczne w reakcjach na zmieniającą się rzeczywistość. Powinno się zatem dążyć do sytuacji, w której ustawy określałyby jedynie ogólne zasady rachunkowości, a standardy – szczegółowe rozwiązania. Prowadziłoby to do zbliżenia zasad rachunkowości do systemu anglosaskiego, na podstawie którego zostały stworzone Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Jak zauważyła S. Surdykowska, „szczególnie ważne miejsce wśród międzynarodowych organizacji księgowych zajmują ciała utworzone po to, aby połączyć ponad granicami różne gremia związane z rachunkowością, a także zainteresowane osoby"[57].

Wśród wielu takich organizacji i działań[58] na szczególną uwagę zasługują prace Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International

[55] A. Jarugowa, *Harmonizacja rachunkowości*..., s. 66.

[56] W Polsce za zgodą Ministra Skarbu oraz Przewodniczącego Komisji Papierów Wartościowych i Giełd w 1997 roku został powołany Krajowy Komitet Standardów Rachunkowości. „Celem Komitetu jest wspomaganie i współdziałanie przy regulacji rachunkowości. Do głównych jego zadań należą: analiza Międzynarodowych Standardów Rachunkowości z punktu widzenia celowości i możliwości ich adaptacji do warunków polskich, opracowywanie standardów rachunkowości i wzorców dobrej praktyki, opiniowanie nowych aktów prawnych z punktu widzenia ich »przystosowania« (zgodności) do regulacji rachunkowości". Por. A.A. Jaruga, *Instytucjonalizacja międzynarodowej harmonizacji rachunkowości*, [w:] A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje*…, s. 74. Krajowy Komitet Standardów Rachunkowości w Polsce odegrał bardzo ważną rolę w dostosowywaniu polskiej ustawy o rachunkowości z 1994 roku do standardów międzynarodowych. Zob. szerzej Z. Messner, *Komitet Standardów Rachunkowości*, „Rachunkowość" 2002, nr 10, s. 41–42.

[57] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 76.

[58] Do wspomnianych organizacji zalicza się między innymi: Międzynarodową Federację Księgowych (International Federation of Accountants – IFAC), Komitet Międzynarodowych Praktyk Rewizyjnych (International Auditing Practices Committee – IAPC), Wielką Czwórkę (Group of Four – G–4), Europejskie Stowarzyszenie Rachunkowości (European Accounting Association – EAA), Organizację Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (Organisation for Economic Co-operation and Development – ODCE), Międzynarodową Organizację Komisji Papierów Wartościowych (International Organization of Securities Commissions – IOSCO) oraz Stowarzyszenie ds. Zarządzania Inwestycjami i Badań (Association of Investment Management and Research – AIMR).

Accounting Standards Committee – IASC) – obecnie Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standards Board – IASB)[59]. W wyniku działalności Rady zostały wypracowane standardy rachunkowości – wzorce do stosowania w odniesieniu do sprawozdań finansowych[60]. Określają one zasady, metody i procedury dotyczące rachunkowości finansowej. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości / Sprawozdawczości Finansowej (MSR/MSSF) są przygotowywane w wieloetapowym procesie, w drodze szerokiej dyskusji i konsultacji, w której główną rolę odgrywa Komitet Przygotowawczy (Sterujący)[61].

---

[59] IASC został powołany jako niezależna organizacja publiczna w 1973 roku na mocy porozumienia zawodowych organizacji księgowych z Francji, Austrii, Holandii, Irlandii, Japonii, Kanady, Meksyku, Niemiec, Stanów Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Do zadań Komitetu należała realizacja dwóch głównych celów: formułowanie i publikowanie standardów rachunkowości, które powinny być przestrzegane podczas prezentacji sprawozdań finansowych oraz promowanie ich w taki sposób, aby były akceptowane i przestrzegane na całym świecie, a także harmonizowanie regulacji standardów rachunkowości oraz procedur prezentacji sprawozdań finansowych. Zob. szerzej E. Burzym, *Przesłanki i perspektywy standaryzacji i międzynarodowej harmonizacji rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 23, s. 7–22.

[60] D. Misińska, *Harmonizacja standardów rachunkowości,* [w:] D. Misińska, M. Kwiecień (red.), *Harmonizacja rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 2000, s. 15.

[61] W latach 1973–1979 wydawano standardy o charakterze ogólnym, dotyczące podstawowych zagadnień związanych z prezentacją sprawozdań finansowych i ujawnianiem zawartych w nich informacji. Nie odnosiły się one jeszcze wtedy do bardziej skomplikowanych kwestii dotyczących pomiaru i wyceny. Z kolei w latach 1980–1989 Komitet przygotowywał bardziej szczegółowe standardy, w ramach których były przewidziane różne opcje ujmowania określonych zagadnień. Z uwagi na fakt, że zakres wykorzystywania tych wzorców przez zainteresowane strony zaczął się wyraźnie zmniejszać, cele działania Komitetu nie były realizowane w wystarczającym stopniu i zaistniała potrzeba zrewidowania jego strategii. Bezpośrednim skutkiem zaistniałej sytuacji było opracowanie w 1989 roku Ram Koncepcyjnych dotyczących przygotowywania i prezentowania sprawozdań finansowych. Analizując treści Ram Koncepcyjnych można zauważyć, że Komitet uważnie śledził zarzuty, jakie padały zarówno pod jego adresem, jak i odpowiednich organów Unii Europejskiej. Właśnie z uwagi na te zarzuty starano się w Ramach Koncepcyjnych wyjaśnić najbardziej kontrowersyjne problemy. Lata 1990–1995 przyniosły zmiany w strategii działania Komitetu. Ich źródłem było przekonanie, że zbyt daleko idąca elastyczność w stosowaniu międzynarodowych standardów rachunkowości pozostaje w sprzeczności z celem działania Komitetu. Rosnące wyzwania współczesnego świata doprowadziły w 2000 roku do kolejnych zmian w kierunkach działania Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości. Nowa konstytucja przedstawiła cele Rady (nazwę „Komitet" zastąpiono „Radą") następująco: 1) opracowanie (w publicznym interesie) jednego zestawu globalnych standardów o wysokiej jakości, zrozumiałych i dających się instytucjonalnie umacniać, które wymagają przejrzystych, porównywalnych informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych i innej finansowej sprawozdawczości, w celu wspierania uczestników rynków kapitałowych na świecie i innych użytkowników przy podejmowaniu ekonomicznych decyzji; 2) promowanie zastosowania i rygorystycznego postrzegania standardów; 3) doprowadzenie do zbieżności (konwergencji) krajowych standardów rachunkowości z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości, zapewniającej wysoką jakość przyjętych rozwiązań.

W wyniku licznych nacisków na zwiększenie porównywalności sprawozdań finansowych opracowywanych według znacznie różniących się krajowych zasad rachunkowości wiele organizacji księgowych, w tym Amerykański Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów (American Institute of Certified Public Accountants – AICPA), podpisało pisemne zobowiązania do oddziaływania w większym stopniu na organizacje regulujące lub tworzące zasady rachunkowości w ich krajach tak, aby uwzględniały one w szerszym zakresie standardy międzynarodowe. Od 1995 roku rozpoczęła się współpraca między Komitetem (obecnie Radą) Międzynarodowych Standardów Rachunkowości a Międzynarodową Organizacją Komisji Papierów Wartościowych (International Organization of Securities Commissions – IOSCO)[62]. A. Jaruga podkreślała, że „wprowadzenie nowej strategii do praktyki wymaga wypracowania nowej infrastruktury, nowego mechanizmu wprowadzania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, a w szczególności instytucjonalnego wzmocnienia i uprawomocnienia oraz stworzenia warunków wykonalności wysokiej jakości sprawozdań finansowych"[63].

Oprócz organizacji międzynarodowych, Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości współpracuje z organizacjami księgowych o zasięgu regionalnym[64]. Są to instytucje pozarządowe, które w chwili ich powołania miały ambitne plany szerokiego włączenia się w prace nad Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości[65]. Jednak na skutek braku możliwości wprowadzenia

[62] Współpraca ta była wynikiem rosnącego zniecierpliwienia środowisk biznesowych wobec zróżnicowanych wymagań komisji papierów wartościowych w różnych krajach odnośnie do zasad sporządzania sprawozdań finansowych przedsiębiorstw zainteresowanych notowaniem swoich akcji na giełdach zagranicznych.

[63] W tym celu konieczne jest zapewnienie: klarownych standardów rachunkowości, odpowiednich interpretacji tych standardów, wytycznych dotyczących ich implementacji wysokiej jakości audytu sprawdzającego prawidłowość stosowania tych standardów, systemu monitorowania w trybie nadzoru oraz skutecznej sankcji. Zob. A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 36.

[64] Do ważniejszych regionalnych organizacji księgowych należą między innymi: East, Central and Southern African Federation of Accountants (ECSAFA) – organizacja ta działa na terenie wschodniej, centralnej i południowej Afryki; African Accounting Council – działająca na terenie całej Afryki; Association of South East Asian Nations (ASEAN) Federation of Accountants – skupiająca organizacje księgowych z Filipin, Singapuru, Brunei, Indonezji, Malezji i Tajlandii; Confederation of Asian and Pacific Accountants – tworzą ją organizacje księgowych z terenów Azji i Pacyfiku; Federation des Experts Comptables Europeens (Federation of European Accountants) – działająca na terenie krajów europejskich; Nordic Federation of Public Accountants (NFA), do której należą: Dania, Norwegia, Finlandia, Islandia i Szwecja; Arab Society of Certified Accountants (ASCA); Inter American Accounting Association (IAAA) – skupia ona organizacje księgowych z centralnej i południowej Ameryki, Caribbean Conference of Accountants i inne.

[65] Zob. szerzej: A. Jarugowa, *Wzrost roli Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 39, s. 136–137; A. Jaruga, *Krajowe Komitety Standardów Rachunkowości*, „Rachunkowość" 2001, nr 3, s. 174–177; *Międzynarodowa harmonizacja rachunkowości – z bliska*, „Rachunkowość" 1999, nr 10, s. 607–609.

ustalonych zasad jako obowiązujących w swoich regionach ich aktywność skupia się na edukacji, organizowaniu szkoleń i konferencji oraz informowaniu środowisk biznesowych o różnych aspektach rozwoju rachunkowości[66]. „Część spośród regionalnych organizacji księgowych działa jako grupa nacisku na szczeblu globalnym, dbając o to, aby był brany pod uwagę ich głos w procesie ustalania międzynarodowych standardów rachunkowości"[67].

Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości współpracuje również z wieloma organizacjami międzyrządowymi. Do najważniejszych należą: Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) oraz Unia Europejska; co warte podkreślenia, to właśnie Unia Europejska jako pierwsza wspólnota gospodarcza zajęła się harmonizacją regulacji rachunkowości już na początku lat 70. ubiegłego wieku (ówczesna Europejska Wspólnota Gospodarcza – EWG)[68]. S. Surdykowska podkreśla, że „Unia Europejska jest szczególnym przypadkiem harmonizacji zasad rachunkowości, jedynym w świecie w skali wykraczającej poza pojedynczy kraj, opartym na prawie, którego muszą przestrzegać wszystkie kraje członkowskie"[69].

Świadomość, że wyniki prac nad harmonizacją rachunkowości w ramach Unii Europejskiej były znacznie ograniczone w porównaniu z efektami działań Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, pozwoliła na zmianę dotychczasowego stanowiska Komisji Europejskiej. Od 1995 roku spółki notowane na giełdach zagranicznych mogły sporządzać sprawozdania, opierając się na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości[70]. Prawdziwą rewolucją w tym zakresie okazała się strategia Unii Europejskiej na lata 2000–2005. 13 lutego 2001 roku Komisja Europejska zatwierdziła projekt regulacji nakładającej na spółki giełdowe krajów Unii Europejskiej obowiązek sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości najpóźniej za 2005 rok[71].

---

[66] Por. np.: J. Gdański, *Międzynarodowe sympozjum nt. Standardów Rachunkowości, Pekin 2001*, „Rachunkowość" 2002, nr 3, s. 33–34; A. Jaruga, *Sesja Międzyrządowej Grupy Ekspertów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Sprawozdawczości (UNCTAD)*, „Rachunkowość" 2003, nr 1, s. 31–33, *MSR w natarciu*, „Rachunkowość" 2000, nr 5, s. 296, *Brytyjski Panel Sprawozdawczości Finansowej*, „Rachunkowość" 2002, nr 6, s. 33–34.

[67] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 75.

[68] U podstaw harmonizacji zasad rachunkowości w ramach Unii Europejskiej leżała realizacja następujących celów: zapewnienia efektywności działania rynku (w tym także kapitałowego), prawnego zabezpieczenia interesów wszystkich zainteresowanych stron (właścicieli, pracowników, wierzycieli) oraz zapewnienia godziwej konkurencji (takie samo traktowanie spółek krajowych i zagranicznych). Por. A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 2.

[69] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 137.

[70] Należy podkreślić, że wprowadzenie w 1999 roku wspólnej waluty euro przyspieszyło tempo prac nad harmonizacją zasad rachunkowości.

[71] K. van Hulle, *Unia Europejska wobec międzynarodowych standardów rachunkowości i rewizji finansowej*, „Rachunkowość" 2001, nr 9, s. 569. Zob. szerzej: A.A. Jaruga, *MSR/MSSF*

Ważnym krokiem w kierunku stopniowej harmonizacji rachunkowości w Europie okazały się Dyrektywy Unii Europejskiej, aczkolwiek z uwagi na ograniczoną skłonność do akceptacji jednolitych zasad zawierają one znaczną liczbę opcji koniecznych do uzyskania kompromisu[72]. Radykalny przełom w procesie harmonizacji rachunkowości wprowadziła dopiero Dyrektywa 2003/51/EC z 18 czerwca 2003 roku, zmieniająca Dyrektywę IV 86/635/EEC i Dyrektywę VII 91/674/EEC. Zmiany te wynikały z przyjęcia przez Unię Europejską Rozporządzenia nr 1606/2002 Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej z 19 lipca 2002 roku w sprawie stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości[73]. Wprowadzone zmiany usunęły dotychczasowe niezgodności między Dyrektywami IV i VII a Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości.

Podjęte przez Unię Europejską działania stanowiły istotny krok w kierunku harmonizacji rachunkowości w wymiarze globalnym. Jak przewidywała A. Jaruga, „historycznie ukształtowane konwencje i regulacje rachunkowości będą ulegały zmianie, co w warunkach umiędzynarodowienia wymiany, rosnącej wagi transnarodowych korporacji i rozbudowy rynków kapitałowych powinno sprzyjać dalszej międzynarodowej harmonizacji rachunkowości”[74], czego przykładem są osiągnięcia Unii Europejskiej w tym zakresie.

Wprowadzenie IV Dyrektywy znacznie poprawiło poziom sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw, chociaż nie jest to jeszcze pełna porównywalność. Zasadniczym powodem, dla którego całkowita standaryzacja stała się niemożliwa, były różnice w modelach rachunkowości i przyjętych zasadach w ramach poszczególnych krajów. Powodowało to niechęć krajów członkowskich do wprowadzania radykalnych zmian; w rezultacie poszczególne kraje próbowały wprowadzić dyrektywy w takim zakresie, aby spowodowało to jak najmniej zmian w obowiązującym systemie prawnym.

---

w porządku prawnym Unii Europejskiej i Polski, [w:] A.A. Jaruga, M. Frendzel, R. Ignatowski, P. Kabalski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej(MSR/MSSF), nowe regulacje*, SKwP, Warszawa 2006, s. 9–29.

[72] Zdaniem Komisji Europejskiej regionalne standardy rachunkowości są niewystarczające – jedynie globalne standardy powinny być podstawą harmonizacji rachunkowości w skali światowej. Dalekosiężnym celem jest zatem stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości przez wszystkie spółki działające na rynkach finansowych. W wyniku złożonego i długotrwałego procesu legislacyjnego zostały wydane tzw. dyrektywy Unii Europejskiej. Kraje członkowskie, w tym również Polska, zostały zobligowane do dostosowania uregulowań krajowych do wytycznych płynących z dyrektyw. Pozostawiono im jednak wybór dopuszczalnych opcji, których doliczono się ponad 60 w IV Dyrektywie. W związku z tym osiągnięto jedynie minimalny poziom porównywalności sprawozdań finansowych. Por. A. Jarugowa, *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości*, [w:] A. Jarugowa, T. Martyniuk (red.), *Komentarz do ustawy o rachunkowości. Rachunkowość – MSR/MSSF – Podatki*, wyd. drugie zmienione, ODDK, Gdańsk 2005, s. 44.

[73] W. Moczydłowska, *O czym powinien wiedzieć księgowy po 1 maja 2004 r.*, „Gazeta Prawna – Księgowość i Płace” 2004, nr 81.

[74] A.A. Jaruga, *Systemy regulacji rachunkowości*…, s. 21.

W procesie harmonizacji rachunkowości w Unii Europejskiej istotne okazało się przyjęcie w 1972 roku do Wspólnoty Europejskiej nowych członków, wśród których znalazła się Wielka Brytania. Mimo znacznego zaawansowania prac nad opracowaniem dyrektyw Brytyjczycy zdążyli przeforsować w nich swoje idee: koncepcję *True and Fair View* jako nadrzędnej zasady rachunkowości oraz stosowane w Wielkiej Brytanii układy sprawozdania finansowego. Wprowadzenie zasady *True and Fair View* jako nadrzędnej nie przyczyniło się, niestety, do zmniejszenia różnic w praktykach rachunkowości stosowanych w przedsiębiorstwach krajów Unii Europejskiej oraz innych, które dobrowolnie wprowadziły IV Dyrektywę. Systemy prawne poszczególnych krajów okazały się na tyle odmienne, że stosowanie tej zasady jako nadrzędnej w jej pierwotnej formie było niemożliwe, gdyż oznaczało odejście od obowiązującego prawa. Zasada *True and Fair View* wywarła jednak ogromny wpływ na kształt rozwiązań w rachunkowości Unii Europejskiej oraz na sposób postrzegania informacji finansowej przez nią generowanej. Stanowi ona klucz do tworzenia wiernego obrazu przedsiębiorstwa w sprawozdaniu finansowym.

2. Rola rachunkowości w tworzeniu wiernego obrazu działalności przedsiębiorstwa

2.1. Kreowanie wizerunku jednostki w świetle zasady *True and Fair View*

Przez ostatnie dziesięciolecia liczba podmiotów gospodarczych o różnej wielkości bardzo wzrosła, a odpowiedzialność za jakość informacji finansowej spoczywająca obecnie na rachunkowości jest tak duża, jak nigdy wcześniej[75]. Informacje prezentowane w sprawozdaniach finansowych wpływają bezpośrednio na transfer zasobów i kapitału między przedsiębiorstwami, oddziałują także na indywidualne decyzje inwestorów. Dlatego pojawia się pokusa, aby ukrywać informacje niekorzystne, a nadmiernie i nieprawdziwie eksponować zjawiska i dane pozytywne.

Liczne skandale, związane z kreatywną rachunkowością, oszustwami zarządów i aktywnym udziałem niektórych audytorów w poważnych nadużyciach, zachwiały społecznym zaufaniem do rzetelności i wiarygodności sprawozdań finansowych. W celu jego odbudowania konieczne stało się położenie w rachunkowości szczególnego nacisku nie tylko na etykę zawodu, ale również na przestrzeganie podstawowych zasad rachunkowości, a przede wszystkim fundamen-

[75] B.A. Rutherford, *An Introduction to Modern Financial Reporting Theory*, Sage Publications, London 2000, s. 3–5.

talnej zasady *True and Fair View* (prawdziwego i rzetelnego, czy jak to kiedyś trafnie określano, wiernego obrazu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa)[76].

Sir Russell Kettle, członek Instytutu Dyplomowanych Biegłych Rewidentów Anglii i Walii (Institute of Chartered Accountants in England and Wales – ICAEW) i ówczesny doradca rządu brytyjskiego do spraw wdrożenia zmian w brytyjskim *Prawie o spółkach* (*Companies Act*) już w 1947 roku podkreślał istotność terminu *Fair* w odniesieniu do formy sporządzania sprawozdań finansowych[77]. Oczywiście jednostka ma obowiązek dostarczania w sposób uczciwy i rzetelny wszelkich istotnych informacji niezbędnych do oceny jej działalności, ale jest również zobowiązana do ich przejrzystego i czytelnego prezentowania. Chodzi zatem o dostarczanie informacji w taki sposób, aby nie zaciemniały obrazu sytuacji finansowej jednostki i nie wprowadzały w błąd użytkowników.

Koncepcja *True and Fair*, jak już wspomniano, powstała w Wielkiej Brytanii, natomiast w Stanach Zjednoczonych można dopatrywać się analogii do niej w zasadzie *Fair Presentation*, która mimo zbieżności słownej jest jednak pojmowana zupełnie inaczej niż *True and Fair* – stanowi wymóg jasnej prezentacji w rozumieniu zgodności z powszechnie przyjętymi zasadami rachunkowości (Generally Accepted Accounting Principles – US GAAP). W Wielkiej Brytanii *True and Fair* umożliwia w szczególnych przypadkach – zagrożenia jasnej i rzetelnej prezentacji – odstępstwo od nakazów przewidzianych w standardach rachunkowości, a nawet od nakazów przewidzianych przez prawo[78].

Obie koncepcje – brytyjska i amerykańska – mają długą tradycję. Prawny wymóg stosowania zasady *True and Fair* pojawił się, jak już zaznaczono, w brytyjskim *Prawie o spółkach* (*Companies Act*) z 1947 roku, natomiast *Present*

---

[76] Zasada ta, jako wymóg sporządzania sprawozdań finansowych, po raz pierwszy pojawiła się w prawie brytyjskim w 1947 roku. W praktyce rachunkowości koncepcja ta funkcjonowała jednak dużo wcześniej. Samo pojęcie *True and Fair* ma długą tradycję w rachunkowości. Już w XIX wieku używano wielu określeń, takich jak *Exact*, *True*, *Distinct*, *Fair*, *Just Correct*, *Properly Drawn Up*, *Full and Fair*, *True and Correct.* Do momentu ugruntowania się w praktyce rachunkowości pojęcia *true and fair view*, funkcjonowała zasada *True and Correct*, która oznaczała, że księgi rachunkowe i sprawozdania finansowe powinny być sporządzane tak, aby dostarczały informacji prawdziwych i poprawnych. Dopiero w 1944 roku Institute of Chartered Accountants in England and Wales (ICAEW) zaproponował zastąpienie wszystkich wcześniej stosowanych terminów pojęciem *True and Fair*. W uzasadnieniu podano argument, że określenie *correct* jest za mało elastyczne. Ciekawy komentarz zawierał artykuł opublikowany w 1944 roku w magazynie „Accountant", w którym stwierdzono, że słowo *Correct* ma zbyt silne konotacje i sugeruje istnienie wyłącznie jednego, prawidłowego rozwiązania, podczas gdy wszystkie pozostałe są błędne. Dlatego Instytut zasugerował zmianę terminologii, która spotkała się z wyjątkowo przychylną opinią audytorów. Sprawozdania finansowe powinny przedstawiać prawdziwą, jasną, uczciwą, rzetelną i nie wprowadzającą w błąd informację o sytuacji majątkowej i finansowej oraz o dokonaniach jednostki gospodarczej. Zob. szerzej R.H. Parker, C.W. Nobes, *An International View of True and Fair Accounting*, Routledge, London 1994, s. 5–8.

[77] *Ibidem*, s. 5.

[78] *Ibidem*, s. 72–75.

Fairly funkcjonuje od 1939 roku w regulacjach dotyczących sprawozdawczości finansowej. Koncepcja *Present Fairly* jest bardziej osadzona w regułach rachunkowości i technicznym podejściu do niej. Natomiast koncepcja *True and Fair View* kładzie nacisk na aspekt etyczny oraz indywidualną ocenę w ramach obowiązujących reguł, zasad i standardów. Pozwala ona uchylać standardy i normy postępowania, których stosowanie zaciemniałoby obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstw. Koncepcja ta została „wyeksportowana" do Europy kontynentalnej przez IV Dyrektywę. Dla niektórych członków Unii Europejskiej, takich jak Niemcy, Austria, czy Finlandia była ona zupełnie nowa i na początku szokująca[79]. Wiele problemów pojawiło się również w toku prób dosłownego i pełnego przetłumaczenie znaczenia angielskiego określenia *True and Fair View* na języki innych krajów członkowskich Unii Europejskiej.

Pojawiały się także słowa krytyki pod adresem tego terminu[80]. Dotyczyły one głównie członu *Fair*; w przypadku *True* nie ma bowiem wątpliwości, że sprawozdania finansowe powinny odzwierciedlać prawdziwie sytuację finansową, majątkową i dokonania przedsiębiorstwa. H. Drayton krytykował pojęcie *Fair* jako dwuznaczne i niejasne, a także podkreślał, że niejednoznaczność i niejasność nie mogą iść w parze z faktami i liczbami[81]. W odpowiedzi argumentowano, że fraza *True and Fair* stanowi nierozłączną całość i jej znaczenie w rachunkowości zdecydowanie wybiega poza jakąkolwiek kombinację słownikowego znaczenia tych dwóch słów. Zawsze kiedy zostają one użyte, odzwierciedlają profesjonalną opinię, niestety niełatwą do prostego wytłumaczenia.

T. A. Lee sugerował, że księgowi kolektywnie (i wręcz podświadomie) zgodzili się, że *True and Fair* nie wymaga interpretacji, a znaczenie tego pojęcia jest znane każdemu przedsiębiorcy, audytorowi i użytkownikowi sprawozdań finansowych, bez konieczności formułowania szczegółowych definicji i objaśnień[82]. To właśnie w braku definicji tkwi siła i niepowtarzalność tej koncepcji. J. G. Chastney twierdził z kolei, że zasadę *True and Fair* należy rozumieć jako prowadzenie ksiąg rachunkowych i sporządzanie sprawozdań finansowych firmy tak, aby były one zgodne z uznanymi zasadami rachunkowości oraz przedstawiały fakty i zdarzenia w ramach zaleceń i aktualnie przyjętej praktyki rachun-

[79] *Ibidem*, ss. 67–69, 80.

[80] Wraz z przyjęciem IV Dyrektywy problem nadrzędności zasady *True and Fair View* spotkał się z otwartym sprzeciwem w krajach, w których regulacje są określane według rzymskiej doktryny prawa i w których prawo szczególne jest nadrzędne wobec prawa generalnego. Zob. na przykład K. Van Hulle, *The True and Fair View Override in the European Accounting Directives*, „European Accounting Review" 1997, vol. 6, nr 4, s. 711–720.

[81] *Ibidem*, s. 12–13.

[82] Za: R.H. Parker, C.W. Nobes, *An International View...*, s. 16.

kowości w sposób jak najbardziej obiektywny, bez przekłamań, manipulacji i ukrywania istotnych informacji[83].

W nurcie dyskusji na temat istoty *True and Fair View* B.A. Rutherford wyróżnił dwa zasadnicze podejścia do definiowania tego terminu: *Bottom-up* oraz *Top-down*[84]. Podejście *Bottom-up* jest zgodne z definicją J. G. Chastneya: *True and Fair View* należy rozumieć jako taki sposób prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych, aby były one zgodne z ogólnie przyjętymi zasadami, praktyką i standardami rachunkowości[85]. Podejście *Top-down* wskazuje, że termin *True and Fair* powinien być rozumiany w sposób zwyczajny, naturalny, zgodnie ze znaczeniem słów. Nie powinien on być traktowany wyłącznie jako koncepcja rachunkowości, ale raczej jako ogólna, społeczno-etyczna idea przyświecająca sporządzającym sprawozdania finansowe[86].

Oba podejścia do koncepcji *True and Fair View* nawzajem się uzupełniają, stanowiąc jej kwintesencję oraz ułatwiając zastosowanie w praktyce. Nie ulega wątpliwości, że zanim zacznie się tworzyć zasady i standardy rachunkowości oraz implementować je do praktyki gospodarczej, należy najpierw zrozumieć istotę tej koncepcji.

Jej realizowanie w przedsiębiorstwie nie jest zadaniem łatwym; wymaga nie tylko wiedzy, ale przede wszystkim uczciwego i etycznego postępowania. Niestety, materia rachunkowości jest na tyle skomplikowana i złożona, że wykrycie przekłamań, oszustw, manipulacji i praktyk kreatywnej rachunkowości jest często bardzo trudne. Dlatego przedsiębiorstwa, mimo grożących kar, podejmują ryzyko nadużyć w celu realizacji partykularnych korzyści. Stąd wynika szczególna rola audytorów w kontrolowaniu poczynań zarządów i ochrony praw inwestorów do jasnej, prawdziwej i rzetelnej informacji o stanie przedsiębiorstwa, jego sytuacji majątkowej i finansowej.

---

[83] Zob. J.G. Chastney, *True and Fair View – History, Meaning and the Impact of the Fourth Directive*, ICAEW, London 1975, s. 12–19.

[84] B.A. Rutheford, *True and Fair View Doctrine, A Search for Explication*, „Journal of Business Finance and Accounting" 1985, no 12, s. 483–494.

[85] Zwolennicy podejścia *Bottom-up* uważają, że *True and Fair* jest wyłącznie technicznym określeniem, które oznacza, że przy prowadzeniu ksiąg rachunkowych i sporządzaniu sprawozdań finansowych wszystkie aktualnie wymagane obowiązki nałożone przez stosowaną praktykę rachunkowości zostały spełnione.

[86] Zwolennicy podejścia *Top-down* twierdzą, że *True and Fair View* jest zasadą nadrzędną, która wykracza poza wszelkie szczegółowe praktyki rachunkowości. Jednym z zagorzałych propagatorów takiej wizji *True and Fair View* jest D. Flint, według którego tworzenie standardów rachunkowości podąża za zmieniającą się rzeczywistością zbyt wolno, aby w każdym przypadku można było z pełnym zaufaniem stosować już funkcjonujące regulacje. Legislacja zazwyczaj pozostaje w tyle za tempem zmian, dlatego niezbędna jest koncepcja, która mimo zmieniających się warunków funkcjonowania przedsiębiorstw i wymagań rynku pozwoli na dostarczenie informacji rzetelnych, prawdziwych, istotnych, wartościowych i spełniających wymagania użytkowników sprawozdań finansowych. Zob. szerzej D. Flint, *A True and Fair View in Company Accounts*, Gee & Co. Ltd., Berkshire 1982, s. 3–6.

Jak już wspomniano, zasada *True and Fair View* dopuszcza pewną elastyczność, nieodłącznie związaną z uczciwym, ale indywidualnym osądem sytuacji jednostki gospodarczej[87]. „Producenci sprawozdań finansowych, przygotowując je, dążą do takiego wykorzystania obowiązujących zasad, aby jak najlepiej służyły ich własnym interesom. Nierzadko próbują nawet odchodzić od tych reguł, zwłaszcza wówczas, gdy niezbyt dokładnie wiadomo, czy sposób pomiaru jeszcze mieści się w granicach wyznaczonych przez odpowiednią normę, czy też już wychodzi poza zakres możliwości subiektywnych ocen przewidzianych w niej bezpośrednio lub pośrednio"[88].

Prawo bilansowe wyznacza jedynie ogólne zasady ewidencji i pomiaru, zwane nadrzędnymi zasadami rachunkowości. Stosując się do nich, każde przedsiębiorstwo może przyjąć rozwiązania indywidualne, wybierając je spośród możliwości dopuszczonych przez regulacje rachunkowości. Dokonany wybór może mieć znaczący wpływ na prezentowany w sprawozdaniu wynik finansowy danej jednostki[89]. Ma on jednak znaczenie nie tylko dla tego konkretnego podmiotu, ale przede wszystkim dla odbiorców sprawozdań finansowych. Dlatego wybrane przez dany podmiot rozwiązania muszą być ujęte i dokładnie opisane nie tylko w dokumentacji wewnętrznej przyjętych przez przedsiębiorstwo zasad rachunkowości, ale także ujawnione w sprawozdaniu finansowym.

Praktyka „szlifowania" sprawozdań finansowych nakierowana na maksymalizację przyjętych celów nie może stać w konflikcie z generalną zasadą rachunkowości *True and Fair View*[90]. Przez pojęcie prawidłowości zastosowanych zasad rachunkowości należy rozumieć, że sprawozdanie finansowe zostało sporządzone zgodnie z istniejącymi regulacjami prawa w zakresie rachunkowości, finansów, praw podatkowych i praw cywilnohandlowych, a przez jasność i rzetelność, że sprawozdanie finansowe w sposób pełny, uczciwy, dokładny i zgodny z treścią ekonomiczną przedstawia obraz osiągniętych wyników za okres objęty sprawozdaniem oraz sytuację majątkową i finansową jednostki na dzień kończący rok obrachunkowy[91].

---

[87] Mimo niezaprzeczalnej słuszności zasady *True and Fair View* jej wady, a raczej niebezpieczeństwa, dostrzegają sami Brytyjczycy. Por. np. D. Alexander, E. Jermakowicz, *A True and Fair View of the Principles/Rules Debate*, referat wygłoszony na XXIX Kongresie European Accounting Association w Dublinie, 2–24 marca 2006 roku.

[88] S. Surdykowska, *Normatywne i kreatywne aspekty rozwoju rachunkowości*, [w:] *Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej*, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego, Katowice 2000, s. 209–210.

[89] W. Moczydłowska, *Kreatywna rachunkowość – diabeł tkwi w szczegółach*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 156 (761).

[90] Por. A. Beresińska, M. Golec, A. Karmańska, *Koncepcja true and fair view w praktyce światowej i w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 40, s. 28.

[91] A. Helin, *Sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 2000, s. 19.

Powyższe kryteria prawidłowości stosowanych zasad rachunkowości zakładają jasne przedstawienie rzeczywistości bez wybiegów, upiększania, zaciemniania, przemilczeń, ustalanie i podawanie odpowiednich informacji, przyjmując założenie, że ustawa określa minimum, a nie maksimum danych, jakie jednostka powinna udostępnić czytelnikowi sprawozdania finansowego[92]. Zasada prawdziwego i rzetelnego obrazu wymaga jednak, aby swoboda, jaką posiadają przedsiębiorstwa przy sporządzaniu sprawozdań nie była wykorzystywana do zniekształcania i zamazywania faktów. Takie praktyki są wiązane ze stosowaniem kreatywnej rachunkowości, wyostrzając jej agresywny i nielegalny charakter oraz budując negatywny odbiór pojęcia, które w języku potocznym jest używane w znaczeniu pozytywnym. Polityka bilansowa przestaje istnieć tam, gdzie wykracza się poza granice legalności, gdzie zaczyna się kłamstwo i fałszerstwo.

Polityka bilansowa staje się szczególnie istotna, ponieważ stanowi składnik polityki przedsiębiorstwa. W ramach polityki przedsiębiorstwa następuje integracja poszczególnych jej elementów, w tym polityki bilansowej – narzędzia realizacji założonych przez jednostkę gospodarczą celów[93]. Warunkiem ich osiągnięcia jest, między innymi, zachowanie odpowiednich relacji między przedsiębiorstwem i jego otoczeniem. Występuje tutaj efekt sprzężenia zwrotnego, określany mianem „indukcyjności informacji". Wyraża się ona w tym, że informacja ma co prawda zgodnie z zamierzeniami wywierać wpływ na zachowania odbiorcy, jednak z drugiej strony wpływa również na decyzje i działania nadawcy[94]. Wynika z tego, że cele polityki bilansowej są zależne od takiego zachowania adresatów sprawozdań finansowych, które zostało uznane przez zarząd przedsiębiorstwa za pożądane, to znaczy sprzyjające realizacji celu głównego[95].

Ma to szczególne znaczenie w warunkach globalizacji, której cechą jest „zarządzanie przez wartość" (lub „zarządzanie wartością przedsiębiorstwa")[96], ponieważ polityka bilansowa stanowi ważny instrument takiego zarządzania podmiotem gospodarczym[97]. Jest ona podstawą do dyskusji nad wartością przedsiębiorstwa, gdyż pomaga opracować kryterium wyboru, umożliwiającego taką alokację wolnych środków pieniężnych, która w przyszłości przyniesie najwięk-

---

[92] B. Lisiecka-Zając, *Ogólna charakterystyka ustawy o rachunkowości*, „Rachunkowość" 1994, zeszyt specjalny, s. 37.

[93] Por. K. Schneider, *Instrumenty polityki bilansowej i podatkowej w małych i średnich firmach*, „Rozprawy i Studia", t. (CCCXLV) 271, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1998, s. 198.

[94] Por. E.S. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002, s. 261.

[95] Por. K. Sawicki, *Polityka rachunkowości i polityka bilansowa. Zakres terminologiczny i zastosowanie*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2000, t. 1 (57), s. 84–95.

[96] Zob. T. Białas, J. Rybicki, *Zarządzanie wartością firmy*, „Przegląd Organizacji" 1995, nr 8, s. 19–21.

[97] Por. M. Marcinkowska, *Kształtowanie wartości firmy*, PWN, Warszawa 2000, s. 199.

szą ich wartość, umożliwia eliminację zagrożenia ze strony inwestorów dążących do jego przejęcia oraz pomaga w kreacji wartości giełdowej podmiotu (we wzroście kursu akcji)[98].

Indywidualny osąd oraz próby znalezienia sposobów rozwiązania współczesnych problemów rachunkowości, użytkowników, rynków kapitałowych itp. spowodowały intensyfikację zjawiska określanego mianem „rachunkowości kreatywnej". S. Surdykowska twierdzi, że „rachunkowość kreatywna jest reakcją na »bezradność« norm w tych przypadkach, w których jednoznaczne określenie tego, co mierzyć i jak mierzyć, jest po prostu niemożliwe, ponieważ proces ten nawet w odniesieniu do jednego elementu będącego przedmiotem pomiaru może zależeć od bardzo wielu decyzji"[99].

Źródła rachunkowości kreatywnej tkwią w uznawaniu i pomiarze wielkości prezentowanych w sprawozdaniach finansowych. W rachunkowości nie istnieją bezdyskusyjne kryteria pomiaru, skoro rzeczywistość można „nagiąć", w zależności od woli, do zamierzonych, „papierowych" efektów. W pogoni za pozyskaniem i utrzymaniem kapitału podmioty gospodarcze (a raczej ich zarządy) na całym świecie zaczęły kreować swoje sprawozdania finansowe w taki sposób, aby zyskać przychylność inwestorów.

2.2. Istota i przyczyny tendencyjnego kreowania obrazu działalności podmiotu

Dynamika życia gospodarczego powoduje, że nowe regulacje prawne rachunkowości nie zawsze nadążają za tempem zmian transakcji i zdarzeń, których przejrzystość i wiarygodność mają odzwierciedlać[100]. Jednocześnie regulacje te muszą przyjmować dość ogólny, wielowariantowy charakter, aby uniknąć natychmiastowej dezaktualizacji. Właśnie ten ogólny charakter regulacji naro-

[98] W. Skoczylas, *Wycena przedsiębiorstwa w systemie jego oceny*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1998, s. 24–26.

[99] S. Surdykowska, *Normatywne i kreatywne aspekty*..., s. 207.

[100] Taki problem wystąpił na przykład po atakach terrorystycznych z 11 września 2001 roku. Specjalny zespół powołany przez Radę ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (Financial Accounting Standards Board – FASB) nie potrafił zaproponować jasnych regulacji dotyczących oddzielenia kosztów powstałych w następstwie zamachów od ogółu poniesionych kosztów, stwierdzając jedynie, że nie można ich traktować jako straty nadzwyczajne. Zamach wywołał wśród księgowych ostrą dyskusję nad pojęciem pozycji nadzwyczajnych i sposobem ich ujmowania w rachunku zysków i strat. Większość specjalistów amerykańskich uważa, że ujmowanie pozycji nadzwyczajnych w wyniku finansowym danego roku wypacza prawdę o dokonaniach finansowych przedsiębiorstwa. Niemniej zdania są podzielone; takie pozycje, jak np. koszty odpraw dla pracowników, to rzeczywista wartość, którą w efekcie końcowym utracili akcjonariusze – przekonywał D.W. Tice, menedżer funduszu powierniczego Prudent Baer Fund. Zob. szerzej N. Byrnes, D. Henry, *Wszystkiemu winni księgowi,* „Business Week" 2002, styczeń, s. 4–6.

dowych i międzynarodowych pozostawia dużą swobodę w wyborze możliwych w rachunkowości rozwiązań[101]. Do powstawania zjawisk korupcjogennych przyczynia się również i to, że praca audytora jest zamawiana i opłacana przez samą jednostkę[102]. Do niedawna proces standaryzacji norm krajowych postępował dość wolno. Powstały co prawda Międzynarodowe Standardy Rachunkowości, ale nie były one respektowane przez spółki notowane na amerykańskich giełdach papierów wartościowych. Prawdziwym przełomem w zakresie standaryzacji stały się wydarzenia w Stanach Zjednoczonych na początku trzeciego tysiąclecia.

Upadek amerykańskiego giganta energetycznego Enronu i utrata dobrego imienia jego audytora okazały się być tylko wierzchołkiem góry lodowej. Znacznie więcej spółek giełdowych w Stanach Zjednoczonych manipulowało księgami rachunkowymi, a inne firmy audytorskie również tolerowały nieprawidłowości i agresywne działania księgowych, określane delikatnie jako „kreatywna rachunkowość". W związku z tym pojęcie rachunkowości kreatywnej w potocznym znaczeniu uzyskało negatywne konotacje; kojarzy się ona z oszustwem, fałszerstwem i malwersacjami[103]. Tymczasem rachunkowość kreatywną należy także postrzegać jako takie prowadzenie ksiąg rachunkowych i sporządzanie sprawozdań finansowych, które w rzeczywisty sposób oddaje prawdę o sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu oraz jego dokonaniach. Kreatywność w takim rozumieniu jest i będzie stosowana w rachunkowości przez wszystkie bez wyjątku przedsiębiorstwa, a historia kreatywnej rachunkowości jest tak stara, jak sporządzanie sprawozdań finansowych i podawanie ich do publicznej wiadomości. Jest przecież rzeczą naturalną, że przedsiębiorstwa starają się w taki sposób przedstawić dane finansowe, aby tworzyły one jak najkorzystniejszy ich wizerunek.

Niezwykle trudne jest wyznaczenie granicy między zgodnym z prawem modelowaniem polityki rachunkowości przedsiębiorstwa a działaniami niezgodnymi z dobrymi praktykami rachunkowości. Tylko cienka linia oddziela od siebie dwa na pozór bardzo podobne pojęcia: rachunkowość kreatywną i rachunkowość agresywną[104]. Według K. Sawickiego to ostatnie można opisać jako „dążenie do

---

[101] Zob. A. Kamela-Sowińska, *Skąd się wzięła sprawa Enronu?*, „Rachunkowość" 2003, nr 4, s. 2–6.

[102] Często można spotkać się ze stwierdzeniem, że firmy nie wybierają ubiegłorocznego audytora, „bo się czepiał". W praktyce trudno jest pogodzić normy wykonywania zawodu przez biegłego rewidenta i zasady etyki z biznesową kalkulacją przetrwania jednostki gospodarczej.

[103] Por. np.: P. Rybicki, *Rachunkowość kreatywna – wpływ zmiany polityki rachunkowości na wynik finansowy*, „Prawo Przedsiębiorcy" 2004, nr 48; W. Grzegorczyk, *Kreatywna księgowość nie zawsze oznacza oszustwo*, „Rzeczpospolita" 2002, nr 274; P. Rybicki, *Nie twórcza, tylko agresywna*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 219.

[104] Ilekroć jest mowa o „fryzowaniu zysków", „rasowaniu sprawozdań", „wygładzaniu zysków", „sterowaniu wynikiem finansowym", czy „upiększaniu prawdy", oznacza to stosowanie rachunkowości agresywnej.

unikania określonych skutków regulacji obowiązujących w rachunkowości poprzez stosowanie technik, które pozwolą na dokonanie pomiaru zgodnie z interesem producenta informacji, a także włączenie do sprawozdań finansowych pozycji, które nie były przedmiotem regulacji, co w konsekwencji łączy się z istotnymi zmianami w porównaniu z przykładami (rozwiązaniami) stosowanymi wcześniej"[105]. Mowa jest tutaj o sprzeniewierzaniu się nadrzędnym zasadom rachunkowości oraz o celowym i świadomym dokonywaniu manipulacji zniekształcających rzeczywistość gospodarczą.

Rachunkowość agresywną można zdefiniować jako proces, poprzez który transakcje i operacje gospodarcze są ukształtowane w taki sposób, aby dawały rezultat pożądany, a nie neutralny, prawdziwy, rzetelny, jasny i kompletny[106]. W rezultacie skandali finansowych przyjęło się traktować pojęcia rachunkowości kreatywnej i rachunkowości agresywnej zamiennie. Tymczasem granice między nimi z pewnością wyznacza rozróżnienie między prawem wyboru w rachunkowości (*Accounting Choice*) a oszustwem, fałszem i defraudacją. Te ostatnie zjawiska są przedmiotem zainteresowania prawa karnego i gospodarczego i w ogóle nie podlegają dyskusji w kategoriach „dobra i zła", a rozważanie ich na gruncie rachunkowości powinno mieć wyłącznie wymiar „prewencyjny"[107].

Przykłady Enronu i WorldComu w Stanach Zjednoczonych, problemy holenderskiej sieci marketów Ahold w Holandii lub Stoczni Szczecińskiej w Polsce pokazują, że agresywna rachunkowość stanowi zagrożenie dla bezpieczeństwa obrotu gospodarczego pod każdą szerokością geograficzną. Żaden rynek nie jest na nią dostatecznie odporny, gdyż problem tkwi przede wszystkim w uczciwości zarządów przedsiębiorstw.

---

[105] K. Sawicki, *Rachunkowość kreatywna i finansowa…*

[106] K.H.M. Naser, *Creative Financial Accounting – Its Nature and Use*, Cardiff Business School 1996, s. 59–60.

[107] W takim właśnie duchu pisało o tym w Polsce wielu autorów, między innymi: A. Hołda, W. Nowak, *Metody estymacji ryzyka oszustwa przez niezależnych audytorów*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 8 (64), s. 75–85; A. Kamela-Sowińska, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości a korupcja*, [w:] I. Sobańska, W.A. Nowak (red.), *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości…*, s. 29–38; A. Kamela-Sowińska, *Psychologiczne i ekonomiczne źródła oszustw księgowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2006, t. 32 (88), s. 106–117; P. Wójtowicz, *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa w świetle teorii kontraktów*, [w:] Z. Messner (red.), *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, t. I, *Koncepcje rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2006, s. 201–214; W. Wąsowski, *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2005; K. Maślankowski, *Rachunkowość kreatywna a wartość informacyjna sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2005, t. 25 (81), s. 18–33; W. Wąsowski, *Fałszowanie sprawozdań finansowych*, „Rachunkowość" 2002, nr 11, s. 2–7; A. Hołda, W. Nowak, *Oszustwa w systemie rachunkowości a ewolucja procedur badania sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 13 (69), s. 116–133.

Do największych (czy może najbardziej nagłośnionych) afer związanych z „agresywną księgowością" doszło w Stanach Zjednoczonych; ze względu na panującą w tym okresie koniunkturę (oraz perspektywy rozwoju) inwestorzy najchętniej lokowali tam swój kapitał. Dodatkową przyczyną afer stał się również specyficzny system wynagradzania kadry kierowniczej w amerykańskich przedsiębiorstwach[108], który dzięki uchwałom Kongresu z połowy lat 90. XX wieku był także korzystny podatkowo[109]. Pokusa sterowania wynikiem finansowym stała tak silna, że niektórzy menedżerowie, nie mogąc jej się oprzeć, manipulowali księgami rachunkowymi tak, aby podnieść poziom cen akcji bez względu na to, czy znajdowało to odzwierciedlenie w realnych wynikach[110]. Niestety, w kolejnych okresach sprawozdawczych pojawiła się recesja i rzeczywiste wyniki stawały coraz gorsze. Menedżerowie, planujący przetransferowanie strat czy ukrytego zadłużenia na następny rok, znaleźli się w pułapce[111].

Wielkie korporacje zdały sobie sprawę z pogorszenia się perspektyw wzrostu, jednak w wielu wypadkach nie wystarczyło to do opanowania sytuacji. Rezultatami wyścigu gospodarczego w latach 90. XX wieku były bowiem z jednej

[108] Menedżerowie, oprócz pensji i premii, otrzymują opcje nabycia akcji podmiotu po bardzo korzystnej cenie; wielu z nich decyduje się nawet na wynagrodzenie wyłącznie w takiej formie. Powoduje to dążenie do maksymalizowania kursu akcji, ponieważ im wyższa cena, tym bardziej przekracza ona kurs ustalony w opcji zakupu i menedżer może zrealizować większy zysk. Z uwagi na wciąż rosnącą konkurencję coraz trudniejsze staje się osiągnięcie większej (lub chociażby tylko utrzymanie niezmienionej) rentowności. Przedstawiony powyżej mechanizm wynagradzania nakłania menedżerów do „poprawiania" wyników podmiotu. Tej pokusie towarzyszy jednocześnie przekonanie, że wszystko uda się zatuszować w następnych okresach sprawozdawczych. Rynek często jednak weryfikuje negatywnie oczekiwania menedżerów. K. Lay wraz z 28 innymi dyrektorami Enronu zarobił na sprzedaży akcji miliony dolarów. Zarząd holdingu, w obliczu rychłego bankructwa, namawiał pracowników do wykupu akcji, obiecując przy tym wzrost ich wartości w najbliższym kwartale i ukrywając wiadomość o tragicznym stanie podmiotu. Ponadto zadbał, aby przed ogłoszeniem upadłości wypłacić sobie premię na łączną sumę 55 milionów dolarów.

[109] Według dostępnych statystyk w ciągu trzech lat poprzedzających serię bankructw 25 korporacji w Stanach Zjednoczonych, ich szefowie uzyskali z tytułu pensji oraz wpływów ze sprzedaży akcji około 3,3 miliarda dolarów. Zob. S. Karpiński, A. Maciejewski, P. Rudzki, *Ciężkie czasy zamiast łatwych pieniędzy*, „Rzeczpospolita" 2002, nr 178. W latach 60. ubiegłego wieku wynagrodzenie prezesa największego podmiotu amerykańskiego w stosunku do pensji prezydenta wynosiło 2:1. W latach 90. wskaźnik ten zmienił się na 62:1. W ostatnim dziesięcioleciu płace szefów zarządów wzrosły o 463%, podczas gdy innych pracowników zaledwie o 42%. Por. S. Klimaszewski, *Tysiąc lat pracy na pensję prezesa*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 151.

[110] T. Rüdel, *Dlaczego „gotowano" księgi*, „Gazeta Wyborcza" 2002, 26 sierpnia.

[111] W warunkach wysokiego tempa rozwoju światowej gospodarki i otwierania się nowych rynków wielkie korporacje przyjęły strategie szybszego inwestowania niż konkurenci, wchodząc na ścieżkę agresywnego rozwoju, zdobywając nowe rynki, wykupując słabszych konkurentów i angażując się w coraz bardziej ryzykowne operacje. Uczestnicy tej gry byli przekonani, że kto nie będzie dynamicznie rosnąć, wypadnie z niej i z rekina zmieni się w ofiarę. Opamiętanie przyszło pod koniec lat 90. XX wieku. Atmosferę wszechogarniającego optymizmu ochłodziły kryzysy walutowe w Azji, Ameryce Łacińskiej oraz Europie Środkowej i Wschodniej. W końcu dekady było już jasne, że światową gospodarkę czeka poważne spowolnienie lub recesja. W roku 2001 te oczekiwania stały się faktem.

strony zbyt pochopnie podjęte, nie przynoszące oczekiwanych efektów inwestycje, a z drugiej – duże zadłużenie przedsiębiorstw. Musiały one podjąć zdecydowane działania naprawcze, pozbyć się części nie generujących zysków aktywów i ograniczyć koszty obsługi zadłużenia. Najtańszym kapitałem do pozyskania w Stanach Zjednoczonych jest kapitał prywatnych inwestorów giełdowych. Aby go jednak zdobyć i utrzymać, trzeba najpierw przekonać kapitałodawców, że nawet w warunkach spowolnienia gospodarczego podmiot jest dobrze zarządzany, a jego aktywa są cenne i dochodowe.

Możliwość manipulowania księgami rachunkowymi wynika także z luk w obowiązujących standardach rachunkowości i aktach prawnych oraz z przyjętych zasad rachunkowości. W zależności od funkcjonującego modelu rachunkowości dominuje zasada *True and Fair View* lub zasada ostrożności. Im podporządkowane są wszystkie inne reguły (i działania) przedsiębiorstwa i obie na swój sposób mogą przyczynić się do wypaczenia wyniku finansowego przedsiębiorstwa. W praktyce jednak największe trudności przysparza zasada memoriałowa, która stanowi oparcie dla prowadzonych ksiąg rachunkowych i sporządzanego na ich podstawie wyniku finansowego. Zgodnie z nią w księgach rachunkowych i wyniku finansowym należy uznawać osiągnięte przychody i koszty związane z tymi przychodami, niezależnie od terminu ich zapłaty. Takie podejście powoduje, że wynik finansowy sporządzany z uwzględnieniem zasady memoriałowej coraz powszechniej jest określany jako „papierowy zysk".

Do pełnego zrozumienia „celowej i świadomej manipulacji" wynikami finansowymi potrzebne jest prawidłowe rozgraniczenie pojęć błędu i oszustwa. Często przekłamania i niezgodności w księgach rachunkowych wynikają ze zwykłej pomyłki, a czasem są wynikiem zamierzonego i świadomego działania[112]. Ofiarami oszustów stają się nie tylko właściciele akcji upadłych spółek, ale również inni uczestnicy gry rynkowej: kredytodawcy, analitycy finansowi, audytorzy oraz cała rzesza uczciwych jednostek gospodarczych, których wizerunek, jako wiarygodnych i odpowiedzialnych partnerów w biznesie, został skażony „kreatywnymi" praktykami innych podmiotów.

W tym wypadku nie stanęły na wysokości zadania organy nadzorujące i regulacyjne, odpowiedzialne za przyjęcie nieskutecznych regulacji obrotu gospo-

[112] Oszustwo obejmuje manipulowanie, fałszowanie lub zmianę danych lub dokumentów, zawłaszczanie majątku, wyłączenie lub pominięcie w zapisach lub dokumentach skutków transakcji, rejestrowanie transakcji pozornych, niewłaściwe stosowanie zasad (polityki) rachunkowości. Błąd natomiast to niezamierzone nieprawidłowości sprawozdania finansowego, łącznie z nieprowadzeniem danych lub nieujawnieniem informacji, spowodowane np. pomyłkami popełnionymi przy gromadzeniu i przetwarzaniu danych, na podstawie których sporządzono sprawozdanie finansowe, błędnymi szacunkami księgowymi wywołanymi przeoczeniem lub niewłaściwą interpretacją faktów, mylnym zastosowaniem zasad rachunkowości dotyczących wyceny, klasyfikacji lub ujawnienia informacji. Zob. szerzej np. A. Hołda, W. Nowak, *Oszustwa w systemie rachunkowości*…, s. 117–123.

darczego. Nadszarpnięte zaufanie muszą teraz mozolnie odbudowywać wszyscy poszkodowani. „Należy podkreślić, że odbudowanie zaufania do raportów jest najważniejszym zadaniem, ponieważ to właśnie sprawozdawczość jest jednym z filarów rynku kapitałowego – na generowanych przez nią informacjach opiera się proces alokacji kapitału, umożliwiający rozwój spółek, całych gałęzi gospodarki i rynków”[113].

Jednym z charakterystycznych przejawów stosowania rachunkowości agresywnej mogą być częste zmiany polityki rachunkowości i zasad ewidencji w przedsiębiorstwie[114]. Duże możliwości nadużyć niosą ze sobą także fuzje i przejęcia [115]. Ich inicjatorzy zakładają korzyści z połączenia, to znaczy wzrost wartości nowej jednostki gospodarczej w porównaniu z wartością każdego podmiotu z osobna przed połączeniem. W praktyce często takie efekty nie występują, a wartość firmy stanowi tylko i wyłącznie księgową różnicę między wyższą ceną nabycia a aktywami netto[116].

Uzyskaniu tendencyjnie pozytywnego wizerunku podmiotu sprzyjają między innymi: wykazanie możliwe wysokiego zysku, aby wywołać wrażenie rozwoju przedsiębiorstwa, na przykład z uwagi na chęć podwyższenia kapitału, obniżenie amortyzacji majątku trwałego, obniżenie wartości rozliczeń międzyokresowych[117]. Dzięki osiągnięciu pozytywnego obrazu przedsiębiorstwa jego wierzyciele powinni skłaniać się do utrzymania lub zwiększenia gotowości kredytowej, udziałowcy – do nabycia kolejnych udziałów, pracownicy – odnieść wrażenie, że w przedsiębiorstwie mają zapewnione wynagrodzenie, a klienci – nabrać przekonania o możliwości nieprzerwanej realizacji usług i zawartych umów.

Sygnałami ostrzegającymi przed występowaniem agresywnej rachunkowości w przedsiębiorstwie są zazwyczaj: wielokrotne przygotowywanie precyzyjnych i trafnych prognoz, nieproporcjonalnie wysoki poziom nagród uzależnio-

---

[113] M. Marcinkowska, *Roczny raport z działań i wyników przedsiębiorstwa*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004, s. 275.

[114] P. Rybicki, *Rachunkowość kreatywna*…. Szerzej zob. też np. E. Jakubczyk-Cały, K. Skibiński, *Nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych jednostek*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2001, nr 6, s. 6–10.

[115] W. Wąsowki, *Fałszowanie sprawozdań*…, s. 45–50.

[116] Struktury holdingowe mogą tworzyć nieprzejrzyste zależności. Łatwo je wykorzystać do ukrywania strat, tworzenia nieistniejących zysków transferowania aktywów do spółek podporządkowanych. Ważnym zagadnieniem są ceny transferowe i ich poprawne ustalenie, ponieważ częstym zjawiskiem są transakcje „przepompowywania” zysku do innego podmiotu posiadającego tych samych lub innych właścicieli. Ceny transferowe to ceny, po jakich spółki tworzące grupę kapitałową sprzedają sobie usługi. Często służą one także do wyprowadzania zysku za granicę w postaci opłat licencyjnych, opłat *know-how* czy opracowań na zadane tematy, niekiedy zupełnie nieprzydatne przedsiębiorstwu.

[117] Przedmiotem oszustw księgowych bywają również transakcje leasingowe. Por. J.W. Wójcik, *Oszustwa leasingowe*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 2002, nr 3, s. 53–58.

nych od wyników dla kierownictwa, brak wiedzy członków rady nadzorczej o rachunkowości (audycie), skomplikowana struktura grupy, zmieniająca się bez wyraźnego powodu, zmiany zasad rachunkowości w zakresie uznawania przychodów, radykalne zwiększenie lub zmniejszenie marży brutto, zyski rosnące szybciej niż przepływy pieniężne, zbyt liczne rezerwy restrukturyzacyjne i jednorazowe odpisy, ogólnikowa informacja dodatkowa w sprawozdaniu finansowym.

Jednym z klasycznych przykładów agresywnej rachunkowości jest fakturowanie sprzedaży zanim towar zostanie wydany z magazynu lub nawet zanim zostanie wyprodukowany (w celu zawyżenia przychodów). W skrajnym przypadku faktury mogą być nawet fałszywe, wykazywać sprzedaż, która nigdy nie nastąpiła. Inny przykład to „nadmuchiwanie" zysków lub sprzedaży między podmiotami powiązanymi lub przerzucanie ich do utworzonej w tym celu nie skonsolidowanej z grupą spółki zależnej – jednostki specjalnego przeznaczenia. Zawyżanie przychodów i „nadmuchiwanie" zysków może się też odbywać przez ukrywanie (zaniżanie) kosztów. Klasyczne przykłady to przerzucanie wydatków uznaniowych do innego okresu, celowe wydłużanie okresów amortyzacji, wycena dokonywana przez zaprzyjaźnionego, nie całkiem bezstronnego rzeczoznawcę.

Jak już wspomniano, kreatywna rachunkowość pojawia się w obszarach, w których ustawodawca pozostawia możliwość wyboru rodzaju stosowanej metody[118]. Z luk prawnych w standardach i regulacjach krajowych skrzętnie i w różny sposób korzystają niektóre korporacje (na przykład Enron, WorldCom czy Global Crossing wykorzystały luki prawne w standardach amerykańskich). W Polsce najwięcej nieprawidłowości pojawia się w ramach grup kapitałowych. Wynikają one najczęściej ze stosowania zasady memoriałowej. W ramach grupy kapitałowej wykazywane są należności, które nigdy nie wpłynęły do spółki, bądź zawyżane są obroty o transakcje zawierane pod koniec roku, a faktycznie realizowane w roku następnym, jednak skali dokonywanych manipulacji nie da się porównać z sytuacją w Stanach Zjednoczonych.

Przedsiębiorstwa mogą decydować się na dostarczanie informacji o sytuacji finansowej i majątkowej w taki sposób, aby była ona dla nich korzystna, lekceważąc potrzebę informowania o stanie rzeczywistym i nie realizując zasady *True and Fair View*. W ten sposób zarządy świadomie wprowadzają w błąd inwestorów i innych dawców kapitału. Według teorii agencji, przygotowujący sprawozdania finansowe jako agenci odpowiedzialni za zarządzanie powierzonymi zasobami mają istotne (ekonomiczne, polityczne i finansowe) powody do ujawniania stabilności, czy też równomiernego wzrostu, w celu budowania przekonania o dobrym funkcjonowaniu podmiotu wśród użytkowników sprawozdań finansowych. W przedsiębiorstwach może również panować przekonanie, że ukrywanie

[118] Zob. szerzej np. N. Byrnes, D. Henry, *Wszystkiemu winni księgowi*, s. 4–6.

określonych informacji jest pożyteczne i korzystne z punktu widzenia poprawy wizerunku jednostki lub grupy.

Wśród przyczyn skłaniających przedsiębiorstwa do wdrażania technik kreatywnej rachunkowości K.H.M. Naser wyróżnił dodatkowo motyw polityczny, związany z obowiązującymi przepisami podatkowymi, przepisami regulującymi działalność przedsiębiorstw oraz z rolą i udziałem państwa w gospodarce[119]. Natomiast J. Argenti zauważył, że impulsem do stosowania kreatywnej rachunkowości może być złe zarządzanie[120] i chęć ukrycia popełnionych błędów[121]. Jego zdaniem niekompetentni menedżerowie muszą zaciągać kredyty i pożyczki, aby poprawić sytuację finansową przedsiębiorstwa[122]. J. Argenti uważał także, że zastosowanie kreatywnej rachunkowości jest jedną z oznak przyjęcia przez przedsiębiorstwo postawy obronnej[123].

Reasumując, rachunkowość kreatywna może mieć nie tylko różne przyczyny, ale i jej istota może być różnie rozumiana. Może ona obejmować np. wszelkie działania podejmowane w celu uzyskania pożądanego wizerunku sytuacji finansowej i dokonań przedsiębiorstwa. Takie podejście oznacza szerokie rozumienie rachunkowości kreatywnej, która dotyczy pomiaru i prezentacji wielko-

---

[119] Jeżeli w kraju, w którym działa przedsiębiorstwo, obowiązują wysokie podatki, wówczas może powstać chęć uniknięcia ich płacenia; podejmowane są próby transferowania zysków do krajów o „przyjaznym" systemie podatkowym lub ich zaniżania w celu płacenia mniejszych podatków. Pojawia się jednak problem, czy płacenie małych podatków i zaniżanie zysków nie zaszkodzi przedsiębiorstwu? Zob. K.H.M. Naser, *Creative Financial Accounting...*, s. 62.

[120] I. Griffiths wskazał zapasy jako pozycję sprawozdań finansowych, która jest szczególnie wrażliwa i podatna na stosowanie różnorakich manipulacji i technik kreatywnej rachunkowości. Jednym z przykładów stosowania kreatywnej rachunkowości w odniesieniu do nich może być proces przeniesienia poprzez zapasy kosztów pośrednich przedsiębiorstwa na przyszłe okresy tak, aby nie obciążały one wyniku finansowego bieżącego okresu. Innym narzędziem kreatywnej rachunkowości może stać się amortyzacja majątku trwałego, ponieważ ma ona duży wpływ na jego wartość wykazywaną w bilansie, oraz może stanowić znaczącą pozycję kosztową w jednostce gospodarczej. Zob. szerzej I. Griffiths, *Creative Accounting – How to Make Your Profits What You Want Them to Be*, Routledge, London 1990, s. 120–121.

[121] J. Argenti, *Corporate Collapse: The Cause and Symptoms*, McGraw-Hill, New York 1976, s. 141–142.

[122] Popełnianie kolejnych błędów może nie tylko nie przynosić korzyści, ale również przyczynić się do powstawania kosztów i wydatków, które wymagają pokrycia przez większe zadłużanie się; w takiej sytuacji kryzys finansowy staje się realnym i ciągłym zagrożeniem. W pewnym momencie sprawozdania finansowe i sporządzane na ich podstawie wskaźniki zaczynają informować o złej sytuacji jednostki i złym zarządzaniu. Wówczas dochodzi do podjęcia decyzji o wdrożeniu takich mechanizmów, które pozwolą ukryć popełnione błędy, czyli do zastosowania technik kreatywnej rachunkowości.

[123] Odmowa przyznania się do popełnionych błędów czy zastosowania się do jakichkolwiek rad, służących do rzeczywistej poprawy sytuacji podmiotu, jest w psychologii powszechną postawą związaną również z wiarą, że „czarne chmury kiedyś się rozpłyną", a menedżer naprawi błędy, utrzyma stanowisko i prestiż. *Ibidem,* s. 142.

ści normowanych i nie normowanych przez odpowiednie regulacje i standardy. W swojej istocie może ona dotyczyć czterech grup zjawisk[124]:

1) kreatywności jako naturalnego elementu twórczego wykorzystania wyobraźni i wiedzy przygotowującego sprawozdanie finansowe w podejmowaniu decyzji co do tego sposobu liczenia, który najlepiej spełnia wymagania wynikające z dążenia do ujmowania w sprawozdaniach finansowych wiarygodnych informacji;

2) unikania określonych skutków regulacji obowiązujących w rachunkowości poprzez zastosowanie technik, które pozwolą na dokonanie pomiaru zgodnie z interesem producenta informacji;

3) włączenia do sprawozdań finansowych pozycji, które nie były przedmiotem regulacji, co łączy się z istotnymi zmianami w porównaniu z praktykami stosowanymi wcześniej;

4) braku określonych pozycji w sprawozdaniach finansowych, prezentowania niektórych pozycji niezgodnych ze stanem faktycznym i innych działań, które się wiążą z oszustwami.

W opinii S. Surdykowskiej, mimo że w potocznym użyciu praktyki rachunkowości kreatywnej zwykło się odnosić do wszystkich wymienionych grup zjawisk, jednak w rzeczywistości dotyczą one problemów wymienionych w grupie drugiej i trzeciej[125].

Inne podejście polega na rozróżnieniu rachunkowości kreatywnej i agresywnej lub też wyodrębnieniu rachunkowości w znaczeniu pozytywnym i negatywnym. W tym podejściu pierwsza grupa wyżej wymienionych zjawisk to po prostu poprawna rachunkowość oparta na zasadzie *True and Fair*, grupa czwarta to rachunkowość agresywna, czyli niedozwolone i negatywne praktyki rachunkowości. Natomiast grupy druga i trzecia obejmują zdarzenia, które mogą być określone mianem rachunkowości kreatywnej (w pozytywnym tego słowa znaczeniu), choć niejednokrotnie i w tych zjawiskach można odnaleźć ślady rachunkowości agresywnej.

---

[124] S. Surdykowska, *Nieporozumienia wokół rachunkowości – syndrom „rachunkowości kreatywnej"*, [w:] B. Micherda (red.), *Współczesna rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi i administracyjnymi*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie, Chrzanów 2003, s. 29.

[125] „Nie ulega wątpliwości, że pierwsza grupa zjawisk wynika z naturalnej cechy pomiaru dokonywanego w rachunkowości, który był i pozostanie pod dużym wpływem indywidualnych, subiektywnych osądów osób biorących w nim udział. [...] Podobnie nie wydaje się, aby można było zaliczyć do rachunkowości kreatywnej zjawiska wymienione w ostatniej grupie, gdyż chodzi tu o działania niezgodne z prawem". Zob. S. Surdykowska, *Rachunkowość kreatywna a MSR/MSSF*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska Szkoła Rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Warszawa 2004, s. 425. Widać więc wyraźnie, że zjawiska związane z rachunkowością agresywną nie są włączone w obszar zainteresowań rachunkowości kreatywnej.

2.3. Ograniczanie wpływu tendencyjnego wykorzystania polityki rachunkowości

Na przełomie wieków zjawisko „upiększania" wyników finansowych stało się niemal nagminne. Jednocześnie zaczęto odnotowywać coraz bardziej spektakularne upadłości gigantów przemysłowych, co spowodowało poddanie w wątpliwość rozwiązań przyjętych w amerykańskich Ogólnie Akceptowanych Zasadach Rachunkowości (US GAAP), a ściślej mówiąc prezentowanego w nich sposobu wyliczania zysków, nie dającego inwestorom właściwego wyobrażenia o perspektywach funkcjonowania przedsiębiorstwa. Ważną konsekwencją bankructw przedsiębiorstw amerykańskich stało się, jak już wspomniano, ograniczenie zaufania do firm audytorskich. W wyniku wielkich skandali finansowych środowisko biznesowe wszczęło dyskusje nad sensem audytu sprawozdań finansowych.

Do audytora należy stwierdzenie, czy sprawozdanie finansowe jest sporządzone zgodnie z polityką rachunkowości, która nie może być sprzeczna z uregulowaniami prawnymi, oraz czy zawiera ono odpowiednie ujawnienia, w tym zwłaszcza dotyczące metod wyceny oraz ryzyka obciążającego jednostkę. Przy założeniu, że sprawozdanie jest kompletne, zawiera wszystkie wymagane ujawnienia, a audytor potwierdził jego rzetelność; i tak jego ostateczna interpretacja powinna jednak należeć do użytkownika. Pozytywna opinia, wydana podczas audytu, nie zawsze oznacza, że sytuacja ekonomiczna spółki jest dobra i nie ciąży na niej ryzyko gospodarcze i finansowe. Należy również pamiętać, że obowiązkiem audytora jest przede wszystkim wskazanie zagrożenia kontynuacji działalności w roku następnym po roku badanym, a na tym polu dochodzi często do zniekształcenia informacji[126].

Kolejnym następstwem skandali, które dotknęły amerykańskie korporacje, jest wykazanie istnienia wad i luk prawnych w Ogólnie Akceptowanych Zasadach Rachunkowości (US GAAP). Osłabiło to głos amerykańskich środowisk, postulujących, aby zasady te stały się standardami globalnymi. W tym kontekście mocniejszy wydaje się być postulat Unii Europejskiej, dotyczący wprowadzenia jednolitych, obowiązkowych standardów na całym świecie, opartych na Międzynarodowych Standardach Rachunkowości / Sprawozdawczości Finansowej.

Po raz kolejny warto podkreślić szczególne znaczenie wiarygodności i przejrzystości sprawozdań finansowych oraz szczegółowej prezentacji zasad stosowanych w tworzeniu informacji i ich komunikowaniu na zewnątrz. Polityka rachunkowości nabiera tym większego znaczenia, im bardziej skomplikowane jest otoczenie gospodarcze podmiotów. Odpowiedzialność za wiarygodność

[126] Por. W. Moczydłowska, *Czy inwestorzy mogą wierzyć sprawozdaniom finansowym*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 174.

ujawnianych informacji finansowych spoczywa niewątpliwie na osobach je przygotowujących oraz, poprzez podpis składany pod sprawozdaniem i specjalne oświadczenia, na członkach zarządu jednostki[127]. Istotne znaczenie ma również wiarygodność samych audytorów. Użytkownicy informacji finansowych muszą znów uwierzyć w bezstronność, uczciwość i wiarygodność badania audytora. Kształtowanie etycznych postaw, podnoszenie poziomu kwalifikacji zawodowych, zaostrzenie prawa i norm środowiskowych dotyczących audytu, ograniczenie możliwości równoległego świadczenia przez audytora dodatkowych usług – to tylko niektóre zadania stawiane zarówno przed organami odpowiedzialnymi za standardy wykonywania zawodu audytora, jak i przed samymi biegłymi rewidentami i organizacjami ich zrzeszającymi[128].

Z tego, jak wielkie są różnice w dotychczasowych regulacjach rachunkowości i jakie mogą one powodować skutki, zdają sobie sprawę również organizacje tworzące standardy. Ponadto problematyką harmonizacji rachunkowości są zainteresowane podmioty działające jednocześnie w wielu krajach, dla których stosowanie różnych norm księgowych jest nie tylko niewygodne, ale i kosztowne. Są one oczywiście największymi zwolennikami pełnej standaryzacji rachunkowości.

Przedstawiciele strony amerykańskiej opowiadają się za bardzo szczegółowym zestawem regulacji. Nie ma jednak jednolitego stanowiska w sprawie poziomu restrykcyjności przepisów. W tej kwestii toczy się dyskusja, której wyniki wpłyną na obrót kapitałowy, zyski, rozwój gospodarczy, miejsca pracy, a także emerytury ludzi na całym świecie. Niektórzy uważają, że „całkowita uniformizacja, a zwłaszcza obowiązkowa, byłaby błędem”[129]. Nie negują oni konieczności wprowadzenia pewnej liczby zasad nadrzędnych, jednak natychmiast zauwa-

---

[127] Na przykład wprowadzona po zamieszaniu wywołanym sprawą Enronu i upadkami innych gigantów gospodarczych amerykańska ustawa o reformie rachunkowości spółek publicznych i ochronie inwestorów (*Sarbanes-Oxley Act*) zobligowała członków zarządów do składania oświadczeń potwierdzających poprawność i prawdziwość zawartych w sprawozdaniach finansowych informacji. Zarząd przestaje więc być dla akcjonariuszy i interesariuszy anonimowym tworem, bezimienną ręką kierującą jednostką, bierze bowiem na siebie pełną odpowiedzialność za treść sprawozdania.

[128] Zob. szerzej np.: M. Jerzemowska, *Uregulowania polskie a zasady nadzoru korporacyjnego zalecane przez OECD*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2002, t. 8 (64), s. 99–107; K. Sawicki, *Kontrola jakości badania sprawozdań finansowych podmiotów gospodarczych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2002, t. 8 (64), s.179–186; R. Pałczyńska-Gościniak, K. Pałczyńska, *Dezyderaty sekcji 404 SOX i ich wpływ na prace biegłego rewidenta*, [w:] B. Micherda (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, Centrum Rozwoju i Promocji Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005, s. 453–460; M. Marcinkowska, *Odpowiedzialna polityka informacyjna spółki – spojrzenie z perspektywy corporate governance*, [w:] B. Micherda (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie podnoszenia kwalifikacji kadry menedżerskiej*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2003, s. 421–430.

[129] A. Toffler, H. Toffler, *Nie wkładajmy wszystkich jajek do jednego koszyka*, „Rzeczpospolita” 2002, 21 sierpnia.

żają, że musi istnieć możliwość dostosowywania się gospodarek do szybko zmieniających się warunków. W czasach gwałtownego tempa postępu technicznego stałe elementy działalności biznesowej muszą być lepiej opisane, zmierzone i wiarygodnie wyliczone jako część wartości przedsiębiorstwa, tak aby inwestorzy mieli jej pełny obraz.

Prowadzona w podmiocie właściwa polityka bilansowa może służyć do wielu celów. Ponieważ rzeczywistość gospodarcza jest znacznie bogatsza od norm prawa ją regulujących, w rachunkowości, poza obszarami ściśle unormowanymi, istnieją również pola swobodnego działania. Dają one przedsiębiorstwu sporządzającemu sprawozdanie finansowe możliwość wyboru, którego granice nie są dokładnie określone[130]. Kreatywna rachunkowość, stosowana w sposób nie kolidujący z przepisami prawa, może służyć na przykład do zmniejszenia lub przesunięcia w czasie zobowiązań podatkowych, poprawy zdolności kredytowej firmy czy też maksymalizacji nadwyżki finansowej.

Kreowanie wybranych wartości nie oznacza automatycznie naruszenia prawa, ale może powodować odbiór i ocenę sytuacji przedsiębiorstwa w sposób „sterowany". Jest to związane z polityką rachunkowości, która stanowi istotny element sprawozdawczości finansowej, która jest użyteczna dla sporządzających sprawozdanie finansowe, ale też niezwykle ważna dla jego interpretacji i oceny przez czytających[131].

Posiadanie informacji staje się kartą przetargową w dialogu między właścicielem a zarządem przedsiębiorstwa. W konsekwencji może to doprowadzić do szczególnej asymetrii informacyjnej, tym bardziej, że stroną, która dysponuje większą liczbą wiadomości na temat jednostki gospodarczej, jest zarząd. Może on wykorzystywać taką sytuację, zabezpieczając własne interesy, nawet w przypadku strat ponoszonych przez właściciela.

Reasumując, opisane wyżej zjawiska doprowadziły do powstania potężnych grup nacisku, twierdzących, że światu potrzebny jest jednolity zestaw przejrzystych i sztywnych standardów księgowych – swoisty globalny kodeks dobrych praktyk rachunkowości[132]. Jednak poza wprowadzeniem bardziej restrykcyjnych i porównywalnych regulacji oraz odpowiedniego nadzoru niewiele można zrobić w tym zakresie. Już w 2002 roku ówczesny przewodniczący Komisji Papierów Wartościowych i Giełd, Jacek Socha, mówił: „Komisja, poza analizą sprawozdań finansowych, nie ma prawa wejścia do spółki i sprawdzenia jej ksiąg rachunkowych, czy też pracy biegłych rewidentów. Zleciliśmy w drodze uchwały wszystkim spółkom publicznym, aby przy okazji raportu za pierwsze półrocze przedstawiły w formie raportu bieżącego oświadczenie zarządu co do rzetelności

[130] W. Moczydłowska, *Firmy mają prawo wyboru*, www.gazeta.pl/firma/infor (według stanu na 15.12.2002 roku).

[131] W. Gackowska, *Kreowanie rachunkowości*, „Prawo Przedsiębiorcy" 2003, nr 6.

[132] A. Toffler, H. Toffler, *Nie wkładajmy wszystkich jajek…*

i prawdziwości sprawozdań"[133]. Jego zdaniem zarządy spółek, wiedząc, że stosują metody księgowe wypaczające wynik finansowy, nie będą chciały podpisać takiego raportu.

Od wieków jednym z celów prowadzenia ksiąg rachunkowych i sporządzania sprawozdań finansowych jest ochrona interesu wierzycieli. Przyglądając się bliżej rzeczywistości, w jakiej funkcjonują księgowi, powyższy cel traci na aktualności.

„Stare" praktyki rachunkowości rzutowały na wycenę majątku, ponieważ jeśli była ona zaniżona, to automatycznie stawała się bezpieczniejsza dla wierzycieli. Było to spowodowane posługiwaniem się kosztem „historycznym", co prowadziło do otrzymania niedowartościowanego obrazu majątku w księgach rachunkowych.

Współczesny angloamerykański model rachunkowości wskazuje, że najważniejsza jest ochrona interesu inwestorów. Ich uwaga jest skupiona przede wszystkim na bilansie podmiotu, w który mają zainwestować, na tym, co podmiot posiada teraz, ile jest wart dzisiaj i ile może być wart w przyszłości. Poza spektrum zainteresowań są natomiast informacje o koszcie majątku w przeszłości; najważniejszym elementem poszukiwanej informacji jest wartość w chwili obecnej[134]. Niemniej jednak unormowanie zasad uczciwej i wiernej prezentacji informacji w ujęciu *ex post* i *ex ante*, zarówno o sytuacji finansowej podmiotu, jak i o jej zmianach oraz o dokonaniach przedsiębiorstwa, a także ograniczanie „złych" praktyk rachunkowości, staje się dziś celem nadrzędnym. Nadzieją na rozwiązanie problemów „upiększania bilansu" czy „malowania zysków" stały się globalne, międzynarodowe standardy rachunkowości, ukierunkowane na przekazywanie jasnego i wiernego obrazu działalności przedsiębiorstwa w sprawozdawczości finansowej.

3. Informacja finansowa wyznacznikiem kierunku rozwoju globalnych standardów rachunkowości

3.1. Informacja finansowa w świetle potrzeb jej użytkowników

Obecnie informacja jest powszechnie traktowana jak towar. Musi być dobrej jakości, w rozsądnej cenie oraz spełniać oczekiwania „kupującego" ją użytkownika. Jednym z najważniejszych atrybutów użyteczności informacji jest jej porównywalność. Wraz z zaawansowaniem procesów globalizacji brak porówny-

[133] *Będziemy tropić kreatywną księgowość. Rozmowa z Jackiem Sochą – Przewodniczącym Komisji Papierów Wartościowych i Giełd*, „Rzeczpospolita" 2002, 21 sierpnia.

[134] Por. W. Moczydłowska, *Niedoceniana rachunkowość*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 201.

walności informacji generowanych przez zróżnicowane systemy rachunkowości finansowej stawał się coraz bardziej uciążliwy. Porównywalność tę, a także, co istotne, spójność formy i struktury przekazu informacji finansowej można osiągnąć pod warunkiem harmonizacji rachunkowości finansowej, czyli wprowadzenia i przestrzegania określonych koncepcji i zasad nie tylko w poszczególnych krajach, ale także w ramach wspólnot gospodarczych oraz w skali międzynarodowej. Ważną rolę pełnią tu standardy rachunkowości jako szczególny sposób regulacji zasad uznawania, pomiaru i prezentacji retrospektywnej informacji finansowej[135].

Wdrożenie metod zarządzania opartych na maksymalizacji wartości dla akcjonariuszy zwiększyło presję wywieraną na konkurujące ze sobą przedsiębiorstwa do priorytetowego traktowania w swoich działaniach korzyści dla właścicieli. Stają się oni coraz mniej cierpliwi w oczekiwaniu na zadowalające wyniki, a podmiot, który nie tworzy nowej wartości, naraża się na ograniczenie dostępu do kapitału, zepchnięcie na margines życia gospodarczego lub wręcz na wrogie przejęcie czy pozbawienie możliwości dalszego funkcjonowania[136].

Informacja finansowa jest generowana przez systemy rachunkowości[137]. Skomplikowane i przenikające się wzajemnie aspekty teorii i praktyki gospodarczej powodują jednak, że bardzo trudno jest jednoznacznie zdefiniować samo pojęcie „rachunkowość" i wyznaczyć sztywne granice poszczególnych jej obszarów. Spośród wielu definicji rachunkowości powszechnie akceptowana jest ta, która wyznacza nie tylko jej podstawowe ramy, ale również wskazuje na ponadczasowe możliwości i kierunki zmian jej oblicza, a przede wszystkim akcentuje znaczenie informacji finansowych przez nią generowanych. Według A. Jarugowej „rachunkowość to proces identyfikacji, pomiaru i przekazywania informacji, które są potencjalnie użyteczne do podejmowania decyzji gospodarczych. Z punktu widzenia działań, jakie składają się na system rachunkowości, odróżnia się: identyfikację, grupowanie, opis, ewidencję, przetwarzanie i przekazywanie informacji o wynikach działalności firmy, zmianach w jej majątku i sytuacji finansowej. Rachunkowość jest współcześnie rozumiana jako system informacyjny służący użytkownikom do podejmowania decyzji gospodarczych, zwłaszcza finansowych oraz rozliczania kierownictwa z odpowiedzialnego i efektywnego zarządzania powierzonym majątkiem"[138].

---

[135] Zob. szerzej E. Śnieżek, *Przepływy pieniężne jako szczególny obszar sprawozdawczości finansowej*, „Nasz Rynek Kapitałowy" 2006, nr 5, s. 42–46.

[136] Por. np. M. Ciepielewska, *Maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa jako podstawowy cel gospodarowania*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2004, nr 3, s. 29–33.

[137] Problematykę znaczenia informacji finansowej poruszało w swoich opracowaniach wielu autorów. Zob. szerzej między innymi E. Walińska, *Ustawa o rachunkowości jako fundament rozwoju finansów polskich przedsiębiorstw*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2000, Folia Oeconomica, nr 153, s. 97–103.

[138] A. Jarugowa *et al.*, *Rachunkowość finansowa*, RAFiB, Łódź 1992, s. 8.

Ponieważ rachunkowość tworzy wyodrębniony system w ramach systemu informacyjnego zarządzania przedsiębiorstwem, a informacja to jeden z najważniejszych zasobów każdej jednostki gospodarczej, w związku z tym w celu wygenerowania prawidłowej, wiernej i przejrzystej informacji system rachunkowości musi funkcjonować tak sprawnie, aby:

– zapewnić prawidłową rejestrację zdarzeń gospodarczych i ich bieżący monitoring;

– poprawnie kalkulować koszty jednostkowe produktów, a jednocześnie analizować, budżetować i kontrolować koszty w różnych przekrojach systemowo-informacyjnych;

– w sposób jasny, rzetelny i wierny dostarczać informacji o jednostce zarówno zarządzającym, jak i otoczeniu.

Krąg korzystających ze sprawozdań finansowych jest bardzo szeroki, a ich oczekiwania informacyjne bardzo zróżnicowane. Rysunek 1.1 prezentuje grupy użytkowników sprawozdań (krąg zewnętrzny) oraz ich potrzeby informacyjne (krąg wewnętrzny).

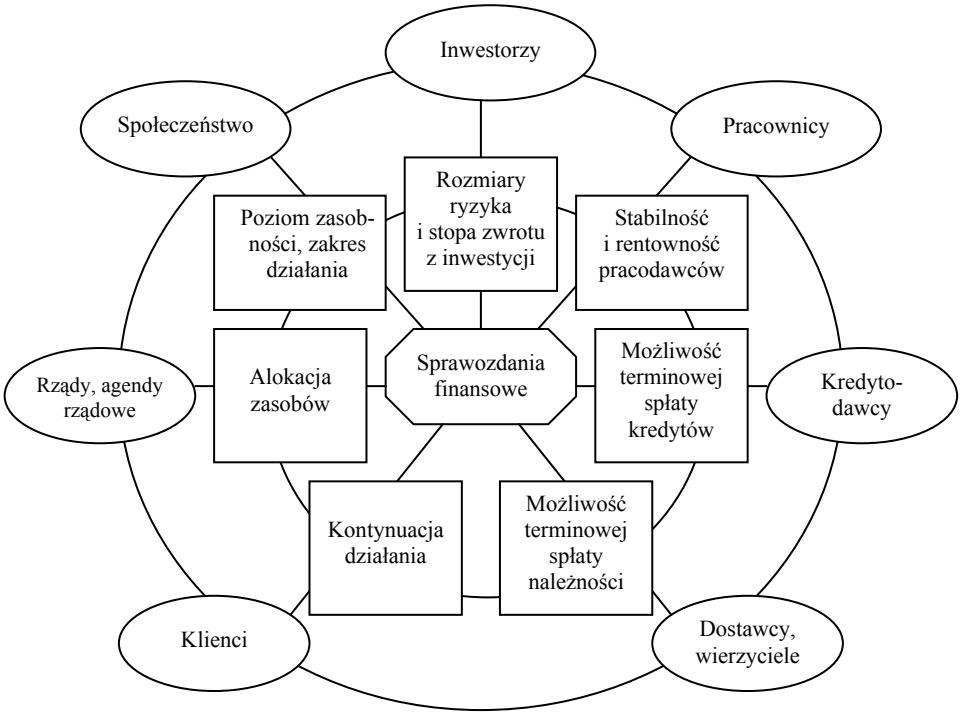

Rys. 1.1. Użytkownicy sprawozdań finansowych i ich potrzeby informacyjne

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Decyzje odnośnie do polityki rachunkowości podmiotu mają poważne konsekwencje ekonomiczne; należy do nich również podnoszenie poziomu jakości informacji dostępnych dla inwestorów i innych użytkowników sprawozdań finansowych[139]. Polityka rachunkowości może bezpośrednio wpłynąć na zmiany dobrobytu lub przepływów pieniężnych użytkowników, oddziaływać na zachowanie podmiotów takich jak klienci, pracownicy czy społeczeństwo jako całość. Zmiany polityki rachunkowości mają wpływ na pierwotnie przyjęte założenia ekonomiczne, a efektywne funkcjonowanie współczesnych przedsiębiorstw jest niemożliwe bez dostępu do informacji o dotychczasowych wynikach ich działania. Na ich podstawie, po przeprowadzeniu często skomplikowanych analiz, podejmowane są decyzje finansowe mogące mieć zasadniczy wpływ na funkcjonowanie podmiotu w przyszłości. Analizy te pozwalają z jednej strony ustalić, czy dotychczasowa działalność dała zamierzone efekty (analiza *ex post*), z drugiej zaś – określić kierunki dalszego działania (analiza *ex ante*).

Zarządy podmiotów, a także użytkownicy zewnętrzni są więc zmuszeni do korzystania z różnorodnych informacji dotyczących zarówno samego podmiotu, jak i otoczenia, w którym ono funkcjonuje.

Chociaż praktyka rachunkowości światowej zmienia się intensywnie w ostatnich dziesięcioleciach pod wpływem wymienionych wcześniej czynników, takich jak globalizacja rynków, znaczący wzrost ryzyka inwestycyjnego, dynamiczny rozwój i ekspansja firm działających w ramach międzynarodowych grup kapitałowych, to jednak nadal występują różnice poglądów na temat potrzeb informacyjnych i celów użytkowników informacji finansowej. M. Schweitzer wyróżnia dwa podejścia do problemu identyfikacji różnych grup użytkowników informacji finansowej i ich potrzeb[140]:

– podejście tradycyjne, w myśl którego użytkownik to „osoba (lub grupa osób) posiadająca rzeczywiste kompetencje w zakresie kierowania przedsiębiorstwem”[141], oraz

– podejście współczesne, w którym wyróżnia się podejście akcjonariusza (*Shareholder Approach*) oraz podejście interesariusza (*Stakeholder Approach*).

Z analizy potrzeb informacyjnych poszczególnych grup użytkowników informacji finansowej wynika, że tworzy się swoisty konflikt interesów akcjonariuszy z jednej strony i interesariuszy – z drugiej. „Teoria rachunkowości, która

---

[139] Problematyka podnoszenia poziomu „jakości” informacji finansowej była podejmowana już znacznie wcześniej. Por. np. Z. Luty, *Jakość informacji w systemie rachunkowości finansowej (tezy do dyskusji)*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP” 1999, t. 51, s. 105–109.

[140] Zob. szerzej M. Schweitzer, *Ambiwalencja teorii rachunkowości: wartość dla akcjonariusza czy wartość dla interesariusza*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 6 (62), s. 151–169.

[141] *Ibidem*, s. 155–156. Wśród tradycyjnych podejść autor wymienia teorię własności, teorię jednostki, teorię funduszową oraz teorię przywódcy, zwracając jednocześnie uwagę, że termin „teoria” jest tu używany w sposób typowy dla nomenklatury krajów anglojęzycznych – dla określenia konkretnych stwierdzeń, a nie w rozumieniu czystej teorii rachunkowości.

próbuje wyeliminować ten konflikt, musi albo przenieść cele wszystkich użytkowników sprawozdań finansowych na wyższy poziom, albo stworzyć taki system sprawozdań, w którym cele poszczególnych grup użytkowników będą realizowane oddzielnie"[142].

Użytkownicy sprawozdań finansowych są trudnymi partnerami w dyskusjach na temat istotności i użyteczności informacji finansowej. Różne cele, odmienność specyfiki problemów decyzyjnych oraz presja globalizacji powodują, że oczekiwania i wymagania użytkowników są coraz większe, nie zawsze spójne, oraz wieloaspektowe i wielopłaszczyznowe. Użytkownicy sprawozdań finansowych, chcąc porównać raporty roczne przedsiębiorstw zlokalizowanych w krajach o różnych systemach regulacyjnych, ponoszą dodatkowe, często znaczące koszty związane z uzyskaniem ich porównywalności. Można również zadać pytanie, czy interesariusz powinien polegać na wiedzy, umiejętnościach i prognozach osób zaangażowanych w tworzenie w przedsiębiorstwie sprawozdania finansowego i odpowiedzialnych za nie, czy też – opierając się na własnej wiedzy i umiejętnościach – powinien samodzielnie analizować raport oparty na koszcie historycznym oraz rozpoznawać możliwości i perspektywy gospodarcze przedsiębiorstwa[143]. Wprawdzie, jak wskazuje A. Karmańska, odpowiedź na to pytanie można znaleźć w Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej, jednak problem odpowiedniego poziomu wiedzy i umiejętności użytkownika, jak również jakości, zakresu i formy informacji finansowej nadal pozostaje otwarty.

Prawo ciągle się zmienia. Medycyna nieustannie szuka odpowiedzi. W naukach ścisłych wciąż dokonuje się nowych odkryć. To samo dzieje się w rachunkowości. Spory dotyczące tego, co powinno być ujawniane i w jakiej formie, będą zapewne nadal się toczyć. Dzięki nim rachunkowość jest żywym, wciąż podlegającym ewolucji elementem podmiotu gospodarczego, a nawet całej gospodarki. Ustalenie odpowiedniego poziomu ujawniania informacji finansowych zależy wprost od poziomu społecznego dobrobytu osiąganego dzięki ujawnieniom. Wobec braku etycznych teorii pozwalających na obiektywny pomiar dobrobytu konieczne jest, aby instytucje ustalające reguły rachunkowości opierały się na takich kryteriach, jak odpowiedzialność i wiarygodność.

Chcąc uzyskać właściwy poziom oraz jakość ujawnianej informacji, należy odpowiedzieć na trzy zasadnicze pytania[144].

1) Komu ma być ujawniona informacja?

---

[142] M. Schweitzer, *Ambiwalencja teorii rachunkowości*…, s. 164.

[143] A. Karmańska, *Granice dążenia do dokładności informacyjnej sprawozdania finansowego na przykładzie odwracania dyskonta*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2006, t. 32 (88), s. 121.

[144] Ważne jest również, w jaki sposób i kiedy należy ujawniać informacje, ponieważ metoda i czas dostępu do informacji decydują o jej użyteczności.

2) Jaki jest cel ujawnienia informacji?
3) Jakie informacje należy ujawnić?

Na pytanie „komu ujawniać?" w Stanach Zjednoczonych zwykle odpowiada się, że sprawozdania finansowe są skierowane do posiadaczy akcji, innych inwestorów oraz wierzycieli. Dopuszcza się ujawnianie informacji pracownikom, klientom, agencjom rządowym oraz ogólnie społeczeństwu, uważa się ich jednak za drugorzędnych odbiorców informacji. W innych częściach świata, szczególnie w Europie, na pytanie „komu ujawniać?" udziela się szerszej odpowiedzi. Interesy pracowników i państwa są traktowane na równi z interesami akcjonariuszy. Skutkiem mniejszego znaczenia stosunków własnościowych na korzyść szerszej koncepcji zainteresowanych stron jest zmiana charakteru ujawnień w sprawozdaniach finansowych.

Ujawnianie oznacza udostępnianie informacji. Ujawnianie informacji innych, niż zawarte w samych sprawozdaniach finansowych, ma obecnie coraz większe znaczenie na rynku światowym i powoduje nieustające dyskusje nad kształtem i przydatnością tzw. raportu biznesowego. Niezmiernie ważne jest również ujawnianie polityki rachunkowości zastosowanej w jednostce gospodarczej. Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) stwierdziła, że „sprawozdania finansowe muszą być jasne i zrozumiałe. Opierają się one na polityce rachunkowości, która jest różna w zależności od przedsiębiorstwa, zarówno w jednym kraju, jak i między różnymi krajami. Ujawnianie istotnej polityki rachunkowości, na której opierają się sprawozdania finansowe, jest zatem konieczne, aby sprawozdania te były właściwie zrozumiane"[145].

Sposób ujawniania informacji powinien być adekwatny (zgodny z tzw. negatywnie określonym celem – nie należy sporządzać mylących sprawozdań), rzetelny, co kryje w sobie dodatkowo etyczny cel zapewnienia jednakowego traktowania wszystkich potencjalnych odbiorców informacji, oraz pełny, co oznacza przedstawienie wszystkich istotnych informacji. Rysunek 1.2 ilustruje hierarchię i relacje wzajemne cech jakościowych informacji finansowej, których zapewnienie determinuje zarówno zadowolenie użytkowników, jak i przydatność w podejmowaniu decyzji.

Jakkolwiek potrzeby informacyjne poszczególnych grup odbiorców są podobne, jednak przekroje informacyjne oraz stopień szczegółowości niektórych informacji znacząco się od siebie różnią i zależą od specyfiki problemu decyzyjnego oraz jego horyzontu czasowego. Rozwój praktyki rachunkowości jest uwarunkowany potrzebami informacyjnymi zarządu jednostki i jej otoczenia, co wywiera istotny wpływ na specyfikę funkcji spełnianych przez rachunkowość.

[145] E.S. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, s. 841.

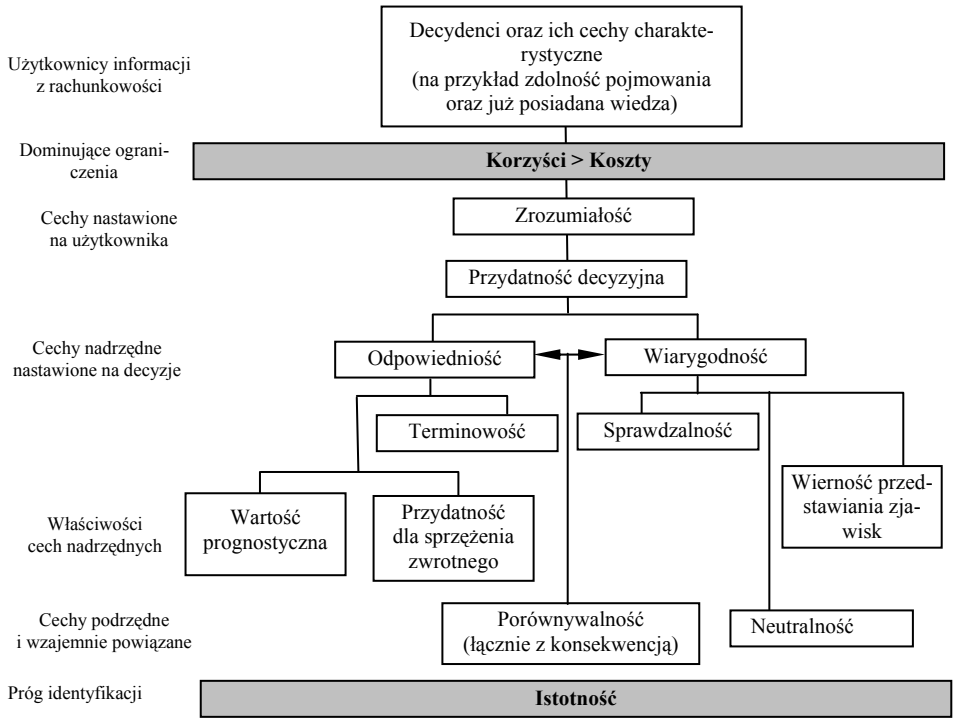

Rys. 1.2. Hierarchia cech jakościowych rachunkowości

Ź r ó d ł o: E.S. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002, s. 149.

Mimo że z punktu widzenia użytkownika istotne znaczenie ma wiele cech informacji finansowych, to jednak dopiero zapewnienie ich porównywalności przesądza o przydatności danych pochodzących ze sprawozdań finansowych. Jest ono określone w *Ramach koncepcyjnych sprawozdań finansowych* jako kluczowy element stanowiący o użyteczności historycznych (ale nie tylko) informacji o jednostce gospodarczej.

„Wyniki w kategoriach absolutnych (pokazujące, jak radzi sobie dane przedsiębiorstwo) mają przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych znaczenie drugorzędne w stosunku do wyników porównawczych (pokazujących, kto ma lepsze rezultaty)”[146]. Porównywać można w czasie i w przestrzeni. Podstawową formą porównań w czasie jest zestawienie informacji o aktywach, pasywach oraz dokonaniach i przepływach pieniężnych itp. danej jednostki gospodarczej za kolejne (lub wybrane) okresy sprawozdawcze. Dlatego dane za poprzedni okres sta-

[146] R. Patterson, *Kompendium terminów z zakresu rachunkowości i finansów po polsku i angielsku*, FRRwP, Warszawa 2002, s. 293.

nowią integralny element każdego sprawozdania finansowego. Należy również przypomnieć, że zgodnie z Ustawą o rachunkowości, w celu rzetelnego i jasnego przedstawienia sytuacji finansowej, jeżeli nastąpiły zmiany polityki rachunkowości jednostki, należy ten fakt ujawnić, poprzeć odpowiednimi argumentami oraz pokazać wpływ takich zmian na wynik finansowy.

O zasadzie porównywalności traktują pośrednio w zasadzie prawie wszystkie Międzynarodowe Standardy Rachunkowości/Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej. Niektóre niemal w całości koncentrują się na tej kwestii (na przykład Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 8 *Polityka rachunkowości, zmiany szacunków i błędy*), inne nawiązują do cechy porównywalności informacji finansowej przy okazji określania stanowiska w różnych kwestiach merytorycznych (na przykład Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej nr 1 czy Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 1). „Porównywalność odnosi się zarówno do porównań w czasie (sprawozdania tego samego podmiotu za kolejne okresy obrachunkowe w celu oceny i prognozowania trendów rozwojowych), jak i w przestrzeni (porównanie pozycji finansowej i dokonań podmiotu na tle innych podmiotów). Porównywalność w przestrzeni wymaga harmonizacji zasad rachunkowości (działania na rzecz powszechnej akceptacji standardów międzynarodowych), a także ograniczenia liczby rozwiązań dopuszczanych przez te standardy. Zachowanie porównywalności w czasie wymaga spełnienia wielu wymagań szczegółowych, które zostały określone w standardach międzynarodowych”[147].

Porównywalność jest niewątpliwie integralnie związana z zasadą ciągłości; nie oznacza to jedynie związku z ciągłością metod i porównywalnością w czasie. Do porównywalności odniesiono się również we wprowadzeniu do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1, stwierdzając, że „celem tego standardu jest unormowanie podstaw prezentacji sprawozdań finansowych o ogólnym przeznaczeniu, aby zapewnić porównywalność danych sprawozdań finansowych przedsiębiorstwa ze sprawozdaniami z poprzednich okresów oraz sprawozdaniami innych przedsiębiorstw”[148].

Jak wynika z powyższych rozważań:

– porównywalność jest cechą informacji finansowej, wynikającą z podstawowych potrzeb uczestników rynku, zyskującą na znaczeniu wraz z postępującymi procesami globalizacji;

– świadomość biznesowa użytkowników informacji finansowej oraz poziom ryzyka i odpowiedzialność za podejmowane decyzje powodują, że potrzeba

---

[147] E. Walińska, *Międzynarodowe standardy rachunkowości*…, s. 56.

[148] A. Jaruga, *Ramy konceptualne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*, [w:] A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR) a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice*, SKwP, Warszawa 2005, s. 32.

porównywalności w sposób bezpośredni kształtuje strukturę i zawartość informacyjną sprawozdań finansowych;

– walor porównywalności (zarówno w czasie, jak i w przestrzeni) jest akcentowany w wielu regulacjach krajowych i międzynarodowych rachunkowości.

Zatem szczególnie ważne z punktu widzenia procesów decyzyjnych jest określenie cech charakteryzujących „dobrą" informację finansową oraz prawidłowy sposób jej przedstawiania, czego fundamenty tworzą Ramy Koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych.

3.2. Ramy Koncepcyjne jako podstawa tworzenia wzorców „dobrej" informacji finansowej

Międzynarodowe Standardy Rachunkowości/Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSR/MSSF) stanowią rezultat procesu harmonizacji rachunkowości. Regulują one zagadnienia szczegółowe rachunkowości, a szczególnie sprawozdawczości finansowej i jako takie wymagają osadzenia na solidnym fundamencie teoretycznym. Takim fundamentem są Ramy Koncepcyjne – swoista „filozofia" Międzynarodowych Standardów Rachunkowości[149]. *Ramy Koncepcyjne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych* (*Framework for Preparation and Presentation of Financial Statements*[150]*)*, wydane przez Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w lipcu 1989 roku, określają zasady przygotowania i ujawniania informacji finansowej w sprawozdaniach, stanowiąc jednocześnie szkielet – podstawową strukturę rachunkowości finansowej i jej wykładnię dla praktyki rachunkowości[151].

Ramy Koncepcyjne nie są Międzynarodowym Standardem Rachunkowości, a zatem nie określają standardowych rozwiązań[152]. Żadne zalecenia w nich zawarte nie są nadrzędne w stosunku do postanowień poszczególnych Międzyna-

[149] Ramy Koncepcyjne rachunkowości finansowej opracowano również w Stanach Zjednoczonych; są one podstawą do stosowania Ogólnie Akceptowanych Zasad Rachunkowości (US GAAP). Zob. szerzej A. Szychta, *Metodologia amerykańskich Ram Koncepcyjnych rachunkowości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1996, t. 34, s. 49–63.

[150] W literaturze przedmiotu często dokument ten określa się mianem Ram Konceptualnych, Założeń Ramowych lub Założeń Koncepcyjnych. Aby nie wprowadzać chaosu pojęciowego, w niniejszej rozprawie stosuje się wyłącznie nazwę „Ramy Koncepcyjne". Warto jednak zauważyć, że pojęcie „Ramy Konceptualne" pojawiło się w pierwszym polskojęzycznym tłumaczeniu tego dokumentu, dokonanym pod koniec lat 80. XX wieku przez prof. A. Jarugową i zespół pracowników Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego. Szerzej zob. Z. Adamkiewicz, R. Ignatowski, *Ramy konceptualne przygotowania i prezentacji sprawozdań finansowych*, „Biuletyn Krajowej Rady Dyplomowanych Biegłych Księgowych" 1990, nr 2.

[151] W dalszej części rozprawy dokument ten będzie nazywany Ramami Koncepcyjnymi.

[152] Por. A. Szychta, *Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 17 (73), s. 121–143.

rodowych Standardów Rachunkowości/Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej[153]. W razie wystąpienia sprzeczności między MSR/MSSF a Ramami Koncepcyjnymi należy traktować regulacje standardów rachunkowości jako nadrzędne. Istotę i rolę Ram Koncepcyjnych w odniesieniu do standardów rachunkowości przedstawiono na rysunku 1.3.

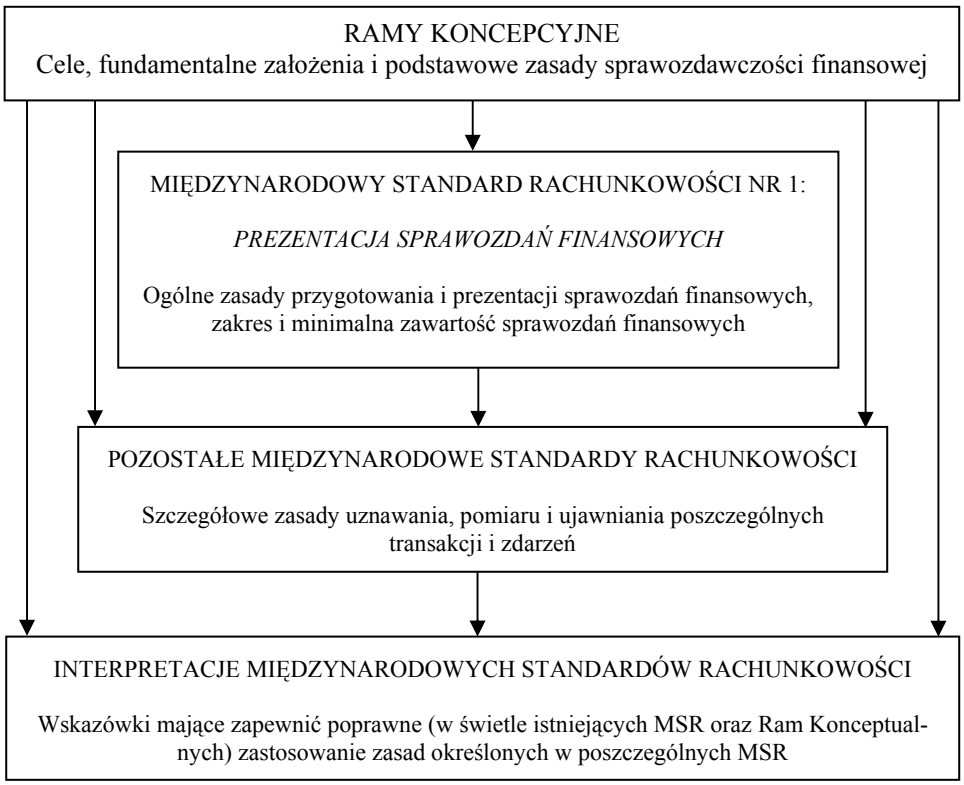

Rys. 1.3. Rola Ram Koncepcyjnych jako fundamentu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości

Ź r ó d ł o: P. Kabalski, *Ramy Konceptualne jako podstawa MSR i US GAAP*, [w:] A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, C.H.Beck, Warszawa 2002, s. 82.

[153] *Framework for Preparation and Presentation of Financial Statements*, IASC, London 1989, s. 56.

Założenia koncepcyjne obejmują ogólne zasady prezentacji sprawozdań finansowych i określają[154]:

– cele sprawozdań finansowych;

– fundamentalne założenia rachunkowości;

– cechy jakościowe sprawozdania finansowego.

Zawartość sprawozdań finansowych musi sprostać potrzebom informacyjnym ich użytkowników. Jak już wspomniano, sprawozdania finansowe są kierowane przede wszystkim do inwestorów, co oznacza, że nie zawsze i nie w pełni mogą one zaspokajać potrzeby informacyjne innych interesariuszy. W Ramach Koncepcyjnych znaleziono rozwiązanie kompromisowe. Zauważono bowiem, że sprawozdania, które sprostają wymaganiom inwestorów, będą odpowiadać także większości potrzeb innych użytkowników. Oznacza to jednocześnie, że zakres ujawnianej dla inwestora informacji, i tak już szeroki, podlega nieustannym modyfikacjom. Podstawowym celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz zmianach w sytuacji finansowej jednostki gospodarczej w różnych przekrojach i o różnym stopniu szczegółowości.

Celom sprawozdań finansowych została podporządkowana ich zawartość merytoryczna. Zgodnie z Ramami Koncepcyjnymi bilans przedstawia zasoby ekonomiczne kontrolowane przez jednostkę i strukturę ich finansowania. Jest on źródłem informacji o pozycji finansowej podmiotu. W ocenie wyników działalności jednostki, a w szczególności jej rentowności, przydatny staje się rachunek zysków i strat. Natomiast rachunek przepływów pieniężnych przedstawia informacje o zmianach sytuacji finansowej w przekroju działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. W Ramach Koncepcyjnych mocno podkreśla się, że poszczególnych części sprawozdania finansowego nie można rozpatrywać w oderwaniu od pozostałych. Są one ze sobą ściśle powiązane i wynikają z tych samych zdarzeń, rozpatrywanych w różnych perspektywach i według różnych zasad.

W dalszej części Ram Koncepcyjnych zostały omówione fundamentalne zasady rachunkowości, przede wszystkim zasada memoriałowa i zasada kontynuacji działania, oraz zdefiniowane cechy jakościowe sprawozdania finansowego,

---

[154] O założeniach koncepcyjnych, ich istocie, ogromnym znaczeniu dla teorii i praktyki współczesnej rachunkowości oraz o potrzebie zmian i aktualnie prowadzonych badaniach i pracach w tym zakresie wiele pisała prof. A. Jaruga. Por. szerzej np.: A.A. Jaruga, *Ramy Koncepcyjne sprawozdawczości finansowej*, [w:] A.A. Jaruga, M. Frendzel, R. Ignatowski, P. Kabalski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, SKwP, Warszawa 2006, s. 79–112, A. Jaruga, *Perspektywy rozwoju rachunkowości w świetle konwergencji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007, s. 523–538, A. Jaruga, *Przewidywane zmiany w Ramach Koncepcyjnych sprawozdawczości finansowej*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 13–24.

które sprawiają, że informacje w nim zawarte są użyteczne dla jego odbiorców. Należą do nich:

– zrozumiałość[155];
– przydatność (istotność)[156];
– wiarygodność[157];
– porównywalność[158].

Ramy Koncepcyjne wymieniają ograniczenia dotyczące przydatności i wiarygodności informacji. Należą do nich:

---

[155] Atrybut zrozumiałości oznacza łatwość rozumienia sprawozdań finansowych przez ich użytkowników. Zakłada się przy tym, że korzystający ze sprawozdania posiada wystarczającą wiedzę z zakresu ekonomii, w tym rachunkowości, oraz przejawia chęć zaznajomienia się z interesującymi go informacjami. Nie należy jednak pomijać w sprawozdaniach informacji przydatnych do podejmowania decyzji, ale trudnych do zrozumienia dla określonych użytkowników.

[156] Informacje przydatne to takie, które wpływają na decyzje ekonomiczne korzystających ze sprawozdań. Powinny służyć pomocą przy ocenie przeszłych, obecnych i przyszłych zdarzeń, bądź też potwierdzać lub korygować wcześniejsze oceny. Wynikają stąd dwie funkcje informacji, a mianowicie: prognostyczna (predykcyjna) i potwierdzająca (analityczna). Z przydatnością ściśle łączy się pojęcie istotności. Dane informacje są istotne, jeżeli ich pominięcie lub zniekształcenie może wpływać na decyzje gospodarcze podejmowane przez użytkowników na podstawie sprawozdania finansowego. Na istotność wpływa kwota pozycji lub błąd, jaki mógłby być popełniony w razie pominięcia lub zniekształcenia pozycji. Istotność nie stanowi zasadniczej cechy informacji, lecz jedynie próg, który określa, czy dana informacja jest istotna.

[157] Wiarygodność oznacza wolność od zasadniczych błędów i stronniczości oraz wierność odzwierciedlenia zdarzeń gospodarczych. Ramy Koncepcyjne wyróżniają następujące atrybuty składające się na wiarygodność: rzetelne i jasne odzwierciedlenie rzeczywistości, przewagę treści nad formą, neutralność, zasadę ostrożnej wyceny i kompletność. Rzetelne i jasne odzwierciedlenie transakcji ekonomicznych oznacza, że informacje zawarte w sprawozdaniach powinny w sposób zgodny z prawdą przedstawiać zaistniałe zdarzenia gospodarcze. Kolejna cecha wynika z różnic, jakie zachodzą między rzeczywistością gospodarczą a przepisami prawnymi. Przewaga treści nad formą oznacza więc prezentację informacji zgodnie z ich treścią ekonomiczną, a nie tylko formą prawną. Przez neutralność należy rozumieć wolność od stronniczości. Informacja stronnicza to taka, która wskutek celowej selekcji lub sposobu prezentacji wpływa na decyzje i oceny użytkowników w celu uzyskania oczekiwanego rezultatu. Zasada ostrożnej wyceny jest związana z działalnością firmy w warunkach niepewności. Polega ona na dokonywaniu takich oszacowań pozycji sprawozdania finansowego, aby wartość aktywów i przychodów nie została zawyżona, a wartość zobowiązań i kosztów – zaniżona. Nie można jednak, zasłaniając się ostrożnością, dokonywać celowego zaniżenia przychodów i aktywów oraz zawyżenia kosztów i zobowiązań, spowodowałoby to bowiem zniekształcenie informacji. Ostatnią cechą, która wpływa na wiarygodność informacji, jest kompletność. Oznacza ona, że w sprawozdaniu uwzględnia się wszystkie dane, których pominięcie powodowałoby nieprawdziwość informacji lub wprowadzałoby użytkownika sprawozdania w błąd.

[158] Na użyteczność informacji pochodzących ze sprawozdań wpływa także ich porównywalność, zarówno w czasie, jak i w przestrzeni. Jeżeli chodzi o ujęcie czasowe, dąży się do porównywania wyników jednostki z różnych okresów. Ujęcie przestrzenne dotyczy analizy sprawozdań finansowych na tle innych jednostek. Aby przeprowadzanie porównań było możliwe, podmiot powinien zachować ciągłość stosowanych zasad (na przykład metod wyceny), informować użytkowników o polityce rachunkowości przyjętej w jednostce i zmianach w jej zakresie, a przede wszystkim przestrzegać regulacji Międzynarodowych Standardów Rachunkowości.

– terminowość;
– wyważenie korzyści i kosztów;
– wyważenie różnych cech sprawozdania finansowego.

Mając na uwadze wymiar czasowy informacji, należy przygotowywać sprawozdania w czasie dogodnym dla użytkowników, nieuzasadniona zwłoka może bowiem spowodować nieprzydatność informacji. Ponadto koszt informacji nie powinien przekraczać jej wartości użytkowej. Ostatnia kwestia dotyczy cech sprawozdania finansowego. Ramy Koncepcyjne nie przypisują im określonego znaczenia. Zadaniem kierownictwa jest nadanie odpowiedniej rangi poszczególnym cechom tak, aby cele sprawozdania były osiągnięte.

W myśl Ram Koncepcyjnych rzetelny i prawdziwy obraz jednostki w sprawozdaniu finansowym zostaje zachowany dzięki spełnieniu przez sprawozdanie podstawowych cech jakościowych i zastosowaniu właściwych Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej[159]. Jednym z nich jest Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 1 *Prezentacja sprawozdań finansowych*, który przedstawia ogólne zasady i treść sprawozdania finansowego[160].

Jak wspomniano wcześniej, organizacje międzynarodowe i krajowe podejmują intensywne działania w celu podniesienia jakości i przydatności informacyjnej sprawozdań finansowych dla szerokiego grona odbiorców. „Podjęto także prace nad nowymi założeniami koncepcyjnymi. W lipcu 2006 roku został przekazany do publicznej dyskusji materiał obejmujący wyniki prac nad celami i cechami jakościowymi raportów finansowych. Należy zwrócić uwagę na fakt, że obecnie obowiązujące założenia koncepcyjne dotyczą sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych, natomiast rozpoczęte prace dotyczą założeń koncepcyjnych raportów finansowych. Różnica jest istotna, ponieważ raport finansowy obejmuje sprawozdanie finansowe oraz inne finansowe i niefinansowe informacje”[161].

Na podstawie gruntownych badań obecnie obowiązujących międzynarodowych i amerykańskich Ram Koncepcyjnych, w toku wieloetapowych prac powstaje nowy projekt Ram Koncepcyjnych, które mają ułatwić harmonizację standardów rachunkowości w skali globalnej. Poszczególne fazy projektu obejmują następujące kwestie[162]:

---

[159] J. Gadawska, *MSR 1 – Prezentacja sprawozdań finansowych*, [w:] D. Misińska, M. Kwiecień (red.), *Harmonizacja rachunkowości*, s. 110.

[160] 6 września 2007 roku Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) opublikowała znowelizowaną wersję Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1, która będzie obowiązywać od 1 stycznia 2009 roku.

[161] G. Świderska, *Wyzwania dla ekspertów rachunkowości wobec nowych koncepcji raportowania*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007, s. 325.

[162] A. Jaruga, *Perspektywy rozwoju rachunkowości w świetle konwergencji...*, s. 527; zob. także www.IasPlus/Agenda/Framework (stan na 10.10.2007 roku).

1) cele i jakościowe charakterystyki informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych (tzw. *Discussion Paper* opublikowano w lipcu 2006 roku);

2) elementy sprawozdań finansowych, zasady ich uznawania (ujmowania) w sprawozdaniach, wycenę I;

3) wycenę (pomiar) II;

4) jednostkę raportującą (sporządzającą sprawozdanie finansowe);

5) prezentację i ujawnianie informacji finansowej obejmujące ograniczenia raportowania;

6) cele i status;

7) zastosowanie zaleceń Ram Koncepcyjnych w jednostkach *non for profit*;

8) zakończenie projektu.

W dotychczasowych pracach nad projektem Ram Koncepcyjnych bardzo mocno akcentuje się:

1) równorzędność celów sprawozdawczości finansowej;

2) konieczność rozszerzenia zakresu projektu o zagadnienia związane z tzw. *Financial Reporting*, które wychodzą daleko poza tradycyjny układ informacyjny sprawozdań finansowych;

3) kwestię wyboru podejścia bilansowego lub wynikowego;

4) zakres prezentacji informacji finansowej prospektywnej;

5) potrzebę precyzyjnego określenia jakościowych charakterystyk informacji finansowej.

Prace nad nowymi Ramami Koncepcyjnymi potrwają jeszcze kilka lat (ich zakończenie planuje się w 2010 roku), ze względu na złożoność i znaczenie poruszanych problemów oraz konieczność wypracowania konsensusu w niezwykle delikatnej materii „szkieletu" rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Jest on niezwykle trudny do osiągnięcia, ponieważ wymaga pokonania wielu barier, wynikających z przyzwyczajeń i tradycji, a także pogłębionych badań oraz proaktywnego działania międzynarodowych roboczych grup problemowych. Podejmowane wysiłki są jednak warte sprawy, której dotyczą: stworzenia globalnych podstaw harmonijnego funkcjonowania MSR/MSSF ponad granicami krajów, systemów i tradycji rachunkowości oraz wspomagania ciał tworzących te standardy w trudnym procesie konwergencji[163]. Nowe Ramy Koncepcyjne będą stanowić fundament rzetelnej sprawozdawczości finansowej i zarazem podstawę funkcjonowania międzynarodowych standardów, zapewniających globalnemu światu dużo bardziej szczegółowe, „dobre" informacje finansowe.

[163] „Rada MSR prowadzi batalię o wypracowanie i powszechną akceptację oraz stosowanie neutralnych politycznie, społecznie i gospodarczo, wysokiej jakości standardów rachunkowości, a obecnie – standardów sprawozdawczości finansowej. Jak wiadomo, droga MSR i MSSF do powszechnej, światowej ich akceptacji nie była i wciąż nie jest łatwa". Zob. R. Ignatowski, *Dokąd zmierzamy, czyli wizja rozwoju rachunkowości jako nauki i zawodu*, [w:] *Rachunkowość wczoraj…*, s. 511.

3.3. Wdrażanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej przejawem zapotrzebowania na informację finansową

W dobie wciąż rosnącego zapotrzebowania na informację finansową w różnych przekrojach merytorycznych i czasowych ogromnego znaczenia nabierają działania podejmowane w kierunku wypracowania i ugruntowania w biznesie trwałych i ogólnie akceptowanych fundamentów systemu informacyjnego jednostek gospodarczych[164]. Przewodniczący Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości – sir David Tweedie w swoich wystąpieniach podkreślał niejednokrotnie, że „zdrową infrastrukturę sprawozdawczości finansowej należy budować, opierając się na czterech filarach:

– standardach rachunkowości, które będą spójne, wyczerpujące i oparte na jasnych zasadach, a tym samym umożliwią odzwierciedlanie w sprawozdaniach finansowych realiów ekonomicznych stanowiących ich podłoże;

– efektywnych praktykach ładu korporacyjnego (w tym wymogu silnej kontroli wewnętrznej), obejmujących wdrażanie standardów rachunkowości;

– praktykach audytu pozwalających zewnętrznym odbiorcom żywić zaufanie, że podmiot gospodarczy rzetelnie przedstawia swoje wyniki ekonomiczne i sytuację finansową, oraz

– mechanizmie egzekwowania lub nadzoru, gwarantującego, że zasady określone w standardach rachunkowości i audytu są rzeczywiście przestrzegane”[165].

W 1996 roku amerykański Kongres uznał, że wysokiej jakości powszechnie akceptowane międzynarodowe standardy rachunkowości wspierać będą działalność finansową w skali globalnej oraz ułatwią zagranicznym spółkom wejście na giełdę amerykańską. K. van Hulle, szef Departamentu Informacji Finansowej Komisji Europejskiej, uważa, że harmonizacja rachunkowości ułatwi europejskim spółkom dostęp do rynku kapitałowego, dzięki czemu będzie możliwe obniżenie kosztu kapitału, zwiększenie inwestycji i ograniczenie bezrobocia w krajach Unii Europejskiej. „W warunkach globalizacji produkcji i rosnącej konkurencji inwestorzy będą omijać obszary, w których tworzone informacje ekonomiczne będą niezrozumiałe i nieporównywalne (ryzyko inwestycyjne będzie bowiem gwałtownie wzrastać). Zatem procesy unifikacji rachunkowości będą nierozerwalnie połączone ze zjawiskami zacierania granic państw i regio-

---

[164] Ciekawe opracowania na ten temat opublikowali np.: E. Daciuk, M. Polakowski, *Rachunkowość menedżerska XXI wieku – źródło informacji dla akcjonariuszy*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP” 1998, t. 46, s. 51–58; M. Świderska, *Sprawozdawczość finansowa jako źródło informacji dla oceny efektów działalności gospodarczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2005, t. 29 (85), s. 101–121.

[165] Wystąpienie przed Komisją Bankowości, Gospodarki Mieszkaniowej i Miejskiej Senatu Stanów Zjednoczonych Ameryki, Washington, 9 września 2004 roku (na podstawie materiałów pochodzących ze strony internetowej www.deloitte.com).

nów, ponieważ kapitałowi zawsze będzie towarzyszyć informacja o skuteczności jego wykorzystania"[166].

Przyjęta w Polsce w sierpniu 2004 roku nowelizacja Ustawy o rachunkowości, jako następstwo wymagań stawianych przez Unię Europejską[167], wprowadziła obowiązek sporządzania przez spółki publiczne skonsolidowanych sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości / Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej[168]. Wcześniej, w czerwcu 2003 roku, Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości opublikowała Międzynarodowy Standard Sprawozdawczości Finansowej nr 1 *Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej jako podstawy rachunkowości po raz pierwszy*. Standard ten określa podstawowe zasady dotyczące przejścia jednostki na sporządzanie sprawozdań finansowych zgodnie z MSR/MSSF, co jednocześnie pozwala na zachowanie porównywalności informacji finansowej, zarówno w czasie, jak i w przestrzeni.

W ten sposób w Polsce i na całym świecie rozpoczęła się nowa era – wspólnego języka sprawozdawczości finansowej. Stwarza ona wiele możliwości, lecz również określone zagrożenia[169]. Wiążą się one przede wszystkim z interpretacją

---

[166] J. Gierusz, *Zakończenie*, [w:] L. Bednarski, J. Gierusz (red.), *Rachunkowość międzynarodowa*, s 303.

[167] Zagadnienia stosowania MSR/MSSF w krajach Unii Europejskiej i ich implementacji do rozwiązań poszczególnych krajów często porusza w swoich publikacjach R. Ignatowski. Por. np. R. Ignatowski, *Zmiany w MSR i Dyrektywach Unii oraz ich wpływ na rozwiązania krajowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 18 (74), s. 32–57; R. Ignatowski, *Stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w krajach Unii Europejskiej i w Polsce*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2005, Folia Oeconomica, nr 189, s. 11–47.

[168] Począwszy od 2005 roku emitenci papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu w Polsce – podobnie jak 7000 spółek notowanych na giełdach w Unii Europejskiej – mają obowiązek sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej. Według Ustawy o rachunkowości (DzU 2004, nr 213, poz. 2155) od 2005 roku można sporządzać zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości / Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej również: jednostkowe sprawozdania finansowe emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu w Polsce lub do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego, jednostkowe i skonsolidowane sprawozdania finansowe emitentów papierów wartościowych ubiegających się o dopuszczenie do publicznego obrotu w Polsce lub do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego, jednostkowe sprawozdania finansowe jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR/MSSF, skonsolidowane sprawozdania finansowe jednostek wchodzących w skład grupy kapitałowej, w której jednostka dominująca wyższego szczebla sporządza skonsolidowane sprawozdanie finansowe zgodnie z MSR/MSSF, skonsolidowane sprawozdania finansowe emitentów wyłącznie dłużnych papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu w Polsce lub do obrotu na jednym z rynków regulowanych krajów Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

[169] Por. np.: A. Jaruga, J. Fijałkowska, M. Jaruga-Baranowska, M. Frendzel, *The Impact of IAS/IFRS on Polish Accounting Regulations and Practical Implementation in Poland*, „Accounting in Europe" 2007, vol. 4, EAA, s. 67–78.

nowych standardów, a problemem najczęściej dyskutowanym w najbliższym czasie będzie z pewnością wartość informacyjna sprawozdań finansowych sporządzanych według MSR/MSSF, czyli między innymi ocena stopnia ich porównywalności[170].

Badania ankietowe przeprowadzone w 2006 roku przez PricewaterhouseCoopers[171] wśród 187 firm zarządzających funduszami w Europie, a dotyczące skutków wdrożenia MSSF, wykazały, że inwestorzy uważają wprowadzenie standardów za znaczącą zmianę, wyrażając jednocześnie przekonanie o większej przejrzystości i porównywalności uzyskanych według tych zasad informacji.

Z kolei Ernst & Young przeanalizował sprawozdania finansowe za 2005 rok 65 największych notowanych na giełdzie spółek z Unii Europejskiej (z analizy wyłączono banki i firmy ubezpieczeniowe), sporządzone według MSR/MSSF. W szczególności poddano analizie następujące zagadnienia[172]:

– ogólne trendy we wdrażaniu MSR/MSSF i ich wykorzystaniu w prezentacji sytuacji finansowej przedsiębiorstwa;

– sposób, w jaki spółki rozwiązywały problemy sprawozdawcze związane między innymi z instrumentami finansowymi, połączeniami spółek, podatkami odroczonymi, trwałą utratą wartości, płatnościami z wykorzystaniem akcji oraz ze świadczeniami pracowniczymi;

– sposób wdrożenia MSR/MSSF w specyficznych branżach, takich jak sektor producentów samochodów, dostawców ropy i gazu, mediów użytkowych, sprzedaży detalicznej i mass mediów.

Przeprowadzona analiza pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków ogólnych[173].

---

[170] Oprócz wielokrotnie już cytowanych opracowań autorskich A. Jarugi (lub powstałych pod jej redakcją) warto zauważyć także publikacje innych autorów na ten temat. Zob. np.: M. Andrzejewski, K. Grabiński, *Polskie prawo bilansowe – rozwój i perspektywy zmian*, „Rachunkowość" 2006, nr 7, s. 2–8; J. Dadacz, J. Gdański, *MSR w polskim prawie bilansowym – szansa czy problem?*, „Rachunkowość" 2005, nr 4, s. 3–6; R. Ignatowski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej – co jeszcze warto wiedzieć. Część 1*, „Rachunkowość" 2005, nr 3, s. 12–16; R. Ignatowski, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej – co jeszcze warto wiedzieć (dokończenie)*, „Rachunkowość" 2005, nr 4, s. 12–17; A. Helin, *Czynniki kształtujące prawo bilansowe i kierunki jego rozwoju*, „Rachunkowość" 2005, nr 6, s. 2–7; J. Frykowska, *Zastosowanie MSSF do sporządzania jednostkowych sprawozdań finansowych*, „Rachunkowość" 2005, nr 7, s. 13–14; E. Woźniak, *Zakres, w jakim ustawa o rachunkowości wiąże jednostki sporządzające sprawozdania finansowe zgodnie z MSR*, „Rachunkowość" 2005, nr 10, s. 2–4.

[171] Zob. szerzej raport z badań *MSSF: Punkt widzenia europejskich inwestorów. 2006,* www.pwc.com.

[172] „Wiadomości o międzynarodowych GAAP" 2006, wrzesień, Ernst & Young; J. Hryniuk, *Rachunkowość międzynarodowa w dobie globalizacji*, [w:] *Rachunkowość wczoraj…*, s. 123.

[173] M. Wiatr na podstawie: *Observation on the Implementation of IFRS – Part 1. Overall Observation on the Implementation*, Ernst & Young, September 2006, za: E. Śnieżek, M. Wiatr, *Wdrażanie MSR/MSSF w polskich spółkach publicznych a porównywalność sprawozdań finansowych na przykładzie rachunku przepływów pieniężnych – głos w dyskusji*, [w:] W. Gabrusewicz

1) Wdrożenie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej w 2005 roku uznano za sukces[174].

2) Sprawozdania finansowe przygotowane według MSR/MSSF nadal nosiły silne piętno regulacji krajowych[175].

3) Wdrożenie MSR/MSSF często wymagało podjęcia decyzji o wyborze zasad rachunkowości, co generalnie zmniejszało poziom spójności i porównywalności[176].

4) Wiele jednostek wyrażało wątpliwość, czy informacje finansowe przygotowane według MSR/MSSF są wystarczające i odpowiadają na potrzeby komunikowania rynkom wyników finansowych[177].

5) Sprawozdania finansowe według MSR/MSSF były znacznie bardziej rozbudowane, niż sprawozdania przygotowane na podstawie standardów krajowych[178].

(red.), *Rachunkowość w teorii i praktyce*, t. III *Sprawozdawczość i analiza finansowa*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007, s. 269–291.

[174] Wprowadzenie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej wymagało od wszystkich podmiotów dokonania znacznych zmian. Wynikały one z faktu, że w ramach standardów międzynarodowych pojawiło się wiele nowych ujawnień sprawozdawczych, a także wymagań dotyczących wyceny, które nie stanowiły wcześniej części standardów krajowych. Podmioty sprostały tym wyzwaniom. Wdrożenie Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej przyniosło znacznie większą spójność w uznawaniu i wycenie poszczególnych elementów w sprawozdaniach finansowych, a jednocześnie spowodowało ujawnienie w nich większej liczby informacji. Jednak rok 2005 to dopiero początek zmian; zanim we wszystkich aspektach sprawozdawczości finansowej sporządzanej zgodnie z MSSF zapanuje spójność, minie jeszcze sporo czasu.

[175] Wynika to w szczególności stąd, że brakuje standardu tak zwanego zalecającego, dotyczącego sprawozdań finansowych przygotowywanych zgodnie z Międzynarodowymi Standardami Sprawozdawczości Finansowej. Jednocześnie w skali międzynarodowej nie pojawiły się jeszcze najlepsze praktyki międzynarodowych standardów. W rezultacie wiele podmiotów najwyraźniej wprowadziło MSSF w takim stopniu, aby zminimalizować liczbę zmian w formie sprawozdań finansowych w stosunku do sprawozdań przygotowywanych według standardów krajowych.

[176] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej nie są oparte na spójnym, zintegrowanym zestawie zasad. Zarówno w ramach jednego standardu, jak i między różnymi standardami istnieją niespójności, a nawet sprzeczności. Ponadto część standardów dopuszcza także możliwość stosowania alternatywnych metod rachunkowości. Spójność i porównywalność będą zwiększać się z czasem, w miarę rozpowszechniania wiedzy na temat Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej oraz w miarę rozwoju praktyk branżowych. Należy także wyrazić nadzieję, że Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości położy większy nacisk na eliminowanie rozbieżności i poprawianie istniejących standardów oraz na precyzowanie intencji stojących za poszczególnymi rozwiązaniami, co również powinno przyczynić się do zwiększenia spójności i porównywalności sprawozdań finansowych.

[177] Szeroko rozpowszechniona praktyka alternatywnych do Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej metod ogłaszania i prezentowania wyników powoduje, że w odniesieniu do zasad uznawania, wyceny i ujawnienia, istnieje rozbieżność między MSSF a tym, co zarząd jednostki uznaje za konieczne do zakomunikowania rynkowi jako informacje pozwalające na ocenę wyników działalności i przepływów pieniężnych.

[178] Istnieje realne zagrożenie, że rosnący poziom komplikacji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej i rosnąca liczba wymaganych ujawnień spowodują, że proces

Zastosowanie MSR/MSSF w praktyce sprawozdawczości finansowej polskich spółek giełdowych spowodowało „uproszczenie" zakresu ujawnień w podstawowych składnikach sprawozdania finansowego: w bilansie, rachunku zysków i strat i w rachunku przepływów pieniężnych[179]. Nastąpiło przesunięcie wielu danych do informacji dodatkowej, której obszerność (z reguły ponad sto stron) z pewnością nie zachęca do wnikliwej analizy. Powoduje to konieczność zadania kilku elementarnych, ale i ważnych pytań:

1) Czy w ten sposób sprawozdanie finansowe zyskało na jakości?

2) Czy użytkownicy sprawozdań finansowych posiadają wystarczającą wiedzę i doświadczenie, aby przeanalizować tak zaprezentowaną informację i wyciągnąć na jej podstawie odpowiednie wnioski?

3) Czy elastyczne podejście do struktury sprawozdań i przesunięcie nacisku na informacje dodatkowe nie będzie dla spółek pokusą do manipulowania informacją finansową, a co za tym idzie do „uprawiania" rachunkowości kreatywnej?

Jak zauważyła E. Walińska, „na te i podobne pytania odpowiadać będziemy w najbliższych latach, zdobywając doświadczenie praktyczne w sporządzaniu sprawozdań finansowych według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej"[180]. Jednostki, sporządzające sprawozdania finansowe według nowych standardów rachunkowości, nie zawsze pamiętają, w jakim celu je przygotowują. Audytorzy zalecają, aby przed wpisaniem jakiejkolwiek liczby lub sporządzeniem noty księgowej sporządzający sprawozdanie zastanowili się, czy ta informacja będzie przydatna odbiorcom, czy opisuje ona w sposób jasny i przejrzysty istotne zdarzenie w spółce i czy inwestor chciałby się z nią zapoznać[181]. W sprawozdaniach finansowych często występuje wiele informacji nieprzydatnych, mówiących o rzeczach nieistotnych. Pozytywną zmianą jest stoso-

---

przygotowania sprawozdania finansowego stanie się technicznym ćwiczeniem mającym na celu spełnienie wymagań regulatorów rynku, a nie będzie mechanizmem komunikowania wyników i pozycji finansowej podmiotów. Wielu autorów uważa, że potrzebne są drastyczne kroki mające na celu zmniejszenie liczby wymaganych ujawnień, zwiększenie przejrzystości i zrozumiałości sprawozdań finansowych.

[179] Wstępne wyniki badań na ten temat przeprowadzonych przez E. Walińską, E. Śnieżek i M. Wiatra w polskich spółkach publicznych zaliczonych do WIG20 przedstawiono w: E. Walińska, *Wpływ Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej na zasady prezentacji informacji w bilansie oraz rachunku zysków i strat – pierwsze doświadczenia polskiej praktyki*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007, s. 215–232; E. Śnieżek, M. Wiatr, *Implementacja MSR 7 w praktyce sprawozdawczości finansowej polskich spółek publicznych – pierwsze doświadczenia i refleksje*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji...*, s. 233–250; E. Walińska, E. Śnieżek, M. Wiatr, *The Implementation of IFRS to Polish Practice– Pre-defined Problem of Financial Statements Comparability*, referat wygłoszony podczas Kongresu European Accounting Association w Lizbonie, 25–27 kwietnia 2007 roku.

[180] E. Walińska, *Wpływ Międzynarodowych Standardów...*, s. 215–232.

[181] M. Pokojska, *Spółki się uczą*, „CFO" 2006, 14 listopada.

wanie nowego wzorca sprawozdania finansowego według Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, opracowanego od podstaw na potrzeby spółki. Są jednak i takie podmioty, które powielają dotychczasowy wzorzec sprawozdania zgodnie z Ustawą o rachunkowości, a tylko jako jego uzupełnienie dodają na końcu niektóre noty wymagane przez Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej[182].

Kilka firm doradczych opublikowało wzorce sprawozdań Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej na swoich stronach internetowych. Po wykorzystaniu ich przez polskie spółki okazało się, że sprawozdania sporządzone według różnych wzorców są do siebie bardzo zbliżone, wszystkie powstały bowiem na podstawie zachodnich modeli opracowanych w Wielkiej Brytanii lub w Stanach Zjednoczonych. Mimo że sprawozdania według MSSF są w zasadzie nieporównywalne, to jednak bez względu na to, czy posłużono się wzorcem sprawozdania zaproponowanego przez Ernst & Young, Deloitte, PricewaterhouseCoopers czy KPMG, zawsze można było w nich łatwo odnaleźć konkretne informacje, na przykład o przychodach lub noty o działalności segmentowej. Stosowanie nowego wzorca sprawozdania wymaga jednak podjęcia decyzji przez spółkę o zakresie ujawnień, tak aby z jednej strony nie zamieszczać w sprawozdaniu zbędnych opisów, które danego podmiotu nie dotyczą, z drugiej – nie pominąć informacji o istotnych transakcjach, które w danym podmiocie występują, a wzorcowe sprawozdania ich nie zawierają. Nowe wzorce sprawozdań powinny być zatem każdorazowo dostosowywane do indywidualnych potrzeb spółki.

Proces implementacji międzynarodowych standardów jest i będzie trudnym wyzwaniem. Język sprawozdawczości finansowej nie powinien wychodzić poza zdolność do jego stosowania przez jednostki sporządzające sprawozdania finansowe oraz jego rozumienia przez odbiorców sprawozdań. Użytkownicy sprawozdań finansowych potrzebują jasności i przejrzystości, ale często mylą te cele z prostotą[183].

Dla inwestorów wyzwaniem jest czas niezbędny do oceny i zrozumienia zmian wynikających z wprowadzenia standardów. Mają oni nadzieję, że rozwój Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej przyniesie w przyszłości przede wszystkim większą spójność i ujednolicenie zasad, uniformizację wymagań oraz większą przejrzystość sprawozdań. Znajduje to wyraz w opiniach na temat korzyści płynących z wprowadzenia międzynarodowych standardów; wynika z nich, że inwestorzy zwracają uwagę na ogólne skutki wdrożenia Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, nie zaś na konkretne zagadnienia merytoryczne, którym są one poświęcone.

---

[182] Opracowano na podstawie materiałów zawartych na stronie internetowej www.cfo.cxo.pl.
[183] „Aktualności MSSF" 2003, nr 13 (listopad), PricewaterhouseCoopers.

Skoro następuje integracja światowych rynków kapitałowych, to logika jednolitego systemu standardów rachunkowości wydaje się oczywista. Nasuwają się jednak pytania, czy jednolity system międzynarodowych standardów rachunkowości rzeczywiście będzie sprzyjać porównywalności informacji finansowych i czy faktycznie zwiększy on efektywność alokacji kapitału.

W ocenie A. Kameli-Sowińskiej, Międzynarodowe Standardy Rachunkowości stwarzają jedynie podstawę przejrzystych procedur dochodzenia do wielkości wyniku finansowego[184]. Podobnego zdania jest Z. Messner, który pisze o Międzynarodowych Standardach Rachunkowości w następujący sposób: „Ich treść jest trudna, bo wskazują tak: ja ci radzę, zrób jak chcesz, ale ja uważam, że powinno być tak a tak. Ale ty możesz zrobić inaczej. Księgowi do tej pory byli przyzwyczajeni do innej filozofii"[185]. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości dają możliwość wyboru tej filozofii, koncepcji, ale każdy może też mieć własną. Jak zatem oczekiwać, aby przy indywidualnych, różnych koncepcjach zapewnić porównywalne, rzetelne wyniki? Dla każdego z użytkowników obraz sytuacji finansowej przedsiębiorstwa może stać się inaczej wierny, inaczej rzetelny i inaczej uczciwy[186]. Taka konstrukcja standardów zezwala w dużej mierze na dowolność prezentacji informacji, co w efekcie może prowadzić, przy zachowaniu wiarygodności sprawozdania finansowego, do utraty istotnej cechy powodującej jego przejrzystość – cechy porównywalności (na przykład podmiotów funkcjonujących w tej samej branży).

A. Kamela-Sowińska ostro krytykuje wprowadzenie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości do polskiej praktyki, twierdząc, że rachunkowość prowadzona według ich regulacji nie odzwierciedla rzeczywistości, tylko wiedzę o niej[187]. Pisze między innymi, że „w tak skomplikowanym świecie wierny i rzetelny obraz firmy będzie funkcją wiedzy i doświadczenia księgowego, będzie wiernym i rzetelnym obrazem wiedzy i inteligencji oraz uczciwości księgowego. [...] Nie wymaga się, by informacje zawarte w sprawozdaniach finansowych były wiarygodne, rzetelne i przejrzyste. Wymaga się od Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, aby informacje stworzone według ich wzorów były użyteczne. Zakres ujawnianych informacji może być według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości różny w różnych spółkach, a w celu spełnienia kryterium wiarygodności i porównywalności powinien być jednakowy dla wszystkich. [...] Nie można mówić w przypadku Międzynarodowych

[184] Zob. np. A. Kamela-Sowińska, *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Rachunkowość wczoraj...*, s. 133–158.

[185] Szerzej zob. wywiad z prof. Zbigniewem Messnerem, Przewodniczącym Komitetu Standardów Rachunkowości, „Rachunkowość" 2005, nr 3, s. 2–4.

[186] P. Gut, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006, s. 14–16.

[187] A. Kamela-Sowińska, *Wprowadzenie*, [w:] P. Gut, *Kreatywna księgowość...*, s. 2.

Standardów Rachunkowości o rzetelności czy porównywalności, jeżeli na pytanie – jak zaksięgować, czy jak zaprezentować daną operację w sprawozdaniu finansowym – mamy kilka różnych odpowiedzi"[188].

Jeżeli nawet nie zajmie się konkretnego stanowiska w odniesieniu do wyżej przedstawionej opinii, należy zadać pytanie, czy w takiej sytuacji można w ogóle mówić o harmonizacji. Odpowiedź jest pozytywna, jeśli ma się na myśli katalog przepisów, negatywna – jeśli rozważa się możliwy do uzyskania produkt końcowy, jakim są sporządzane sprawozdania finansowe.

Nadal więc dąży się do przejrzystości, klarowności i porównywalności informacji ze sprawozdań finansowych, a obszarem wzmożonego zainteresowania powinien być z pewnością rachunek przepływów pieniężnych. W przyjętych w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7 rozwiązaniach nie zawarto nawet próby zdefiniowania i ujednolicenia kształtu tego elementu sprawozdania finansowego.

4. Informacje o przepływach pieniężnych jako szczególny rodzaj informacji finansowej

4.1. Pieniądz i zarządzanie nim w działalności gospodarczej

Pieniądz od wieków towarzyszy działaniom człowieka. Napędza gospodarki, pomaga wznosić i burzyć imperia, uczestniczy w tworzeniu i wymianie dóbr. Jednocześnie sam w sobie jest przedmiotem nieustannego pożądania, zamieszany zarówno w skandale finansowe, jak i w procesy nieustannego budowania wartości jako symptomu twórczego działania jednostki w zmieniającym się otoczeniu. Przepływom pieniądza towarzyszy zawsze kilka czynników: czas, ryzyko i wartość, których natężenie i charakter determinują zachowania gospodarcze.

W rachunkowości koncepcje kapitału wiążą się nierozerwalnie z kategorią pieniądza. Podczas gdy rachunkowość rozwija się dynamicznie na przestrzeni tysiącleci, a koncepcja kapitału jest nieustannie poszerzana, wydaje się, że o pieniądzu i jego funkcjach spełnianych w gospodarce i społeczeństwie powiedziano już wszystko w teorii ekonomii. Powstało wiele opracowań opisujących

[188] *Ibidem.* Często zarzuca się Międzynarodowym Standardom Rachunkowości, że są wysoce subiektywne, za dużo pozycji jest wycenianych według wartości godziwej, zbyt wiele jest danych szacunkowych. Odpowiedzią na to wyzwanie jest właśnie konieczność stosowania ujawnień. W przypadku szacowania rezerw czy odpisów aktualizujących, należy podać, jakie przyjęto założenia, a co ważniejsze, zamieścić także analizę wrażliwości. Kłopot z Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości polega więc na tym, że z jednej strony istnieje możliwość „manipulowania wynikiem", a z drugiej – że należy ujawnić sposób obliczenia poszczególnych wartości oraz skutki przyjęcia alternatywnych założeń.

rolę pieniądza jako miernika wartości i środka płatniczego (wymiany), ewolucję pieniądza od formy towaru, poprzez pieniądz kruszcowy i papierowy, aż do pieniądza bezgotówkowego, mechanizm kreowania pieniądza w systemach bankowych, a także różne aspekty polityki pieniężnej (szczególnie w gospodarce rynkowej), traktując ją jako ogniwo łączące makroekonomię z finansami[189]. Jednak jak zauważa M. Dobija, „teorie pieniądza nie wyjaśniają należycie ich natury, a związek z rachunkowością sprowadza się do obowiązkowego stosowania pieniężnej jednostki rachunkowej w sprawozdaniach finansowych. Na tle dostępnych faktów można powiedzieć, że starożytne rozumienie pieniądza i jego związku z pracą i rachunkowością było bogatsze niż obecnie"[190]. Autor ten argumentuje, że już w archiwach miast – państw starożytnej Mezopotamii, a także w tekstach tablic opisujących najstarszą i wyjątkowo rozbudowaną księgowość fabryczną miasta Ur w dolnym biegu Eufratu, można znaleźć pierwsze ślady zastosowania pieniądza, a „najstarszy system rachunkowości stosowany w cywilizacji rolniczej już od V tysiąclecia przed naszą erą oparty na glinianych żetonach regulował proces pracy i płacy"[191]. Handel wymienny stopniowo ustępował transakcjom pieniężnym, „a miary monetarne, w miejsce miar czysto symbolicznych, zaczęto stosować do celów rachunkowych. [...] Wyłączne użycie pieniądza dla celów rachunkowości utwierdziło się w okresie rzymskim"[192].

Oparcie gospodarki towarowo-pieniężnej na koncepcji pieniądza znajduje bardzo proste uzasadnienie, ponieważ stanowi on jej istotę. Pieniądz, bez względu na swoją formę, wiąże się z „wynagrodzeniem za pracę czy jakiekolwiek działanie biznesowe" i ten fakt sprowadza rozważania do prostego modelu: praca tworzy produkt, koszty pracy zwiększają wartość produktu, a to z kolei powoduje powstanie zobowiązania płacowego[193]. W tym wypadku integralny związek pieniądza z pracą nie został jeszcze zatracony, a zaburzenie tego mode-

---

[189] Szerzej zob. np.: W. Przybylska-Kapuścińska (red.), *Polityka pieniężna: cele, strategie i instrumenty*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2000; P. Szpunar, *Polityka pieniężna: cele i warunki skuteczności*, PWE, Warszawa 2000; A. Kaźmierczak, *Polityka pieniężna w gospodarce rynkowej*, PWN, Warszawa 2003.

[190] M. Dobija, *Ewolucja koncepcji rachunkowości, kapitału i pieniądza*, [w:] S. Sojak (red.), *Historia, współczesność i perspektywy rachunkowości w Polsce*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2003, s. 185.

[191] *Ibidem*, s. 193.

[192] Fakt powiązania rachunkowości z miarami monetarnymi jest silnie osadzony w rozwoju gospodarki pieniężnej jako głównego czynnika kształtującego naturę samego społeczeństwa. Zob. M. Glautier, *Teoria rachunkowości w zmieniających się warunkach. Związek z realiami i przyciąganie mitów*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 1999, nr 12, s. 24.

[193] M. Dobija nazywa ten model modelem rachunkowości kosztów pracy i gospodarki towarowo-pieniężnej, stanowiącym syntezę modelu starożytnej rachunkowości. Zob. M. Dobija, *Ewolucja koncepcji rachunkowości...*, s. 200–203, M. Dobija, *Rachunkowość a gospodarka towarowo-pieniężna*, [w:] M. Dobija (red.), *Teoria rachunkowości w zarysie*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2005, s. 79–107.

lu jest skutkiem okresu konkwisty, gdy przywożone z Ameryki kruszce zamienione na pieniądz wywołały zjawiska inflacyjne. Tak więc pieniądz w niezmienionej od wieków formie i funkcji środka płatniczego i miernika wartości leży u podstaw współczesnego zainteresowania przepływami pieniężnymi na różnych poziomach działalności gospodarczej.

Istotna rola rachunkowości i przepływu pieniądza we współczesnej gospodarce nie podlega wątpliwości. Przed światowym rynkiem finansowym, przed ponadnarodowymi grupami kapitałowymi oraz inwestorami globalnymi stoją obecnie zadania i problemy, w kontekście których jednolitość stosowanych podejść i rozwiązań, opartych na przepływach pieniężnych, umożliwi pokonanie wielu barier związanych z dotychczasową regionalizacją rynków i regulacji prawnych. Bez względu na odmienność celów, potrzeb informacyjnych, zasobu wiedzy i doświadczenia użytkowników sprawozdań finansowych jeden element łączy mocno ich działania – jest nim pieniądz.

Pieniądz jest zasobem, na który składają się środki pieniężne w kasie, na rachunkach bankowych bieżących i terminowych oraz ekwiwalenty gotówkowe. Równoczesne pełnienie przez pieniądz funkcji środka wymiany oraz środka gromadzenia bogactwa sprawia, że podmioty gospodarujące pragną posiadać gotówkę, to znaczy chcą część swoich zasobów majątkowych utrzymywać w postaci pieniężnej. Powstaje dylemat, jaką część majątku przedsiębiorstwo powinno utrzymywać w formie pieniężnej, a jaką w formie innych aktywów obrotowych (akcji, obligacji itp.). Na tym tle pojawia się problem zarządzania gotówką w przedsiębiorstwie.

Celem gospodarowania środkami pieniężnymi jest ich optymalizacja w bieżącej działalności przedsiębiorstwa oraz zminimalizowanie kosztów ich zaangażowania w tę działalność. Racjonalność zarządzania najbardziej płynnym składnikiem aktywów podmiotu jest uwarunkowana w dużym stopniu możliwościami stosowania różnych technik i strategii, które z kolei są uzależnione od poziomu rozwoju rynków finansowych.

W warunkach rozwiniętego rynku finansowego przedsiębiorstwa mogą w sposób bardziej elastyczny i racjonalny kształtować gospodarkę pieniężną niż w przypadku braku rynku kapitałowego, bądź silnego ograniczenia jego funkcjonowania. Przykładem nie w pełni jeszcze rozwiniętego rynku pieniężno-kapitałowego może być gospodarka polska, w której dopiero zaczyna kształtować się system instytucji i instrumentów finansowych wspomagających efektywne zarządzanie środkami pieniężnymi. Umiejętne gospodarowanie gotówką nabiera szczególnego znaczenia w sytuacji narastania w gospodarce procesów inflacyjnych i wysokiego poziomu stóp procentowych.

Zarządzanie środkami pieniężnymi polega na utrzymywaniu właściwego ich stanu w przedsiębiorstwie. Teoria próbuje wyjaśnić przyczyny utrzymywania zasobów gotówki przez podmioty gospodarcze oraz wskazać czynniki określają-

ce ich wielkość. W literaturze najczęściej wyróżnia się trzy motywy gromadzenia gotówki w przedsiębiorstwie[194]:

– transakcyjny;
– ostrożnościowy / przezornościowy;
– spekulacyjny / portfelowy.

Podstawowym powodem, dla którego kumuluje się środki pieniężne w podmiocie, są bieżące transakcje. Środki pieniężne przeznacza się w pierwszej kolejności na regulowanie różnego rodzaju zobowiązań. Utrzymywanie na rachunku bankowym lub w kasie określonych zasobów gotówki jest konieczne, ponieważ nie zawsze jest możliwe całkowite zsynchronizowanie wydatków z wpływami. Określona „rezerwa gotówkowa" jest niezbędna do wyrównania powstających rozbieżności, do realizacji spiętrzających się wypłat, na przykład wynagrodzeń na koniec miesiąca. Jest ona swoistym amortyzatorem, chroniącym przedsiębiorstwo przed utratą płynności, pozwalającym zarazem na swobodne gospodarowanie dodatnimi saldami przepływów pieniężnych pojawiającymi się ponad tą rezerwą.

Środki pieniężne na cele transakcyjne wymagają szczególnej uwagi menedżerów finansowych, ponieważ wiele operacji w przedsiębiorstwie generuje je lub stwarza na nie zapotrzebowanie. Wielkość zasobów gotówkowych utrzymywanych do celów transakcyjnych zależy w dużej mierze od poziomu aktywności gospodarczej. W okresie dobrej koniunktury, wyrażającej się wysokim poziomem produkcji i sprzedaży, niezbędny jest większy zasób pieniądza transakcyjnego do obsłużenia wzmożonej aktywności gospodarczej. W okresie recesji zapotrzebowanie na ten rodzaj pieniądza spada.

Innym aspektem zarządzania gotówką jest ostrożność. Przedsiębiorstwa, nie chcąc utracić bieżącej płynności, utrzymują rezerwę pieniężną dla przeciwdziałania nieprzewidzianym sytuacjom z tytułu nieplanowanego wydatku czy nieoczekiwanego zmniejszenia sprzedaży. Suma gotówki, którą podmiot gospodarczy musi utrzymać, kierując się motywem przezorności, wiąże się z przewidywalnością przepływu środków pieniężnych w codziennej działalności. Jeśli przepływ pieniędzy jest względnie stały, potrzebna suma środków pieniężnych w rezerwie będzie niewielka. Im większa amplituda wahań przepływów pieniężnych i mniejsze możliwości ich prognozowania, tym zapas środków pieniężnych powinien być większy. Właśnie niepewność związana z rozkładem wpływów i wydatków przedsiębiorstwa jest przyczyną występowania motywu przezorności przy utrzymywaniu zasobów pieniądza. Motyw ten jest związany zatem z ryzykiem, na które nieustannie narażone są podmioty gospodarujące.

Część zasobów środków pieniężnych może być gromadzona w celu umożliwienia przedsiębiorstwu tzw. okazyjnych zakupów. Środki te są nazywane

[194] Por. np. E. Śnieżek, *Przepływy pieniężne ex post i ex ante*, FRRwP, Warszawa 1999, s. 8.

zasobami spekulacyjnymi. Wielkość tych środków, w przeciwieństwie do potrzeb transakcyjnych i oszczędnościowych, jest zależna od stopy procentowej kształtowanej na rynku pieniężno-kapitałowym. W przypadku jej wysokiego poziomu podmioty starają się minimalizować wielkość posiadanych zasobów pieniądza, przeznaczając go na zakup portfela wysoce płynnych (łatwo zbywalnych) krótkoterminowych papierów wartościowych, przynoszących określony zysk z tytułu odsetek. Natomiast przy niskich poziomach stóp procentowych na rynku finansowym bardziej opłacalne dla przedsiębiorstw jest utrzymywanie pieniędzy w pogotowiu kasowym, gdyż koszty utraconych korzyści dla zainwestowania gotówki są relatywnie małe.

Występowanie przedstawionych powyżej trzech motywów utrzymywania pieniądza sugeruje, że przedsiębiorstwa mają określone korzyści z tytułu podjęcia decyzji o posiadaniu gotówki i zatrzymaniu części przychodów w formie swoistej „rezerwy". Należy jednak podkreślić, że poziom „rezerw" pieniężnych wpływa na koszt ich utrzymania. Nadmierne, nieuzasadnione rzeczywistymi potrzebami wielkości tych środków mogą stanowić w konsekwencji czynnik obniżający ogólną efektywność gospodarczą przedsiębiorstwa, a tym samym zmniejszający jego wartość rynkową.

W tej sytuacji dużego znaczenia nabiera skuteczne zarządzanie środkami pieniężnymi. Współczesne przedsiębiorstwa na bieżąco, mniej lub bardziej świadomie, gospodarują pieniądzem, gdyż ich codzienna działalność gospodarcza – polegająca między innymi na zaopatrywaniu się w materiały i surowce lub towary handlowe, sprzedaży wytworzonych wyrobów gotowych, inkasowaniu należności, zaciąganiu i regulowaniu krótkoterminowych zobowiązań – implikuje konieczność zarządzania gotówką.

Jednak nie tylko ta okoliczność świadczy o wadze problemu. Menedżer zarządzający przedsiębiorstwem funkcjonującym w turbulentnym otoczeniu musi zdawać sobie sprawę, że utrzymanie płynności finansowej, a więc zdolności do terminowego wywiązywania się z różnych płatności i zobowiązań, w krótkim okresie decyduje o jego losach. Doświadczenia gospodarek rynkowych wskazują, że główną przyczyną upadłości małych i średnich przedsiębiorstw nie jest ponoszenie przez nie strat, lecz utrata płynności finansowej. W Wielkiej Brytanii wśród przedsiębiorstw, które upadają, 75–80% jest zyskownych w momencie bankructwa. We Francji około 60% przedsiębiorstw bankrutujących charakteryzuje się dostateczną rentownością; mimo to utraciły one zdolność do terminowego regulowania bieżących zobowiązań. W podobnej skali zjawisko to występuje w innych, wysoko rozwiniętych gospodarczo krajach.

Jak już wspomniano, utrata płynności finansowej prowadzi do zmniejszenia zaufania banków i ograniczenia dostępu do kredytów. W następstwie tego zjawiska kontrahentom ogranicza się możliwość dokonywania zakupów w kredycie kupieckim; w związku z tym przedsiębiorstwo staje się nieatrakcyjne dla klien-

tów, którzy zaczynają szukać nowego partnera handlowego. W rezultacie obszar działania podmiotu na rynku ulega poważnemu zawężeniu. Równocześnie dostawcy, w warunkach wzrostu ryzyka kredytowego, wycofują kredyt kupiecki i przeprowadzają z przedsiębiorstwem głównie transakcje gotówkowe. Wszystko to wraz z utratą reputacji jednostki odbija się niekorzystnie na poziomie osiąganych zysków i zmniejsza jej wartość rynkową.

Niektóre przedsiębiorstwa z różnych powodów nie podejmują w pewnym okresie przedsięwzięć inwestycyjnych i w związku z tym nie muszą korzystać z wiedzy o długoterminowym zarządzaniu finansami, zmianie wartości pieniądza w czasie, rachunku efektywności przedsięwzięć rozwojowych, źródłach pozyskiwania kapitałów długookresowych oraz kosztach i strukturze kapitału. Natomiast na bieżąco każde przedsiębiorstwo musi starać się utrzymać płynność finansową, warunkującą zdolność do przetrwania i rozwoju w konkurencyjnym otoczeniu.

Dlatego organizacja zarządzania tym obszarem powinna stać się przedmiotem szczególnej troski właścicieli i zarządu. Menedżerowie muszą posiąść umiejętność elastycznego gospodarowania pieniądzem. Do zarządzania gotówką potrzebna jest bowiem zarówno gruntowna znajomość uniwersalnych reguł i zasad zarządzania, jak i solidna wiedza teoretyczna. Właściwy wybór narzędzi i sposobów rozwiązywania dylematów w sferze gospodarowania pieniądzem oraz ich dostosowanie do specyfiki przedsiębiorstwa tworzy podstawę racjonalnych decyzji, przyczynia się do pomnożenia kapitału i zapewnia jednostce i jej właścicielom sukces na rynku.

Można zaobserwować związek zysku i wypłacalności, co ma istotne znaczenie nie tylko w długim, ale także w krótkim okresie. Mimo że są to zjawiska ekonomiczne wzajemnie powiązane, to jednak nie występują równolegle. Podmiot zyskowny w poszukiwaniu gotówki do finansowania wzrostu należności, zapasów i majątku trwałego może akceptować nierealne warunki spłaty kredytów, co w efekcie może doprowadzić do jego niewypłacalności. Z drugiej strony działalność podmiotu może nie przynosić zysków, jednak pozostaje on wypłacalny nawet przez dłuższy czas, ponieważ wartość zgromadzonej gotówki przewyższa wielkość zobowiązań, których termin spłaty wypada w danym okresie obrachunkowym.

W długim okresie zyskowność i wypłacalność to dwa warunki konieczne dla prawidłowego funkcjonowania przedsiębiorstwa. W krótkich przedziałach czasu dużo większe znaczenie niż osiąganie zysku ma jednak zachowanie wypłacalności, rozumianej jako sytuacja, w której podmiot gospodarczy jest w stanie w sposób trwały i bez żadnych przeszkód na bieżąco regulować wszystkie swoje wymagalne zobowiązania krótkoterminowe. Chodzi o stałe dokonywanie płatności, a więc o zsynchronizowanie zarówno w czasie, jak i w wielkościach bezwzględnych występujących potrzeb płatniczych w zakresie pozyskania środków pieniężnych.

W innym ujęciu, płynności nie będą posiadać takie przedsiębiorstwa, które w danym okresie dysponują nadwyżkami zasobów pieniężnych, w innym natomiast napotykają na ich brak, powodujący czasowe przerwanie terminowego uiszczania wymagalnych płatności.

Efektywne zarządzanie działalnością gospodarczą wymaga aktywnego zarządzania płynnością. Polega ono na odpowiednim regulowaniu strumienia wydatków i strumienia wpływów środków pieniężnych. Utrzymywanie równowagi między przeciwstawnymi strumieniami finansowymi – zasilającymi przedsiębiorstwo i odpływającymi z niego – umożliwia zachowanie dyscypliny finansowej.

Nie można w tym miejscu pominąć zjawiska nierównomiernego rozłożenia w czasie wpływów i wydatków. Rozkład ten zależy nie tylko od regularności dostaw surowców i materiałów oraz rytmiczności sprzedaży, ale także od terminów wymagalności płatności podatkowych, płacowych, kredytowo-odsetkowych i innych. Może być też skutkiem zjawisk sezonowości zaopatrzenia, produkcji i zbytu, które powinny być neutralizowane i równoważone, z odpowiednim wyprzedzeniem w czasie, strumieniami dopływu środków kredytowych dla utrzymania pozycji solidnego partnera rynkowego.

Niedotrzymanie przed podmiot gospodarujący ustalonych terminów spłaty zobowiązań, w rozwiniętej gospodarce i przy sprawnie funkcjonujących mechanizmach rynkowych, niezależnie od poziomu zyskowności danego przedsiębiorstwa, wywołuje utratę jego wiarygodności i w konsekwencji usunięcie go z rynku jako niesolidnego kontrahenta. Utrzymujące się trudności w spłacie wymagalnych płatności są jednym z pierwszych symptomów poprzedzających stan niewypłacalności przedsiębiorstw, grożący im w konsekwencji upadłością.

Przejściowa utrata płynności wyrażająca się chwilowym, na przykład miesięcznym, brakiem środków pieniężnych nie jest niebezpieczna. Niestety, w wielu polskich podmiotach niedobór gotówki występuje także w ujęciu narastającym, co oznacza pogłębianie się kryzysu finansowego w przedsiębiorstwach. Jeśli w takim momencie podmiot nie ma dostępu do zewnętrznych źródeł finansowania, wówczas jego sytuacja staje się krytyczna. Trzeba podkreślić, że w praktyce gospodarczej wiele przedsiębiorstw, legitymujących się wysoką rentownością, może być zmuszonych do ogłoszenia upadłości z powodu braku środków pieniężnych zapewniających utrzymanie płynności.

Reasumując, rola pieniądza, jego przepływu oraz zarządzania nim nabiera dla podmiotów gospodarujących coraz większego znaczenia, wraz ze wzrostem zmienności i złożoności otoczenia gospodarczego. Struktura i zakres informacji o sytuacji finansowej podmiotu oraz o jego dokonaniach, prezentowane w różnych formach i w świetle różnych zasad rachunkowości, ewoluują wraz z potrzebami ich użytkowników oraz z możliwościami systemów finansowo-księgowych i komputerowych.

4.2. Informacje finansowe w świetle krytyki współczesnej sprawozdawczości finansowej

Jak już wspomniano, przed światowym rynkiem finansowym, przed ponadnarodowymi grupami kapitałowymi oraz inwestorami globalnymi stoją zadania i problemy, w kontekście których jednolitość stosowanych w rachunkowości podejść i rozwiązań umożliwi pokonanie wielu barier związanych z dotychczasową regionalizacją rynków i regulacji prawnych. Oznacza to nie tylko działania w kierunku ujednolicenia pojęć i słownictwa fachowego, ale również wypracowywanie wspólnych zasad, podejść, metod wyceny i pomiaru oraz form prezentowania informacji finansowej. Tylko wówczas rachunkowość jako międzynarodowy język biznesu ma szanse stać się czynnikiem rozwoju gospodarczego w ramach wspólnot gospodarczych oraz w skali globalnej[195].

Na uwagę zasługuje fakt, że w standardach sprawozdawczości finansowej nie pojawiają się zasady ewidencji księgowej, konta czy dokumenty księgowe. Nacisk kładzie się na sposób prezentowania informacji finansowych ich zewnętrznym użytkownikom; przede wszystkim chodzi tu o obecnych i potencjalnych inwestorów. U podstaw stanowienia standardów w krajach o rozwiniętym rynku kapitałowym leżą wysokie wymagania w stosunku do informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych spółek notowanych na giełdzie papierów wartościowych, co ma oczywiście na celu zabezpieczenie interesów akcjonariuszy[196]. Standardy, które się w tych krajach tworzy i stosuje, powinny pozwolić na taką prezentację sprawozdań finansowych, aby zamieszczone w nich informacje prawdziwie i rzetelnie odzwierciedlały aktualną pozycję finansową i wyniki działalności danego przedsiębiorstwa. Informacje te powinny być przede wszystkim czytelne i przejrzyste.

W sprawozdawczości finansowej występują dwie główne kategorie sprawozdań finansowych:

1) sprawozdanie przedstawiające stan zasobów i roszczeń w określonym momencie czasowym – bilans, oraz

2) sprawozdanie stanowiące raport o przepływach zasobów – rachunek zysków i strat[197].

---

[195] A. Jarugowa, *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku (skrót wykładu)*, „Rachunkowość" 2000, nr 3, s. 175.

[196] Wychodzenie naprzeciw oczekiwaniom i potrzebom akcjonariuszy w Stanach Zjednoczonych czy Wielkiej Brytanii ma swoje uzasadnienie w tym, że w krajach tych kapitał akcyjny ma znaczny udział w strukturze źródeł finansowania prezentowanych w sprawozdaniach finansowych największych korporacji.

[197] Bilans odzwierciedla strukturę majątkową i finansową podmiotu w danym momencie, jest jego swoistą „fotografią", natomiast rachunek zysków i strat stanowi odwzorowanie dokonań przedsiębiorstwa w danym okresie. Brakującym ogniwem w ocenie sytuacji jednostki gospodarczej jest sprawozdanie odzwierciedlające zmiany w jej sytuacji finansowej w ciągu okresu, wyni-

Przesunięcie nacisku z bilansu na rachunek zysków i strat w zewnętrznej sprawozdawczości finansowej uwypukliło fakt, że rachunek zysków i strat, mimo swej niezaprzeczalnej przydatności informacyjnej, nie jest w stanie w krótkim okresie kompleksowo ująć i w pełny sposób odzwierciedlić przepływy zasobów zaangażowanych w działalności podmiotów gospodarczych. Zasadnicze powody takiego stanu rzeczy są spowodowane tym, że rachunek zysków i strat koncentruje się wyłącznie na tych przepływach zasobów, które stanowią część działalności związanej z tworzeniem zysku. Niemożliwe jest zatem wyróżnienie w rachunku zysków i strat różnych rodzajów zasobów zużywanych w procesie tworzenia zysku, a także przedstawienie w nim pełnych zmian w stanie zasobów wynikających z działalności inwestycyjnej oraz finansowej podmiotu.

Sprawozdawczość finansowa podlega w ostatnich latach nieustającej krytyce; chodzi przede wszystkim o dokonywanie pomiaru w koszcie historycznym. Niezwykle ważnym aspektem działalności jednostki jest dobór takich zasad wyceny, które – w konkretnych realiach gospodarczych – zminimalizują ryzyko zniekształcenia prawidłowego jej obrazu, prezentowanego w bilansie. Ścisły związek między bilansem i rachunkiem zysków i strat powoduje, że wykazywany w nich wynik finansowy również jest narażony na niebezpieczeństwo wypaczeń. Wynika to z faktu, że wycena jest czynnością pierwotną w stosunku do pomiaru i prezentacji dokonań, zatem jednoznacznie determinuje koszty ujmowane w rachunku zysków i strat oraz wpływa na wielkość wyniku finansowego jednostki[198].

Zysk w ujęciu memoriałowym, jako podstawowa miara dokonań podmiotu, nikomu już dziś nie wystarcza. Traci ciągle popularność i podlega krytyce różnych środowisk. Coraz więcej użytkowników sprawozdań, grup interesów i organizacji optuje za tym, aby działalność jednostek gospodarczych była oceniana przez pryzmat przepływów pieniężnych, które powoli stają się podstawową kategorią pomiaru wartości przedsiębiorstwa. Uważa się, że współczesne sprawozdania finansowe są niekompletne, a informacje w nich zawarte – wypaczone, a przynajmniej nie zaspokajające różnych potrzeb użytkowników. Powstaje luka między wartością bilansową i wartością rynkową przedsiębiorstwa, co zmusza inwestorów do spojrzenia na aktywa netto jednostki przez pryzmat przyszłych

kające z gospodarowania (zarządzania) środkami finansowymi (funduszami). Potrzeba uzupełnienia informacji ze sprawozdań finansowych dla różnych ich użytkowników spowodowała wprowadzenie w większości krajów Europy Zachodniej i Północnej obowiązku sporządzania sprawozdania z przepływów funduszy, a w wyniku ewolucji potrzeb informacyjnych, rachunku przepływów pieniężnych.

[198] W przypadku spółek publicznych właściwie sporządzone sprawozdania mają szczególne znaczenie, ponieważ zawarte w nich informacje finansowe są podstawą do obliczania wielu wskaźników, na bazie których aktualni i potencjalni inwestorzy oceniają atrakcyjność konkretnej spółki, co z kolei przekłada się na kształtowanie kursów jej akcji.

przepływów pieniężnych i w praktyce powoduje konieczność dokonywania szczegółowych przeliczeń.

Obecnie panuje przekonanie, że sprawozdawczość skupia się za bardzo na formie prawnej, a za mało uwagi poświęca treści ekonomicznej. Preferuje ona nadal przeszłość, a nie przyszłość, koszt, a nie wartość, stąd wynika jej skupianie się na ustalaniu zysku memoriałowego. Podkreślając zasadę pełnego ujawnienia, krytykuje się między innymi:

1) bilans jako trudny do zrozumienia;

2) sumę bilansową, która z powodu zasad wyceny nie ma istotnych wartości poznawczych;

3) zasadę ostrożności, która powoduje, że w bilansie wykazuje się efekty zjawisk niekorzystnych, a nie rzeczywistą sytuację finansową jednostki;

4) zakres ujawnień, praktycznie w każdym elemencie sprawozdania;

5) brak informacji odnośnie do przyszłości jednostki;

6) brak informacji o aktywach niematerialnych, potencjale intelektualnym i metodach zarządzania personelem.

Współcześnie od rachunkowości oczekuje się niemal cudu. Chodzi więc z jednej strony o przełamanie hermetyczności jej języka, a z drugiej – o sprostanie wciąż rosnącym, wielopoziomowym i różnorodnym, jeśli chodzi o zakres, szczegółowość i treść, wymaganiom użytkowników sprawozdań.

Zasady rachunkowości, zarówno fundamentalne, jak i szczegółowe, kształtowały się przez wieki historycznego jej rozwoju, ewoluowały wraz ze zmianami w systemach gospodarczych, układzie sił na świecie, a także w systemach politycznych. Po ponad 30 latach tworzenia międzynarodowych standardów rachunkowości nadal nie wiadomo, czy jako globalne produkty odniosą one sukces i zaspokoją potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań, a przynajmniej przerwą eskalację ich oczekiwań wobec informacji generowanych przez sprawozdania.

Regulacje rachunkowości są reakcją na zmiany środowiska gospodarczego. W praktyce powstawanie nowych pomysłów, koncepcji i rozwiązań w zakresie rachunkowości zawsze wyprzedzało tworzenie nowych i modyfikowanie już istniejących regulacji, ale obecnie zjawisko to przebiega znacznie szybciej. Jest to ważny czynnik rozwoju kreatywnej rachunkowości. W tym kontekście może zdumiewać optymizm co do możliwości standaryzacji rachunkowości w skali globalnej[199]. Sporządzającego sprawozdania nieodmiennie od lat nurtują wciąż te same pytania: co zmierzyć, jak zmierzyć, jak ujawnić, jaki efekt uzyskać?

Sprawozdawczość finansowa w obecnym jej kształcie wydaje się coraz mniej użyteczna. Nie jest ona w stanie sprostać rosnącym potrzebom i wymaganiom inwestorów, którzy nie zadowalają się już suchą informacją z raportów

[199] S. Surdykowska, *Normatywne i kreatywne aspekty*..., s. 205.

finansowych. Rozbieżności między ceną rynkową spółek a ich wartością księgową pokazują, że rynek, biorąc pod uwagę zasoby intelektualne oraz inne czynniki warunkujące przyszły wzrost ich wartości rynkowej, postrzega w spółkach więcej niż tylko aktywa netto wykazane w ich bilansie. Decyzje inwestycyjne wymagają w obecnych czasach[200]:

– informacji o charakterze finansowym i niefinansowym;

– dobrowolnych ujawnień informacji nie wymaganej prawem, a istotnej z punktu widzenia podejmowanych decyzji inwestycyjnych; inwestorzy są bowiem w dużym stopniu zainteresowani czynnikami wewnętrznymi, determinującymi podejmowane przez podmiot decyzje;

– informacji pozwalającej na przewidywanie sytuacji finansowej i wyników jednostki w przyszłości, a więc nie tylko informacji *stricte* historycznej;

– informacji o znacząco rozszerzonym, w stosunku do obecnego, zakresie;

– danych o znacznie większej przejrzystości, zrozumiałych i często wspomaganych informacjami opisowymi.

W erze społeczeństwa informacyjnego raport finansowy jednostki gospodarczej powinien obejmować pełen pakiet informacji niezbędnych do prawidłowego określenia jej *standingu* finansowego oraz do właściwego oszacowania możliwości działania biznesowego w przyszłości. Obecnie na forum międzynarodowym podejmowane są działania zmierzające w kierunku:

1) doskonalenia struktury sprawozdań finansowych;

2) tworzenia wspólnego pakietu zasad podstawowych w postaci jednolitych założeń koncepcyjnych dla sprawozdań finansowych jako podstawowego źródła informacji o jednostce gospodarczej;

3) tworzenia rzeczywistych raportów biznesowych poprzez dodatkowe dobrowolne ujawnienia.

Ponieważ podstawą do oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstw jest właśnie sprawozdanie finansowe, konieczne jest, aby charakteryzowało się ono wysokim poziomem rzetelności i wiarygodności[201]. Szczególną uwagę należy zwrócić na interes inwestorów, którzy, dążąc do zwiększania zysku z zainwestowanego kapitału, poszukują inwestycji o jak najmniejszym ryzyku. Sprawozdania finansowe przedsiębiorstw wywodzących się z odmiennych systemów rachunkowości nie są dla nich porównywalne, a przez to stają się bezużyteczne.

---

[200] Szerzej o badaniach potrzeb inwestorów zob. G. Świderska, *Wyzwania dla ekspertów rachunkowości*..., s. 321–332.

[201] Odmienne regulacje rachunkowości kraju macierzystego stanowią zazwyczaj przeszkodę w zapewnieniu sprawozdaniom takich cech. Niezbędne staje się wówczas przekształcanie sprawozdania finansowego zgodnie z regulacjami międzynarodowymi lub specyficznymi dla danego kraju. Tak przygotowane sprawozdanie wykazuje różnice między pierwotnie i obecnie prezentowanym wynikiem finansowym, co w konsekwencji może powodować podważenie zaufania odnośnie do jego wiarygodności.

Alternatywą dla dotychczasowej, memoriałowej metody ustalania wyniku finansowego, stosowanej w celu oceny *standingu* finansowego przedsiębiorstwa, stał się oparty na zasadzie kasowej rachunek przepływów pieniężnych, wolny od mankamentów zasady memoriałowej. Jego zalety zaczynają doceniać analitycy finansowi, właściciele przedsiębiorstw oraz inwestorzy. Przepływy pieniężne stają się podstawą dla coraz większej liczby analiz finansowych jednostki. Obecna sytuacja, objawiająca się brakiem zaufania do wyniku finansowego sporządzanego zgodnie z zasadą memoriałową, a także do badań audytorów, może spowodować jeszcze większe zainteresowanie analizą przepływów pieniężnych jako podstawą do oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa.

4.3. Przydatność informacji o przepływach pieniężnych w ocenie sytuacji finansowej przedsiębiorstwa

Przepływy pieniężne stanowią integralny element współczesnego zarządzania jednostkami gospodarczymi. Są na tyle istotne, że ich specyfika, monitorowanie, raportowanie oraz analiza i przewidywanie stanowią przedmiot wielu opracowań naukowych, badań praktycznych oraz regulacji prawnych i środowiskowych, zarówno w Polsce, jak i na całym świecie.

W celu dostarczenia użytkownikom sprawozdań finansowych informacji na temat możliwości jednostki w zakresie generowania i wykorzystania środków pieniężnych oraz wzajemnych związków między kierunkami przepływu tych środków proponowano wiele modeli sprawozdań (między innymi *Funds Flow* – podejście funduszowe). Ostatecznie przyjęto, że brakującym ogniwem w sprawozdawczości finansowej jest spojrzenie na funkcjonowanie przedsiębiorstwa od strony kasowej.

Rachunek przepływów pieniężnych przekazuje użytkownikom informacje jakościowo różne od informacji pochodzących z bilansu i rachunku wyników. Odzwierciedla on skutki procesów zachodzących w jednostce gospodarczej w postaci wpływów i wydatków, a tym samym bardziej realistycznie przedstawia rzeczywistą sytuację finansową spółki. Nie jest to jednak takie proste. Zawężając swoje rozważania do aspektu wyłącznie gotówkowego, rachunek przepływów pieniężnych wykracza poza metody wyceny – nie interesują go przyjęte zasady wyceny, ponieważ jest sprawozdaniem wtórnym. Z dobrodziejstwem inwentarza przyjmuje zasady polityki rachunkowości ustalone w danej jednostce i w większości przypadków nie ujawnia ich skutków, gdyż mają one z reguły w danym okresie charakter niepieniężny.

Trudno byłoby również dostrzec w rachunku przepływów pieniężnych efekt zasady kontynuacji działania, restrykcyjny charakter spojrzenia na podmiot zawęża bowiem ogląd do wpływów i wydatków, które miały miejsce w jednostce

w danym, ściśle określonym przedziale czasu, nie pokazując związków z okresami poprzednimi i następnymi.

Rachunek przepływów pieniężnych ma charakter komplementarny w stosunku do pozostałych elementów sprawozdania finansowego. Rachunek zysków i strat przedstawia memoriałową stronę działalności i dokonań przedsiębiorstwa; niemniej sam, rozpatrywany bez odniesienia do pozostałych sprawozdań, może okazać się niewystarczający do właściwego zrozumienia sytuacji finansowej jednostki i jej zmian na przestrzeni kolejnych okresów. Wyniki działalności w ujęciu memoriałowym mogą się znacznie różnić od ujęcia kasowego w krótkim okresie, w dłuższej perspektywie rozbieżności te będą jednak zanikać.

Rachunek przepływów pieniężnych koordynuje informacje zawarte w bilansie i rachunku zysków i strat, podnosząc wartość informacyjną tych sprawozdań. Pozwala on na ocenę kasowego efektu zmian w aktywach i pasywach jednostki gospodarczej, jej struktury finansowej zarówno w aspekcie płynności, jak i wypłacalności, a ponadto elastyczności oraz efektywności w reagowaniu na zmiany zachodzące w otoczeniu. Przedmiotem tego sprawozdania są środki pieniężne, czyli kategoria na tyle obiektywna i odporna na oddziaływanie polityki rachunkowości, że umożliwia lepszą porównywalność efektów funkcjonowania różnych podmiotów. Informacje na temat przepływów środków pieniężnych (w ujęciu historycznym) często wykorzystuje się jako wskaźnik kwot, terminowości oraz pewności wystąpienia przepływów środków pieniężnych w przyszłości, które, jak wiadomo, są warunkiem przetrwania i rozwoju każdej jednostki gospodarczej. Znajomość wielkości przepływów pieniężnych, jakie jednostka generuje w wyniku swojej działalności, a także struktury tych przepływów pozwala na ocenę „jakości" osiąganych wyników memoriałowych wykazywanych w rachunku zysków i strat.

Harmonizacja struktury i metodologii odwzorowań przepływów pieniężnych jest w historii sprawozdawczości finansowej kartą specyficzną, a standardy regulujące sprawozdawczość przepływów pieniężnych są znane i uznane w środowisku praktyków. Są one postrzegane jako fundamenty zasad kasowego ujmowania i prezentacji działań jednostki, swoista przeciwwaga dla ważnego, choć jakże umownego memoriału, i jako przejście (a może powrót) do najgłębszego sensu każdego działania ekonomicznego, to jest do przepływu pieniądza.

Coraz częściej mówi się, że użytkownicy sprawozdań żądają faktów, a nie iluzji. Wielu menedżerów oraz specjalistów finansowo-księgowych zaczyna koncentrować się na przepływach pieniężnych, uważając, że odzwierciedlają one trafniej i bardziej obiektywnie, niż raportowane zyski, sytuację finansową przedsiębiorstwa. W.S. MacFarlane napisał w swoim referacie przedstawionym w czasie jednego z paneli dyskusyjnych XIV Światowego Kongresu Rachunkowości w 1992 roku: „Cokolwiek robisz, pamiętaj, że gotówka to kamień węgiel-

ny i bezpośrednia miara sukcesu finansowego, wynikającego z dokonań firmy w okresie"[202].

Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych na stałe weszło zatem do praktyki sprawozdawczości finansowej, a dyrektorzy finansowi i menedżerowie przykładają do przepływów pieniężnych, ich monitorowania, prognozowania, interpretacji i analizy coraz większą wagę w zarządzaniu podmiotem gospodarczym.

Inwestorzy i kredytodawcy, a więc użytkownicy sprawozdań finansowych najbardziej zainteresowani wypłacalnością podmiotu, muszą dokonać jej oceny w takim samym stopniu, jak oceniają jego zyskowność. Kredytodawcy z definicji są zainteresowani wypłacalnością podmiotu, co w odniesieniu do tej konkretnej grupy użytkowników sprawozdań określa się mianem analizy kredytowej czy oceny zdolności kredytowej jednostki. Nie oznacza to jednak, że jedynie kredytodawcy są zainteresowani informacją o wypłacalności podmiotu, ani że są oni najbardziej nią zainteresowani. Jeżeli przedsiębiorstwo staje się niewypłacalne, inwestorzy tracą niejednokrotnie więcej niż kredytodawcy, ponieważ prawa tych ostatnich do odzyskania należnych im kwot są, w przypadku postępowania upadłościowego, nadrzędne w stosunku do roszczeń inwestorów. Nawet jeśli podmiot nigdy nie znajdzie się w sytuacji pełnej niewypłacalności, groźba bankructwa lub prawdopodobieństwo niewypłacalności z pewnością oznacza dla właścicieli poniesienie strat. W przypadku spółek akcyjnych ceny ich akcji prawdopodobnie spadną, a coraz większe koszty związane z uzyskaniem kredytów lub wręcz niemożność ich otrzymania spowoduje zmniejszenie zysków.

Istnieją też inne zagrożenia, nie mniej ważne od wyżej wymienionych. Nawet jeżeli nie ma bezpośredniego zagrożenia wypłacalności, jest oczywiste, że podmiot znajdujący się w trudnej sytuacji finansowej będzie musiał wstrzymać lub zrezygnować z przedsięwzięć inwestycyjnych – często zapowiadających znaczne zwiększenie zyskowności – oraz ograniczyć wydatki, co prawdopodobnie nie pozostanie bez wpływu na jego zyskowność w długim okresie.

Oprócz inwestorów i kredytodawców również inni użytkownicy sprawozdań finansowych potrzebują i wykorzystują informacje o wypłacalności podmiotu. Pracownicy, dostawcy i odbiorcy są zainteresowani jego wypłacalnością, ponieważ jej utrata oznacza zwykle odpowiednio: utratę pracy, utratę klienta oraz przerwanie dostaw.

W wielu regulacjach prawnych i środowiskowych rachunkowości podkreśla się znaczenie informacji o „kondycji pieniężnej" jednostki gospodarczej bądź grupy przedsiębiorstw. W *Ramach Koncepcyjnych przygotowania i przedsta-*

[202] W.S. MacFarlane, *Cash is the Keystone*, referat prezentowany na XIV Światowym Kongresie Rachunkowości, październik 1992, s. 16.

wiania sprawozdań finansowych, przy określaniu celów sprawozdań finansowych, wyraźnie zaznaczono, że „informacja o zmianach w sytuacji finansowej jest dostarczana w sprawozdaniach finansowych za pomocą oddzielnego sprawozdania”[203]. W Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7, dotyczącym sprawozdania z przepływu środków pieniężnych stwierdza się: „Rachunek przepływów pieniężnych, wykorzystywany w połączeniu z informacjami z innych sprawozdań, stanowi źródło danych pozwalających użytkownikowi określić zmiany w aktywach netto podmiotu, w jego sytuacji finansowej (zmiany struktury finansowania, w tym także płynność i wypłacalność) oraz możliwości oddziaływania na wielkość oraz terminowość przepływów pieniężnych w celu dostosowania do zmieniających się warunków oraz powstających nowych możliwości.

Informacja o przepływach jest użyteczna w ocenie zdolności podmiotu do wypracowania gotówki i jej ekwiwalentów oraz umożliwia użytkownikom tworzenie modeli dla oceny i porównania wartości bieżącej przyszłych przepływów pieniężnych różnych podmiotów. Podnosi to również wartość i znaczenie porównań wykazywanych wielkości dotyczących prowadzonej działalności między różnymi podmiotami, ponieważ eliminuje skutki zastosowania różnych rozwiązań dla takich samych transakcji i zdarzeń.

Informacje o przepływach pieniężnych mogą być użytecznym wskaźnikiem przy określaniu kwoty, terminowości oraz stopnia pewności przyszłych przepływów pieniężnych. Są one również przydatne w analizie trafności przeszłych oszacowań dotyczących przyszłych przepływów pieniężnych oraz w badaniu relacji między zyskownością, przepływami pieniężnymi netto i wpływem zmieniających się cen”[204].

Użytkownicy sprawozdań finansowych podmiotu są zainteresowani sposobem, w jaki generuje i wykorzystuje on gotówkę i jej ekwiwalenty. Jest to regułą bez względu na charakter działalności podmiotu oraz fakt, czy gotówka może być uznana za produkt działalności podmiotu, jak w przypadku instytucji finansowej. Podmioty potrzebują gotówki z identycznych powodów, jakkolwiek różne mogą być podstawowe rodzaje przynoszących dochód działalności. Środki pieniężne są potrzebne w celu prowadzenia działalności, spłaty zadłużenia oraz zapewnienia zwrotu inwestorom.

Rzecz jasna, dysponując rzetelnie sporządzonym rachunkiem przepływów finansowych, można uzyskać informację o przepływach pieniężnych poprzez dokonanie określonych korekt, polegających głównie na wyeliminowaniu z rachunku przepływów finansowych wszystkich zmian (zarówno *in plus*, jak i *in minus*)

---

[203] *Framework for Preparation*..., s. 6.

[204] Por. np. E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w sprawozdawczości finansowej*, „Przegląd Podatkowy” 2004, nr 7, s. 56–62.

w komponentach niegotówkowych w sposób pozwalający na wyodrębnienie środków pieniężnych wypracowanych przez podmiot. Operacja ta jest jednak czasochłonna i w wielu wypadkach trudna do wykonania, głównie ze względu na sposób prowadzenia księgowości oraz trudności z wyeliminowaniem niektórych wielkości na kontach.

Rachunki przepływów pieniężnych eksponują przede wszystkim strumienie pieniężne wygenerowane w toku działalności jednostki gospodarczej. M. Gottlieb i W. Lewczyński podkreślają, że informacje o wielkościach i charakterze przepływów strumieni pieniężnych w przedsiębiorstwie dostarczają podstaw do oceny:

1) zdolności przedsiębiorstwa do regulowania zaciągniętych zobowiązań i wypłacania dywidendy;

2) dalszych możliwości kreowania przyrostów gotówki;

3) przyszłego zapotrzebowania na finansowanie zewnętrzne;

4) źródeł różnicy powstałej między zyskiem i przyrostem gotówki z działalności operacyjnej;

5) efektów gotówkowych z działalności inwestycyjnej i finansowej[205].

Informacje o przepływach pieniężnych pozwalają na ocenę stopnia wewnętrznego samofinansowania jednostki. „Dzięki temu rachunek ten może przedstawiać margines swobodnego wewnętrznego finansowania, stanowiący konieczny rezerwuar środków płatniczych, który może być wykorzystany do pokrycia szczególnych wydatków, jak spłata zaciągniętych kredytów oraz wypłata dywidend dla akcjonariuszy"[206]. Wielokrotnie podkreśla się również fakt, że rachunek przepływów pieniężnych jest elementem spajającym w całość poszczególne części sprawozdania finansowego[207].

Argumenty zwolenników rachunkowości opartej na przepływach pieniężnych zostały formalnie uznane poprzez poszerzenie wymagań dotyczących ujawnianych przez przedsiębiorstwa informacji w postaci sprawozdania z przepływu środków pieniężnych.

Zainteresowanie odwzorowaniami przepływów pieniężnych podmiotów gospodarczych znajduje oparcie także w paradygmatach i teoriach rachunkowości.

---

[205] M. Gottlieb, W. Lewczyński, *Cash Flows. Sprawozdanie z przepływu gotówki*, Instytut Przedsiębiorczości, Sopot 1993, s. 9.

[206] P. Łagodzki, *Poznawcza wartość rachunku przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 53, s. 116.

[207] Według A. Kostur „najważniejsze liczbowe sprawozdania: bilans, rachunek zysków i strat oraz sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych stanowią wzajemnie powiązane i współzależne zbiory wielkości". Zob. A. Kostur, *Wybrane aspekty sprawozdawczych strumieni finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 40, s. 76. Por. też A. Kostur, *Koncepcja i analiza modelu sprawozdawczego rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2001.

Poszukując na tym gruncie determinant sytuacji finansowej podmiotu ekonomicznego, upatruje się ich – między innymi – w przepływie funduszy[208].

„Pozostaje jednak pytanie, czy rachunkowość jest w stanie sprostać zapotrzebowaniu na informacje o ogólnej użyteczności przy podejmowaniu decyzji finansowych, to znaczy sprostać wymaganiom inwestorów i zarządu? Prawdziwą symetrię w dostarczaniu informacji użytkownikom sprawozdań można osiągnąć jedynie w sytuacji uznania pozycji obu grup za równorzędne w dostępie do przydatnych informacji. Niektórzy praktycy są przekonani, że najlepsze informacje do podejmowania decyzji w firmie to te, które opierają się na pomiarach przepływów pieniężnych"[209]. M. Glautier uzasadnia to, podając następujące argumenty:

1) informacje o przepływach pieniężnych nie są skażone oceną księgową; często (choć nie zawsze) w praktyce lepiej polegać na informacji o bieżących przepływach pieniężnych (szczególnie netto) niż na kwocie zysku księgowego;

2) bieżące przepływy pieniężne netto dają lepszy wgląd i szerszy obraz wpływów i wydatków z różnych rodzajów działalności (zestawionych niejednokrotnie inaczej niż w innych sprawozdaniach) niż zyski księgowe, które są ograniczone do wyników z operacji (nie odzwierciedlają skutków zdarzeń pieniężnych nie ujętych w rachunku zysków i strat, a w istotny sposób wpływających na grupy pozycji w bilansie);

3) uważa się, że dla inwestorów podejmujących decyzje związane z przewidywanymi wypłatami dywidend większe znaczenie mają przepływy pieniężne, nawet te w ujęciu *ex post*.

Przepływy pieniężne były i nadal są także przedmiotem badań akademickich, których przedstawiciele posługują się przy tym różnymi modelami przedsiębiorstwa. Jednym z takich modeli jest dynamiczne ujęcie procesów w podmiocie gospodarującym[210]. W modelu tym przepływy strumieni ekonomicznych przez podmiot ujęte są jako procesy ciągłe, powtarzające się. Rozpoczyna je nabycie dóbr i usług niezbędnych do produkcji, w toku której generowane są efekty w postaci dóbr lub usług stanowiących przedmiot transakcji sprzedaży. Powstanie przychodów z tytułu sprzedaży wyrobów lub usług powoduje powstanie przepływu środków pieniężnych, których posiadanie powoduje z kolei konieczność podjęcia decyzji o ich alokacji, a więc również o nabyciu nowych dóbr i usług, w celu kontynuowania działalności. Na podstawie omawianego modelu można prześledzić proces „transformacji wartości" następujący w mo-

[208] V. Kam, *Accounting Theory,* Wiley, New York 1990, s. 63–67.

[209] M. Glautier, *Teoria rachunkowości*..., s. 26.

[210] H.-M. Schoenfeld, *Cost Terminology and Cost Theory: A Study of Its Present State in Central Europe*, Center for International Education and Research in Accounting, University of Illinois at Urbana-Champaign 1974, s. 6–7.

mencie zamiany środków pieniężnych na dobra i odwrotnie – w momencie zakupu i sprzedaży.

W nowszych akademickich podejściach do przepływów pieniężnych wykorzystuje się podejście systemowe. Na przykład R. Kaplan i D. Norton traktują przepływy pieniężne jako odwzorowujący zdolność do trwania podmiotu składnik perspektywy finansowej w zrównoważonej karcie dokonań (*Balanced Scorecard*)[211] W systemowym ujęciu podmiotu gospodarczego przepływy pieniężne są traktowane jako warunek konieczny dla jego trwania i rozwoju[212].

Rozważania zawarte w niniejszym rozdziale mają na celu nakreślenie szerokiego tła społeczno-gospodarczego, w kontekście którego należy rozważać naturę, przydatność informacyjną oraz potrzebę dalszego rozwoju sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Stanowią one jednocześnie punkt wyjścia do prezentacji ewolucji koncepcji sprawozdawczego ujęcia strumieni przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie.

[211] A.A. Jaruga, *Rola rachunkowości zarządczej*, [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001, s. 53–54.

[212] W.A. Nowak, *O możliwości systemowej teorii budżetowania,* „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2001, t. 2 (58), s. 57. Na temat znaczenia przepływów pieniężnych dla organizacji zob. także: A. Szychta, *Zasady i metody budżetowania,* [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza*, s. 590–591; E.S. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości...*, s.283–288.

Rozdział II

EWOLUCJA KONCEPCJI SPRAWOZDAWCZOŚCI PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH

1. Historyczne źródła koncepcji rachunku przepływów pieniężnych

1.1. Teorie bilansowe jako fundament rachunkowości przepływów pieniężnych – prace C. Sganziniego i E. Schmalenbacha

Rachunkowość od wieków towarzyszy działaniom gospodarczym, wywierając znaczący wpływ na ich formę i kierunki rozwoju. W teorii rachunkowości elementem nadrzędnym jest cel sprawozdań finansowych, który determinuje kształt i sposób postrzegania podstawowych postulatów i koncepcji. One z kolei stanowią fundament, na którym opierają się podstawowe zasady rachunkowości oraz jej szczegółowe metody i techniki[1]. Niezwykle istotnym elementem teorii rachunkowości są doktryny bilansowe[2], których centralny punkt stanowi bilans podmiotu[3]. W pierwszym okresie powstawania i rozwijania księgowości, tj. w XIII wieku, bilanse nie były jeszcze znane[4]. Pierwsze ich formy miały postać

---

[1] Zob. szerzej: A. Riahi-Belkaoui, *Accounting Theory*, University of Illinois, Chicago 1992, s. 162–163; E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii i praktyce rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 1994, s. 17–18; E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa a alokacja podatku dochodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, s. 41–42.

[2] Doktryny bilansowe są określane w literaturze jako teorie bilansowe (np. W. Brzezin), teorie wyceny (np. S. Skrzywan) lub teorie rachunkowości finansowej (np. M. Schweitzer).

[3] Zależnie od przyjętej doktryny bilansowej bilans zyskuje odmienne miejsce i znaczenie w systemie rachunkowości. Por. np. E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa*..., s. 47.

[4] O historii rozwoju rachunkowości, a co za tym idzie, sprawozdawczości finansowej, pisało wielu autorów. Zob. szerzej np.: M. Frendzel, A. Jaruga, A. Szychta, *Zasady wyceny bilansowej w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004, s. 319–346, E. Kosiol, *Annual Financial Statements of German Corporations*, „Accounting Review" 1938, vol. 13, nr 2, s. 183–191; M. Gawart, E. Jezierska, *Bilans w praktyce rachunkowości od średniowiecza do XIX wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 17 (73), s. 66–87, M. Kawa, *Ewolucja pojęcia majątku jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 11 (67), s. 54–89, S. Hońko, *Znaczenie dorobku wybranych polskich teoretyków bilansowych okresu międzywojennego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 13 (69), s. 134–147.

zestawień sald końcowych kont ksiąg prowadzonych przez kupców[5]. Miały one ułatwić przenoszenie zapisów do nowych ksiąg rachunkowych. Na przełomie XIV i XV wieku pojawiły się inwentarze, w których do aktywów zaliczano: towary, uporządkowane według rodzaju i jakości oraz ruchomości, spisane według miejsca, w którym się znajdują; wszystkie pozycje były rejestrowane według wartości początkowej. Następnie ujmowano stan kasy i należności. Do pasywów należały zobowiązania wobec wierzycieli oraz wspólników. Na podstawie inwentarza sporządzano bilans, którego celem było ustalenie zysku za dany okres, a nie prezentowanie majątku.

Podejście do bilansu zmieniło się w momencie wydania kodeksu handlowego. Przy sporządzaniu bilansu nacisk kładziono na statyczną formę prezentacji, a jego celem stało się ukazanie struktury majątku i kapitału, a nie ustalanie wyniku finansowego[6].

W latach 30. XX wieku, w wyniku recesji i załamania się gospodarki w Stanach Zjednoczonych, sytuacja podmiotów gospodarczych uległa znacznemu pogorszeniu. Krach na giełdzie nowojorskiej, spadek cen akcji, niechęć banków do udzielania kredytów – wszystko to ujawniło złą sytuację finansową przedsiębiorstw. Rosło znaczenie sprawozdawczości finansowej jako jedynego źródła pewnych informacji o sytuacji finansowej danego podmiotu[7]. Dla wierzycieli i inwestorów ważne było przede wszystkim, czy podmiot jest w stanie osiągnąć zysk, a nie, jakim majątkiem dysponuje. Nastąpił zwrot w kierunku dynamicznego ujęcia bilansu, którego celem jest ustalenie wyniku finansowego. Natomiast od momentu ukształtowania się metody bilansowej zaczęto bardziej interesować się bilansem we współczesnym jego rozumieniu: budową, funkcjami i treściami, jakie powinien przedstawiać oraz sposobem wyceny pozycji aktywów i pasywów. Różnorodność poglądów i podejść do bilansu doprowadziła

[5] Zob. szerzej np.: A. Szychta, *Zarys rozwoju planów kont w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2001, t. 6 (62), s. 106–125; J. Skowroński, *O modelu planu kont (artykuł dyskusyjny)*, „Rachunkowość" 1989, nr 8–9, s. 247–252.

[6] Doniosłe wydarzenia w historii rozwoju rachunkowości zaprezentował W. Brzezin, *Ważniejsze wydarzenia w historii rachunkowości jako bilans otwarcia następnego tysiąclecia*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 46, s. 14–20. O możliwości zdefiniowania paradygmatów jako jednego z istotniejszych problemów metodologicznych rachunkowości w kontekście jej rozwoju historycznego zob. W. Brzezin, *Paradygmaty współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 51, s. 11–28.

[7] Warto zwrócić uwagę, że to właśnie w Stanach Zjednoczonych powstał nurt tzw. teorii zdarzeniowej rachunkowości, która wprawdzie rozwinęła się dopiero pod koniec lat 60., ale korzeniami tkwi w okresie kryzysów lat 30. ubiegłego wieku. Zob. szerzej J. Stępniewski, *Przyczynek do teorii rachunkowości zdarzeniowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1987, t. 13, s. 39–53.

do powstania licznych teorii bilansowych[8]. M. Schweitzer podzielił teorie bilansowe na cztery grupy[9]:

– statyczne,
– organiczne,
– dynamiczne oraz
– nastawione na ustalanie wartości[10].

W teoriach statycznych w centrum uwagi znajduje się bilans. „Rachunek wyników obrazuje przyrost bądź zmniejszenie kapitału i stąd wypływa jego pomocniczy charakter w stosunku do bilansu"[11]. Głównymi przedstawicielami tego nurtu teoretycznego są: H. Nicklisch (teoria statycznego bilansu)[12], P. Gerstner (teoria bilansu konstrukcyjnego)[13] i W. Le Coutre (teoria totalnego bilansu)[14]. Niektórzy autorzy wymieniają w tej grupie dodatkowo W. Osbahra

---

[8] Pojęcie „teorie bilansowe" jest stosowane w literaturze w dwóch znaczeniach: 1) są to teorie, które objaśniają istotę i cele bilansu; 2) jest to grupa teorii, których budowa opiera się na koncepcji bilansu majątkowego.

[9] Oprócz omówionych w niniejszej rozprawie teorii istnieje jeszcze wiele innych, niewątpliwie ciekawych i godnych uwagi, które stały się przedmiotem odrębnych opracowań. Ważną pozycją w tym zakresie jest np. artykuł S. Zadrogi, *Niemieckie teorie bilansowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1981, t. 5, s. 83–96.

[10] Zob. szerzej: M. Schweitzer, *Przydatność pagatorycznej teorii rachunkowości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 2000, t. 55, s. 169–175, M. Schweitzer, *Financial Accounting Theories*, [w:] E. Grochla, E. Gaugler (eds.), *Handbook of German Business Management*, C.E. Poeschel, Stuttgart – Springer, Berlin – Heidelberg 1990, s. 877–886. W ostatnim wymienionym opracowaniu autor wydziela dwie podstawowe koncepcje teorii rachunkowości finansowej, za kryterium podziału przyjmując różne sposoby obliczania wyniku finansowego jednostki gospodarczej: koncepcje nastawione na indywidualne ustalanie wartości (a w ich ramach: statyczne, dynamiczne i organiczne) i nastawione na całościowe ustalanie wartości; *ibidem,* s. 878.

[11] W. Brzezin, *Ogólna teoria współczesnej rachunkowości*, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe, Częstochowa 2006, s. 158.

[12] Statyczny bilans jest przedstawiany w ujęciu brutto i jest bilansem kapitału. Prezentuje środki gospodarcze oraz kapitał własny i obcy. W celu obliczenia wyniku finansowego należy sporządzić odrębne zestawienie (rachunek wyników). Według H. Nicklischa w strukturze bilansu wyróżnia się majątek zakładowy (czyli wartości pochodzące z wkładów właścicieli), majątek rezerwowy (wiąże się pośrednio z celem przedsiębiorstwa) i majątek nadwyżkowy (nie jest związany z majątkiem podmiotu). W bilansie statycznym nacisk kładzie się na strukturę, a nie na wycenę. Por. J. Samelak, *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz kierunki jej dalszego rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2004, s. 27–28.

[13] Teoria bilansu konstrukcyjnego opierała się na trzech formułach: suma aktywów jest równa sumie pasywów oraz kapitału, kapitał jest różnicą między aktywami a pasywami oraz w ujęciu graficznym bilans jest zestawieniem aktywów, pasywów i kapitału. Wycena składników majątku opierała się na teorii wyceny koniunkturalnej, polegającej na doborze do wyceny cen rynkowych lub historycznych, w zależności od aktualnej polityki prowadzenia działalności przez właściciela przedsiębiorstwa. Zob. szerzej W. Gos, *Przepływy pieniężne w systemie rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001, s. 71.

[14] Bilans jest odzwierciedleniem stanu majątkowego przedsiębiorstwa na określony moment. Powinien on uwzględniać kierunki i formy zużycia zasobów pozostających w dyspozycji

(teoria bilansu w ujęciu przedsiębiorcy)[15] oraz W. Riegera (teoria bilansu nominalnego)[16].

W organicznych teoriach bilansowych zwracano uwagę na poprawną wycenę składników bilansu; od prawidłowości tej wyceny zależy poprawność ustalenia wyniku finansowego jednostki gospodarczej. Kwestię najwyższej wagi stanowiło oddzielenie zysków prawdziwych od pozornych. Wybitnym przedstawicielem tego nurtu był F. Schmidt[17].

Według teorii bilansu dynamicznego podstawowym zadaniem bilansu jest ustalanie wyniku finansowego, obliczanego jako różnica między przychodami, określanymi jako nakłady i mierzonymi wartością wpływów, a kosztami, określanymi jako świadczenia i mierzonymi wielkością wydatków. Przy rozpatrywaniu tzw. totalnego wyniku finansowego – dla całego „cyklu życia" jednostki gospodarczej – rachunek zysków i strat przyjmuje formę rachunku wpływów i wydatków. Dlatego powszechnie uważa się, że współczesna koncepcja rachunku przepływów pieniężnych swoimi korzeniami sięga właśnie do koncepcji dynamicznego bilansu. Przedstawicielami tego nurtu teorii bilansowych są: C. Sganzini, E. Schmalenbach, E. Walb i E. Kosiol. W ramach teorii bilansu dynamicznego istotne znaczenie ma również tak zwana teoria eudynamicznego bilansu

podmiotu. Według teorii W. Le Coutre'a do wyceny składników bilansowych przyjmuje się koszty własne. Przy ustalaniu wartości pozycji materiałowych i towarowych powinno się uwzględnić ceny ich nabycia lub koszty wytworzenia, a w przypadku środków trwałych – cenę nabycia lub sumę nakładów inwestycyjnych. Zysk danego okresu wyraża zmianę wielkości kapitałów zaangażowanych w przedsiębiorstwie. Bilans statyczny powinien więc odzwierciedlać stan majątkowy podmiotu.

[15] Por. np. W. Brzezin, *Statyczne teorie bilansowe*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu" 1987, Ekonomia, t. XI, s. 9–25. Autor podaje kilka innych rozbudowanych klasyfikacji teorii bilansowych, między innymi J. Voglera i W. Le Coutre'a, a jako przedstawicieli teorii statycznych bilansu wymienia dodatkowo H.V. Simona, H. Rehma i H. Stauba.

[16] Zob. szerzej J. Samelak, *Determinanty sprawozdawczości finansowej*…, s. 31. Niektórzy autorzy nazywają W. Riegera twórcą „bilansu w świetle teorii kapitału". Przedstawia on bilans jako rachunek przyszłych wpływów i wydatków. Szerzej zob. G. Świderska, *Bilans dynamiczny – teorie i aktualne znaczenie,* SGPiS, Warszawa 1989, s. 105–108.

[17] Według F. Schmidta bilans ma za zadanie przedstawić majątek podmiotu gospodarczego w ujęciu rzeczowym. Pieniężne wyrażenie stanu posiadania pełni tylko pomocniczą rolę. Oznacza to, że zysk przedsiębiorstwa istnieje tylko wtedy, gdy nastąpiło ilościowe zwiększenie substancji majątkowej. Do wyceny pozycji bilansowych przyjmuje się ceny dzienne, ponieważ decydują one o możliwościach reprodukcyjnych poszczególnych składników majątku. Przez oznaczenie wartości reprodukcji otrzymuje się obraz aktualnego stanu majątku podmiotu na dzień bilansowy, podczas gdy stosując wycenę według cen nabycia uzyskuje się informacje o tym, ile te składniki były warte kiedyś. W tej teorii podkreśla się również fakt powiązania bilansu z rachunkiem zysków i strat, ponieważ bilans przedstawia wartość majątku na dzień sporządzenia, a rachunek wyników zawiera wyniki operacji dokonanych za pomocą środków gospodarczych wycenionych według cen dziennych. Zob. szerzej S. Górniak, R. Stadtmüller, *Bilansoznawstwo w zarysie*, PWN, Warszawa 1967, s. 71. W. Brzezin uważa, że prace F. Schmidta zapoczątkowały nurt rachunkowości inflacyjnej, a jego pojęcie zysku złudnego przeszło do historii teorii rachunkowości. Por. W. Brzezin, *Ogólna teoria*..., s. 158.

H. Sommerfelda, reprezentująca tzw. koncepcję kwalifikowanego zachowania substancji[18].

Teorie zorientowane na wartość powstały na fali krytyki tradycyjnych zasad ustalania zysku okresowego. Niektórzy przedstawiciele tego nurtu ustalali zysk bilansowy i ekonomiczny w odrębnych rachunkach, korzystając z tzw. zasady podwójnego minimum (K. Hax, D. Schneider)[19]. Inni, np. K. Käfer, interpretowali pozycje bilansowe jako sumy oczekiwań przyszłego dopływu i odpływu dóbr i świadczeń, co koncepcyjnie przypomina nieco teorię nominalnego bilansu W. Riegera. Jeszcze inni autorzy (A. Moxter, W. Busse von Colbe) przebudowali teorie uzupełniającego bilansu wielocelowego E. Heinena, twierdząc, że ponieważ zysk w sposób niewystarczający zaspokaja potrzeby użytkowników informacji z raportów finansowych, należy dołączyć do niego dodatkowe raporty „oparte na zdarzeniach płatniczych"[20]. W tym kontekście istotnego znaczenia nabiera rachunek przepływów pieniężnych, przez niemieckich autorów nazywany rachunkiem przepływów kapitałowych, który może być również uzupełniany przez rachunek prognostyczny[21].

Jak już wspomniano, źródeł współczesnego rachunku przepływów pieniężnych należy szukać w teoriach bilansu dynamicznego[22]. Oprócz E. Schmalenbacha zajmowało się nimi wielu innych autorów. E. Walb rozwinął i częściowo zmodyfikował teorię E. Schmalenbacha, a E. Kosiol, prekursor teorii pagatorycznej, sformułował elementy systematycznej, jednolitej i zamkniętej teorii księgowości, wyceny i bilansu na podstawie badań E. Schmalenbacha i E. Walba.

---

[18] Według H. Sommerfelda bilans pełni rolę narzędzia ułatwiającego zarządowi jednostki utrzymanie zdolności przedsiębiorstwa do kontynuacji działalności. Zysk powstaje wówczas, gdy wszystkie transakcje są zakończone, a należności wpłynęły w całości. Cechą przedsiębiorstwa powinno być dążenie do stałego rozwoju, co wiąże się z dodaniem do obliczanego wyniku odpowiedniego procentu rezerwy na ten rozwój, przy tym procent ten powinien być stosowany podobnie, jak przy umarzaniu środków trwałych. Zob. szerzej: S. Górniak, R. Stadtmüller, *Bilansoznawstwo*…, s. 72, a także J. Samelak, *Determinanty sprawozdawczości*..., s. 26. O innych teoretykach XX wieku, np. o przedstawicielach teorii rachunkowości we Francji, zob. B. Colasse, R. Durand, *Francuscy teoretycy rachunkowości dwudziestego wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 41, s. 109–127.

[19] Por. J. Samelak, *Determinanty sprawozdawczości*..., s. 42.

[20] J. Samelak, *Determinanty sprawozdawczości*..., s. 45.

[21] *Ibidem*, s. 41–48.

[22] Niewiele jest w literaturze polskiej pozycji opisujących w sposób wyczerpujący teorie bilansu dynamicznego. Kompleksowe rozważania na ten temat, obejmujące wnikliwą analizę, klasyfikację podejść i charakterystykę przedstawicieli poszczególnych nurtów zawiera praca G. Świderskiej, *Bilans dynamiczny*... . Przy omawianiu podstaw teoretycznych dynamicznego bilansu oraz dorobku przedstawicieli poszczególnych kierunków autorka niniejszej rozprawy powołuje się głównie na to opracowanie, ponieważ jej zdaniem jest ono pionierskie, najpełniejsze i do dziś stanowi podstawowe źródło powołań literaturowych. Zob. także: G. Świderska, *Wpływ teorii dynamicznego bilansu na rozwiązania współczesnej rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość u progu XXI wieku*, FRRwP, Warszawa 1998, s. 113–120; W. Gos, *Przepływy pieniężne*…

Warto również wspomnieć o pracach C. Sganziniego, uważanego za prekursora teorii bilansu dynamicznego. G. Świderska zwraca uwagę na fakt, że E. Schmalenbach, C. Sganzini, E. Walb i E. Kosiol „przedstawili swoje koncepcje całościowo, podczas gdy inni, np. J. Strombeck, H. Scheffler, H.V. Simon, B. von Wilmowski, H. Rehm, I. Fischer, H. Staub zaprezentowali w swych pracach tylko pewne idee dynamicznego bilansu”[23].

Nazwisko C. Sganziniego, który opublikował zasady teorii bilansu dynamicznego w 1906 roku, nie jest powszechnie kojarzone z tą teorią, a wszystkie zasługi na tym polu przypisuje się E. Schmalenbachowi. C. Sganzini uważał, że każdy podmiot gospodarczy dąży do osiągnięcia zysku poprzez wytwarzanie świadczeń. W ruchu okrężnym następuje:

1) wydatkowanie środków pieniężnych na zakup środków produkcji niezbędnych do wykonania świadczenia: $P_1 \rightarrow T_1$;

2) sprzedaż gotowych świadczeń;

3) otrzymywanie przychodów w środkach pieniężnych: $T_2 \rightarrow P_2$;

co odpowiada ogólnej formule ruchu pieniądza: $P \rightarrow T \rightarrow P$[24].

Celem księgowości według C. Sganziniego jest zatem:

1) ustalenie przepływów pieniężnych, czyli P_1 i P_2;

2) zapewnienie sprawnej kontroli nad zasobami pieniężnymi;

3) ustalenie czystego zysku poprzez zestawienie przychodów i kosztów ($T_2 - T_1$);

4) ustalenie czystego majątku końcowego.

C. Sganzini posłużył się w swojej teorii uproszczonym założeniem, że proces produkcji został w pełni zakończony. W takiej sytuacji czysty zysk można wyznaczyć jako różnicę między otrzymanymi przychodami a całkowitymi kosztami, czyli $T_2 - T_1$. Biorąc również pod uwagę fakt, że świadczeniom odpowiadają przeciwświadczenia pieniężne (czyli $T = P$), istnieje możliwość rozliczenia tylko zdarzeń P_1 i P_2 (ponieważ są one równe wartościom T_1 i T_2) w celu wyznaczenia czystego zysku.

Taka sytuacja mogłaby mieć miejsce jednak tylko wtedy, gdy przedsiębiorstwo rozpoczynałoby działalność z kapitałem początkowym w formie gotówki

[23] G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 7.

[24] W omawianym ruchu okrężnym P – oznacza pieniądz w gotówce, na rachunku bankowym, a także wszystkie inne formy płatności, czyli przyszłe ruchy pieniądza takie, jak należności i zobowiązania; P_1 – to wydatki, zobowiązania, długi wekslowe; P_2 – to wpływy, należności, otrzymane weksle. Z kolei T – oznacza konkretne świadczenie lub dobro wymienne; T_1 – to suma wszystkich nabytych środków produkcji, czyli całkowite koszty wytworzenia określonego świadczenia (T_1 wyraża wartość nabywanych obcych świadczeń); T_2 – to wytworzone i przekazane w ruchu okrężnym świadczenia, których wartość jest określana na podstawie otrzymanych w zamian przeciwświadczeń pieniężnych, czyli przychody ze sprzedaży (T_2 wyraża wartość własnych zbywanych świadczeń).

i wszystkie transakcje miałyby charakter pieniężny. W rzeczywistości oprócz płatności gotówkowych występują również płatności z odroczonym terminem realizacji (należności i zobowiązania). W takiej sytuacji, aby ustalić czysty zysk, należy przeciwstawić ruchy T_1 i T_2, czyli koszty i przychody brutto. Te same zdarzenia, które jako ruchy P są księgowane na specjalnych kontach, umożliwiających kontrolę, są następnie łączone z tą samą sumą wartości, w celu rozliczenia rachunkowego na koncie zbiorczym, w postaci kosztów i przychodów brutto. Podwójny zapis umożliwia kontrolę nad ruchami pieniężnymi oraz przeciwstawianie tych samych ruchów pieniężnych ($P_1 = T_1$; $P_2 = T_2$) w celu ustalenia czystego zysku lub czystego majątku.

W przypadku rozpatrywania działalności przedsiębiorstwa w podziale na okresy obrachunkowe następuje przyporządkowanie przychodów i kosztów do poszczególnych okresów. C. Sganzini traktował każde nabycie środków produkcji jako koszt. Część obciążająca dany okres rozliczeniowy powinna być ustalona na podstawie wartości pozostałej na koniec okresu. Realne określenie tej wartości może nastąpić tylko na podstawie faktycznej wymiany (świadczenie – pieniądz) i ma na celu wyznaczenie tej części kosztów, którą powinny być obciążone rachunki przyszłych okresów. Koszt może zostać w pełni rozliczony, jeżeli wystąpił odpowiadający mu przychód. Jeżeli w danym okresie nie nastąpiło rozliczenie kosztów i przychodów, to brakujące konto kontroli zostaje zastąpione bilansem zamknięcia. Bilans końcowy jest zbiorczym kontem kontroli, łączącym zasoby wszystkich poszczególnych kont kontroli i z powrotem przekształconych w pieniądz pozostałości kosztowych. Saldo tego konta wykazuje wartość pieniężną majątku czystego i jest równe saldu zbiorczemu konta obrachunkowego (tab. 2.1).

Tabela 2.1. Schemat bilansu według C. Sganziniego (konto kontroli)

1. Środki płynne (kasa i bank) 2. Należności (przyszłe wpływy) 3. Pozostałości kosztowe	1. Kapitał własny powiększony o zysk (majątek czysty) 2. Zobowiązania (przyszłe wydatki) 3. Pozostałości przychodowe

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: G. Świderska, *Bilans dynamiczny – teoria i aktualne znaczenie*, SGPiS, Warszawa 1989, s. 35.

W nurcie powyższych rozważań E. Schmalenbach rozwinął własną teorię bilansu dynamicznego. Zainteresowania naukowo-badawcze i dorobek naukowy tego autora były bardzo szerokie i imponujące (rachunkowość finansowa, finanse korporacji, zarządzanie i formy organizacyjne działalności gospodarczej,

instytucjonalna struktura gospodarki, teoria kosztów i rachunek kosztów)[25]. Jego prace stanowiły istotny wkład w kształtowanie teorii dynamicznego bilansu. E. Schmalenbach zbudował swoją teorię na trzech podstawowych przesłankach[26]:

1) celem bilansu jest ustalenie porównywalnego wyniku jako miary gospodarności;

2) bilans jest instrumentem pomocniczym, pozwalającym wyodrębnić w całym okresie życia podmiotu okresy krótkie, a co za tym idzie, ustalić okresowy wynik;

3) istotą księgowości jest rachunek wpływów i wydatków, a prawidłowe ustalenie wyniku okresowego zależy od właściwego przyporządkowania do tego okresu strumieni wpływów i wydatków.

Wynik był tu rozumiany jako różnica między przychodem (dochodem) a kosztem (nakładem). Przychody i koszty, które są kategoriami memoriałowymi, były mierzone za pomocą wpływów i wydatków, będących kategoriami rachunku pieniężnego. Określenie wyniku jako wartości wpływów pomniejszonych o wydatki jest słuszne jedynie w sytuacji, kiedy ustalany jest wynik za cały okres działalności podmiotu; wtedy wpływy i wydatki są równe nakładom i dochodom. W krótkim okresie może jednak powstać nakład, któremu odpowiadający wydatek nastąpił w okresach wcześniejszych, jak również dochód, z którego wpływ wystąpił w okresach wcześniejszych. Nie można także pominąć nakładów i dochodów, które nie pociągnęły dotychczas za sobą żadnych wydatków i wpływów.

G. Świderska ujęła istotę bilansu dynamicznego następująco: „Bilans w świetle teorii bilansu dynamicznego nie jest przeciwstawieniem składników majątkowych i kapitału, lecz staje się zbiornikiem pozycji »zawieszonych« i przez to stanowi instrument krótkookresowego rozgraniczenia. »Zawieszone« pozycje są z jednej strony wpływami i wydatkami, które w rozliczanym okresie nie stały się dochodami, względnie nakładami, a z drugiej strony są nakładami i dochodami, w związku z którymi w danym okresie obrachunkowym nie wystąpiły żadne wydatki, względnie wpływy”[27].

---

[25] M. Schweitzer, *Eugen Schmalenbach jako prekursor rachunku kosztów w świecie niemieckojęzycznym*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP” 1997, t. 39, s. 122–135. Autor napisał między innymi: „Wpływ nauki stosowanej Schmalenbacha był odczuwalny także poza światem niemieckojęzycznym. Dowodem tego jest liczba przekładów jego prac na inne języki. Jego książka *Dynamische Bilanz*, dynamiczna koncepcja rachunkowości finansowej, była tłumaczona na angielski, francuski, japoński i hiszpański. [...] Przyznano mu pięć honorowych doktoratów, honorowe obywatelstwo i dwa uniwersyteckie stanowiska honorowe. Ponadto napisano dwie biografie Schmalenbacha”. *Ibidem,* s. 134.

[26] G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 28.

[27] *Ibidem*, s. 29.

Rachunek wyników „przejmuje" tę część wydatków i wpływów, które stały się w danym okresie nakładami lub dochodami. Są one niejako wyłączone z powyższych rozważań i nie wchodzą do rozgraniczeń międzyokresowych. Natomiast pozycje sięgające poza okres obrachunkowy zostają zgodnie z powyższym włączone do bilansu. E. Schmalenbach twierdził, że „bilans nie powinien być przede wszystkim przeglądem majątku, lecz środkiem do ustalenia zysku"[28]. W krótkim okresie, np. rocznym, może wystąpić koszt (albo przychód), któremu odpowiadający wydatek (albo wpływ) nastąpił we wcześniejszych okresach lub jeszcze nie wystąpił. W celu wyznaczenia wyniku za dany okres należy sporządzić zestawienie przychodów i kosztów, w którym ujęte są wpływy i wydatki w takiej wysokości, w jakiej odpowiadają im przychody i koszty. Takie jest właśnie zadanie dynamicznego bilansu.

Bilans według Schmalenbacha zawierał zatem pozycje „zawieszone", a rachunek zysków i strat – pozycje „wyłączone", czyli te wydatki i wpływy, które stały się w danym okresie kosztami i przychodami. Elementami wspólnymi bilansu i rachunku zysków i strat były poniesione w bieżącym okresie koszty i przychody, które staną się wydatkami i wpływami dopiero w następnych okresach obrachunkowych.

Według E. Schmalenbacha rachunek zysków i strat ma zdecydowanie „pierwszeństwo przed bilansem", ponieważ, dając odpowiedź, co jest kosztem i przychodem danego okresu, określa treść bilansu (tab. 2.2)[29].

Tabela 2.2. Schemat rachunku zysków i strat według E. Schmalenbacha

Wn	Ma
1. Koszt teraz, wydatek teraz	1. Przychód teraz, wpływ teraz
2. Koszt teraz, wydatek wcześniej	2. Przychód teraz, wpływ wcześniej
3. Koszt teraz, wydatek później	3. Przychód teraz, wpływ później
4. Koszt teraz, przychód teraz	4. Przychód teraz, koszt teraz
5. Koszt teraz, przychód wcześniej	5. Przychód teraz, koszt wcześniej
6. Koszt teraz, przychód później	6. Przychód teraz, koszt później

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 39.

„Bilans jest więc zestawieniem kategorii rachunku wpływów i wydatków (wymiar finansowy) i kategorii rachunku nakładów i dochodów (wymiar rachunkowo-wynikowy)"[30].

[28] *Ibidem*, s. 27.

[29] Omawiane koncepcje E. Schmalenbacha są niezwykle istotne z punktu widzenia właściwego spojrzenia na współczesny rachunek przepływów pieniężnych. Stały się dla autorki inspiracją do rozważań zawartych w rozdziale V niniejszej rozprawy.

[30] G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 38.

Tabela 2.3. Bilans według E. Schmalenbacha

Aktywa	Pasywa
Pieniądz (kasa + bank)	Kapitały (powiększone o zysk)
Przyszłe koszty (wydatek – jeszcze nie wpływ; przychód – jeszcze nie wpływ)	Przyszłe przychody (koszt – jeszcze nie wydatek; wpływ – jeszcze nie wydatek)
Przyszłe wpływy (wydatek – jeszcze nie koszt; przychód – jeszcze nie koszt)	Przyszłe wydatki (koszt – jeszcze nie przychód; wpływ – jeszcze nie przychód)

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 38.

Z koncepcji dynamicznego bilansu C. Sganziniego i E. Schmalenbacha wywodzi się teoria E. Walba oraz teoria rachunkowości finansowej, zwana pagatoryczną (płatniczą) teorią rachunkowości. Rozwijał ją w pierwszej połowie XX wieku E. Kosiol[31].

1.2. E. Walb i E. Kosiol – kontynuatorzy teorii bilansu dynamicznego E. Schmalenbacha

E. Walb rozwinął i zmodyfikował poglądy E. Schmalenbacha. Jego teoria opierała się na następujących założeniach[32]:

1) do zadań rachunkowości zalicza się zapis i rozliczanie zdarzeń gospodarczych;

2) przedsiębiorstwa zużywają pewne świadczenia – nazywane pasywami – do wytworzenia innych świadczeń – nazywanych aktywami;

3) podstawę rachunkowości stanowi przeświadczenie, że strumień przenoszonych świadczeń płynie w kierunku przeciwnym strumieniowi pieniędzy, ponieważ każdemu świadczeniu towarzyszy zawsze zapłata, w formie gotówkowej lub z odroczonym terminem płatności;

4) każde zdarzenie składa się z dwóch części: świadczeniowej i płatniczej.

W rachunkowości wynik finansowy można zatem przedstawić:

1) przez zapis wyceniony za pomocą wynikowo-gospodarczo-wymiennych świadczeń;

2) przez wynikające z powyższego płatności, ponieważ stronie świadczeniowej odpowiada rząd świadczeń, a stronie płatniczej rząd płatności.

[31] O teoriach E. Schmalenbacha, E. Walba i E. Kosiola pisał również W. Gos, *Przepływy pieniężne*..., s. 72–87. Natomiast aksjomatyczną teorię pagatorycznego rachunku wyników w ujęciu M. Schweitzera i E. Kosiola opisała A. Szychta w swojej rozprawie doktorskiej. Zob. szerzej A. Szychta, *Teoria rachunkowości Richarda Mattessicha w świetle podstawowych kierunków rozwoju nauki rachunkowości – studium metodologiczne*, FRRwP, Warszawa 1996, s. 175–186.

[32] G. Świderska, *Bilans dynamiczny*..., s. 62–66.

Na kontach świadczeń przedstawia się aktywne i pasywne dobra majątkowe, które wchodzą w proces świadczeń i nie mają żadnej nominalnej wartości. Na kontach płatności ujmuje się te aktywa i pasywa, które nie mogą zmieniać się w ich wartości nominalnej. E. Walb opisał cztery typy takich zdarzeń[33]:

1) świadczenia w postaci transakcji gotówkowych i bezgotówkowych (rząd płatności *Dt*, rząd świadczeń *Ct*);

2) świadczenia regulowane za pomocą innych świadczeń (rząd świadczeń *Dt* i *Ct*);

3) transakcje kredytowe (rząd płatności *Dt* i *Ct*);

4) przeksięgowania obejmujące wyżej wymienione zdarzenia dotyczące przede wszystkim księgowań błędnych i ich korekt.

Jak już wspomniano, dokonując podziału czasu funkcjonowania przedsiębiorstwa na krótsze okresy można zauważyć, że wpływom i wydatkom nie odpowiadają jednoczesne przychody i koszty. Dlatego należy wyłączyć z rzędu świadczeń i płatności te, które zostały już zaksięgowane, ale jeszcze nie zużyte lub nie sprzedane. Jeżeli zarejestrowano zbyt duże świadczenia / płatności, należy dokonać odpisów wstecznych poprzez zmniejszenie kosztów i wydatków lub zmniejszenie przychodów i wpływów. Celem takich przeksięgowań jest przeniesienie na rachunek zysków i strat tylko tych elementów wyniku finansowego, które dotyczą danego okresu sprawozdawczego. Bilans pełni tu rolę zbiorczego zestawienia rzędu płatności, w którym ujmuje się również płatności rozliczane wstecz oraz rozliczane z góry wpływy i wydatki. Pozycje bilansu stanowią w każdym nowym okresie pierwsze płatności i pierwsze świadczenia. E. Walb uważał, że każdy przychód i koszt musi być „przeniesiony" przez bilans na nowy okres (tab. 2.4 i 2.5).

Porównując budowę bilansu dynamicznego zaproponowaną przez wymienionych wyżej autorów można zauważyć, że wszyscy traktowali pozycje aktywów i pasywów bilansu jako wpływy i wydatki, chociaż można też dostrzec pewne specyficzne rozwiązania i różnice terminologiczne[34]. Teoria bilansu dynamicznego jako podstawa analityczna koncepcji rachunku przepływów pieniężnych szczególnie jest widoczna w przedstawionym przez E. Kosiola bilansie ruchu. Według G. Świderskiej „Kosiol reprezentuje pogląd, że pojęcia majątku i kapitału oraz istotę rachunku wyników można wyjaśnić tylko wtedy, jeśli wyjdzie się z rachunku wpływów i wydatków, a nie odwrotnie i że »pagatoryczna«,

[33] *Ibidem*, s. 65.

[34] Bardzo ciekawą i szeroką koncepcję rachunkowości przepływów pieniężnych, również opartą na podstawowych założeniach przyjętych przez przedstawicieli teorii bilansu dynamicznego, przedstawił Y. Ijiri w referacie wygłoszonym 1 sierpnia 1977 roku w Nowym Jorku (w ramach szerokiej dyskusji nad Ramami Koncepcyjnymi); spotkał się on z dużym uznaniem między innymi S. Baimana, J. Patella i A. Rappaporta. Zob. szerzej Y. Ijiri, *Cash-Flow Accounting and Its Structure*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1978, vol. 1, no 4, s. 331–348.

tzn. opierająca się na zdarzeniach płatniczych, wycena bilansowa może nastąpić tylko w wartościach nabycia i jest rezultatem systemu podwójnej księgowości"[35].

Tabela 2.4. Schemat bilansu finansowo-gospodarczego E. Walba

Aktywa	Pasywa
1. Pierwotnie rozliczone wpływy równe zawartości rzędu płatności (np. środki pieniężne w kasie, należności)	1. Pierwotnie rozliczone wydatki równe zawartości rzędu płatności (np. kapitał własny, zobowiązania)
2. Rozliczone wstecz wydatki (np. środki trwałe, towary, materiały)	2. Rozliczone wstecz wpływy (np. otrzymane z góry odsetki)
3. Rozliczone po wpływy (np. zaległe czynsze)	3. Rozliczone po wydatki (np. zaległe wynagrodzenia)
	4. Zysk

Ź r ó d ł o: G. Świderska, *Bilans dynamiczny*..., s. 68.

Tabela 2.5. Schemat rachunku zysków i strat E. Walba

Koszty	Przychody
1. Pierwotnie rozliczone przychody świadczeń	1. Pierwotnie rozliczone rozchody świadczeń
2. Rozliczone wstecz rozchody świadczeń	2. Rozliczone wstecz przychody świadczeń
3. Rozliczone po przychody świadczeń	3. Rozliczone po rozchody
4. Zysk (jako różnica między kosztami a przychodami)	

Ź r ó d ł o: G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 68.

Jak objaśniał to sam E. Kosiol, „pagatoryczna teoria ustalania wyniku finansowego (*Pagatoric Theory of Income Determination*) ma za zadanie opisanie wszystkich sald, transakcji, pozycji i sprawozdań systemu rachunkowości, ujętych w formie płatności, poprzez korygowanie różnych wartości do postaci wpływów i wydatków"[36]. Autor ten stworzył własną koncepcję bilansu pagatorycznego, wykorzystując dokonania E. Schmalenbacha i E. Walba. Według niego:

1) podstawą definiowania pojęcia majątku i kapitału oraz wyniku finansowego jest rachunek wpływów i wydatków, a pagatoryczna wycena bilansowa

[35] G. Świderska, *Bilans dynamiczny*..., s. 72.

[36] E. Kosiol, *An Axiomatic Approach to the Pagatoric Theory of Income Determination*, „International Journal of Accounting" 1970, vol. 5, no 2, s. 1; por. też E. Kosiol, *Pagatoric Theory of Financial Income Determination*, Center for International Education and Research in Accounting, Illinois 1978, s. 5–8.

może nastąpić tylko według cen nabycia i wynika z systemu podwójnej księgowości;

2) punktem wyjścia do analizy rachunkowości finansowej są wpływy i wydatki; ponieważ księgowość wykorzystuje fakt ruchu okrężnego środków w gospodarce, zatem realnym ruchom dóbr towarzyszą przeciwstawne nominalne ruchy pieniądza, tzn. przychodom dóbr – wydatki, a rozchodom dóbr – wpływy;

3) podstawą rachunku zysków i strat nie są koszty i przychody, będące skutecznymi wynikowo procesami przepływu dóbr, lecz wydatki kosztowe i wpływy przychodowe – skuteczne wynikowo procesy płatnicze; ogólny wynik finansowy jest więc różnicą między wydatkami kosztowymi a wpływami przychodowymi.

E. Kosiol podał następujące relacje realizacji wyniku i przynależnych im płatności gotówkowych[37]:

1) realizacja wyniku i płatności przebiega w tym samym okresie (przypadek rozliczeniowy pierwszy);

2) realizacja wyniku następuje wcześniej niż płatność (w okresach wcześniejszych – przypadek rozliczeniowy drugi);

3) realizacja wyniku występuje po płatności (w okresach następnych – przypadek rozliczeniowy trzeci);

4) wpływ i wydatek dotyczące tego samego zdarzenia, np. udzielenia pożyczki, przypadają na ten sam okres, czyli równoważą się w tym okresie;

5) wpływ i wydatek przypadają na różne okresy i równoważą się w okresie, w którym następuje zdarzenie „neutralizujące".

Według E. Kosiola wynik okresu jest różnicą wszystkich wpływów i wydatków, czyli zdarzeń płatniczych, które są rejestrowane na kontach rzędu płatności, nazywanych kontami zasobów lub bilansowymi. Do kont zasobów zalicza się konta: środków pieniężnych, należności, zobowiązań, zapasów oraz rezerw. Zgodnie z poglądem E. Kosiola płatności to wpływy i wydatki stanowiące ruchy gotówkowe (kasowe) oraz przyszłe ruchy gotówkowe (zwane inaczej płatnościami rozliczeniowymi) w postaci przyszłych wpływów (należności) i przyszłych wydatków (zobowiązań). Wpływy i wydatki stanowią bezpośrednie ruchy środków płatniczych, a płatności rozliczeniowe prezentują ruchy pośrednie. Wśród płatności rozliczeniowych wyróżniono: uprzedzenia płatnicze, płatności umarzające, wpływy wsteczne, wydatki wsteczne, wpływy po i wydatki po[38]. Jednolite ujęcie wszystkich wpływów i wydatków przedstawia rysunek 2.1.

---

[37] G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 75.

[38] Uprzedzenia płatnicze to przed-wpływy – zdarzenia, w wyniku których powstają należności, a przed-wydatki – zdarzenia, w wyniku których powstają zobowiązania. Do płatności umarzających zalicza się: wpływy umarzające – zdarzenia związane ze spłatą zobowiązań, wydatki umarzające – zdarzenia związane ze spłatą należności. Wpływy wsteczne to zdarzenia

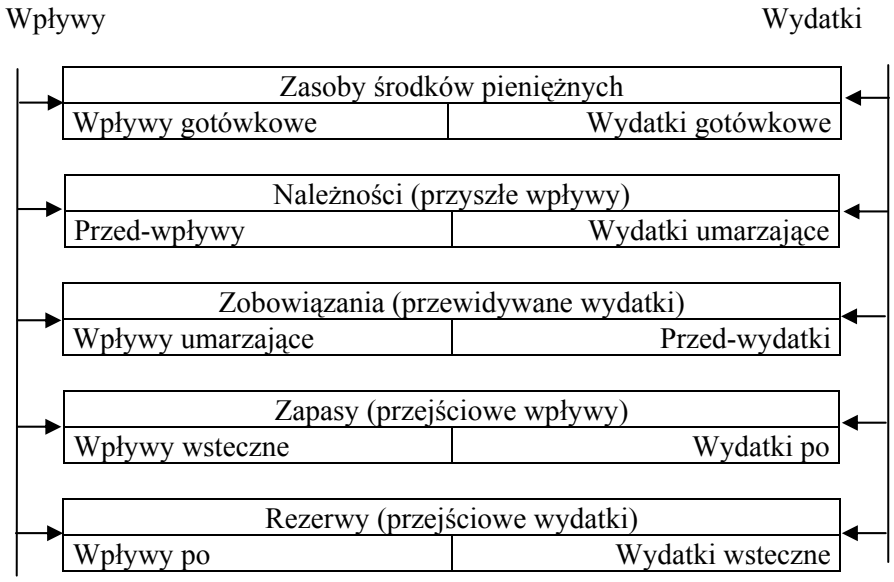

Rys. 2.1. Wpływy i wydatki w ujęciu E. Kosiola

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: G. Świderska, *Bilans dynamiczny – teoria i aktualne znaczenie*, SDPiS, Warszawa 1989, s. 86; W. Gos, *Przepływy pieniężne w systemie rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001, s. 81.

Wynik finansowy według E. Kosiola to różnica między wpływami i wydatkami, zarówno gotówkowymi, jak i rozliczeniowymi, którą otrzymuje się jako saldo konta bilansu. Takie zestawienie brutto wszystkich zdarzeń danego okresu rozliczeniowego bez przeniesień z poprzedniego okresu tworzy bilans ruchu (nazywany również bilansem strumieni, upływu, biegu). Zdaniem E. Kosiola jest to podstawowa forma bilansu, ponieważ w swej pierwotnej istocie bilans jest zestawieniem wpływów i wydatków, a nie zasobów (por. tab. 2.6).

Uwzględniając przeniesienia zasobów końcowych z poprzedniego okresu rozliczeniowego oraz biorąc pod uwagę nadwyżki gotówkowe i nadwyżki rozliczeniowych wpływów i wydatków, buduje się bilans zasobów.

Wszystkie zasoby bilansu mają charakter płatności. Strona aktywów obejmuje zasoby wpływów, a strona pasywów – zasoby wydatków. Bilans zasobów nazywany jest również rachunkiem wpływów i wydatków[39] (por. tab. 2.7).

związane ze wzrostem zapasów, wydatki wsteczne są natomiast związane z utworzeniem rezerw. Wpływy po to zdarzenia dotyczące rozwiązania rezerw, a wydatki po – zdarzenia związane ze zmniejszeniem zapasów.

[39] Zob. szerzej G. Świderska, *Wpływ teorii dynamicznego bilansu…*, s. 113–117.

W teorii E. Kosiola rachunek zysków i strat pozwala na ustalenie wyniku finansowego danego okresu poprzez zamknięcie wszystkich kont wynikowych: przychodowych (wpływy przychodowe) i kosztowych (wydatki kosztowe)[40].

Tabela 2.6. Bilans ruchu według E. Kosiola

Bilans ruchu	
Wpływy	Wydatki
I. Wpływy gotówkowe	I. Wydatki gotówkowe
II. Wpływy rozliczeniowe a. przed-wpływy b. wpływy umarzające c. wpływy wsteczne d. wpływy po	II. Wydatki rozliczeniowe a. przed-wydatki b. wydatki umarzające c. wydatki wsteczne d. wydatki po
Saldo = Wynik okresu	

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 84.

Tabela 2.7. Bilans zasobów według E. Kosiola

Bilans zasobów	
Aktywa	Pasywa
I. Zasoby wpływów 1. Zasoby gotówkowe: zasób początkowy (nadwyżka wpływów gotówkowych) + wpływy gotówkowe – wydatki gotówkowe = zasób końcowy (nadwyżka wpływów gotówkowych) 2. Należności (wpływy przewidywane): zasób początkowy (nadwyżka przed-wpływów) + przed-wpływy – wydatki umarzające = zasób końcowy (nadwyżka przed-wpływów) II. Równowartość wydatków (zasobów wpływów wstecznych) 3. Zapasy: zasób początkowy (nadwyżka wpływów wstecznych) + wpływy wsteczne – wydatki po = zasób końcowy (nadwyżka wpływów wstecznych)	I. Zasoby wydatków 1. Zobowiązania (wydatki przewidywane): zasób początkowy (nadwyżka wpływów wstecznych) + przed-wydatki – wpływy umarzające = zasób końcowy (nadwyżka przed-wydatków) II. Równowartość wpływów (zasoby wydatków wstecznych) 2. Rezerwy: zasób początkowy (nadwyżka wydatków wstecznych) + wydatki wsteczne – wpływy po = zasób końcowy (nadwyżka wydatków wstecznych)
Saldo = Wynik okresu	

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: G. Świderska, *Bilans dynamiczny*…, s. 85.

[40] E. Kosiol podaje dwie formy rachunku zysków i strat: niesaldowy rachunek brutto, który przyjmuje wszystkie przeksięgowania wpływających na wynik zdarzeń księgowanych na kontach płatności oraz saldowy rachunek netto, który może zostać wyprowadzony z rachunku brutto i ujmujący ostateczne przychody i koszty.

W opinii M. Schweitzera „Kosiol usunął błędy i sprzeczności w systemach jego intelektualnych poprzedników. Dynamiczno-pagatoryczna teoria rachunkowości finansowej Kosiola charakteryzuje się dużą precyzją i logiczną spójnością”[41].

Reasumując, autorzy rozwijający teorie dynamicznego bilansu wnieśli znaczący wkład w rozwój rachunkowości, a szczególnie sprawozdawczości finansowej, zarówno w jej obszarze statycznym, jak i dynamicznym. W literaturze przedmiotu czasami można się spotkać ze stwierdzeniem, że „teoria dynamicznego bilansu nigdy nie doczekała się dokładnego zastosowania”[42]. To prawda, lecz z drugiej strony literalne zastosowanie bilansu dynamicznego we współczesnej rzeczywistości gospodarczej i jej globalnym otoczeniu nie przyniesie praktycznych i wymiernych korzyści informacyjnych. Nie ulega natomiast wątpliwości, że teorie dynamicznego bilansu stały się kamieniem węgielnym położonym pod rozwój sprawozdawczości przepływów finansowych i pieniężnych, stanowiąc istotną podstawę analityczną jej koncepcji.

1.3. Rachunek przepływów pieniężnych jako rozwinięcie dynamicznych teorii bilansowych

Dynamiczne teorie bilansowe mają wyjątkowe walory poznawcze, ponieważ ich zasadniczym celem jest powiązanie przepływu strumieni rzeczowych z pieniężnymi. Współczesne teorie rachunkowości niejednokrotnie odnoszą się do tego problemu, tyle że w innym ujęciu i odmiennej perspektywie[43]. Zaletą dynamicznego bilansu jest rozpatrywanie zdarzeń gospodarczych w ich związku przyczynowo-skutkowym, ponieważ wydatki powodują zaangażowanie środków pieniężnych w zasobach jednostki, a obrót tymi zasobami skutkuje osiąganiem wpływów. Jak słusznie stwierdził W. Gos, „lansowane w literaturze układy rachunków przepływów pieniężnych, uważane za zdobycz ostatnich lat, są podawane bez świadomości ich związku, czy nawet identyczności z teoriami dynamicznego bilansu”[44]. O ile koncepcje bilansu dynamicznego zestawiają wpływy i wydatki tak, aby na ich podstawie można było ustalić wynik finansowy jednostki, o tyle w rachunku przepływów pieniężnych, przynajmniej stosując metodę pośrednią, sposób postępowania jest odwrotny – punktem wyjścia jest wynik

[41] M. Schweitzer, *Przydatność pagatorycznej teorii*…, s. 170.

[42] Por. np. W. Gos, *Przepływy pieniężne*..., s. 9.

[43] Por. np.: W. Gos, *Dynamiczne teorie bilansowe jako baza przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2001, t. 2 (58), s. 33–52; P. Wójtowicz, *Teoretyczne i praktyczne problemy wdrożenia systemu trójwymiarowej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2002, t. 9 (65), s. 132–153.

[44] W. Gos, *Dynamiczne teorie bilansowe*…, s. 51.

finansowy, a wartość operacyjnych przepływów pieniężnych netto otrzymuje się poprzez jego korekty.

E. Kosiol wyróżnił pięć płatniczych kategorii aktywów i pasywów, które następnie mogą być agregowane lub dezagregowane w grupy użyteczne w ocenie sytuacji finansowej podmiotu[45]. Powstałe w wyniku połączenia lub podziału kategorii płatniczych grupy mogą stanowić przedmiot odrębnych sprawozdań finansowych, np.:

1) rachunku przepływów finansowych jako sprawozdania o zmianach w sytuacji finansowej podmiotu, pokazującego źródła funduszy oraz ich wykorzystanie w danym okresie;

2) rachunku przepływów pieniężnych, czyli sprawozdania pokazującego wpływy i wydatki oraz kierunki ich przepływu w podmiocie w danym okresie[46].

Jak wynika z analizy bilansów ruchu, „rozróżnienie długiego (od momentu uruchomienia danej jednostki do chwili jej likwidacji) i krótkiego, np. rocznego (od bilansu do bilansu), okresu działalności gospodarczej, stanowiło punkt wyjścia zarówno bilansu dynamicznego, jak i koncepcji przepływu środków pieniężnych i funduszy. Traktowanie bilansu jako rachunku wpływów i wydatków pozwoliło na wykorzystanie go do oceny efektywności działania przedsiębiorstwa oraz jako źródła informacji do podejmowania decyzji w zakresie długo- i krótkookresowej polityki finansowej. Zostało to wyraźnie przedstawione w rozbudowanej teorii bilansu dynamicznego, zaprezentowanej jako pagatoryczna teoria E. Kosiola”[47].

Pieniądze i ich przepływ są dla jednostki tym, czym dla organizmu ludzkiego krew i jej obieg[48]. Jeżeli przepływ pieniądza, czyli jego cyrkulacja, trafia na istotne przeszkody, nie należy oczekiwać prawidłowego działania biznesu. Już w latach 50. ubiegłego wieku K. Someya zwracał uwagę na fakt, że przepływ funduszy jest w rachunkowości tak samo ważny, jak informacje uzyskane z bilansu czy rachunku zysków i strat[49].

Potrzeba rocznego zamknięcia kont wystąpiła stosunkowo późno[50]. Analiza literatury poświęconej księgowości XIX wieku, a zwłaszcza jego drugiej połowy, wskazuje na coraz silniejsze uzależnienia użytkowników informacji finan-

---

[45] Por. E. Kosiol, *Pagatoric Theory*..., s. 54.

[46] Por. np. G. Świderska, *Bilans dynamiczny*..., s. 117.

[47] Zob. E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii*..., s. 53–54.

[48] K. Someya, *An Introduction to Flow of Funds Accounting*, Institute for Research in Business Administration, Waseda University, Tokyo 1977, s. 1. W formie skróconej publikacja ta po raz pierwszy została wydana w Japonii w 1966 roku jako *Shikin-Kaikei-von* (*Studia w zakresie rachunkowości przepływów finansowych*).

[49] K. Someya zajmował się tymi zagadnieniami w swojej rozprawie doktorskiej, opublikowanej w pełnej wersji w 1956 roku.

[50] Zob. A. Szychta, *Zarys rozwoju planów kont*…, s. 106–125.

sowej od sprawozdań składanych przez osoby kierujące podmiotami gospodarczymi, co w istotny sposób wpłynęło na rozwój bilansu księgowego[51].

Przesunięcie nacisku z bilansu księgowego na rachunek wyników nastąpiło w latach 30. XX stulecia; jak zaznaczono wcześniej, jego podłożem stała się recesja w Stanach Zjednoczonych, która uświadomiła jednostkom gospodarczym możliwość wystąpienia trudnej sytuacji finansowej w przypadku zaciągnięcia pożyczki krótkoterminowej w niekorzystnych warunkach. G. Świderska pisze o tym okresie: „Uznano zatem, że potrzeby finansowe przedsiębiorstwa mogą być lepiej zabezpieczone poprzez emisję długoterminowych papierów wartościowych. Powołano [...] Komisję Papierów Wartościowych i wymagano, aby sprawozdania finansowe korporacji emitujących papiery wartościowe były rewidowane przez biegłych księgowych i szczegółowo badane przez wyżej wymienioną Komisję. Wzrosła więc rola sprawozdawczości finansowej, jako głównego źródła zweryfikowanych i pewnych informacji o stanie finansowym podmiotu gospodarującego dla potrzeb rynku kapitałowego, to jest osób i instytucji dysponujących kapitałami i lokujących je w różnych przedsiębiorstwach”[52].

Zarząd każdego podmiotu gospodarczego stawia przed sobą w toku działalności wiele celów, z których przynajmniej dwa (oprócz budowania wartości dla właściciela kapitału, o czym będzie mowa w dalszej części rozprawy) mają fundamentalne znaczenie:

1) kierować podmiotem tak, aby osiągał on zyski, oraz
2) zachować jego wypłacalność w dłuższym okresie.

Powyższe cele znajdują odzwierciedlenie w dwóch podstawowych, prezentowanych w ujęciu dynamicznym (za okres), elementach sprawozdawczości finansowej: w rachunku zysków i strat oraz w rachunku przepływów pieniężnych[53].

Obecnie, mimo wciąż rosnącego zainteresowania użytkowników informacji ze sprawozdań finansowych problemami wypłacalności, sporządzane sprawozdania finansowe koncentrują się na problemach związanych z zyskownością. Jak zauważył bowiem M. Glautier, „właściciel kapitału posiada aktywa netto firmy, jak ukazuje to bilans, i ma wyłączne prawo do zysku księgowego, wyliczonego

---

[51] Zob. szerzej np.: E.S. Hendriksen, M.F. van Breda, *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002, s. 51–76; A. Riahi-Belkaoui, *Accounting Theory*, Business Press Thomson Learning, University of Illinois, Chicago 2004, s. 1–31. A. Szychta, *Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2003, t. 17(73), s. 121–143.

[52] G. Świderska, *Bilans dynamiczny*..., *op. cit*., s. 22.

[53] Jak wspomniano w rozdziale I niniejszej pracy, elementy sprawozdania finansowego można podzielić na sprawozdania statyczne (bilans) i dynamiczne (rachunek wyników i rachunek przepływów pieniężnych). W literaturze spotyka się również inne podziały. Por. np. K. Dellmann, *Accounting*, [w:] *Handbook of German*..., s. 81–92.

w rachunku wyników"[54]. Poza nielicznymi wyjątkami prezentowane informacje przydatne w ocenie wypłacalności są ignorowane lub przypisuje im się rolę drugoplanową w stosunku do informacji o zyskowności podmiotu.

Tymczasem rachunek zysków i strat, mimo swej niezaprzeczalnej przydatności informacyjnej, nie jest w stanie w krótkim okresie kompleksowo ująć i w sposób pełny odzwierciedlić przepływy zasobów gospodarczych w działalności podmiotów gospodarczych. Główna przyczyna takiego stanu rzeczy tkwi w przyjętej ogólnie przy obliczaniu wyniku finansowego zasadzie memoriałowej, której istota nie pozwala na skoncentrowanie się na powiązaniach między dokonaniami przedsiębiorstwa w ujęciu memoriałowym a płynnością jego zasobów[55] i wypłacalnością[56]. Poniżej przedstawiono najbardziej istotne różnice w stosowanych w rachunkowości zasadach: memoriałowej i kasowej (por. tab. 2.8).

Jak wiadomo, zyskowność i wypłacalność są ściśle ze sobą powiązane[57], a w otoczeniu gospodarczym większość jednostek kontynuuje swoją działalność przez określony, dający się przewidzieć, okres. Nie ulega wątpliwości, że nie zawsze odpowiednim miernikiem sukcesu przedsiębiorstwa jest wielkość wpływów i wydatków oraz relacje między nimi w danym okresie. W wielu wypadkach lepszym wskaźnikiem jego sytuacji finansowej jest miara oparta na założeniu memoriałowym, ponieważ koncentruje się ona na transakcjach i zdarzeniach mogących spowodować w przyszłości konsekwencje w postaci przepływów pieniężnych. Oznacza to, że nieostrożnością byłoby jednoznaczne opowiadanie się za wyższością jednej z tych zasad, ponieważ powinny być one zawsze rozpa-

---

[54] M. Glautier, *Teoria rachunkowości w zmieniających się warunkach. Związek z realiami i przyciaganie mitów*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 1999, nr 12, s. 25.

[55] Pojęciu „płynność" nadaje się przynajmniej dwa znaczenia. W pierwszym jest ono używane do określenia charakteru utrzymywanych przez podmiot składników aktywów, czyli określa „łatwość" ich zamiany na z góry znaną kwotę środków pieniężnych. W drugim znaczeniu jest ono stosowane do określenia niektórych relacji między płynnymi aktywami i krótkoterminowymi zobowiązaniami. Jednak płynność, zarówno w pierwszym, jak i w drugim znaczeniu, jest zawsze kategorią węższą niż wypłacalność. Zarówno charakter składników majątku podmiotu, jak i związki między aktywami i krótkoterminowymi zobowiązaniami są istotne w ocenie wypłacalności, ale wypłacalność nie zależy wyłącznie, więcej, nie zależy przede wszystkim, od aktywów i pasywów podmiotu. Jest ona uwarunkowana zdolnością do generowania gotówki (w bardzo szerokim tego słowa znaczeniu) w relacji do zapotrzebowania na nią. Chociaż płynność jest czasem używana jako synonim wypłacalności, jednak z takim podejściem nie można się zgodzić, ponieważ zawęża ono w znacznym stopniu problem i obniża jego rangę.

[56] L.C. Heath, *Solvency Reporting in a Changing World*, Technical Papers for International Congress of Accountants, 10–13 October 1982, IFAC, Mexico City 1982, s. 3–22; L.C. Heath, P. Rosenfield, *Solvency: the Forgotten Half of Financial Reporting*, „Journal of Accountancy" 1979, January, s. 48–54.

[57] Zob. szerzej: E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii...*, s. 30–38; H.I. Wolk, M.G. Tearney, J.L. Dodd, *Accounting Theory: a Conceptual and Institutional Approach*, South-Western College, Ohio 2001, s. 441–444; M.W.E. Glautier, B. Underdown, *Accounting Theory and Practice*, Pitman, London 1991, s. 398–405.

trywane w konkretnych warunkach oraz z uwzględnieniem specyfiki cyklu i charakteru działalności podmiotu[58].

Tabela 2.8. Podstawowe różnice w stosowaniu w rachunkowości zasad memoriałowej i kasowej

Wynik finansowy netto Zysk (strata)	Przepływy pieniężne (środki pieniężne i ich ekwiwalenty)
Podstawowe założenia	
Zasada memoriałowa	Zasada kasowa
Źródło informacji	
Rachunek zysków i strat	Rachunek przepływów pieniężnych
Zadanie (funkcja)	
Ocena zyskowności	Ocena wypłacalności
Podstawowe pojęcia	
Przychody / Koszty	Wpływy / Wydatki

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Rachunkowość memoriałowa jest konwencją ogólnie przyjętą i akceptowaną, chociaż pomiar przy tym założeniu nadal pozostaje zagadnieniem kontrowersyjnym. Ze wszech miar wskazane wydaje się jednak ujmowanie w rocznych raportach finansowych informacji wynikających z przyjęcia obu założeń: kasowego i memoriałowego. Przydaje to informacji finansowej cech kompletności, spójności, obiektywności i zrozumiałości, przyczyniając się w znacznym stopniu do przekazywania prawdziwego i wiernego obrazu sytuacji finansowej jednostki w danym okresie[59].

Założenie memoriałowe wiąże się ściśle z zasadą współmierności lub – inaczej – z zasadą doboru przyczynowego, według której koszty poniesione w związku z osiągnięciem określonych przychodów są im przeciwstawiane w celu określenia wielkości wyniku finansowego danego okresu. Koszty dotyczące tych przychodów są zaliczane do tych samych okresów. Chociaż rzadko można przedstawić z całkowitą pewnością bezpośrednie relacje przyczynowo-skutkowe, to jednak większość kosztów można przyporządkować konkretnemu przychodowi. Są one wtedy zaliczone do tego samego okresu sprawozdawczego. Jeżeli nie występują bezpośrednie związki między przyczyną a skutkiem, dokonuje się systematycznego podziału kosztów na okresy, w których wystąpiły korzyści z ich tytułu. Na przykład, budynek przekształca się ze składnika aktywów w koszt poprzez przyporządkowanie części kosztów z tytułu jego zużycia (amor-

[58] Zob. E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii…*, s. 19–22.

[59] Por. E. Śnieżek, *Przewodnik po Cash Flow. Część I. Metodologia i techniki sporządzania sprawozdania według znowelizowanej ustawy o rachunkowości,* FRRwP, Warszawa 2002, s. 141.

tyzacji) do okresów, w których część jego wartości została przeniesiona na produkt sprzedany w ciągu tych okresów[60].

Jak już wspomniano, rachunkowość memoriałowa to zbiór technik rozwiniętych i ukształtowanych w celu pełnego zastosowania zasady współmierności. Można tu wyróżnić dwie podstawowe reguły postępowania:

1) uznawanie przychodów oraz obciążanie kosztami okresu, w którym one wystąpiły, oraz

2) odpowiednie korekty pozycji w sprawozdaniach, np. wykazanie w bilansie odpowiednich wartości rozliczeń międzyokresowych.

W badaniach ankietowych przeprowadzonych przez Katedrę Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego w latach 1996–2001, których celem było sprawdzenie, czy praktycy akceptują ustawę o rachunkowości, a wraz z nią konieczność opracowania i wykorzystania polityki rachunkowości, w jednym z kwestionariuszy znalazło się pytanie odnośnie do stopnia trudności stosowania nadrzędnych zasad rachunkowości w praktyce. Poniżej zamieszczono wyniki tych badań (tab. 2.9).

Tabela 2.9. Ocena stopnia trudności stosowania nadrzędnych zasad rachunkowości w latach 1996–2001

	1996	1998	2000	2001
Zasady	Średnia ocena w skali 0–5			
Współmierności	2,036	1,458	2,411	2,427
Memoriałowa	1,554	1,379	1,986	2,208
Ostrożnej wyceny	2,725	2,280	3,079	3,598
Kompensaty	1,594	1,363	2,116	1,882
Kontynuacji działania	0,994	0,733	1,779	1,892
Ciągłości	0,806	0,807	1,643	1,865

Ź r ó d ł o: E. Walińska, J. Zakrzewska, *Polityka rachunkowości a zarządzanie jednostką – wyniki badań ankietowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 15 (71), s. 69.

Omawiając wyniki badań, E. Walińska napisała między innymi: „Przy analizie wyników poszczególnych lat wyraźnie widać wzrost stopnia trudności w przypadku zasady memoriałowej, spowodowany faktem, że ustawa szczególnie mocno podkreśla uznawanie kosztów na podstawie memoriału (nie kasy) oraz – obowiązku wyceny na dzień bilansowy, co w konsekwencji oznacza zarachowanie głównie kosztów – zarówno współmiernych do przychodów kończącego się roku, jak i kosztów z tytułu rezerw czy przeceny aktywów"[61].

[60] Zob. szerzej np. E. Śnieżek, *Przepływy finansowe i przepływy pieniężne*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1994, t. 27, s. 13–16.

[61] E. Walińska, J. Zakrzewska, *Polityka rachunkowości a zarządzanie jednostką – wyniki badań ankietowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 15(71), s. 69.

Podsumowując, bilans dynamiczny w ujęciu różnych autorów oraz uwarunkowania i konsekwencje zastosowania w rachunkowości zasad memoriałowej i kasowej stanowią podstawy, w kontekście których należy analizować ewolucję sprawozdawczości przepływów finansowych i pieniężnych w ujęciu krajowym i międzynarodowym.

2. Ewolucja podejścia funduszowego (*Funds Flow*) w rachunku przepływów

2.1. Istota i wczesny rozwój podejścia funduszowego

Istotą rachunku przepływów finansowych było pokazanie, z jakich źródeł zostały sfinansowane działania gospodarcze podmiotu w okresie sprawozdawczym oraz jak posiadane zasoby finansowe zostały wykorzystane[62]. Sprawozdanie takie powinno przedstawiać kierunki wykorzystania każdej nadwyżki płynnych środków oraz nieprawidłowości w zasadach ich pozyskiwania i wykorzystania, z uwzględnieniem różnego horyzontu czasowego, a więc rozróżnienia krótkiego okresu od działań długoterminowych. Rachunek przepływów finansowych, znany również jako „sprawozdanie ze zmian w sytuacji finansowej", „rachunek przepływów funduszy" lub „sprawozdanie ze źródeł i wykorzystania funduszy", miał na celu dostarczenie informacji, które ułatwiłyby jednoznaczną odpowiedź na zamieszczone poniżej pytania.

1) Czy istnieje równowaga między pozyskanymi funduszami, długo- i krótkoterminowymi a ich wykorzystaniem do celów zarządzania kapitałem i aktywami bieżącymi netto?

2) Jakie są relacje między działalnością a zapotrzebowaniem na gotówkę?

3) Jakie fundusze wygenerowano w toku działalności operacyjnej w porównaniu z funduszami pozyskanymi ze źródeł zewnętrznych?

4) Jaka jest relacja wielkości funduszy pochodzących od inwestorów w porównaniu z funduszami uzyskanymi drogą pożyczek?

5) Dlaczego możliwa jest wypłata dywidend w okresie, w którym podmiot poniósł stratę?

---

[62] Najprostszą metodą umożliwiającą przegląd płynności jest bilans zmian, czyli zestawienie różnic sald składników aktywów i pasywów. Możliwe jest również przedstawienie pewnych modyfikacji bilansu zmian przez dokonanie odpowiednich przekształceń i poszerzenie o dodatkowe informacje, np. bilans pokrycia czy bilans inwestycji i finansowania. Są to jednak wyłącznie techniczne modyfikacje bilansu zmian, który traktuje się jako formę pośrednią między bilansem a rachunkiem przepływów finansowych. Zob. szerzej np. J. Szczepaniak, *Ocena przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdań finansowych*, Ekorno, Łódź 1992, s. 122. Autor prezentuje również oryginalne, niemieckie podejście do problemu rekonstruowania strumieni pieniężnych w przedsiębiorstwie, zaproponowane przez W. Busse von Colbe. *Ibidem,* s. 138–140.

6) Jaka kwota kapitału pożyczkowego została spłacona i z jakich źródeł?

7) Dlaczego dywidendy nie są większe, biorąc pod uwagę dostępne fundusze (a w szczególności wypracowany zysk)?

Próbując sprostać wymaganiom informacyjnym użytkowników, większość standardów dotyczących rachunku przepływów funduszy zalecała odrębne wykazywanie w sprawozdaniu następujących jednolitych merytorycznie bloków:

– źródła pochodzenia funduszy,

– wykorzystanie funduszy,

– zmiany w aktywach bieżących netto (lub zmiany stanu innych pozycji – w zależności od sposobu definiowania pojęcia „fundusz”),

– ewentualnie wartości porównywalne.

Rysunek 2.2 przedstawia strukturę rachunku przepływów finansowych.

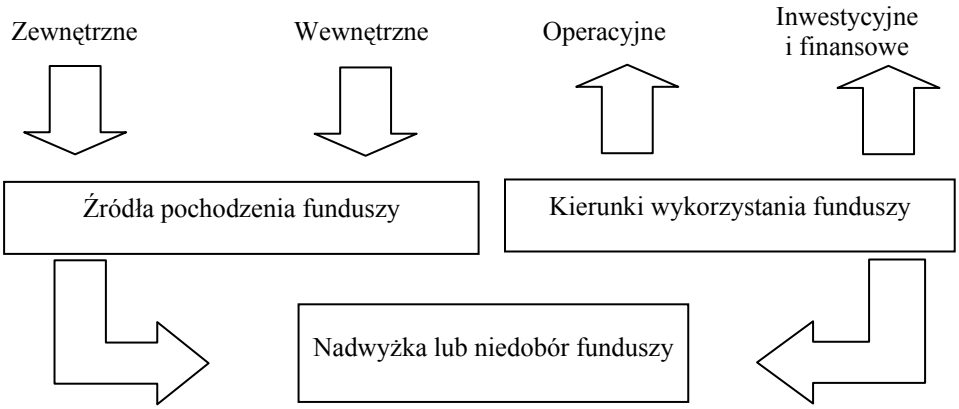

Rys. 2.2. Struktura rachunku przepływów finansowych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Fakt pojawienia się rachunku przepływów (jako jednego z wielu dodatkowych sprawozdań sporządzanych w praktyce) jako pierwszy odnotował W. Cole. Pierwszą wzmiankę o sprawozdaniu z przepływu funduszy można znaleźć w wydanym w 1908 oraz ponownie w 1915 roku podręczniku jego autorstwa *Accounts – Their Construction and Interpretation*[63]. Według W. Cole'a pierwsze sprawozdania z przepływu funduszów opublikowano w Wielkiej Brytanii (1862 rok –

[63] Na tę publikację powołują się, opisując historię rozwoju sprawozdawczości przepływów finansowych (pieniężnych), między innymi G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting. International Uses and Abuses*, Routledge, New York 1994, s. 61 oraz K. Most, *Accounting Theory*, Grid Publishing, Columbus, Ohio 1982, s. 283.

England's Assam Company) i w Stanach Zjednoczonych (1863 rok – Northern Central Railroad; 1881 rok – American Bell Telephone Company)[64]. L.S. Rosen i D.T. De Coster natomiast jako pierwszą w historii wskazali publikację sprawozdań z przepływu funduszy, w których pojęcie „fundusz" zdefiniowano jako wszystkie zasoby finansowe, w roku 1893 (zostały one sporządzone przez Missouri Pacific Railway Company oraz jego spółki zależne: St. Louis, Iron Mountain oraz Southern Railway)[65]. Jednak raporty roczne spółek z połowy XIX wieku nie zachowały się do dzisiaj, można jedynie powoływać się na miarodajne źródła w postaci opracowań naukowych na ich temat.

W zasadzie za najstarsze zachowane sprawozdanie z przepływów finansowych uważa się rachunek przepływu funduszy, stanowiący element rocznego raportu finansowego US Steel za rok 1902[66]. Jest to zarazem pierwsza spółka, która wykazała w tym sprawozdaniu zysk netto, a następnie dokonała wielu jego korekt, np. z tytułu amortyzacji[67]. Sprawozdanie to, nazywane „podsumowaniem operacji finansowych", przedstawiono w tabeli 2.10 w wersji oryginalnej, za autorami książki *Creative Cash Flow Reporting*[68]. Ponieważ było ono sporządzone ponad sto lat temu, wiele pozycji w nim wyszczególnionych nie ma odpowiedników ani w obecnej praktyce, ani w aktualnej terminologii sprawozdawczości finansowej. Należy także przypomnieć, że w tym okresie zazwyczaj nie sporządzano rachunku wyników jako odrębnego sprawozdania.

Już sama nazwa sprawozdania sugeruje, że obejmowało ono nie tylko dokonania jednostki za dany okres. Trzeba pamiętać, że potrzeba generowania informacji finansowych, przedstawiających akcjonariuszom zmiany w sytuacji finansowej, jakie nastąpiły w okresie sprawozdawczym, powstała przede wszystkim w wyniku działań zarządów przedsiębiorstw, a nie wyłącznie ich właścicieli[69]. Z informacji zawartych w sprawozdaniu wynika, że zysk danego okresu 34,2 mln dolarów został powiększony o 16,3 mln dolarów, co jest odpowiednikiem współczesnych korekt wyniku, np. amortyzacji. Wykorzystanie źródeł finansowania w wysokości 31,9 mln dolarów pozwoliło na ujawnienie nadwyżki finansowej w wysokości ponad 21,7 mln dolarów. Wykazano również zgodność tej kwoty z wartością zmiany stanu kapitału pracującego (aktywów bieżących netto) za dany okres. Odrębne wykazanie zmniejszenia stanu środków pieniężnych na koniec roku (3,6 mln dolarów) pozornie nadaje sprawozdaniu cechy rachunku

[64] Por. E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii*…, s. 45–51.

[65] L.G. Rosen, D.T. De Coster, *Funds Statements: A Historical Perspective*, „Accounting Review" 1969, January, s. 124–136.

[66] G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting*..., s. 61.

[67] W roku 1903 US Steel Corporation wykazała również uzgodnienie (*reconcilation*) wyniku finansowego netto i aktywów bieżących netto.

[68] Zob. szerzej C.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow Reporting. Uncovering Sustainable Financial Performance*, Wiley, Hoboken, New Jersey 2005, s. 38–41.

[69] Należy również odnotować fakt, że kształt i narzędzia rachunkowości w 1902 roku znacząco odbiegały od współczesnych.

Tabela 2.10. Zestawienie sumujące operacje finansowe* US Steel Corp. za okres kończący się 31 grudnia 1902 roku

United States Steel Corp., Summary of Financial Operations of All Properties, Year Ended December 31, 1902 (Showing the Net Resources for the Year and Disposition Thereof)			
Resources			
Profit and Loss Surplus for the Year, per Income Account			34,253,656.75
Net Receipts Appropriated from Earnings for Bond Sinking, Depreciation, and Improvement Funds		27,814,389.47	
Less Payments therefrom to Trustees of Bond Sinking Funds	3,604,064.43		
Expended for Extraordinary Expenditures	7,926,792.60	11,530,857.03	
		16,283,32.44	
Net Receipts Account Insurance and Contingent Funds durig the Year		804,319.35	
Balance of Receipts for Ear included in Fund Accounts			17,087,851.79
Bonds an Mortgages Issued			2,370,338.35
Sundry Miscellaneous Receipts			5,920.98
Total Net Resources			53,717,76.87
Payments Made from Above			
Expanded for Additional Property and Construction		16,586,531.77	
Bonds and Mortgages Paid (Not Including Bonds Redeemed with Sinking Funds)		1.697,577.3	
Purchase Money Obligtons, Bills Payable, and Special Deposits Paid Off		13,652,367.94	
			31,936,47.04
Balance of Net Resources fo the Year, accouned for below			21,781,29,83
Increase in Currnet Assets, viz:			
In Sundry Securities and Investments		3,193,604.83	
In Accounts and Bills Receivable in Excess of Accounts Payable		9,595,635,15	
In Inventories and Miscellaneous Accounts		12,625,946.02	
		25,415,186.00	
Less: Decrease in Cash on Hand December 31,1902, as Compared to Preceding Year		3,633,895.17	
Balance as Above			21,781,290.83
S o u r c e: *First Annual Report of the United States Steel Corporation and Subsidiary Companies*, December 31, 1902, p. 26. This report was generously made available to the authors by the Library of the Krannert Graduate School of Management, Purdue University.			

* pokazujące zasoby netto za rok oraz odpowiadające im wykorzystanie

Ź r ó d ł o: C.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow Reporting. Uncovering Sustainable Financial Performance*, Wiley, Hoboken, New Jersey 2005, s. 39.

przepływów pieniężnych, podczas gdy jest to po prostu jedyna pozycja aktywów bieżących netto, podlegająca w danym okresie zmniejszeniu (zmniejszenie stanu aktywów jest traktowane w rachunku funduszowym jako źródło funduszy).

Zaproponowany przez W. Cole'a format rachunku przepływów funduszy był w gruncie rzeczy niczym innym, jak prostą formą bilansu zmian. Przedstawiał on zmiany we wszystkich głównych pozycjach bilansowych w postaci dwukolumnowej: jedna kolumna prezentowała źródła pochodzenia środków, a więc efekty zmian w postaci sald kredytowych kont bilansowych, druga – wszelkiego rodzaju wykorzystanie pozyskanych środków, a więc efekty zmian w postaci sald debetowych kont bilansowych. Sprawozdanie takie było nazywane potocznie sprawozdaniem „Where Got – Where Gone", czyli „skąd przyszło – na co poszło". W. Cole nie traktował tej formy rachunku przepływów jako źródła nowych informacji zawartych w raporcie finansowym, ale jako narzędzie analityczne przydatne w monitorowaniu i analizie zmian w poziomie wypłacalności, które są odzwierciedlane w saldach początkowych i końcowych pozycji bilansowych.

Powszechniej sprawozdania pokazujące zmiany w kapitale pracującym zaczęto sporządzać w latach 20. ubiegłego wieku. Istotnym wkładem w poznanie i spopularyzowanie tego typu sprawozdania w literaturze przedmiotu były prace H.A. Finneya, autora wielu podręczników z zakresu rachunkowości oraz redaktora działu studenckiego periodyku „Journal of Accountancy". Według wielu badaczy „poprzez wielokrotne powtarzanie swoich opinii Finney, bardziej niż ktokolwiek inny, przyczynił się do skierowania uwagi środowiska akademickiego na problemy płynności, a w szczególności na koncepcję kapitału pracującego"[70].

W praktyce rachunki przepływu funduszy były sporządzane do 1903 roku przynajmniej w czterech różnych formach; fundusze definiowano jako środki pieniężne, aktywa bieżące, kapitał pracujący (aktywa bieżące netto) oraz jako sumę zasobów finansowych. W. Cole optował zdecydowanie za ostatnią koncepcją funduszy (jako wszystkich zasobów finansowych)[71], jednak intensywne działania H.A. Finneya, propagujące stosowanie formuły: fundusz = kapitał pracujący, doprowadziły do sytuacji, w której w zasadzie całe środowisko akademickie oraz większość korporacji prezentujących sprawozdanie z przepływu funduszy zaakceptowały jego formułę.

Warto nadmienić, że o potrzebie uzupełnienia rachunku wyników sprawozdaniem, które pokazywałoby płynność i wypłacalność jednostki, pisał w 1914 roku S. Walton w dziale studenckim czasopisma „Journal of Accountancy". Był on także zdecydowanym zwolennikiem przyjęcia kapitału pracującego jako

[70] C.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow*…, s. 32.

[71] We wszystkich wydaniach swoich podręczników, czyli w *Accounts – Their Construction and Interpretation,* Houghton Mifflin 1908 (1915), *Accounting and Auditing*, Cree Publishing 1910 oraz *Fundaments of Accounting*, Houghton Mifflin 1921, W. Cole wykorzystuje wyłącznie formułę „wszystkich zasobów finansowych". Za G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting*..., s. 62.

synonimu funduszy. Właśnie ta koncepcja w znacznym stopniu zainspirowała H.A. Finneya, który jako wydawca działu studenckiego „Journal of Accountancy" (i następca S. Waltona) przygotowywał odpowiedzi na pytania egzaminacyjne dla dyplomowanych biegłych rewidentów (Certified Public Accountants – CPA). Nic dziwnego, że na pytanie o rozumienie pojęcia „fundusz" padała zawsze odpowiedź „kapitał pracujący (aktywa bieżące netto)". Model rachunku przepływów funduszy według H.A. Finneya przedstawia rysunek 2.3.

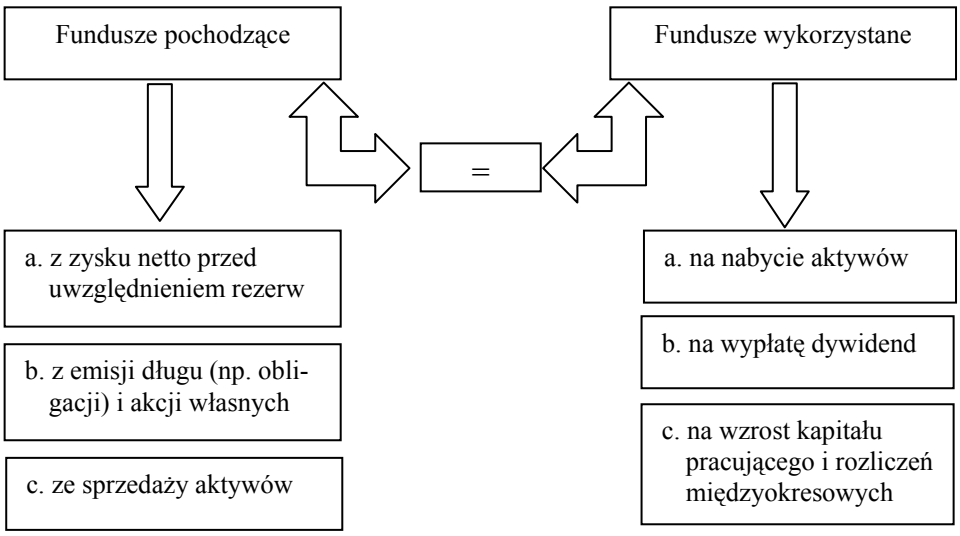

Rys. 2.3. Model rachunku przepływów funduszy według H.A. Finneya

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

H.A. Finney definiował zagadnienia w wyjątkowo uproszczony sposób[72]. Wystarczyło bowiem, że nastąpiło zmniejszenie kapitału pracującego i równowaga według jego schematu ulegała zaburzeniu. Warto również odnotować drobne kontrowersje na łamach czasopisma „Journal of Accountancy" między nim a R. Esquerre w 1925 roku[73]. Oprócz wymienionych wcześniej czterech sposobów definiowania pojęcia „fundusz" w praktyce można było spotkać również inne podejścia[74], zgodnie z którymi fundusze definiowało się między innymi jako:

[72] Do historii przeszła jego definicja funduszy: „to coś więcej niż gotówka" oraz stwierdzenie, że jego format sprawozdania jest „mniej więcej generalnie stosowany". *Ibidem*.

[73] R. Esquerre preferował definicję funduszy jako zmian w sumie zasobów (*Total Wealth*).

[74] Accountants International Study Group wymienia w swoim raporcie aż dziewięć różnych interpretacji pojęcia „fundusz": aktywa bieżące netto; płynne aktywa *minus* zobowiązania bieżące; gotówka i krótkoterminowe papiery wartościowe *minus* bieżące zobowiązania; gotówka i krótkoterminowe papiery wartościowe *minus* kredyty krótkoterminowe; gotówka i krótkoterminowe papiery wartościowe; gotówka; suma środków finansowych zaangażowanych w działalność; suma

– krótkoterminowe aktywa pieniężne,
– aktywa pieniężne netto,
– wszystkie znaczące zdarzenia finansowe (*All Significant Financial Events*).

Sprawozdanie z przepływu funduszy było często prezentowane jako element rocznego raportu finansowego spółek (czasem w notach) do końca II wojny światowej[75]. W Stanach Zjednoczonych od lat 30. aż do końca lat 50. XX wieku w zasadzie dominował układ sprawozdania wykorzystujący jako definicję funduszy kapitał pracujący. Jednocześnie zaczęły pojawiać się krytyczne uwagi na temat takiego podejścia do przepływów. Wielu autorów mimowolnie przyczyniło się wówczas do ugruntowania niepochlebnej opinii o rachunku przepływów finansowych, prezentując najróżniejsze podejścia nie tyle do definicji funduszy, ile do klasyfikacji poszczególnych ich komponentów w strukturze sprawozdawczej[76]. Można zatem stwierdzić, że pierwsze ćwierćwiecze XX wieku upłynęło zdecydowanie pod hasłem niekończących się debat nad właściwym zdefiniowaniem pojęcia „fundusze"[77].

2.2. Rozwój regulacji w zakresie sprawozdawczości przepływów finansowych

W 1961 roku Amerykański Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów (American Institute of Public Certified Accountants – AICPA) zakończył prowadzone przez kilka lat badania nad rachunkiem przepływu funduszy i dwa lata później opublikował Opinię Rady ds. Zasad Rachunkowości nr 3 *Sprawozdanie ze źródeł i wykorzystania funduszy*[78]. Instytut zalecał (ale nie wymagał) sporządzanie tego sprawozdania. Zdaniem wielu autorów, wprowadzając Opinię nr 3, AICPA przyczynił się do zbudowania całkowicie nieprawdziwego przekonania,

środków finansowych akcjonariuszy; udziały w kapitale własnym podmiotu. Zob. szerzej E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii*..., s. 70–71.

[75] K. Most, *Accounting Theory*, s. 283.

[76] Na przykład M. Moonitz już w roku 1943 traktował wzrost stanu zapasów jako wykorzystanie źródeł finansowania, a nie jako element kapitału pracującego; z kolei L.R. Goldberg w opracowaniach z 1951 roku nie dostrzegał żadnej różnicy w nabywaniu aktywów za gotówkę lub w zamian za aktywa finansowe krótkoterminowe, podczas gdy sama orientacja funduszowa na zmiany w kapitale pracującym (a więc również w krótkoterminowych aktywach finansowych) wykluczała *ex definitione* ujęcie takiego zdarzenia jako wykorzystania źródeł finansowania. Za: G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting*..., s. 64.

[77] W tym czasie pojawiła się większość istotnych publikacji na ten temat. Zob. szerzej *ibidem*, s. 63–64.

[78] APB Opinion No. 3 *The Statement of Sources and Application of Funds*, AICPA, New York 1963.

że sprawozdanie to wypełni wszystkie luki informacyjne w ujawnieniach objętych rocznym sprawozdaniem finansowym[79].

Było to pierwsze oficjalne stanowisko na temat tego rodzaju sprawozdania zajęte przez profesjonalny organ rachunkowości w Stanach Zjednoczonych. Na uwagę zasługuje fakt, że spotkało się ono z przychylnością i szerokim poparciem ze strony giełdy papierów wartościowych i kręgów amerykańskiego biznesu, w tym giełdy nowojorskiej i Zarządu Federacji Analityków Finansowych (Financial Analysts Federation – FAF). Wiele przedsiębiorstw amerykańskich prezentowało w latach 1964–1971 rachunki przepływów pieniężnych, a Komisja Papierów Wartościowych i Giełd (Securities and Exchange Commission – SEC) wprowadziła w 1970 roku wymóg prezentacji badanego przez biegłych rewidentów rachunku przepływów funduszy (w ramach rocznego raportu finansowego).

Niestety, enigmatyczność definicji funduszy, jako „wszystkich zasobów finansowych", rekomendowanej w Opinii Rady ds. Zasad Rachunkowości nr 3, uniemożliwiała zakończenie sporów na temat niejednoznaczności tego pojęcia. W 1971 roku AICPA opublikował Opinię Rady ds. Zasad Rachunkowości nr 19 *Prezentowanie zmian w sytuacji finansowej*, zgodnie z którą rachunek przepływów funduszy należało sporządzać dla każdego okresu, w którym był sporządzany rachunek wyników, oraz dołączać go do rocznego raportu finansowego[80].

Jak już wspomniano, eksperymenty wprowadzania i prezentowania przez spółki w Stanach Zjednoczonych różnych form rachunku przepływów funduszy datują się od późnych lat 50. ubiegłego wieku. Na podstawie analizy raportów rocznych około 600 amerykańskich przedsiębiorstw przemysłowych z 1959 roku można stwierdzić, że 190 jednostek już wówczas publikowało w swoich raportach rachunek przepływów funduszy[81].

Jednocześnie z przeprowadzonych w tym samym okresie badań wynika, że na 100 losowo wybranych spółek z listy „Fortune 500" w 1962 roku tylko 39 sporządzało rachunek przepływów funduszy, podczas gdy w 1967 roku – już 89 spółek[82]. Warto również przytoczyć inne wyniki badań przeprowadzonych przez AICPA, które jednoznacznie potwierdziły wzrost ujawnień w zakresie przepływów funduszy w Stanach Zjednoczonych w okresie między wydaniem Opinii nr 3 a opublikowaniem Opinii nr 19[83]. Zaprezentowano je w tabeli 2.11.

---

[79] L.G. Rosen, D.T. DeCoster, *Funds Statements...*, s. 135.
[80] Por. APB Opinion No. 19 *Reporting Changes in Financial Position*, AICPA, New York 1971.
[81] *Accounting Trends and Techniques*, AICPA, New York 1979, s. 132.
[82] *Ibidem*, s. 137.
[83] Badaniem objęto 600 losowo wybranych jednostek gospodarczych.

Tabela 2.11. Sporządzanie sprawozdania ze źródeł i wykorzystania funduszy w Stanach Zjednoczonych w latach 1963–1972

Rok	Liczba spółek sporządzających rachunek przepływów funduszy	Odsetek badanych spółek sporządzających rachunek przepływów funduszy
1963	271	45,2
1964	387	64,5
1965	458	76,3
1966	503	83,8
1967	524	87,3
1968	535	89,2
1969	548	91,3
1970	573	95,5
1971	597	99,5
1972[84]	600	100,0

Ź r ó d ł o: *Accounting Trends and Techniques*, AICPA, New York 1979, s. 63.

W odróżnieniu od Stanów Zjednoczonych, w Wielkiej Brytanii opinia o potrzebie sporządzania rachunku przepływów funduszy i prezentowania go jako sprawozdania komplementarnego w stosunku do bilansu i rachunku wyników zyskiwała powszechną akceptację zdecydowanie wolniej. Do lat 70. XX wieku niewielka liczba brytyjskich przedsiębiorstw prezentowała takie sprawozdanie. Podczas gdy w Stanach Zjednoczonych i Kanadzie poszukiwano najbardziej funkcjonalnej formy sprawozdania, w brytyjskich kręgach biznesu wciąż usiłowano znaleźć odpowiedź na podstawowe pytanie o zasadność wprowadzenia rachunku przepływów funduszy do rocznego raportu finansowego. Dopiero w kwietniu 1974 roku Komitet Przygotowawczy Standardów Rachunkowości (Accounting Standards Steering Committee – ASSC) wydał Projekt nr 13 dotyczący sporządzania sprawozdania ze źródeł pochodzenia i wykorzystania funduszy[85]. Projekt ten bezpośrednio doprowadził do wydania w lipcu 1975 roku Standardu Praktyki Rachunkowości nr 10 – Statement of Standard Accounting Practice No. 10 (SSAP 10), którego celem było stworzenie podstaw do wprowadzenia do rocznego raportu finansowego badanego przez biegłych rewidentów rachunku przepływów funduszy oraz określenie niezbędnego minimum wykazywanych w nim informacji[86]. Brytyjski standard (SSAP 10) obowiązywał od 1 stycznia 1976 roku.

Podczas gdy w Stanach Zjednoczonych zastępowano rachunek przepływów funduszy sprawozdaniem z przepływu środków pieniężnych, Wielka Brytania dopiero przygotowywała się do zmian w sprawozdawczości finansowej. Oba

[84] W 1972 roku wprowadzono obowiązek sporządzania rachunku przepływów funduszy, stąd odsetek spółek sporządzających to sprawozdanie wyniósł 100%.

[85] Por. Exposure Draft 13 *Statements of Sources and Application of Funds*, April 1974.

[86] Por. SSAP 10 *Statements of Source and Application of Funds*, ICAEW, July 1975.

kraje cechowało wiele podobieństw. Klimat polityczny Wielkiej Brytanii lat 80. XX wieku pod rządami M. Thatcher bardzo przypominał sytuację polityczną w Stanach Zjednoczonych za prezydentury R. Reagana. Zarząd Międzynarodowej Federacji Księgowych (International Federation of Accountants – IFA) miał siedzibę w Nowym Jorku, zarząd Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (International Accounting Standard Committee – IASC) w Londynie. Korzenie największych amerykańskich firm audytorskich można odnaleźć także w XIX-wiecznym Londynie. Niezadowolenie z rachunku przepływów funduszy było jednakowo silne w Stanach Zjednoczonych i w Wielkiej Brytanii, natomiast struktura i zalecenia standardów brytyjskiego i amerykańskiego znacznie się różniły.

W Kanadzie do 1967 roku z 325 badanych podmiotów 91% sporządzało rachunek przepływów funduszy, do roku 1970 odsetek ten wzrósł do 98%[87]. W 1970 roku ustawa *Canadian Business Corporation Act* wprowadziła zalecenie sporządzania rachunku przepływów finansowych, co raczej usankcjonowało niż wprowadziło do biznesu taką praktykę.

W Australii w styczniu 1971 roku Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów Australii (Institute of Chartered Accountants in Australia – ICAA) wydał Biuletyn Techniczny F1, w którym zalecał dołączenie do raportów rocznych rachunku przepływów funduszy[88]. W Biuletynie wyraźnie preferowano ujęcie wszystkich zasobów finansowych jako koncepcji funduszy, ale nie było to rozwiązanie narzucone. W lipcu 1980 roku wydano Projekt ED16 *Sprawozdanie ze źródeł i wykorzystania funduszy*, który po konsultacjach środowiskowych opublikowano w postaci standardu rachunkowości – Australian Accounting Standard No. 12 (AAS 12) – w marcu 1983 roku. Standard zaczął obowiązywać od marca 1985 roku[89]. Mimo że w projekcie standardu fundusze zdefiniowano w kategoriach przepływu zasobów, to jednak w jego ostatecznej wersji określono je jako środki pieniężne i ich ekwiwalenty[90]. W 1986 roku australijska rada standardów Accounting Standards Review Board (ASRB) przyjęła standard AAS 12 jako standard ASRB 1007, uznając sprawozdanie ze źródeł i wykorzystania funduszy jako element podstawowego zbioru sprawozdań finansowych (a nie jako część not objaśniających).

W Nowej Zelandii sporządzanie rachunku przepływów funduszy rekomendowano od 1971 roku, a obowiązek sprawozdawczy w tym zakresie wprowadzono w 1979 roku poprzez wydanie standardu Statement of Standard Accounting Practice No. 10 (SSAP 10)[91]. Rachunek przepływów finansowych można

[87] G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting*..., s. 97.

[88] Technical Bulletin F1 *Statements of Source and Application of Funds*, ICAA, Sydney 1971.

[89] Australian Accounting Standard No. 12, ICAA, Sydney 1983.

[90] Co ciekawe, w przykładach ilustracyjnych zawartych w załączniku do AAS 12 zastosowano ujęcie funduszy jako sumy zasobów finansowych.

[91] SSAP 10, *Statement of Changes in Financial Position*, „New Zeland Accounting Journal" 1979, July.

było sporządzać na podstawie danych z systemu rachunkowości finansowej przedsiębiorstwa lub na podstawie publikowanych sprawozdań finansowych. Najczęściej prezentowano retrospektywne rachunki przepływu funduszy, a praktyka prezentacji prospektywnych sprawozdań z przepływów finansowych nie była powszechna.

W 1984 roku rachunek przepływów funduszy sporządzały takie kraje, jak: Brazylia, Chile, Kolumbia, Finlandia, Hongkong, Indonezja, Irlandia, Malezja, Meksyk, Nowa Zelandia, Filipiny, Portugalia, Republika Południowej Afryki, Tajlandia, Wielka Brytania, Stany Zjednoczone i Zimbabwe[92]. Kraje, które wówczas zalecały, ale nie wymagały sporządzania sprawozdania z przepływów finansowych, to między innymi: Argentyna, Francja, Włochy, Hiszpania i Zambia[93]. Definicję funduszy w rachunku przepływów finansowych jako zmiany w kapitale pracującym przyjęły: Brazylia, Hongkong, Indonezja i Portugalia, natomiast rekomendowały: Argentyna, Chile, Finlandia, Francja, Włochy, Filipiny i Hiszpania[94]. Tylko Republika Południowej Afryki wymagała odrębnego ujawnienia zapłaconego podatku dochodowego i wypłacanych dywidend, a wyłącznie Argentyna i Kolumbia zalecały przyjęcie pełnego zakresu ujawnień[95].

Japonia od 1953 roku wymagała sporządzania sprawozdania z przepływów finansowych (oczywiście dotyczyło to wyłącznie spółek giełdowych). W tym kraju „rachunkowość finansowa zorientowana jest legalistycznie, zaś praktyka ma tendencję do stosowania rozwiązań bardzo konserwatywnych. Rachunkowość nie jest głównie zorientowana na potrzeby informacyjno-decyzyjne dostarczycieli kapitału. Jest natomiast zaprojektowana tak, aby spełnione zostały narzucone przez rząd wymagania co do liczenia podatków lub wykazywania zgodności z narodowym (rządowym) planem makroekonomicznym"[96]. Instrukcje odnośnie do formy i zawartości sprawozdania z przepływu funduszy obowiązywały od kwietnia 1987 roku. Określona przez japońskie Ministerstwo Finansów forma ujawnienia informacji o przepływach funduszy w dosłownym tłumaczeniu brzmiała: *Tabela wpływów i wydatkowania funduszy*[97]. Zgodnie z prawem

[92] S.J. Gray, L.G. Campbell, J.C. Shaw, *International Financial Reporting*, Macmillan 1984, s. 189–221.

[93] *Ibidem*, s. 190, tab. 4.1.

[94] *Ibidem*, s. 192, tab. 4.2a.

[95] W latach 80. i na początku lat 90. ubiegłego wieku przeprowadzono wiele badań dotyczących sposobu sporządzania i zalecanych rozwiązań w zakresie sprawozdań z przepływów finansowych w różnych krajach. Zob. szerzej np.: *Survey of the Use and Application of International Accounting Standards 1988*, IASC, London 1988; B. Koch, *Funds Statement*, [w:] D.J. Tonkin (ed.) *World Survey of Published Accounts*, Lafferty Publications, London 1989, s. 113–128.

[96] Za: G.G. Mueller, H. Gernon, G.K. Meek, *Accounting*..., s. 14.

[97] Sprawozdanie z przepływu funduszy, przekazywane do Ministerstwa Finansów, charakteryzowało się następującymi cechami:

1) Fundusze zdefiniowano jako środki pieniężne oraz krótkoterminowe papiery wartościowe znajdujące się w obrocie giełdowym (łatwo zbywalne), wycenione na podstawie ceny rynkowej

o obrocie papierami wartościowymi, Rada ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw (Business Accounting Deliberation Council – BADC) w październiku 1986 roku, w opracowaniu pod tytułem *Poprawa informacji finansowych w ramach systemu ujawniania zgodnego z SEL*, zalecała podniesienie poziomu jakości informacji płynącej ze sprawozdań finansowych. Na podstawie tej rekomendacji, począwszy od kwietnia 1987 roku sprawozdanie z przepływów funduszy miało być sporządzane obowiązkowo, jako uzupełniająca informacja dołączona do sprawozdań finansowych – w sekcji „Przegląd finansowy" – w rocznych raportach i prospektach emisyjnych. W czerwcu 1997 roku BADC wydała *Opinię na temat przeglądu systemu sprawozdawczego w zakresie skonsolidowanych sprawozdań finansowych*, w której zalecała sporządzanie skonsolidowanego sprawozdania z przepływu środków pieniężnych zamiast dotychczasowego sprawozdania z przepływu funduszy.

W Niemczech rozwój sprawozdawczości przepływów finansowych rozpoczął się na przełomie XIX i XX wieku; w literaturze przedmiotu znalazło to odzwierciedlenie w pracach F. Leitnera i W. Bauera[98]. W. Bauer przedstawił w 1926 roku różne podejścia do prezentacji źródeł i wykorzystania funduszy, nie odnosił się jednak do prac publikowanych już w tym czasie w Stanach Zjednoczonych. Niemal dwadzieścia lat później koncepcja prezentacji zmian bilansowych i budowy na tej podstawie rachunku przepływów finansowych pojawiła się w pracach E. Walba (rok 1947), który przyczynił się do nadania większego znaczenia temu sprawozdaniu jako źródła informacji o płynności środków jednostki gospodarczej. Warto wspomnieć, że już na dekadę przed niemiecką reformą walutową w 1948 roku zarówno w literaturze, jak i w praktyce wiele mówiono o tzw. *Bewegungsbilanz*, czyli zmianach w pozycjach bilansowych (bilansie zmian) jednostki, a więc o próbach dynamicznego ujęcia rachunku prze-

lub mniejszej z dwóch wartości: kosztu historycznego lub wartości rynkowej; wprowadzono także wymóg stosowania metody bezpośredniej przy sporządzaniu sprawozdania z przepływu środków pieniężnych, niezależnie od rodzaju działalności.

2) Ogół transakcji podzielono na działalność biznesową (operacyjną i inwestycyjną) i finansową; grupy i podgrupy przepływów pieniężnych w każdej działalności określał wzór; w obrębie każdej działalności musiały być prezentowane specyficzne sumy częściowe, sumy ogółem oraz wpływy i wydatki netto.

3) Sprawozdanie obejmowało co najmniej rok ubiegły, rok bieżący oraz prognozę na następne sześć miesięcy; dane dotyczące roku bieżącego były zazwyczaj prezentowane w podziale na dwa półrocza.

4) Sprawozdanie nie podlegało badaniu i nie było uwzględniane w opinii biegłego rewidenta.

5) Przy prezentacji przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej wymagano zastosowania metody bezpośredniej. Jednakże ani wpływy, ani wydatki netto z działalności operacyjnej nie były oddzielnie identyfikowane. Tworzyły one, wspólnie z przepływami inwestycyjnymi, kategorię przepływów z działalności biznesowej. Takie hybrydowe połączenie było specyficzne dla japońskiego rozwiązania w zakresie przepływów funduszy.

[98] Za: W. Busse von Colbe, *Funds Flow Statement*, [w:] *Handbook of German...*, s. 1001–1002.

pływów funduszy[99]. W połowie lat 60. XX wieku, pod wpływem literatury angloamerykańskiej, zaczęto formułować w Niemczech wzory sprawozdania, odrębnie pokazującego zarówno fundusze płynne, jak i źródła oraz kierunki ich wykorzystania[100]. W krajach niemieckojęzycznych pojęcie „rachunek przepływów kapitałowych" (*Kapitalflußrechnung*) jest używane:

1) w szerokim tego słowa znaczeniu – jako różnorodne zapisy na kontach księgowych, dotyczące okresowych źródeł i wykorzystania funduszy;

2) w wąskim znaczeniu – jako prezentacja tabelaryczna zmian w funduszach płynnych lub możliwych do realizacji pieniężnej w krótkim czasie aktywów, wyrażonych wartościowo, z uwzględnieniem czynników powodujących te zmiany[101].

Mimo rekomendacji zunifikowanej formy takiego sprawozdania w 1978 roku przez Instytut Biegłych Rewidentów w Niemczech (Institut der Wirt-schaftsprüfer in Deutschland e.V. – IDW), zarówno sposób jego prezentacji przez niemieckie przedsiębiorstwa, jak i przyjęte w nim kryteria klasyfikacyjne nie były jednak porównywalne. Dyrektywy niemieckie z 1985 roku nie regulowały zasad sporządzania i prezentacji rachunku przepływów finansowych. Mimo to niemiecki sposób formowania współczesnego kształtu rachunku przepływów funduszy wywarł istotny wpływ na ewolucję podejścia do ich raportowania w Europie, szczególnie w pierwszej połowie XX wieku. Typowe niemieckie podejście do sprawozdawczości przepływów kapitałowych przedstawia rysunek 2.4.

Warto dodać, że w Niemczech małą popularnością cieszyła się forma rachunku przepływu funduszy oparta na wydzielaniu rodzajów działalności[102]. Tak jak na całym świecie, również i w tym kraju krytyka rachunku przepływów finansowych koncentrowała się na niejednoznaczności pojęcia „fundusze", a co za tym idzie, na różnych możliwościach jego definiowania.

W skali międzynarodowej także podejmowano kroki w kierunku harmonizacji zasad stosowania rachunku przepływów finansowych. Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASC) wydał w październiku 1977 roku Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 *Sprawozdanie o zmianach w sytuacji finansowej*[103].

---

[99] *Ibidem*, s. 1002.

[100] L. Kopczyńska, *Sprawozdanie z przepływów kapitałowych jako uzupełnienie rocznych sprawozdań finansowych w Niemczech*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 42, s. 25–40.

[101] W. Busse von Colbe, *Funds Flow Statement*, [w:] *Handbook of* German..., s. 1004.

[102] Niemieckie sprawozdanie z przepływów kapitałowych było zazwyczaj dzielone na sześć sekcji: 1. *Cash Flow*; 2. Fundusze rozdysponowane; 3. Finansowanie krótkoterminowe; 4. Inne transakcje finansowe; 5. Wzrost płynności (poz. 1÷ 4); 5. Zmiany w płynności. Zob. szerzej: *Ibidem*, s. 1006.

[103] International Accounting Standard No. 7, *Statement of Changes in Financial Position*, IASC, October 1977.

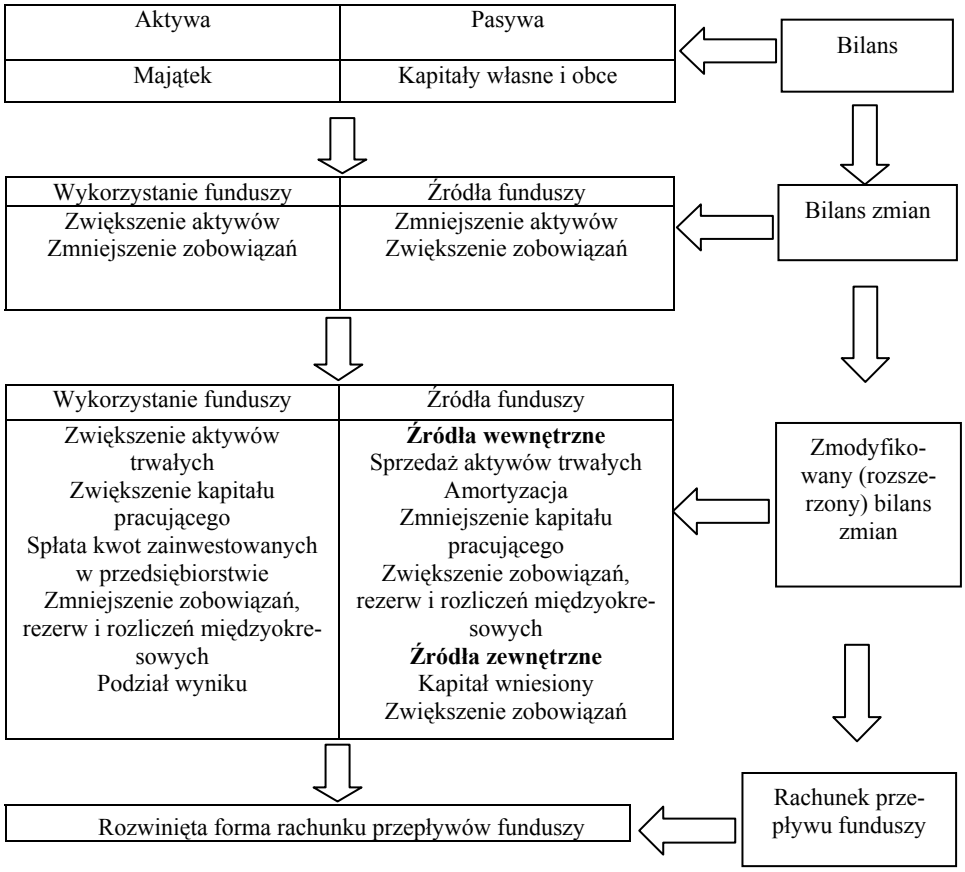

Rys. 2.4. Rachunek przepływów kapitałowych – podejście niemieckie

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie W. Busse von Colbe, *Funds Flow Statement*, [w:] *Handbook of German Business Management*, C. E. Poeschel, Stuttgart-Springer, Berlin--Heideberg 1990, s. 1000–1012.

Reasumując, sprawozdania z przepływu funduszy, sporządzane przez przedsiębiorstwa na całym świecie począwszy od połowy XIX wieku aż do początku lat 70. XX wieku, według opinii większości teoretyków i praktyków rachunkowości nie spełniły pokładanych w nich nadziei. Miały przeciwdziałać niedostatkom rachunkowości memoriałowej i stać się uzupełnieniem obrazu zyskowności przedsiębiorstwa o informacje pozwalające na ocenę jego wypłacalności, a spowodowały przede wszystkim ogólnoświatową debatę na temat sposobów i zasadności definiowania pojęcia funduszy. Jednak w wyniku wieloletnich doświadczeń, badań i ścierania się różnych poglądów i koncepcji powoli wyłoniła się najważniejsza forma rachunku przepływu funduszy – podejście kasowe, w którym fundusze zostały zdefiniowane jako środki pieniężne i ich ekwiwalenty.

2.3. Krytyka podejścia funduszowego jako fundament rachunku przepływów pieniężnych

Jak wcześniej wspomniano, podejście funduszowe zastosowane w sprawozdawczości przepływów zostało poddane zasadniczej krytyce zarówno przez środowiska akademickie, jak i przez praktyków rachunkowości i zarządzania finansami. Amerykańska Opinia Rady ds. Zasad Rachunkowości (APB) nr 3 została generalnie źle oceniona przez profesjonalne środowisko rachunkowości[104]. Z kolei Opinia Rady ds. Zasad Rachunkowości (APB) nr 19, ograniczając stosowanie kasowej koncepcji funduszy do sytuacji, w których wszystkie pozycje niepieniężne zostały właściwie skorygowane, po raz kolejny podzieliła to środowisko w sądach na temat przystawalności tej regulacji do realiów amerykańskiego biznesu. Jedni twierdzili, że jest to powrót do praktyk XIX wieku, inni zaakceptowali zmiany, uznając je za prawidłowy i nieunikniony kierunek rozwoju rachunkowości przepływów.

Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów Anglii i Walii (Institute of Chartered Accountants in England and Wales – ICAEW) przeprowadził badanie raportów finansowych przedsiębiorstw za lata 1973–1978 i stwierdził szybkie tempo adaptacji sprawozdania ze źródeł i wykorzystania funduszy w Wielkiej Brytanii. Wyniki badania przedstawiono w tabeli 2.12[105].

Tabela 2.12. Sporządzanie sprawozdania ze źródeł i wykorzystania funduszy w Wielkiej Brytanii w latach 1973–1978

Rok obrotowy	Liczba podmiotów sporządzających sprawozdanie ze źródeł i wykorzystania funduszy	Odsetek badanej próby (w %)
1973/74	153	51
1974/75	219	73
1975/76	256	85
1976/77	289	96
1977/78	300	100

Ź r ó d ł o: *Survey of Publisher Accounts*, ICAEW, London 1978, s. 182.

L.G Rosen i D.T. DeCoster twierdzili, że podstawową przyczyną zamieszania wokół zarówno interpretacji, jak i sporządzania rachunku przepływów finansowych był „brak jednoznacznego stanowiska w tej sprawie znaczących ciał

[104] Por. np.: L.G. Rosen, D.T. DeCoster, *Funds Statements*..., s. 135–137; G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting*..., s. 64–65.

[105] Badaniu poddano 300 podmiotów gospodarczych. Zob. szerzej *Survey of Publisher Accounts*, ICAEW, London 1978, s. 179–187.

opiniotwórczych"[106]. Wydaje się również, że oczekiwania w stosunku do tego sprawozdania były zbyt wygórowane[107]. Ponadto niektórzy autorzy wskazywali sytuacje, w których konwencjonalny rachunek przepływów funduszy był niewystarczający lub wręcz niewłaściwy, np. w instytucjach finansowych czy przedsiębiorstwach obrotu nieruchomościami[108]. K. Someya uważał, że „tak, jak problemy związane z rachunkowością zajmującą się dokonaniami jednostki – jej zyskownością – koncentrują się wokół rachunku zysków i strat, tak rachunkowość »funduszowa« wiąże się z rozwojem praktyki rachunku przepływów funduszy"[109]. *Notabene*, powyższe stwierdzenie spotkało się z ostrym protestem wielu autorów. L.G. Rosen i D.T. DeCoster przytaczają stwierdzenie W.J. Vattera (z 1947 roku), że w rzeczywistości rachunkowość przepływów finansowych nie ma nic wspólnego z rachunkowością w ujęciu funduszowym. Podnoszone zastrzeżenia wydają się być niepotrzebne, ponieważ K. Someya z pewnością nie miał tu na myśli rachunkowości w ujęciu funduszowym (*Funds Accounting* lub *Flow Approach Accounting*).

Według R.K. Jaedicke'a i R.T. Sprouse'a Opinia Rady ds. Zasad Rachunkowości nr 19 była krokiem w dobrym kierunku, szczególnie w warunkach inflacji[110]. Dziesięć lat później w *Sandilands Report* podkreślono wyraźnie, że spółka może osiągać zyski i niezależnie od tego mieć problemy finansowe, spowodowane zaburzeniami płynności i wypłacalności, a nawet ogłosić upadłość z powodu braku środków pieniężnych. Stanowiło to dodatkowy argument na rzecz sporządzania rachunku przepływów finansowych[111].

Na poziomie koncepcji sprawozdania z przepływów funduszy, rozważanej najczęściej w formacie: źródła – wykorzystanie funduszy – zmiana stanu funduszy, z reguły nie zajmowano się metodologią czy podziałem na rodzaje działalności, chociaż niektórzy autorzy analizowali te zagadnienia na potrzeby rachunku przepływów finansowych już w drugiej połowie lat 70. ubiegłego wieku[112].

Rachunek przepływów funduszy nie spełnił jednak przypisywanych mu funkcji i nigdy nie został uznany za satysfakcjonujący. Całemu okresowi sporzą-

---

[106] L.G. Rosen, D.T. DeCoster, *Funds Statements*..., s. 124.

[107] Ta opinia przewija się w prawie całej literaturze przedmiotu od lat 20. do lat 90. ubiegłego wieku.

[108] R.W. Knox, *Statements of Source and Application of Funds*, ICAEW, London 1977, s. 76–85.

[109] K. Someya, *The Development of Funds Flow Accounting*, [w:] M.J.R. Gaffikin (ed.), *Contemporary Accounting Thought: Essays in Honour of R. J. Chambers*, Prentice-Hall, Sydney 1984, s. 124.

[110] R.K. Jaedicke, R.T. Sprouse, *Accounting Flows, Income, Funds and Cash*, Prentice-Hall, New Jersey 1965, s. 125.

[111] Zob. szerzej: *Sandilands Report on Inflation Accounting: Report of the Inflation Accounting Committee*, HMSO, London 1975, a także R.W. Knox, *Statements of Source*..., s. 1.

[112] *Ibidem*, s. 18–23; K. Someya, *An Introduction to Flow of*..., s. 65–87. K. Someya powołuje się wielokrotnie na publikację W.J. Vattera, *A Direct Method for the Preparation of Funds Statement*, „Journal of Accountancy" 1946, no 6.

dzania sprawozdania z przepływów finansowych towarzyszyły gorące debaty na temat jego wad, zalet i użyteczności informacyjnej. Z analizy literatury światowej oraz przeglądu badań nad przydatnością rachunku przepływów finansowych wynika, że zwolenników podejścia funduszowego było *de facto* niewielu. Na uwagę zasługują cztery ich publikacje.

J. Siegel i A. Simon[113] uważali, że rachunek przepływów finansowych w znaczący sposób wspomaga zarządy spółek w dostosowywaniu bieżących decyzji gospodarczych do założonych planów strategicznych poprzez:

– powiązanie zyskowności z płynnością (często uwidaczniające głębokie kontrasty) oraz

– odnoszenie bieżących decyzji inwestycyjnych (szczególnie dotyczących krótkookresowych aktywów finansowych) do stabilności zysków spółki w przyszłości.

D.B. Byrd i S.D. Byrd[114] stali na stanowisku, że rachunek przepływów finansowych może stanowić użyteczne sprawozdanie dla małych i średnich przedsiębiorstw, wspomagając prawidłowe przewidywanie przepływów pieniężnych, umożliwiając właściwą ocenę jakości zysków, wspierając decyzje dotyczące zmian rozmiarów zdolności wytwórczych, a także pozwalając na ocenę płynności i wypłacalności jednostki oraz prezentując rzeczywisty w odczuciu autorów obraz działalności inwestycyjnej i finansowej jednostki.

Z kolei J.A. Gentry, P. Newbold i D.T. Whitford[115] uważali sprawozdanie z przepływów funduszy za element bardzo przydatny w przewidywaniu upadłości spółek. Z przeprowadzonego przez nich badania 33 spółek upadłych i 33 poprawnie działających wynikało, że w przewidywaniu najbliższej przyszłości dla przedsiębiorstw zyskownych istotne znaczenie spośród danych historycznych mają rozmiary jednostki oraz wielkość dywidend, a dla przedsiębiorstw z problemami finansowymi – inwestowanie, dywidendy i należności.

J.L. Coker[116] przekonywał o dużej przydatności historycznego rachunku przepływów finansowych w przewidywaniu przyszłych przepływów pieniężnych. W jego odczuciu informacje z bilansu były użyteczne jako podstawa prognozy jedynie w sytuacji braku środków pieniężnych i konieczności likwidacji jednostki.

W debacie na temat rachunku przepływów funduszy zdecydowanie przeważały jednak krytyczne opinie o jego formie, funkcjonalności i przydatności in-

---

[113] J. Siegel, A. Simon, *The Statement of Changes in Financial Position: A Vital Clue to a Company's Financial Health*, „National Public Accountant" 1981, vol. 26, no 6, s. 22–26.

[114] D.B. Byrd, S.D. Byrd, *Using the SCFP*, „Journal of Small Business Management" 1986, vol. 24, no 2, s. 31–38.

[115] J.A. Gentry, P. Newbold, D.T. Whitford, *Funds Flow Components, Financial Ratios and Bancruptcy*, „Journal of Business Finance & Accounting" 1987, vol. 14, no 4, s. 595–606.

[116] J.L. Coker, *What Balance Sheets Actually Tell You*, „Credit & Financial Management" 1986, vol. 88, no 8, s. 22–24.

formacyjnej. W 1981 roku H.K. Han stwierdził wręcz: „w mojej opinii większość publikowanych sprawozdań z przepływu funduszy jest myląca i niejasna”[117]. Brytyjscy krytycy podejścia funduszowego, tacy jak: R.A. Rayman[118], G. Holmes[119], P. Taylor[120], J. Mason[121], A.F. Smith[122] czy P. Robins i F. Mitchell[123] do jego głównych wad zaliczyli niewłaściwie określone cele tego sprawozdania, a także niejednoznaczność i niejasność jego układu oraz poszczególnych pozycji[124]; nie zaproponowali jednak rozwiązań alternatywnych.

We wczesnych latach 70. XX wieku szeroko dyskutowano natomiast nad możliwościami najbardziej użytecznego zdefiniowania funduszy oraz przyjęcia optymalnego formatu sprawozdania. W amerykańskim nurcie tych dyskusji zabrali głos między innymi: P.E. Fess i J. Weygandt, J.H. Regazzi, M. Stark, R.I. Warren i J. White, G.K. Rakes i W.G. Shenken, S.C. Yu, H.V. Roberts i D. Gabhard oraz E. Henry[125]. Z kolei w Australii R.C. Clift[126] zapoczątkował szeroką debatę na temat celów i zawartości rachunku przepływów finansowych, której wyniki potwierdziły krytyczne opinie publikowane w periodykach fachowych Wielkiej Brytanii, Stanów Zjednoczonych i Kanady.

---

[117] K.H. Han, *The Funds Statement and Cash Flows*, „SES Journal” (Singapore) 1981, October, s. 17.

[118] Por. R.A. Rayman, *Accounting Reform: Standarization, Stabilization or Segregation*, „Accounting and Business Research” 1971, vol. 1, no 4, s. 300–308.

[119] Por. G. Holmes, *Standarise Funds Statements*, „Accountancy” 1976, vol. 87, no 995, s. 88–94.

[120] P. Taylor, *Published Funds Statements and SSAP 10*, „Accountancy” 1979, vol. 90, no 1034, s. 95–98.

[121] J. Mason, *Funds Statements: Time to End the Confusion*, „Accountancy” 1983, vol. 94, no 1084, s. 95–99.

[122] A.F. Smith, *Funds Flow Statements Revamped*, „Management Accounting” (UK) 1985, vol. 63, no 10, s. 25–29.

[123] P. Robins, F. Mitchell, *Funds Statement Needs Revision*, „Accountancy Age” 1985, 21 February, s. 18.

[124] Na przykład A.F. Smith uważał, że zarząd powinien mieć prawo wyboru definicji funduszy, najwłaściwszej dla odzwierciedlenia sytuacji finansowej jednostki, dopuszczając jednocześnie brak prezentacji takiego sprawozdania, jeżeli informacje z niego płynące byłyby nieistotne lub zaciemniające rzeczywisty obraz sytuacji finansowej podmiotu. Por. A.F. Smith, *Funds Flow...*, s. 27.

[125] Zob. P.E. Fess, J. Weygandt, *Cash Flow Presentation – Trends, Recommendations*, „Journal of Accountancy” 1969, August, s. 52–59; J.H. Regazzi, *Why Aren't Financial Statements Understood?*, „Journal of Accountancy” 1974, April, s. 48–55; M. Stark, *Funds – Working Capital or Cash?*, „Michigan CPA” 1975, May–June, s. 23–25; R.I. Warren, J. White, *Cash Flow Information: Towards a More Useful Statement of Changes in Financial Position*, „National Public Accountant” 1975, February, s. 10–34; G.K. Rakes, W.G. Shenken, *User Responses to APB 19*, „Journal of Accountancy” 1972, September, s. 91–94; S.C. Yu, *A Flow of Resources Statement for Business Enterprises*, „Accounting Review” 1969, June, s. 571–582; H.V. Roberts, D. Gabhard, *Statement of Funds: A Glimpse of the Future?*, „Journal of Accountancy” 1972, April, s. 49–54; E. Henry, *A New Funds Statement for Greater Disclosure*, „Journal of Accountancy” 1975, vol. 139, no 4, s. 56–62.

[126] Zob. szerzej R.C. Clift, *The Funds Statement*, Australian Accountants Foundation, Melbourne 1979.

Na uwagę zasługują również poglądy autorów podręczników akademickich z zakresu rachunkowości – amerykańskich, australijskich, a zwłaszcza brytyjskich, które znacząco wpłynęły na ukształtowanie krytycznego spojrzenia na rachunki przepływów funduszy w latach 70. i 80. XX wieku. Tabela 2.13 zawiera przegląd stanowisk wybranych autorów.

Tabela 2.13. Poglądy przedstawicieli świata akademickiego na rachunek przepływów finansowych w latach 1965–1981

Autor / autorzy	Rok publikacji	Poglądy
1	2	3
R.K. Jaedicke i R.T. Sprouse[127]	1965	Uważali się za zdecydowanych zwolenników rachunku przepływów finansowych, zwracając jednocześnie uwagę, że rozumienie funduszy w kategoriach kapitału pracującego nie jest najwygodniejszym rozwiązaniem; zaproponowali, aby fundusze rozważać w kategoriach wszystkich zasobów finansowych jednostki.
R.T. Sprouse[128]	1971	Uważał, że rachunek przepływów finansowych to nic innego, jak wykaz pozycji wpływających na zmiany w kapitale pracującym jednostki, co niewiele ma wspólnego z analitycznym narzędziem oceny płynności i wypłacalności.
A.D. Barton[129]	1975	Twierdził, że jeżeli zarząd nie ma doskonałej wiedzy na temat przyszłości podmiotu, to prognozy długoterminowe są zazwyczaj sporządzane na podstawie danych o przepływach finansowych, a nie pieniężnych.
T.A. Lee[130]	1975	Jako czołowy przedstawiciel nurtu rachunkowości przepływów pieniężnych zdecydowanie opowiadał się za wprowadzeniem rachunku przepływów pieniężnych, argumentując, że każda transakcja powodująca zmiany w aktywach pieniężnych i / lub w pasywach jednostki jest przepływem funduszy, jeżeli dopuszcza się możliwość memoriałowego rozumienia tej kategorii.
L.E. Rockley[131]	1975	Uważał, że skupianie uwagi na przepływach finansowych, które często okazują się jedynie inną formą odwzorowania strumieni memoriałowych, oddala użytkownika od prawdziwej analizy strategii finansowej podmiotu; opowiadał się za przejściem do sporządzania rachunku przepływów pieniężnych.

[127] Por. R.K. Jaedicke, R.T. Sprouse, *Accounting Flows*..., s. 78.

[128] Zob. R.T. Sprouse, *The Balance Sheet – Embodiment of the Most Fundamental Aspects of Accounting Theory*, [w:] S.A. Zeff, T.F. Keller (ed.), *Financial Accounting Theory*, McGraw-Hill, New York 1971, s. 168. Warto zwrócić uwagę, że w 1965 roku opinia R.T. Sprouse'a była nieco odmienna (por. tab. 2.13).

[129] A.D. Barton, *The Anatomy of Accounting*, University of Queensland 1975, s. 263.

[130] T.A. Lee, *Modern Financial Accounting*, Nelson, London 1975, s. 176.

[131] L.E. Rockley, *The Meaning of Balance Sheets and Company Reports*, Business Books, London 1975, s. 93.

Tabela 2.13. (cd.)

1	2	3
F. Wood[132]	1975	Nie był do końca jednoznaczny w swoich poglądach; twierdził, że jest to sprawozdanie potrzebne do analizy zmian w zasobach jednostki lub w kapitale pracującym; później wyrażał pogląd identyczny z opinią R.J. Bristona.
M.W. Glautier, G. Underdown, A.C. Clark[133]	1978	Twierdzili, że użytkownik, mówiąc o funduszach, zawsze ma na myśli środki pieniężne, co oznacza, że sprawozdanie, w którym zamiast gotówki występuje kapitał pracujący jest dla niego niejasne i mylące oraz często przynosi brzemienne skutki.
W. Reid i D.R. Myddleton[134]	1978	Krytykowali brytyjski standard SSAP 10 przede wszystkim za dopuszczenie wykazywania pozycji w ujęciu netto; uważali, że w wielu przypadkach nie można uzgodnić zmian w kapitale pracującym, otrzymanych w rachunku przepływów, z tymi samymi zmianami w bilansie.
P. Bird[135]	1979	Uważał, że rachunek przepływów finansowych rzuca trochę światła na charakter pozycji w nim uwzględnionych, ale niektóre z nich, np. kredyt w rachunku bieżącym, traktuje zbyt dowolnie i w sposób niezrozumiały.
T. McNamara[136]	1979	Uważał takie sprawozdanie za przestarzałe ujęcie typu „skąd przyszło – na co poszło" w formacie nieprzystającym do rzeczywistości gospodarczej.
J. Bull[137]	1980	Twierdził, że rachunek przepływów finansowych jest narzędziem użytecznym w analizach finansowych wyłącznie dlatego, że wiedza analityka finansowego jest wystarczająca, aby wartości memoriałowe w tym rachunku przekształcić do postaci strumieni pieniężnych, czego nie potrafi zrobić „przeciętny" użytkownik.
R.J. Briston[138]	1981	Uważał rachunek przepływów finansowych za uporządkowaną formę prezentacji zmian bilansowych, nie generujących nowej informacji dla użytkowników.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W podsumowaniu przeprowadzonych rozważań należy ponownie podkreślić, że standardy dotyczące przepływów finansowych nigdy nie zostały uznane za satysfakcjonujące i były wielokrotnie poddawane ostrej krytyce. Podstawowe

[132] F. Wood, *Business Accounting 2*, Longman, London 1975, s. 801.
[133] M.W. Glautier, G. Underdown, A.C. Clark, *Basic Accounting Practice*, Pitman, London 1978, s. 138.
[134] W. Reid, D.R. Myddleton, *The Meaning of Company Accounts*, Gower, Aldershot 1978, s. 211.
[135] P. Bird, *Understanding Company Accounts*, Pitman, London 1979, s. 16.
[136] T. McNamara, *Numeracy and Accounting*, M&E Becbooks, Plymouth 1979, s. 315.
[137] J. Bull, *Accounting in Business*, Butterworths, London 1980, s. 461.
[138] R.J. Briston, *Introduction to Accountancy & Finance*, Macmillan, London 1981, s. 148.

zarzuty, oprócz niejednoznaczności samego pojęcia „fundusze", można sformułować w następujący sposób:

1) nie podano obowiązującej formy sprawozdania, co w rezultacie spowodowało różne interpretacje treści standardów, a co za tym idzie, różne rozwiązania w poszczególnych podmiotach;

2) zastosowanie różnych rozwiązań (przede wszystkim różnych form sprawozdania) powodowało brak porównywalności sprawozdań, a tym samym ewidentnie zmniejszało użyteczność płynących z nich informacji;

3) elastyczność i niejednoznaczność definicji, a także poszczególnych zaleceń standardów czasami wręcz uniemożliwiała porównywalność generowanych informacji;

4) informacje finansowe z tego sprawozdania nie w pełni odpowiadały zapotrzebowaniu zgłaszanemu przez użytkowników; oczekiwano informacji o nieco innym nachyleniu, a nie wyłącznie sprawozdania o zmianach w aktywach bieżących netto.

W związku z powyższymi zarzutami uwaga specjalistów w dziedzinie rachunkowości i finansów coraz częściej koncentrowała się na odwzorowaniu w sprawozdawczości finansowej przepływów środków pieniężnych.

3. Ewolucja podejścia kasowego (*Cash Flow*) w rachunku przepływów

3.1. Rachunek przepływów pieniężnych jako najpełniejsza forma podejścia funduszowego – propozycje na fali krytyki przepływów finansowych

Wielu krytyków rachunku przepływów finansowych skupiło się na identyfikowaniu i argumentowaniu wad takiego podejścia. Konstruktywny wkład w ewolucję rachunkowości przepływów pieniężnych wnieśli jednak badacze, którzy na bazie krytyki podejścia funduszowego przedstawili propozycje zmian; spośród nich należy wymienić przede wszystkim L.C. Heatha, profesora Uniwersytetu Waszyngtońskiego. Z uwagi na jego wkład w proces kształtowania prawidłowej i użytecznej informacji finansowej, przydatnej w analizie wypłacalności jednostki, warto poświęcić nieco więcej uwagi jego poglądom w zakresie rachunkowości przepływów.

Bezpośrednio przed ukazaniem się w 1978 roku kultowej wręcz dziś monografii *Financial Reporting and Evaluation of Solvency*[139] autor ten podsumował swoje dotychczasowe krytyczne przemyślenia w artykule *Let's Scrap the Funds*

[139] Zob. L.C. Heath, *Financial Reporting and the Evaluation of Solvency*, Accounting Research Monograph No. 3, AICPA, New York 1978.

Statement (*Oddajmy rachunek przepływów finansowych na makulaturę*)[140]. Zwrócił w nim uwagę na fakt, że wielu księgowych upatruje przyczyn dotychczasowego stanu rzeczy przede wszystkim w definiowaniu terminu „fundusz". Pisał on między innymi: „Moim zdaniem, problemem podstawowym nie jest kwestia definicji. Konsekwencje wynikające z mylącego, zagmatwanego charakteru definicji pojęcia »fundusze« są jedynie symptomem poważniejszego problemu: mylącego charakteru celów stawianych przed rachunkiem przepływu funduszy. Rozwiązanie problemu nie tkwi zatem w zredefiniowaniu pojęcia »fundusze«, ale w konieczności »oddania na makulaturę« rachunku przepływu funduszy. Należy zidentyfikować cele, które poprzez to sprawozdanie próbowano, lecz nie zdołano osiągnąć i zredefiniować je, tworząc nowe sprawozdanie, które postawione przed nim cele osiągnie"[141].

W monografii *Financial Reporting and Evaluation of Solvency* L.C. Heath przeprowadził kompleksową krytykę ówczesnych rachunków przepływu funduszy jako produktu niejednoznacznego w swojej roli i o niejasnej, a czasem nawet mylącej wartości poznawczej. Zarówno we wspomnianym wcześniej artykule, jak i w monografii autor zaproponował zastąpienie rachunku przepływów finansowych trzema odrębnymi sprawozdaniami:

1) rachunkiem podstawowych wpływów i wydatków (sprawozdaniem z działalności operacyjnej);

2) sprawozdaniem ze zmian w kredytach i finansowaniu własnym (sprawozdaniem z działalności finansowej) oraz

3) sprawozdaniem ze zmian w aktywach długoterminowych (sprawozdaniem z działalności inwestycyjnej)[142].

W odpowiedzi na propozycje L.C. Heatha, J.A. Largay i C.P. Stickney zwrócili uwagę na cztery ważne kwestie[143]:

1) L.C. Heath akceptuje najważniejsze cele sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, określone w Opinii Rady ds. Zasad Rachunkowości (APB) nr 19, mimo że wcześniej uznawał je za nieosiągalne;

2) nie można propozycji zastąpienia jednego sprawozdania trzema nowymi traktować jako usprawnienia;

3) rachunek wpływów i wydatków ma ograniczoną zawartość informacyjną i oznacza raczej powrót do rachunkowości „przed-memoriałowej";

4) podstawa rachunku w postaci kapitału pracującego jest lepsza niż podstawa kasowa, ponieważ eliminuje skutki wrażliwości tej ostatniej (fluktuacji

---

[140] L.C. Heath, *Let's Scrap the Funds Statement*, „Journal of Accountancy" 1978, October, s. 94–103.

[141] *Ibidem*, s. 94.

[142] Zob. szerzej L.C. Heath, *Financial Reporting*..., s. 109–136.

[143] J.A. Largay III, C.P Stickney, *Cash Flows, Ratio Analysis and the W.T Grant Company Bankruptcy*, „Financial Analysts Journal" 1980, July–August, s. 51–63.

pieniądza w czasie wynikającej z prostego cyklu „od środków pieniężnych do środków pieniężnych").

J.A. Largay i C.P. Stickney stwierdzili również, że trudniej jest manipulować elementami kapitału pracującego niż środkami pieniężnymi.

L.C. Heath uważał, że cele stawiane przed rachunkiem przepływów funduszy są logiczne, ale w praktyce niejasne[144]. Należy przypomnieć, że według Opinii Rady ds. Zasad Rachunkowości (APB) nr 19 celem rachunku przepływów funduszy było:

1) „wykazanie przepływów z działalności inwestycyjnej i finansowej jednostki (co obejmuje również wielkość funduszy generowanych w ramach działalności operacyjnej) w ciągu danego okresu;

2) ujawnienie danych o zmianach w sytuacji finansowej jednostki w ciągu danego okresu"[145].

Zdaniem L.C. Heatha pierwszy cel był niejasny, natomiast drugi – niemożliwy do osiągnięcia. Zwrócił on też uwagę na inne formułowane w literaturze przedmiotu cele, jak np. przedstawienie sposobu rozdysponowania zysków jednostki. W jego opinii żadne sprawozdanie nie było w stanie w pełni to pokazać[146]. Krytykując poglądy między innymi P. Masona, A. Patona i W.A. Patona oraz A.B. Carsona[147], L.C. Heath stwierdził jednocześnie, że z lektury Opinii nr 19, a także innych opracowań na ten temat, wynikało, że szczegółowe oczekiwania w stosunku do rachunku przepływów funduszy dotyczyły:

– raportowania zmian w zasobach finansowych rozumianych jako środki pieniężne i zbliżone do nich,

– zmian w strukturze kapitału (pasywów),

– zmian w aktywach długoterminowych jednostki, tj. w rzeczowych aktywach trwałych, wartościach niematerialnych i prawnych oraz inwestycjach długoterminowych.

Uznał on wymienione wyżej oczekiwania za oczywiste i w pełni uzasadnione. Uważał przy tym, że niepotrzebnie wymaga się, aby rachunek przepływów finansowych ujmował wiele nieistotnych informacji, w wielu przekrojach i rodzajach, co w efekcie prowadzi do utraty przez niego walorów poznawczych i powoduje, że jest nieprzydatny.

L.C. Heath przekonał wielu teoretyków i praktyków, że zdolność podmiotów do spłaty zadłużenia zależy przede wszystkim od ich zdolności do genero-

---

[144] Prawdopodobnie przemyślał on uwagi i argumenty J.A. Largaya i C.P. Stickneya.

[145] APB Opinion No. 19 *Reporting Changes*..., s. 2.

[146] L.C. Heath, *Let's Scrap*..., s. 96.

[147] Por. P. Mason, *Cash Flow Analysis and the Funds Statement*, Accounting Research Study No. 2, AICPA, New York 1961, s. 49–69; A. Paton, W.A. Paton Jr., *Corporation Accounts and Statements*, Macmillan, New York 1955, s. 440–491; A.B. Carson, *A Source and Application of Funds Philosophy of Financial Accounting*, „Accounting Review" 1949, April, s. 160–241.

wania przepływów pieniężnych w przyszłości, a przyszłe wpływy niekoniecznie muszą zależeć od zyskowności przedsiębiorstwa. Powszechne uznanie znalazło jego słynne stwierdzenie: „Kryzysy finansowe przełomu lat 60. i 70. XX wieku uświadomiły nam, że długów nie spłaca się zyskami, tak samo, jak kryzysy lat 30. pokazały, że zobowiązania bieżące nie muszą być spłacane z bieżących aktywów”[148].

Powszechna jest świadomość trudności towarzyszących wprowadzanym zmianom; zwłaszcza na początku wywołują one duży opór środowiska. Jednak z przeprowadzonych badań wynika, że wiele przedsiębiorstw już w okresie publikowania projektów Wytycznych Standardów Rachunkowości Finansowej nr 95 (Statement of Financial Accounting Standards – SFAS) wprowadziło w swoich sprawozdaniach pojęcie funduszy w rozumieniu środków pieniężnych i ich ekwiwalentów[149]. Bez względu na różnorodność opinii na temat nowego wymiaru sprawozdawczości przepływów, monografia L.C. Heatha stała się ważną pozycją w amerykańskim środowisku biznesowym lat 80. XX wieku, „stanowiącą znaczący wkład w dorobek FASB”[150].

W Wielkiej Brytanii fundamenty rachunkowości przepływów pieniężnych powstały głównie dzięki pracom G.H. Lawsona i T. Lee[151]. Zakrojone na szeroką skalę badania T. Lee, zwłaszcza prowadzone wspólnie z D. Tweedie[152], mery-

---

[148] L.C. Heath, *Financial Reporting*…, s. 78. Poglądy autora znalazły wielu zwolenników, jednak w opiniach nadsyłanych do działu profesjonalnych komentarzy „Journal of Accountancy” w większości przypadków broniono podejścia funduszowego.

[149] Por. np.: L. Braiotta Jr., *Cash Basis Statement of Changes*, „CPA Journal” 1984, vol. 54, no 8, s. 34–40; Ch.H. Gibson, M.M. Kruse, *The Statement of Changes in Changing*, „Woman CPA” 1984, vol. 46, no 4, s. 24–28; J.E. Ketz, J.A. Largay III, *Reporting Income and Cash Flows from Operations*, „Accounting Horizons” 1987, vol. 1, no 2, s. 9–17.

[150] B. Barlev, J. Livnat, *The Statement of Changes in Financial Position: Its Relationship with Security Prices*, „Journal of Business Finance & Accounting” 1986, Summer, s. 225.

[151] Spośród bardzo wielu ich opracowań warto wymienić następujące publikacje: G.H. Lawson, *The Rationale of Cash Flow Accounting*, referat prezentowany na IX Kongresie European Federation of Financial Analysts Societies, Brighton, May 1976; G.H. Lawson, *Cash Flow Accounting*, „Accountant” 1971, 28 October, s. 586–589 oraz 4 November, s. 620–622; G.H. Lawson, *A New Approach to Cash Flow Analysis*, „Accountant” 1983, 10–17 February, s. 13–20; T.A. Lee, *A Case for Cash Flow Reporting*, „Journal of Business Finance” 1972, vol. 4, no 2, s. 27–36; T. Lee, *Cash Flow Accounting*, Van Nostrand Reinhold, New York 1984; T.A. Lee, *Funds Statements and Cash Flow Analysis*, „Investment Analyst” 1978, October, s. 13–21; T.A. Lee, *A Note on Users and Uses of Cash Flow Information*, „Accounting and Business Research” 1983, Spring, s. 112–137; T.A. Lee, *Reporting Cash Flows and Net Realisable Values*, „Accounting and Business Research” 1981, Spring, s. 163–170. Należy zwrócić uwagę, że przywołana tutaj pozycja *Cash Flow Accounting* autorstwa T. Lee jest bodajże jedyną zwartą publikacją książkową z tego okresu, opisującą założenia i procedury funkcjonowania rachunkowości przepływów pieniężnych w jednostce gospodarczej. Uważa się, że wywarła ona znaczący wpływ na współczesny kształt sprawozdawczego ujęcia przepływów pieniężnych nie tylko w Wielkiej Brytanii, ale także w innych krajach oraz w ujęciu międzynarodowym.

[152] Zob. szerzej np.: T.A. Lee, D.P. Tweedie, *Accounting Information: An Investigation of Private Shareholder Usage*, „Accounting and Business Research” 1975, Autumn, s. 280–291;

toryczne dyskusje na łamach periodyków, a szczególnie polemiki z D. A. Egginton[153] stanowią do dziś niewyczerpane źródło wiedzy o korzeniach podejścia kasowego do sprawozdawczości przepływów i jej rozwoju w latach 70. i 80. ubiegłego wieku. Wypada tylko żałować, że w Polsce znajomość prac o tak dużym znaczeniu merytorycznym jest niewielka.

Również wielu innych autorów przedstawiało własne propozycje sposobu ujmowania informacji o przepływach w sprawozdaniu finansowym. B. E. Ismail i J.C. Rae proponowali podział przepływu funduszy według rodzajów działalności, nie ustosunkowując się jednocześnie ani do celu sprawozdania, ani do pojęcia „fundusz"[154]. J.E. Ketz i R.F. Kochanek[155], S.J. Golub i H.D. Hoffman[156], E.P. Swanson i R. Vangermeersch[157] oraz J.V. Bryant[158] zaproponowali przeformułowanie rachunku przepływów funduszy, rekomendując nowe formaty sprawozdania, w ich odczuciu bardziej zrozumiałe i przejrzyste.

Najdalej w swojej krytyce posunął się P.N. Mc Monnies[159], proponując „wyrzucenie na śmietnik" wszystkich dotychczas publikowanych sprawozdań jako bezwartościowych dla użytkowników oraz sporządzanie raportów opisowych jako najbardziej efektywnych w zakresie komunikowania danych użytkownikom[160].

J.W. Giese i T.P. Klammer krytykowali podejście pośrednie w rachunku przepływów funduszy, argumentując, że fundusze operacyjne powinny być

T. Lee, D.P. Tweedie, *Accounting Information: An Investigation of Private Shareholder Understanding*, „Accounting and Business Research" 1975, Winter, s. 3–17; T. Lee, D.P. Tweedie, *The Private Shareholder: His Sources of Financial Information and His Understanding of Reporting Practices*, „Accounting and Business Research" 1976, Autumn, s. 304–314.

[153] Por. np. D.A. Egginton, *Cash Flow, Profit and Performance Measures for External Reports: A Rejoinder*, „Accounting and Business Research" 1985, Spring, s. 109–112; G.H. Lawson, *The Measurement of Corporate Performance on a Cash Flow Basis: A Reply to Mr. Egginton*, „Accounting and Business Research" 1984, Winter, s. 99–108; T.A. Lee, *Cash Flow Accounting, Profit and Performance Measurement: A Response to a Challenge*, „Accounting and Business Research" 1985, Spring, s. 93–97.

[154] B.E. Ismail, J.C. Rae, *Improving Funds Flow Forecasts*, „Journal of Business Forecasting" 1984, vol. 3, no 3, s. 11–14.

[155] J.E. Ketz, R.F. Kochanek, *Funds Flow Statements*, „Financial Executive" 1982, June, s. 34–41.

[156] S.J. Golub, H.D. Hoffman, *Cash Flow: Why It Should be Stressed in Financial Reporting?*, „Financial Executive" 1984, vol. 52, no 2, s. 34–40.

[157] E.P. Swanson, R. Vangermeersch, *The Statement of Financing and Investing Activities*, „CPA Journal" 1981, November, s. 32–39.

[158] J.V. Bryant, *Proposed: A New Statement of Changes*, „Management Accounting" 1984, April, s. 49–52.

[159] P.N. Mc Monnies, *Should Financial Reports be Scrapped?*, „Accountants Magazine" 1984, December, s. 487–488.

[160] Na szczęście jego poglądy z czasem zmieniły się, czemu dał wyraz w publikacji *Making Corporate Reports Valuable*, ICAS, Edinburgh 1989.

przedstawione nie za pomocą korekt, ale metodą bezpośrednią[161]. E. Henry[162] popierał ten pogląd, dodając, że rachunek przepływów powinien przede wszystkim ujawniać przepływy funduszy dotyczące działalności inwestycyjnej i finansowej. Autorzy ci krytykowali tym samym format sprawozdania dopuszczony przez Opinię Rady ds. Zasad Rachunkowości (APB) nr 19.

A.R. Coleman[163] proponował odrębne wykazywanie funduszy generowanych wewnątrz podmiotu i w jego otoczeniu oraz sugerował uzgadnianie nadwyżki lub niedoboru funduszy z poziomem środków pieniężnych, a nie z kapitałem pracującym. Proponował również podział nakładów (a nie wydatków) kapitałowych na odtworzeniowe i rozszerzające moce produkcyjne.

Ciekawą propozycję nowego formatu sprawozdania przedstawili w 1979 roku P. Hooper i J. Page[164]. Sprawozdanie rozpoczynało się zmianą stanu środków pieniężnych na koniec poprzedniego okresu sprawozdawczego. Wartość tę korygowano następnie w trzech grupach korekt, aby w rezultacie otrzymać kwotę wyniku netto za okres objęty sprawozdaniem. Sprawozdanie obejmowało trzy poziomy:

– poziom pierwszy – korekty z tytułu wpływów i wydatków kapitałowych, czyli przepływy inwestycyjne i finansowe;

– poziom drugi, obejmujący korekty z tytułu rozliczeń międzyokresowych czynnych, biernych i przychodów, łącznie z przychodami jeszcze nie opłaconymi;

– poziom trzeci – korekty nazywane przez autorów „alokacjami księgowymi", czyli amortyzacja, wynik ze sprzedaży aktywów (przedstawiony w ujęciu brutto na poziomie pierwszym), nie podzielone zyski spółek zależnych oraz podatki odroczone.

Autorzy stwierdzili, że taki układ rachunku przepływów „w sposób przejrzysty rozgranicza realne transakcje, transakcje uznaniowe oraz alokacje księgowe"[165].

Odnośnie do sprawozdań skonsolidowanych F.D.S. Choi i A. Sondhi[166] proponowali wprowadzenie możliwości odzwierciedlenia przepływu funduszy spółek zależnych w walucie lokalnej oraz odrębne wykazanie w sprawozdaniu skutków zmiany kursów walutowych.

---

[161] Por. J.W. Giese, T.P. Klammer, *Achieving the Objectives of APB Opinion No. 19*, „Journal of Accountancy" 1974, vol. 137, no 3, s. 54–61.

[162] Zob. szerzej E. Henry, *A New Founds Statement*..., s. 59.

[163] A.R. Coleman, *Restructuring the Statement of Changes in Financial Position*, „Financial Executive" 1979, vol. 47, no 1, s. 34–42.

[164] Zob. szerzej P. Hooper, J. Page, *Better Financial Statements for Corporate Valuation*, „Management Accounting" 1979, September, s. 52–56.

[165] *Ibidem*, s. 55.

[166] Por. F.D.S. Choi, A. Sondhi, *SFAS No. 52 and the Funds Statement*, „Corporate Accounting" 1984, Spring, s. 46–56.

Zaprezentowane powyżej krytyczne opinie o rachunku przepływów finansowych dotyczą zarówno niejasności wokół celów jego sporządzania, jak i braku precyzyjnego zdefiniowania pojęcia „fundusze". Propozycje formułowane na fali krytyki w większości zmierzały w kierunku zastąpienia rachunku przepływów funduszy podejściem kasowym. Oznaczało to między innymi traktowanie pojęcia fundusz w kategoriach środków pieniężnych i ich ekwiwalentów. Paradoksalnie, definicja funduszy zaproponowana w 1925 roku przez H.A. Finneya: „jako coś więcej niż środki pieniężne" okazała się jedyną słuszną, mimo generalnie jej ogólnikowości.

3.2. Rozwój podejścia kasowego w sprawozdawczości przepływów

W momencie osiągnięcia porozumienia odnośnie do celów sprawozdania z przepływów oraz podstawowych definicji, podejście kasowe powoli, lecz konsekwentnie zaczęło torować sobie drogę w krajowych i międzynarodowych regulacjach rachunkowości. W 1985 roku Kanada jako pierwszy kraj anglojęzyczny zastąpiła obowiązek sporządzania rachunku przepływów finansowych obowiązkiem sprawozdawczym dotyczącym przepływów pieniężnych (dla sprawozdań finansowych sporządzonych po 1 lipca 1986 roku)[167]. Należy przypomnieć, że w Australii w 1986 roku rada standardów Accounting Standards Review Board przyjęła standard AAS 12 jako ASRB 1007, uznając sprawozdanie ze źródeł i wykorzystania funduszy za element podstawowego zbioru sprawozdań finansowych. Również w 1986 roku, na skutek wielu komentarzy i zastrzeżeń do standardu, wydano nowy Projekt ED 37. Nie zakończył on sporów na temat sposobu prezentacji przepływu funduszy w przedsiębiorstwach australijskich; nie zmieniono standardu ASRB 1007 aż do roku 1991. Wówczas Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów Australii (Institute of Chartered Accountants in Australia) oraz australijska Rada Standardów (Accounting Standards Review Board) wydały wspólny standard AAS 28/ASRB1026[168], w którym rachunek przepływów finansowych zastąpiono rachunkiem przepływów pieniężnych w sprawozdaniach finansowych dla lat kończących się po 30 marca 1991 roku.

Jednym z pierwszych krajów, które wprowadziły obligatoryjnie rachunek przepływów pieniężnych, była Nowa Zelandia – w marcu 1992 roku przyjęto nowy standard – Financial Reporting Standard No. 10 (FRS 10), który zastąpił dotychczasowy SSAP 10[169].

---

[167] Format sprawozdania bardzo przypomina ujęcie SFAS 95, jest jednak bardziej ogólny. Zob. *Canadian Institute of Chartered Accountants Handbook*, sekcja 1540.

[168] Por. G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting*..., s. 142.

[169] *Ibidem*, s. 143.

W Stanach Zjednoczonych Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB) zastąpiła w listopadzie 1987 roku obowiązującą do tego momentu Opinię nr 19, dotyczącą sporządzania sprawozdania ze zmian w sytuacji finansowej jednostki, nowymi Wytycznymi Standardów Rachunkowości Finansowej SFAS No. 95 *Statements of Cash Flows*, obowiązującymi dla sprawozdań finansowych za okres po 15 czerwca 1988 roku[170].

W Wielkiej Brytanii w okresie od lipca 1975 roku do września 1991 roku obowiązywał Standard Praktyki Rachunkowości nr 10 (Statement of Standard Accounting Practice No. 10), który, jak już wspomniano, wprowadził obowiązek prezentowania sprawozdania ze źródeł pochodzenia i wykorzystania funduszy (*Statement of Source and Application of Funds*). W lipcu 1990 roku został wydany projekt nowego standardu brytyjskiego opartego na przepływach pieniężnych (Exposure Draft No. 54)[171].

Po zebraniu komentarzy i opinii brytyjskiego środowiska profesjonalnego rachunkowości we wrześniu 1991 roku Rada Standardów Rachunkowości (Accounting Standards Board – ASB) wydała nowy dokument – Standard Sprawozdawczości Finansowej nr 1 (Financial Reporting Standard No. 1), który wprowadził obowiązek sporządzania sprawozdania z przepływów pieniężnych[172]. Standard ten zastąpił obowiązujący do tej pory SSAP 10.

Na płaszczyźnie międzynarodowej Komitet Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASC) w czerwcu 1991 roku opublikował projekt standardu dotyczącego sprawozdania z przepływów pieniężnych (Exposure Draft No. 36). Opracowano go i opublikowano w celu zebrania komentarzy i profesjonalnych opinii niezbędnych do udoskonalenia i przygotowania ostatecznej wersji standardu[173]. W październiku 1992 roku został zaakceptowany, a w grudniu 1992 roku opublikowany Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 *Rachunki przepływów pieniężnych* (*Cash Flow Statements*), który zastąpił dotychczasowy standard *Sprawozdanie o zmianach w sytuacji finansowej*. Wspomniany standard jest zalecany do stosowania do sprawozdań finansowych obejmujących rok obrachunkowy rozpoczynający się 1 stycznia 1994 roku i później[174].

Zarówno w rozwiązaniach przyjętych w poszczególnych krajach, jak i w standardzie międzynarodowym nie podaje się z reguły formatu sprawozdania. Najczęściej zamieszcza się w załącznikach jedynie przykłady liczbowe, które ilustrują konkretne ujęcia, mające bardzo ogólną postać. Świadczy to między innymi o złożoności tego na pozór prostego w swej wymowie sprawozdania

[170] Zob. SFAS 95, *Statements of Cash Flows*, FASB, November 1987.
[171] Zob. Exposure Draft No. 54, *Cash Flow Statements*, ASB, July 1990.
[172] FRS 1, *Cash Flow Statements*, ASB, September 1991.
[173] Exposure Draft No. 36, *International Accounting Standard – Proposed Statement – Cash Flow Statements*, IASC, July 1991.
[174] International Accounting Standard No. 7, *Cash Flow Statements*, IASC, December 1992.

i trudnościach, na jakie można napotkać, próbując uogólniać szczegółowe pozycje rachunku przepływów pieniężnych.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie o powody wyboru rachunku przepływów pieniężnych. Dotychczas w rozprawie nie przedstawiono dowodów, które jednoznacznie popierałyby tezę o użyteczności sprawozdań z przepływów pieniężnych[175], dlatego warto w tym miejscu przywołać wyniki jednego z wielu przeprowadzonych na ten temat badań[176]. W 1992 roku M.J. Epstein i M.L. Pava zaprezentowali w zasadzie pierwsze niepodważalne wyniki badania empirycznego, potwierdzające jednoznaczność terminologiczną rachunku przepływów pieniężnych oraz jego przydatność w podejmowaniu decyzji inwestycyjnych. Adresatami badania byli akcjonariusze dużych amerykańskich przedsiębiorstw. Wybrani do próby losowej respondenci musieli posiadać przynajmniej 100 akcji na Nowojorskiej Giełdzie Papierów Wartościowych (New York Stock Exchange – NYSE) lub na Amerykańskiej Giełdzie Papierów Wartościowych (American Stock Exchange – AMEX). W odpowiedzi otrzymano 246 wypełnionych ankiet.

Na pytanie „Czy akcjonariusze korporacji czytają dane zawarte w rachunku przepływów pieniężnych?" 51,8% ankietowanych odpowiedziała: „tak, ale niezbyt dokładnie", co stanowi postęp np. w stosunku do roku 1973; wówczas rachunek przepływów finansowych przeglądało pobieżnie jedynie 45,9% ankietowanych. Godny uwagi jest 11-procentowy spadek „czytania" rachunku wyników (w 1973 roku 71,8% ankietowanych czytała to sprawozdanie, natomiast w 1990 roku – 60,5%), co świadczy o coraz większym docenianiu przez inwestorów informacji przydatnych w ocenie wypłacalności jednostki.

W odpowiedzi na pytanie o stopień zrozumienia sprawozdania z przepływów pieniężnych 71% ankietowanych nie twierdziła, że jest ono trudne do zrozumienia; uważali oni, że jest tylko nieco trudniejsze od bilansu (w 1991 roku trudności ze zrozumieniem sprawozdania z przepływów pieniężnych miało 28,5% respondentów, podczas gdy bilansu nie rozumiało 28,1%), ale dużo trudniejsze niż rachunek wyników (tak twierdziło 15,7% ankietowanych w 1991 roku).

Rozwój umiejętności zrozumienia rachunku przepływów pieniężnych można dostrzec, porównując kolejne odpowiedzi ankietowanych; jak zaznaczono powyżej, w 1991 roku trudności w czytaniu rachunku przepływów pieniężnych miało 28,5% respondentów, podczas gdy w 1973 roku problemy ze zrozumieniem tego sprawozdania zgłosiło 41,7% ankietowanych. Zjawisko to wydaje się być szczególnie ważne w kontekście przejścia w sprawozdawczości od koncepcji funduszy do koncepcji kasowej. Chociaż oznaczało ono, że inwestorzy czyta-

[175] Zob. T.A. Lee, D.P. Tweedie, *The Private Shareholder*…, s. 304–314.

[176] Zob. szerzej: E. Śnieżek, *Rachunek przepływów w teorii*..., s. 71–72; M.J. Epstein, M.L. Pava, *The Statement of Cash Flows: The Investors Viewpoint*, referat prezentowany podczas kongresu American Accounting Association, Washington, August 1992.

ją i rozumieją rachunek przepływów pieniężnych, to jednak sprawozdanie to nie zaspokajało potrzeb informacyjnych wszystkich grup użytkowników. W odpowiedzi na pytanie, które ze sprawozdań finansowych wymaga dodatkowych objaśnień, aż 40% ankietowanych wskazało rachunek przepływów pieniężnych.

Również w przypadku określenia użyteczności informacyjnej sprawozdań finansowych można było zaobserwować dużą różnicę między rokiem 1973 (42,1% ankietowanych uznawało sprawozdania finansowe za użyteczne w podejmowaniu decyzji) a rokiem 1990 (50,2%). Jakkolwiek w opinii ankietowanych bilans i rachunek wyników nadal były sprawozdaniami najbardziej użytecznymi pod względem informacyjnym, to jednak na przestrzeni lat dało się zauważyć np. zmniejszenie użyteczności informacji zawartych w rachunku wyników (w 1973 roku 63,6% respondentów traktowało go jako użyteczne, podczas gdy w 1990 roku – 57%).

Powyższe badania wskazują, że w Stanach Zjednoczonych rachunek przepływów pieniężnych był szerzej wykorzystywany oraz bardziej zrozumiały i użyteczny niż wcześniej sprawozdanie ze zmian w sytuacji finansowej (rachunek przepływów finansowych). Wśród argumentów za stosowaniem podejścia kasowego przemawiał głównie fakt, że informacje o przepływach nie są zdominowane przez zasady, koncepcje i założenia rachunkowości w takim stopniu, jak w innych sprawozdaniach finansowych. Informacje o przepływach, zweryfikowane przez biegłych rewidentów, w połączeniu z innym informacjami finansowymi prezentują zatem prawdziwy i wierny obraz dokonań przedsiębiorstwa w okresie sprawozdawczym.

Również w innych krajach Ameryki i w Europie Zachodniej doceniono przejrzystość i użyteczność rachunku przepływów pieniężnych. Brytyjska Rada Standardów Rachunkowości (ASB) uznała za jedną z głównych zalet stosowania metody bezpośredniej wykazywanie operacyjnych wpływów i wydatków, co jest przydatne w ocenie przyszłych przepływów pieniężnych. Nie zawsze jednak korzyści dla użytkowników, wynikające z posiadania takich informacji, przewyższały koszty ich uzyskania, dlatego długo nie traktowano takiego formatu sprawozdania jako obligatoryjnego. Niemniej w sytuacjach, w których korzyści przewyższały koszty pozyskania informacji, zachęcano do dostosowania się do potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań, a więc do dostarczania informacji istotnych poprzez zastosowanie metody bezpośredniej w rachunku przepływów[177].

Za podstawową zaletę metody pośredniej uznano fakt, że uwypukla ona różnice między zyskiem operacyjnym a przepływami pieniężnymi netto z działalności operacyjnej. Wielu użytkowników sprawozdań finansowych uważa to za istotne, ponieważ wskazuje na „jakość" wykazywanych przez podmiot zysków. Niektórzy

[177] Por. FRS 1, par. 69–72.

inwestorzy oraz kredytodawcy oceniają przyszłe przepływy pieniężne poprzez oszacowanie przyszłych zysków, a następnie korygują je o pozycje nie powodujące zmian w środkach pieniężnych. Stąd informacje o przeszłych korektach mogą być użyteczne, gdyż pomagają w przewidywaniu kwot przyszłych korekt[178].

Ważne jest, aby rachunek przepływów pieniężnych, sporządzany przez różne jednostki gospodarcze, był porównywalny w jak największym stopniu, zatem powinien zostać przedstawiony format wyjściowy takiego sprawozdania. Zgodnie z tym np. brytyjski standard FRS 1 wymaga w sprawozdaniu ujawnienia wielkości przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, uzupełnionych załącznikiem „uzgadniającym" wykazane informacje z przedstawionymi w rachunku wyników (*reconciliation*). W projekcie Exposure Draft No. 54 standardu brytyjskiego metody bezpośrednia i pośrednia sporządzania rachunku przepływów były dopuszczane jako alternatywne. Z komentarzy na temat projektu standardu wynikało, że wiele przedsiębiorstw nie przygotowywało na bieżąco informacji finansowej w formie wymaganej przy zastosowaniu metody bezpośredniej. Stąd koszty jej uzyskania rzeczywiście mogłyby w niektórych wypadkach przewyższać korzyści płynące z ich posiadania i wykorzystania. Zapewne podobne argumenty przyświecały Komitetowi Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, który preferuje, ale nie wymaga, sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią.

W ocenie amerykańskiej Rady ds. Standardów Rachunkowości Finansowej odejście od praktyki sporządzania rachunku przepływów funduszy i wprowadzenie obowiązku sporządzania sprawozdania z przepływów pieniężnych było spowodowane wieloma niekwestionowanymi korzyściami, umożliwiającymi inwestorom oraz innym użytkownikom ocenę:

1) możliwości podmiotu w zakresie płatności zobowiązań, wypłaty dywidend oraz jego potrzeb dotyczących zewnętrznych źródeł finansowania;

2) zdolności przedsiębiorstwa do generowania dodatnich przepływów pieniężnych netto w przyszłości;

3) przyczyn występowania różnic między wynikiem finansowym netto (lub innym, w zależności od wyboru punktu wyjścia w metodzie pośredniej) a związanymi z nimi operacyjnymi przepływami pieniężnymi netto;

4) efektów pieniężnych i niepieniężnych inwestycji oraz operacji finansowych w ciągu okresu[179].

Rada, rekomendując stosowanie metody bezpośredniej, zdawała sobie sprawę, że przedsiębiorstwa powinny mieć możliwość uprzedniego poznania i wypróbowania metody pośredniej. Niemniej jednak według jej opinii metoda bezpośrednia rzeczywiście powinna wejść do praktyki jako obowiązujący standard.

---

[178] Obecnie ten sposób planowania przepływów pieniężnych został niemal zupełnie zarzucony; przedsiębiorstwa prognozują przepływy pieniężne metodą bezpośrednią.

[179] Por. SFAS 95, par. 5, s. 2.

Interpretacja znaczenia korekt w metodzie pośredniej jest dużo trudniejsza niż zrozumienie prostszej i zarazem bardziej przejrzystej prezentacji wpływów i wydatków przy zastosowaniu metody bezpośredniej. Zważywszy, że zdecydowana większość podmiotów opowiedziała się za przyjęciem metody pośredniej oraz uwzględniając fakt, że jest ona znacznie trudniejsza w interpretacji, nie stanowi zaskoczenia sytuacja, w której wielu inwestorów nadal ma problemy ze zrozumieniem informacji uzyskanych przy użyciu tej metody, gdy tymczasem sporządzający sprawozdanie z przepływów pieniężnych bronią się przed zastosowaniem metody bezpośredniej.

Reasumując, jeżeli zarząd jest zainteresowany generowaniem użytecznej i zrozumiałej informacji, logiczne wydaje się, że powinien on zastosować metodę bezpośrednią, ponieważ korzyści płynące z podnoszenia wartości informacyjnej sprawozdań finansowych, poprzez sporządzanie ogólnie zrozumiałego sprawozdania z przepływów pieniężnych, są z pewnością znaczne. Jednak biorąc pod uwagę koszt uzyskania informacji, jak również wiele innych uwarunkowań, decyzja o zastosowaniu metody pośredniej wydaje się równie właściwa. W okresie gorących dyskusji i sporów na temat zasadności i przydatności prezentacji informacji o przepływach pieniężnych wykształcił się w rachunkowości finansowej nurt badań empirycznych, w których przedmiotem zainteresowania stały się, oprócz miar memoriałowych, również informacje o przepływach pieniężnych.

3.3. Wykorzystanie relacji między elementami pieniężnymi i memoriałowymi w procesach decyzyjnych – przegląd badań empirycznych

Nurt praktycznej weryfikacji poglądów dotyczących zjawisk, zależności i narzędzi działalności biznesowej i jej otoczenia rozwinął się w Stanach Zjednoczonych. Badania empiryczne nad sprawozdawczością finansową swoimi korzeniami sięgają lat 50. ubiegłego wieku. Pojawiła się wtedy potrzeba zwrócenia uwagi ciał opiniotwórczych, teoretyków i praktyków rachunkowości na znaczenie wartości prognostycznych wynikających ze sprawozdań finansowych oraz na możliwości ich wykorzystania w ocenie sytuacji finansowej podmiotów, zarówno w najbliższej przyszłości, jak i w dalszej perspektywie.

Lata 70. i 80. XX wieku w teorii i praktyce rachunkowości zostały zdominowane przez badania empiryczne[180], polegające na budowaniu hipotez i ich praktycznej weryfikacji za pomocą różnorodnych metod – eksperymentów, ankiet i wywiadów. A. Szychta podkreślała, że „studia te prowadzą do rozszerza-

[180] Ten okres rozwoju badań w obszarze rachunkowości finansowej nazywa się „złotym wiekiem" w historii badań apriorycznych. Zob. szerzej A. Szychta, *Konsekwencje „złotego wieku" badań apriorycznych w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1994, t. 28, s. 138–150.

nia wiedzy w obszarze standardów i struktury rachunkowości finansowej, a także wpływu informacji z raportów finansowych na proces podejmowania decyzji przez inwestorów i menedżerów. Bardzo ważnym efektem tych badań jest rozpoznanie istotności określonych informacji dla tych adresatów sprawozdań finansowych, co może być przesłanką do bardziej użytecznego kształtowania ich formy i treści" [181].

W obszarze badań empirycznych wyróżniono, z punktu widzenia ich przedmiotu i przyjętej metodologii, trzy koncepcje[182]:

1) badania sposobów postępowania – zorientowane na identyfikację i analizę typowych zachowań w określonych sytuacjach decyzyjnych oraz przy dysponowaniu określonymi danymi i narzędziami;

2) analizy związane z rynkiem kapitałowym – koncentrujące się na badaniu wpływu określonych informacji na zagregowane zachowania uczestników rynku kapitałowego;

3) badania zorientowane na wartość prognostyczną sprawozdań finansowych – odnoszące się do analizy przydatności informacji ze sprawozdań finansowych, a więc polegające na ustaleniu istnienia i stopnia natężenia zależności między publikowanymi informacjami a faktami ekonomicznymi.

Nurt badań empirycznych silnie zaznaczył się również w obszarze sprawozdawczości przepływów finansowych i pieniężnych. Zaprezentowane poniżej wyniki badań w tym zakresie reprezentują wszystkie wymienione koncepcje analiz apriorycznych. Z uwagi na bezpośredni cel pracy w prezentacji pominięto zagadnienia odnoszące się do przyjętych metod statystycznych i zasad weryfikacji poprawności stawianych hipotez badawczych, koncentrując się na specyfice problemów podlegających badaniom i na otrzymanych wynikach.

Z analizy przytoczonych badań wynika wyraźnie, że większość z nich przeprowadzono w latach 70. i 80. ubiegłego wieku; wtedy też sformułowano najważniejsze hipotezy badawcze i określono najważniejsze prawidłowości. W latach 90. XX wieku i na początku obecnego stulecia badania w zakresie sprawozdawczości przepływów finansowych i pieniężnych przeprowadzano już znacznie rzadziej. Zazwyczaj różniły się one specyfiką badanego sektora, liczebnością próby oraz rodzajem przyjętej metodologii. Świadczy o tym chociażby fakt, że niemal wszyscy autorzy współcześnie odwołują się w swoich opracowaniach do wcześniejszych badań empirycznych nad sprawozdawczością przepływów finansowych i pieniężnych, prowadzonych między innymi przez G.J. Staubusa, G.P. Wilsona, W.H. Beavera czy R.M. Bowena.

Przegląd badań warto rozpocząć od omówienia eksperymentu R.G. Walkera[183]. Budując hipotezy badawcze, opierał się on na opiniach przeważających

[181] A. Szychta, *Przedmiot i metodologiczne koncepcje badań empirycznych w rachunkowości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 25, s. 93.

[182] *Ibidem*, s. 85–91.

w literaturze przedmiotu, a wskazujących na znaczenie i zalety prezentacji informacji o przepływach (przede wszystkim w formie funduszy). Wyrażały one przekonanie, że informacja o przepływach pomaga użytkownikom właściwie rozumieć sprawozdanie finansowe i powoduje, że raporty są łatwiejsze do analizy i interpretacji. R.G. Walker sformułował cztery hipotezy badawcze:

1) użytkownikom informacji ze sprawozdań finansowych tyle samo czasu zajmie ocena sytuacji jednostki i perspektyw na przyszłość niezależnie od tego, czy sprawozdanie finansowe obejmuje rachunek przepływów finansowych;

2) rachunek przepływów finansowych nie wpływa na zgodność opinii o sytuacji jednostki, wyrażanych przez użytkowników sprawozdań finansowych;

3) nie ma różnic w zaufaniu użytkowników do informacji w sprawozdaniach finansowych, bez względu na to, czy dysponują oni rachunkiem przepływów finansowych;

4) nie ma różnic w dokładności analizy danych i realizacji postawionych zadań w przypadku dysponowania rachunkiem przepływów finansowych oraz w przypadku jego braku.

W toku badania 200 osobom przekazano zbiór sześciu raportów finansowych i zapytano o ocenę sytuacji finansowej, dokonań biznesowych oraz perspektyw na przyszłość każdego podmiotu. Poszczególne elementy raportów oznaczono kolorami; osobom ankietowanym uświadomiono znaczenie ich czytania w odpowiedniej sekwencji. Badanie pilotażowe przeprowadzono wśród studentów. Raporty dobrano tak, aby osoba ankietowana nie mogła przeprowadzić oceny podmiotu na podstawie bieżących informacji rynkowych. Wszystkie przedsiębiorstwa, których raporty finansowe wykorzystano w badaniu, pochodziły z Australii i charakteryzowały się zbliżoną sumą aktywów i podobnymi rozmiarami działalności. Nazwy podmiotów zmieniono. Przed uczestnikami eksperymentu postawiono następujące cele:

A. Przedstawić zmiany w polityce finansowej podmiotu.

B. Opisać, jak przedsiębiorstwo wykorzystywało swoje zasoby w ciągu okresu.

C. Przedstawić zmiany w przyjętej przez podmiot strategii inwestycyjnej.

D. Ocenić możliwości podmiotu w zakresie wykonania programu inwestycyjnego (lub innych zaplanowanych działalności) przy korzystaniu wyłącznie z zasobów generowanych z działalności operacyjnej.

E. Przedstawić zmiany w płynności środków przedsiębiorstwa.

---

[183] Zob. szerzej: R.G. Walker, *Funds Statements and the Interpretation of Financial Data – an Empirical Investigation*, „Working Paper Series", nr 18, University of New South Wales, School of Accountancy 1981; R.G. Walker, *Funds Statements and the Interpretation of Financial Data – an Empirical Investigation*, [w:] M.J.R. Gaffikin (ed.), *Contemporary Accounting Thought*..., s. 125–148.

F. Wykazać znaczenie płatności dywidend w kontekście „pieniężnej jakości" zysku lub pokazać możliwości podmiotu w zakresie płatności dywidend.

Uczestnikom eksperymentu zadano również pytania wymagające wyliczeń oraz pytania oceniające.

Pytania wymagające obliczeń:

C1. Czy podmiot podwyższył kapitał własny w ciągu okresu objętego raportem?

C2. Czy podmiot posiłkuje się zewnętrznym finansowaniem bardziej niż w roku poprzednim?

C3. Czy podmiot rozdysponował (na zewnątrz) procentowo więcej zysków z roku poprzedniego niż dwa lata temu?

C4. Czy płynność finansowa podmiotu uległa pogorszeniu w stosunku do roku ubiegłego?

C5. Czy podmiot wydał znaczące kwoty w ostatnim roku na nową działalność, rozszerzając moce wytwórcze lub odtwarzając aktywa trwałe?

Pytania oceniające:

J1. Czy należy spodziewać się, że polityka inwestycyjna i finansowa podmiotu spowoduje wzrost zyskowności?

J2. Czy struktura aktywów podmiotu zmieniła się znacząco w ciągu ostatniego roku?

J3. Czy podmiot jest w stanie sfinansować swoją działalność ze źródeł własnych?

J4. Czy podmiot jest w stanie spłacić swoje długi w terminie?

J5. Czy nastąpiły istotne zmiany w strukturze pasywów podmiotu w ciągu ostatniego roku?

Odpowiedzi na pytania typu C wymagały wykonania odpowiednich obliczeń, na pytania typu J – rzetelnej i prawidłowej oceny sytuacji. Na pytania należało odpowiadać wyłącznie „tak" lub „nie". W toku badania 100 osób otrzymało kwestionariusze z pytaniami C, a 100 osób – z pytaniami J. Każdy uczestnik eksperymentu otrzymał trzy raporty finansowe obejmujące rachunek przepływów finansowych i trzy raporty nie zawierające tego rachunku. W każdej stuosobowej grupie znalazło się po 20 osób z pięciu wyodrębnionych kategorii:

1) studenci pierwszego roku studiów ekonomicznych;
2) studenci lat starszych – uczestnicy zaawansowanego kursu rachunkowości;
3) nauczyciele akademiccy rachunkowości;
4) praktycy z zakresu rachunkowości;
5) analitycy finansowi.

Wyniki badania w pełni potwierdziły wszystkie postawione hipotezy[184]. Obserwatorzy eksperymentu podkreślali jednak, że badanie było przeprowadzone wyłącznie dla przypadku posiadania przez część uczestników sprawozdania z przepływów finansowych (w układzie: fundusze = zmiany stanu kapitału pracującego), a nie z przepływów pieniężnych.

Inną grupę badań empirycznych stanowią analizy możliwości prognozowania na podstawie informacji o przepływach finansowych, pieniężnych lub na podstawie obu typów przepływów (tab. 2.14).

Tabela 2.14. Badania empiryczne związku między przepływami finansowymi (pieniężnymi) a zmianami cen akcji spółek

Rok publikacji	Autorzy	Wyniki badań
1	2	3
1965	G.J. Staubus[185]	Na podstawie badań stwierdził, że przepływy finansowe (definiowane jako kapitał pracujący z działalności operacyjnej, bez uwzględnienia opodatkowania) są dużo bardziej wiarygodne i przydatne w przewidywaniu cen akcji niż zyski.
1968	R.J. Ball P. Brown[186]	Wykazali, że przepływy finansowe (definiowane jako zysk operacyjny, bez uwzględnienia pozycji nadzwyczajnych) nie stanowią tak dobrej podstawy do przewidywania zmian cen akcji, jak zysk na jedną akcję (EPS – *Earnings per Share*).
1972	W.H. Beaver, R.E. Dukes[187]	Stwierdzili, że przepływy finansowe, rozumiane jako zyski przed zapłatą odsetek, opodatkowaniem i amortyzacją, mają zdecydowanie mniejszą wartość jako podstawa do przewidywania kursów akcji niż zyski; oznacza to słabsze związki cen akcji i przepływów finansowych.

[184] Eksperyment R.G. Walkera powtórzyli w Nowej Zelandii w 1989 roku M. Bradbury i S. Newby. Pytania dotyczyły standardu SSAP 10. Badania różniły się od siebie nieznacznie, a otrzymane wyniki generalnie potwierdziły wnioski R.G. Walkera. Zob. szerzej M. Bradbury, S. Newby, *The Use of Changes in Financial Position to Interpret Financial Data: An Empirical Investigation*, „Abacus" 1989, vol. 25, no 1, s. 31–38. Co ciekawe, w badaniu nowozelandzkim dużo mniej czasu poświęcono na czytanie całego raportu finansowego, co zachęciło innych badaczy, między innymi G.D. Donleavy'ego, do zbadania relacji między szybkością czytania raportów a ich precyzyjnym zrozumieniem. Zob. szerzej G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting*…, s. 241–246.

[185] Zob. G.J. Staubus, *The Association of Financial Accounting Variables with Common Stock Values*, „Accounting Review" 1965, January, s. 119–124.

[186] Zob. R.J. Ball, P. Brown, *An Empirical Evaluation of Accounting Income Numbers*, „Journal of Accounting Research" 1968, vol. 6, no 2, s. 159–178.

[187] Zob. szerzej W.H. Beaver, R.E. Dukes, *Interperiod Tax Allocation, Earnings Expectations and the Behavior of Security Prices,* „Accounting Review" 1972, April, s. 320–332.

Tabela 2.14. (cd.)

1	2	3
1980	V. Govindorojan[188]	W badaniu opinii analityków finansowych komentujących wyniki 976 spółek, 86,5% z nich kładło większy nacisk na istotność zysków niż przepływów finansowych.
1984	W.K. Harman[189]	Wykazał, że zyski są ściślej powiązane ze zmianami cen akcji niż przepływy finansowe.
1986	B. Barlev, J. Livnat[190]	Wykazali pozytywny związek między wykorzystaniem funduszy i stopą zwrotu z akcji na podstawie badań 494 firm w latach 1971–1981. Istotność informacyjna rachunku przepływów funduszy bezpośrednio wydawała się być negatywna, ale pośrednio (poprzez objaśnianie zysków) pozytywna, chociaż zależności – przynajmniej częściowo – są raczej wynikiem przyjętej metody badawczej.
1999	M.E. Barth, W. Beaver, J. Hand, W. Landsman[191]	Wyniki ich badań potwierdziły hipotezę o zdecydowanie większym, niż zyski i inne informacje memoriałowe, wpływie informacji o przepływach pieniężnych na ceny akcji spółek.
2005	L. Shivakumar[192]	Badał przydatność nieprzewidzianych zysków i nieprzewidzianych przepływów pieniężnych jako podstawy do prognozowania przyszłych dywidend. Badania potwierdziły hipotezę o istotnym znaczeniu takich informacji, a więc o potrzebie ich wyodrębniania w prognozach.
2006	S.G. Ryan, J.W. Tucker, P.A. Zarowin[193]	Udowodnili, że działalność banków charakteryzuje się hybrydowym połączeniem działalności operacyjnej i pozaoperacyjnej, co nie jest w pełni odzwierciedlone w klasycznej klasyfikacji przepływów pieniężnych. Badali lata 1991–2003, za punkt wyjścia przyjmując regulacje SFAS 102. Stwierdzili między innymi, że zmiany w aktywach „handlowych" netto wykazują słabsze związki z cenami akcji i przyszłymi przepływami pieniężnymi niż komponenty tradycyjnych przepływów operacyjnych i zmiennych memoriałowych.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

[188] Zob. V. Govindorojan, *The Objectives of Financial Statements: an Empirical Study of the Use of Cash Flows and Earnings by Security Analysts*, „Accounting Organizations & Society" 1980, vol. 5, no 4, s. 383–392.

[189] Zob. W.K. Harman, *Earnings Versus Funds Flow: an Empirical Investigation of Market Reaction*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1984, vol. 8, no 1, s. 24–34.

[190] Zob. B. Barlev, J. Livnat, *The Information Content of Funds Statement Ratios*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1990, vol. 5, no 3, s. 411–431; B. Barlev, J. Livnat, *The Statement of Changes*..., s. 223–238.

[191] M.E. Barth, W. Beaver, J. Hand, W. Landsman, *Accruals, Cash Flows and Equity Values*, „Review of Accounting Studies" 1999, vol. 4, s. 205–229.

[192] L. Shivakumar, *Accruals, Cash Flows and the Post-Earnings-Announcement Drift*, referat nie publikowany (stanowiący część obszerniejszych badań autora), London Business School, January 2005, s. 1–27.

[193] S.G. Ryan, J.W. Tucker, P.A. Zarowin, *Classification and Market Pricing of the Cash Flows and Accruals on Trading Positions*, „Accounting Review" 2006, vol. 81, s. 443–472.

Warto podkreślić, że w żadnym badaniu nie wykluczono możliwości generowania przez rachunek przepływów finansowych (pieniężnych) dodatkowej istotnej informacji (*Incremental Information Content*). Ważne jest również przyjmowanie w poszczególnych badaniach różnych definicji funduszy (niektórzy autorzy w ogóle jej nie podawali).

W tabeli 2.15 przedstawiono niektóre badania dokładności prognoz przepływów finansowych (pieniężnych).

Tabela 2.15. Badania empiryczne dokładności przewidywań przepływów finansowych i pieniężnych

Rok publikacji	Autorzy	Przedmiot i wyniki badań
1	2	3
1983	M.J. Gombola, J.E. Ketz[194]	Badając związki między przepływami finansowymi i zyskami, stwierdzili zbyt małą ich korelację, aby móc stwierdzić przydatność i znaczący wpływ informacji o przepływach finansowych.
1984	R.M. Bowen, R.M.D. Burgstahler, L.A. Daley[195]	Badali związki między przepływami finansowymi, pieniężnymi i zyskami. Stwierdzili dużą przydatność i znaczący wpływ informacji o przepływach finansowych w przewidywaniu przyszłych zysków i relatywnie niską przydatność w przewidywaniu przyszłych przepływów pieniężnych.
1984	A.H. Seed III [196]	Badając związki między przepływami finansowymi, pieniężnymi i zyskami, stwierdził zbyt małą korelację przepływów pieniężnych z innymi zmiennymi, aby móc stwierdzić przydatność i znaczący wpływ informacji o przepływach finansowych i pieniężnych na decyzje użytkowników sprawozdania.
1985	B.H. Andrew, L. Austin, A. Chew[197]	Przeanalizowali dane 112 przedsiębiorstw singapurskich za lata 1983 i 1984. Stwierdzili silną korelację operacyjnych przepływów finansowych z zyskiem. W konkluzji podali, że nie są one użytecznymi wskaźnikami płynności i nie uzupełniają informacji z rachunku zysków i strat.

[194] Zob. szerzej M.J. Gombola, J.E. Ketz, *A Note on Cash Flows and Classification Patterns of Financial Ratios*, „Accounting Review" 1983, January, s. 105–114.

[195] Zob. R.M. Bowen, R.M.D. Burgstahler, L.A. Daley, *Empirical Evidence on the Relationship Between Earnings, Cash Flows and Cash Flow Surrogetes*, School of Management, University of Minnesota, July 1984, s. 198–206.

[196] A.H. Seed III, *The Funds Statement: How Can it Be Improved?*, „Financial Executive" 1984, October, s. 52–55.

[197] B.H. Andrew, L. Austin, A. Chew, *On the Relationship Between Profit, Funds and Cash Flows*, National University of Singapore 1985.

Tabela 2.15. (cd.)

1	2	3
1986	S.F. Thode, R.E. Drtina, J.A. Largay III[198]	Badali zdolność innych mierników dokonań jednostki do stworzenia bazy służącej do przewidywania operacyjnych przepływów pieniężnych (na podstawie informacji o przepływach pieniężnych, kapitale pracującym i zysku operacyjnym). Testowali 12 hipotez na wszystkich podmiotach wchodzących w skład *Standard and Poor's 400 Industrials Index* w latach 1973–1982. Stwierdzili brak systematycznego i jednoznacznego związku operacyjnych przepływów pieniężnych i finansowych z innymi miernikami dokonań jednostki.
1998	P.M. Dechow, S.P. Kothari, R. Watts[199]	Wykazali między innymi, że historyczne informacje o przepływach pieniężnych charakteryzują się większą przydatnością informacyjną w przewidywaniu przepływów pieniężnych na rok następny niż zyski; oznacza to silniejsze związki przyszłych i historycznych przepływów pieniężnych niż przyszłych przepływów i historycznych zysków oraz ich memoriałowych komponentów.
2001	M.E. Barth, D. Cram, K. Nelson[200]	Stwierdzili na podstawie badanej próby, że przepływy pieniężne wykazują zdecydowanie większą dodatkową zawartość informacyjną, a co za tym idzie, mają większy wpływ na zmiany cen akcji, niż zmienne memoriałowe. Rozwinęli też badania P.M. Dechow, S.P. Kothariego i R. Wattsa, dezagregując zmienne memoriałowe na szczegółowe elementy; stwierdzili istnienie silniejszych związków między przyszłymi i historycznymi przepływami pieniężnymi niż między przyszłymi przepływami a jakimikolwiek memoriałowymi elementami historycznych zysków.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jakkolwiek przywołane powyżej badania nie zawsze wskazują na istotną wartość poznawczą przepływów finansowych, to jednak warto zwrócić uwagę na opinię A.H. Seeda III: „mówiąc o potencjalnie użytecznej informacji wynikającej z danych o przepływach finansowych (pieniężnych) należy podkreślić sformułowanie »potencjalne«, ponieważ większość badań upewnia nas w przekonaniu, że jest to odrębny miernik dokonań, a nie przejrzysta determinanta wartości przedsiębiorstwa lub istotny element modeli decyzyjnych stosowanych przez inwestorów lub kredytobiorców. Zatem istotność operacyjnych przepływów pieniężnych, mierzona poprzez statystyczne związki ze zmianami cen akcji

[198] Szerzej zob. S.F. Thode, R.E. Drtina, J.A. Largay III, *Operating Cash Flows: A Growing Need for Separate Reporting*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1986, vol. 1, no 1, s. 46–61.

[199] P.M. Dechow, S.P. Kothari, R. Watts, *The Relation Between Earnings and Cash Flows*, „Journal of Accounting & Economics" 1998, vol. 25, s. 133–168.

[200] M.E. Barth, D. Cram, K. Nelson, *Accruals and the Prediction of Future Cash Flow*, „Accounting Review" 2001, vol. 76, s. 27–58.

spółek, nie została empirycznie wykazana. Natomiast w nas wszystkich niewątpliwie tkwi przekonanie, które podziela również FASB, że dane z rachunkowości powinny wspomagać przewidywanie określonych momentów wystąpienia oraz kwot przyszłych przepływów pieniężnych, a w tym kontekście informacje o przepływach pieniężnych stają się istotne same w sobie"[201].

W tabeli 2.16 przedstawiono niektóre badania empiryczne zależności między przepływami finansowymi, pieniężnymi i zyskami.

Tabela 2.16. Badania empiryczne zależności między przepływami pieniężnymi, przepływami finansowymi I zyskami

Rok publikacji	Autorzy	Przedmiot I wyniki badań
1	2	3
1986	G.P. Easton, P.C. O'Brien[202]	Stwierdzili, że zyski księgowe wykazują niemal tak ścisłe związki, jak ceny akcji, z wartością hipotetyczną strumienia dywidend. Dywidendy przewiduje się w sposób mniej precyzyjny na podstawie przepływów pieniężnych niż na podstawie zysków, ale obie miary są dużo lepsze niż stosowane w momencie przeprowadzania badań (jako podstawa przewidywań) historyczne dywidendy czy przychody ze sprzedaży. Ponadto wykazali istotną zawartość informacyjną elementów zysku i przepływów pieniężnych, również jako podstawę do prognozowania wielkości dywidend.
1985	G.P. Wilson[203]	Badał wartość informacyjną elementów memoriałowych przepływów finansowych na potrzeby przewidywania operacyjnych przepływów pieniężnych. Rozróżnił bieżące jako zmiany kapitału pracującego (bez środków pieniężnych), drugie – jako różnicę między zyskiem i operacyjnymi przepływami finansowymi (w większości obejmującymi amortyzację i podatki odroczone). Stwierdził, że suma elementów memoriałowych wykazuje istotną zawartość informacyjną, ale nie był w stanie ustalić, jaki jest rozkład tej istotności między elementami memoriałowymi bieżącymi i długookresowymi.

[201] A.H. Seed III, *The Funds Statement: Structure and Use*, Financial Executives Institute, Morristown, New York 1984, s. 55.

[202] Por. G.P. Easton, P.C. O'Brien, *The Relative Information Content of Accruals and Cash Flows: Combiened Evidence at the Earnings Announcement and Annual Report Release Date/Discussion*, „Journal of Accounting Research" 1986, Suppl. 24, s. 165–203.

[203] Zob. szerzej G.P. Wilson, *The Incremental Information Content of Accruals and Cash Flows after Controlling for Earnings* [rozprawa doktorska], Carnegie-Mellon University 1985.

Tabela 2.16. (cd.)

1	2	3
1988	E. Hassanli[204]	Przebadał 29 mierników dokonań i udowodnił, że 21 nich, w tym przede wszystkim pozycje przepływów funduszy lub wskaźniki na nich oparte, to mierniki istotne w przewidywaniu przepływów pieniężnych.
1994	P. Dechow[205]	Badała przydatność informacji zawartych w zyskach i przepływach pieniężnych w objaśnianiu dokonań finansowych podmiotów gospodarczych. Stwierdziła, że zyski są lepszą miarą całkowitą dokonań podmiotu niż przepływy pieniężne. Podkreśliła jednak, że istnieje wiele czynników, które należałoby dodatkowo wziąć pod uwagę w tego typu badaniach, aby ich wyniki były miarodajne. Badania autorki dotyczyły podmiotów amerykańskich.
2003	P.M. Fairfield, S. Whisenant, T. Lombardi Yohn[206]	Badali zależności między zmiennymi memoriałowymi i pieniężnymi w przewidywaniu zysków operacyjnych i rentowności przedsiębiorstwa. Przeprowadzone badania wykazały stosunkowo słabe powiązania zmiennych memoriałowych z wynikami prognostycznymi zysków operacyjnych i znacznie silniejsze zależności między zmiennymi *Cash Flow* a prognozowanymi zyskami operacyjnymi.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Warto dodatkowo przytoczyć w tym miejscu kilka przykładów badań empirycznych nad zależnościami między przepływami finansowymi i przepływami pieniężnymi a przewidywaną upadłością podmiotu. W 1982 roku A. Lau[207] w swojej pracy doktorskiej przedstawiła model służący do przewidywania upadłości (tzw. *MLA Distress Prediction Model*), za pomocą którego wykazała, że przepływy funduszy są bardziej przydatne w przewidywaniu bankructwa niż informacje o przepływach pieniężnych (wnioski zostały jednak sformułowane na podstawie zbyt małej próby badawczej). W 1985 roku C.J. Casey i N.J. Bartczak[208] przebadali raporty finansowe za lata 1971–1982 60 podmiotów, które

[204] E. Hassanli, *Predictors of Cash Flows*, „Journal of Business Forecasting" 1988, vol. 7, no 3, s. 8–10.

[205] P. Dechow, *Accounting Earnings and Cash Flows as Measures of Firm Performance: The Role of Accounting Accruals*, „Journal of Accounting & Economics" 1994, vol. 18, s. 3–42.

[206] P.M. Fairfield, S. Whisenant, T. Lombardi Yohn, *The Differential Persistence of Accruals and Cash Flows for Future Operating Income versus Future Profitability*, „Review of Accounting Studies" 2003, vol. 8, no 2–3, s. 221–243.

[207] Zob. szerzej A. Lau, *On the Prediction of Firms in Financial Distress with an Evaluation of Alternative Funds Flow Concepts* [rozprawa doktorska], Washington University 1982.

[208] C.J. Casey, N.J. Bartczak, *Using Operating Cash Flow Data to Predict Financial Distress: Some Extensions*, „Journal of Accounting Research" 1985, vol. 23, no 1, s. 384–401. Por. też C.J. Casey, N.J. Bartczak, *Cash Flow: It's Not the Bottom Line*, „Harvard Business Review" 1984, July–August, s. 61–66.

upadły, oraz 230 przedsiębiorstw nadal działających i stwierdzili, że informacje o przepływach pieniężnych nie dostarczają informacji istotnej, w porównaniu z informacjami memoriałowymi, z punktu widzenia poprawy przewidywania bankructwa jednostki. Również J. Gentry, P. Newbold i D. Whitford[209] w 1987 roku w swoich badaniach nie potwierdzili tezy o znaczącym wpływie informacji o przepływach, bez względu na sposób ich definiowania, na precyzyjność prognozy upadłości, natomiast zwrócili uwagę na silną zależność między poprawnością prognozy a dostępnością i dokładnością informacji o aktywach bieżących netto.

W tabeli 2.17 przedstawiono wybrane badania empiryczne dotyczące dodatkowej istotnej zawartości informacyjnej przepływów pieniężnych.

Tabela 2.17. Badania empiryczne dotyczące dodatkowej istotnej zawartości informacyjnej przepływów pieniężnych

Rok publikacji	Autorzy	Przedmiot i wyniki badań
1	2	3
1986	J. Rayburn[210]	W badaniach nad elementami nieprzewidzianych przepływów pieniężnych zastosowała metodę analizy szeregów czasowych. Dostarczyła wielu dowodów na potwierdzenie tezy o związkach między nieprzewidzianymi zyskami i nieprzewidzianymi przepływami pieniężnymi oraz o zawartości istotnych informacji zarówno w komponentach gotówkowych, jak i komponentach memoriałowych zysków.
1986	R.M. Bowen, D. Burgstahler, L.A. Daley[211]	Stwierdzili istnienie stosunkowo słabego związku między procentowymi zmianami w zyskach i procentowymi zmianami w różnych miarach przepływów pieniężnych, ale jednocześnie relatywnie dużą zależność między zyskiem i aktywami bieżącymi netto – tradycyjną miarą wewnętrznie generowanych funduszy. Stwierdzili ponadto, że wyniki większości poprzednich badań, w których wykorzystano aktywa bieżące netto jako surogat przepływów pieniężnych, mogą być mało wiarygodne.
1987	G.P. Wilson[212]	Badał istnienie związków między przyrostem wartości rynkowej akcji w krótkiej perspektywie a elementami funduszowymi i memoriałowymi zysków. Badanie tych relacji pozwoliło mu stwierdzić, że występuje dodatkowa zawartość informacyjna elementów pieniężnych i niepieniężnych w zyskach i jest taka sama dla obu elementów. Jako miary pieniężne (funduszowe) wykorzystywał kapitał pracujący oraz środki pieniężne

[209] J. Gentry, P. Newbold, D. Whitford, *Classifying Bankrupt Firms with Funds Cash Flow Components*, „Journal of Accounting Research" 1987, no 1, s. 140–160.

[210] Zob. J. Rayburn, *The Association of Operating Cash Flow and Accruals with Security Returns*, „Journal of Accounting Research" 1986, Suppl., s. 112–133.

[211] R.M. Bowen, D. Burgstahler, L.A. Daley, *Evidence on the Relationships Between Earnings and Various Measures of Cash Flow*, „Accounting Review" 1986, vol. LXI, nr 4, s. 713–725.

[212] Zob. G.P. Wilson, *The Incremental Information Content of the Accrual and Funds Components of Earnings after Controlling for Earnings*, „Accounting Review" 1987, vol. LXII, no 2,

Tabela 2.17. (cd.)

1	2	3
		z działalności operacyjnej. Dodatkowa zawartość informacyjna elementów pieniężnych wystąpiła tylko wtedy, gdy były one definiowane jako środki pieniężne.
1987	R.M. Bowen, D. Burgstahler, L.A. Daley[213]	Badali zależności między zyskami, elementami pieniężnymi oraz elementami memoriałowymi w objaśnianiu kształtowania się zysków kapitałowych (i kursów giełdowych). Wyniki badań potwierdziły istotną rolę i zależności między przepływami pieniężnymi, przepływami finansowymi (w rozumieniu funduszy jako zmian w kapitale pracującym) oraz zyskami. Nie potwierdzono jedynie hipotezy o istotnej zawartości informacyjnej przepływów finansowych w stosunku do zysków.
1989	V.L. Bernard, T.L. Stober[214]	Wyniki badań nie potwierdziły silniejszej reakcji cen akcji na informacje o przepływach pieniężnych w stosunku do wartości memoriałowych. Dostarczyły jednak dowodów na istnienie związków między nieprzewidzianymi zyskami i nieprzewidzianymi przepływami pieniężnymi oraz wykazały zawartość istotnych informacji zarówno w elementach pieniężnych, jak i elementach memoriałowych zysków.
1990	J. Livnat, P. Zarowin[215]	Potwierdzili, że dezagregacja wyniku netto na elementy pieniężne i niepieniężne nie wykazuje silnego związku ze stopą zwrotu z kapitału zaangażowanego w akcje i nie wystarcza, aby zwiększyć przydatność informacyjną zysków. Jednak dzieląc przepływy według rodzajów działalności podnosi się znacząco poziom ich korelacji ze zmianami cen akcji. Otrzymane wyniki nie są wrażliwe na rodzaj modelu zastosowanego do prognozowania nieprzewidzianych elementów przepływów pieniężnych.
1991	A.J. Arnold, C.D.B. Clubb, S. Manson R.T. Wearing[216]	Wyniki badań są bardzo zbliżone do uzyskanych przez R.M. Bowena, D. Burgstahlera i L.A. Daleya w roku 1986. Model „błądzenia losowego" z jedną zmienną był najlepszym predyktorem, z wyjątkiem tzw. szybkiego przepływu netto (aktywa bieżące netto *minus* zmiana stanu zapasów i produkcji w toku) i przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej; w tym przypadku najlepszym predyktorem były aktywa bieżące netto.

s. 293–322. Por. także G.P. Wilson, *The Relative Information Content of Accruals and Cash Flows: Combined Evidence at the Earnings Announcement and Annual Report Release Date*, „Journal of Accounting Research" 1986, Suppl., s. 165–200. Są to opublikowane części jego rozprawy doktorskiej.

[213] R.M. Bowen, D. Burgstahler, L.A. Daley, *The Incremental Information Content of Accrual Versus Cash Flows*, „Accounting Review" 1987, vol. LXII, no 4, s. 723–747.

[214] V.L. Bernard, T.L. Stober, *The Nature and Amount of Information in Cash and Accruals*, „Accounting Review" 1989, October, s. 624–652.

[215] Zob. J. Livnat, P. Zarowin, *The Incremental Information Content of Cash Flow Components*, „Journal of Accounting & Economics" 1990, May, s. 25–46.

[216] A.J. Arnold, C.D.B. Clubb, S. Manson, R.T. Wearing, *The Relationship Between Earnings, Funds Flows and Cash Flows: Evidence for the UK*, „Accounting and Business Research" 1991, vol. 22, no 85, s. 13–19.

Tabela 2.17. (cd.)

1	2	3
		Ponadto badanie potwierdziło istnienie silnych związków między zyskiem i aktywami bieżącymi netto, których nie stwierdzono między wcześniej wymienionymi (a także innymi) zmiennymi dotyczącymi przepływów pieniężnych.
1994	A. Ali[217]	Stwierdził, że przepływy pieniężne wykazują zdecydowanie większą dodatkową zawartość informacyjną niż zmienne memoriałowe i lepiej niż te ostatnie objaśniają nieprzewidziane zmiany w cenach akcji oraz nieprzewidziane zmiany w prognozowanych przepływach pieniężnych i zmiennych memoriałowych.
1996	C. Cheng, C. Liu, T. Schaefer[218]	Potwierdzili, że zarówno zyski, jak i przepływy pieniężne, jako wielkości zagregowane, mają istotną dodatkową przydatność informacyjną w objaśnianiu cen akcji i przewidywanych dywidend.
1998	R.J. Pfeiffer, P. Elgers, M. Lo, L. Rees[219]	Wykazali na podstawie badanej próby, że przepływy pieniężne wykazują zdecydowanie większą dodatkową zawartość informacyjną, a co za tym idzie, mają większy wpływ na zmiany cen akcji niż zmienne memoriałowe.
2003	C.S.A. Cheng[220]	Potwierdziła znaczącą zawartość informacyjną przepływów pieniężnych w przewidywaniu zarówno przyszłych cen akcji, jak i przyszłych przepływów pieniężnych i zysków. Analizy prowadzono dla podmiotów o różnych poziomach kształtowania się badanych wielkości, od ekstremalnych po przeciętne.
2003	D.S. Sharma, E.R. Iselin[221]	Przedstawili wyniki prowadzonych przez kilka lat badań, w toku których sprawdzali skuteczność przewidywań wypłacalności przedsiębiorstw. Prognozy tworzyła wyselekcjonowana kadra menedżerska, część z niej posługiwała się informacjami o charakterze memoriałowym, a część o charakterze pieniężnym (informacje o przepływach pieniężnych). Wykazano zdecydowanie lepszą skuteczność prognozowania w grupach dysponujących i wspomagających się informacją o przepływach pieniężnych oraz stwierdzono dużą dodatkową zawartość informacyjną przepływów w stosunku do informacji o zyskach i innych danych memoriałowych.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

[217] A. Ali, *The Incremental Information Content of Earnings, Working Capital from Operations and Cash Flows*, „Journal of Accounting Research" 1994, vol. 32, s. 61–74.

[218] C. Cheng, C. Liu, T. Schaefer, *Earnings Permanence and the Incremental Information Content of Cash Flows from Operations*, „Journal of Accounting Research" 1996, vol. 34, s. 173–181.

[219] R.J. Pfeiffer, P. Elgers, M. Lo, L. Rees, *Additional Evidence on the Incremental Information Content of Cash Flows and Accruals: The Impact of Errors in Measuring Market Expectations*, „Accounting Review" 1998, vol. 73, s. 373–386.

[220] C.S.A. Cheng, *The Incremental Information Content of Earnings and Cash Flows from Operations Affected by Their Extremity*, „Journal of Business, Finance & Accounting" 2003, vol. 30, s. 73–116.

[221] D.S. Sharma, E.R. Iselin, *The Relative Relevance of Cash Flow and Accrual Information for Solvency Assessments: A Multi-Method Approach*, „Journal of Business Finance & Accounting" 2003, vol. 30, s. 1115–1140.

Reasumując, badania przydatności informacji o przepływach finansowych i pieniężnych przynoszą różne rezultaty i pozwalają na sformułowanie często zupełnie odmiennych wniosków. Należy zauważyć, że oprócz wielu niezaprzeczalnych zalet, badania empiryczne mają też liczne wady. Zbyt mała liczebność i wiarygodność próby losowej, niejednokrotnie mała realność przyjętych założeń, zbyt duże uproszczenia zastosowanych modeli, niehomogeniczność obiektów badawczych i wiele innych czynników – często wpływają na ograniczoną przydatność tego typu studiów, co jednak nie podważa potrzeby ich kontynuacji i rozwijania. „Badania empiryczne odbywają się zawsze w jakimś otoczeniu społeczno-politycznym i kulturowym. Abstrahowanie od wpływów konkretnego otoczenia jest kolejnym zarzutem wobec przeprowadzających badania. Wyniki określonych analiz są uzależnione od czasu i miejsca ich dokonywania, dlatego na podstawie tych analiz nie jest możliwe formułowanie wniosków dotyczących niezmiennych relacji i prawidłowości”[222].

4. Współczesne koncepcje pomiaru dokonań oparte na przepływach pieniężnych

4.1. Wolne przepływy pieniężne (FCF) jako podstawa szacowania wartości przedsiębiorstwa

W tradycyjnym ujęciu mierniki dokonań bazują na strumieniach przychodów i kosztów, a ich celem jest pomiar zysku. Współcześnie krytyka zysku jako miary dokonań przedsiębiorstwa stała się podstawą rozwoju mierników opartych na przepływach pieniężnych, które lepiej odzwierciedlają wartość podmiotu gospodarczego. W teorii i praktyce zarządzania panuje powszechny pogląd, że obecnie najważniejszym celem zarządu przedsiębiorstwa jest kreowanie wartości dla jego właścicieli, ponieważ to oni dostarczają kapitał niezbędny nie tylko do uruchomienia działalności przedsiębiorstwa, ale także do jego dalszego rozwoju[223]. Istota polityki maksymalizacji wartości dla akcjonariuszy wiąże się

[222] A. Szychta, *Przedmiot i metodologiczne koncepcje*..., s. 94.

[223] Szerzej na ten temat zob. np.: R.W. Mills, B. Weinstein, *Zarządzanie wartością firmy – jak pogodzić interesy udziałowców i pozostałych interesariuszy?*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza” 2001, nr 4, s. 27–29; J. Jakubczyc, *Zarządzanie finansami. Odpowiedzialność finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999; B. Nogalski, K. Bors, *Zarządzanie przez wartość*, „Przegląd Organizacji” 2000, nr 4, s. 16–21; W. Janasz, *Kształtowanie wartości podmiotu gospodarującego*, „Przegląd Organizacji” 2003, nr 6, s. 30–33; M. Michalski, *Zarządzanie przez wartość*, WIG-Press, Warszawa 2001; A. Ehrbar, *EVA. Strategia tworzenia wartości przedsiębiorstwa*, WIG-Press, Warszawa 2000; W. Skoczylas, *Wartość przedsiębiorstwa w systemie jego oceny*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1998, M. Dobija, D. Dobija, *Pomiar*

z koncentrowaniem uwagi na przepływach pieniężnych nie tylko w krótkim, ale przede wszystkim w długim okresie oraz z uwzględnianiem interesów właścicieli kapitału[224].

Przepływy pieniężne mają kluczowe znaczenie w wielu koncepcjach (np. w koncepcji *Shareholder Value*[225]), ponieważ stanowią one podstawę korzyści akcjonariuszy z dywidend i wzrostu rynkowej wartości akcji oraz są wykorzystywane przez inwestorów do oceny spółek. Zarządy podmiotów powinny skupić się na kluczowych elementach, przyczyniających się do sukcesu przedsiębiorstwa w zakresie uzyskiwania dodatnich przepływów pieniężnych, a więc i zwrotu z zainwestowanego przez akcjonariuszy kapitału[226].

W literaturze występuje *de facto* kilka podejść do szacowania wartości dla akcjonariuszy, opartych na przepływach pieniężnych[227]. Podstawowy, najbardziej powszechny model jej szacowania wykorzystuje przyszłe wolne przepływy pieniężne (*Free Cash Flow* – FCF) zdyskontowane według średniego ważonego kosztu kapitału. Doświadczenia krajów wysoko rozwiniętych wskazują, że wartość przedsiębiorstwa w około 80% zależy od wartości bieżącej przyszłych wolnych przepływów pieniężnych (odnosi się to zarówno do spółek giełdowych, jak i do pozostałych przedsiębiorstw). Wolne przepływy pieniężne (FCF) rozumiane są jako nadwyżka wpływów lub wydatków pieniężnych z działalności operacyjnej po jej opodatkowaniu. A. i W. Cwynarowie wskazują, że „czynniki, które wyznaczają bieżącą rynkową wartość każdej spółki, to wielkość, struktura czasowa przyszłych wolnych przepływów pieniężnych oraz ryzyko, na jakie są one wystawione"[228]. W przypadku nadwyżki wpływów wolne środki mogą być prze-

zysku i wartości przedsiębiorstwa, [w:] M. Dobija (red.), *Teoria rachunkowości w zarysie*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2005, s. 113–157.

[224] Por. R.W. Mills, B. Weinstein, *Zarządzanie wartością firmy – jak pogodzić interesy udziałowców i właścicieli*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2001, nr 5, s. 26–31.

[225] Zob. szerzej np.: A. Michna, *Nośniki wartości firmy – budowa strategii maksymalizacji wartości przedsiębiorstwa*, „Przegląd Organizacji" 2003, nr 2, s. 36–39; M. Walczak, *Mierniki wartości dodanej i związane z nimi problemy*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 2000, t. 54, s. 115–127; M Hauser, *Gospodarka przedsiębiorstwa zorientowana na wartość*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 10, s. I–XVI.

[226] A. Rappaport, *Wartość dla akcjonariuszy. Poradnik dla menedżera i inwestora*, WIG-Press, Warszawa 1999, s. 37; A. Black, P. Wright, J.E. Bachman, J. Davies, *W poszukiwaniu wartości dla akcjonariuszy. Kształtowanie wyników działalności spółek*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2000, s. 51.

[227] Zob. szerzej np.: W. Cwynar, A. Cwynar, *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa – przekrój dostępnych możliwości (część I)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 7, s. XIII–XVI; W. Cwynar, A. Cwynar, *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa – przekrój dostępnych możliwości (część II)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 8, s. I–XVI; W. Cwynar, A. Cwynar, *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa – przekrój dostępnych możliwości (część III)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 9, s. I–VIII.

[228] Por. A. Cwynar, W. Cwynar, *Kreowanie wartości spółki poprzez długoterminowe decyzje finansowe*, PAR – Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Warszawa – Rzeszów 2007, s. 21.

znaczone dla kapitałodawców (rozdzielone w formie dywidend), natomiast w sytuacji, w której występuje nadwyżka wydatków (ujemne przepływy pieniężne), powstaje zapotrzebowanie na środki pieniężne, które kapitałodawcy powinni dostarczyć przedsiębiorstwu. Zatem wolne przepływy pieniężne są równe co do wartości sumie przepływów pieniężnych od, bądź do dostawców kapitału[229].

Wartość dla akcjonariuszy definiuje się jako różnicę między wartością spółki a kapitałem obcym (zadłużeniem), przy czym przez wartość spółki rozumie się sumę przyszłych wolnych przepływów pieniężnych zdyskontowanych według średniego ważonego kosztu kapitału (*Weighted Average Cost of Capital* – WACC). Modele oparte na wolnych przyszłych przepływach pieniężnych odwołują się do siedmiu głównych sił napędowych wartości (podstawowych parametrów wyceny) – tzw. siedmiu czynników kształtujących wartość; są to[230]:

1) wzrost przychodów netto ze sprzedaży;
2) gotówkowa marża zysku;
3) wyrażony gotówkowo podatek dochodowy;
4) inwestycje w aktywa trwałe;
5) inwestycje w kapitał obrotowy;
6) średni ważony koszt kapitału (WACC), skorygowany o ryzyko i inflację:
7) okres trwania kreacji wartości (nazywany również przez niektórych autorów okresem przewagi konkurencyjnej).

Głównym czynnikiem kształtującym wartość przedsiębiorstwa jest wzrost wartości sprzedaży (albo wyrażona procentowo stopa wzrostu sprzedaży). Oczywiste jest również, że wraz z rozwojem przedsiębiorstwa rośnie zapotrzebowanie na kapitał obrotowy, który jest konieczny do zagwarantowania wzrostu sprzedaży. Inwestycje w majątek trwały, mimo że w krótkich okresach zamrażają dostępne zasoby i zmniejszają wolne przepływy pieniężne (FCF), to jednak w dłuższej perspektywie zapewniają przedsiębiorstwu niezbędny rozwój[231]. Obydwa rodzaje inwestycji, zarówno w kapitał obrotowy, jak i w rzeczowy majątek trwały, są niezbędne dla podtrzymywania bieżących przepływów pieniężnych i generowania ich w przyszłości. Korygowanie operacyjnych przepływów gotówkowych po opodatkowaniu o zmiany w kapitale obrotowym i trwałym wynika

---

[229] Zob. W.A. Nowak, *Sterowanie dokonaniami organizacji*, [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001, s. 592; T. Copeland, T. Koller, J. Murrin, *Wycena: mierzenie i kształtowanie wartości firm*, WIG-Press, Warszawa 1997, s. 157–158.

[230] A. Black, P Wright, J.E. Bachman, J. Davies, *W poszukiwaniu wartości*…, s. 56.

[231] Zob. szerzej np.: R.W. Mills, *Gotówka: Kluczowy czynnik wartości akcji*, „Ekspert – Rachunkowość i Finanse" 1994, nr 4, s. 10–14; R. Machała, *Wartość zaktualizowanych przyszłych przepływów pieniężnych jako jedna z podstawowych metod wyceny wartości firmy*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2002, nr 5, s. I–XII; A. Black, P. Wright, J.E. Bachman, J. Davies, *W poszukiwaniu wartości*…, s. 56.

z konieczności pokazania rzeczywistych środków pieniężnych, które mogą być rozdysponowane między kapitałodawców, po skorygowaniu ich o wszystkie poniesione w danym okresie wydatki, bez względu na to, czy zostały uznane za koszt, czy też nie[232].

Z przychodami wiąże się jeszcze inny czynnik, a mianowicie gotówkowa stopa podatkowa (wyrażony gotówkowo podatek). Czynnik podatkowy nie zawsze jest uznawany za ważny, ale pomniejsza on wolne przepływy pieniężne, czyli wpływa na stopę zwrotu. Jest on odnoszony wyłącznie do podatków zapłaconych, których odpływ jest zazwyczaj mniejszy niż podatek dochodowy wykazywany w księgach rachunkowych bieżącego okresu[233].

Średni ważony koszt kapitału (WACC) jest wykorzystywany jako stopa dyskontowa, za pomocą której przedstawia się obecną wartość przyszłych (prognozowanych) przepływów. WACC stanowi iloczyn udziałów poszczególnych rodzajów kapitałów w kapitale ogółem[234]. Należy zaznaczyć, że podobnie jak w przypadku kosztu kapitału obcego, przedział czasowy szacowania kosztu kapitału własnego powinien być identyczny z długoterminowym przedziałem czasowym zawierającym okres prognozy przepływów gotówki.

Okres trwania kreacji wartości (nazywany czasami po prostu okresem prognozy) jest odzwierciedlony wyraźnie poprzez przedział czasowy, obejmujący prognozę przepływów pieniężnych. Niektórzy określają go jako czas, w którym przedsiębiorstwo wykazuje przewagę konkurencyjną, albo inaczej okres, w którym spółka ma pozytywną wartość bieżącą netto (*Net Present Value* – NPV) po zdyskontowaniu o średnioważony koszt kapitału[235].

---

[232] Por. np. R.E. Shrieves, J.M. Wachowicz, *Free Cash Flow (FCF), Economic Value Added (EVA™), and Net Present Value (NPV): A Reconciliation of Variations of Discounted-Cash-Flow (DCF) Valuation*, „Engineering Economist" 2001, vol. 46, no 1, s. 33–51.

[233] A. Black, P. Wright, J.E. Bachman, J. Davies, *W poszukiwaniu wartości*…, s. 57; A. Rappaport, *Wartość dla akcjonariuszy*…, s. 42.

[234] A. Herman, A. Szablewski, *Orientacja na wzrost wartości współczesnego przedsiębiorstwa*, [w:] A. Herman, A. Szablewski (red.), *Zarządzanie wartością firmy*, Poltext, Warszawa 1999, s. 39.

[235] Określając wartość dla akcjonariuszy, oprócz wartości wolnych przyszłych przepływów pieniężnych, zdyskontowanych średnim ważonym kosztem kapitału, które składają się na wartość spółki, należy jeszcze oszacować tzw. wartość rezydualną. Jest to wartość, która pokazuje zaktualizowaną wartość spółki wykraczającą poza horyzont czasowy, jakim została objęta prognoza dyskontowanych przepływów pieniężnych. Obliczenia wartości rezydualnej potrzebne są do założeń, które trzeba poczynić odnośnie do wartości przedsiębiorstwa w końcowym momencie objętego planowaniem okresu. Czasem niemal cała wartość spółki opiera się na jej wartości rezydualnej (np. w długoterminowej strategii przedsiębiorstwa w pierwszych kilku latach mogą być zakładane relatywnie małe przepływy pieniężne, z tendencją do wzrostu w dalszym okresie). Metoda renty wieczystej szacowania wartości rezydualnej opiera się więc na uproszczeniu, zakładającym, że przepływy pieniężne wychodzące poza okres prognozowania są równe poziomowi kosztu kapitału, a zatem nie wywierają wpływu na zmianę wartości spółki dla akcjonariuszy. Dla zwiększenia stopnia dokładności wyceny wartości przedsiębiorstwa bierze się

Na rysunku 2.5 przedstawiono związki czynników kształtujących wartość z wolnymi przepływami pieniężnymi.

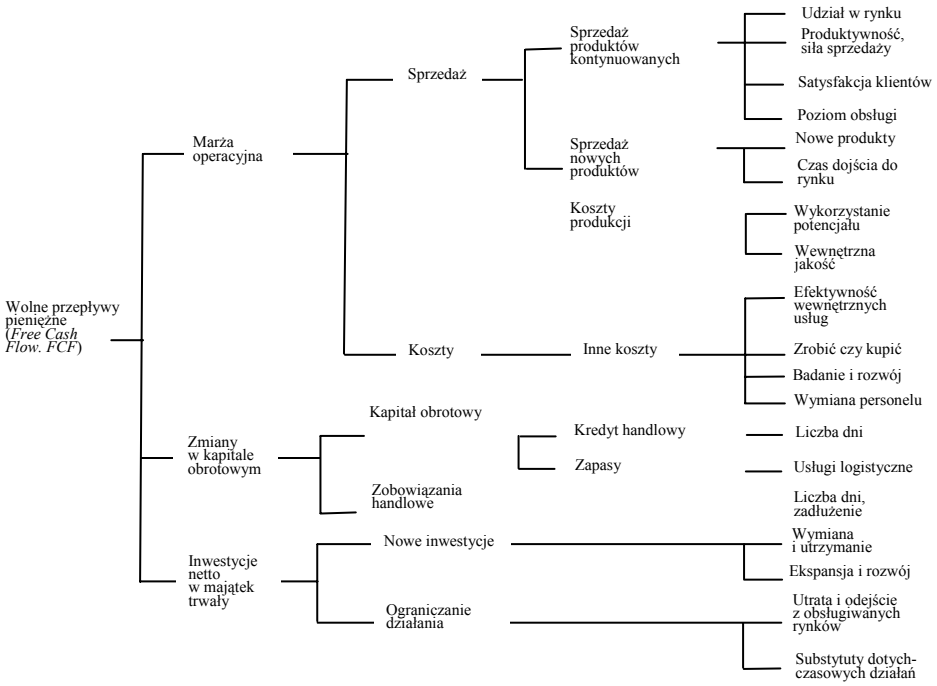

Rys. 2.5. Wpływ czynników kształtujących wartość na wolne przepływy pieniężne

Ź r ó d ł o: A.A. Jaruga, *Rola rachunkowości zarządczej*, [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001, s. 57.

Chociaż powszechnie stosowaną metodą wyceny przedsiębiorstwa (szacowania jego wartości) jest technika dyskontowania wolnych przepływów pieniężnych (model FCF), to istnieją alternatywne sposoby wyceny, które także cieszą się uznaniem w świecie biznesu. Jednym z nich jest miernik ekonomicznej wartości dodanej (*Economic Value Added* – EVA)[236], który pod koniec lat 80. ubie-

pod uwagę dodatkowo bieżącą wartość rynkową papierów wartościowych przeznaczonych do sprzedaży i innych inwestycji, które można łatwo spieniężyć i których istnienie nie ma zasadniczego wpływu na działalność operacyjną spółki. Szerzej zob. np. S. Chen, J.L. Dodd, *Usefulness of Operating Income, Residual Income, and EVA: A Value-Relevance Perspective*, referat prezentowany na Konferencji MBAA w Chicago, 28 March 1998, s. 1–13; A. Cwynar, W. Cwynar, *Zarządzanie wartością spółki kapitałowej. Koncepcje, systemy, narzędzia*, FRRwP, Warszawa 2002, s. 77–169.

[236] O ekonomicznej wartości dodanej pisało wielu autorów. Spośród ogromnej liczby publikacji na ten temat, oprócz cytowanych już pozycji A. Rappaporta, T. Copelanda, T. Kollera

głego stulecia został wykreowany przez nowojorską firmę konsultingową Stern Stewart Management Services[237].

Metodologia EVA, w porównaniu z metodologią FCF, posiada własności, których brakuje koncepcji opartej na wolnych przyszłych przepływach pieniężnych, szczególnie w wycenie podmiotów gospodarczych. Mówi się co najmniej o dwóch argumentach przemawiających za odrzuceniem modelu FCF na rzecz modelu EVA przy wycenie przedsiębiorstw.

1) Ekonomiczna wartość dodana (EVA) w sposób przejrzysty integruje proces wyceny z pomiarem wyników działalności[238]. Model wyceny EVA jest oparty na zdyskontowanym dochodzie rezydualnym[239], co umożliwia pomiar operacyjnych wyników spółki w każdym kolejnym roku przyjętego okresu prognozy w sposób w pełni zintegrowany z procesem wyceny. Przedstawia on te wyniki w kategoriach dodatniej lub ujemnej różnicy ekonomicznej (*Economic Spread*) – różnicy „ROIC – WACC", a zatem w kategoriach istnienia bądź też nieistnienia potencjału kreowania wartości w danej spółce. Różnica „ROIC – WACC" (nazywana również nadwyżką ekonomiczną – *Economic Surplus)* sama w sobie jest bardzo użytecznym miernikiem ekonomicznej rentowności operacji spółki – pokazuje znak osiągniętego wyniku (ekonomiczny zysk lub stratę). Po zdyskontowaniu oszacowanych dla poszczególnych okresów dochodów rezydualnych

---

i J. Murrina, A. Blacka, P. Wrighta, J.E. Bachmana i J. Daviesa oraz A. Ehrbara, zob. np.: G. Bennett Stewart III, *The Quest for Value. A Guide for Senior Managers,* HarperCollins, New York 1991; J.L. Grant, *Foundations of Economic Value Added*, Wiley, New York 2003, s. 169–193; S.D. Young, S.F. O'Byrne, *EVA and Value Based Management. A Practical Guide to Implementation*, McGraw-Hill, New York 2001, s. 205–260; W. Cwynar, A. Cwynar, *Nowe tendencje w teorii i praktyce finansów – koncepcje EVA™ i MVA™*, „Rachunkowość" 2000, nr 3, s. 169–173.

[237] Ekonomiczna wartość dodana (EVA) jest wyznaczana jako iloczyn zainwestowanego kapitału (*Invested Capital* – IC) oraz różnicy między oczekiwaną stopą zwrotu z zainwestowanego kapitału (*Return on Invested Capital* – ROIC) a kosztem kapitału (WACC). Zatem formuła EVA przedstawia się następująco: EVA = IC x (ROIC – WACC). EVA jest dodatnia wtedy, gdy różnica między faktycznie osiągniętą przez daną jednostkę stopą zwrotu z kapitału zaangażowanego w jej operacje (ROIC) a minimalną stopą zwrotu oczekiwaną przez kapitałodawców (kosztem kapitału – WACC) jest większa od zera. EVA – w odróżnieniu od typowych zysków księgowych – bierze również pod uwagę koszt utraconych możliwości inwestycyjnych (koszt alternatywny).

Chcąc określić wartość przedsiębiorstwa za pomocą miernika EVA należy zdyskontować ją średnim ważonym kosztem kapitału (WACC) w celu przeliczenia przyszłych EVA na wartości dzisiejsze. Zdyskontowana ekonomiczna wartość dodana jest wartością *extra* ponad to, co zostało wygenerowane wcześniej przez wycenianą jednostkę. Innymi słowy, jest to zaktualizowana wartość bieżąca netto (NPV) wszystkich przyszłych projektów inwestycyjnych, włączając w to kontynuację rozpoczętych projektów (w tym ujęciu wszystkie przyszłe operacje przedsiębiorstwa są traktowane jako projekty inwestycyjne). Aby określić wartość badanego podmiotu, do zaktualizowanej EVA należy dodać wartość kapitału na początku okresu (IC), czyli na dzień wyceny.

[238] Zob. A. Cwynar, W. Cwynar, *Zarządzanie wartością spółki kapitałowej*..., s. 86–114.

[239] Zdyskontowany dochód rezydualny (zysk ekonomiczny) to metoda wyceny przedsiębiorstw, w której przyjmuje się, że wartość podmiotu gospodarczego jest wyznaczona przez sumę zdyskontowanych przyszłych dochodów rezydualnych i ekonomiczną wartość księgową początkowego kapitału zainwestowanego w spółkę. *Ibidem*, s. 114.

i powiększeniu ich o skumulowaną wartość początkowego kapitału zainwestowanego w spółkę model EVA umożliwia jej wycenę.

2. Stosując EVA, spółka posługuje się jednym parametrem w dwóch obszarach swojego działania; dzięki temu nie jest narażona na otrzymywanie odmiennych sygnałów odnośnie do *standingu* finansowego. Proces zarządzania w sferze wyceny i pomiaru zostaje zatem sprowadzony do wspólnego mianownika. Metodolologia EVA staje się zgodna z techniką wartości bieżącej netto (NPV), powszechnie wykorzystywaną do oceny opłacalności projektów inwestycyjnych czy wyceny przedsiębiorstwa.

Chcąc następnie wyliczyć wartość dla akcjonariuszy (*Shareholder Value*), trzeba od otrzymanej wartości spółki odjąć rynkową wartość jej zadłużenia. W opinii wielu specjalistów EVA jest techniką bardziej kompleksową i zarazem przejrzystą w obszarze monitorowania kreacji wartości dla właścicieli kapitału.

Posługując się metodami opartymi na wolnych przepływach pieniężnych (FCF) czy ekonomicznej wartości dodanej (EVA), dochodzi się do podobnych wyników, zatem EVA staje się alternatywnym, równorzędnym z metodą zdyskontowanych wolnych przepływów pieniężnych, narzędziem wyceny. EVA może być stosowana jako uzupełnienie lub sprawdzenie poprawności wyceny przeprowadzonej metodą bazującą na koncepcji FCF. Porównywalność EVA nie jest jej wadą, potwierdza raczej jej poprawność[240]. Analizując nowoczesne mierniki dokonań przedsiębiorstwa na przykładzie ekonomicznej wartości dodanej i wolnych przepływów pieniężnych, można omawiane zależności przedstawić w postaci tabeli.

Tabela 2.18. Porównanie mierników dokonań przedsiębiorstwa

Rodzaj miernika	Charakter miernika	Podstawa	Przedmiot pomiaru
Zysk księgowy	tradycyjny	stopa zwrotu z inwestycji (*Return on Investment* – ROI)	wartość księgowa przedsiębiorstwa (kapitał własny)
Ekonomiczna wartość dodana (EVA)	nowoczesny	stopa zwrotu z inwestycji (*Return on Investment* – ROI)	skorygowana wartość przedsiębiorstwa
Wolne przepływy pieniężne (FCF)	nowoczesny	„czyste" przepływy pieniężne	wartość przedsiębiorstwa oparta na przepływach pieniężnych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

[240] Por.: W. Cwynar, A. Cwynar, *Ekonomiczna wartość dodana (EVA) jako element systemu zarządzania przez wartość (część I)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 3, s. I–XV; W. Cwynar, A. Cwynar, *Ekonomiczna wartość dodana (EVA) jako element systemu zarządzania przez wartość (część II)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 4, s. I–VI; W. Kąkol, *Wykorzystanie modelu EVA do szacowania wartości przedsiębiorstwa*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 1–2, s. 39.

Reasumując, wycena przedsiębiorstwa oparta na wolnych przepływach pieniężnych znajduje uznanie na świecie i jest stosowana w coraz większym zakresie jako narzędzie pomiaru zdolności przedsiębiorstwa do kreowania wartości dla jego właścicieli[241].

4.2. Pieniężna stopa zwrotu z inwestycji (CFROI) a gotówkowa wartość dodana (CVA)

Tradycyjne mierniki oceny efektywności bazują na założeniu memoriałowym i wskazują na relacje zysku do inwestycji (ROI) lub do kapitału własnego (ROE). Wymienione relacje wykorzystywano w formułowaniu mierników dokonań ze względu na zwyczajowo przyjęty w ekonomii cel działania przedsiębiorstwa, który definiowano jako maksymalizację zysku i który następnie ewoluował w kierunku maksymalizacji zwrotu z zaangażowanego kapitału. „W latach 50. wraz z rozwojem teorii wartości pieniądza w czasie i metod wyceny papierów wartościowych stwierdzono, że maksymalizacja zysku dla akcjonariuszy jest jednoznaczna z maksymalizacją przepływów pieniężnych netto"[242]. Odnosi się to jednak przede wszystkim do perspektywy długiego okresu; w okresach krótkich ta zależność nie musi być (i w praktyce często nie jest) zachowana. Jak już wspomniano, pomiary opierające się na przepływach środków pieniężnych wykazują bliższe związki ze zmianami cen akcji spółek i wypłatą dywidend oraz podają bardziej satysfakcjonujące wyjaśnienia ich związków niż tradycyjne mierniki oparte na zyskach.

Koncepcja pieniężnej stopy zwrotu z inwestycji (*Cash Flow Return on Investment* – CFROI)[243] została wprowadzona przez Boston Consulting Group i polega na porównaniu[244]:

– ujemnego przepływu pieniężnego, będącego nakładem inwestycyjnym zaangażowanym w działalność operacyjną w horyzoncie ekonomicznego okresu użytkowania powstałych z tego tytułu aktywów;

– przepływów pieniężnych z tytułu działalności operacyjnej, skierowanych do akcjonariuszy w tym samym co poprzednio horyzoncie ekonomicznego okresu użytkowania aktywów; składnikiem tych przepływów powinna być również wartość rezydualna aktywów nie podlegających amortyzacji.

---

[241] Zob. szerzej W.A. Nowak, B. Dratwińska-Kania, *Wolne przepływy pieniężne a wartość przedsiębiorstwa*, „Problemy Rachunkowości" 2001, nr 4 (7), s. 15–23.

[242] J. Michalak, *Ewolucja pomiaru wyników ekonomicznych w rachunkowości zarządczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 21 (77), s. 146. Szerzej zobacz np. R.W. Mills, B. Weinstein, *Zarządzanie wartością firmy*..., s. 26–31.

[243] Zob. szerzej np. A. Cwynar, W. Cwynar, *Zarządzanie wartością spółki kapitałowej*..., s. 240–251.

[244] M. Siudak, *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa,* Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 94.

Jest to kolejny miernik dokonań bazujący na przepływach pieniężnych, który jest ukierunkowany na maksymalizację bogactwa akcjonariuszy w perspektywie długookresowej. Wykorzystuje on zarówno dane prognostyczne, jak i historyczne. Opierając się na przepływach pieniężnych, stanowi modyfikację wskaźnika ROI: zamiast zysku brane są pod uwagę przepływy pieniężne. CFROI służy do oceny strategii przedsiębiorstwa i alokacji zasobów pieniężnych, a do jej szacowania niezbędne są cztery elementy[245]:

1) gotówkowa inwestycja według jej wartości brutto;
2) roczny przepływ gotówki brutto;
3) okres ekonomicznego życia inwestycji;
4) wartość inwestycji na końcu jej ekonomicznego życia (wartość rezydualna).

CFROI jest wewnętrzną stopą zwrotu (*Internal Rate of Return* – IRR) w stosunku do określonych powyżej przepływów pieniężnych. W przypadku gdy CFROI jest większe niż średni koszt kapitału zaangażowany w działalność operacyjną, następuje kreacja wartości. W przypadku odwrotnym, tzn. jeżeli wskaźnik CFROI jest mniejszy od średniego kosztu kapitału, mamy do czynienia z „konsumowaniem" wartości.

CFROI jest stopą zwrotu, co decyduje o przychylnym odbiorze tego miernika w świecie biznesu, a ponadto jest wewnętrzną stopą zwrotu z inwestycji spółki, które już zostały poczynione. Oznacza to, że jej podstawą są przepływy gotówkowe brutto zarówno historyczne, jak i prognozowane. Zakłada się, że szacowane na potrzeby rachunku CFROI przyszłe przepływy pieniężne brutto będą stałe do końca ekonomicznego życia przedsięwzięcia. Zatem w rzeczywistości istota rachunku CFROI polega na swoistym „zrekonstruowaniu" całkowitej informacji o inwestycji (lub inwestycjach) w badanej spółce – całkowitej, tzn. biorącej pod uwagę już zakończony (historyczny) etap jej ekonomicznego życia oraz jej kontynuację w przyszłości (prognoza)[246]. Pieniężna stopa zwrotu z inwestycji uwzględnia wszelkie korekty zawarte w tradycyjnych miarach księgowych, np. inflację, amortyzację, zmiany w aktywach oraz okres ich życia, odroczone podatki, rezerwy emerytalne czy inwestycje[247].

CFROI stosuje się do oceny wpływu inwestycji na wartość przedsiębiorstwa, a więc również do oceny zwrotu z przedsięwzięcia, którym może być przedsiębiorstwo jako całość lub jako strategiczne jednostki biznesu. Chociaż CFROI jest gotówkową stopą zwrotu z inwestycji, czyli jak wynikałoby z nazwy jest mierzona na podstawie przepływów pieniężnych, to jednak nie jest to do końca

---

[245] *Ibidem*, s. 241, a także A. Cwynar, W. Cwynar, *Zarządzanie wartością spółki kapitałowej…*, s. 240–251.

[246] F. Weissenrieder, *Value Based Management: Economic Value Added or Cash Value Added?*, Department of Economics, Gothenburg University 1998 (http:/www. anelda.com).

[247] T. Dudycz, *CFROI jako nowe narzędzie pomiaru osiągnięć finansowych przedsiębiorstw*, „Bank i Kredyt" 2001, maj, s. 3–4.

prawda. Wyliczenia CFROI dokonuje się bowiem na podstawie przepływów pieniężnych brutto, czyli wpływy operacyjne nie są pomniejszane o dokonane w danym roku wydatki inwestycyjne. Poza tym wpływy wylicza się także na podstawie korekt, co ma służyć, podobnie jak w przypadku EVA, do wierniejszego odzwierciedlenia rzeczywistych przepływów pieniężnych[248].

W podsumowaniu powyższych rozważań w tabeli 2.19 przedstawiono porównanie mierników CFROI i EVA[249].

Tabela 2.19. Porównanie i mierników CFROI i EVA w zarządzaniu wartością przedsiębiorstwa

Wskaźnik	Kryterium oceny				
	korelacja z rynkiem kapitałowym	uwzględnienie ryzyka w koszcie kapitału	uwzględnienie zapotrzebowania na kapitał przy finansowaniu wzrostu	uwzględnienie długoterminowych działań	orientacja na przeszłość, przyszłość lub teraźniejszość
CFROI	wysoka	tak	tak	nie – jeden okres	teraźniejszość
EVA	niejednoznaczna	tak	nie	nie – jeden okres	teraźniejszość

Ź r ó d ł o: W. Skoczylas, *Koncepcja Cash Value Added w zarządzaniu wartością przedsiębiorstwa*, „Przegląd Organizacji" 2000, nr 6, s. 28.

Wskaźnik CFROI wykorzystano w koncepcji gotówkowej wartości dodanej (*Cash Value Added* – CVA)[250], opracowanej przez E. Ottosona i F. Weissenriedera

[248] Zob. szerzej: S.D. Young, *Some Reflections on Accounting Adjustments and Economic Value Added*, „Journal of Financial Statement Analysis" 1999, vol. 4, no 2, s. 7–19; W. Cwynar, A. Cwynar, *Zarządzanie wartością dla akcjonariuszy na podstawie modelu MVA*, „Przegląd Organizacji" 2000, nr 10, s. 24–27; W. Cwynar, *Ustalanie wartości zysku operacyjnego i kapitału zainwestowanego dla celów kalkulacji EVA: podejście finansowe i operacyjne (część I)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 2, s. 19–21; W. Cwynar, *Ustalanie wartości zysku operacyjnego i kapitału zainwestowanego dla celów kalkulacji EVA: podejście finansowe i operacyjne (część II)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 3, s. 20–23; W. Cwynar, A. Cwynar, *Ocena wyników przedsiębiorstwa w świetle modelu ekonomicznego – koncepcja EVA*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza w Firmie" 1999, nr 3, s. 8–12.

[249] Por. np: W. Skoczylas, *Analiza finansowa w warunkach zarządzania wartością przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 20 (76), s. 108–124.

[250] Zob. szerzej np.: F. Weissenrieder, *Value Based Management*…; W. Skoczylas, *Potrzeba i sposoby modyfikacji gotówkowej wartości dodanej w erze informacji*, [w:] *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa a struktura akcjonariatu*, CeDeWu, Warszawa 2001, s. 177–184; W Skoczylas, *Koncepcja Cash Value Added w zarządzaniu wartością przedsiębiorstwa*, „Przegląd Organizacji" 2000, nr 6, s. 28–32.

dla szwedzkiej firmy konsultingowej FWC AB[251]. Według tej koncepcji inwestorów interesują jedynie rzeczywiste przepływy pieniężne. Gotówkowa wartość dodana (CVA) wyraża przyrost realnej wartości przedsiębiorstwa w określonym czasie. Określa ona wypracowaną przez przedsiębiorstwo lub strategiczne jednostki biznesu kwotę, która przewyższa realny rynkowy koszt kapitału. Gotówkową wartość dodaną oblicza się według wzoru[252]:

$$CVA = (CFROI - \text{realny koszt kapitału}) \times \text{inwestycje brutto}$$

Przedsiębiorstwo kreuje wartość, jeżeli gotówkowa wartość dodana jest większa od zera.

Dokonując pomiaru rentowność za pomocą mierników EVA i CVA, można zauważyć, że różnią się one od siebie – koncepcja EVA wykorzystuje wskaźnik ROI, czyli zwrot z inwestycji, natomiast koncepcja CVA bierze pod uwagę CFROI, czyli gotówkowy zwrot z inwestycji. Analizy przeprowadzone w przedsiębiorstwach wskazują na większe powiązanie wskaźnika gotówkowej wartości dodanej z kreowaniem wartości jednostki. W wielu przypadkach właśnie gotówkowa wartość dodana jest uważana za miernik lepiej, niż inne, skorelowany z tworzeniem wartości. Różnice między tymi miarami odzwierciedla rysunek 2.6, bazujący na analizach Boston Consulting Group (przeprowadzonych wprawdzie pod koniec lat 90. ubiegłego stulecia, ale wciąż aktualnych).

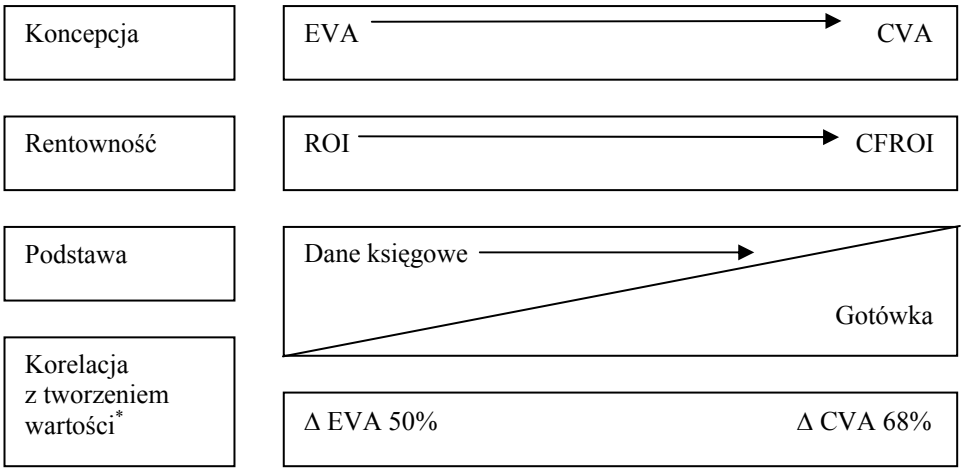

Rys. 2.6. Porównanie koncepcji EVA i CVA

* analiza uwzględnionych w indeksie *Standard & Poor's 400* przedsiębiorstw w latach 1985–1995.

Ź r ó d ł o: W. Skoczylas, *Koncepcja Cash Value Added*…, s. 29.

[251] M. Siudak, *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa*, s. 93.
[252] W. Skoczylas, *Koncepcja Cash Value Added*..., s. 29.

Ekonomiczna wartość dodana oparta na wskaźniku ROI posiada pewne wady wynikające z jego specyfiki. Zwrot z inwestycji jest wskaźnikiem bieżącym, a więc koncentrowanie się jedynie na nim może wpłynąć niekorzystnie na efektywność przedsiębiorstwa w długim okresie. Ponadto, jak wynika z powyższego rysunku, ekonomiczna wartość dodana jest obciążona wadami zysku jako miernika efektów działalności; wyraża się to między innymi w pomijaniu wpływów, które nie są przychodami, i wydatków, które nie są kosztami, a ujmowaniu przychodów i kosztów niepieniężnych. Jej wadą jest również możliwość nieprecyzyjnego wyznaczenia kosztu kapitału. EVA jest jednak miarą prostą w obliczaniu i tym samym łatwiejszą do zrozumienia. Ujmuje ona wynik finansowy netto jedynie z działalności operacyjnej i dobrze charakteryzuje atrakcyjność miejsca alokacji kapitału.

Pieniężna stopa zwrotu z inwestycji (CFROI) ma z kolei tę zaletę, że może być wykorzystana do porównywania z innymi stopami zwrotu (i podobnymi wskaźnikami), a takie porównania pozwalają na ocenę wpływu wielu aspektów zarządzania na wartość przedsiębiorstwa. W przypadku różnej bazy kapitałowej właśnie ten wskaźnik najlepiej służy do analizy porównawczej badanych spółek. Pozwala on ocenić, jak dane przedsięwzięcie wpływa na wartość przedsiębiorstwa oraz jak stopa zwrotu zmienia się z okresu na okres. CFROI, podobnie jak EVA i CVA, to nie tylko miernik rocznych wyników działalności spółki, ale także metoda jej wyceny oraz kryterium oceny osiągnięć w ramach motywacyjnego systemu wynagradzania i zarządzania przez wartość (*Value Based Management* – VBM)[253].

4.3. Nowe wyzwania dla nauki i praktyki rachunkowości

„Na fali krytyki obowiązujących rozwiązań rachunkowości powstały i nadal powstają, zwłaszcza w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii, propozycje zmian modelu rachunkowości – z historycznego (retrospektywnego) na przyszłościowy (prospektywny)"[254]. Zmiany modelu rachunkowości są proponowane zarówno przez środowisko profesjonalne rachunkowości, jak i przez inne środowiska zawodowe.

Niezwykle ciekawą, a jednocześnie chyba najbardziej kompleksową propozycją modelu współczesnej rachunkowości, zaproponowaną przez środowiska pozaksięgowe, jest koncepcja przedstawiona przez środowisko analityków finansowych, zatytułowana *Accounting for the Future* (AFTF), czyli *Rachunko-*

[253] Por. np.: P. Urbanek, *Nadzór korporacyjny a wynagrodzenia menedżerów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005, s. 122–124; A. Cwynar, *Systemy motywacyjne związane z koncepcją EVA*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 4, s. VIII–XV.

[254] E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa*..., s. 63.

wość dla przyszłości lub nawet *Rachunkowość przyszłości (jutra)*, opublikowana w 1998 roku. Jej autorem jest H. Nash[255]. Koncepcja ta nawiązuje do modeli ukształtowanych na założeniach rachunkowości prospektywnej[256]. Jest to jednocześnie kolejna próba sformułowania spójnego modelu rachunkowości, stanowiąca udoskonaloną formę propozycji modelu rachunkowości[257] opracowanego wcześniej przez Stowarzyszenie ds. Zarządzania Inwestycjami i Badań (Association for Investment Management and Research – AIMR, obecnie CFA Institute), czyli zrzeszenie analityków finansowych[258].

---

[255] Należy zauważyć, że H. Nash jest aktuariuszem, a nie księgowym, co ma istotny wpływ na sposób i precyzyjność formułowania jego koncepcji.

[256] Najważniejszą cechą różniącą AFTF od metody EVA jest fakt, że EVA jest oparta na zysku księgowym, natomiast AFTF bazuje w całości na przepływach pienężnych. Por. szerzej: W. Cwynar, A. Cwynar, *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa* [...] *(część I)*, s. V–VI.

[257] *Financial Reporting in the 1990's and Beyond*, AIMR 1993.

[258] Korzenie CFA Institute sięgają roku 1925, kiedy to powstało Stowarzyszenie Analityków Inwestycyjnych miasta Chicago (Investment Analyst Society of Chicago). Jego celem było kształtowanie profesjonalnych norm zawodowych i edukacyjnych oraz stworzenie forum dyskusyjnego, a co za tym idzie, możliwości dialogu z zarządzającymi finansami korporacji. Do 1947 roku w wielu miastach Stanów Zjednoczonych utworzono podobne stowarzyszenia. W tym też roku powstała Narodowa Federacja Stowarzyszeń Analityków Finansowych (National Federation of Financial Analysts Societies – NFFAS), której założycielami i fundatorami były stowarzyszenia działające w Nowym Jorku, Chicago, Bostonie i Filadelfii. Federacja rozrastała się w szybkim tempie, a w roku 1954 przejęła od Nowojorskiego Stowarzyszenia Analityków Papierów Wartościowych (New York Society of Security Analysts – NYSSA) czasopismo „Financial Analysts Journal", które stało się jej flagową publikacją. W końcu lat 50. XX wieku Federacja skupiała ponad 20 stowarzyszeń i coraz silniej oddziaływała na kształt ram profesjonalnych i etycznych oraz standardy wykonywania zawodu analityka finansowego. W 1959 roku Federacja zaproponowała stworzenie Instytutu Dyplomowanych Analityków Finansowych (Institute of Chartered Financial Analysts – ICFA), który został formalnie zarejestrowany w 1961 roku (pierwsze egzaminy odbyły się 15 czerwca 1963 roku). Wniosek o utworzenie Instytutu złożył już w 1942 roku B. Graham – współtwórca Nowojorskiego Stowarzyszenia Analityków Papierów Wartościowych, kierując się troską o stałe podnoszenie kompetencji i kwalifikacji zawodowych analityków finansowych. Instytut stworzył do roku 1964 pełną formułę trzystopniowych egzaminów oraz przyjął w tym samym roku tzw. *Kodeks Etyki Zawodu*.

Z czasem Narodowa Federacja Stowarzyszeń Analityków Finansowych zmieniła nazwę na Federację Analityków Finansowych (Financial Analysts Federation – FAF) i rozpoczęła szeroko zakrojone działania obejmujące szkolenia i inne rodzaje działalności edukacyjnej, konferencje, a także działalność wydawniczą. Mimo wspólnych celów, zarówno Instytut Dyplomowanych Analityków Finansowych (ICFA), jak i Federacja Analityków Finansowych (FAF) charakteryzowały się odmiennymi strukturami organizacyjnymi oraz członkowskimi. Obydwa ciała ściśle jednak ze sobą współpracowały, dbając o wysoki poziom profesjonalizmu zawodu analityka finansowego. ICFA był prowadzony przez członków, którzy posiadali certyfikat dyplomowanego analityka finansowego. FAF zrzeszała natomiast stowarzyszenia, których członkowie w większości posiadali ten certyfikat; nie był to jednak wymóg warunkujący członkostwo, dlatego wiele osób należących do FAF certyfikatu nie posiadało. Co więcej, FAF była kontrolowana przez wybrane stowarzyszenia, a nie przez wyznaczone do tego celu osoby.

Główną przesłanką opublikowania koncepcji AFTF było wskazanie takich rozwiązań modelowych, które uczyniłyby informacje płynące z rachunkowości podstawą do podejmowania decyzji ekonomicznych[259]. Koncepcję tę oparto na dwóch podstawowych miarach – na wartości rynkowej i na przepływach pieniężnych. Zawiera ona wiele szczegółowych propozycji, unormowań oraz postulatów, wśród których do najważniejszych należą[260]:

1) ujawnianie danych o wartości ekonomicznej majątku;
2) ważność i nadrzędność przepływów pieniężnych;
3) przyjmowanie długoterminowej perspektywy;
4) ujawnianie planów odnośnie do zysku całościowego.

W koncepcji AFTF w sposób specyficzny dla specjalistów spoza profesjonalnego środowiska rachunkowości zostały określone:

1) obszary i cele rachunkowości postrzegane z różnych poziomów perspektywy gospodarczej;
2) podstawowe problemy tradycyjnej rachunkowości finansowej;
3) zasady uznawania i odwzorowania wartości;
4) mechanizmy „dyscyplinujące" rachunkowość jako element systemu kształtowania i generowania wartości dodanej;
5) zasady i koncepcje sprawozdań finansowych;
6) role zarządzającego, specjalisty z zakresu rachunkowości i analityka finansowego.

Autor AFTF podkreśla, że analitycy finansowi potrzebują informacji, które pozwolą przewidywać przepływy pieniężne i określać wartość przedsiębiorstwa. Ta ostatnia wielkość jest ustalana wprawdzie przez analityków finansowych, a nie przez księgowych, niemniej poprawne jej oszacowanie zależy w przeważającej mierze właśnie od jakości informacji generowanych przez systemy rachunkowości. Bardziej rzetelne dane mogą być dostarczone jedynie przez rachunko-

---

W 1990 roku utworzono Stowarzyszenie ds. Zarządzania Inwestycjami i Badań (Association for Investment Management and Research – AIMR), które pełniło rolę organizacji nadrzędnej („spółki-matki") w stosunku do wchodzących w skład grupy ICFA i FAF. Organizacje te kontynuowały w ramach grupy prowadzoną wcześniej działalność i realizowały indywidualne cele operacyjne oraz strategiczne. Następnym krokiem w kierunku ich połączenia było dopuszczenie do zarządu FAF członków ICFA i AIMR.

Wszystkie te zabiegi doprowadziły w maju 1999 roku do wchłonięcia przez AIMR dwóch pozostałych organizacji, które od tego momentu przestały funkcjonować jako niezależne i samodzielne jednostki. W maju 2004 roku większością głosów zaakceptowano zmianę nazwy organizacji na „CFA Institute" w celu jednoznacznego jej kojarzenia z podstawowymi celami Instytutu oraz wzmocnienia rozpoznawalności marki. Obecnie CFA Institute zrzesza ponad 70.000 członków w ponad 100 krajach świata.

[259] Kopię tego dokumentu można uzyskać między innymi w takich organizacjach, jak AIMR, FASB, SEC, AICPA czy IASB; za: E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa*…, s. 66.

[260] W. Cwynar, A. Cwynar, *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa* [...]*(część III)*, s. V–VI.

wość prospektywną i tylko ona pozwoli na prawidłową wycenę wartości jednostki gospodarczej.

„Ważnym argumentem na rzecz zmian modelu rachunkowości było i to, że obecnie obowiązujące rozwiązania są dostosowane przede wszystkim do specyfiki przedsiębiorstw produkcyjnych i handlowych. Gwałtowny rozwój usług powoduje nieadekwatność danych generowanych przez rachunkowość, która nie umie poradzić sobie z wyceną wartości niematerialnych i prawnych. AFTF proponuje kapitalizację wszystkich nakładów na wartości niematerialne i prawne, z wyjątkiem nabytego *goodwillu*, który według autorów tej koncepcji powinien być odnoszony jednorazowo w koszty"[261].

Według AFTF rachunkowość musi być ukierunkowana na rynek. Ponieważ wartość rynkową posiadają jednak tylko niektóre aktywa, a ponadto nie można jej ustalić dla zobowiązań, w AFTF założenie istnienia aktywnego rynku nie jest istotne (podstawą wyceny są przepływy pieniężne) – stanowi to poważną barierę w tego typu podejściu.

W obszarze sprawozdawczości finansowej w AFTF zastępuje się bilans sprawozdaniem z wartości (*Statement of Values*), a rachunek zysków i strat – sprawozdaniem czy rejestrem przepływów pieniężnych. Ponadto wprowadza się wiele dodatkowych danych, niezbędnych, a jednocześnie łatwych do zrozumienia przy wycenie wartości przedsiębiorstwa – wartość dodaną oszacowaną stopą zwaną kosztem kapitału. Rachunkowość ma zatem generować informacje, na podstawie których analityk finansowy zbuduje model przepływów pieniężnych.

Przedstawione propozycje nie spotkały się – jak dotychczas – z akceptacją profesjonalnych organizacji środowiskowych stanowiących standardy rachunkowości, gdyż ich przyjęcie oznaczałoby, że „wartość bilansowa przedsiębiorstwa musi zawierać więcej subiektywnych osądów, co z kolei wywołuje presję na audytorów, którzy stają się arbitrem w sprawie, czy wartość bilansowa jest wierna i rzetelna (*true and fair*). Takie mechanizmy powodują utratę kolejnej cechy jakościowej, o którą – ze względu na globalizację – walczy obecnie środowisko rachunkowców, czyli porównywalności"[262].

Wprowadzenie wartości przepływów pieniężnych jako podstawy wyceny aktywów, zaproponowane w AFTF, jest zmianą budzącą kontrowersje, a jednocześnie fundamentalną – bilans staje się wtedy zestawieniem szacunkowym, a nie sprawozdaniem z pozycji finansowej za okresy historyczne. Problemem jest jednak nie technika czy metodologia, ale uznaniowość nie tylko wartości przepływów pieniężnych, ale i stopy dyskontowej. Powstaje w związku z tym pytanie, czy takie podejście nie wychodzi zbyt daleko poza konwencje i fundamentalne zasady działania systemu rachunkowości.

---

[261] E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa*..., s. 67.
[262] *Ibidem*, s. 69.

Wśród specjalistów z zakresu rachunkowości i zarządzania krąży opinia, że „zysk jest tylko teorią, rzeczywistością jest wypłacalność". Często można spotkać się również ze stwierdzeniem, że „pieniądze to fakt, wszystko poza tym jest tylko opinią". Koncepcja AFTF bazuje wyłącznie na przepływach pieniężnych; kluczowym jej elementem są zarówno oczekiwane przepływy pieniężne (*Expected Cash Flows*), jak i historyczne przepływy pieniężne. Zasadne jest pytanie, czy oczekiwane przepływy pieniężne są faktem, a nie jedynie opinią?

Nie ulega wątpliwości, że mają one zdecydowanie większe znaczenie (są bardziej użyteczne w podejmowaniu decyzji) niż historyczne przychody czy przepływy pieniężne. W praktyce większość decyzji finansowych jest podejmowana właśnie na bazie oczekiwanych przepływów pieniężnych. Są one szeroko i z powodzeniem stosowane w różnych obszarach funkcjonowania przedsiębiorstwa, z wyjątkiem, co paradoksalne, rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, gdzie byłyby najbardziej przydatne.

Oczekiwane przyszłe przepływy pieniężne mogą być bardziej reprezentatywne i wiarygodne niż przepływy historyczne w szczególności w odniesieniu do:

– obserwacji występowania zdarzeń nieprzewidzianych oraz ich skutków na przestrzeni lat,

– badania stanów na kontach zobowiązań i należności na koniec poszczególnych okresów,

– zwiększenia wiarygodności właściwej dla dłuższych okresów obserwacji, jak w przypadku okresu pięcioletniego zastosowanego w modelu AFTF,

– poszerzania wiedzy i stopnia zrozumienia oraz budowania struktur i wzajemnych relacji w ramach modelu AFTF,

– modelu przepływów pieniężnych, zbudowanego tak, aby wiarygodnie odzwierciedlał specyfikę leżących u jego podstaw wzorców.

Oczekiwane przepływy pieniężne stają się we współczesnej rzeczywistości gospodarczej swoistymi standardami, za pomocą których ocenia się aktualne przepływy pieniężne, a nie odwrotnie. Jeżeli faktyczne przepływy pieniężne za rok poprzedni lub następny byłyby większe niż określone w modelu, to wtedy prawdopodobnie stwierdzono by, że rzeczywiste wyniki były lepsze niż oczekiwane; raczej nie sformułowano by wniosku, że przepływy pieniężne ujęte w modelu nie były wiarygodne jako prognoza danego roku.

Raportowane przez zarząd oczekiwane przepływy pieniężne stanowią informację publiczną i są nie mniej konkretne i jednoznaczne niż historyczne przychody. W odróżnieniu od prezentowanych przychodów, ustalone oczekiwania zarządu nigdy nie bywają błędne, stają się sztywnymi standardami, przez pryzmat których menedżerowie są oceniani. Jeżeli wyniki rzeczywiste różnią się od oczekiwanych, przyczyną są albo realne dokonania, albo oczekiwania zarządu, albo i jedno, i drugie. W każdym przypadku odpowiedzialność ponosi tylko i wyłącznie zarząd.

W koncepcję AFTF wbudowano mechanizmy, wzmacniające przekonanie, że oczekiwane przepływy pieniężne nie są wyłącznie opinią.

1. Każdy model przepływów pieniężnych musi być uzasadniony (potwierdzony) przez odwzorowanie trendu kształtowania przepływów pieniężnych w historycznym ujęciu w okresie pięciu lat. Identyczny model podstawowy należy zastosować w stosunku do oczekiwanych przepływów pieniężnych.

2. Zarząd jest odpowiedzialny za decyzje, ocenę i założenia dotyczące oczekiwanych przepływów pieniężnych. W jego gestii leży zarówno ustalenie wartości przyszłych oczekiwanych przepływów pieniężnych, jak i wykonanie takich planów. Zarząd musi formalnie określić wszystkie założenia oraz potwierdzić, że oparte na nich przepływy pieniężne wynikają z jego planów, ocen i oczekiwań. W ten sposób oczekiwane przepływy pieniężne stają się publiczną obietnicą zarządu, złożoną akcjonariuszom. Wprawdzie spełnienie oczekiwań i przewidywań biznesowych na rynkach kapitałowych nie jest zagwarantowane, ale inwestorzy często z zadowoleniem przyjmują niepewność oraz nagrody za jej podjęcie w postaci zysków wypłaconych ponad zgodne z przewidywaniami.

3. Zarząd ściśle współpracuje z analitykami finansowymi, którzy muszą potwierdzić prognozowane przepływy pieniężne oraz wynikające z nich wartości bieżące oparte na założeniach i decyzjach zarządu. Nawet jeżeli odpowiedzialność analityka finansowego jest wyłącznie kwestią techniczną, to nie powinien on poświadczać planowanych przepływów pieniężnych, jeżeli nie ma pewności, że są one wiarygodne i rozsądnie oszacowane. Analityk zawsze ponosi odpowiedzialność wewnętrzną (w stosunku do zarządu), ale nie zewnętrzną (w stosunku do właścicieli kapitału).

4. Specjaliści z dziedziny rachunkowości pełnią w koncepcji AFTF istotną rolę audytorów wewnętrznych w zakresie poprawności pomiaru oraz trafności i bezawaryjności funkcjonowania całego systemu rachunkowości. Jest to zadanie bardzo ważne z punktu widzenia szacowania wartości oczekiwanych przepływów pieniężnych.

5. W AFTF traktuje się wartość jako efekt uznawania przepływów pieniężnych i ich pomiaru jako wartości bieżących. „Podwójna ważność" powoduje, że w praktyce staje się prawie niemożliwe zawyżanie wartości jednostki poprzez zawyżanie przepływów pieniężnych, ponieważ wartość reaguje na zmiany w wielkości przepływów pieniężnych, tzn. stopa dyskontowa (historyczny koszt kapitału) wzrasta, wyrównując zawyżone szacunki przepływów pieniężnych. Nie ma zatem możliwości przeszacowania wartości przedsiębiorstwa, co skutecznie eliminuje chęć zawyżania wartości przepływów pieniężnych.

6. Rzeczywiste i oczekiwane przepływy pieniężne odgrywają ważną rolę w raportach AFTF, przy czym oczekiwane przepływy – większą niż rzeczywiste. Prawidłowe szacowanie przyszłych przepływów pieniężnych jest niezwykle istotne, rynek wymierza bowiem kary za niedotrzymanie obietnic odnośnie do

wartości oczekiwanych. Ponadto jest dużo trudniej manipulować bieżącymi przepływami pieniężnymi w porównaniu z zyskami czy przychodami. Akcjonariusze są w stanie zaakceptować występowanie odchyleń od wartości oczekiwanych, ale znaczące lub permanentne odchylenia nie mogą pozostać bez echa.

Rachunkowość prospektywna (*Prospective Accounting*) jest koncepcją stosunkowo nową i rewolucyjną. AFTF scala metody pomiaru wartości dla akcjonariuszy z procesem podejmowania decyzji. Fala krytyki współczesnej rachunkowości powstała głównie na skutek przeświadczenia, że nie jest ona oparta na wartości dla akcjonariuszy. Trzeba jednak zauważyć, że niezwykle trudno jest inicjować i wdrażać zmiany, nowe ujęcia, rozwiązania i koncepcje, jeżeli jednocześnie są uruchamiane mechanizmy blokujące ich testowanie i implementację. Zwolennicy AFTF podkreślają, że takie mechanizmy są dla rozwoju i postępu pułapką.

Rachunkowość w ich opinii musi uwolnić się od wpływów przeszłości oraz przyjąć wiarę w lepszą przyszłość. Strach przed zmianami jest czymś naturalnym, ale ich niewdrażanie w turbulentnym otoczeniu może być jednak niebezpieczne. W koncepcji AFTF zakres zmian w rachunkowości jest – w opinii jej twórców – minimalizowany, ponieważ pozostaje w zgodzie z naturą procesów ekonomicznych oraz przerzuca ciężar odpowiedzialności biznesowej na tych, którzy ją ponoszą – na zarządzających i analityków finansowych, wspomagających i modelujących procesy decyzyjne. Koncepcja AFTF jest w przekonaniu jej autorów, a także wciąż powiększającego się grona jej zwolenników, ogromną szansą dla rachunkowości i zarazem bazą umożliwiającą skorygowanie jej niedostatków w ujęciu retrospektywnym oraz dostarczanie nie tylko rzetelnych i wiarygodnych, ale także w pełni użytecznych ekonomicznie informacji na potrzeby procesów decyzyjnych.

Na rysunku 2.7 przedstawiono w znacznym uproszczeniu etapy zmian w spojrzeniu na pomiar wartości przedsiębiorstwa.

Reasumując, ogólna analiza współczesnych koncepcji pomiaru dokonań opartych na przepływach pieniężnych pozwala na sformułowanie następujących wniosków:

1) kluczowym elementem zarządzania wartością podmiotu jest dobór odpowiednich mierników służących do maksymalizacji podstawowego celu działalności gospodarczej, za który powszechnie uznaje się obecnie tworzenie wartości dla właściciela;

2) wyznaczenie powyższego celu przedsiębiorstwa spowodowało odejście od tradycyjnych mierników pomiaru jego dokonań na rzecz takich, które najlepiej będą odzwierciedlać działania podmiotu zmierzające do pomnożenia wartości (por. rys. 2.7);

3) większość nowoczesnych mierników dokonań przedsiębiorstwa bazuje lub w istotny sposób wykorzystuje strumienie przepływów pieniężnych, zarówno w ujęciu *ex post*, jak i *ex ante*.

Na bazie tradycyjnych sprawozdań finansowych					Zamiast tradycyjnych sprawozdań finansowych	
Zysk księgowy		Ekonomiczna wartość dodana (EVA)		Przepływy pieniężne (*Cash Flow*)		AFTF
	Etap I		Etap II		Etap III	
Stopa zwrotu z inwestycji (ROI)		Stopa zwrotu z inwestycji (ROI)		Stopa zwrotu z inwestycji oszacowana na podstawie przepływów pieniężnych (CFROI)		Bilans – sprawozdanie z wartości przedsiębiorstwa
Mierniki tradycyjne		Skorygowane mierniki tradycyjne		Pieniężna wartość dodana (CVA)		Rachunek zysków i strat – przepływ strumieni pieniężnych
Pomiar wartości księgowej przedsiębiorstwa		Pomiar skorygowanej wartości przedsiębiorstwa		Pomiar wartości dla akcjonariuszy		Oczekiwane przepływy pieniężne wynikające z prognozy przepływów pieniężnych (a nie zysków)

Rys. 2.7. Etapy zmian w spojrzeniu na pomiar wartości przedsiębiorstwa

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Rozważania zawarte w niniejszym rozdziale mają na celu podkreślenie ewolucyjnego charakteru zmian w koncepcjach sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Zmiany te następują pod wpływem rozwoju potrzeb informacyjnych użytkowników informacji finansowej i przebiegają zgodnie ze zmianami w priorytetach biznesu, których konsekwencją są między innymi działania w zakresie budowania nowoczesnych mierników pomiaru dokonań opartych na przepływach pieniężnych. Ewolucja koncepcji sprawozdawczości przepływów pieniężnych pociąga za sobą zmiany regulacji prawnych w tym zakresie. Analiza porównawcza wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych zaprezentowana w rozdziale następnym stanowi naturalne uzupełnienie rozważań zawartych w niniejszym rozdziale rozprawy, a wnioski z badania porównawczego pozwalają na potwierdzenie potrzeby dalszych zmian w sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

Rozdział III

ANALIZA PORÓWNAWCZA WYBRANYCH REGULACJI SPRAWOZDAWCZOŚCI PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH

1. Koncepcja analizy porównawczej wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych

1.1. Specyfikacja celu, zakresu i kryteriów analizy

Procesy tworzenia oraz implementacji globalnych standardów rachunkowości stanowią wyzwanie dla rachunkowości XXI wieku. Wymagają one czasu, cierpliwości i gruntownej przebudowy krajowych systemów rachunkowości, a także mentalności, zarówno odbiorców informacji finansowej, jak i jej kreatorów. Moment, w którym we wszystkich lub przynajmniej w większości krajów świata zaczną powszechnie obowiązywać wspólne zasady rachunkowości i sprawozdawczości finansowej jest jeszcze bardzo odległy, niektórzy wręcz twierdzą, że nieosiągalny. Bez względu na panujący sceptycyzm należy podejmować wysiłki w kierunku harmonizacji i standaryzacji światowej rachunkowości, nie zapominając jednakże o kilku ważnych aspektach tego procesu.

1. Kraje o różnych uwarunkowaniach historycznych, kulturowych i gospodarczych w różnym stopniu i w różnym czasie będą adaptować rozwiązania proponowane przez międzynarodowe gremia.

2. Procesy standaryzacji regulacji rachunkowości są kosztowne i wiele krajów (a przede wszystkim funkcjonujących w nich przedsiębiorstw) niektóre rozwiązania i decyzje (na przykład o istotnych zmianach w systemach prawnych) będzie odwlekać w czasie lub implementować tylko częściowo. Zasadne jest w tym miejscu pytanie, czy nie spowolni to procesów harmonizacji i standaryzacji rachunkowości ze szkodą dla systemu gospodarczego zarówno w skali regionalnej, jak i globalnej.

3. Obecnie do stosowania Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej są zobowiązane podmioty duże – spółki giełdowe sporządzające sprawozdania skonsolidowane. W większości krajów jest to niewielki odsetek wszystkich podmiotów gospodarczych, zobligowanych do sporządzania sprawozdań finansowych i raportowania

wyników działalności upoważnionym do tego stronom. Jest wątpliwe, aby cała rzesza działających w danym kraju przedsiębiorstw, nie notowanych na giełdzie, zastosowała globalne standardy rachunkowości w krótkim czasie. Dlatego nie mniej istotną potrzebą staje się modelowanie regionalnych regulacji rachunkowości tak, aby mogły spełniać swoje zadanie również w globalnej gospodarce, funkcjonując z powodzeniem obok zharmonizowanych regulacji międzynarodowych.

4. Należy uważnie kształtować i „pielęgnować" standardy krajowe, nie zapominając przy tym, że w globalnym otoczeniu biznesowym tworzą one wraz z regulacjami międzynarodowymi trwały szkielet systemu rachunkowości każdego kraju.

5. Większość krajowych systemów rachunkowości od wielu lub przynajmniej od kilku lat została wyposażona w zestaw lokalnych standardów rachunkowości i jeśli nawet odbiegają one w dużym stopniu od rozwiązań przyjętych w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości / Międzynarodowych Standardach Sprawozdawczości Finansowej, należy je uwzględniać, harmonizując gospodarkę światową i rynki regionalne. Stanowią one bowiem źródła rachunkowości w skali lokalnej, ściśle związane ze specyfiką systemów gospodarczych, politycznych, społecznych i kulturowych. Warto je mieć na uwadze szczególnie wtedy, gdy proces standaryzacji danego obszaru rachunkowości pozostawia jeszcze szerokie pole do działania, jak w przypadku regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

Niewątpliwie największy wpływ na kształt Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 *Rachunki przepływów pieniężnych* miały regulacje amerykańskie, a w mniejszym, ale również ważącym stopniu, brytyjskie. Nie oznacza to jednak, że nadając współczesny kształt Międzynarodowemu Standardowi Rachunkowości nr 7 nie należy odnosić się do innych standardów krajowych. W tym stwierdzeniu tkwi pozorna sprzeczność. Wiadomo, że standardy krajowe (wystarczy wspomnieć standard australijski, chiński czy polski) były tworzone pod dużym wpływem Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7. Jak w takim razie można mówić o oddziaływaniu tych regulacji na standard, pod wpływem którego były one formułowane? Nie ma w tym jednak nic dziwnego. Każdy standard krajowy powstawał w drodze wysiłku specjalistów w określonej dziedzinie i podlegał weryfikacji przez środowisko profesjonalistów – teoretyków i praktyków rachunkowości danego kraju. W związku z tym w każdym standardzie krajowym tkwią elementy specyficzne dla rachunkowości regionalnej oraz nowe poglądy na metodologię i sposób podejścia do regulowanych zagadnień. Właśnie ze względu na powyższe uwarunkowania warto, mimo dążenia do globalnych standardów rachunkowości, przeprowadzać analizy porównawcze standardów krajowych.

Spośród wielu publikacji książkowych i artykułów na temat sprawozdawczości przepływów pieniężnych tylko nieliczne dotyczą zakrojonych na szeroką skalę badań porównawczych nad zasadami ujmowania i prezentowania informacji o przepływach pieniężnych. Na uwagę zasługują zwłaszcza:

1) pozycje dotyczące specyfiki rozwiązań w zakresie rachunkowości finansowej w poszczególnych krajach, nie zawierające typowej analizy porównawczej[1];

2) opracowania obejmujące wycinkowe badania porównawcze, odnoszące się do niektórych zagadnień w wybranych krajach[2];

3) publikacje koncentrujące się na kompleksowym badaniu porównawczym dwóch lub trzech krajów[3];

4) opracowania dotyczące porównań regulacji danego kraju i zaleceń Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB)[4];

5) publikacje poświęcone w całości analizom porównawczym wybranych regulacji krajowych i międzynarodowych[5].

Badania porównawcze w rachunkowości mają niezwykle istotne znaczenie dla jej rozwoju i harmonizacji. Pozwalają one na:

---

[1] Por. np.: Ch. Nobes, R. Parker, *Comparative International Accounting*, Prentice Hall, New York 1991; T. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, Zakamycze, Kraków 1999.

[2] Szerzej zob. między innymi: J. Flower, *Global Financial Reporting*, Palgrave, New York 2002; E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w ujęciu krajowym i międzynarodowym*, [w:] A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, C.H.Beck, Warszawa 2002, s. 271–316.

[3] Zob. np. analizę porównawczą regulacji brytyjskich, amerykańskich i międzynarodowych w: M. Davis, R. Paterson, A. Wilson, *UK GAAP. Generally Accepted Accounting Practice in the United Kingdom*, Ernst & Young, MacMillan 1997; G.T. Bailey, K. Wild, *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, FRRwP, Warszawa 2000.

[4] Zob. szerzej np.: A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR) a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice*, SKwP, Warszawa 2005; G. Gebhardt, A. Heilmann, *Compliance with German and International Accounting Standards in Germany: Evidence fom Cash Flow Statements*, referat wygłoszony na Kongresie European Accounting Association w Sewilli, 3–5 May 2003.

[5] Zob. między innymi badanie porównawcze standardu międzynarodowego i standardów 7 krajów (Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Republiki Południowej Afryki, Australii, Nowej Zelandii, Kanady i Francji) w: H. Stolovy, S. Walter-Prochazka, *The American Influence in Accounting: Myth or Reality? The Statement of Cash Flows Example*, „International Journal of Accounting" 1992, no 27, s. 185–221 lub analizę (według struktury Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7) standardu międzynarodowego i standardów amerykańskiego, brytyjskiego, kanadyjskiego, australijskiego i nowozelandzkiego w: E. Śnieżek, P. Czajor, M. Michalak, *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część I*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 6, s. 25–28; E. Śnieżek, P. Czajor, M. Michalak, *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część II*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 7–8, s. 35–43; E. Śnieżek, P. Czajor, M. Michalak, *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część III*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 9, s. 16–23.

1) ustalenie i objaśnienie podstawowych podobieństw i różnic występujących między regulacjami poszczególnych krajów;

2) określenie stopnia i zakresu zgodności krajowych rozwiązań z regulacjami międzynarodowymi;

3) przedstawienie specyfiki rozwiązań krajowych, w celu lepszego zrozumienia zasadności odmiennych podejść do rozwiązań lokalnych;

4) ciągłe udoskonalanie rozwiązań międzynarodowych na potrzeby globalnych regulacji sprawozdawczości finansowej.

Powyższe spostrzeżenia stały się dla autorki niniejszej rozprawy bezpośrednim impulsem do przeprowadzenia badania porównawczego dotyczącego sposobu i specyfiki regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych standardach krajowych oraz w standardzie międzynarodowym, według stanu prawnego na 1 stycznia 2005 roku.

Celem badania jest porównanie zakresu i specyfiki krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych w dziedzinie sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Poniżej wymieniono podstawowe przesłanki leżące u jego podstaw:

1) w każdym kraju czynniki polityczne, społeczne, kulturowe i gospodarcze spowodowały, że standaryzacja sprawozdawczości przepływów pieniężnych przebiegała inaczej i cechuje ją zróżnicowanie lokalne;

2) indywidualne cechy standardów krajowych oraz doświadczenia praktyczne w poszczególnych krajach są bardzo istotne i należy je uwzględnić w procesie kształtowania wspólnego wzorca regulacji międzynarodowych;

3) ważne jest także porównanie wzorców ukształtowanych w modelach anglosaskim i kontynentalnym, ponieważ adaptując do nich rozwiązania Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 stwarza się poszczególnym krajom szansę na osiągnięcie kompromisu w kwestiach dotyczących regulacji rachunkowości dla szerokiej rzeszy podmiotów nie zobligowanych do przyjęcia Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej.

Przeprowadzenie analizy porównawczej ma na celu sformułowanie wniosków dotyczących:

a) stopnia ujednolicenia podstawowych wymagań;

b) stosowanych podstawowych pojęć i klasyfikacji;

c) jednolitości metodologii i zakresu możliwości wyboru;

d) zasad ujmowania szczegółowych kategorii finansowych.

Przedmiotem badania są krajowe i międzynarodowe regulacje rachunkowości w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych: w ujęciu międzynarodowym – Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 *Rachunki przepływów pieniężnych*, w Stanach Zjednocznonych – Statement of Financial Accounting Standard No. 95 (SFAS 95), w Wielkiej Brytanii – Financial Reporting Standard No. 1 (FRS 1), w Niemczech – Deutscher Rechnungslegungs Stan-

dard Nr. 2 (DRS 2) *Kapitalflußrechnung*, w Japonii – *Opinie na temat ustanawiania standardów rachunkowości dla skonsolidowanych sprawozdań Cash Flow*, w Polsce – regulacje Ustawy o rachunkowości i Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*.

W aspekcie podmiotowym badanie porównawcze obejmuje wybrane kraje, a w przypadku regulacji międzynarodowych – podmiot rozumiany globalnie. Badanie nie odnosi się w sposób szczególny do którejkolwiek grupy podmiotów gospodarczych, ponieważ analizowane rozwiązania dotyczą różnych ich grup.

Przy wyborze krajów do badania porównawczego kierowano się przede wszystkim:

a) znaczącym wpływem regulacji krajowych na normy międzynarodowe;

b) reprezentatywnością konkretnych modeli rachunkowości – w tym przypadku wybrano kraje należące zarówno do modelu anglosaskiego, jak i modelu kontynentalnego.

Badaniu poddano regulacje następujących krajów: Stanów Zjednoczonych, Wielkiej Brytanii, Niemiec, Japonii i Polski oraz Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 *Rachunki przepływów pieniężnych*.

Wyboru podmiotu badania dokonano, kierując się następującymi przesłankami:

1. Stany Zjednoczone, obok Wielkiej Brytanii, są najczęściej wymienianym krajem w modelu anglosaskim, w którym ponadto rozwijano bardzo intensywnie koncepcje i podejścia do rachunkowości przepływów pieniężnych; są one również jednym z pierwszych (obok Kanady) krajów, które do swoich regulacji środowiskowych wprowadziły normy regulujące sprawozdawczość przepływów pieniężnych.

2. Wielka Brytania jest drugim ważnym przedstawicielem anglosaskiego modelu rachunkowości, którego regulacje sprawozdawczości finansowej mają duży wpływ na procesy harmonizacji. Jest ona również krajem, który przyjął w unormowaniach z zakresu sprawozdawczości przepływów pieniężnych specyficzne, nietypowe rozwiązania.

3. Niemcy i Japonia to kraje stanowiące fundament modelu kontynentalnego rachunkowości, w których rozwiązania w zakresie rachunkowości i sprawozdawczości finansowej podlegały i nadal podlegają dużym wpływom krajowych systemów prawnych. Jednocześnie państwa te wywierają znaczący wpływ na kształt norm i współczesne trendy rozwoju rachunkowości międzynarodowej.

4. Polska jest przykładem kraju, którego normy prawne rachunkowości ewoluowały w ciągu ostatnich kilkunastu lat, przechodząc od rozwiązań typowych dla modelu kontynentalnego rachunkowości do rozwiązań systemowych rachunkowości charakterystycznych dla modelu anglosaskiego. Mimo doświadczeń związanych z funkcjonowaniem gospodarki centralnie planowanej, a następnie

z transformacją ustrojową, polska rachunkowość, oprócz norm silnie skodyfikowanych prawem, wypracowała także ważne regulacje środowiskowe, a wprowadzona w 1994 roku Ustawa o rachunkowości nosiła silne piętno rozwiązań modelu angloamerykańskiego.

5. Włączenie do analizy porównawczej regulacji międzynarodowych w postaci Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 jest kwestią oczywistą. Wzajemne przenikanie i oddziaływanie na siebie norm krajowych i międzynarodowych powoduje, że uwaga światowego biznesu skierowana jest na MSR/MSSF. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 stanowi podstawowy punkt odniesienia w niniejszym badaniu.

Regulacje sprawozdawczości przepływów pieniężnych są badane według ich stanu na dzień **1 stycznia 2005 roku**.

Wstęp do analizy porównawczej stanowi badanie formalnoprawnych cech regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym.

Badanie porównawcze polega na analizie poszczególnych zagadnień wyodrębnionych według kryteriów o charakterze merytorycznym (kryteria 1–8 oraz kryteria uzupełniające – kryteria 7a–7e). Na podstawie przeprowadzonej analizy porównawczej sformułowano wnioski.

W badaniu przyjęto następującą kolejność podawania informacji o szczegółowych rozwiązaniach zastosowanych w standardach:

– Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7,

– kraje modelu kontynentalnego rachunkowości – Niemcy i Japonia,

– kraje modelu anglosaskiego rachunkowości – Stany Zjednoczone i Wielka Brytania,

– Polska.

Badając cechy formalnoprawne sprawozdawczości przepływów pieniężnych rozważano następujące zagadnienia:

1. Nazwa sprawozdania.
2. Źródło regulacji.
3. Zakres sprawozdania.
4. Cele prezentacji informacji o przepływach pieniężnych.
5. Prezentacja danych porównawczych.
6. Minimalny zakres ujawnień (wzór) i/lub przykłady.
7. Data obowiązywania.

W toku badania właściwego posłużono się ośmioma kryteriami podstawowymi i pięcioma kryteriami uzupełniającymi. Poniżej zamieszczono listę kryteriów podstawowych.

Tabela 3.1. Kryteria badania porównawczego regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Kryterium
1. Koncepcja (zakres) środków pieniężnych i ich ekwiwalentów
2. Przekroje klasyfikacyjne przepływów pieniężnych
3. Metodologia prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych
4. Metodologia prezentacji inwestycyjnych i finansowych przepływów pieniężnych
5. Prezentacja przepływów pieniężnych netto
6. Zdarzenia niepieniężne
7. Zasady ujmowania szczegółowych kategorii finansowych
8. Dodatkowe ujawnienia

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wyniki badania przedstawiono w następującej sekwencji logicznej:

1) w punkcie 1.3 niniejszego rozdziału przeprowadzono badanie formalno-prawnych cech regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym, tworząc tym samym podstawy do analizy porównawczej;

2) w punkcie 2. dokonano analizy o charakterze koncepcyjno-metodologicznym unormowań sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryteriów od 1. do 8, w następującej sekwencji: kryteria 1. i 2. dotyczą koncepcji i podstawowych podziałów, kryteria 3. i 4. obejmują metodologię sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, a kryteria od 5. do 8. dotyczą szczegółowych obszarów regulowanych przez standard / ustawę;

3) w punkcie 3. przeanalizowano regulacje według uzupełniających kryteriów szczegółowych od 7a do 7e.

Uzasadniając uzupełnienie podmiotu badania należy zauważyć, że kryterium 7. *Zasady ujmowania szczegółowych kategorii finansowych* ma na celu zidentyfikowanie regulacji odnoszących się do specyficznych lub nie unormowanych w badanych regulacjach problemów. Ponieważ wyodrębniono ich wiele i mają one istotne znaczenie z punktu widzenia rozważań prowadzonych w dalszej części niniejszej rozprawy, przeprowadzono dodatkowo badanie szczegółowe według kryteriów od 7a do 7e.

Tabela 3.2. Kryteria uszczegółowiające kryterium 7. badania porównawczego regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Uszczegółowienie kryterium 7. *Zasady ujmowania szczegółowych kategorii finansowych*	
Lp.	Kryterium szczegółowe
Kryterium 7a	Zasady postępowania w przypadku różnic kursowych
Kryterium 7b	Zasady postępowania w przypadku odsetek i dywidend
Kryterium 7c	Zasady postępowania w przypadku podatku dochodowego
Kryterium 7d	Zasady postępowania w przypadku transakcji zabezpieczających
Kryterium 7e	Zasady postępowania w przypadku inwestycji w podmiotach podporządkowanych, stowarzyszonych i *Joint Ventures*, a także w przypadku nabycia i sprzedaży podmiotów podporządkowanych i innych jednostek gospodarczych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Celem badania szczegółowego jest określenie specyfiki rozwiązań, które przyjęto w regulacjach dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych w odniesieniu do przypadków:

a) o dużym stopniu uznaniowości;

b) nie ujętych w standardzie;

c) takich, które poprzez swój charakter i wartość mogą w istotny sposób wpłynąć na obraz sytuacji finansowej jednostki i jej zmian w ciągu okresu.

Wnioski sformułowane na podstawie przeprowadzonego badania pozwolą na:

1) określenie stopnia porównywalności podstawowych wymagań zawartych w standardach sprawozdawczości przepływów pieniężnych i ustalenie obszaru rozbieżności;

2) zaproponowanie działań umożliwiających ponowne sformułowanie metodologii i możliwości wyboru;

3) sformułowanie ujednoliconych propozycji ujmowania niektórych pozycji przepływów pieniężnych;

4) zmodyfikowanie dotychczas funkcjonujących formatów sprawozdania w celu pełniejszego odzwierciedlenia rzeczywistej sytuacji finansowej jednostki.

1.2. Wyróżnienie ogólnych atrybutów systemów rachunkowości krajów wybranych do analizy

Jak już wspomniano, analizie porównawczej poddano, oprócz międzynarodowego, standardy rachunku przepływów pieniężnych wybranych krajów. Specyficzne cechy systemów rachunkowości stworzyły w tych krajach instytucjonalno-prawne ramy dla rozwoju sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Dlatego autorka uznała za przydatną, osadzoną w perspektywie historycznej,

krótką specyfikację niektórych cech systemów rachunkowości krajów uwzględnionych w analizie porównawczej. Poniżej zamieszczono ogólną charakterystykę systemów rachunkowości:

1. Niemiec,
2. Japonii,
3. Stanów Zjednoczonych,
4. Wielkiej Brytanii oraz
5. Polski.

Ad 1.

Regulacje dotyczące rachunkowości można już znaleźć w pierwszym niemieckim kodeksie handlowym z 1861 roku. To wtedy powstały główne jej zasady, które w większości nadal obowiązują. Rachunkowość była traktowana jako problem prawny, a jej celem była ochrona kredytodawców przez analizowanie ryzyka związanego z działalnością przedsiębiorstwa. Podstawę do oceny ryzyka kredytobiorcy stanowił jego bilans ukazujący wartość aktywów netto. Takie podejście do rachunkowości spowodowało traktowanie zasady konserwatyzmu, a w następstwie zasady ostrożności, jako nadrzędnych. W sprawozdaniu finansowym sporządzonym na podstawie takich zasad aktywa przedsiębiorstwa miały mniejszą wartość, wynik finansowy był nieoszacowany, a w konsekwencji wartość przedsiębiorstwa – mniejsza. Takie działania zapewniały, że wypłacana udziałowcom bądź akcjonariuszom dywidenda nie pogorszy sytuacji finansowej przedsiębiorstwa.

Dopiero w 1965 roku w wyniku zmian w obowiązujących przepisach uwzględniono interesy akcjonariuszy poprzez ograniczenie możliwości niedoszacowania aktywów. Jednak krok ku poprawie sytuacji akcjonariuszy okazał się pozorny, nadal naczelną zasadą rachunkowości w Niemczech jest bowiem zasada ostrożności.

Kolejną przeszkodą stała się zasada *Maßgeblichkeitprinzip*, zgodnie z którą rachunkowość jest zdominowana przez wzajemne przenikanie się informacji tworzonych do celów podatkowych i sprawozdawczych. Oznacza to, że sprawozdania finansowe tworzone według zasad rachunkowości muszą jednocześnie uwzględniać wymogi prawa podatkowego[6]. Zasada ta wymusza *de facto* sporządzanie sprawozdań finansowych zgodnie z przepisami prawa podatkowego. Taka sytuacja powoduje mniejszą przydatność sprawozdań finansowych dla inwestorów i innych ich użytkowników.

Poza wspomnianymi regulacjami w postaci prawa handlowego i prawa podatkowego, źródłem zasad rachunkowości w Niemczech są nie skodyfikowane reguły znane pod nazwą zasad prawidłowej rachunkowości (*Grundsätze ordnu-*

[6] S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 241.

ngmäßiger Buchführung – GoB). Zawierają one podstawowe definicje języka rachunkowości – część reguł i zasad rachunkowości, które rozwinęły się w praktyce; stanowią uzupełnienie dla skodyfikowanych regulacji – nie mogą ich co prawda zastąpić, ale dzięki swej istocie na bieżąco reagują na zmieniające się otoczenie i rozwijają się razem z nim[7].

Pod koniec 1998 roku powołano Niemiecki Komitet ds. Standardów Rachunkowości – Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee e.V. (DRSC). Owocem jego pracy są ogłoszone w 2000 roku standardy, wśród których znalazł się drugi standard (DRS 2), dotyczący rachunku przepływów pieniężnych. Opublikowany standard zastąpił wydane w 1995 roku przez Instytut Biegłych Rewidentów w Niemczech (Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland e.V. – IDW)[8] oraz grupę roboczą przy Schmalenbach-Gesellschaft – Deutsche Gesellschaft für Betriebswirtschaft e.V.[9] wytyczne HFA 1/1995 *Die Kapitalflußrechnung als Ergänzung des Jahres- und Konzernabschlusses*.

Ad 2.

Rozwój gospodarczy Japonii po drugiej wojnie światowej przebiegał bardzo dynamicznie i spowodował, że stała się ona jedną z najpotężniejszych gospodarek światowych końca wieku. Japońskie przedsiębiorstwa międzynarodowe znajdują się w czołówce największych firm działających na rynkach międzynarodowych. Mimo znacznego wpływu na gospodarkę światową, stosunkowo niewiele mówi się o systemie sprawozdawczości finansowej tego kraju[10]. Warto

[7] Zasady te w szczególności dotyczą: 1) podstawowych reguł i założeń mieszczących się w określeniu „jakościowe cechy informacji tworzonych w rachunkowości", znanych w innych krajach jako Ramy Koncepcyjne, a sformułowanych w ścisłym związku z celami rachunkowości; po wprowadzeniu Dyrektyw Unii Europejskiej reguły te włączono do trzeciej księgi niemieckiego kodeksu handlowego *Handelsgesetzbuch* (HGB); 2) propozycji rozwiązań specyficznych problemów stanowiących źródło różnorodnych ich interpretacji; w szczególności propozycje te odnoszą się do przedsiębiorstw nie ujętych w regulacjach prawnych i obejmują takie problemowe sytuacje, jak na przykład „tłumaczenie" sprawozdań finansowych ujętych w walutach obcych, ujmowanie rządowych subsydiów i grantów, uznawanie i wycenę instrumentów finansowych, zwłaszcza instrumentów pochodnych.

[8] Institut der Wirtschaftsprüfer in Deutschland e.V. (IDW) – instytucja zrzeszająca zawodowych biegłych rewidentów. Publikacje czy rekomendacje Instytutu nie mają mocy prawnej, jednak wpływają na kształt prawa niemieckiego i są wiążące dla członków Instytutu.

[9] Schmalenbach-Gesellschaft – Deutsche Gesellschaft für Betriebswirtschaft e.V. – niemieckie stowarzyszenie naukowe zajmujące się biznesem.

[10] Użytkownicy japońskich sprawozdań finansowych wywodzący się spoza tego państwa napotykają na istotny problem bariery językowej. Jedynie firmy notowane na giełdach zagranicznych przygotowują sprawozdania w języku angielskim. Z kolei podmioty notowane na giełdzie papierów wartościowych w Nowym Jorku muszą sporządzać sprawozdania finansowe zgodnie z wymaganiami amerykańskiej Komisji Papierów Wartościowych i Giełd (Securities and Exchange Commission – SEC). Wymaga to od sporządzających sprawozdania posługiwania się amerykańskimi standardami (US GAAP) lub też żmudnego uzgodnienia japońskich zasad rachunkowości z ich amerykańskimi odpowiednikami. Przełożenie oryginalnych japońskich sprawozdań finanso-

zwrócić uwagę, że chociaż Japonia jest reprezentowana w Radzie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB), co więcej, należy do grupy dziewięciu krajów założycielskich Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASC), to jednak wpływ Rady na japońską sprawozdawczość finansową jest niewielki. Wynika to ze sposobu, w jaki Rada stara się wbudować opracowane przez siebie standardy do krajowych systemów rachunkowości[11].

Praktyka rachunkowości w Japonii podlega trzem głównym źródłom regulacji: ustawie o obrocie papierami wartościowymi, kodeksowi handlowemu i przepisom podatkowym. Oddziaływanie agend rządowych (Ministerstwa Finansów i Ministerstwa Sprawiedliwości, które kontroluje stosowanie przepisów kodeksu handlowego) na system rachunkowości jest bardzo widoczne. Mimo niewątpliwie legalistycznego nachylenia, system rachunkowości Japonii posiada także wyraźne ślady wpływu rozwiązań wywodzących się wprost z modelu anglosaskiego rachunkowości, stanowiących pozostałość po alianckiej administracji w Japonii w okresie po II wojnie światowej.

Rachunkowość japońska pozostaje pod silnym wpływem regulacji podatkowych. Wynik finansowy obliczony do celów podatkowych jest tożsamy z wynikiem finansowym wynikającym z ksiąg rachunkowych (por. niemiecką zasadę *Maßgeblichkeitsprinzip*), ponieważ warunkiem korzystania z wszelkiego rodzaju preferencji podatkowych jest uznanie odpowiadających im kosztów, zarówno w aspekcie bilansowym, jak i podatkowym[12].

W końcu lat 90. ubiegłego wieku nastąpiły zmiany w regulacji sprawozdawczości dotyczącej przepływów pieniężnych. Od sierpnia 1997 roku Rada ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw (Business Accounting Deliberation Council – BADC)[13] pracowała nad standardami rachunkowości dla skonsolidowanych sprawozdań z przepływów pieniężnych oraz sprawozdań z przepływów pieniężnych na format amerykański nie stanowi jednak gwarancji wiarygodności zawartych w tych sprawozdaniach informacji.

[11] Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) stara się implementować swoje standardy poprzez krajowe profesjonalne ciała rachunkowości. Japońska organizacja tego typu (Japanese Institute of Certified Public Accountants – JICPA) ma relatywnie słaby wpływ na proces tworzenia systemu rachunkowości w tym kraju.

[12] Powoduje to oczywiście nieuzasadnione ekonomicznie obciążanie wyniku finansowego na przykład maksymalnymi dopuszczalnymi przez fiskusa stawkami amortyzacji, kosztami wynikającymi z ulg podatkowych itp.

[13] Organ opiniotwórczy (doradczy) przy Ministerstwie Finansów został utworzony w czerwcu 1952 roku w wyniku rozwiązania Komisji Papierów Wartościowych i Giełd. W miejsce Komisji powołano wtedy Radę Papierów Wartościowych i Giełd oraz Radę ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw. Zob. szerzej: E. Śnieżek, M. Michalak, P. Czajor, *Rachunek przepływów pieniężnych w Japonii na tle harmonizacji międzynarodowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 7 (63), s. 102–124; J. Chiba, *Dwa aspekty japońskiej rachunkowości finansowej w społeczno-historycznym kontekście modernizacji*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1996, t. 34, s. 146–163.

nych spółek-matek. W trakcie prac nad nimi Rada zdecydowała się uwzględnić w harmonogramie prac kwestię śródrocznych sprawozdań z przepływów pieniężnych, które miałyby być publikowane w raportach półrocznych spółek giełdowych. 22 grudnia 1998 roku został opublikowany projekt standardu o przepływach pieniężnych, w stosunku do którego zbierano opinie zainteresowanych stron przez 45 dni[14]. Po zapoznaniu się z komentarzami pierwotny projekt został nieznacznie zmodyfikowany, po czym wydano ostateczne oświadczenie – *Opinie na temat ustanawiania standardów rachunkowości dla skonsolidowanych sprawozdań Cash Flow*.

Ad 3.

Tradycje amerykańskiej Rady ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (Financial Accounting Standards Board – FASB) sięgają lat 30. XX wieku. Pojawiła się wówczas potrzeba opracowania i bieżącego doskonalenia zasad rachunkowości finansowej. W tym celu w 1939 roku powstał Komitet ds. Procedur Rachunkowości (Committee on Accounting Procedures – CAP), który w 1959 roku został przekształcony w Radę Zasad Rachunkowości (Accounting Principles Board – APB) funkcjonującą do 1971 roku. W 1973 roku została powołana Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej, która przejęła obowiązki stanowienia standardów rachunkowości. Rada nie jest agencją rządową. Jej członkami są audytorzy, osoby mianowane przez zrzeszenia finansistów i przemysłowców, a także naukowcy. W ostatnich latach Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej współpracuje szczególnie intensywnie z Radą Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB), delegując do niej swojego reprezentanta w charakterze członka obserwatora.

W Stanach Zjednoczonych obowiązują Ogólnie Akceptowane Zasady Rachunkowości (Generally Accepted Accounting Principles – US GAAP), opracowane przez FASB. Opracowując zasady rachunkowości, Rada dąży do uwzględnienia w szerokim zakresie różnych opinii teoretyków i praktyków rachunkowości. Realizuje to poprzez odpowiedni dobór członków siedmioosobowej Rady oraz poddawanie pod publiczną dyskusję głównych tematów obrad i proponowanych projektów standardów przed ich ostateczną akceptacją i publikacją. W trakcie otwartych spotkań Rady zainteresowani mogą wyrażać swoje opinie, a także zgłaszać zastrzeżenia i uwagi do opracowywanej wersji standardu. Warto zauważyć, że Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej podejmuje decyzje większością pięciu głosów, a nie zwykłą większością głosów. Prawo do wydawania standardów ma także Komisja Papierów Wartościowych i Giełd (Securities and Exchange Commission – SEC), ale rzadko z tego prawa korzysta.

[14] Ze względu na ograniczone fundusze na działalność Rady normalny okres zbierania uwag w stosunku do Exposure Draft wynosi w Japonii tylko 45 dni.

Amerykański system rachunkowości wywodzi się z rachunkowości europejskiej. W systemie tym, mimo różnic wynikających z adaptacji rozwiązań niemieckich czy francuskich, są wyraźnie widoczne związki z rachunkowością brytyjską. O formie i treści sprawozdania finansowego decydują wymagania prawa oraz właściciele kapitału zaangażowanego w przedsiębiorstwach. W Stanach Zjednoczonych głównymi dawcami kapitału są indywidualni inwestorzy i dlatego sprawozdanie finansowe musi dostarczać potrzebnych im informacji o przedsiębiorstwie[15].

Obowiązek przedstawiania sprawozdań finansowych przez spółki notowane na giełdzie wprowadził amerykański Kongres już w 1933 roku (po krachu gospodarczym w 1929 roku). Podmiot jest zobowiązany do publikowania (i badania) zamknięć rocznych zgodnie z odpowiednimi regulacjami, wynikającymi z przepisów ustaw federalnych i stanowych, a także z innych regulacji o zasięgu lokalnym. Ponadto obowiązek taki może wynikać z uzgodnień zawartych w umowach kredytowych lub z umów między wspólnikami.

Składnikiem rocznego sprawozdania finansowego o podstawowym znaczeniu jest rachunek zysków i strat, uważany za źródło najistotniejszych informacji dla właścicieli i służący do oceny przyszłych wpływów do jednostki. Zadaniem bilansu jest dostarczanie informacji niezbędnych do oceny ryzyka finansowego związanego między innymi z:

– udziałem kapitałowym w danej jednostce,
– posiadaniem obligacji lub innych dłużnych papierów podmiotu,
– udzielonymi podmiotowi kredytami i pożyczkami.

W Stanach Zjednoczonych bilansowi przypisuje się zdecydowanie mniejsze znaczenie niż sprawozdaniu z przepływu środków pieniężnych, w którym, w celu umożliwienia akcjonariuszom oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, wyróżnia się zyski i straty wynikające z normalnej działalności *(Income from Continuing Operations)* oraz z działalności pozaoperacyjnej *(Nonoperating Items)*[16]. Warto nadmienić, że podmioty gospodarcze przedstawiają w sprawozdaniach rocznych różne wskaźniki EPS (*Earnings per Share*); spółki akcyjne powinny publikować co najmniej cztery takie wskaźniki. Powoduje to, że sprawozdanie służy nie tylko do kalkulacji zysku, ale również do przekazywania informacji istotnych przy podejmowaniu decyzji.

Ad 4.

Powstanie rachunkowości w Wielkiej Brytanii wiąże się z rozwojem przedsiębiorstw działających w formie spółek. Potrzeba pozyskania kapitału do finansowania rozwijającej się działalności gospodarczej pojawiła się już w XVII wie-

[15] Zob. szerzej S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 143–147.

[16] Zob. S. Zabłocka, *Porównanie narodowych systemów rachunkowości*, [w:] L. Bednarski, J. Gierusz (red.), *Rachunkowość międzynarodowa*, PWE, Warszawa 2001, s. 44–48.

ku. Funkcjonowały wtedy spółki z nieograniczoną odpowiedzialnością, rejestrowane przez specjalne ustawy parlamentarne lub przywilej królewski. Nie występowała odpowiedzialność zarządu w stosunku do właścicieli, a więc nie istniał także obowiązek sporządzania i publikowania sprawozdań finansowych.

W 1844 roku parlament angielski uchwalił pierwszą ustawę o spółkach (*Companies Act*), która wprowadziła wiele istotnych zmian w angielskim prawie spółek i była wielokrotnie nowelizowana. Na przykład *Companies Act* z 1856 roku przyczyniła się do poprawy jakości bilansu przez sprecyzowanie pozycji aktywów i pasywów w sprawozdaniu, co miało umożliwić porównywalność sprawozdań finansowych, a także ich badanie. Określono wtedy standardową formę bilansu (przepis ten miał raczej znaczenie zalecające, a nie obligujące)[17]. Niestety, takiego wymagania nie było jeszcze długo w stosunku do rachunku wyników. Nowelizacja prawa z 1907 roku podzieliła spółki na publiczne i prywatne, co obowiązuje do dziś. Ustawa o spółkach z 1929 roku po raz pierwszy zobligowała spółki do publikacji rachunku zysków i strat, a ustawa z 1947 roku wprowadziła wymóg publikacji skonsolidowanych sprawozdań finansowych.

Do 1968 roku prawo angielskie określało, jakie informacje finansowe powinny być publikowane i jaki powinien być ich podział. Niestety, nie istniały żadne akty prawne, które definiowałyby wymogi, jakie powinny być spełnione przy gromadzeniu informacji (ewidencji księgowej) w ciągu całego okresu sprawozdawczego. Taki stan rzeczy umożliwiał manipulowanie danymi i ich deformację, co wywołało wiele skandali finansowych.

W 1968 roku powstał Komitet Przygotowawczy Standardów Rachunkowości (Accounting Standards Steering Committee – ASSC), który wprowadził szczegółowe regulacje określające sposób prowadzenia rachunkowości. Między innymi w 1976 roku zdefiniowano rok obrachunkowy i zapisy księgowe oraz określono wymagane kwalifikacje audytorów i zasady wykonywania zawodu. Ustawy o spółkach z 1980 roku i z 1981 roku odzwierciedlały potrzebę dostosowania angielskiego prawa spółek do wymogów członkostwa w Unii Europejskiej[18]. W 1981 roku po raz pierwszy została opisana forma i treść bilansu oraz rachunku wyników jako wymóg gwarantujący jasny i rzetelny obraz pozycji finansowej spółki. Ponadto po raz pierwszy w historii spółek wprowadzono do prawa podstawowe zasady rachunkowości akceptowane przez praktykę oraz koncepcję kosztu historycznego i kosztu bieżącego. Ustawa o spółkach z 1985 roku scaliła wszystkie regulacje dotyczące prawa gospodarczego, a ustawa z 1989 roku wprowadziła jedynie drobne modyfikacje i jest regulacją obowiązującą do dziś.

---

[17] Por. S. Surdykowska, *Rachunkowość międzynarodowa*, s. 184–193.
[18] Por. S. Zabłocka, *Porównanie narodowych systemów*…, s. 38–44.

W Wielkiej Brytanii wiele zasad rachunkowości jest unormowanych zarówno przez prawo, jak i przez praktykę, jednak wiele zagadnień pozostawiono w gestii kierownictwa spółek, wspieranego fachowymi radami profesjonalnych księgowych[19]. *Companies Act* z 1985 roku i *Companies Act* z 1989 roku zawierały standardy rachunkowości obowiązujące w Wielkiej Brytanii, a także zobowiązywały odpowiedniego ministra do akceptacji właściwych organizacji stanowiących standardy (Standard-setting Bodies).

Roczne sprawozdania sporządzane przez przedsiębiorstwa w Wielkiej Brytanii obejmują rachunek strat i zysków, bilans oraz rachunek przepływów pieniężnych; ponadto obowiązkowe dla wielu podmiotów jest sprawozdanie z działalności firmy. Bilans jest przedstawiany w formie pionowej. Większość ważnych dla inwestorów informacji znajduje się w części głównej sprawozdania, a nie – jak w Stanach Zjednoczonych – w informacji dodatkowej. Brytyjskie zasady rachunkowości są bardzo elastyczne i jawne. Służy to nadrzędnej zasadzie jasnego i rzetelnego obrazu jednostki gospodarczej.

Ad 5.

Korzenie polskiego prawa bilansowego tkwią w okresie międzywojennym[20]. Prawo to nie miało charakteru jednorodnego i do 1991 roku można mówić o jego dużym zróżnicowaniu (gospodarka uspołeczniona i nieuspołeczniona). Jego podstawą był Kodeks Handlowy. W okresie powojennym dominującą rolę odgrywało w Polsce prawo podatkowe[21]. Znaczącym i brzemiennym w skutki wydarzeniem było reaktywowanie Giełdy Papierów Wartościowych w Warszawie w 1991 roku. Stało się to przyczyną zmian w prawie bilansowym[22] i uregulowania zasad sporządzania i badania sprawozdań finansowych. Wprowadzenie w 1991 roku rozporządzenia Ministra Finansów w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości[23] zasadniczo było zorientowane na zaspokojenie potrzeb informacyjnych organów podatkowych, niemniej był to kolejny krok w rozwoju polskiego prawa bilansowego. Konieczność wdrożenia dyrektyw Unii Europejskiej spowodowała przełom w historii stanowienia prawnych regulacji rachunkowości w Polsce. Jak zauważyła E. Walińska, „z systemu podporządkowanego podat-

[19] Zob. szerzej E. Walińska, *Historia i rozwój regulacji sprawozdawczości w Wielkiej Brytanii*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1995, t. 9, s. 123–135.

[20] Zob. szerzej M. Frendzel, A. Jaruga, A. Szychta, *Zasady wyceny bilansowej w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004, s. 319–348.

[21] Zob. np. E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa a alokacja podatku dochodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004, s. 270.

[22] Wznowienie działalności giełdy papierów wartościowych w Polsce było możliwe w wyniku przemian społeczno-politycznych i gospodarczych w tym okresie.

[23] Rozporządzenie Ministra Finansów z 15 stycznia 1991 roku w sprawie zasad rachunkowości, DzU 1991, nr 10, poz. 35 z późniejszymi zmianami.

kom przerodziła się ona (rachunkowość polska – przyp. autorki) w autonomiczny system regulacji działalności gospodarczej, co prawda nadal pozostający w gestii regulacji prawnych, których źródłem nie były już jednak przepisy podatkowe, ale akt prawny najwyższej rangi – ustawa parlamentarna"[24].

Ustawa o rachunkowości nałożyła na jednostki prowadzące i zamierzające kontynuować działalność gospodarczą obowiązek sporządzenia na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych sprawozdania finansowego za rok obrotowy. W myśl art. 45 ust. 2 ustawy sprawozdanie finansowe dla wszystkich jednostek objętych obowiązkiem sprawozdawczym składa się z: wprowadzenia do sprawozdania finansowego, bilansu, rachunku zysków i strat oraz dodatkowych informacji i objaśnień. W ust. 3 tego samego artykułu zostały określone dodatkowe obowiązki sprawozdawcze dla większych jednostek gospodarczych. Podmioty wyszczególnione w art. 64 ust. 1 ustawy, czyli zobowiązane do badania i ogłaszania swoich sprawozdań finansowych, sporządzają ponadto zestawienie zmian w kapitale (funduszu) własnym oraz rachunek przepływów pieniężnych.

Ustawowe ograniczenie zakresu podmiotowego obowiązku sporządzania rachunku przepływów pieniężnych oraz podwyższenie progu zwolnień nie oznacza minimalizowania przez polskiego ustawodawcę znaczenia rachunku przepływów pieniężnych jednostki. Chodzi tu raczej o ograniczenie kosztów sporządzania i prezentacji rachunku przepływów pieniężnych według wymogów i struktury przewidzianych przepisami ustawy.

29 sierpnia 2003 roku opublikowano Uchwałę nr 5/03 Komitetu Standardów Rachunkowości z 22 lipca 2003 roku w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*[25]. Tekst jednolity standardu ujęto w załączniku do uchwały.

1.3. Specyfikacja szczegółowych cech formalnoprawnych sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Przedstawiona poniżej analiza wybranych standardów – krajowych i międzynarodowego – dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych, ma na celu porównanie cech charakteryzujących je pod względem formalnoprawnym, tj.:

1) nazwy sprawozdania, organu regulującego oraz formy regulacji i daty obowiązywania;

[24] E. Walińska, *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa*..., s. 273.

[25] Uchwała nr 5/03 Komitetu Standardów Rachunkowości z 22 lipca 2003 roku w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*, Dz. Urz. Min. Fin. 2003, nr 12, poz. 69.

2) zakresu obowiązywania standardu i wyznaczonych w nim celów prezentacji informacji o przepływach pieniężnych;

3) wymagań odnośnie do prezentacji danych porównawczych, oraz

4) określenia w standardzie minimalnego zakresu ujawnianych informacji oraz/lub specyfiki załączonych przykładów.

Tabela 3.3. Analiza formalnoprawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym – nazwa sprawozdania

Nazwa sprawozdania	
Świat / Kraj	Nazwa sprawozdania
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Rachunek przepływów pieniężnych (*Cash Flow Statement*)
Niemcy	Rachunek przepływów kapitałowych (*Kapitalflußrechnung*)
Japonia	Rachunek przepływów pieniężnych
Stany Zjednoczone	Sprawozdanie z przepływów pieniężnych (*Statement of Cash Flows*)
Wielka Brytania	Rachunek przepływów pieniężnych (*Cash Flow Statement*)
Polska	Rachunek przepływów pieniężnych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 3.3, nazwa sprawozdania zasadniczo nie różni się w badanych standardach. Niemiecki standard mówi wprawdzie o przepływach kapitałowych, ale w oryginalnym tekście tego standardu pojawiają się zamiennie określenia „rachunek przepływów kapitałowych" i „rachunek przepływów pieniężnych". Posługiwanie się pojęciem przepływów kapitałowych wynika zapewne z wieloletniej tradycji jego stosowania w niemieckiej praktyce gospodarczej. Należy również zwrócić uwagę, że w Stanach Zjednoczonych, w odróżnieniu od innych krajów, zamiast określenia „rachunek przepływów pieniężnych" stosuje się nazwę „sprawozdanie z przepływów pieniężnych". Można to wprawdzie uznać za mało znaczący niuans terminologiczny, warto jednak zauważyć, że w zaktualizowanym i opublikowanym 6 września 2007 roku Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 1, obok zmienionych nazw takich sprawozdań jak bilans czy rachunek zysków i strat, pojawiło się właśnie określenie „sprawozdanie z przepływów pieniężnych".

Tabela 3.4. Analiza formalno-prawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym – źródło regulacji

Źródło regulacji	
Świat / Kraj	Źródło regulacji
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Rada (poprzednio Komitet) Międzynarodowych Standardów Rachunkowości – International Accounting Standards Board (Committee) – IASB (IASC) Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 *Rachunki przepływów pieniężnych* – grudzień 1992 roku
Niemcy	Niemiecki Komitet Standardów Rachunkowości (Deutsches Rechnungslegungs Standards Committee – DRSC) Deutscher Rechnungslegungs Standard Nr. 2 (DRS 2) *Kapitalfluß-rechnung* – maj 2000 roku Standardy DRS 2-10 *Kapitalflußrechnung von Kreditinstituten* i DRS 2-20 *Kapitalflußrechnung von Versicherungsunternehmen* (dotyczą instytucji finansowych, odpowiednio: banków i zakładów ubezpieczeń)
Japonia	Rada ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw (Business Accounting Deliberation Council – BADC) *Standardy rachunkowości dotyczące rachunku przepływów pieniężnych* – marzec 1998 roku, w tym[26]: – Standard rachunkowości dla skonsolidowanych rachunków przepływów pieniężnych – Standard rachunkowości dla rachunków przepływów pieniężnych podmiotu dominującego – Standard rachunkowości dla śródrocznych skonsolidowanych rachunków przepływów pieniężnych – Standard rachunkowości dla śródrocznych rachunków przepływów pieniężnych podmiotu dominującego[27]
Stany Zjednoczone	Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (Financial Accounting Standards Board – FASB) Statement of Financial Accounting Standards (SFAS):

[26] Rada ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw (BADC) w komentarzach do standardu wskazuje na istotne podobieństwo metodyczne sporządzania wszystkich czterech wersji sprawozdania z przepływów pieniężnych. Sprawozdania dotyczące okresów śródrocznych mogą być prezentowane w ujęciu zagregowanym, jeśli nie powoduje to znacznego obniżenia ich wartości informacyjnej dla użytkownika. Standard jest zbudowany dwupłaszczyznowo. W pierwszej części zawiera podstawowe regulacje o charakterze definicyjnym, odpowiadające w Międzynarodowych Standardach Rachunkowości paragrafom przedstawionym pogrubioną czcionką. Druga część stanowi rodzaj przypisów interpretacyjnych do regulacji wymagających szerszego wyjaśnienia. Jednostki, w stosunku do których nie uzasadniony jest wymóg sporządzania rachunku przepływów pieniężnych na podstawie formatu określonego w standardzie, mogą go sporządzać w jakimkolwiek innym formacie, odpowiednim dla natury ich działalności.

[27] Śródroczne skonsolidowane rachunki przepływów pieniężnych oraz śródroczne sprawozdania jednostek dominujących nie sporządzających sprawozdań skonsolidowanych powinny być sporządzane za okresy śródroczne rozpoczynające się 1 kwietnia 2000 roku i później.

Tabela 3.4. (cd.)

1	2
	– SFAS 95 *Statement of Cash Flows* – listopad 1987 roku – SFAS 102 *Statement of Cash Flows-Exemption of Certain Enterprises and Classification of Cash Flows from Certain Securities Acquired for Resale* – luty 1989 roku – SFAS 104 *Statement of Cash Flows-Net Reporting of Certain Cash Receipts and Cash Payments and Classification of Cash Flows from Hedging Transactions* – grudzień 1989 roku
Wielka Brytania	Rada Standardów Rachunkowości (Accounting Standards Board – ASB) Financial Reporting Standard No. 1 (FRS 1) – wrzesień 1991 roku (zaktualizowany i opublikowany w październiku 1996 roku)
Polska	Sejm Rzeczpospolitej Polskiej Ustawa o rachunkowości – artykuł 48b, wrzesień 1994 roku Krajowy Komitet Standardów Rachunkowości Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych* – sierpień 2003 roku

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w niektórych krajach problematykę sprawozdawczego ujęcia przepływów pieniężnych, dotyczącą różnych podmiotów gospodarczych (Niemcy, Stany Zjednoczone) lub specyficznych zagadnień (Stany Zjednoczone), uznano za na tyle odrębną, że opracowano dla ich uregulowania osobne standardy. W Polsce do Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych* został natomiast dołączony aneks opisujący zasady sporządzania skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych.

Tabela 3.5. Analiza formalnoprawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym – zakres sprawozdania

Zakres sprawozdania	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Standard stosuje się we wszystkich jednostkach bez względu na ich rozmiar, strukturę własności czy rodzaj branży; dotyczy on zatem całkowicie kontrolowanych podmiotów zależnych i banków, zakładów ubezpieczeń i innych instytucji finansowych.
Niemcy	Zakres podmiotowy sprawozdania określa art. 297 niemieckiego Kodeksu Handlowego (*Handelsgesetzbuch*)[28]. Zgodnie z tym artykułem

[28] Jeżeli inne jednostki gospodarcze dobrowolnie prezentują rachunek przepływów pieniężnych, wtedy powinny stosować się do zaleceń DRS 2. Ponadto spółka-matka, jeżeli jest jednocześnie spółką zależną i spełnia określone warunki (artykułów 291 i 292 HGB), jest zwolniona z obowiązku sprawozdawczego w zakresie przepływów pieniężnych.

Tabela 3.5. (cd.)

1	2
	tylko spółki kapitałowe, których akcje są przedmiotem publicznego obrotu, mają obowiązek sporządzania i umieszczania w sprawozdaniu finansowym rachunku przepływów pieniężnych.
Japonia	Obowiązek dotyczy skonsolidowanych rachunków przepływów pieniężnych oraz rachunków przepływów jednostek dominujących nie sporządzających sprawozdań skonsolidowanych.
Stany Zjednoczone	Standardy SFAS 95 i SFAS 102 są obowiązkowe dla wszystkich jednostek gospodarczych (włącznie z instytucjami finansowymi), z wyjątkiem: 1) funduszy emerytalnych (tzw. *Defined Benefit Plans*); 2) przedsiębiorstw inwestycyjnych specjalizujących się w inwestycjach o wysokiej płynności, spełniających następujące warunki:
	a) większość inwestycji charakteryzuje się wysoką płynnością; b) inwestycje muszą być ujmowane w wartości rynkowej; c) zobowiązania zaciągnięte w ciągu okresu nie mogą być znaczące w porównaniu z zarządzanymi w tym samym okresie aktywami.
Wielka Brytania	Sprawozdanie sporządzają wszystkie jednostki (włącznie z instytucjami finansowymi), z wyjątkiem: 1) jednostek w pełni zależnych od jednostki nadrzędnej[29]; 2) przedsiębiorstw zaliczanych do podmiotów małych[30] (według Ustawy o spółkach z 1985 roku są to jednostki, które spełniają co najmniej dwa z trzech warunków: roczny obrót jest mniejszy lub równy 2 mln funtów, suma bilansowa jest mniejsza lub równa 975 tys. funtów, średnioroczne zatrudnienie jest mniejsze lub równe 50 osobom).
Polska	Ustawa o rachunkowości w art. 64 ust. 1 określa, że jednostki zobowiązane do badania i ogłaszania sprawozdania finansowego mają obowiązek sporządzać również rachunek przepływów pieniężnych. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 przewiduje ponadto, że jeżeli rachunek przepływów pieniężnych sporządza jednostka nie zobligowana do tego przepisami Ustawy o rachunkowości, powinna ona również kierować się zasadami zawartymi w standardzie.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

[29] W Wielkiej Brytanii i Irlandii zakres wyłączeń jest ściśle ograniczony: FRS 1 nie ma zastosowania do jednostek, które są w całości (ściślej powyżej 90% udziałów) filiami spółki-matki, założonej w ramach prawa Unii Europejskiej, pod warunkiem, że spółka-matka publikuje w Wielkiej Brytanii skonsolidowane sprawozdania finansowe obejmujące daną filię, skonsolidowane sprawozdania finansowe zawierają skonsolidowane sprawozdanie przedstawiające przepływy pieniężne grupy, a sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych dostarcza informacji umożliwiających użytkownikowi sprawozdań finansowych dostęp do informacji o globalnych wielkościach, wymagających prezentacji zgodnie z pozycjami określonymi w FRS 1.

[30] Nie ma to zastosowania do spółek publicznych, banków i instytucji ubezpieczeniowych oraz innych osób prawnych objętych Ustawą o usługach finansowych z 1986 roku, jak również członków grupy kapitałowej obejmującej jeden lub więcej takich podmiotów.

W większości krajów publikowanie rachunku przepływów pieniężnych jest obowiązkowe. Generalną zasadą jest adresowanie wymogu sporządzania rachunku przepływów do wszystkich jednostek, przy czym niektóre podmioty są z tego obowiązku wyłączone. Wyłączenia są dokonywane z reguły ze względu na charakter działalności, przynależność do grupy kapitałowej lub rozmiary jednostki. Ponadto warto zauważyć, że:

1) postanowienie Rady Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) uzasadnia precyzyjnie konieczność sporządzania rachunku przepływów pieniężnych. „Użytkowników sprawozdania finansowego interesuje, w jaki sposób jednostka generuje oraz wykorzystuje środki pieniężne i ich ekwiwalenty. Jest tak niezależnie od rodzaju działalności prowadzonej przez jednostkę oraz bez względu na to, czy środki pieniężne można uznać za produkt wytwarzany przez jednostkę, co ma miejsce w przypadku instytucji finansowych. Jednostki gospodarcze potrzebują środków pieniężnych z tych samych powodów, bez względu na to, jak różna jest ich podstawowa działalność, przynosząca przychody. Potrzebują więc środków pieniężnych w celu prowadzenia działalności, wywiązywania się ze swoich zobowiązań i wypłaty dywidend inwestorom. Zatem niniejszy standard wymaga, aby wszystkie jednostki prezentowały rachunek przepływów pieniężnych”[31];

2) średnie i duże spółki kapitałowe w Niemczech oraz przedsiębiorstwa działające jako spółki z ograniczoną odpowiedzialnością zgodnie z art. 289 HGB dołączają do sprawozdania finansowego tzw. *Lagebericht* (odpowiednik polskiego sprawozdania zarządu z działalności), w którym przedstawiają sytuację finansową przedsiębiorstwa. Dopuszczalne jest, aby w tym celu rachunek przepływów pieniężnych sporządził podmiot do tego nie zobligowany;

3) w Polsce postanowienia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 stosuje się odpowiednio do sporządzenia rachunku przepływów pieniężnych przez banki, zakłady ubezpieczeń i inne instytucje finansowe, a także skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych. Szczególne zasady sporządzania skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych określa aneks do standardu.

Tabela 3.6. Analiza formalnoprawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym – cele prezentacji informacji o przepływach pieniężnych

Cele prezentacji informacji o przepływach pieniężnych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Cele zostały określone w paragrafach 4. i 5. standardu z położeniem szczególnego nacisku na wykorzystanie historycznej informacji o przepływach pieniężnych w prawidłowym określaniu kwot, terminowości oraz ryzyka związanego z wystąpieniem przyszłych przepływów pieniężnych.

[31] Zob. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7, pkt 3.

Tabela 3.6. (cd.)

1	2
Niemcy	Uzyskanie, na podstawie historycznych przepływów pieniężnych, podstawy do właściwego określenia sytuacji finansowej przedsiębiorstwa oraz do właściwej oceny jego zdolności do generowania w przyszłości nadwyżek środków pieniężnych na potrzeby regulowania zobowiązań, również wobec właścicieli (w postaci dywidendy).
Japonia	Dostarczenie informacji na temat przepływów pieniężnych grupy kapitałowej za dany okres obrachunkowy.
Stany Zjednoczone	1. Zapewnienie odpowiednich informacji o wpływach i płatnościach przedsiębiorstwa podczas okresu sprawozdawczego. 2. Pomoc dla inwestorów i kredytodawców w ocenie: a) zdolności przedsiębiorstwa do regulowania swoich zobowiązań i wypłaty dywidend oraz potrzeb w zakresie zewnętrznych źródeł finansowania; b) przyczyn różnic między zyskiem netto a związanymi z nim wpływami i płatnościami pieniężnymi; c) zdolności przedsiębiorstwa do generowania dodatnich przepływów pieniężnych netto w przyszłości; d) wpływu pieniężnych i niepieniężnych transakcji inwestycyjnych i finansowych przedsiębiorstwa na jego pozycję finansową[32].
Wielka Brytania	1. Przedstawienie standardowych źródeł generowania środków pieniężnych i ich wykorzystania w ciągu okresu. 2. Służenie pomocą użytkownikom sprawozdań finansowych w ocenie płynności, rentowności i elastyczności finansowej jednostki prezentującej sprawozdanie.
Polska	Ustawa o rachunkowości nie określa korzyści pochodzących z informacji o przepływach pieniężnych. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 stanowi, że informacja o przepływach pieniężnych pozwala użytkownikom sprawozdań finansowych na ocenę: 1) źródeł pochodzenia oraz wielkości uzyskanych przez jednostkę środków pieniężnych i ich ekwiwalentów; 2) kierunków i wielkości ich wykorzystania w toku działalności jednostki. Informacje te umożliwiają użytkownikom sprawozdania ocenę zmian w aktywach netto jednostki, jej struktury finansowej (łącznie z płynnością i wypłacalnością) oraz zdolności do oddziaływania na wielkość i okres wystąpienia przepływów pieniężnych, w celu przystosowania się do zmieniających się warunków rynkowych i własnych możliwości. Rachunek przepływów pieniężnych powinien ułatwiać porównywanie informacji finansowych przedstawianych przez różne jednostki, ponieważ eliminuje (przynajmniej teoretycznie) skutki stosowania różnych rozwiązań przy ujęciu operacji i zdarzeń tego samego rodzaju.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

[32] Kanada określiła cel sprawozdania z przepływu środków pieniężnych znacznie szerzej, ujmując go nie tylko jako prezentowanie pieniężnych efektów działalności przedsiębiorstwa, ale bardziej ogólnie, jako dostarczenie informacji na temat działalności operacyjnej, finansowej i inwestycyjnej przedsiębiorstwa.

Niemal we wszystkich standardach podkreśla się, że wyniki działalności w ujęciu memoriałowym mogą się (w krótkim okresie) znacznie różnić od wyników w ujęciu kasowym. Przedmiotem zainteresowania rachunku przepływów pieniężnych są środki pieniężne, czyli kategoria na tyle obiektywna i odporna na oddziaływanie polityki rachunkowości, że pozwala na lepszą porównywalność efektów funkcjonowania różnych jednostek. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie historycznej informacji o przepływach pieniężnych w prawidłowym określaniu kwot, terminowości oraz ryzyka związanego z wystąpieniem przyszłych przepływów pieniężnych[33]. W rzeczywistości możliwość przypisania wszystkich tych cech sprawozdaniu, które ujmuje historyczne zmiany w środkach pieniężnych i ich ekwiwalentach w jednostce, wydaje się jednak problematyczna. Rachunek przepływów pieniężnych jest z pewnością przydatny w identyfikacji cech wspólnych i różnic między elementami kształtującymi wynik finansowy i przepływy pieniężne netto. Informacje o przepływach pieniężnych na pewno w mniejszym stopniu podlegają wpływom różnych rozwiązań stosowanych w rachunkowości jednostki. Większe znaczenie mają jednak w tym wypadku działania podejmowane w kierunku ograniczenia możliwości stosowania różnych praktyk rachunkowości, harmonizacji standardów oraz zmniejszenia niejasności w ich interpretacji i stosowaniu. „Nawet dysponując innymi informacjami ujawnianymi w sprawozdaniu finansowym użytkownik mógłby mieć trudności z oceną zdolności przystosowawczych jednostki do warunków finansowych, terminowości i ryzyka wystąpienia określonych przepływów pieniężnych w przyszłości oraz wpływu zmian cen bez odpowiedniego komentarza objaśniającego zarządu, dołączonego do sprawozdań finansowych”[34].

Tabela 3.7. Analiza formalnoprawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym – prezentacja danych porównawczych

Prezentacja danych porównawczych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Standard nie wspomina wprost o prezentacji danych porównawczych, ale wynika to z treści innych standardów (np. Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1). Podmioty muszą prezentować informacje o przepływach pieniężnych zgodnie z wymaganiami standardu we wszystkich okresach następujących po dacie wejścia w życie. Ponadto, jeśli jednostka wcześniej prezentowała rachunek przepływów pieniężnych według

[33] Por. np.: J. Flower, *Global Financial Reporting*, s. 474–504 oraz M. Bonham *et al*., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w interpretacjach i przykładach* (polska edycja *International GAAP 2005*, Ernst & Young 2004), t. 9, LexisNexis, Warszawa 2006, s. 135–170.

[34] M. Bonham *et al*., *Międzynarodowe Standardy...*, s. 137.

Tabela 3.7. (cd.)

1	2
	innych zasad, przechodząc na Międzynarodowe Standardy Rachunkowości / Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, powinna objaśnić istotne korekty w rachunku przepływów pieniężnych dokonane w następstwie przejścia na nowe zasady sprawozdawczości.
Niemcy	Jednostki zobowiązane do sporządzania rachunku przepływów jako spółki giełdowe muszą prezentować dane porównawcze za analogiczny okres poprzedni.
Japonia	Nie wskazano bezpośrednio wymogu prezentowania danych porównawczych, ale ponieważ dotyczy to spółek publicznych, więc taki obowiązek pojawia się automatycznie.
Stany Zjednoczone	Sprawozdanie jest sporządzane dla każdego okresu, w którym jest prowadzona działalność operacyjna. Prezentacja danych porównawczych wynika z innych regulacji rachunkowości.
Wielka Brytania	Należy wykazać dane porównawcze dla każdej pozycji wykazanej w rachunku przepływów pieniężnych.
Polska	Rachunek przepływów pieniężnych sporządza się, wykazując dane za bieżący i poprzedni rok obrotowy, z wyłączeniem przypadku, gdy jednostka powstała dopiero w bieżącym roku obrotowym; wtedy nie podaje się danych porównawczych. W razie sporządzania rachunku przepływów pieniężnych za inny okres sprawozdawczy niż rok obrotowy, jako dane porównawcze podaje się dane za analogiczny okres sprawozdawczy poprzedniego roku obrotowego.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Ujmowanie w sprawozdaniach finansowych danych porównawczych za okres lub okresy poprzednie (np. w prospektach emisyjnych) zwiększa ich przydatność informacyjną oraz wspomaga użytkowników w ocenie trendów rozwoju przedsiębiorstwa w latach następnych. Na uwagę zasługuje również fakt, że w przypadku jakiejkolwiek zmiany stosowanych przez podmiot zasad czy metod rachunkowości wykazane poprawnie, tj. z uwzględnieniem nowo przyjętych rozwiązań, dane porównawcze pozwalają na uchwycenie wpływu tych zmian na istotne pozycje sprawozdania.

Tabela 3.8. Analiza formalnoprawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym – minimalny zakres ujawnień (wzór) i/lub przykłady

Minimalny zakres ujawnień (wzór) i/lub przykłady	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Minimalny zakres ujawnień nie występuje. Załącznik nr 1 zawiera przykład rachunku przepływów pieniężnych dla podmiotu nie będącego instytucją finansową. Załącznik nr 2 podaje przykład struktury (ale nie

Tabela 3.8. (cd.)

	sporządzania) rachunku przepływów pieniężnych dla instytucji finansowej. Załączniki nie stanowią integralnej części standardu, pełnią jedynie rolę ilustracyjno-objaśniającą, pomagając w wyjaśnieniu i zrozumieniu sensu poruszanych problemów.
Niemcy	W standardzie nie ma przykładów liczbowych, a w załączniku do niego zamieszczono minimalny zakres informacji, który należy ujawnić w rachunku przepływów pieniężnych. Podano dwa formaty ujawnień (według metody bezpośredniej i pośredniej).
Japonia	W regulacji nie ma przykładów, podano jedynie formaty prezentacji informacji o poszczególnych rodzajach działalności oraz przy zastosowaniu różnych metod.
Stany Zjednoczone	Nie zamieszczono minimalnego zakresu informacji, które należy ujawnić w rachunku przepływów pieniężnych. W standardzie przedstawiono trzy przykłady ilustracyjne, tj. rachunek przepływów pieniężnych sporządzony: 1) metodą bezpośrednią i pośrednią dla jednostki produkcyjnej; 2) metodą bezpośrednią dla jednostki produkcyjnej z filiami zagranicznymi; 3) metodą bezpośrednią dla instytucji finansowej.
Wielka Brytania	W standardzie nie podano minimalnego zakresu informacji, który należy ujawnić w rachunku przepływów pieniężnych, zamieszczono natomiast przykłady rachunku przepływów pieniężnych dla następujących podmiotów: 1) przedsiębiorstwa prezentującego sprawozdanie jednostkowe (bez oddziałów); 2) grupy kapitałowej, obejmującej podmioty rozliczane metodą praw własności, łącznie z operacjami nabycia i sprzedaży podmiotów gospodarczych w trakcie roku obrotowego; 3) podmiotu zajmującego się inwestycjami w nieruchomości; 4) banku; 5) instytucji ubezpieczeniowej. Wszystkie sprawozdania są sporządzone metodą bezpośrednią.
Polska	Minimalny zakres ujawnień podano w załącznikach do Ustawy o rachunkowości. Przykład przedstawiono w załączniku do Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1. Załącznik pełni rolę ilustracyjno-objaśniającą; zawiera przykład rachunku przepływów pieniężnych dla jednostek innych niż banki i zakłady ubezpieczeń. W standardzie nie ujęto przykładu sporządzania rachunku przepływów pieniężnych dla instytucji finansowej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

We wszystkich krajach, które zamieszczają w załączniku do standardu przykłady sporządzenia rachunku przepływów pieniężnych, podkreśla się, że przykład nie stanowi treści standardu, jest jedynie wskazówką odnośnie do struktury i formy ujawnień informacji o przepływach pieniężnych jednostki. Warto rów-

nież odnotować, że przykład ilustracyjny w standardzie polskim jest znacznie bardziej rozbudowany w porównaniu z innymi, zarówno pod względem analitycznym, jak i stopnia trudności prezentowanych problemów merytorycznych. Ma to swoje uzasadnienie. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7, SFAS 95 czy FRS 1 pokazują przede wszystkim przykładową strukturę rachunku przepływów pieniężnych, a więc skupiają się na układzie sprawozdania, natomiast Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 objaśnia na przykładzie liczbowym sposób obliczania i ujmowania, a więc zawartość merytoryczną poszczególnych pozycji rachunku, określonych w załączniku nr 1 do Ustawy o rachunkowości.

Tabela 3.9. Analiza formalnoprawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach oraz w standardzie międzynarodowym – data obowiązywania

Data obowiązywania	
Kraj	Specyfika zaleceń
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Dotyczy sprawozdań finansowych obejmujących okres rozpoczynający się po 1 stycznia 1994 roku i później.
Niemcy	Dotyczy sprawozdań finansowych za rok obrotowy rozpoczynający się po 31 grudnia 1998 roku.
Japonia	Dotyczy sprawozdań finansowych za rok rozpoczynający się 1 kwietnia 1999 roku i później.
Stany Zjednoczone	Ma zastosowanie do sprawozdań finansowych obejmujących rok kończący się 15 czerwca 1988 roku i później.
Wielka Brytania	Znowelizowany w 1996 roku standard stosuje się do sprawozdań finansowych dla okresu kończącego się 23 marca 1997 roku i później.
Polska	Ustawa o rachunkowości, a więc również obowiązek prezentacji informacji o przepływach pieniężnych, obowiązuje od zamknięć rocznych 1995 roku. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 wszedł w życie z dniem ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Ministra Finansów, czyli dotyczy rocznych sprawozdań finansowych począwszy od roku 2003.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Reasumując, analiza formalnoprawnych cech sprawozdawczości przepływów pieniężnych wykazała, że badane standardy nie różnią się istotnie między sobą pod tym względem. Zarówno nazwa sprawozdania, jak i potrzeby w zakresie jego sporządzania są podobne lub takie same. Jedyna znacząca różnica jest związana z minimalnym zakresem ujawnień w rachunku przepływów pieniężnych, który zaproponowano w standardzie niemieckim, częściowo japońskim oraz w regulacjach polskich. Wydaje się także, że przykłady ilustracyjne przedstawione w innych standardach niż polski nie spełniają do końca swojej roli.

2. Koncepcyjno-metodologiczna płaszczyzna analizy porównawczej wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych

2.1. Analiza podstawowych pojęć oraz przekrojów klasyfikacyjnych

Analiza wybranych standardów – krajowych i międzynarodowego – dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych, według kryteriów 1. i 2., ma na celu porównanie rozwiązań w zakresie:

1) koncepcji i terminologii przyjętych w definiowaniu podstawowych pojęć, tj. środków pieniężnych i ich ekwiwalentów;

2) zastosowanych przekrojów klasyfikacyjnych przepływów pieniężnych.

Tabela 3.10. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 1

Kryterium 1: Koncepcja (zakres) środków pieniężnych i ich ekwiwalentów	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	W standardzie podano definicje: – środków pieniężnych; są to środki pieniężne w kasie i depozyty płatne na żądanie; – ekwiwalentów środków pieniężnych; pod tym pojęciem rozumie się krótkoterminowe aktywa finansowe o wysokiej płynności, które są łatwo zamienialne na znaną kwotę gotówki i które nie są narażone na poważniejsze ryzyko zmiany wartości; – przepływów środków pieniężnych; są to wpływy i wydatki środków pieniężnych i ich ekwiwalentów. Standard wskazuje, co należy traktować jako środki pieniężne i ich ekwiwalenty oraz charakteryzuje niektóre przypadki, np. kredyt w rachunku bieżącym, jednak bez jednoznacznego przyporządkowania. Warto zwrócić uwagę, że w przypadku definicji ekwiwalentów środków pieniężnych nie ma żadnych wskazówek odnośnie do sposobu określania stopnia ryzyka czy podatności ekwiwalentów gotówki na zmiany wartości. Jednostka jest narażona na zmiany wartości ekwiwalentów gotówki, jeżeli ich wartość księgowa jest większa od wartości godziwej możliwej do uzyskania na rynku. Ponadto, im dłuższy termin wykupu czy zapadalności, tym większa podatność inwestycji na zmiany wartości spowodowane zmianą stóp procentowych. Co więcej, ta podatność może być znacząca dla jednej jednostki, a nieistotna dla innej. Problem sprowadza się więc do szacowania istotności i materialnej wartości niektórych zdarzeń.

Tabela 3.10. (cd.)

1	2
Niemcy	Przedmiotem oceny sytuacji finansowej jednostki są zmiany w stanie środków pieniężnych. Zgodnie z pkt. 6. standardu do środków pieniężnych (*Cash Funds*) zalicza się gotówkę (*Cash*) i ekwiwalenty gotówki. Przez gotówkę rozumie się środki w kasie oraz depozyty płatne na żądanie, natomiast ekwiwalenty środków pieniężnych to krótkoterminowe, płynne inwestycje, łatwo wymienialne na gotówkę bez znaczącej utraty wartości[35]. Kredyty w rachunku bieżącym, jeżeli stanowią integralną część zarządzania finansowego jednostki, mogą być (choć nie muszą) zaliczone do ekwiwalentów środków pieniężnych.
Japonia	W sekcji 2. standardu zdefiniowano pojęcie funduszy; są to środki pieniężne i ich ekwiwalenty[36], przy czym środki pieniężne to środki w kasie i depozyty płatne na żądanie. Depozyty na żądanie obejmują np. rachunki bieżące, zwykłe depozyty oraz depozyty płatne za wypowiedzeniem. Depozyty płatne za wypowiedzeniem to odpowiednik funkcjonujących w Polsce depozytów typu *call*, które w zależności od rodzaju pozwalają na dysponowanie złożonymi na nich środkami pieniężnymi za wcześniejszym 24- lub 48-godzinnym powiadomieniem banku. Gwarantują one jednocześnie większe odsetki niż zwykłe rachunki *a'vista*, a także niż w przypadku przedterminowego rozwiązania lokaty terminowej. Ekwiwalenty gotówki to krótkoterminowe inwestycje łatwo zamienialne na gotówkę i niewrażliwe na ryzyko zmiany wartości. Obejmują one np.: depozyty terminowe, certyfikaty depozytowe, bony komercyjne, aktywa finansowe do odsprzedaży, zobowiązania w ramach umów dotyczących

[35] Poza określeniem, że środki pieniężne obejmują gotówkę i jej ekwiwalenty podkreśla się, że są to wyłącznie najbardziej płynne aktywa jednostki (aktywa pierwszego stopnia płynności), w przypadku których ryzyko zmiany wartości wynikające ze zmiany kursu waluty (dla aktywów utrzymywanych w walucie obcej) i ryzyko związane z ich wymianą jest minimalne. Inne elementy majątku finansowego mogą być klasyfikowane jako ekwiwalent gotówki, jeżeli są utrzymywane przez jednostkę jako rezerwa zabezpieczająca jej płynność finansową, a ponadto podlegają łatwej konwersji na gotówkę i są tylko nieznacznie narażone na zmiany wartości. Ekwiwalenty gotówki, co do zasady, mają okres zapadalności krótszy niż trzy miesiące od daty nabycia.

[36] W dotychczasowym sprawozdaniu z przepływów finansowych pojęcie funduszy obejmowało gotówkę i depozyty, a także łatwo zbywalne papiery wartościowe przeznaczone do sprzedaży w krótkim okresie. Jednak taka koncepcja funduszy była krytykowana jako zbyt szeroka, aby właściwie oddać działania jednostki związane z zarządzaniem płynnymi zasobami. W związku z tym Rada ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw (BADC) zdefiniowała zakres środków pieniężnych jako gotówkę (gotówkę w kasie i depozyty na żądanie) oraz ekwiwalenty środków pieniężnych. Ekwiwalenty środków pieniężnych są zdefiniowane jako „krótkoterminowe inwestycje, łatwo zamienialne na gotówkę i narażone na niewielkie ryzyko zmiany wartości". Dlatego też akcje i inne papiery wartościowe, dla których stopień niestabilności rynku jest zbyt duży, są wykluczone z zakresu definicji gotówki. W praktyce przyjęto w sposób arbitralny, podobnie jak to ma miejsce w standardach amerykańskim i międzynarodowym, a także w wielu innych regulacjach, że stosunkowo niewielkie ryzyko zmiany wartości może dotyczyć jedynie inwestycji o terminie zapadalności czy realizacji nie dłuższym niż trzy miesiące od daty nabycia. W notach do paragrafów standardu podano kilka szczegółowych przykładów pozycji wchodzących w zakres pojęcia „fundusze".

Tabela 3.10. (□e.)

1	2
	odkupu oraz fundusze wzajemne dla inwestycji w obligacje, które reprezentują inwestycje krótkoterminowe o okresie zapadalności nie przekraczającym trzech miesięcy od daty nabycia. Standard nie odnosi się do zasad ujmowania kredytów w rachunku bieżącym.
Stany Zjednoczone	Środki pieniężne to gotówka w kasie oraz depozyty płatne na żądanie ulokowane w bankach lub innych instytucjach finansowych. Ekwiwalenty środków pieniężnych obejmują krótkoterminowe lokaty o wysokiej płynności, które są łatwo zamienialne na znaną kwotę gotówki oraz posiadają krótki okres faktycznej zapadalności (nie więcej niż trzy miesiące) tak, że reprezentują nieznaczne ryzyko zmiany wartości spowodowanej zmianą stóp procentowych. Standard zezwala na klasyfikowanie pozycji aktywów spełniających warunki ekwiwalentów gotówki jako wydatki inwestycyjne, jeżeli jest to zgodne z charakterem działalności jednostki. Informacje dotyczące przyjętej w tym zakresie polityki muszą być przedstawione w notach uzupełniających do sprawozdań finansowych. Kredyty w rachunku bieżącym są zaliczane do działalności finansowej.
Wielka Brytania	Środki pieniężne zdefiniowano jako gotówkę w kasie oraz depozyty płatne na żądanie w banku lub innej instytucji finansowej (bez kredytów w rachunku bieżącym). Ekwiwalenty środków pieniężnych to krótkoterminowe lokaty o wysokiej płynności, które są łatwo wymienialne na znaną kwotę gotówki bez wcześniejszego powiadomienia (okres zapadalności nie jest dłuższy niż trzy miesiące od dnia nabycia) i charakteryzują się nieznacznym ryzykiem zmiany wartości wskutek zmian stóp procentowych. Brytyjska Rada Standardów Rachunkowości w 1996 roku zmieniła swoje pierwotne stanowisko, które było spójne z opisanym powyżej i uznała, że przepływ pieniądza stanowią jedynie zmiany w zasobach środków pieniężnych, z wyłączeniem gotówkowych ekwiwalentów. Zmiana stanu tych ostatnich jest wykazywana w pozycji *Zarządzanie płynnymi aktywami*. Do niej też zalicza się kredyty w rachunku bieżącym.
Polska	Artykuł 3 ust. 1 pkt. 24 i 25 Ustawy o rachunkowości zawiera definicje aktywów finansowych i aktywów pieniężnych, natomiast w Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 1 podano definicje: 1) środków pieniężnych; są to określone w Ustawie o rachunkowości aktywa pieniężne, znajdujące się w obrocie gotówkowym lub w obrocie następującym za pośrednictwem bieżących rachunków bankowych; zalicza się do nich gotówkę w kasie oraz depozyty płatne na żądanie; 2) ekwiwalentów środków pieniężnych; są to te aktywa pieniężne, nie zaliczane do środków pieniężnych oraz inne aktywa finansowe, które charakteryzują się jednocześnie niżej wymienionymi cechami: a) wysokim stopniem płynności, tj. łatwością wymiany na określoną kwotę środków pieniężnych; b) nieznacznym ryzykiem utraty wartości, oraz c) krótkim terminem płatności lub wymagalności.

Tabela 3.10. (cd.)

1	2
	Są to w szczególności aktywa pieniężne, których termin płatności lub wymagalności nie jest dłuższy niż trzy miesiące od dnia ich otrzymania, wystawienia, nabycia lub założenia lokaty. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 podaje przykłady oraz odniesienia do dodatkowych informacji i objaśnień. Akcentuje ponadto możliwość wystąpienia różnic między zmianą stanu środków pieniężnych wynikającą z bilansu i z rachunku przepływów pieniężnych.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Oprócz pojęć zdefiniowanych w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7, polski Krajowy Standard Rachunkowości nr 1, jako jedyny, podaje dodatkowo definicje pieniężnych kosztów i korzyści. Są to poniesione przez jednostkę koszty i osiągnięte przychody, które spowodowały w danym okresie w jednostce wydatek lub wpływ środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów. Definicje podane w polskim standardzie są bardziej szczegółowe niż w międzynarodowym. Wszystkie standardy podają natomiast definicje przepływów pieniężnych – są to wpływy i wydatki środków pieniężnych i ich ekwiwalentów w jednostce. Definiowanie tak prostej i oczywistej kategorii może budzić zdziwienie. Należy jednak pamiętać, że w większości krajów przed wprowadzeniem podejścia kasowego przedsiębiorstwa przez wiele lat sporządzały rachunki przepływów finansowych. W kontekście szeroko omawianej wcześniej kwestii wieloznaczności pojęcia „fundusz" twórcy standardów próbowali w najbardziej precyzyjny sposób określić pojęcia fundamentalne, aby uniknąć znanych już problemów związanych z nieporównywalnością sprawozdania oraz brakiem precyzji w przyjętych regulacjach.

Tabela 3.11. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 2

Kryterium 2: Przekroje klasyfikacyjne przepływów pieniężnych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	W standardzie podano definicje: 1) działalności operacyjnej – jest to główny rodzaj działalności, który przynosi przedsiębiorstwu przychody oraz inne rodzaje działalności, które nie zostały zaliczone do działalności inwestycyjnej lub finansowej; 2) działalności inwestycyjnej – jest to działalność, której celem jest pozyskanie i sprzedaż aktywów trwałych i innych instrumentów finansowych, które nie są zaliczane do ekwiwalentów środków pieniężnych; 3) działalności finansowej – jest to działalność, która powoduje zmiany rozmiarów i struktury kapitału własnego i obcego przedsiębiorstwa.

Tabela 3.11. (cd.)

1	2
	W standardzie określono również przyczyny, dla których wyodrębnia się poszczególne rodzaje działalności oraz płynące stąd korzyści. Standard podaje przykłady przepływów pieniężnych z poszczególnych rodzajów działalności oraz wyszczególnia preferowany sposób podejścia do niektórych istotnych lub kontrowersyjnych zdarzeń, np. transakcji zabezpieczających (o czym będzie mowa w dalszej części rozprawy).
Niemcy	W standardzie wyodrębnia się trzy rodzaje przepływów pieniężnych, odpowiadające działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Według standardu niemieckiego działalność operacyjna to podstawowy rodzaj działalności tworzącej przychody przedsiębiorstwa i każdy inny rodzaj działalności, który nie ma charakteru działalności inwestycyjnej lub finansowej. Przy dokonywaniu klasyfikacji przepływów pieniężnych ze względu na poszczególne rodzaje działalności należy uwzględnić specyfikę prowadzonej działalności. Działalność inwestycyjna obejmuje nabywanie i sprzedaż składników długoterminowych aktywów, łącznie z długoterminowymi aktywami finansowymi nie zakwalifikowanymi do środków pieniężnych lub działalności finansowej oraz z inwestycjami gotówkowymi (takimi jak np. krótkoterminowe papiery wartościowe, wyłączając handlowe papiery wartościowe), które nie zostały zaliczone do środków pieniężnych lub działalności finansowej. Działalność finansowa to działalność, której rezultatem są zmiany w wielkości i w strukturze kapitału własnego oraz pożyczek przedsiębiorstwa. Suma przepływów pieniężnych z tych trzech rodzajów działalności odzwierciedla zmiany w środkach pieniężnych w danym okresie. Należy jednak zauważyć, że nie obejmują one zmian wynikających z powstałych różnic kursowych od walut obcych. Niektóre przepływy pieniężne mogą wynikać z prowadzenia więcej niż jednego rodzaju działalności. Jeżeli standard nie precyzuje sposobu prezentacji danego zdarzenia, to przepływy pieniężne powinny być ujęte w najbardziej odpowiednim rodzaju działalności zgodnie z racjonalnym osądem zarządu jednostki.
Japonia	Przepływy pieniężne przypadające na dany okres obrachunkowy powinny być podzielone na trzy kategorie: przepływy pieniężne z działalności operacyjnej, przepływy pieniężne z działalności inwestycyjnej i przepływy pieniężne z działalności finansowej. W Japonii w grupie przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej wykazuje się przepływy pieniężne, które konstytuują wynik z działalności operacyjnej w rachunku zysków i strat, jak również inne transakcje pieniężne, nie należące do działalności inwestycyjnej i finansowej. W kategorii przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej należy wykazywać przepływy z tytułu nabycia i sprzedaży aktywów trwałych i krótkoterminowych inwestycji, które nie należą do ekwiwalentów gotówki. Do grupy przepływów pieniężnych z działalności finansowej zalicza się przepływy związane z finansowaniem i spłatą źródeł finansowania (od akcjonariuszy i kredytodawców).
Stany Zjednoczone	Przepływy pieniężne podzielono na trzy rodzaje działalności: operacyjną, inwestycyjną oraz finansową. Standard amerykański zalicza do działalności operacyjnej wszystkie transakcje i inne zdarzenia, które nie są w nim określone jako działalność

Tabela 3.11. (cd.)

1	2
	inwestycyjna lub finansowa. W tej działalności ujmuje się zwłaszcza skutki pieniężne wytwarzania i dostarczania dóbr oraz świadczenia usług. Do działalności operacyjnej zalicza się także przepływy związane z nabyciem i rozdysponowaniem określonych kategorii pożyczek oraz innych zobowiązań, jak również instrumentów finansowych nabytych w celach dalszej odsprzedaży (jak to określono w SFAS 102). Działalność inwestycyjna według SFAS 95 to udzielanie i zwrot udzielonych pożyczek, pozyskiwanie i sprzedaż składników kapitału lub zobowiązań, wartości niematerialnych i prawnych, budynków produkcyjnych, wyposażenia i innych trwałych aktywów produkcyjnych (innych niż materiały i pozostałe składniki zapasów). Do działalności inwestycyjnej nie zalicza się przepływów pieniężnych związanych z nabyciem i rozdysponowaniem określonych kategorii pożyczek oraz innych długów, jak również instrumentów kapitałowych nabytych w celach dalszej odsprzedaży (jak to określono w SFAS 102). Działalność finansowa to obszar, do którego zalicza się pozyskiwanie środków od właścicieli i ich zwrot, zaciąganie i spłatę pożyczek oraz pozyskiwanie i spłatę innych zasobów uzyskanych od kredytodawców jako kredyty długoterminowe.
Wielka Brytania	W 1996 roku wprowadzono w FRS 1 znaczącą zmianę polegającą na wyróżnieniu przepływów pieniężnych danego okresu w podziale na dziewięć kategorii[37]: 1) przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej; 2) dywidendy od wspólnych przedsięwzięć i jednostek stowarzyszonych; 3) zyski z instrumentów finansowych i obsługa źródeł finansowania zewnętrznego; 4) opodatkowanie; 5) wydatki kapitałowe i inwestycje finansowe; 6) nabycie i sprzedaż jednostek gospodarczych; 7) wypłacone dywidendy; 8) zarządzanie płynnymi zasobami; 9) przepływy środków pieniężnych z działalności finansowej. W Wielkiej Brytanii wyróżnia się działalność operacyjną *sensu stricto* oraz rodzaje działalności definiowane jako zyski z inwestycji i obsługę źródeł finansowania oraz opodatkowanie i zarządzanie płynnymi zasobami, jako odrębne obszary, w których przepływy pieniężne odgrywają szczególnie istotną rolę. Działalność inwestycyjna obejmuje przepływy pieniężne dotyczące nabycia i sprzedaży aktywów zaliczanych do aktywów trwałych lub

[37] W FRS 1 przed aktualizacją proponowano podział przepływów na pięć rodzajów działalności. Oprócz klasycznej klasyfikacji na przepływy z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej uwzględniano ponadto jako odrębne grupy przepływów: opodatkowanie i zyski z lokat kapitałowych oraz obsługi działalności finansowej. Zob. szerzej np. E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych*..., s. 74–78.

Tabela 3.11. (cd.)

1	2
	obrotowych. FRS 1 (zmodyfikowany w 1996 roku) dopuszcza, aby pozycja przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej była podzielona na *Wydatki kapitałowe i inwestycje finansowe* oraz *Nabycie i sprzedaż jednostek gospodarczych*[38]. Działalność finansowa obejmuje przepływy środków pieniężnych z tytułu pozyskania lub utraty obcych i własnych źródeł finansowania.
Polska	W standardzie i w Ustawie o rachunkowości podano definicje (niemal identyczne, z doprecyzowaniem szczegółów w standardzie) działalności operacyjnej, działalności inwestycyjnej i działalności finansowej. Według Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1: 1) działalność operacyjna – jest to podstawowy rodzaj działalności jednostki oraz inne rodzaje działalności, nie zaliczone do działalności inwestycyjnej (lokacyjnej) lub finansowej; 2) działalność inwestycyjna (lokacyjna) – jest to działalność, której przedmiotem jest zakup lub sprzedaż rzeczowych aktywów trwałych (środków trwałych, środków trwałych w budowie), wartości niematerialnych i prawnych, długoterminowych inwestycji i krótkoterminowych aktywów finansowych (z wyjątkiem środków pieniężnych i ich ekwiwalentów) oraz związane z tym pieniężne koszty i korzyści, z wyjątkiem dotyczących podatku dochodowego; 3) działalność finansowa – jest to działalność, której przedmiotem jest pozaoperacyjne pozyskiwanie źródeł finansowania lub ich spłata oraz związane z tym pieniężne koszty i korzyści, z wyjątkiem dotyczących podatku dochodowego. Wystąpienie przepływów pieniężnych w działalności finansowej powoduje zmiany rozmiarów i relacji kapitału (funduszu) własnego i zadłużenia finansowego jednostki, jeżeli korzysta ona z obcych źródeł finansowania. Standard objaśnia powyższe definicje oraz podaje przykłady wpływów i wydatków w ramach każdego rodzaju działalności.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wartość informacyjna sprawozdania z przepływów pieniężnych zależy w dużej mierze od podziału całego strumienia środków pieniężnych, który wystąpił w ciągu okresu sprawozdawczego, na odpowiednie kategorie, homogeniczne ze względu na określone cechy powszechnie uznawane za mające walor istotności. W ten sposób może być zwiększona porównywalność sprawozdań finansowych zarówno w przekroju krajowym, jak i międzynarodowym; umożliwia to również ocenę związków i relacji między poszczególnymi kategoriami.

Organy stanowiące standardy uważają, że informacje o przepływach pieniężnych według rodzajów działalności są bardziej przydatne dla użytkowników

[38] Wyodrębnienie aż 9 kategorii miało prawdopodobnie stanowić „złoty środek" na kontrowersje związane z klasyfikacją dywidend, odsetek i wydatków z tytułu podatków itp.

sprawozdań[39]. Podział przepływów pieniężnych według rodzajów działalności (operacyjna, inwestycyjna, finansowa) wywodzi się prawdopodobnie stąd, że przedsiębiorstwa czerpią środki pieniężne niezbędne do przetrwania i prawidłowego funkcjonowania zarówno z wewnętrznych, jak i zewnętrznych źródeł, a następnie wykorzystują je, dokonując inwestycji lub spłacając zobowiązania. Wewnętrzne źródło gotówki stanowią środki pieniężne generowane w wyniku działalności operacyjnej, czyli tego rodzaju aktywności przedsiębiorstw, który stanowił podstawę ich powstania. Dodatkowymi strumieniami zasilającymi wewnętrzne finansowanie może być działalność „dezinwestycyjna", jak również uszczuplenie stanu środków pieniężnych z początku okresu. Zewnętrzne źródła gotówki są wynikiem działalności finansowej, takiej jak np. pożyczki, kredyty czy gotówka otrzymana z emisji dłużnych papierów wartościowych.

Należy podkreślić, że właściwe przedstawienie wielkości przepływów pieniężnych w ramach działalności operacyjnej jest ważne, ponieważ na tej podstawie użytkownicy sprawozdań oceniają zdolność jednostki do generowania strumienia pieniężnego niezbędnego do spłaty zobowiązań, wypłaty dywidend, zachowania i dalszego rozwoju zdolności wytwórczych, dokonywania inwestycji i tym podobnych przedsięwzięć.

2.2. Analiza metodologii prezentacji informacji o przepływach pieniężnych

Celem analizy wybranych standardów – krajowych i międzynarodowego – dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych, według kryteriów 3. i 4., jest porównanie zastosowanej metodologii prezentacji informacji o przepływach pieniężnych, a w szczególności:

1) sposobu prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych;
2) możliwości wyboru metody;
3) zasad prezentacji informacji o przepływach z działalności inwestycyjnej i finansowej.

[39] W stosunku do przyjętego przez wiele lat podziału na źródła i wykorzystanie funduszy. Jak sugeruje amerykańska Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB), klasyfikacja w rachunku przepływów pieniężnych ułatwia analizę przez pogrupowanie przepływów o podobnych cechach i odrębne wykazanie tych o zasadniczo różnych cechach. Prowadzona analiza ma na celu przewidywanie kwot, terminowości i niepewności przyszłych przepływów pieniężnych.

Tabela 3.12. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 3

Kryterium 3: Metodologia prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Standard wyróżnia dwie metody prezentacji informacji o przepływach pieniężnych z działalności operacyjnej: bezpośrednią i pośrednią oraz wskazuje na dwa sposoby technicznego otrzymania danych w każdej z metod. Metoda bezpośrednia sprowadza się do prezentacji wielkości wpływów gotówki i jej ekwiwalentów od klientów oraz wydatków w postaci płatności dla dostawców, pracowników i innych zewnętrznych jednostek za dobra i usługi. Dane te, przy odpowiedniej strukturze analitycznej kont księgowych, można otrzymać bezpośrednio z ewidencji księgowej. Alternatywnie, sporządzający sprawozdania muszą korygować wartości przychodów ze sprzedaży, kosztów własnych sprzedaży i innych składników rachunku zysków i strat, doprowadzając je do wartości wpływów i wydatków, poprzez zmiany stanu zapasów, należności operacyjnych i zobowiązań krótkoterminowych, innych pozycji niepieniężnych oraz transakcji mających wymiar gotówkowy, ale odnoszących się do działalności inwestycyjnej lub finansowej. Metoda pośrednia polega na przedstawieniu wielkości przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej; punktem wyjścia jest wynik finansowy netto, który następnie podlega korekcie o wartości transakcji niepieniężnych stanowiących element determinujący jego wielkość. Aby zwiększyć elastyczność podejścia do omawianego zagadnienia, w standardach często dopuszcza się lub wręcz zaleca prezentację operacyjnych przepływów pieniężnych w postaci odrębnego uzgodnienia wyniku finansowego netto i przepływów operacyjnych netto w załączniku do sprawozdania, tzw. *reconciliation*.
Niemcy	Przepływy z działalności operacyjnej można prezentować w sprawozdaniu metodą bezpośrednią lub pośrednią, w zależności od dokonanego wyboru; standard nie preferuje żadnej z metod. Jeżeli prezentując przepływy metodą pośrednią dana jednostka nie przyjmuje jako punktu wyjścia wyniku finansowego netto przed zdarzeniami nadzwyczajnymi (wyniku na działalności gospodarczej), to w notach objaśniających do sprawozdania musi ona wykazać uzgodnienie z wynikiem netto.
Japonia	Przepływy pieniężne z działalności operacyjnej powinny być prezentowane według jednej z poniższych metod (w standardzie nie ma preferencji odnośnie do wyboru metody): 1) przepływy pieniężne są prezentowane w ujęciu brutto według głównych transakcji (metoda bezpośrednia); 2) transakcje niepieniężne, takie jak zwiększenie lub zmniejszenie wielkości aktywów i zobowiązań związanych z działalnością operacyjną, przychody i koszty wynikające z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej są dodawane bądź odejmowane od wyniku finansowego przed opodatkowaniem (metoda pośrednia).

Tabela 3.12. (cd.)

1	2
Stany Zjednoczone	SFAS 95 wprowadza wybór metody bezpośredniej lub pośredniej. W tej ostatniej jest zalecane dokonywanie korekt wyniku netto. Metodą preferowaną jest metoda bezpośrednia.
Wielka Brytania	Standard dopuszcza wybór metody bezpośredniej lub pośredniej. W tej ostatniej jest zalecane dokonywanie korekt wyniku operacyjnego. Metodą preferowaną jest metoda bezpośrednia.
Polska	Artykuł 48b ust. 1 Ustawy o rachunkowości dopuszcza stosowanie metody bezpośredniej i pośredniej, zależnie od wyboru dokonanego przez kierownika jednostki. Nie preferuje żadnej z metod (dla zakładów ubezpieczeń wprowadzono obowiązek stosowania metody bezpośredniej). Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 objaśnia zasady właściwe każdej z metod oraz wskazuje ich zalety. Nie wskazuje żadnej metody jako preferowanej, ale określa czynniki, które należy wziąć pod uwagę przy jej wyborze. Zaznacza także i objaśnia – przy wyborze metody bezpośredniej – potrzebę ujmowania w dodatkowych informacjach i objaśnieniach uzgodnienia wyniku netto i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Dopuszczenie do wyboru między metodą bezpośrednią i pośrednią jest nadal utrzymywane przypuszczalnie ze względu na oczekiwanie, że przedsiębiorstwa dobrowolnie przyjmą preferowaną metodę bezpośrednią. W początkowej fazie wprowadzania obowiązku sporządzania sprawozdania z przepływów pieniężnych niewiele podmiotów zaadaptowałoby (i w pierwszych latach obowiązywania standardów niewiele przyjęło w praktyce) dobrowolnie metodę bezpośrednią, ponieważ wymagałoby to od nich zmian w ewidencji analitycznej oraz dużego nakładu pracy oraz ujawnienia często „drażliwych" informacji o ich rzeczywistych przepływach pieniężnych.

Bez wątpienia obie metody – bezpośrednia i pośrednia – spełniają swoje funkcje informacyjne, choć w różnych kontekstach. Być może obie powinny być traktowane jako metody komplementarne, a nie alternatywne. Krajem, który obecnie próbuje narzucić w regulacjach międzynarodowych obowiązek przyjęcia metody bezpośredniej, są Stany Zjednoczone. Napotykają one jednak w tej kwestii na zdecydowany opór Europy, która bardzo stanowczo opowiada się za utrzymaniem wyboru metody sporządzania sprawozdania z przepływów pieniężnych.

Tabela 3.13. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 4

Kryterium 4: Metodologia prezentacji inwestycyjnych i finansowych przepływów pieniężnych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Metoda bezpośrednia – standard zaleca, aby jednostka wykazała odrębnie główne kategorie otrzymanych i zapłaconych środków pieniężnych brutto, chyba że przepływy są wykazane w kwotach netto.
Niemcy	Metoda bezpośrednia – jak wyżej
Japonia	Metoda bezpośrednia – jak wyżej
Stany Zjednoczone	Metoda bezpośrednia – jak wyżej
Wielka Brytania	Metoda bezpośrednia – jak wyżej
Polska	Metoda bezpośrednia – pozycje wyodrębnione w załącznikach do Ustawy o rachunkowości określają ich przyporządkowanie do określonych rodzajów działalności. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 objaśnia zasady wykazywania poszczególnych pozycji przepływów z pozaoperacyjnych rodzajów działalności dla jednostek z wyłączeniem banków i zakładów ubezpieczeń.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Prezentacja przepływów pieniężnych dotyczących pozaoperacyjnych rodzajów działalności generalnie nie budzi kontrowersji. Pewnym odstępstwem od ogólnie przyjętej zasady, a nawet od samego celu rachunku przepływów pieniężnych, jest wskazanie określonych przypadków zdarzeń, z których przepływy pieniężne mogą być prezentowane w wielkościach netto (por. następne kryterium badania porównawczego).

2.3. Analiza pozostałych zagadnień metodologicznych

Przedstawione poniżej analizy wybranych standardów – krajowych i międzynarodowego – dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych, według kryteriów od 5. do 8., mają na celu porównanie cech charakteryzujących rozwiązania szczegółowe zawarte w standardach, tj.:

1) możliwości i zasad prezentacji przepływów pieniężnych w ujęciu netto;

2) stanowiska w kwestii zasadności prezentacji w informacji objaśniającej do rachunku przepływów pieniężnych zdarzeń nie powodujących zmian w środkach pieniężnych i ich ekwiwalentach;

3) określenia zasad prezentacji postępowania w sytuacjach trudnych, oraz

4) zakresu ujawniania dodatkowych informacji do rachunku przepływów pieniężnych.

Tabela 3.14. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 5

Kryterium 5: Prezentacja przepływów pieniężnych netto	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Standard zaleca, aby jednostka wykazała odrębnie główne kategorie otrzymanych i zapłaconych środków pieniężnych, chyba że przepływy są wykazane w kwotach netto. Określa on grupy przepływów pieniężnych, które można wykazać w sprawozdaniu w kwocie netto; są to takie wpływy i wydatki z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, które: 1) następują w imieniu kontrahenta, czyli przepływy pieniężne odzwierciedlają działalność klienta, a nie działalność danej jednostki, mimo że są one rejestrowane w jej przychodach i kosztach (na przykład refundacje); dotyczy to między innymi czynszów pobieranych na rzecz właścicieli nieruchomości i następnie im przekazywanych; 2) charakteryzują się szybkim obrotem, dużą wartością i krótkim terminem spłaty; dotyczy to np. udzielonych pożyczek krótkoterminowych o krótszym niż trzy miesiące terminie płatności; a ponadto jednostka: 3) posiada ważny prawnie tytuł do kompensaty określonych aktywów i zobowiązań; dotyczy to np. kredytów w rachunku bieżącym, oraz 4) rozlicza operację w wartości netto poddanych kompensacie składników aktywów i zobowiązań (lub jednocześnie takie składniki aktywów wyłącza z ksiąg rachunkowych, a zobowiązanie rozlicza).
Niemcy	Standard podtrzymuje ogólnie przyjętą zasadę zakazu kompensaty wpływów i wydatków, jednocześnie zezwala na odstępstwo od tej reguły i dopuszcza możliwość prezentacji w kwotach netto następujących strumieni środków pieniężnych: 1) środków pieniężnych otrzymanych i zapłaconych w przypadku, gdy dotyczą one transakcji, w której obrót jest szybki, kwoty znaczne, a terminy wymagalności krótkie, np. zakup i sprzedaż papierów wartościowych; 2) środków pieniężnych otrzymanych i zapłaconych w imieniu klientów, jeżeli przepływy odzwierciedlają działalność prowadzoną przez klienta, np. wpływy z dzierżawy przyjmowane i przekazywane klientowi.
Japonia	Japońskie rozwiązania przewidują możliwość prezentacji określonych kategorii transakcji w ujęciu netto. Może się to odbywać tylko po spełnieniu podanych poniżej warunków: 1) pozycja odnosi się do transakcji krótkoterminowych; 2) obrót w ramach tej pozycji jest szybki (*Quickly Revolving Transactions*). Warto zauważyć, że brakuje trzeciego warunku występującego zazwyczaj w większości standardów innych krajów, a mianowicie dużej wartości transakcji.

Tabela 3.14. (cd.)

1	2
Stany Zjednoczone	Prezentacja przepływów pieniężnych w ujęciu netto ma zastosowanie wtedy, gdy wiedza o wpływach i wydatkach odnoszących się do określonych aktywów i zobowiązań nie jest konieczna. Według standardu składniki, które kwalifikują się do prezentacji w układzie netto z powodu szybkiego obrotu, dużej wartości i krótkich terminów zapadalności są wpływami i płatnościami pieniężnymi odnoszącymi się do: 1) lokat (innych niż ekwiwalenty gotówki); 2) udzielonych pożyczek; 3) zadłużenia; pod warunkiem że pierwotny okres zapadalności jest krótszy niż trzy miesiące. Ma to także zastosowanie do wpływów i płatności środków pieniężnych dokonywanych w imieniu osób trzecich.
Wielka Brytania	Wykazywanie przepływu środków pieniężnych z działalności operacyjnej na bazie netto jest dozwolone na podobnej zasadzie, jak w standardzie amerykańskim, z wyjątkiem wpływów i płatności środków pieniężnych dokonywanych w imieniu klientów.
Polska	W Ustawie o rachunkowości nie ma odniesienia do prezentacji przepływów pieniężnych w ujęciu netto, natomiast Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 określa, podając także przykłady, te wpływy i wydatki, które można wykazywać *per saldo* (są one zgodne z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości nr 7).

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują na istnienie kategorii przepływów pieniężnych, w przypadku których prezentacja jedynie wielkości netto nie powoduje utraty walorów informacyjnych sprawozdania. Należy jednak zauważyć, że w rezultacie stosowania pośredniej metody prezentacji przepływów z działalności operacyjnej użytkownik dysponuje wyłącznie informacją o kwocie netto przepływów pieniężnych z podstawowej działalności przedsiębiorstwa, bez wiedzy na temat wielkości poszczególnych pozycji wpływów i wydatków operacyjnych. Z pewnością rozstrzygającym kryterium powinna być w takich przypadkach istotność informacji.

Tabela 3.15. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 6

Kryterium 6: Zdarzenia niepieniężne	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	W standardzie podkreślono, że jednoznaczne wyłączenie transakcji niepieniężnych z przepływów pieniężnych jest naturalną konsekwencją przyjętego celu sporządzania tego sprawozdania. Standard podaje przykłady

Tabela 3.15. (cd.)

1	2
	transakcji niepieniężnych (np. konwersję długów na udziały lub akcje) i zaleca wykazywanie ich w dodatkowych objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych.
Niemcy	Wpływ pozycji niepieniężnych może mieć kluczowe znaczenie w ocenie sytuacji finansowej jednostki, dlatego standard zaleca zamieszczenie krótkiej informacji o takich pozycjach jako informacji dodatkowej do rachunku przepływów pieniężnych.
Japonia	W rozwiązaniach japońskich wymaga się ujawniania istotnych pozycji niepieniężnych związanych z działalnością finansową i inwestycyjną, w celu poprawy przydatności sprawozdania do celów prognostycznych[40].
Stany Zjednoczone	Transakcje niepieniężne wymagają ujawnienia w odpowiednich notach uzupełniających. Jeżeli transakcja składa się z części gotówkowej i bezgotówkowej, to w rachunku przepływów pieniężnych prezentuje się jedynie jej część gotówkową.
Wielka Brytania	Skutki zdarzeń nie powodujących zmiany stanu środków pieniężnych wymagają ujawnienia w załączniku do rachunku przepływów pieniężnych, prawdopodobnie wpłyną one bowiem na kształtowanie się zasobów pieniężnych przedsiębiorstwa w przyszłości.
Polska	W Ustawie o rachunkowości nie ma odniesienia do zdarzeń niepieniężnych, natomiast Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 precyzuje zasady wykazywania znaczących zdarzeń niepieniężnych w informacji dodatkowej oraz podaje przykłady takich pozycji.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Transakcje niepieniężne obejmują takie zdarzenia, jak: przejęcia jednostek za pomocą emisji akcji i/lub obligacji, konwersje długów na kapitał własny, nabywanie aktywów przez zaciągnięcie kredytu hipotecznego u sprzedawcy lub leasing finansowy, wymianę niepieniężnych aktywów lub zobowiązań na inne niepieniężne aktywa lub zobowiązania, międzynarodową wymianę towarową czy handel barterowy, a także transakcje rolowane, gdy certyfikat depozytowy lub pożyczka jest odnawiana w okresie zapadalności. Wszystkie te zdarzenia będą miały znaczący wpływ na przepływy pieniężne w przyszłości. Rezultat tych transakcji jest podobny do wpływów, którym towarzyszą natychmiastowe wydatki i *vice versa*. Zdarzenia niepieniężne są zazwyczaj istotnymi pozycjami, niemniej jednak nie stanowią one przepływów pieniężnych. W konsekwencji, przy przechodzeniu z podstawy memoriałowej do kasowej, informacje dotyczące takich zdarzeń, które teoretycznie nie stanowią rzeczywistych przepływów

[40] Brak takich wymagań w poprzedniej wersji sprawozdania był przedmiotem ostrej krytyki. Do realizacji wymienionego celu należy także ujawniać wszelkie istotne zmiany w zasobach majątkowych i kapitałowych podmiotu.

pieniężnych, mogą zostać zagubione. Dlatego zaleca się ujawnienie ich w syntetycznej formie w notach objaśniających do rachunku przepływów pieniężnych, we wszystkich badanych standardach.

Tabela 3.16. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 7

Kryterium 7: Zasady ujmowania szczegółowych kategorii finansowych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Określone w standardzie
Niemcy	Określone w standardzie
Japonia	Określone w standardzie
Stany Zjednoczone	Określone w standardzie
Wielka Brytania	Określone w standardzie
Polska	Określone w standardzie

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Zagadnienia związane z zasadami ujmowania szczegółowych kategorii finansowych będą szczegółowo omówione w następnym podrozdziale niniejszej rozprawy.

Tabela 3.17. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium 8

Kryterium 8: Dodatkowe ujawnienia	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Standard zaleca przedstawienie odpowiednich informacji o elementach środków pieniężnych i ich ekwiwalentów w notach objaśniających do sprawozdania. W paragrafach 48–52 standardu określono informacje, które powinny być ujawnione dodatkowo, niezależnie od prezentacji samego sprawozdania, aby uzupełnić je o informacje, które nie są ogólnie dostępne, a mogą wpływać w sposób znaczący na obraz finansowy jednostki. Poniżej zamieszczono wykaz podstawowych grup informacji, których ujawnienie zaleca standard: 1) transakcje niepieniężne; 2) struktura wydatków kapitałowych; 3) nie wykorzystane kredyty i możliwości zaciągania kredytów; 4) środki pieniężne i ich ekwiwalenty o ograniczonej możliwości dysponowania; 5) aktywa finansowe przeznaczone do sprzedaży.

Tabela 3.17. (cd.)

1	2
	Mimo że standard pomija ten temat, wydaje się uzasadnione ujawnienie w oddzielnym, dodatkowym wierszu rachunku przepływów pieniężnych przepływów lub wpływów i wydatków dotyczących istotnych pozycji rachunku zysków i strat pod warunkiem, że zostaną one wykazane zgodnie z ich charakterem jako operacyjne, inwestycyjne lub finansowe przepływy pieniężne. Ujawnianie takich informacji jest zalecane, ale nie jest wymagane przez standard.
Niemcy	W informacji dodatkowej do sprawozdania finansowego jednostki powinny znaleźć się następujące dane dotyczące rachunku przepływów pieniężnych: 1) definicja środków pieniężnych; 2) wpływ zmian w definicji na saldo początkowe, końcowe i wartość środków pieniężnych w danym okresie; 3) szczegóły odnośnie do składników środków pieniężnych zawierające, jeżeli występuje, uzgodnienie z odpowiednią pozycją bilansu; jeżeli takie uzgodnienie nie występuje, to należy wykazać salda czeków, gotówki (w kasie) oraz środków pieniężnych na głównym i pozostałych rachunkach bankowych; 4) specyfikacja zdarzeń i transakcji dotycząca działalności inwestycyjnej i finansowej, w których nie nastąpił przepływ środków pieniężnych; 5) informacje dotyczące nabycia i sprzedaży przedsiębiorstwa lub innych podmiotów gospodarczych[41].
Japonia	Poniższe informacje dotyczące skonsolidowanego sprawozdania z przepływów pieniężnych powinny być dołączone do zestawu skonsolidowanych sprawozdań finansowych. 1. Zakres merytoryczny pojęć „gotówka" i „ekwiwalenty gotówki", które składają się na definicję funduszy oraz saldo końcowe każdej pozycji bilansu[42]. 2. Jeżeli zmianie ulegnie zakres pojęcia „fundusze", wówczas należy ten fakt opisać, umotywować i przedstawić skutki tej zmiany.

[41] Są to w szczególności: ogólna wartość sprzedaży i zakupów, wartość zakupów i sprzedaży w części pokrytej gotówką lub jej ekwiwalentami, wartość gotówki lub jej ekwiwalentów otrzymanych lub wydanych na nabycie całości lub części przedsiębiorstwa, wartość aktywów i zobowiązań otrzymanych lub sprzedanych wraz z przedsiębiorstwem lub podmiotem gospodarczym wykazane według głównych kategorii.

[42] Elementy wchodzące w skład kategorii gotówki i ekwiwalentów gotówki powinny być ujawnione w notach do sprawozdania z przepływów pieniężnych. Noty powinny zawierać także odniesienia i powiązania kategorii gotówki i jej ekwiwalentów w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych z odpowiadającą im kategorią w bilansie. Wynika to z tego, że zmiana stanu środków pieniężnych w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych może nie być równa różnicy między stanem tych środków na koniec i na początek okresu w bilansie (BZ – BO). Jeśli jednostka zmieni zakres kategorii gotówki, powinna wówczas wykazać taką zmianę w notach do sprawozdania, podając jej powód oraz efekty tej zmiany. Zmiana zakresu kategorii gotówki jest traktowana jak zmiana polityki rachunkowości i może nastąpić jedynie w uzasadnionych przypadkach.

Tabela 3.17. (cd.)

1	2
	3. Szczegóły dotyczące wszelkich istotnych pozycji aktywów i zobowiązań, które jednostka dominująca nabyła przez objęcie udziałów w innym podmiocie lub wszelkich znaczących pozycji aktywów i zobowiązań podmiotu, który nie będzie dłużej podlegał konsolidacji na skutek odsprzedaży jego udziałów przez spółkę dominującą. 4. Szczegóły dotyczące wszelkich znaczących pozycji aktywów i zobowiązań nabytych lub sprzedanych, w posiadanie których podmiot wszedł w wyniku nabycia lub zbycia segmentu działalności. 5. Znaczące transakcje niepieniężne. 6. Zmiany zawartości każdej kategorii skonsolidowanego sprawozdania z przepływów pieniężnych.
Stany Zjednoczone	Wymagane jest ujawnianie: 1) związków między zyskiem netto i przepływami pieniężnymi netto z działalności operacyjnej wtedy, gdy w sprawozdaniu przyjmuje się metodę bezpośrednią; 2) informacji dotyczących transakcji niepieniężnych oraz innych istotnych objaśnień informacji o przepływach pieniężnych, które mogą wpłynąć na opinie użytkowników o sytuacji finansowej podmiotu i jej zmianach w danym okresie oraz w najbliższej przyszłości.
Wielka Brytania	Standard zaleca, aby ująć w notach do rachunku przepływów pieniężnych: – składniki środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, – uzgodnienie sald środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, – uzgodnienie przepływów pieniężnych netto z zyskiem operacyjnym, – ważne transakcje niepieniężne, – rezultaty nabycia i sprzedaży jednostek zależnych, – wydatki na utrzymanie zdolności produkcyjnych i na ich wzrost.
Polska	Ustawa o rachunkowości w załączniku nr 1 zaleca przedstawienie struktury środków pieniężnych przyjętych do rachunku przepływów pieniężnych w dziale 3. dodatkowych informacji i objaśnień, a także określa minimalny zakres informacji, które należy ujawnić w tym dziale; zgodnie z nim należy: 1) zamieścić objaśnienie struktury środków pieniężnych przyjętych do rachunku przepływów pieniężnych; 2) przedstawić dodatkowo uzgodnienie przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, sporządzone metodą pośrednią w przypadku, gdy rachunek przepływów pieniężnych jest sporządzony metodą bezpośrednią; 3) wyjaśnić przyczyny ewentualnych różnic między zmianami stanu niektórych pozycji w bilansie oraz zmianami tych samych pozycji wykazanymi w rachunku przepływów pieniężnych. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 podaje przykłady informacji objaśniających do rachunku przepływów pieniężnych; ponadto podkreśla znaczenie informacji zawartych we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego (wybór metody prezentacji przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej).

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Podsumowując, rezultaty analizy porównawczej wskazują, że w regulacjach sprawozdawczości przepływów pieniężnych nie ma pełnej zgodności odnośnie do wielu kwestii koncepcyjno-merytorycznych. Należy przede wszystkim zauważyć, że podział na trzy kategorie przepływów pieniężnych nie jest jednoznaczny, co sugeruje możliwość występowania obszarów różnic w podejściu do klasyfikacji określonych pozycji w ramach działalności. W niektórych podmiotach kategoria tak ogólna jak działalność operacyjna może nie przedstawiać istoty aktywności biznesowej przedsiębiorstwa, zajmującego się wieloma rodzajami działalności gospodarczej. Ponieważ określone zdarzenia i transakcje mogą składać się z przepływów pieniężnych o charakterze operacyjnym, inwestycyjnym i finansowym, grupowanie przepływów pieniężnych odnoszących się do tego samego zdarzenia lub transakcji może być bardziej stosowne i czynić zbytecznym potrzebę tworzenia nieracjonalnych zasad ich klasyfikowania. Z kolei wprowadzenie rozwiązania o pewnym stopniu elastyczności może zaowocować sporządzaniem sprawozdań bardziej dostosowanych do potrzeb użytkowników, ale w praktyce nieporównywalnych. Powyższe wnioski potwierdzi analiza regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w zakresie zasad postępowania w sytuacjach trudnych, przedstawiona w następnym podrozdziale.

3. Problemowa analiza porównawcza wybranych regulacji w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych

3.1. Zasady ujmowania różnic kursowych w rachunku przepływów pieniężnych

Celem analizy wybranych standardów – krajowych i międzynarodowego – dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych, według kryterium szczegółowego 7a, jest porównanie zasad ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych różnic kursowych.

Tabela 3.18. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium szczegółowego 7a

Kryterium 7a: Zasady postępowania w przypadku różnic kursowych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Przepływy w walutach obcych wykazuje się według kursu obowiązującego w dniu wystąpienia przepływu pieniężnego. Nie zrealizowane zyski i straty nie są traktowane jako przepływ środków pieniężnych; skutki zmian kursów walut dla środków pieniężnych należy wykazywać odrębnie, najlepiej w postaci noty objaśniającej, aby wykazać zgodność realnej zmiany stanu środków pieniężnych ze zmianą stanu bilansową.

Tabela 3.18. (cd.)

1	2
	Wyceny z tytułu zmiany kursów walut wpływają także na wielkość zasobów środków pieniężnych utrzymywanych przez przedsiębiorstwa w walutach obcych. Zmiany takie, podobnie jak inne niezrealizowane różnice kursowe, nie stanowią realnego przepływu środków pieniężnych. W celu zapewnienia zgodności między różnicą salda środków pieniężnych na początek i na koniec okresu w bilansie a wielkością przepływów pieniężnych netto wykazywanych w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych za dany okres, standard wymaga oddzielnego ujawnienia wpływu wyceny środków pieniężnych na rachunkach walutowych na saldo końcowe środków pieniężnych.
Niemcy	Na dany dzień bilansowy należy dokonać wyceny wszystkich pozycji wyrażonych w walutach obcych i wyrazić je w walucie, w której jest sporządzane sprawozdanie, dokonując przeliczeń zgodnie z zalecanym kursem. Powstałe różnice wynikają ze zmian kursu walut w ciągu roku i jako nie zrealizowane zyski lub straty kursowe nie powodują przepływu gotówki. W celu uzyskania właściwych wartości zmian środków pieniężnych na koniec roku różnice kursowe powinny być wykazywane odrębnie od przepływów środków pieniężnych. Wartość ekwiwalentów gotówki zaliczonych do środków pieniężnych, a wyrażonych w walucie obcej, należy również wycenić na dzień bilansowy; powstałą w wyniku wyceny różnicę trzeba wykazać oddzielnie w działalności, której dotyczy, tzn. odpowiednio w działalności operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej. Powstałe w wyniku wyceny wymienionych wyżej pozycji nie zrealizowane różnice kursowe mogą być wykazane łącznie, jeżeli wartości te są nieistotne (nieznaczne). Przepływy w walutach obcych powinny być przeliczone zgodnie z ich kursami na dzień bilansowy, jednakże dopuszczalne jest przeliczanie walut według średniego kursu, jeżeli uzyskane w ten sposób rezultaty są zbliżone do wyników, jakie jednostka uzyskałaby, używając właściwych kursów walut na dzień bilansowy.
Japonia	Przepływy pieniężne w walutach obcych, w jednostkach zależnych usytuowanych za granicą, powinny być przeliczane w sposób podobny do tego, jaki obowiązuje w przypadku przeliczania przychodów i kosztów w standardzie rachunkowości dotyczącym przeliczania walut obcych. Wpływ przeliczania walut obcych na saldo środków pieniężnych i ich ekwiwalentów powinien być prezentowany jako oddzielna pozycja w stosunku do trzech rodzajów działalności. Przy przeliczaniu pieniężnych skutków transakcji dokonywanych w walutach obcych stosuje się zasady określone w standardzie dotyczącym przeliczania walut obcych, a wynikające stąd różnice kursowe należy wykazywać osobno w stosunku do trzech rodzajów działalności. Znalazło to odzwierciedlenie w formacie sprawozdania, w którym wyniki dotyczące różnic kursowych są prezentowane dopiero na końcu, po prezentacji poszczególnych kategorii przepływów pieniężnych.

Tabela 3.18. (cd.)

1	2
Stany Zjednoczone	Stany Zjednoczone wykluczają stosowanie kursu walut obcych na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych dla pozycji rachunku zysków i strat. Zamiast tego w praktyce dopuszczalne jest stosowanie do przeliczenia przepływów pieniężnych w walucie innej niż waluta „sprawozdawcza", obok kursu wymiany z dnia przepływu środków pieniężnych (a nie na dzień przeprowadzenia transakcji), także średniego ważonego kursu wymiany za dany okres sprawozdawczy, jeżeli rezultat tego przeliczenia będzie znacząco podobny do tego, który byłby osiągnięty przy zastosowaniu kursu z dnia faktycznego przepływu środków pieniężnych[43].
Wielka Brytania	W Wielkiej Brytanii wymaga się, aby przepływy pieniężne filii zagranicznych były przeliczane przy użyciu tej samej podstawy, która jest stosowana do przeliczenia rezultatów operacji zagranicznych w rachunku zysków i strat jednostki sporządzającej.
Polska	Ustawa o rachunkowości nie odnosi się do kwestii ujmowania różnic kursowych w rachunku przepływów pieniężnych. Zgodnie z Krajowym Standardem Rachunkowości nr 1 w zakres tej korekty wchodzi: 1. Wyłączenie zrealizowanych różnic kursowych nie dotyczących działalności operacyjnej i przesunięcie ich do tych rodzajów działalności, których dotyczą, a więc do działalności inwestycyjnej lub finansowej. Różnice kursowe zrealizowane, powstałe w toku innych niż operacyjna rodzajów działalności, są wykazywane w przepływach pieniężnych tej działalności, której dane zdarzenie dotyczy. Dokonywana jest zatem korekta wyniku finansowego (różnice dodatnie ze znakiem *minus*, różnice ujemne ze znakiem *plus*), a następnie przepływy pieniężne z tytułu tych różnic są wykazywane odpowiednio w działalności inwestycyjnej lub finansowej, ze znakiem zgodnym z charakterem przepływu (różnice kursowe dodatnie ze znakiem *plus*, różnice kursowe ujemne ze znakiem *minus*). Różnice, o których mowa, są wykazywane łącznie z kwotą operacji, która je spowodowała; np. spłata kredytu zaciągniętego w walucie obcej jest przeliczana według kursu na dzień spłaty zobowiązania i wykazana jako wydatek w przepływach pieniężnych z działalności finansowej; 2. Wyłączenie nie zrealizowanych (naliczonych memoriałowo) różnic kursowych nie dotyczących działalności operacyjnej, ponieważ nie powodują one zmiany stanu środków pieniężnych i ich ekwiwalentów. Nie zrealizowane różnice kursowe dotyczące działalności inwestycyjnej lub finansowej są eliminowane jako nie wpływające na stan środków pieniężnych (korekta wyniku finansowego: nie zrealizowane zyski ze znakiem *minus*, nie zrealizowane straty ze znakiem *plus*).

[43] Stanowisko to jest zgodne ze standardem amerykańskim SFAS 52 dotyczącym przeliczania walut obcych, a podyktowane małą praktycznością i trudnościami w przeliczaniu każdej operacji według kursu dnia, w którym miał miejsce przepływ pieniężny.

Tabela 3.18. (cd.)

1	2
	Ze względu na niepieniężny charakter tych różnic nie są one uwzględniane w przepływach działalności inwestycyjnej lub finansowej; 3. Wyłączenie różnic kursowych z tytułu wyceny środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach walutowych i w kasie jednostki (dodatnie ze znakiem *minus*, ujemne ze znakiem *plus*). Wycena środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach walutowych i w kasie nie spowodowała przepływów pieniężnych w okresie objętym rachunkiem przepływów pieniężnych, stąd, jako pozycja niepieniężna, jest eliminowana z wyniku finansowego. Nie zachodzi natomiast potrzeba korygowania zrealizowanych i nie zrealizowanych różnic kursowych dotyczących działalności operacyjnej, ponieważ: – różnice kursowe zrealizowane wpływają na zmianę stanu środków pieniężnych; – różnice kursowe niezrealizowane powodują zmianę stanu należności i zobowiązań, a tym samym podlegają samoczynnej eliminacji w ramach działalności operacyjnej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wytyczne dotyczące zasad ujmowania efektów zmian kursów walut w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych dotyczą:

– transakcji w walutach obcych w firmach rezydujących na terenie danego kraju,

– przeliczeń pozycji tego sprawozdania sporządzanego przez filie zagraniczne na potrzeby konsolidacji sprawozdań finansowych,

– wpływu zmian kursów walut obcych na salda środków na rachunkach walutowych.

Jak wynika z tabeli 3.18, problematyka ujmowania różnic kursowych w rachunku przepływów pieniężnych nie jest w badanych standardach szczegółowo omówiona. Wyjątek w tym względzie stanowi standard polski.

3.2. Ujmowanie odsetek i dywidend w rachunku przepływów pieniężnych

Analiza wybranych standardów – krajowych i międzynarodowego – dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych, według kryterium 7b, ma na celu porównanie zastosowanych rozwiązań w zakresie ujmowania odsetek i dywidend w rachunku przepływów pieniężnych.

Tabela 3.19. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium szczegółowego 7b

Kryterium 7b: Zasady postępowania w przypadku odsetek i dywidend	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Ujmowanie odsetek zapłaconych przez podmiot w ramach działalności operacyjnej jest dyskusyjne, ponieważ odsetki stanowią takie samo wynagrodzenie dla pożyczkodawców czy kredytodawców, jak dywidendy dla inwestorów. Stąd też dla zapewnienia spójności tego rodzaju pozycje powinny być traktowane jako działalność finansowa. Zawarta w standardzie argumentacja dotycząca zarówno wymogu oddzielnego ujawniania, jak i klasyfikowania w jednakowy sposób, z okresu na okres, wpływów i wydatków z tytułu odsetek i dywidend, jako elementów działalności operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej, wynika z braku uniwersalnego, powszechnie akceptowanego podejścia do sposobu klasyfikacji odsetek i dywidend otrzymanych oraz odsetek zapłaconych. Klasyfikacja odsetek i dywidend zależy od specyfiki firmy, która sporządza sprawozdanie oraz od definicji działalności operacyjnej. Włączenie wydatków z tytułu odsetek od kredytów i pożyczek do działalności operacyjnej powoduje, że staje się ona zależna od polityki kredytowej przedsiębiorstwa, a co za tym idzie, traci walory użyteczności informacyjnej przy ocenie wyników działalności statutowej jednostki. Co więcej, rozdzielenie przepływów pieniężnych z tytułu odsetek od pozostałych przepływów z działalności finansowej, obejmującej źródła finansowania, uniemożliwia właściwą ocenę równowagi finansowej przedsiębiorstwa w stosunkach z bankami i instytucjami kredytowymi. Odsetki i dywidendy otrzymane powinny być w każdym okresie ujawniane, zgodnie z trwale przyjętą zasadą, jako działalność inwestycyjna.
Niemcy	Przepływy z odsetek otrzymanych i zapłaconych, otrzymanych dywidend i z innych transferów powinny być, co do zasady, klasyfikowane jako przepływy z działalności operacyjnej. Całkowita wartość odsetek zapłaconych w danym okresie powinna być wykazywana niezależnie od tego, czy odsetki były skapitalizowane, aktywowane czy też były one zaklasyfikowane jako koszt. Jeżeli płatności z tytułu odsetek są wykazywane w sprawozdaniu oddzielnie, to punktem wyjścia dla przepływów z działalności operacyjnej w metodzie bezpośredniej musi być wynik otrzymany przed uwzględnieniem odsetek. Innym rozwiązaniem jest oddzielne zamieszczenie informacji o odsetkach zapłaconych i otrzymanych w notach dodatkowych do sprawozdania z przepływu środków pieniężnych. Przepływy z zapłaconych dywidend powinny być wykazywane jako odrębna pozycja w przepływach z działalności finansowej. Przepływy z tytułu odsetek i dywidend otrzymanych mogą być wyjątkowo zaklasyfikowane jako działalność inwestycyjna lub działalność finansowa, jeżeli postępowanie takie jest wystarczająco uzasadnione. Te same zasady dotyczą płatności odsetkowych zaliczanych do działalności inwestycyjnej.

Tabela 3.19. (cd.)

1	2
Japonia	Odsetki i dywidendy powinny być prezentowane według jednej z poniższych metod: 1) odsetki i dywidendy otrzymane oraz odsetki zapłacone prezentuje się jako przepływy pieniężne z działalności operacyjnej, a dywidendy zapłacone jako przepływy z działalności finansowej; 2) odsetki i dywidendy otrzymane są prezentowane w kategorii przepływów inwestycyjnych, zaś odsetki i dywidendy zapłacone wykazuje się w przepływach z działalności finansowej. Pierwsze z przedstawionych rozwiązań wywodzi się z regulacji amerykańskich, stanowiących spuściznę po wcześniejszym sprawozdaniu z przepływów funduszy. Podobne rozwiązanie obowiązywało także w poprzedniej wersji japońskiego sprawozdania.
Stany Zjednoczone	Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB) wymaga, aby przepływy z tytułu odsetek zapłaconych były klasyfikowane jako działalność operacyjna, ponieważ jest to dominująca praktyka w Stanach Zjednoczonych. Dywidendy zapłacone są wykazywane najczęściej jako element działalności operacyjnej – obszaru ich generowania, a dywidendy i odsetki otrzymane zaleca się wykazywać w działalności inwestycyjnej.
Wielka Brytania	Odsetki i dywidendy, zarówno otrzymane, jak i zapłacone, powinny być klasyfikowane w oddzielnych pozycjach *Zyski z inwestycji i obsługa źródeł finansowania* oraz *Dywidendy z tytułu wspólnych przedsięwzięć i jednostek stowarzyszonych* i *Wypłacone dywidendy*.
Polska	W Ustawie o rachunkowości nie ma odniesienia do tego problemu, natomiast Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 zaleca następujące podejście: 1) odsetki i dywidendy otrzymane (wykazane w kwotach brutto, czyli przed odliczeniem podatku dochodowego) są wyłączane z wyniku finansowego ze znakiem *minus* (korekta dotyczy pozycji przychodów z operacji finansowych), a jednocześnie włączane do przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej; 2) odsetki zapłacone oraz wpłaty z zysku przedsiębiorstw państwowych i jednoosobowych spółek Skarbu Państwa są wyłączane z wyniku finansowego ze znakiem *plus*, a następnie wykazywane w odpowiednich pozycjach działalności finansowej jako wydatek (w pozycjach – odpowiednio – *Odsetki* oraz *Płatności dywidend i innych wypłat na rzecz właścicieli*); 3) odsetki i dywidendy naliczone, lecz nie otrzymane ani nie wypłacone, stanowią odpowiednio korektę wyniku finansowego ze znakiem *plus* lub *minus*, tj. przeciwnym do posiadanego; ze względu na ich niepieniężny charakter nie są one uwzględniane w przepływach z działalności inwestycyjnej lub finansowej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W polskiej praktyce sporządzania rachunku przepływów pieniężnych wypracowano proste zasady klasyfikacji zdarzeń do rodzajów działalności. Jeżeli dana transakcja została zakwalifikowana do konkretnego rodzaju działalności, wtedy wszystkie pieniężne koszty i korzyści, które można przyporządkować tej transakcji, powinny być wykazane w tym samym rodzaju działalności. Nie dotyczy to oczywiście kwot drobnych, które zgodnie z zasadą istotności można pozostawić w przepływach dotyczących działalności operacyjnej. Mimo to podejście do klasyfikacji odsetek i dywidend otrzymanych i zapłaconych stanowi wciąż przedmiot dyskusji. Logicznie rzecz biorąc, ujmowanie odsetek zapłaconych przez podmiot w ramach działalności operacyjnej jest co najmniej dyskusyjne, ponieważ odsetki stanowią takie samo wynagrodzenie dla pożyczkodawców czy kredytodawców, jak dywidendy dla inwestorów. Stąd też, dla zapewnienia spójności sprawozdania, tego rodzaju pozycje powinny być traktowane jako działalność finansowa.

Warto zauważyć, że w Stanach Zjednoczonych przed opublikowaniem amerykańskiego standardu SFAS 95 optowano za klasyfikacją zapłaconych odsetek do działalności finansowej, a odsetek i dywidend otrzymanych jako wpływów z działalności inwestycyjnej. Zwolennicy takiego rozwiązania twierdzili, że zapłacone odsetki (tak jak wypłacone dywidendy) są wynikiem decyzji dotyczących finansowania działalności. Podobnie argumentowano powód zaliczenia otrzymanych dywidend i odsetek do działalności inwestycyjnej, tzn., że są to rezultaty decyzji inwestycyjnych. Rada ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB) uznała jednak swoje stanowisko za słuszne z trzech powodów:

1) takie rozwiązanie było już stosowane na mocy *Opinii nr 19*, czyli w podejściu funduszowym; zważywszy jednak na wiele problemów związanych z tym podejściem nie stanowi to argumentu niepodważalnego; wytłumaczeniem może tu być wyłącznie niechęć do zmiany podejścia, do którego sporządzający już się przyzwyczaili;

2) przepływy pieniężne z działalności operacyjnej powinny zawierać składniki, które mają wpływ na ustalenie zysku netto i ułatwiają zrozumienie rozbieżności między zyskiem netto a przepływami pieniężnymi netto z działalności operacyjnej, co jest ze wszech miar słuszne, ale nie do końca zgodne z prawdą, z wyniku eliminuje się bowiem wiele innych pozycji pieniężnych, przenosząc je do innej działalności;

3) zmiana taka niekoniecznie zwiększyłaby użyteczność sprawozdania z przepływów pieniężnych, co jest jednak stwierdzeniem co najmniej kontrowersyjnym, ponieważ przyjęcie wcześniej wspomnianej zasady, czyli przyporządkowanie pieniężnych kosztów i korzyści do rodzaju działalności, w którym jest ujawniana pozycja je powodująca, nie sprzyja wprawdzie ocenie jakości zysków, ale pozwala na generowanie zupełnie nowej informacji, również wartościowej i potrzebnej. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że amerykański standard

dotyczący przepływów pieniężnych został przyjęty stosunkiem głosów 4 do 7, a omówione powyżej zagadnienie było jednym z najbardziej spornych punktów w dyskusji nad jego ostatecznym kształtem.

3.3. Analiza zasad ujmowania pozostałych szczegółowych kategorii finansowych w rachunku przepływów pieniężnych

Celem analizy wybranych standardów – krajowych i międzynarodowego – dotyczących sprawozdawczości przepływów pieniężnych, według kryteriów od 7c do 7e, jest porównanie przyjętych zasad prezentacji informacji o przepływach pieniężnych w odniesieniu do:

1) podatku dochodowego;
2) transakcji zabezpieczających;
3) inwestycji w podmiotach podporządkowanych, stowarzyszonych i *Joint Ventures*, a także nabycia i sprzedaży podmiotów podporządkowanych i innych jednostek gospodarczych.

Tabela 3.20. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium szczegółowego 7c

Kryterium 7c: Zasady postępowania w przypadku podatku dochodowego	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Przepływy pieniężne z tytułu podatku dochodowego zalicza się najczęściej, jako ogólną kwotę zapłaconego podatku, do działalności operacyjnej. Jeżeli jednak można zidentyfikować i przypisać do poszczególnych rodzajów działalności pieniężne przepływy „podatkowe", to według standardu powinno się je wykazać w odrębnych kwotach, w podziale na rodzaje działalności. Nie jest to jednak opcja często wykorzystywana w praktyce.
Niemcy	Przepływy środków pieniężnych z tytułu podatku dochodowego należy zaliczyć do przepływów z działalności operacyjnej i ujawniać oddzielnie. Wyjątkowo przepływy te mogą być przyporządkowane do działalności inwestycyjnej lub finansowej, jeżeli jednoznacznie wynikają z transakcji związanych z działalnością inwestycyjną lub finansową. Jeżeli przepływy z podatku dochodowego są wykazywane oddzielnie w sprawozdaniu z przepływu środków pieniężnych, to przepływy z działalności operacyjnej, prezentowane metodą pośrednią, muszą zaczynać się od wyniku z działalności gospodarczej (przed zdarzeniami nadzwyczajnymi). W takim przypadku podatek dochodowy powinien być pokazany oddzielnie w przepływach z działalności operacyjnej. Dopuszczalne jest rozwiązanie, w którym kwoty płatności z tytułu podatku dochodowego są wykazywane w notach dodatkowych do sprawozdania.

Tabela 3.20. (cd.)

1	2
Japonia	Przepływy pieniężne z tytułu opodatkowania (zarówno podatki lokalne, jak i krajowe podatki od osób prawnych, obciążające wynik finansowy) powinny być prezentowane jako przepływy pieniężne z działalności operacyjnej. Przepływy pieniężne z tytułu opodatkowania mogą być także przedstawione w sposób zdezagregowany, w podziale na poszczególne rodzaje działalności. Jest to rozwiązanie w pełni spójne z proponowanym w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7. Jednakże ze względu na to, że dezagregacja przepływów pieniężnych z tytułu opodatkowania jest z praktycznego punktu widzenia trudna, Rada ds. Rachunkowości Przedsiębiorstw (BADC) wymaga, aby tego rodzaju przepływy były prezentowane zbiorczo w działalności operacyjnej. System podatkowy Japonii jest skomplikowany, rozróżnia się kilka rodzajów podatków dochodowych płaconych przez przedsiębiorstwa do kasy lokalnej i państwowej[44]. Komplikują one w znacznym stopniu właściwe ujęcie strumieni pieniężnych.
Stany Zjednoczone	W standardzie amerykańskim (SFAS 95) podkreśla się znikomą wartość informacji o dezagregacji kwoty podatku dochodowego według rodzajów działalności, przy relatywnie dużych kosztach jej generowania.
Wielka Brytania	Wielka Brytania przyjęła specyficzne rozwiązanie, tworząc odrębny rodzaj działalności: *Opodatkowanie*.
Polska	Ustawa o rachunkowości i Krajowy Standard Rachunkowości nr 1, określając minimalny zakres ujawnień dla metody pośredniej, nie przewidują wykazania, jako korekty wyniku netto, podatku dochodowego. Standard zaleca ujawnienie informacji o podatku dochodowym zapłaconym w dodatkowych informacjach i objaśnieniach.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Zgodnie z krajowymi regulacjami podatkowymi, określonym transakcjom i zdarzeniom operacyjnym, inwestycyjnym i finansowym towarzyszą odpowiednie obciążenia podatkowe. Chociaż w ujęciu memoriałowym identyfikacja kwot obciążeń fiskalnych z odpowiednim rodzajem działalności nie stwarza żadnego problemu, to w przypadku przepływów pieniężnych sprawa nieco się komplikuje. Jest to wynikiem między innymi przesunięcia w czasie momentów zajścia transakcji i przepływu środków pieniężnych, które często przypadają na różne okresy sprawozdawcze, a także trudności z odniesieniem konkretnej części przepływów pieniężnych do właściwego rodzaju działalności. Większość krajów zalicza przepływy pieniężne z tytułu podatku dochodowego do działalności operacyjnej.

[44] Główne rodzaje podatków w Japonii to: krajowy podatek dochodowy od osób prawnych; dwa rodzaje podatków dochodowych (*Inhabitant Tax* i *Enterprise Tax*) nakładanych przez władze lokalne lub prefekturalne (prefektura: jednostka podziału administracyjnego w Japonii – przypis autorki); administracyjny podatek od przedsiębiorstw (*Enterprise Establishment Tax*) nakładany na przedsiębiorstwa w niektórych miastach i traktowany bardziej jako podatek lokalny (miejski, municypalny) niż podatek dochodowy.

Tabela 3.21. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium szczegółowego 7d

Kryterium 7d: Zasady postępowania w przypadku transakcji zabezpieczających	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Transakcja zabezpieczająca może być traktowana: – odrębnie od transakcji lub pozycji zabezpieczanej, lub – jako integralna część zabezpieczanej transakcji. Standard przyjmuje drugie stanowisko, stwierdzając, że przepływy pieniężne dotyczące kontraktu zawartego w celu zabezpieczenia dającej się zidentyfikować pozycji powinny być klasyfikowane w taki sam sposób, jak przepływy pieniężne dotyczące tej pozycji.
Niemcy	Przepływy pieniężne, które powstały w związku z transakcjami zabezpieczającymi, powinny być wykazywane w ramach tej samej działalności, w której wykazywane są przepływy pieniężne transakcji podlegających zabezpieczeniu.
Japonia	Standard nie porusza tego zagadnienia.
Stany Zjednoczone	Wydano odrębny standard na ten temat. Początkowo wprowadzono rozwiązanie stanowiące, że kontrakty zabezpieczające powinny być traktowane zgodnie z naturą przepływów pieniężnych dotyczących tych kontraktów. W następstwie ponownego rozpatrzenia tego zagadnienia dopuszcza się obecnie (w SFAS 104) także drugą opcję, czyli klasyfikowanie przepływów środków pieniężnych z kontraktów *futures*, *forward*, kontraktów opcyjnych i *swap*, które stanowią zabezpieczenie określonych transakcji, w ten sam sposób, w jaki są klasyfikowane zabezpieczane pozycje.
Wielka Brytania	Kwestie te uregulowano podobnie, jak w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7.
Polska	Jeżeli jest rozliczany pochodny instrument finansowy, stanowiący zabezpieczenie określonej pozycji zabezpieczanej, to przepływy pieniężne z tego tytułu zalicza się do rodzaju działalności, do którego zostały lub będą zaliczone przepływy środków pieniężnych wynikające z pozycji zabezpieczanej. Jeżeli z jakichkolwiek przyczyn pochodny instrument finansowy nie może być dalej uznawany za pozycję zabezpieczającą, to wpływy i wydatki z tytułu rozliczenia tego instrumentu zalicza się do przepływów z działalności inwestycyjnej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Rozbieżności w traktowaniu w rachunku przepływów pieniężnych przepływów z tytułu transakcji zabezpieczających wynikają zarówno z poziomu trudności samego zagadnienia, jak i ze świadomości umowności jakiejkolwiek klasyfikacji. Wydaje się, że najbardziej logiczne podejście polega na tym, aby przepływy pieniężne z kontraktów *futures*, *forward*, umów opcyjnych i kontraktów typu *swap*, które są rozliczane jako zabezpieczenia możliwych do zidentyfikowania pozycji, klasyfikować w ten sam sposób, co pozycje zabezpieczane.

Tabela 3.22. Badanie porównawcze regulacji krajowych i międzynarodowych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych według kryterium szczegółowego 7e

Kryterium 7e: Zasady postępowania w przypadku inwestycji w podmiotach podporządkowanych, stowarzyszonych i *Joint Ventures* oraz w przypadku nabycia i sprzedaży podmiotów podporządkowanych i innych jednostek gospodarczych	
Świat / Kraj	Specyfika zaleceń
1	2
Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7	Księgując inwestycje w jednostce zależnej lub stowarzyszonej, rozliczanej metodą praw własności lub metodą ceny nabycia, inwestor ogranicza dane zawarte w rachunku przepływów pieniężnych do przepływów między nim a danym podmiotem, czyli np. do dywidend i pożyczek. W przypadku udziałów w *Joint Ventures*, stosując metodę konsolidacji proporcjonalnej, podmiot jest zobowiązany ująć w skonsolidowanym sprawozdaniu z przepływów pieniężnych swój udział procentowy w przepływach pieniężnych wspólnie kontrolowanego podmiotu. Jednostka, która wykazuje tego rodzaju udziały, stosując metodę praw własności, zawrze w skonsolidowanym sprawozdaniu przepływy pieniężne odnoszące się do jej inwestycji we wspólnie kontrolowanym podmiocie, a także wypłaty z tytułu podziału zysków i inne kwoty wypłacone lub otrzymane w toku rozliczeń miedzy nią a wspólnie kontrolowanym podmiotem. Standard wymaga, aby zagregowana kwota przepływów pieniężnych z tytułu nabycia i sprzedaży podmiotów podporządkowanych i innych jednostek gospodarczych była prezentowana oddzielnie i klasyfikowana jako działalność inwestycyjna. Podmiot powinien wykazywać w danym okresie w postaci zagregowanej, zarówno w przypadku nabycia, jak i sprzedaży podmiotów podporządkowanych lub innych jednostek gospodarczych, następujące informacje: 1) ogólną kwotę, za jaką nabyto lub sprzedano jednostki; 2) część zapłaty uiszczonej przy nabyciu lub uzyskanej przy sprzedaży, w przypadku której płatności dokonano za pomocą środków pieniężnych lub ekwiwalentów środków pieniężnych; 3) kwotę środków pieniężnych lub ekwiwalentów środków pieniężnych przejętych lub sprzedanych; 4) kwotę innych aktywów i zobowiązań (poza gotówką i jej ekwiwalentami) podmiotu podporządkowanego lub innej jednostki gospodarczej nabytej lub sprzedanej, podaną w wartościach zbiorczych dla każdej z grup głównych. Odrębna prezentacja przepływów pieniężnych będących efektem nabycia i sprzedaży podmiotów podporządkowanych i innych jednostek gospodarczych, jako składników jednej pozycji, razem z odrębnym ujawnianiem wielkości aktywów i pasywów nabytych i sprzedanych, pomaga wyróżnić te przepływy pieniężne od innych, pochodzących z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Ponadto standard wskazuje, że przepływy pieniężne związane ze sprzedażą nie pomniejszają przepływów z tytułu nabycia (rodzaj zakazu kompensaty). Zagregowana kwota środków pieniężnych zapłaconych i otrzymanych, jako płatności z tytułu nabycia lub sprzedaży, jest wykazywana w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych w kwocie netto, łącznie z gotówką i ekwiwalentami gotówki nabytymi lub sprzedanymi jako część zasobów finansowych podmiotu podporządkowanego lub innej jednostki gospodarczej.

Tabela 3.22 (cd.)

1	2
Niemcy	Przepływy pieniężne z tytułu nabycia lub sprzedaży jednostek zależnych lub innych podmiotów gospodarczych należy wykazywać osobno w przepływach środków pieniężnych z działalności inwestycyjnej. Pozycja przedstawiona w sprawozdaniu będzie obejmować łączną kwotę zapłaconą lub otrzymaną jako wartość sprzedaży, pomniejszoną o gotówkę lub ekwiwalenty gotówki otrzymane lub przekazane (faktycznie posiadane przez nabyty lub sprzedany podmiot w chwili jego przejęcia lub sprzedaży). Nabycie lub sprzedaż aktywów lub zobowiązań w powiązaniu ze zmianą w strukturze grupy nie powoduje transakcji związanej z przepływem środków pieniężnych i nie powinno być wykazywane w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych. Nabycie lub sprzedaż gotówki lub ekwiwalentów gotówki, które nie są bezpośrednio powiązane z nabyciem lub sprzedażą skonsolidowanego przedsiębiorstwa lub innej jednostki, powinny być wykazywane oddzielnie i uzgadniane ze środkami pieniężnymi na koniec okresu. Data pierwszej i ostatniej konsolidacji jednostek zależnych w skonsolidowanym sprawozdaniu określa okres, za który należy sporządzić sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych. W sprawozdaniu lub w notach do sprawozdania należy uwzględnić wpływy z dopłaty do kapitału przez udziałowców mniejszościowych i płatności na ich rzecz (dywidendy, zwrot dopłat do kapitału i inne).
Japonia	Przepływy pieniężne z tytułu nabycia lub sprzedaży, które skutkują zmianą zakresu podmiotowego konsolidowanych jednostek, powinny być prezentowane jako oddzielna pozycja w kategorii przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej. W takim przypadku gotówka i jej ekwiwalenty będące w posiadaniu jednostki nabywanej powinny być odjęte od kwoty środków pieniężnych wydatkowanych na tę transakcję, natomiast gotówka i jej ekwiwalenty utrzymywane przez jednostkę, w której udziały są zbywane, powinny być odjęte od kwoty gotówki uzyskanej w wyniku tej transakcji. Przepływy pieniężne wynikające z nabycia lub zbycia całego segmentu działalności powinny być prezentowane jako oddzielna pozycja w działalności inwestycyjnej w sposób opisany powyżej. Przygotowując sprawozdanie z przepływów pieniężnych, należy wyeliminować przepływy pieniężne między konsolidowanymi jednostkami. Przepływy pieniężne w walutach obcych, w jednostkach zależnych usytuowanych za granicą, powinny być przeliczane w sposób podobny do tego, jaki obowiązuje w przypadku przeliczania przychodów i kosztów w standardzie rachunkowości dotyczącym przeliczania walut obcych i sprawozdań finansowych.
Stany Zjednoczone	W kwestii ujawnień informacji dodatkowych odnośnie do nabycia lub sprzedaży jednostek gospodarczych SFAS 95 nie zajmuje konkretnego stanowiska. Jednak zgodnie z przyjętą w Stanach Zjednoczonych praktyką informacje takie zostaną ujawnione w notach objaśniających, a zagadnienia szczegółowe związane z nabyciem i sprzedażą jednostek gospodarczych są regulowane za pomocą odpowiednich standardów FASB.

Tabela 3.22 (cd.)

1	2
Wielka Brytania	W notach objaśniających jednostki powinny przedstawić skutki nabycia lub sprzedaży dotyczące środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, jak również wielkości tych środków w jednostkach nabytych lub sprzedanych. Natomiast przepływy pieniężne w jednostkach nabytych lub sprzedanych są ujawniane wtedy, gdy takie ujawnienie ma dalsze praktyczne zastosowanie.
Polska	W Ustawie o rachunkowości nie ma odniesienia do tych kwestii. W Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 1 zasady ujmowania omawianych zagadnień w rachunku przepływów pieniężnych ujęto w aneksie do standardu, dotyczącym zasad sporządzania skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych. Generalnie w standardzie polskim przyjęto podejście zgodne z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości nr 7.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Omawiając zasady postępowania w sytuacjach trudnych warto wspomnieć, że w następstwie zmian w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 1 i Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 8 w grudniu 2003 roku zrezygnowano z zastosowania koncepcji pozycji nadzwyczajnych. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 1 nie pozwala na prezentację pozycji nadzwyczajnych ani w rachunku zysków i strat, ani w informacji dodatkowej. W konsekwencji Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 nie odnosi się obecnie do pozycji nadzwyczajnych, które wcześniej klasyfikowano oraz ujawniano odrębnie, zgodnie z ich rodzajem, jako element działalności operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej. Ten sposób postępowania miał na celu dostarczenie użytkownikom sprawozdań finansowych informacji na temat natury transakcji i zdarzeń nietypowych, jakie wystąpiły w okresie obrachunkowym, oraz ich potencjalnego wpływu na przyszłe przepływy pieniężne (dotyczy to także innych badanych standardów).

Na uwagę zasługuje również fakt, że w polskim Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 1, w związku z bardzo szczegółowym opisem zawartości merytorycznej pozycji rachunku przepływów pieniężnych, poruszono wiele dodatkowych kwestii sprawiających trudność przy sporządzaniu lub czytaniu tego sprawozdania. Przykładem mogą być zaliczki na poczet zakupu wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych. Są one wykazywane w pozycji *Inne wydatki inwestycyjne*. Jeżeli jednak kwota zaliczki jest znaczna, prawdopodobieństwo faktycznego nabycia duże, a termin realizacji krótki – to można wydatek na zaliczkę wykazać w pozycji dotyczącej nabycia składników aktywów jednostki. Fakt taki wymaga ujawnienia w dziale 3. dodatkowych informacji i objaśnień oraz podania kwoty zaliczki i terminu realizacji zakupu.

Reasumując, analiza porównawcza zasad ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych różnic kursowych, odsetek i dywidend, transakcji zabezpieczających oraz wybranych zagadnień dotyczących inwestycji w podmiotach

podporządkowanych, stowarzyszonych i *Joint Ventures*, a także nabycia i sprzedaży podmiotów podporządkowanych i innych jednostek gospodarczych potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia o braku spójnego, jednolitego podejścia do wymienionych problemów w badanych standardach. Z uwagi na znaczenie tych zagadnień dla rozważań zawartych w dalszych częściach rozprawy, przed sformułowaniem końcowych wniosków wynikających z badania porównawczego, w kolejnym podrozdziale przedstawiono specyfikę omawianych regulacji w innych krajach (ilustrując je dodatkowo szczególnym przypadkiem standaryzacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych – regulacjami w Chińskiej Republice Ludowej) oraz zakres informacji dodatkowych do rachunku przepływów pieniężnych.

4. Uzupełnienie analizy porównawczej wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych i zestawienie wniosków

4.1. Przegląd specyfiki regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w krajach nie objętych badaniem – synteza podejść

Zasady prezentacji przepływów pieniężnych są istotne z punktu widzenia zarówno sporządzającego, jak i badającego, czytającego i analizującego sprawozdanie, warto więc przeprowadzoną wcześniej analizę porównawczą poszerzyć o uwagi na temat wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w innych krajach modelu anglosaskiego.

W Nowej Zelandii i Australii wyłączenia z obowiązku sporządzania rachunku przepływów pieniężnych są dokonywane na ogół ze względu na charakter działalności bądź przynależność do grupy kapitałowej. Nowozelandzki standard nie ma zastosowania do jednostek zależnych będących w 100% w posiadaniu grupy, która publikuje sprawozdania w Nowej Zelandii. Podobnie australijski standard wyłącza jednostki zależne – filie przedsiębiorstw założonych w Australii – z zakresu swoich wymagań. Zawiera on trzy załączniki przedstawiające przykładowe sprawozdania z przepływu środków pieniężnych dla następujących podmiotów:

– jednostki gospodarczej nastawionej na zysk (*for profit*),
– jednostki gospodarczej nie nastawionej na zysk (*not-for-profit*),
– instytucji finansowej.

W standardzie kanadyjskim nie zamieszczono przykładów sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, natomiast w nowozelandzkim – przedstawiono przykład zastosowania metody bezpośredniej (jako jedynej dopuszczalnej). Standard opublikowany w Republice Południowej Afryki w 1988 roku zawierał wyłącznie przykład stosowania metody pośredniej, ponieważ tylko taka

metoda prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych została zaproponowana w Statement of Generally Accepted Accounting Practice AC 118. Warto również wspomnieć, że przez wiele lat kanadyjska *Informacja o przepływach pieniężnych* była prezentowana w aneksie do sprawozdania finansowego jako dodatkowe objaśnienie do bilansu[45]. W Australii i Nowej Zelandii wszystkie sprawozdania z przepływów pieniężnych są sporządzane metodą bezpośrednią; jest ona jedyną dozwoloną metodą[46]. Podejście do metod prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych w wybranych krajach przedstawiono w tabeli 3.23.

W krajach zachodnich wielokrotnie przeprowadzano badania mające odpowiedzieć na pytanie, czy rzeczywiście nastąpiło spodziewane przejście z metody pośredniej na metodę bezpośrednią sporządzania sprawozdania z przepływów pieniężnych. Ich wyniki wskazują na wyjątkowo niski poziom akceptacji metody bezpośredniej. Ma to swoje źródło nie tylko w historycznych aspektach tworzenia standardów w krajach anglosaskich (podejście funduszowe było bardziej zbliżone do metody pośredniej). Takie wyniki badań sugerują na przykład, że w sytuacji, gdy sporządzający sprawozdania mają możliwość wyboru metody prezentacji informacji, wówczas nie są oni skłonni zmieniać swoich praktyk sprawozdawczych na uznane za korzystniejsze dla użytkowników, ale jednocześnie postrzegane przez sporządzających jako czaso- i kosztochłonne. Obecnie, po rozwinięciu w krajach zachodnich odpowiedniej bazy analitycznej i oprogramowania komputerowego, pojawia się wyraźny trend w przechodzeniu na metodę bezpośrednią sporządzania sprawozdania z przepływów pieniężnych, z jednoczesnym zachowaniem w notach uzgodnienia wyniku i przepływów operacyjnych, czyli metody pośredniej.

Tabela 3.23. Metodologia prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych w wybranych krajach

Alternatywne sposoby prezentacji przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej	Kanada	Australia	Nowa Zelandia
1	2	3	4
Metoda bezpośrednia z uzgodnieniem*	nie jest wymagana	obowiązkowa od czerwca 1992 roku	obowiązkowa od lipca 1992 roku

[45] Szerzej zob. np. H. Stolovy, S. Walser-Prochazka, *The American Influence*..., s. 210–217.

[46] Nowozelandzki projekt standardu proponował, jako alternatywną, metodę pośrednią, ale nie została ona ostatecznie zaakceptowana ze względu na liczne opinie krytyczne. Z kolei według australijskiego standardu metoda bezpośrednia dostarcza informacji, które w innej sytuacji nie są możliwe do uzyskania z bilansu lub rachunku zysków i strat. Ponadto stanowi ona bardziej użyteczną podstawę do oceny przyszłych przepływów pieniężnych niż metoda, która ujawnia jedynie kwotę netto przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, nie prezentując poszczególnych składników przepływów pieniężnych z tej działalności.

Tabela 3.23. (cd.)

1	2	3	4
Metoda bezpośrednia bez uzgodnienia	fakultatywna	nie jest dozwolona	obowiązkowa od stycznia 1988 roku do czerwca 1992 roku
Metoda pośrednia	fakultatywna	nie jest dozwolona	nie jest dozwolona
Ujawnienie uzgodnienia bezpośrednio w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych	fakultatywne	nie ma zastosowania	nie ma zastosowania
Ujawnienie uzgodnienia w notach objaśniających do rachunku przepływów pieniężnych	fakultatywne	obowiązkowe	obowiązkowe

* – Uzgodnienie to wykazanie zgodności kwot wyniku netto i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: E. Śnieżek, P. Czajor, M. Michalak, *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część II*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 7–8, s. 42.

W przypadku operacji niepieniężnych, jak sugeruje na przykład standard kanadyjski[47], niepieniężne transakcje, które są częścią działalności finansowej i inwestycyjnej przedsiębiorstwa oraz wpływają na jego kapitał i strukturę aktywów, wymagają ujawnienia (w informacji dodatkowej do rachunku przepływów pieniężnych). W Nowej Zelandii ta części transakcji, która nie powoduje przepływu środków pieniężnych, również nie jest ujawniana w sprawozdaniu, ale w dodatkowych ujawnieniach. Identyczne stanowisko przyjęto w Australii; w tym kraju wymaga się ujawniania transakcji niepieniężnych w raporcie finansowym. Dostarczenie takich informacji ma na celu umożliwienie pełniejszej oceny działalności przedsiębiorstwa oraz przyszłych przepływów pieniężnych.

Odnośnie do przepływów pieniężnych w walucie obcej australijski standard jednoznacznie zaleca, aby były one ujmowane w sposób zgodny z regulacjami dotyczącymi przeliczania walut obcych. Mimo poszukiwania wspólnego podejścia do określania kursu wymiany walut dla operacji zagranicznych w rachunku zysków i strat i przepływów pieniężnych w walutach obcych w rachunku przepływów pieniężnych, do dziś nie osiągnięto konsensusu. Brytyjczycy dopusz-

[47] Na marginesie warto wspomnieć, że w Kanadzie długo dyskutowano nad właściwą nazwą sprawozdania z przepływów pieniężnych. Proponowany tytuł sprawozdania – *Informacja o przepływach pieniężnych* (*Cash Flow Information*) – była, mimo rekomendacji, rzadko stosowana. Najczęściej sprawozdanie to określano jako *Statement of Cash Flow Practice* (SCFP). Por. G.D. Donleavy, *Cash Flow Accounting International Uses and Abuses*, Routledge, New York 1994, s. 145.

czają w rachunku zysków i strat wybór między kursem zamknięcia a średnim kursem wymiany waluty, podczas gdy w Australii wyklucza się stosowanie kursu walut obcych na dzień zamknięcia ksiąg rachunkowych dla pozycji rachunku zysków i strat. Niektóre krajowe regulacje transakcji w walutach obcych w sprawozdaniu z przepływu środków pieniężnych przedstawiono w tabeli 3.24.

Tabela 3.24. Krajowe regulacje transakcji w walutach obcych w rachunku przepływów pieniężnych

Australia, Kanada, Nowa Zelandia	
Zmiany kursów wymiany walut	
Wpływ zmian kursu walut na gotówkę posiadaną lub należną w walucie obcej powinien być przedstawiony jako osobna pozycja przy uzgadnianiu salda początkowego i końcowego gotówki i jej ekwiwalentów	tak
Zmiany kursów walut obcych powodujące powstanie nie zrealizowanych różnic kursowych dotyczących innych pozycji niż gotówka i jej ekwiwalenty nie są traktowane jako przepływy pieniężne	tak
Wycena operacji w walutach obcych	
Zastosowanie kursu z dnia przepływu gotówki (a nie z dnia transakcji)	tak
Zastosowanie średniej ważonej	tak
Zastosowanie metody kursu historycznego	
Zastosowanie kursu historycznego	tak
Zastosowanie kursu z dnia zamknięcia	nie
Zastosowanie średniej ważonej	tak

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: E. Śnieżek, P. Czajor, M. Michalak, *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część III*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 9, s. 17.

W standardach kanadyjskim i nowozelandzkim występuje wyraźne podobieństwo w zalecanym sposobie klasyfikacji wpływów i wydatków z tytułu odsetek i dywidend. Należy jednak zwrócić uwagę, że w Nowej Zelandii wymaga się, aby dywidendy płacone od własnych źródeł finansowania (np. akcji uprzywilejowanych) uznawać za wydatek operacyjny. W 1987 roku nowozelandzkie wytyczne nakazywały traktowanie odsetek i dywidend otrzymanych jako działalność inwestycyjną, zaś odsetki i inne dywidendy zapłacone jako działalność finansową. W Australii zezwala się natomiast na dużą dozę uznaniowości w klasyfikowaniu odsetek i dywidend.

Klasyfikacja stosowana przez Kanadę i Nową Zelandię jest zgodna z poglądem, że zasadniczo przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej powinny odzwierciedlać pieniężne efekty transakcji i innych zdarzeń, które mają wpływ na ustalenie zysku netto, choć nie oznacza to powszechnej akceptacji

takiego podejścia. Jak wynika z wypowiedzi praktyków, jest wręcz odwrotnie; uznają oni, że jeżeli jakieś zdarzenie jest pieniężnie uznane za element określonej działalności, to wszystkie pieniężne koszty i korzyści z nim związane powinny być wykazane w tej samej działalności, co zdarzenie je powodujące. W Nowej Zelandii jest wymagane oddzielne ujawnienie dywidend wypłaconych udziałowcom mniejszościowym.

Odnośnie do ujawniania informacji o podatku dochodowym australijskie standardy rachunkowości dopuszczają w przypadku, gdy taka identyfikacja jest możliwa, klasyfikację podatkowych przepływów pieniężnych związanych z określoną transakcją do działalności operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej. W przypadku rozdzielenia wydatków z tytułu podatku dochodowego na poszczególne rodzaje działalności standardy tego kraju wymagają także ujawnienia zagregowanej kwoty przepływów podatkowych. Kanada jest z kolei jedynym krajem spośród wszystkich objętych analizą, który nie zajął stanowiska w kwestii sposobu ujmowania opodatkowania.

W sprawie ujawniania transakcji hedgingowych w Australii przepływy pieniężne z transakcji uznawanych za zabezpieczenia innych transakcji są klasyfikowane identycznie jak przepływy środków pieniężnych dotyczące zabezpieczanych składników. Jednak przepływy pieniężne wywodzące się z transakcji faktycznie zawieranych w celu zabezpieczenia, ale nie traktowanych jako takie, są klasyfikowane zgodnie z ich pierwotną naturą. Powoduje to, że nie są one automatycznie klasyfikowane tak, jak przepływy środków pieniężnych odnoszące się do pozycji bazowych. Na przykład płatność mająca na celu nabycie kontraktu walutowego w celu zabezpieczenia specyficznych wydatków dewizowych jednostki jest klasyfikowana jako przepływ pieniężny działalności finansowej nawet wówczas, gdy ten kontrakt ma na celu zrównoważenie ryzyka związanego z lokatami dokonywanymi poza granicami kraju.

Zagregowana kwota środków pieniężnych zapłaconych i otrzymanych, jako płatności z tytułu nabycia lub sprzedaży filii, jest wykazywana w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych w kwocie netto łącznie z gotówką i ekwiwalentami gotówki nabytymi lub sprzedanymi jako część zasobów finansowych podmiotu podporządkowanego lub innej jednostki gospodarczej. Identyczne stanowisko w omawianej kwestii zajmuje australijski organ regulacyjny. Kanada prezentuje natomiast elastyczne podejście do tego problemu i dodatkowe ujawnienia mogą być przedstawiane w ramach sprawozdania z przepływu środków pieniężnych lub w notach objaśniających do tego sprawozdania. Z kolei w standardzie nowozelandzkim informacje o zagregowanej kwocie środków pieniężnych zapłaconych i otrzymanych, jako płatnościach z tytułu nabycia lub sprzedaży filii, w rachunku przepływów pieniężnych nie są w ogóle wymagane.

Szczególnym przypadkiem zastosowania w rachunku przepływów pieniężnych rozwiązań, będących jednocześnie przykładem udanej adaptacji najważ-

niejszych merytorycznie koncepcji i zaleceń standardu międzynarodowego, są regulacje sprawozdawczości przepływów pieniężnych w Chińskiej Republice Ludowej. Specyfikę chińskich regulacji potraktowano w niniejszej rozprawie jako przypadek szczególny, ponieważ Chiny są jednym z nielicznych krajów, który w standardzie rachunkowości dotyczącym sprawozdawczości przepływów pieniężnych:

1) określił minimalny zakres ujawnianych informacji;

2) nie zezwolił na wybór metody – bezpośredniej lub pośredniej – prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych, dopuszczając stosowanie wyłącznie metody bezpośredniej;

3) w pełni skorzystał z doświadczeń innych państw, zarówno w kształtowaniu struktury standardu, jak i w kwestiach merytorycznych.

Aktualne chińskie regulacje rachunkowości zrezygnowały z systemu makroekonomicznie zorientowanej rachunkowości w stylu radzieckim, zaadaptowanego w latach 50. XX wieku. W 1983 roku Chiny przyjęły międzynarodowo uznaną terminologię i rozwiązania w rachunkowości *Joint Ventures*. Następnie w roku 1992 został wydany zbiór regulacji rachunkowości dla spółek emitujących udziały, co prawda nawiązujących do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości, jednak znacząco od nich różnych. Niemniej regulacje z roku 1983 i 1992 są uznawane przez chińskich teoretyków i praktyków rachunkowości za zmiany rewolucyjne[48].

Kolejnym krokiem na drodze ku standaryzacji rachunkowości chińskich przedsiębiorstw było zastąpienie standardów z 1992 roku nowymi, wchodzącymi w życie 1 stycznia 1998 roku, standardami, zdecydowanie bardziej zbliżonymi do Międzynarodowych Standardów Rachunkowości[49]. Standard bazowy (*Basic Standard*), wdrożony w 1993 roku, stanowiący swoiste Ramy Koncepcyjne rachunkowości finansowej poszerzone o dyrektywy dotyczące kształtu raportu finansowego, można uznać za efekt prowadzonej w 1992 roku ogólnokrajowej kampanii na rzecz przybliżenia chińskich praktyk rachunkowości do rozwiązań uznanych w świecie[50].

Kolejne standardy, publikowane od 1997 roku, są już standardami tematycznymi. Szczególne znaczenie miało opublikowanie pierwszych ośmiu stan-

---

[48] Zob. szerzej C.J.P. Chen, F.A. Gul, X. Su, *A Comparison of Reported Earnings under Chinese GAAP vs. IAS: Evidence from the Shanghai Stock Exchange*, „Accounting Horizons" 1999, vol. 13, no 2, s. 91–111; W.A. Nowak, E. Śnieżek, *Regulacje odwzorowań przepływów pieniężnych przedsiębiorstw w Chińskiej Republice Ludowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 10(66), s. 106–125.

[49] Zob. szerzej: C.J.P. Chen, Z. Sun, Y. Wang, *Evidence from China on Weather Harmonized Accounting Standards Harmonize Accounting Practices*, „Accounting Horizons" 2002, vol. 16, no 3, s. 183–197.

[50] Por. A. Jarugowa, *Nowa ustawa i standardy rachunkowości w Chinach*, „Rachunkowość" 1996, nr 5, s. 241–242.

dardów tematycznych[51]. Twórcą i wydawcą oraz jedynym organem uprawnionym do ich objaśniania i interpretacji jest Ministerstwo Finansów Chińskiej Republiki Ludowej. Standard bazowy oraz pierwsze osiem standardów tematycznych przetłumaczono na języki japoński i angielski i opublikowano w 1999 roku w jednym trójjęzycznym zbiorze[52].

Chiński standard dotyczący zasad ujmowania i prezentacji informacji o przepływach pieniężnych jest niewątpliwie udaną próbą implementacji międzynarodowo uznanych regulacji rachunkowości do praktyki danego kraju.

We wprowadzeniu do standardu określono, że celem prezentacji rachunku przepływów pieniężnych jest dostarczenie użytkownikom informacji o wpływach i wydatkach środków pieniężnych i ich ekwiwalentów w ciągu okresu obrachunkowego. Ma to ułatwiać użytkownikom sprawozdań finansowych zrozumienie i ocenę zdolności jednostki do generowania środków pieniężnych i ich ekwiwalentów, a co za tym idzie, prognozowanie przepływów pieniężnych przedsiębiorstwa.

W standardzie zdefiniowano trzy podstawowe kategorie: środki pieniężne, ekwiwalenty środków pieniężnych oraz przepływy pieniężne. Środki pieniężne obejmują gotówkę w kasie i te depozyty, które są łatwo dostępne do wypłaty; ekwiwalenty środków pieniężnych to krótkoterminowe aktywa finansowe o wysokim stopniu płynności, które można z łatwością zamienić na z góry znaną kwotę gotówki i którym nie towarzyszy znaczące ryzyko zmian wartości; natomiast przepływy pieniężne to wpływy i wydatki przedsiębiorstwa. W treści standardu termin „środki pieniężne" jest używany zarówno na oznaczenie środków pieniężnych, jak i ich ekwiwalentów. W standardzie wprowadzono klasyczny podział przepływów pieniężnych według trzech rodzajów działalności: operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Zdefiniowano je tak, jak w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7.

Informacje o przepływach z tytułu nabycia bądź sprzedaży jednostek zależnych albo innych części jednostki gospodarczej według standardu chińskiego należy ujmować w działalności inwestycyjnej i wykazywać odrębnie. Środki pieniężne należy wykazywać jako zagregowane kwoty netto. Ponadto standard określa zakres informacji ujawnianej w notach, a dotyczącej zakupu bądź sprzedaży jednostki zależnej albo innej części danego podmiotu gospodarczego[53].

---

[51] Dotyczyły one: ujawniania relacji i transakcji stron powiązanych, sprawozdania z przepływów pieniężnych, zdarzeń po dacie bilansu, restrukturyzacji długu, zasad uznawania przychodów, inwestycji w aktywa finansowe, kontraktów budowlanych, zmian w polityce rachunkowości i w oszacowaniach do celów rachunkowości oraz korekt błędów podstawowych.

[52] Uczyniono to w celu lepszej ich implementacji za granicą. Źródeł takiego podejścia można by upatrywać nie tyle w megalomanii, co w coraz silniej uświadamianej potrzebie pełnej współpracy, również w obszarze rachunkowości, gospodarki chińskiej z największymi gospodarkami świata.

[53] Zgodnie ze standardem należy ujawniać: a. sumę ekwiwalentu z tytułu nabycia bądź zbycia; b. część wyżej wymienionej kwoty uregulowaną środkami pieniężnymi; c. kwotę środków

W standardzie podkreśla się, że klasyfikacje wpływów i wydatków w instytucjach finansowych i zakładach ubezpieczeń różnią się od klasyfikacji w innych branżach. Zatem w przypadkach, w których opisane standardem klasyfikacje nie są właściwe, poszczególne pozycje powinny być zaliczone stosownie do okoliczności i ich natury. W standardzie specyfikuje się również pozycje wpływów i wydatków instytucji finansowych, które należy ujmować w działalności operacyjnej. W zakładach ubezpieczeń do działalności operacyjnej zalicza się wpływy i wydatki z tytułu składek, odszkodowań, rent i innych świadczeń ubezpieczeniowych.

Odnośnie do sposobu sporządzania rachunku przepływów pieniężnych w Chinach obowiązują poniższe postanowienia.

1. Standard zaleca stosowanie metody bezpośredniej, nie dając jednostkom możliwości sporządzania rachunku przepływów pieniężnych metodą pośrednią. Pozostałe zasady ujmowania pozycji w ramach rodzajów działalności są identyczne jak w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7.

2. W sprawozdaniu należy wykazywać odrębnie wpływy i wydatki, ponieważ zadaniem rachunku przepływów pieniężnych jest pokazanie i objaśnienie struktury przepływów jednostki gospodarczej. W przypadku gdy środki pieniężne są otrzymywane i wydatkowane przez jednostkę w imieniu klientów lub w przypadku gdy wpływy i wydatki dotyczą pozycji charakteryzujących się szybkim obrotem, dużymi wartościami i krótkim okresem zapadalności, strumienie pieniężne mogą być wykazywane w ujęciu netto. W identyczny sposób powinny być również wykazywane strumienie pieniężne instytucji finansowych: udzielone pożyczki krótkoterminowe oraz spłaty rat tego rodzaju pożyczek, przyjęcia i wypłaty depozytów na żądanie, lokaty depozytów na żądanie w innych instytucjach finansowych oraz wycofania takich depozytów, sprzedaż i nabycie papierów wartościowych przez przedsiębiorstwa, których działalność polega na obrocie tego rodzaju walorami, depozyty składane w imieniu klientów oraz udzielane w ich imieniu pożyczki.

3. Przepływy pieniężne w walutach obcych należy wykazywać według kursu na dzień wystąpienia przepływu lub według kursu średniego, przy czym wpływ zmiany kursu walutowego na stan środków pieniężnych powinien być ujmowany jako odrębnie wykazywana w sprawozdaniu pozycja uzgadniająca.

4. Zdarzenia niepieniężne, np. przejęcia jednostek za pomocą emisji akcji i/lub obligacji, konwersje długów na kapitał własny, należy wykazać w informacji objaśniającej do rachunku przepływów pieniężnych.

---

pieniężnych przejętych bądź przekazanych jako uposażenie nabywanej bądź zbywanej jednostki zależnej albo innej części podmiotu; d. kwoty zobowiązań i aktywów innych niż środki pieniężne będące na uposażeniu nabywanej bądź zbywanej jednostki zależnej albo innej części jednostki, z wyodrębnieniem każdej znaczącej kategorii tych zobowiązań i aktywów.

W standardzie wyraźnie zaznacza się w postanowieniach końcowych, że jego interpretacja leży w gestii Ministerstwa Finansów, a standard obowiązuje dla okresów rozpoczynających się nie wcześniej niż 1 stycznia 1998 roku.

W załączniku do standardu podano minimalny zakres informacji, które należy ujawnić w rachunku przepływów pieniężnych oraz ramowy format informacji dodatkowej dotyczącej ujawnienia niepieniężnych transakcji w działalności inwestycyjnej i finansowej, uzgodnienia wartości zysku netto i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej oraz prezentacji zmiany stanu środków pieniężnych i ich ekwiwalentów.

Przedstawione powyżej uwagi odnośnie do zasad regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w innych krajach niż objęte podstawowym badaniem porównawczym, miały na celu poszerzenie zakresu badania podstawowego. W tym samym celu w następnym punkcie niniejszego rozdziału zaprezentowano specyfikę zaleceń dotyczących dodatkowej informacji do rachunku przepływów pieniężnych.

4.2. Szczególne zalecenia w zakresie dodatkowej informacji do rachunku przepływów pieniężnych

Przed sformułowaniem wniosków i refleksji wynikających z badania porównawczego krajowych i międzynarodowych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych należy odnotować, że w praktyce rzadko dokłada się starań w celu przygotowania dodatkowych informacji do rachunku przepływów pieniężnych oraz odpowiednio je docenia.

Analizując zalecenia poszczególnych standardów, można wyodrębnić zestaw dodatkowych informacji i objaśnień do rachunku przepływów pieniężnych, które są na tyle istotne, aby wpływać na ocenę tych przepływów przez użytkowników. Informacje te pogrupowano w sposób następujący:

1. Składniki środków pieniężnych i ich ekwiwalentów.
2. Struktura wydatków kapitałowych.
3. Nie wykorzystane kredyty i możliwości zaciągnięcia nowych.
4. Środki pieniężne o ograniczonej możliwości dysponowania.
5. Aktywa finansowe przeznaczone do obrotu.
6. Wskaźniki finansowe oparte na formule przepływów pieniężnych (*Cash Flow*).

Poniżej dokonano przeglądu możliwości ujawniania dodatkowej informacji do rachunku przepływów pieniężnych (a także praktycznych zaleceń) według wyżej wymienionych grup.

Ad 1.

Jak wspomniano wcześniej, treść pojęcia pieniężnych ekwiwalentów może się różnić w zależności od rodzaju działalności przedsiębiorstwa, jego polityki w zakresie zarządzania gotówką itd. Dlatego wszystkie omawiane kraje wymagają ujawniania informacji o składnikach środków pieniężnych i ich ekwiwalentów oraz prezentowania zgodności z odpowiednimi pozycjami w bilansie. Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) i Stany Zjednoczone wymagają prezentacji uzgodnień w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych, natomiast pozostałe kraje zezwalają na zamieszczenie tych danych w informacjach dodatkowych. IASB wyraźnie stwierdza, że wszelkie zmiany w treści pojęcia „ekwiwalenty gotówki" należy traktować jako zmianę polityki rachunkowości i wykazywać zgodnie z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości nr 8. Standard amerykański podobnie traktuje zmianę klasyfikacji pozycji składających się na ekwiwalenty gotówki, tj. uznaje ją za zmianę zasad rachunkowości i wymaga skorygowania pozycji sprawozdań za okresy poprzednie dla zapewnienia ich porównywalności. Polski Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 zaleca ujawnienie środków pieniężnych przyjętych na potrzeby rachunku przepływów pieniężnych w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do tego sprawozdania.

Ad 2.

Mimo że nie jest to wymagane, Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 zachęca jednostki sporządzające sprawozdania, aby dostarczały informacji na temat zagregowanej kwoty przepływów pieniężnych odzwierciedlającej wzrost potencjału produkcyjnego, oprócz wielkości przepływów pieniężnych niezbędnych do utrzymania dotychczasowego potencjału operacyjnego. Standard kanadyjski również rekomenduje takie podejście. Niekiedy preferuje się klasyfikację pewnych pozycji wydatków, takich jak np. regularna wymiana aktywów trwałych, jako działalność operacyjną zamiast jako działalność inwestycyjną. FASB opowiedział się przeciwko odrębnemu ujawnianiu tych pozycji z powodu trudności, jakie mogłoby spowodować wprowadzenie tego rozwiązania. Bardzo trudno jest bowiem dokładnie zdefiniować zdolności operacyjne. Na przykład nieczytelna byłaby sytuacja, w której zdolności operacyjne dotyczyłyby aktywów, które nie są wyraźnie zorientowane na produkcję, ale przyczyniają się do promocji przedsiębiorstwa i budowania jego wizerunku. T. Lee – wybitny specjalista w zakresie przepływów pieniężnych – sugeruje, że wydatki pieniężne związane z badaniami i rozwojem, remontami i reklamą mogą być uznane za działalność operacyjną lub inwestycyjną. Każda taka alokacja, która wynika z postępowania według rekomendacji IASB będzie subiektywna i może zmniejszać porównywalność sprawozdań z przepływu środków pieniężnych. Należy

zauważyć, że Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 nie odnosi się do problemu takich ujawnień.

Ad 3.

Jedynie w Australii wymaga się odrębnego ujawnienia umów o gotowości kredytowej jednostki sporządzającej sprawozdanie, zawierającego istotę każdego porozumienia i całkowitą kwotę nie wykorzystanego kredytu. W tym kraju wymaga się także podsumowania wykorzystanych i nie wykorzystanych możliwości zaciągnięcia kredytu oraz stopnia, do jakiego mogą być one kontynuowane lub rozszerzone. Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 nie posuwa się w tej kwestii dalej niż do sugestii, że informacje o umowach dotyczących gotowości kredytowej powinny być ujawnione w informacji dodatkowej do sprawozdania z przepływów pieniężnych; zaleca on ujawnienie wielkości nie wykorzystanych kredytów, które mogą być dostępne do celów:

– przyszłej działalności operacyjnej i/lub

– zawarcia porozumień kapitałowych wskazujących jakiekolwiek ograniczenia w korzystaniu z tych możliwości.

Ad 4.

Ograniczenia w dysponowaniu środkami pieniężnymi i ich ekwiwalentami mogą wynikać z różnego rodzaju blokad, np. środki pieniężne i ekwiwalenty są przeznaczone na określone cele albo stanowią zabezpieczenie kredytu lub transakcji. Standardy i projekty ujawnień w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych, wydane przed czerwcem 1991 roku, nie odnosiły się w ogóle do zagadnienia ograniczonych środków pieniężnych i ekwiwalentów środków pieniężnych. Po 1991 roku standard australijski i międzynarodowy zaleciły ujawnianie, łącznie z komentarzem sporządzonym przez zarząd, znaczących wielkości sald środków pieniężnych i ekwiwalentów środków pieniężnych o ograniczonych możliwościach dysponowania. W Stanach Zjednoczonych zaleca się ujawnianie „ograniczonej" gotówki i jej ekwiwalentów, podczas gdy Komisja Papierów Wartościowych i Giełd wymaga ujawnienia sald kompensujących. Także standard nowozelandzki po aktualizacji wprowadził wymóg ujawniania wielkości środków pieniężnych o ograniczonej swobodzie rozporządzania w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych. W Polsce minimalny zakres informacji wykazywanej w rachunku przepływów pieniężnych obejmuje objaśnienie bezpośrednio w sprawozdaniu (nie w notach), jaka wartość środków pieniężnych na koniec okresu charakteryzuje się ograniczoną możliwością dysponowania.

Ad 5.

IASB i FASB jako jedyne zamieściły w swoich standardach zalecenie wykazania transakcyjnych i handlowych papierów wartościowych w sprawozdaniach z przepływu środków pieniężnych. Międzynarodowy Standard Rachun-

kowości nr 7 sugeruje, że wpływy i wydatki dotyczące papierów wartościowych utrzymywanych w celach handlowych powinny być traktowane jako przepływy pieniężne z działalności operacyjnej. Wynika to z faktu, że utrzymywanie papierów wartościowych i pożyczek do celów handlowych i transakcyjnych jest podobne do utrzymywania zapasów przeznaczonych do odsprzedaży. Zgodnie z sugestią FASB, aby móc traktować transakcyjne lub handlowe papiery wartościowe jako zapasy, powinny one nie tylko być nabyte z zamiarem odsprzedaży, ale dodatkowo obrót nimi powinien nastąpić szybko, a wycena przeprowadzona w wartości rynkowej lub mniejszej z wielkości: kosztu lub wartości rynkowej. Przykładowe papiery wartościowe transakcyjne lub handlowe obejmują należności z tytułu kart kredytowych, nabywanie lub sprzedaż papierów wartościowych w rachunku handlowym banku, brokera lub maklera oraz tych odnoszących się do samodzielnych uczestników giełdy. Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 nie odnosi się do problemu takich ujawnień.

Ad 6.

Stany Zjednoczone w ogóle nie rozważały kwestii oceny podmiotu za pomocą miar działalności opartych na wskaźnikach ze sprawozdania z przepływów pieniężnych i zakazały przedstawiania wskaźnika *Cash Flow* na jedną akcję (gdzie przez *Cash Flow* rozumie się zazwyczaj sumę przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej). Przyczynami takiego stanowiska są:

1) brak wiedzy na temat odpowiednich formuł i mechanizmów takich wyliczeń oraz brak doświadczeń w zakresie określania właściwych przedziałów kształtowania się tych wskaźników (czyli *de facto* niemożność obiektywnej oceny wskaźnika dla danej jednostki czy branży);

2) możliwość pomylenia wskaźnika nadwyżki środków pieniężnych na akcję ze wskaźnikiem zysku na akcję.

Z kolei standard nowozelandzki, który nie wymaga bezpośrednio przedstawiania wskaźnika *Cash Flow* na akcję, opowiada się za tworzeniem miar dokonań firmy na podstawie sprawozdania z przepływu środków pieniężnych. W standardzie stwierdza się, że rachunek przepływów pieniężnych nie jest obarczony subiektywną alokacją kosztów, z którą mamy do czynienia przy kreowaniu zysku, stąd informacje zawarte w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych mogą wpłynąć na poprawę porównywalności raportów finansowych różnych jednostek. Zaleca się więc konstrukcję i ujawnienie kilku użytecznych wskaźników opartych na formule *Cash Flow*, np.:

– wskaźnika wystarczalności *Cash Flow* z działalności operacyjnej na pokrycie odsetek i dywidend,

– wskaźnika wystarczalności operacyjnego *Cash Flow* na spłatę długów,

– wskaźnika relacji *Cash Flow* do wielkości obrotu z klientami,

– wskaźnika relacji *Cash Flow* z działalności operacyjnej do zysków netto.

Ujawnianie wskaźników opartych na *Cash Flow*, wyliczonych przez przedsiębiorstwa sporządzające sprawozdania finansowe, jest preferowane przez niektórych przedstawicieli środowiska księgowych oraz świata akademickiego w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Mechanizmy i odpowiednie sposoby wykorzystania kwot ze sprawozdania z przepływu środków pieniężnych do przygotowania wskaźników podlegają ciągłej ewolucji. Wskaźniki oparte na przepływach pieniężnych stają się popularną pozycją ujawnianą w rocznych raportach. Wiele podmiotów w Wielkiej Brytanii przedstawia wskaźniki *Cash Flow* na jedną akcję, chociaż brytyjski standard nie wymaga takiego ujawnienia. Polski Standard Rachunkowości nr 1 nie odnosi się do tego problemu.

4.3. Wnioski z badania porównawczego – specyfika standaryzacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych oraz jej bariery

Należy przypomnieć, że badanie porównawcze dotyczyło zakresu i specyfiki krajowych i międzynarodowych regulacji prawnych w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Przeprowadzenie analizy porównawczej miało na celu sformułowanie wniosków dotyczących:

- stopnia ujednolicenia podstawowych wymagań,
- stosowanych podstawowych pojęć i klasyfikacji,
- jednolitości metodologii i zakresu możliwości wyboru,
- sposobów rozwiązywania sytuacji trudnych.

Poniżej przedstawiono zasadnicze wnioski wynikające zarówno z podstawowego badania porównawczego, jak i dodatkowych analiz odnoszących się do specyfiki regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

1. Badanie wykazało, że sposób standaryzacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w poszczególnych krajach posiada wiele cech wspólnych, między innymi:

a) w podobny lub taki sam sposób zdefiniowano środki pieniężne i ich ekwiwalenty oraz przepływy pieniężne (z wyjątkiem Wielkiej Brytanii);

b) identycznie dokonano podziału strumieni przepływów pieniężnych na trzy rodzaje działalności; wyjątkiem jest tu ponownie Wielka Brytania;

c) podobnie określono zakres poszczególnych rodzajów działalności, z wyjątkiem zasad ujmowania pieniężnych kosztów i korzyści różnych zdarzeń;

d) wykorzystano wspólną metodologię prezentacji informacji o przepływach pieniężnych, zarówno w ramach działalności operacyjnej, jak i inwestycyjnej i finansowej;

e) podobnie sformułowano zalecenia odnośnie do podstawowych elementów informacji dodatkowej do rachunku przepływów pieniężnych;

f) rekomendowano w zasadzie takie same zalecenia odnośnie do ujawniania w notach informacji o środkach pieniężnych o ograniczonej możliwości dyspo-

nowania, prezentowania niektórych przepływów pieniężnych w ujęciu netto, potrzeby ujawniania w notach do rachunku przepływów pieniężnych informacji o zdarzeniach niepieniężnych.

2. W wyniku badania określono również obszary regulowane w odmienny sposób lub w stosunku do których wciąż pojawiają się wątpliwości:

a) podział strumieni przepływów pieniężnych na rodzaje działalności – praktycznie tylko Wielka Brytania sklasyfikowała przepływy pieniężne według więcej niż trzech rodzajów działalności. Bardziej szczegółowa analiza pozwala dostrzec wiele korzyści płynących z przyjęcia takiego rozwiązania, np. ujmowanie ekwiwalentów środków pieniężnych jako elementu odrębnej działalności, wyodrębnienie przepływów pieniężnych z tytułu opodatkowania (nie tylko podatkiem dochodowym, ale również podatkiem VAT oraz podatkami i opłatami ujmowanymi przez podmiot w kosztach);

b) wybór metody sporządzania i prezentacji rachunku przepływów pieniężnych w odniesieniu do działalności operacyjnej – tylko nieliczne kraje, takie jak Chiny, Australia czy Nowa Zelandia nałożyły na podmioty obowiązek sporządzania rachunku przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią. W większości krajów metodę sporządzania tego sprawozdania – bezpośrednią lub pośrednią – wybiera jednostka, a zatwierdza jej kierownik; przedsiębiorstwo ma wtedy obowiązek stosować ją w sposób ciągły w następnych okresach sprawozdawczych. Jak już nadmieniono, Stany Zjednoczone, mimo że dopuszczają w swoim standardzie wybór metody, próbują obecnie przeforsować w regulacjach międzynarodowych obowiązek stosowania w rachunku przepływów pieniężnych metody bezpośredniej, co spotyka się ze zdecydowanym oporem krajów europejskich, stanowczo opowiadających się za utrzymaniem wyboru metody;

c) występują różnice w klasyfikacji niektórych strumieni pieniężnych do poszczególnych rodzajów działalności – dotyczy to w zasadzie większości pieniężnych kosztów i korzyści (wykazujących wielokrotnie znaczącą wartość) z tytułu zdarzeń, których klasyfikacja w rachunku przepływów jest bezsporna;

d) pojawiają się różne podejścia do kwestii potrzeby i zasadności określenia w standardach lub innych normach formatu sprawozdania, czyli minimalnego zakresu informacji wykazywanej w rachunku przepływów pieniężnych;

e) brakuje jednoznacznych regulacji problemu wartości wyniku finansowego, który jest korygowany do postaci przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej w metodzie pośredniej; w praktyce powoduje to trudności w interpretacji korekt, ponieważ oprócz wyniku finansowego netto pojawiają się również, jako punkt wyjścia korekt w metodzie pośredniej, wynik finansowy brutto, wynik przed opodatkowaniem i pozycjami nadzwyczajnymi (jeżeli takie mogą wystąpić), a nawet wynik przed opodatkowaniem, pozycjami nadzwyczajnymi i korektą z tytułu przychodów i kosztów finansowych. Dodatkowe zamieszanie wprowadza (w sposób z pewnością niezamierzony) Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7, w którym w treści zasadniczej często przywołuje

się wynik netto, a w przykładzie zamieszczonym w załączniku do standardu przedstawia się korekty wyniku brutto;

f) nie ma zgodnego podejścia do zakresu tej części informacji dodatkowej do rachunku przepływów pieniężnych, która wynika z dobrowolnych ujawnień przedsiębiorstw, co w kontekście coraz silniejszego trendu przechodzenia od sprawozdań finansowych do raportów biznesowych nabiera coraz większego znaczenia.

Ponownie nasuwa się pytanie, czy regulacje międzynarodowe sprawozdawczości przepływów pieniężnych wpłynęły na kształt standardów krajowych, czy też doświadczenia w zakresie standaryzacji w skali lokalnej uwarunkowały rozwój standardu międzynarodowego? Prawda, jak zwykle, leży pośrodku. W Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7 można odnaleźć wpływy standardów amerykańskiego i brytyjskiego, mimo różnic w poszczególnych postanowieniach, natomiast regulacje międzynarodowe oddziaływały z kolei na kształt i zalecenia zawarte w standardach krajów, w których proces standaryzacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych rozpoczął się stosunkowo późno (Polska) lub przez wiele lat zachowywał swój odrębny charakter (Niemcy, Japonia, Chiny).

Analiza porównawcza wybranych regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych przedstawiona w niniejszym rozdziale pozwala na podkreślenie indywidualnego charakteru tych regulacji. Wnioski z badania porównawczego wskazując na szereg rozbieżności i obszarów wymagających precyzyjnego określenia, potwierdzają potrzebę dalszych zmian w sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

Na tle rozważań zawartych w tym rozdziale w sposób szczególny zaznacza się odrębność rozwiązań polskich w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Dlatego w rozdziale następnym omówiono uwarunkowania oraz istotne cechy rozwoju sprawozdawczości przepływów pieniężnych w Polsce, a także zaprezentowano wyniki badań przeprowadzonych przez autorkę w latach 1995–2005.

Rozdział IV

EWOLUCJA SPRAWOZDAWCZOŚCI PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH W POLSCE – WYNIKI BADAŃ EMPIRYCZNYCH

1. Rozwój polskiej praktyki prezentacji informacji o przepływach pieniężnych

1.1. Informacje o przepływach pieniężnych w polskiej praktyce gospodarczej przed rokiem 1994

Rozwój praktyki w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych w Polsce był badany w kontekście zmian systemu rachunkowości. Analizując specyfikę rozwoju tego systemu, można wyróżnić kilka jego etapów.

Etap pierwszy, który zakończył się w 1994 roku wydaniem Ustawy o rachunkowości, charakteryzował się intensywnymi zmianami w podejściu do rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Adaptując wiele rozwiązań anglo-amerykańskich i ulegając wpływom właścicielskim, rachunkowość polska zbliżyła się znacznie do unormowań funkcjonujących w krajach zachodnich. W tym okresie rachunkowość była ukierunkowana podatkowo, a Zakładowe Plany Kont stanowiły przede wszystkim narzędzie agregacji i dezagregacji danych na potrzeby statystyki oraz rozliczeń podatkowych.

Etap drugi, przypadający na lata 1995–2003, to okres, w którym polska praktyka gospodarcza oswajała się z licznymi zmianami w regulacjach rachunkowości. Prowadzone dyskusje i krytyka wdrożonych rozwiązań, a także wciąż zmieniające się podejścia do niektórych kwestii oraz rozwiązania międzynarodowe doprowadziły we wchodzącej właśnie do struktur Unii Europejskiej Polsce do istotnej nowelizacji Ustawy o rachunkowości. Wprowadziła ona wiele fundamentalnych zmian do praktyki funkcjonowania podmiotów gospodarczych. Zakładowe Plany Kont stały się narzędziem efektywnego dostępu do informacji finansowych, skierowanych przede wszystkim do właścicieli i innych interesariuszy, a zasady ich rejestracji, grupowania i prezentacji oraz wyceny i ujmowania pozycji w sprawozdaniach finansowych zaczęto prezentować w polityce

rachunkowości, nie zawsze mając przy tym odpowiednie doświadczenie i pełną świadomość wagi dokumentowanych zagadnień.

Etap trzeci, trwający od 2004 roku do dnia dzisiejszego, charakteryzuje się przede wszystkim wprowadzeniem dla spółek publicznych obowiązku sporządzania skonsolidowanych sprawozdań finansowych według MSR/MSSF. Mimo ograniczonego zasięgu takiego obowiązku przedsiębiorstwa polskie uświadomiły sobie znaczenie indywidualnej polityki rachunkowości i konieczność sporządzania jej dokumentacji. Dotyczy to w jednakowym stopniu zarówno zasad wyceny bilansowej, jak i ujmowania pozycji w wyniku finansowym oraz prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych. Podmioty gospodarcze zaczęły tworzyć w rachunkowości powiązania między Zakładowymi Planami Kont a polityką rachunkowości, udokumentowaną i prezentowaną w sprawozdaniu finansowym.

Źródła historyczne nie podają, aby w Polsce do lat 70. XX wieku były sporządzane rachunki przepływów finansowych czy pieniężnych we współczesnym ich rozumieniu i funkcji. Warto jednak pamiętać, że podejmowano próby monitorowania wpływów i wydatków w podmiocie gospodarczym, chociaż cel sporządzania takich zestawień i ich ranga były inne niż w przypadku rachunku przepływów finansowych. Polskie podmioty gospodarcze przygotowywały sprawozdanie nieco zbliżone do rachunku przepływów pieniężnych, a mianowicie bilans płatniczy. Sporządzano go dla działalności eksploatacyjnej, inwestycyjnej i finansowo wyodrębnionej oraz osobno dla środków pieniężnych, należności i zobowiązań zagranicznych (z uwzględnieniem horyzontu czasowego)[1], zarówno w ujęciu statycznym, czyli za okres bieżący, jak i w ujęciu dynamicznym jako przewidywane w ciągu okresu wpływy i wydatki.

Sprawozdanie z przepływów środków pieniężnych jest znacznie bardziej szczegółowe od bilansu płatniczego, ujmuje bowiem wszystkie strumienie pieniężne w przedsiębiorstwie w danym okresie, a nie tylko, jak w przypadku bilansu płatniczego statycznego – środki płatnicze i zobowiązania wymagalne[2]. W bilansie płatniczym dynamicznym, traktowanym jako narzędzie planowania sytuacji płatniczej przedsiębiorstwa, wykazywano z kolei, jako pozycje planowane na dany okres, sprzedaż towarów i usług, materiałów i środków trwałych. Stanowiły one pozycję planowanych przychodów – wpływów. Po stronie przeciwnej były wykazywane, jako planowane wydatki, zakupy usług i materiałów, wydatki na płace oraz podatki. W miesięcznych bilansach płatniczych przyjmowano np. upraszczające założenie, że powstałe należności będą w całości uregulowane w miesiącu, w którym powstały. Zobowiązania i należności powstałe

[1] Zob. szerzej np. L. Bednarski, *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie przemysłowym*, PWE, Warszawa 1987, s. 272–275.

[2] Por. M. Jerzemowska, *Porównanie metod oceny kondycji finansowej firmy w warunkach polskich i anglo-amerykańskich*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 23, s. 56.

uwzględniano w krótkoterminowych bilansach płatniczych na podstawie planowanych terminów płatności wynikających z umów.

W Polsce do 1994 roku nie było powszechnego obowiązku sporządzania rachunków przepływów. Wcześniej wymaganie takie stawiała jedynie Komisja Papierów Wartościowych w stosunku do spółek notowanych na giełdzie i podmiotów, które ubiegały się o dopuszczenie swoich papierów wartościowych do publicznego obrotu. Rachunek przepływów finansowych, oparty zresztą na koncepcji przepływu funduszy, stanowił część prospektu emisyjnego zgodnie z przepisami Rozporządzenia Rady Ministrów z 29 lipca 1991 roku w sprawie szczegółowych warunków, jakim powinien odpowiadać prospekt emisyjny papierów wartościowych wprowadzonych do publicznego obrotu[3].

Także banki, przy udzielaniu kredytów, coraz częściej wymagały sporządzenia rachunku przepływów (w różnych formach) i dołączenia go do wniosku kredytowego. Rozporządzenie Rady Ministrów z 23 listopada 1993 roku w sprawie wytycznych realizacji budżetu państwa w zakresie wydatków przeznaczonych na wsparcie restrukturyzacji i osłony likwidacji przedsiębiorstw również zawierało wymóg przedstawienia we wniosku tzw. zestawienia przepływów pieniężnych, zarówno w ujęciu *ex post*, jak i *ex ante* (plan na dwa lata)[4].

Niestety, ani Rozporządzenie Ministra Finansów z 15 stycznia 1991 roku w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości[5], ani Ustawa z 19 października 1991 roku o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych oraz o biegłych rewidentach i ich samorządzie[6] nie zajmowały w tym czasie jednoznacznego stanowiska wobec rachunku przepływów finansowych. Ustawa określała jedynie, że sprawozdanie finansowe obejmuje bilans, rachunek zysków i strat (rachunek wyników) i inne sprawozdania sporządzone na ich podstawie, a w przypadku spółek prawa handlowego – również sprawozdanie z działalności spółki (rozdz. 1 art. 1 pkt 2).

---

[3] Rozporządzenia Rady Ministrów z 29 lipca 1991 roku w sprawie szczegółowych warunków, jakim powinien odpowiadać prospekt emisyjny papierów wartościowych wprowadzonych do publicznego obrotu, DzU 1991, nr 71, poz. 308. Zob. także: Uchwała nr 47 Komisji Papierów Wartościowych (KPW) z 8 listopada 1991 roku w sprawie obowiązku przekazywania do KPW raportów bieżących i okresowych przez emitentów papierów wartościowych wprowadzonych do publicznego obrotu, Dz. Urz. KPW 1991, nr 2; Dz. Urz. KPW 1993, nr 1; Zarządzenie Przewodniczącego Komisji Papierów Wartościowych z 16 czerwca 1994 roku w sprawie rodzaju, formy i terminów przekazywania informacji bieżących i okresowych przez emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu, Mon. Pol. 1994, nr 36, poz. 313.

[4] Rozporządzenie Rady Ministrów z 23 listopada 1993 roku w sprawie wytycznych realizacji budżetu państwa w zakresie wydatków przeznaczonych na wsparcie restrukturyzacji i osłony likwidacji przedsiębiorstw, DzU 1993, nr 119, poz. 531.

[5] Rozporządzenie Ministra Finansów z 15 stycznia 1991 roku w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości, DzU 1991, nr 10, poz. 35.

[6] Ustawa z 19 października 1991 roku o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych oraz o biegłych rewidentach i ich samorządzie, DzU 1991, nr 111, poz. 480.

Rozporządzenie Ministra Finansów w sprawie zasad prowadzenia rachunkowości natomiast jasno i wyraźnie określało sprawozdanie finansowe jako bilans i rachunek wyników, sporządzane na podstawie ksiąg rachunkowych jednostki (rozdz. 1 par. 2 pkt 4); ponadto w rozdziale dotyczącym sprawozdań finansowych uściślało ono, że spółki z ograniczoną odpowiedzialnością i spółki akcyjne, z wyjątkiem wymienionych w par. 43 ust. 2, są obowiązane dołączyć do sprawozdania finansowego pisemne sprawozdanie z działalności spółki, przedstawiające co najmniej sytuację gospodarczą i finansową spółki oraz jej możliwości płatnicze (rozdz. 5 par. 41 ust. 1).

Polskie regulacje prawne dopuszczały zatem na początku lat 90. ubiegłego wieku możliwość wykazania w sprawozdaniach finansowych informacji dotyczących przepływów finansowych, jednak wyłącznie jako informacje dodatkowe, nie przyjmujące postaci odrębnego, obligatoryjnego sprawozdania.

W projekcie Ustawy o rachunkowości, poddanym ocenie środowiska na początku 1994 roku, ważną zmianą w stosunku do obowiązującego wówczas Rozporządzenia w sprawie zasad rachunkowości było zaakcentowanie potrzeby przedstawiania informacji o przepływach finansowych. Artykuł 60 projektu ustawy stanowił, że informacja dodatkowa powinna obejmować również dane o przepływach środków finansowych. Natomiast w art. 61 ust. 5 został określony rodzaj informacji, które powinna zawierać informacja dodatkowa o przepływach środków finansowych: „informacje, o których mowa w art. 60 ust. 2 pkt 2 lit. d powinny przedstawiać źródła pozyskania z wewnątrz i zewnątrz środków, sposób zaangażowania środków w majątku, zmiany (wzrosty, zmniejszenia) aktywów i zmiany środków pieniężnych”[7]. Jak zatem widać, jeszcze kilka miesięcy przed ogłoszeniem Ustawy o rachunkowości wydawało się, że do sprawozdania finansowego, zgodnie z jej przepisami, wejdzie, wzorem regulacji giełdowych, rachunek przepływów finansowych, a nie pieniężnych, w dodatku nie jako element sprawozdania, a tylko jako dodatkowe objaśnienie.

Wracając do regulacji giełdowych, rachunek przepływów finansowych był trzecim sprawozdaniem prezentowanym wraz z bilansem i rachunkiem zysków i strat jako integralna część sprawozdań finansowych spółek publicznych. Na potrzeby sprawozdawczości spółek publicznych przyjęto, że przy sporządzaniu rachunku przepływów finansowych fundusze rozumiane są jako aktywa bieżące netto (kapitał pracujący). Poniżej przedstawiono obowiązujący w latach 1991–1995 wzór rachunku przepływów finansowych według wymagań Komisji Papierów Wartościowych.

[7] *Projekt Ustawy o rachunkowości (materiał do dyskusji)*, Zarząd Główny SKwP, Warszawa 1993, s. 27 i 29.

Tabela 2.1. Rachunek przepływów finansowych według wzoru Komisji Papierów Wartościowych

	Rachunek przepływów finansowych	Rok poprzedni	Rok bieżący
A.	**Przychody źródeł finansowania**		
	Przychody wewnętrzne		
1.	Zysk bilansowy		
2.	Amortyzacja		
3.	Dochody przyszłych okresów		
4.	(Zysk) strata na sprzedaży majątku trwałego		
5.			
	Przychody zewnętrzne:		
6.	Wyemitowane akcje		
7.	Wyemitowane obligacje długoterminowe		
8.	Zaciągnięcie lub konwersja pożyczek i kredytów długoterminowych		
9.	Sprzedaż majątku trwałego		
10.	Spłata udzielonych pożyczek długoterminowych		
11.			
12.			
13.			
14.	**Razem przychody źródeł finansowania**		
B.	**Wykorzystanie przychodów źródeł finansowania**		
1.	Strata bilansowa		
2.	Rozliczenia międzyokresowe		
3.	Dywidendy		
4.	Wykup lub umorzenie własnych obligacji długoterminowych		
5.	Spłata lub konwersja długoterminowych kredytów i pożyczek		
6.	Udzielone pożyczki długoterminowe		
7.	Wydatki inwestycyjne na pozyskanie majątku trwałego		
8.	Odpisy z zysku dla załogi i na cele społecznie użyteczne		
9.			
10.			
11.	Pozostałe wykorzystanie		
12.	**Razem wykorzystanie przychodów źródeł finansowania**		
13.	**Nadwyżka (niedobór) przychodów źródeł finansowania**		
14.	Zmiana stanu zapasów		
15.	Zmiana stanu należności		
16.	Zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych		
17.	Zmiana stanu środków pieniężnych i krótkoterminowych papierów wartościowych		
18.	**Zmiana stanów razem**		

Ź r ó d ł o: opracowano na podstawie *Instrukcji do sporządzania sprawozdań finansowych spółek publicznych*, por.: Uchwała Komisji Papierów Wartościowych nr 27 z 8 listopada 1991 roku, DzU KPW 1991, nr 2; Dz. Urz KPW 1993 nr 1.

W rachunku przepływów finansowych zestawiono (w dziale A) wszystkie pozyskane w danym okresie sprawozdawczym źródła finansowania oraz (w dziale B) sposoby ich wykorzystania. Rachunek przepływów finansowych

był zatem zestawieniem wszystkich transakcji i zdarzeń danego okresu sprawozdawczego, które spowodowały zmiany w poziomie aktywów bieżących netto spółki. Transakcje te wykazywano jako źródła finansowania, a zdarzenia, które spowodowały zmniejszenie aktywów bieżących netto – jako wykorzystanie źródeł finansowania.

Zysk bilansowy wykazywano jako źródło finansowania pochodzące z działalności operacyjnej (dział A poz. 1), a stratę bilansową – jako wykorzystanie źródeł finansowania (dział B poz. 1)[8]. Wykazany w rachunku przepływów finansowych zysk bilansowy (lub strata bilansowa), jako wynik zarządzania funduszami pochodzącymi z działalności operacyjnej, wymagał skorygowania o pozycje przychodów lub kosztów, które miały swoje odzwierciedlenie w rachunku zysków i strat za dany okres sprawozdawczy, a nie spowodowały zmian źródeł finansowania spółki, lub takich, które nie znalazły odzwierciedlenia w rachunku wyników, a miały wpływ na poziom źródeł finansowania podmiotu[9].

Następnie wyszczególnieniu podlegały te transakcje i zdarzenia, które spowodowały zmiany w poziomie aktywów bieżących netto spółki, a nie znalazły swojego odzwierciedlenia w wielkości funduszy z działalności operacyjnej. Wzór rachunku przepływów finansowych zawarty w formularzu wyszczególniał wszystkie główne pozycje źródeł finansowania spoza działalności operacyjnej:

1) wyemitowane akcje, czyli wartość wyemitowanych i objętych przez inne podmioty w danym okresie sprawozdawczym akcji spółki (co ważne, niezależnie od tego, czy zapłacono za nie w pełnej kwocie, czy też wpłacono tylko część kwoty należnej);
2) wyemitowane obligacje długoterminowe;
3) zaciągnięcie lub konwersję długoterminowych kredytów i pożyczek;
4) sprzedaż majątku trwałego (również niezależnie od zapłaty);
5) spłatę udzielonych pożyczek długoterminowych.

Dział B *Wykorzystanie przychodów źródeł finansowania* obejmował:

1) stratę bilansową;
2) rozliczenia międzyokresowe;
3) dywidendy, a więc wartość dywidend zadeklarowanych przez spółkę w danym okresie sprawozdawczym (zastosowanie pojęcia „fundusz" rozumianego jako aktywa bieżące netto powoduje, że już w momencie deklaracji wypłaty dywidend – decyzji walnego zgromadzenia akcjonariuszy o przeznaczeniu czę-

[8] Por. *Instrukcja do sporządzania sprawozdań finansowych spółek publicznych.*

[9] Do takich pozycji należały przede wszystkim: amortyzacja (dział A poz. 2), zwiększenie w okresie dochodów przyszłych okresów oraz rezerw i rozliczeń międzyokresowych biernych (dział A poz. 3), osiągnięty zysk – wartość ujemna, poniesiona strata – wartość dodatnia na sprzedaży majątku trwałego (dział A poz. 4) oraz zwiększenie w danym okresie rozliczeń międzyokresowych czynnych (dział B poz. 2).

ści lub całości zysku na dywidendy, a więc w momencie powstania zobowiązania wobec akcjonariuszy – następuje wykorzystanie źródeł finansowania);

4) wykup, umorzenie i konwersję własnych obligacji długoterminowych, tzn. wartość wykupionych od innych podmiotów i osób fizycznych w danym okresie sprawozdawczym własnych obligacji długoterminowych spółki, wartość umorzonych w danym okresie sprawozdawczym własnych obligacji długoterminowych spółki, o ile wcześniej nie nastąpiła konwersja, o której mowa poniżej, wartość własnych obligacji długoterminowych spółki skonwertowanych w danym okresie sprawozdawczym na zobowiązania długoterminowe w okresie spłaty (element zobowiązań krótkoterminowych);

5) spłatę lub konwersję długoterminowych kredytów i pożyczek, obejmującą: wartość długoterminowych kredytów i pożyczek zaciągniętych przez spółkę i skonwertowanych w danym okresie sprawozdawczym na zobowiązania długoterminowe w okresie spłaty (element zobowiązań krótkoterminowych), wartość spłaconych w danym okresie sprawozdawczym długoterminowych kredytów i pożyczek zaciągniętych przez spółkę, o ile wcześniej nie nastąpiła ich konwersja, o której mowa powyżej;

6) udzielone pożyczki długoterminowe;

7) nakłady inwestycyjne na pozyskanie majątku trwałego;

8) odpisy z zysku dla załogi i na cele społecznie użyteczne, bez względu na to, czy wypłata została dokonana do dnia, na jaki jest sporządzane sprawozdanie finansowe, czy też nie.

Omówione pozycje obejmowały najczęściej występujące przychody i wykorzystanie źródeł finansowania. Puste pozycje w rachunku przepływów finansowych były wypełniane, jeśli pozostałe źródła finansowania (dział A poz. 13) lub pozostałe wykorzystanie źródeł finansowania (dział B poz. 11) stanowiły ponad 5% odpowiednio ogółem źródeł finansowania (dział A poz. 14) lub ogółem wykorzystania źródeł finansowania (dział B poz. 12)[10]. W pozycji 13. działu B *Nadwyżka (niedobór) przychodów źródeł finansowania* wykazywano różnicę między ogólną kwotą źródeł finansowania i ogólną kwotą wykorzystania źródeł finansowania (dział A poz. 14 *minus* dział B poz. 12).

[10] W *Instrukcji do sporządzania sprawozdań finansowych spółek publicznych* podkreślono, że: „Rachunek przepływów finansowych powinien w sposób rzetelny prezentować zmiany w sposobach finansowania spółki". Dlatego konieczne było oddzielne wykazywanie różnych aspektów niektórych transakcji i innych zdarzeń, głównie aspektu inwestycyjnego i finansowego. I tak np. przychody źródeł finansowania z tytułu sprzedaży majątku trwałego wykazywano oddzielnie od wykorzystania przychodów źródeł finansowania z tytułu zakupu majątku trwałego. Podobnie, jeśli określone aktywa zaliczane do majątku trwałego nabywano w drodze zaciągnięcia długoterminowego kredytu czy też w drodze podwyższenia kapitału własnego (aport), to wymagane było odrębne wykazanie przychodów źródeł finansowania z tytułu zaciągnięcia kredytu, czy podwyższenia kapitału, od wykorzystania przychodów źródeł finansowania z tytułu nabycia majątku trwałego.

Pozycje od 14. do 17. działu B obejmowały zmiany stanów w danym okresie sprawozdawczym poszczególnych pozycji, wpływających na wartość aktywów bieżących netto spółki, tj.:

1) zmianę stanu zapasów;
2) zmianę stanu należności;
3) zmianę stanu zobowiązań krótkoterminowych;
4) zmianę stanu środków pieniężnych i lokat krótkoterminowych.

Dział B poz. 18 *Zmiany stanów razem* to ogólna wartość zmiany stanu aktywów bieżących netto w danym okresie sprawozdawczym. Stanowiła ona zatem sumę wartości wykazanych w pozycjach od 14. do 17. działu B. Prawidłowo sporządzony rachunek przepływów finansowych wykazywał równość wartości poz. 13. i poz. 18., a więc nadwyżka (lub niedobór) źródeł finansowania musiała być równa zmianie stanów razem.

Rachunek przepływów finansowych obowiązywał na polskiej giełdzie do końca 1994 roku i podobnie jak na całym świecie, tak i w polskiej praktyce gospodarczej nie spełnił oczekiwań odbiorców informacji finansowej. W związku z tym nie pojawiła się potrzeba informacyjna determinująca dalszą ewolucję tego typu sprawozdania. Wprowadzenie do sprawozdawczości finansowej rachunku przepływów pieniężnych było na gruncie polskim zarówno efektem naturalnej ewolucji w tym zakresie, jak i wynikiem procesów dostosowawczych rachunkowości do wymogów regulacji międzynarodowych.

1.2. Doskonalenie polskiej praktyki w zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych po 1994 roku

Rachunek przepływów pieniężnych w kilkunastoletnim (tj. od 1995 roku) okresie funkcjonowania w polskiej sprawozdawczości finansowej pozwolił z jednej strony na „oswojenie" się z jego istotą oraz metodologią sporządzania i prezentacji, z drugiej zaś – obnażył braki oraz niejednoznaczność niektórych rozwiązań.

Należy przypomnieć, że w zasadzie na całym świecie przyjęto elastyczne podejście do formy prezentacji historycznych informacji o przepływach pieniężnych. Poza wymaganiami giełdowymi nie określa się z reguły wzorów sporządzania tego sprawozdania. Uznane standardy światowe, wśród których można wymienić Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 (rok 1994), amerykański Statement of Financial Accounting Standard No. 95 (rok 1987) czy brytyjski Financial Reporting Standard No. 1 (rok 1992, ze zmianami w 1996 roku), podają jedynie szczegółowe definicje i klasyfikację rodzajów działalności, sugerują zastosowanie odpowiednich metod prezentacji informacji (bezpośredniej

lub pośredniej) oraz formułują podstawowe zasady postępowania w szczególnie problematycznych i trudnych sytuacjach.

Obowiązek sporządzania w Polsce rachunku przepływów pieniężnych został wprowadzony przez Ustawę o rachunkowości z 29 września 1994 roku[11]. Po raz pierwszy jednostki gospodarcze sporządzały to sprawozdanie za rok obrotowy 1995. Zgodnie z Ustawą o rachunkowości sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych sporządzały jednostki, których sprawozdanie finansowe podlegało obowiązkowi badania przez biegłego rewidenta oraz obowiązkowi ogłaszania (por. art. 64 ust. l ustawy w jej brzmieniu z 1994 roku). Układ sprawozdania z przepływu środków pieniężnych odbiegał znacząco od układu rachunku przepływów finansowych sporządzanego przez jednostki notowane na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie.

Szczegółowe zasady sporządzania tego sprawozdania zawierały Wytyczne Ministra Finansów z 23 listopada 1995 roku w sprawie sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych[12]. Należy zwrócić uwagę, że we wprowadzonych regulacjach polskie jednostki gospodarcze nie miały wyboru metody (obowiązywała metoda pośrednia dla jednostek z wyłączeniem banków i ubezpieczycieli i dla banków, natomiast instytucje ubezpieczeniowe sporządzały rachunek przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią).

Taki stan rzeczy przetrwał do 2002 roku. Wcześniej, 9 listopada 2000 roku wprowadzono nowelizację Ustawy o rachunkowości[13], która stała się kamieniem milowym w procesie konwergencji polskiej rachunkowości z regulacjami międzynarodowymi. Znowelizowana ustawa wprowadziła wiele znaczących zmian, a zaczęła obowiązywać (z nielicznymi wyjątkami) od rocznych zamknięć 2002 roku. W zakresie sprawozdawczości przepływów pieniężnych do najważniejszych modyfikacji należały omówione poniżej (zmiany wraz z uzasadnieniem przedstawiono w kolejności logicznej, nie kierując się wagą problemu).

1. Zmiany w terminologii – zastąpienie nazwy „sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych" sformułowaniem „rachunek przepływów pieniężnych"

---

[11] Ustawa z 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU 1994, nr 121, poz. 591, z późniejszymi zmianami.

[12] Wytyczne Ministra Finansów z 23 listopada 1995 roku w sprawie sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych, Dz. Urz. Min. Fin. 1995, nr 20, poz. 92. W Polsce, gdzie minimalne ujawnienia informacji o przepływach pieniężnych w sprawozdaniu finansowym znalazły się w załącznikach do Ustawy o rachunkowości, pozornie nie było miejsca na dowolność i elastyczność. Pozornie, ponieważ każdemu działaniu księgowego w jednostce powinna zawsze towarzyszyć troska o: a) jasne i rzetelne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej jednostki (zasada wiernego obrazu – *True and Fair View* – art. 4 ust. 1 Ustawy o rachunkowości) oraz b) – wykazanie w sprawozdaniu finansowym informacji zgodnie z ich treścią ekonomiczną (zasada przewagi treści ekonomicznej nad formą – *Substance Over Form* – art. 4 ust. 2 Ustawy o rachunkowości).

[13] Ustawa z 9 listopada 2000 roku o zmianie ustawy o rachunkowości, DzU 2000, nr 113, poz. 1186.

było jedynie zabiegiem „kosmetycznym"; przyjęta nazwa, krótsza i prostsza, bardziej kojarzy się z rachunkiem zysków i strat jako inna forma przedstawienia dokonań jednostki w danym okresie. Zastąpienie w Ustawie o rachunkowości, gdy mowa jest o przepływach pieniężnych, terminu „rozchody" określeniem „wydatki" stało się konieczne dla zachowania jednoznaczności i konsekwencji terminologicznej; wpływy i wydatki są bowiem kategorią pieniężną, podczas gdy rozchód częściej kojarzy się z ujęciem memoriałowym i w praktyce może wprowadzać w błąd, sugerując ujmowanie w sprawozdaniu pozycji (zdarzeń) niepieniężnych.

2. Wprowadzenie definicji rodzajów działalności – w Ustawie o rachunkowości znalazły się wszystkie podstawowe definicje, a więc również te, które stanowią o odrębności i specyfice struktury rachunku przepływu środków pieniężnych.

3. Wprowadzenie metody bezpośredniej oraz możliwości wyboru stosowanej metody – wprowadzenie do polskiego prawodawstwa możliwości wyboru metody sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych było podejściem zgodnym z prezentowanym w standardzie międzynarodowym oraz w wielu standardach krajowych (na przykład brytyjskim i amerykańskim). Stworzyło jednostkom większą swobodę w wyborze formy prezentacji informacji o przepływach, w zależności od specyfiki działalności oraz możliwości generowania danych finansowych o określonej strukturze. W konsekwencji takie rozwiązanie w istotny sposób wpłynęło na prezentowanie wiernego obrazu podmiotu oraz poprawiło czytelność sprawozdania. W warunkach polskich, w kontekście dotychczasowego obowiązku sprawozdawczego ubezpieczycieli prezentowania sprawozdania właśnie metodą bezpośrednią (załącznik nr 10 do Ustawy o rachunkowości), oznaczało, że nie ma potrzeby dopuszczania możliwości zastosowania w sprawozdaniu z przepływu środków pieniężnych ubezpieczycieli metody pośredniej.

4. Prezentowanie informacji dodatkowej o przepływach pieniężnych – włączenie do informacji dodatkowej szczegółowych danych dotyczących sprawozdania z przepływu środków pieniężnych było zgodne z praktyką krajów zachodnich oraz z ujęciem zalecanym w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7. Zamieszczenie w informacji dodatkowej szczegółowych objaśnień do rachunku przepływu środków pieniężnych pozwoliło na:

a) sprawne i rzetelne przeprowadzenie weryfikacji sprawozdania przez biegłego rewidenta;

b) właściwe odczytanie i interpretację kwot w poszczególnych pozycjach;

c) „odciążenie" sprawozdania właściwego, tj. na eliminację pozycji mniej istotnych z punktu widzenia podstawowego celu sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych; są to z reguły jednocześnie pozycje czytane

i analizowane tylko przez niektóre grupy użytkowników, często wcale nie z tego sprawozdania,

d) rozszerzenie możliwości porównań z ujęciem planistycznym, na potrzeby szacowania wartości i prawdopodobieństwa wystąpienia przyszłych przepływów pieniężnych, co podkreślano również w standardach zachodnich.

5. Zmiany w załącznikach do Ustawy o rachunkowości (ograniczono się do omówienia zmian w załączniku nr 1, dotyczącym zakresu informacji wykazywanych w sprawozdaniu finansowym dla jednostek innych niż banki i zakłady ubezpieczeń):

A. Działalność operacyjna:

a) z korekt wyniku finansowego zostało usunięte pozycje, które w sposób znaczący utrudniały sporządzanie sprawozdania. Przesunięcie takich danych do informacji dodatkowej spowodowało między innymi uproszczenie samego sprawozdania, udostępnienie informacji dla użytkowników nimi zainteresowanych, uniknięcie dokonywania uciążliwych korekt do korekt lub niepotrzebnego powiększania pozycji *Pozostałe pozycje*;

b) określenie „środki pieniężne netto" zostały zastąpione sformułowaniem „przepływy pieniężne netto"; jest to nazewnictwo ogólnie przyjęte i akceptowane; wyraża ono również dokładnie sens merytoryczny tego pojęcia. Środki pieniężne netto nie zostały zdefiniowane w ustawie, a w samym załączniku używano na przemian terminów „przepływy pieniężne netto" i „środki pieniężne netto".

B. Działalność inwestycyjna i finansowa:

a) wartości *per saldo*, np. zaciągniecie / spłata, nabycie / sprzedaż, zostały usunięte. Wpływy i wydatki ujęto, jako odrębne pozycje, według tytułów, co znacznie podniosło walory informacyjne sprawozdania, pozwalając między innymi na badanie struktury wpływów i wydatków z poszczególnych rodzajów działalności;

b) w pozycjach: *Otrzymane / zwrócone odsetki*, *Otrzymane / zwrócone dywidendy*, *Zapłacone / zwrócone odsetki* zrezygnowano z wykazywania odrębnie odsetek i dywidend zwróconych, ponieważ nie miały one istotnego znaczenia informacyjnego, a w praktyce gospodarczej ich wartości pojawiają się jako korekta zapisów;

c) na końcu sprawozdania uwzględniono dodatkowe pozycje: *Bilansowa zmiana stanu środków pieniężnych netto (A+ / – B+ / –C), w tym zmiana stanu środków pieniężnych z różnic kursowych od walut obcych*. Wynikało to z faktu, że w wielu jednostkach zmiana stanu środków pieniężnych spowodowana ich sztuczną wyceną na rachunkach walutowych, chociaż stanowiła znaczącą wartościowo kwotę, nie powodowała realnego przepływu gotówki. Proponowane rozwiązanie pozwalało jednocześnie na zachowanie i wykazanie zgodności z bilansem oraz pokazanie realnych przepływów pieniądza i zmiany jego stanu,

a co za tym idzie, zachowanie prawdy materialnej w sprawozdaniu z przepływu środków pieniężnych.

W opinii M. Andrzejewskiego „w Polsce wpływ harmonizacji zasad rachunkowości możemy zauważyć przede wszystkim w pierwszej wersji Ustawy o rachunkowości uchwalonej 29 września 1994 roku. Natomiast wpływ standaryzacji zasad rachunkowości jest ewidentny w istotnej nowelizacji Ustawy o rachunkowości z końca 2000 roku”[14].

Obowiązek sprawozdawczy w zakresie sprawozdania z przepływu środków pieniężnych Ustawa o rachunkowości nakłada, zgodnie z art. 64 ust. 1, na „większe” jednostki gospodarcze. Ustawowe ograniczenie zakresu podmiotowego obowiązku sporządzania rachunku przepływów pieniężnych oraz podwyższenie progu zwolnień nie oznacza pomniejszania znaczenia tego sprawozdania przez polskiego ustawodawcę. Chodzi przede wszystkim o ograniczenie kosztów sporządzania i prezentacji rachunku przepływów pieniężnych według wymagań i struktury przewidzianej w Ustawie o rachunkowości.

Podstawę regulacji w zakresie przepływów pieniężnych stanowi artykuł 48b ustawy. Artykuł 48b ust. 1 określa, że: „Rachunek przepływów pieniężnych sporządzony metodą bezpośrednią lub pośrednią, zależnie od wyboru dokonanego przez kierownika jednostki, wykazuje dane za bieżący i poprzedni rok obrotowy, obejmując informacje w zakresie ustalonym:

1) dla jednostek innych niż banki i zakłady ubezpieczeń – w załączniku nr 1 do ustawy;

2) dla banków – w załączniku nr 2 do ustawy;

3) dla zakładów ubezpieczeń – w załączniku nr 3 do ustawy”.

Postanowienia art. 48b ust. 1 Ustawy o rachunkowości mają istotne znaczenie z punktu widzenia sporządzającego sprawozdanie finansowe. Artykuł ten stwarza kierownikowi jednostki innej niż zakład ubezpieczeń możliwość wyboru metody prezentacji przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, przy zachowaniu obowiązku prezentacji przepływów pieniężnych z dwóch pozostałych obszarów działalności jednostki metodą bezpośrednią. Wybór metody ujmowania przepływu środków pieniężnych w działalności operacyjnej oznacza, że w tej działalności można alternatywnie ujmować wynik memoriałowy oraz jego korekty (metoda pośrednia) lub wykazywać poszczególne tytuły wpływów i wydatków (metoda bezpośrednia).

W art. 48b ust. 2 stwierdza się, że: „W przypadku sporządzania rachunku przepływów pieniężnych za inny okres sprawozdawczy niż określony w ust. 1, rachunek przepływów pieniężnych sporządza się za bieżący okres sprawozdawczy i analogiczny okres sprawozdawczy poprzedniego roku obrotowego”. Zatem

[14] M. Andrzejewski, *Polska rachunkowość u progu XXI wieku – perspektywy zmian i rozwoju*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SkwP, Warszawa 2007, s. 478.

jeżeli w wyniku istotnych, uzasadnionych merytorycznie i prawnie, przyczyn jednostka prezentuje sprawozdanie finansowe za okres inny niż wymaga tego ustawa, czyli okres sprawozdawczy nie pokrywa się z rokiem obrotowym, nie zmienia to obowiązku wykazywania w sprawozdaniu finansowym danych porównywalnych, tzn. również danych za analogiczny okres poprzedni. Dlatego w takim przypadku pojawił się wymóg prezentacji rachunku przepływów pieniężnych za bieżący okres sprawozdawczy oraz za analogiczny okres sprawozdawczy poprzedniego roku obrotowego. Przyjęte do jego sporządzenia zasady stanowią zarazem część przyjętych przez jednostkę zasad (polityki) rachunkowości i wymagają, zgodnie z Ustawą o rachunkowości, ujęcia w dokumentacji oraz we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego, natomiast szczegółowe wyjaśnienia do rachunku przepływów pieniężnych zamieszcza się w dziale 3 dodatkowych informacji i objaśnień.

Z kolei w art. 48b ust. 3 zaznaczono, że: „W rachunku przepływów pieniężnych należy uwzględnić wszystkie wpływy i wydatki z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej jednostki, z wyjątkiem wpływów i wydatków będących rezultatem zakupu lub sprzedaży środków pieniężnych, przy czym dla właściwego określenia wartości przepływów pieniężnych:

1) przez działalność operacyjną rozumie się podstawowy rodzaj działalności jednostki oraz inne rodzaje działalności, nie zaliczone do działalności inwestycyjnej (lokacyjnej) lub finansowej;

2) przez działalność inwestycyjną (lokacyjną) rozumie się nabywanie lub zbywanie składników aktywów trwałych i krótkoterminowych aktywów finansowych oraz wszystkie z nimi związane pieniężne koszty i korzyści;

3) przez działalność finansową rozumie się pozyskiwanie lub utratę źródeł finansowania (zmiany w rozmiarach i relacjach kapitału (funduszu) własnego i obcego w jednostce) oraz wszystkie z nimi związane pieniężne koszty i korzyści”.

W powyższym artykule ustawy podano definicje podstawowych rodzajów działalności, wyodrębnionych w rachunku przepływów pieniężnych (operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej). Należy jednak podkreślić, że odnoszą się one wyłącznie do rachunku przepływów pieniężnych; jest to spowodowane przede wszystkim odmiennym rozumieniem inwestycji w ujęciu bilansowym oraz w rachunku przepływów pieniężnych. Z punktu widzenia sprawozdania z przepływów nie ma bowiem znaczenia, czy dany składnik aktywów trwałych (lub obrotowych – krótkoterminowe aktywa finansowe) zakupiono w celu użytkowania go w jednostce, czy w celu wynajmu bądź odsprzedaży (w rachunku przepływów pieniężnych wszystkie te zdarzenia ujmuje się w ramach działalności inwestycyjnej).

Wybór metody prezentowania informacji jest kwestią otwartą, trzeba jednak pamiętać o zasadzie ciągłości metod. Jeżeli jednostka wybierze metodę bezpośrednią, nie może w następnym okresie sprawozdawczym wrócić do metody

pośredniej bez istotnych powodów[15]. Na tle wyboru metod może wystąpić konflikt interesów między zewnętrznymi użytkownikami informacji finansowych a sporządzającymi je jednostkami. Sporządzenie sprawozdania tylko jedną wybraną metodą (bezpośrednią lub pośrednią) nie usatysfakcjonuje wszystkich zainteresowanych stron. Najbardziej prawidłowym rozwiązaniem byłoby sporządzenie rachunku przepływów pieniężnych obiema metodami tak, aby w sposób kompleksowy przedstawiał on informacje niezbędne dla wszystkich użytkowników sprawozdań finansowych.

Z powyższych rozważań wynikają istotne wnioski:

1) obie metody sporządzania rachunku przepływów pieniężnych mają zarówno wady, jak i zalety;

2) relatywnie niski koszt uzyskiwania danych oraz uchwycenie powiązania przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej z zyskiem netto są atutami metody pośredniej;

3) najistotniejsza przewaga metody bezpośredniej polega na wykazywaniu rzeczywistej struktury przepływów pieniężnych w jednostce, w sposób przejrzysty i pozbawiony zniekształceń, w przeciwieństwie do metody pośredniej;

4) wadą metody bezpośredniej jest duży koszt i nakład pracy potrzebny do uzyskania danych niezbędnych do jej przygotowania;

5) mimo użyteczności informacji uzyskiwanych przy użyciu metody bezpośredniej, w pierwszym okresie jej obowiązywania tylko nieliczne jednostki zdecydowały się na sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych przy jej zastosowaniu, czego przyczyną są bariery omówione poniżej;

6) konieczne jest zatem podjęcie działań w celu redukcji bądź likwidacji tych barier, tak aby sprawozdawczość finansowa mogła w sposób jak najpełniejszy odzwierciedlać rzeczywistość gospodarczą.

Na podstawie doświadczeń zgromadzonych w toku implementacji w praktyce standardów rachunkowości można wskazać najistotniejsze bariery, zniechęcające przedsiębiorstwa do sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych metodą bezpośrednią.

1. Bariera kosztowa – rozbudowa istniejącego lub zakup nowego oprogramowania komputerowego oraz rozbudowa analityki kont księgowych. Koszty uzyskania niezbędnych danych są znaczne, tymczasem nie mają one zastosowania przy sporządzaniu innych sprawozdań finansowych. Bardzo często systemy komputerowe nie są przystosowane do posługiwania się metodą bezpośrednią,

[15] Wyboru metody dokonuje kierownik jednostki, biorąc pod uwagę: 1) specyfikę działalności jednostki, oczekiwania użytkowników informacji finansowych i potrzeby zarządu jednostki; 2) możliwości uzyskania wiarygodnych danych, jakie zapewnia system komputerowy stosowany w jednostce; 3) możliwości rozbudowy ewidencji księgowych dla uzyskania danych niezbędnych do sporządzenia, prezentacji i analizy rachunku przepływów pieniężnych; 4) wymagania innych niż Ustawa o rachunkowości aktów prawnych oraz regulacji środowiskowych.

która wymaga rozbudowanej analityki. Metoda bezpośrednia zdecydowanie „przegrywa" pod tym względem z pośrednią, ponieważ w przypadku tej drugiej metody większość niezbędnych danych można odnaleźć w rachunku zysków i strat, bilansie oraz informacji dodatkowej. W praktyce może się jednak okazać, że metoda pośrednia jest równie pracochłonna.

2. Uwarunkowania prawne – regulacje, zarówno polskie, jak i światowe, nakłaniają przedsiębiorstwa do stosowania metody pośredniej. W przypadku sporządzania sprawozdania metodą bezpośrednią jednostka gospodarcza jest bowiem zobligowana do przedstawienia tzw. *reconciliation* – zestawienia wykazującego powiązanie wyniku netto i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, czyli tak naprawdę rachunku przepływów pieniężnych według metody pośredniej. W rezultacie sporządzanie sprawozdania metodą bezpośrednią znacznie zwiększa koszty i jest bardziej pracochłonne. Aby móc przedstawić sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych metodą bezpośrednią, trzeba bowiem sporządzić rachunek przepływów pieniężnych obiema metodami. Jednostki skłaniają się zatem do wyboru tańszej metody pośredniej.

3. Bariera informacyjna – mimo niezaprzeczalnej przydatności informacyjnej danych o przepływach pieniężnych, wykazywanych metodą bezpośrednią, panuje powszechnie pogląd, że nie należy deprecjonować informacji o korektach memoriałowych wyniku finansowego w metodzie pośredniej. Wiążą one bowiem rachunek przepływów z innymi elementami sprawozdania finansowego oraz pozwalają na ocenę „jakości" zysków jednostki przez pryzmat klasycznych elementów bilansowych i wynikowych, np. poprzez zmianę stanu zapasów czy rozrachunków.

4. Bariera braku doświadczenia, która będzie jednak stopniowo zanikać.

Należy zaznaczyć, że jednoczesne wystąpienie wszystkich wskazanych wyżej barier może przysporzyć podmiotom gospodarczym wielu problemów.

29 sierpnia 2003 roku opublikowano Uchwałę nr 5/03 Komitetu Standardów Rachunkowości z 22 lipca 2003 roku w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*[16]. Tekst jednolity standardu ujęto w załączniku do uchwały. Określono w nim szczegółowe zasady sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, zapewniającego minimalny zakres informacji zawarty w załączniku nr 1 do Ustawy o rachunkowości[17].

[16] Uchwała nr 5/03 Komitetu Standardów Rachunkowości…

[17] W profesjonalnych kręgach rachunkowości pojawienie się długo oczekiwanego, pierwszego polskiego standardu przyjęto z życzliwością i uznaniem. Wydanie w pierwszej kolejności standardu dotyczącego rachunku przepływów pieniężnych niewątpliwie dodało splendoru samemu sprawozdaniu, nie należy jednak z tego faktu wyciągać zbyt daleko idących wniosków. Przepływy pieniężne i ich sprawozdawcze odzwierciedlenie nie stanowią z pewnością najważniejszego problemu polskiej rachunkowości. Regulacje w zakresie przepływów pieniężnych opublikowano jako pierwsze, ponieważ prace nad nimi rozpoczęły się stosunkowo wcześnie i w momencie wyboru pierwszego standardu do publikacji były najbardziej zaawansowane; ponadto tematyka standardu,

Postanowienia standardu stosuje się odpowiednio do sporządzania rachunku przepływów pieniężnych przez banki, zakłady ubezpieczeń i inne instytucje finansowe, a także skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych. Szczególne zasady sporządzania tego ostatniego sprawozdania ilustruje aneks do standardu.

W ramach standardu wydzielono kilka obszarów tematycznych:

a) postanowienia i zalecenia o charakterze ogólnym, przedstawiające istotę ujmowania i prezentacji przepływów pieniężnych (punkty od 1. do 36. oraz od 42. do 46.);

b) wytyczne określające zasady ustalania wartości poszczególnych części rachunku przepływów pieniężnych oraz zakres merytoryczny pozycji sprawozdania (punkty od 37. do 41.);

c) załącznik, zawierający przykład sporządzania rachunku przepływów pieniężnych metodami bezpośrednią i pośrednią;

d) aneks do standardu, obejmujący zasady i podejścia stosowane przy sporządzaniu skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych (wraz z przykładami liczbowymi).

Od początku wprowadzenia obowiązku sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, mimo opublikowania w 2003 roku polskiego standardu, jego przygotowywaniu i prezentowaniu towarzyszą nieustannie dyskusje i spory, zarówno odnośnie do formatu, jak i podejścia do problemów klasyfikacji i ujawniania pozycji szczegółowych. Niektóre, istotne w odczuciu autorki, elementy tych debat przedstawiono w następnym punkcie rozprawy.

1.3. Dyskusje nad przydatnością i kształtem rachunku przepływów pieniężnych na tle polskiej literatury przedmiotu

Z chwilą uwzględnienia w sprawozdawczości spółek giełdowych rachunku przepływów finansowych w polskiej literaturze przedmiotu zaczęły pojawiać się opracowania, omawiające w różnym kontekście i w różnych aspektach problematykę zasad ujmowania, prezentacji, analizy i zastosowań informacji o przepływach pieniężnych. Liczba opracowań znacznie wzrosła od momentu ogłoszenia w 1994 roku Ustawy o rachunkowości. Należy jednak pamiętać, że poruszana problematyka nie jest zupełnie nowa i że wydawano już wcześniej publikacje na ten temat. Wystarczy wspomnieć, że o zestawieniach wpływów i wydatków oraz o możliwości wykorzystania do sporządzenia rachunku przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią podzielności poziomej kont *Kasa*,

poprzez jej naturalne zawężenie do jednego z elementów sprawozdania finansowego, była łatwiejsza do opracowania i jednocześnie mogła stanowić punkt odniesienia dla następnych standardów.

Rachunki bankowe oraz *Inne środki pieniężne* pisał już w latach 80. XX wieku J. Skowroński[18]. Należy również (a właściwie przede wszystkim) odnotować opublikowanie w 1993 roku książki M. Gottlieba i W. Lewczyńskiego *Cash Flows. Sprawozdanie z przepływów gotówki*[19], w której autorzy przedstawili nowatorskie w tym okresie w Polsce zasady konstrukcji sprawozdania, zaprezentowali, na przykładzie praktycznym Hotelu Grand SA w Sopocie, techniki jego sporządzania metodą bezpośrednią i pośrednią oraz uzupełnili obraz przepływów pieniężnych w ujęciu sprawozdawczym *ex post* o uwagi na temat planowania przepływów pieniężnych, wykorzystania informacji o nich w procesach decyzyjnych oraz podstawowego zastosowania zdyskontowanych przepływów pieniężnych[20].

W miesięczniku Stowarzyszenia Księgowych w Polsce „Rachunkowość" publikacje na temat ujęcia przepływów pieniężnych w sprawozdawczości finansowej końca drugiego tysiąclecia zapoczątkowała w 1993 roku E. Śnieżek artykułem *Dlaczego sprawozdanie z przepływów pieniężnych?*[21]. W tym okresie nie było jeszcze powszechnego obowiązku jego sporządzania przez jednostki gospodarcze (z wyjątkiem spółek giełdowych), jednak intensywne zmiany w polskiej rzeczywistości gospodarczej wymagały rozstrzygnięcia problemów raportowania informacji o przepływach pieniężnych. W tym kontekście zaproponowany przez E. Śnieżek ramowy wzór sprawozdania oraz założenie dotyczące obowiązku sporządzania go metodą pośrednią uwzględniały aktualne tendencje światowe w tym zakresie[22]. Wspomniana publikacja zapoczątkowała serię artykułów dyskusyjnych, referatów i wypowiedzi prasowych na temat struktury, zasad ujmowania poszczególnych pozycji oraz przydatności informacyjnej sprawozdania z przepływów pieniężnych.

---

[18] Zob. J. Skowroński, *Rachunek wpływów i wydatków*, „Rachunkowość" 1985, nr 1–2, s. 15–20. Autor uważał, że możliwy jest w ten sposób bieżący pomiar przepływów, ich systematyczne monitorowanie i bieżące prognozowanie sytuacji płatniczej.

[19] M. Gottlieb, W Lewczyński, *Cash Flows. Sprawozdanie z przepływu gotówki*, Instytut Przedsiębiorczości, Sopot 1993.

[20] W odczuciu autorki wymieniona pozycja, wraz z artykułem J. Skowrońskiego, stanowi kamień węgielny położony pod współczesne rozumienie oraz zasady sporządzania i interpretacji rachunku przepływów pieniężnych.

[21] E. Śnieżek, *Dlaczego sprawozdanie z przepływów pieniężnych?*, „Rachunkowość" 1993, nr 9, s. 293–299.

[22] E. Śnieżek jest autorką rozprawy doktorskiej *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii i praktyce rachunkowości* (Uniwersytet Łódzki, marzec 1994 roku), a prowadzone przez nią od końca lat 80. ubiegłego wieku studia literaturowe i badania w zakresie krajowych i międzynarodowych regulacji rachunkowości przepływów pieniężnych zaowocowały dużą liczbą publikacji teoretycznych i praktycznych. Autorka niniejszej rozprawy opracowała na zlecenie Komitetu Standardów Rachunkowości oraz Ministerstwa Finansów tekst Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*, natomiast aneks do standardu, dotyczący zasad prezentacji skonsolidowanego rachunku przepływów pieniężnych, przygotował R. Ignatowski.

W 1995 roku, przed przystąpieniem przez polskie jednostki gospodarcze do sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, w „Rachunkowości" ukazały się dwa artykuły poświęcone przygotowaniu tego sprawozdania według wymagań Ustawy o rachunkowości[23]. Były to opracowania typowo analityczne, opatrzone rozbudowanymi przykładami liczbowymi wraz z opisem (wyprzedzającym wydanie wytycznych) zasad ustalenia poszczególnych pozycji. Wprawdzie wprowadziły one trochę zamieszania, przede wszystkim ze względu na zalecenie ujawniania niektórych wielkości niezgodnie z późniejszymi wytycznymi, niemniej stały się dla wielu praktyków cennym źródłem wiedzy o zasadach przygotowania sprawozdania o przepływach za rok 1995.

W 1996 roku w „Rachunkowości" pojawił się artykuł dyskusyjny Z. Fedaka *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych*[24]. Miał on na celu sprowokowanie środowiska akademickiego i praktyków rachunkowości do wyrażenia opinii na temat sposobu kalkulowania poszczególnych pozycji sprawozdania i formy prezentacji informacji o przepływach pieniężnych w polskiej sprawozdawczości finansowej. Obowiązek sprawozdawczy w zakresie przepływów pieniężnych został przez jednostki działające zgodnie z Ustawą o rachunkowości wypełniony po raz pierwszy w rocznych zamknięciach 1995 roku. Rok 1996 był zatem dobrym momentem do podjęcia dyskusji merytorycznych na podstawie pierwszych doświadczeń praktycznych[25]. W swojej publikacji Z. Fedak wyodrębnił wiele problemów, które jego zdaniem wymagały rozważenia i w konsekwencji zmian w ówczesnym podejściu do zasad prezentacji sprawozdania z przepływów pieniężnych. Poniżej przedstawiono w syntetycznej formie jego najważniejsze uwagi merytoryczne (przedstawiając poglądy autora, bez ustosunkowania się do nich).

1. Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych, jako składnik rocznego sprawozdania finansowego, powinno pozostawać w zgodzie między innymi z zasadami sprawdzalności, ciągłości, zakazu kompensat oraz istotności; wymóg ten, w odczuciu autora, nie zawsze jest spełniony.

---

[23] Zob. T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Sporządzenie sprawozdania z przepływu środków pieniężnych (artykuł dyskusyjny)*, „Rachunkowość" 1995, nr 4, s. 173–185; E. Jakubczyk-Cały, A. Saracyn, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych w świetle ustawy o rachunkowości (artykuł dyskusyjny)*, „Rachunkowość" 1995, nr 7, s. 336–341 oraz „Rachunkowość" 1995, nr 8, s. 339–409.

[24] Z. Fedak, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych, artykuł dyskusyjny*, „Rachunkowość" 1996, nr 8, s. 397–404.

[25] Z. Fedak napisał między innymi: „Ponawiam propozycję: zastanówmy się wspólnie, jak ukształtować za pomocą wyjaśnień wzór za rok 1996, czyniąc go lepszym, a zarazem łatwiejszym do wypełnienia. Jak na przyszłość poprawić ustawę, aby wzór spełnił oczekiwania użytkowników i odpowiadał standardom międzynarodowym". Zob. Z. Fedak, *Sprawozdanie z przepływu*…, s. 404.

2. Nie wydaje się słuszne stawianie znaku równości między zmianą stanu środków pieniężnych w bilansie i w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych[26]. Sytuacja taka jest możliwa, ale nie musi być regułą.

3. W sprawozdaniu z przepływów pieniężnych należy nawiązywać do zasad grupowania przyjętych w bilansie oraz w rachunku zysków i strat, tylko czasem robiąc wyjątki. Oznacza to, że granice między poszczególnymi rodzajami działalności powinny przebiegać według zasady: poniżej jednej roku – bieżące, czyli działalność operacyjna, a powyżej jednego roku – trwałe, czyli działalność inwestycyjna i finansowa[27].

4. Uporządkowania wymaga zarówno układ pozycji korekt wyniku, jak i tytułów wpływów i wydatków pozaoperacyjnych; autor przywołuje także mylące nazewnictwo oraz wykazywanie pozycji istotnych na bazie netto, co „zaciemnia" obraz przepływów i obniża znacząco wartość poznawczą sprawozdania.

5. Obszary, które w szczególności należy uporządkować, to:

– klasyfikacja innych niż dywidendy wypłat z zysku – autor sugeruje ujmowanie ich w działalności operacyjnej, a nie finansowej,

– odrębne wykazywanie pozycji rezerw na należności (obecnie: odpisów aktualizujących) – autor zaleca ujmowanie w sprawozdaniu zmiany stanu należności netto,

– ujmowanie informacji o podatku dochodowym w korektach wyniku finansowego, w działalności operacyjnej[28],

– prawidłowe i jednoznaczne klasyfikowanie odsetek i dywidend,

– klasyfikowanie papierów wartościowych krótkoterminowych oraz subwencji i dotacji na cele inwestycyjne odpowiednio do działalności inwestycyjnej i finansowej,

– wykazywanie zaliczek inwestycyjnych w pozycji *Nabycie*,

– „gubienie" istotnych elementów działalności inwestycyjnej danego roku poprzez zastosowanie zasady kasowej; „giną" także w odczuciu autora istotne wpływy i wydatki uboczne związane z działalnością inwestycyjną, np. podatek VAT nie podlegający zwrotowi, koszty transportu,

– rozwiązanie problemu ujmowania w sprawozdaniu z przepływów pieniężnych różnic kursowych,

---

[26] Co *de facto* miało miejsce w latach 1995–2002, a często zdarza się również i dziś.

[27] Z. Fedak, wypowiadając się za utrzymaniem merytorycznej zgodności pojęć między bilansem i sprawozdaniem z przepływu środków pieniężnych niejako wyprzedzał przyszłe trendy w debatach nad tą kwestią, chociaż z pewnością wciąż dyskusyjne jest umiejscowienie granicy między poszczególnymi rodzajami działalności. Rozważania na ten temat autorka rozprawy podejmuje w następnych rozdziałach.

[28] „Brak natomiast jakiegokolwiek uzasadnienia do koncepcji, aby akurat w odniesieniu do podatku dochodowego należało stosować, jakby to wynikało z wyjaśnień, metodę bezpośrednią, a zatem wykazywać efektywną zapłatę podatku. Nie ma takiej potrzeby. Dla innych pozycji działu A wzoru (działalność operacyjna) o znacznie większym ciężarze gatunkowym tego też się nie czyni". Z. Fedak, *Sprawozdanie z przepływu*..., *op. cit*., s. 400.

– rozbudowanie zakończenia sprawozdania[29].

W odpowiedzi na artykuł Z. Fedaka, na przełomie 1996 i 1997 roku, ukazały się w „Rachunkowości" cztery artykuły stanowiące kolejny głos w dyskusji nad kształtem i przydatnością ustawowego wzoru sprawozdania z przepływu środków pieniężnych oraz opisujących go wytycznych Ministra Finansów. Ich autorzy – W. Bień, T. Waśniewski i W. Skoczylas, E. Jakubczyk-Cały oraz T. Kiziukiewicz – ustosunkowali się do stanowiska Z. Fedaka, zwracając jednocześnie uwagę na niektóre dodatkowe problemy w sporządzaniu tego sprawozdania i proponując własne rozwiązania. Najważniejsze kwestie podnoszone w trakcie tej dyskusji zaprezentowano w tabeli 4.1.

Tabela 4.1. Przegląd stanowisk w dyskusji nad kształtem sprawozdania z przepływów środków pieniężnych

Autor	Poparcie wniosków i propozycji Z. Fedaka	Własne uwagi i propozycje
1	2	3
W. Bień[30]	W odróżnieniu od Z. Fedaka nie ocenił pozytywnie faktu opublikowania wytycznych do sprawozdania, uważając, że ogranicza to jednostki w możliwości indywidualnej prezentacji oraz prowadzi do nadmiernej uniformizacji i detalizacji sprawozdania Nie odniósł się jednoznacznie do innych postulatów formułowanych przez Z. Fedaka.	Podkreślał mocno, że jeżeli informacje o przepływach pieniężnych mają być rzeczywiście wykorzystane w praktyce, to sprawozdanie musi być komunikatywne i łatwo czytelne. Wypowiedział się zdecydowanie za większą elastycznością układu i treści sprawozdania. Sugerował możliwie ścisłe ustalenie zakresu środków pieniężnych, ponieważ „jest to informacja wartościowa, stanowiąca jeden z istotnych elementów umożliwiających ocenę zdolności do wywiązywania się z zaciągniętych zobowiązań krótkoterminowych (tj. ocenę bieżącej płynności płatniczej), a także potencjalnych możliwości inwestowania dzięki własnym zasobom pieniężnym"[31]. Zaproponował umieszczenie w sprawozdaniu informacji o ograniczeniu dysponowania środkami pieniężnymi. Zwrócił uwagę na fakt, że wytyczne wydano dopiero w listopadzie 1995 roku, niemal 14 miesięcy po opublikowaniu Ustawy o rachunkowości, a więc stanowczo za późno, aby ułatwić sporządzenie tego sprawozdania za rok 1995.

[29] Autor zaproponował w artykule zmodyfikowany wzór sprawozdania, poddając go pod dyskusję.

[30] W. Bień, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych – wątpliwości (głos w dyskusji)*, „Rachunkowość" 1996, nr 10, s. 504–506.

[31] *Ibidem*, s. 505.

Tabela 4.1. (cd.)

1	2	3
T. Waśniewski i W. Skoczylas[32]	W większości przypadków zgadzali się z propozycjami Z. Fedaka. Proponowali, „aby zgodnie z zasadą istotności zrezygnować z korekty zysków i strat z tytułu różnic kursowych, przypisując ich wpływ w całości przepływom środków pieniężnych z działalności operacyjnej, gdyż z reguły różnice te dotyczą właśnie tej działalności”[33]. Akceptowali szczególnie definiowanie inwestycyjnych i finansowych wpływów oraz wydatków zgodnie z kryteriami przyjętymi w bilansie oraz w rachunku zysków i strat.	Proponowali, mimo niewątpliwych zalet metody pośredniej oraz trudności analitycznych w generowaniu danych do metody bezpośredniej, przyjąć tę ostatnią jako zalecaną[34]. Uważali jednak, że z uwagi na dużą częstotliwość zmian w regulacjach rachunkowości taka zmiana powinna być przeprowadzona w przyszłości. Proponowali, aby w ramach przepływu środków pieniężnych z działalności operacyjnej wyodrębnić kategorię nadwyżki pieniężnej (zdefiniowanej jako np. zysk netto + amortyzacja + zmiana stanu rezerw). W ich opinii rozszerzyłoby to możliwości oceny firmy poprzez nietradycyjne wskaźniki finansowe *Cash Flow*, których korelacja z rzeczywistą sytuacją przedsiębiorstwa jest zdecydowanie silniejsza niż w przypadku tradycyjnych wskaźników rentowności. Sugerowali, aby ograniczyć obowiązek sporządzania sprawozdania „do: spółek akcyjnych notowanych na giełdzie oraz bardzo dużych przedsiębiorstw, np. takich, których wskaźniki (zatrudnienie, suma bilansowa, obrót) przekraczają dwu lub trzykrotnie obecnie wiążące”[35].
E. Jakubczyk-Cały[36]	Popierała ujednolicenie klasyfikacji w poszczególnych elementach sprawozdania finansowego. Była zdecydowanie przeciwna „ukrywaniu” braku zgodności sprawozdania w pozycji *Pozostałe*, „gdyż nawet małe kwotowo różnice mogą świadczyć o dużych, nie ujętych w sprawozdaniu operacjach gospodarczych działających zarówno na (+), jak i (–)”[37].	Proponowała ujednolicenie treści i nazw pozycji sprawozdania, nadając im jednoznacznie charakter memoriałowy lub kasowy. Sugerowała zapewnienie porównywalności treści pozycji i ograniczenie ich liczby na rzecz objaśnień pozycji zbiorczych w informacji dodatkowej. Wskazała wiele przykładów zdarzeń gospodarczych, odnośnie do których wytyczne nie wskazują konkretnej techniki ich ujęcia w sprawozdaniu.

[32] T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych, głos w dyskusji*, „Rachunkowość” 1996, nr 12, s. 625–627.

[33] *Ibidem*, s. 627, autorzy posiłkują się tu propozycją Z. Fedaka, aby odsetki i dywidendy otrzymane i zapłacone, zamiast w odrębnej pozycji korekt, ujmować w pozycji *Pozostałe*.

[34] Za metodą bezpośrednią opowiada się wielu autorów, między innymi M. Kwiecień, *Przekształcanie przychodów i kosztów w przepływy pieniężne*, [w:] *Sprawozdawcze i decyzyjne aspekty rachunkowości*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu” 1996, s. 55–58; K. Kuśmierek, *Przydatność dla potrzeb zarządzania bezpośredniego i pośredniego sprawozdania z przepływu środków pieniężnych*, „Zeszyty Naukowe Rady Naukowej SKwP” 1996, t. 35, s. 101–105.

[35] T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Sprawozdanie z przepływu*…, s. 627.

[36] E. Jakubczyk-Cały, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych. Głos w dyskusji*, „Rachunkowość” 1997, nr 1, s. 15–18.

Tabela 4.1. (cd.)

1	2	3
	Popierała prezentację danych w tysiącach złotych.	Podała również przykłady rekomendacji zamieszczonych w wytycznych, budzące wątpliwości (np. dotacje); jednocześnie jednak stwierdziła, że „mimo krytyki zawartej w artykule nastąpił krok naprzód w rozwoju rachunkowości, a co najważniejsze – zmiana w filozofii oceny ekonomiczno-finansowej firmy na podstawie sprawozdania”[38].
T. Kiziukiewicz[39]	Zgadzała się z większością uwag zawartych w artykule Z. Fedaka.	Popierając inicjatywy Z. Fedaka, proponowała pogrupowanie korekt wyniku finansowego oraz ograniczenie ich liczby. Zwróciła uwagę na dużą pracochłonność sprawozdania, którą dodatkowo „pogłębiają nieadekwatne bądź nieprecyzyjne nazwy niektórych pozycji sprawozdania”[40].

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Obecnie polskie piśmiennictwo z zakresu sprawozdawczości przepływów pieniężnych, a także analizy i interpretacji informacji o przepływach, jest już bardzo bogate. W niniejszej rozprawie skoncentrowano się na zagadnieniach sprawozdawczości przepływów pieniężnych w jednostkach innych niż banki i zakłady ubezpieczeń, warto jednak wspomnieć o publikacjach, omawiających tę problematykę z punktu widzenia innych jednostek gospodarczych, np. publikacje M. Marcinkowskiej na temat sprawozdawczości przepływów pieniężnych w bankach[41] czy A. Karmańskiej – o przepływach pieniężnych w zakładach ubezpieczeń i analizie wskaźnikowej wykorzystującej informacje o przepływach pieniężnych[42].

Wiele polskich publikacji z zakresu sprawozdawczości przepływów pieniężnych ma już charakter kompleksowy. Coraz więcej pojawia się także opracowań poruszających problemy szczegółowe. Ich znajomość i analiza pozwalają na

[37] *Ibidem*, s. 18. Słuszny sprzeciw autorki jest zapewne spowodowany tym, że jest ona praktykiem – biegłym rewidentem o dużym doświadczeniu w weryfikacji sprawozdań finansowych.

[38] *Ibidem.*

[39] T. Kiziukiewicz, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych (głos w dyskusji)*, „Rachunkowość” 1997, nr 3, s. 145–148.

[40] *Ibidem,* s. 146.

[41] Zob. np. M. Marcinkowska, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych banku (Cash Flow Statement)*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP” 1995, t. 33, s. 42–56.

[42] Zob. np. K. Grzelak, A. Karmańska, *Analiza sprawozdania z przepływów pieniężnych*, „Vademecum Przedsiębiorcy i Podatnika” 1996, nr 4, s. 31–38; A. Karmańska, *Analiza wskaźnikowa sprawozdania z przepływów pieniężnych ubezpieczyciela*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP” 1996, t. 35, s. 71–79; K. Grzelak, A. Karmańska, *Wykorzystanie analizy z przepływów pieniężnych*, „Serwis Finansowo-Księgowy” 1997, nr 17–18, s. 1–6.

lepsze i pełniejsze zrozumienie zasad sporządzania tego sprawozdania, przyjętej metodologii prezentacji przepływów pieniężnych, ich interpretacji i analizy, a także przydatności w podejmowaniu decyzji inwestorskich oraz w zarządzaniu przedsiębiorstwem.

Publikacje kompleksowe dotyczą ogólnych i szczegółowych zasad sporządzania rachunku przepływów pieniężnych i są przydatne zwłaszcza w procesie tworzenia sprawozdania[43]. Część opracowań omawia różne aspekty polskich regulacji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w kontekście norm międzynarodowych[44]. W pozycjach literaturowych o charakterze metodologicznym uwaga ich autorów koncentruje się na ocenie przydatności oraz możliwościach praktycznego wykorzystania metod – bezpośredniej i pośredniej – w prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych, a także na konsekwencjach wyboru metody[45].

Niektóre opracowania traktują o problemach szczegółowych, pojawiających się w toku sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, np. o sposobie ujmowania podatku od towarów i usług, kwestiach związanych z utratą wartości aktywów czy o specyfice tego sprawozdania w działalności rolniczej[46]. Wiele publikacji ma charakter praktyczno-techniczny i omawia problemy ważne dla

---

[43] E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych*, ODDK, Gdańsk 2005; W. Gos, *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle Krajowego Standardu Rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004; T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Cash Flow w przedsiębiorstwie. Ustalanie i analiza*, FRRwP, Warszawa 1995; E. Śnieżek, *Przepływy pieniężne ex post i ex ante*, FRRwP, Warszawa 1999; J. Turyna, *MSR 7. Rachunek przepływów pieniężnych*, Difin, Warszawa 2007.

[44] E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle międzynarodowych regulacji rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 23, s. 133–144; E. Śnieżek, *Cash flow a nowelizacja ustawy o rachunkowości – kierunki zmian, konsekwencje wyboru*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 2000, t. 56, s. 236–243; E. Śnieżek, *Krajowy Standard Rachunkowości „Rachunek przepływów pieniężnych"*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 18 (74), s. 158–170; E. Śnieżek, *Regulacje a praktyka cash flow*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 43, s. 86–101; E. Jezierska, *Nowelizacja ustawy o rachunkowości – rachunek przepływów pieniężnych*, „Problemy Rachunkowości" 2001, nr 2, s. 9–12.

[45] Zob. np.: E. Śnieżek, *Zastosowanie metody bezpośredniej i pośredniej w rachunku przepływów pieniężnych. Analiza porównawcza*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1992, t. 20, s. 37–49; E. Śnieżek, *Przewodnik po Cash Flow. Część I. Metodologia i techniki sporządzania sprawozdania według znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 2002; W. Gos, *Sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych w świetle polskiego standardu rachunkowości*, „Rachunkowość Finansowa i Audyt" 2003, nr 20, s. 35–49.

[46] Zob. między innymi: Z. Sawicka-Kluźniak, *Rachunek przepływu środków pieniężnych w gospodarstwie rolnym*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 44, s. 54–61, D. Belok, *Dylematy poprawnego ujęcia podatku od towarów i usług w rachunku przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 9 (65), s. 5–27; M. Jurczyga, *Utrata wartości aktywów w rachunku przepływów pieniężnych*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2006, nr 2, s. 10–13; D. Wędzki, P. Bielawski, *Problematyka ustalania przepływów pieniężnych z aktywów finansowych w rachunkowości polskiej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 9 (65), s. 113–131.

praktyki rachunkowości, takie jak np. organizacja ksiąg rachunkowych na potrzeby ustalania przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią[47] lub stosowanie określonych technicznych zestawień roboczych (pomocniczych), ułatwiających sporządzenie rachunku przepływów pieniężnych[48]. Ważnym nurtem w piśmiennictwie dotyczącym przepływów są opracowania dotyczące metod i kierunków analizy[49] i interpretacji informacji o nich[50], a także traktujące o zarządzaniu środkami pieniężnymi, modelach optymalizacji gotówki w przedsiębiorstwie czy problematyce kontroli *Cash Management*[51]. Nie należy również zapominać o publikacjach częściowo tylko poświęconych zagadnieniom przepływów pieniężnych[52].

---

[47] Por. np. W. Gos, *Sporządzenie sprawozdania z przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią*, „Rachunkowość" 2000, nr 9, s. 531–534.

[48] Zob. np.: T. Waślicki, *Wyodrębnianie danych w ewidencji księgowej na potrzeby sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych*, „Serwis Finansowo-Księgowy" 1997, nr 10, s. III–XXIII; M. Rzepnikowska, E. Śnieżek, *Przepływy środków pieniężnych. Poradnik w zakresie metodologii i techniki sporządzania sprawozdań*, FRRwP, Warszawa 1995.

[49] T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Cash Flow w przedsiębiorstwie*…; W. Sasin, *Analiza płynności finansowej (cash flow) firmy*, Interfart, Łódź 1997; J. Ostaszewski, R. Pajewska, *Analiza Cash-Flow Statement. Badanie przepływu strumieni finansowych w jednostkach gospodarczych*, Interfart, Łódź 1995; P. Łagodzki, *Ocena sytuacji finansowej firmy za pomocą wskaźników opartych na mierniku Cash Flow*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 48, s. 40–54.

[50] Zob. między innymi: E. Śnieżek, *Jak czytać Cash Flow*, FRRwP, Warszawa 1997; E. Eljasiak, W. Parteka, *Przepływy gotówkowe: ustalanie, analiza, planowanie, zarządzanie*, ODDK, Gdańsk, b.d.w.; P. Rybicki, *Jak interpretować rachunek przepływów pieniężnych*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 8, s. I–XIV.

[51] T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Analiza przepływów środków pieniężnych – pomocą w zarządzaniu finansami przedsiębiorstwa*, „Rachunkowość" 1996, nr 6, s. 271–280; R. Machała, *Zarządzanie gotówką*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 8, s. 17–22; G. Wnuk, *Analiza możliwości praktycznego zastosowania niektórych modeli zarządzania gotówką*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 41, s. 87–103; A. Herdan, *Wybrane narzędzia wspomagające proces zarządzania środkami pieniężnymi w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 50, s. 30–43; K. Jaros, *Model Millera – Orra w zarządzaniu gotówką*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 12, s. 27–31; D. Kuźdowicz, P. Kuźdowicz, *Użyteczność modeli zarządzania gotówką w praktyce*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 5, s. 25–29; T. Kiziukiewicz, *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych w zarządzaniu firmą wg ustawy o rachunkowości i wytycznych Ministra Finansów*, Ekspert, Wrocław 1995; D.H. Bangs Jr., *Cash Flow. Kontrola przepływu środków pieniężnych*, Placet, Warszawa 1999.

[52] Zob. np.: J. Gajdka, E. Walińska, *Zarządzanie finansowe. Teoria i praktyka*, t. I, FRRwP, Warszawa 2000, s. 157–165; E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych*, s. 69–82; E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych jako źródło informacji o zmianie sytuacji finansowej jednostki*, [w:] *Meritum. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2005, s. 1431–1478; E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych*, [w:] B. Lisiecka-Zając, E. Walińska, J. Hryniuk (red.), *Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 2002, s. 537–571; E. Śnieżek, *Rachunek przepływów pieniężnych w ujęciu krajowym*..., s. 271–315; J. Trzemżalski, *Rachunek przepływów pieniężnych*, [w:] J. Gierusz (red.), *Ustawa o rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Analiza porównawcza*, ODDK, Gdańsk 2002, s. 99–108.

Reasumując, sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych na stałe weszło do praktyki polskiej sprawozdawczości finansowej. „W krótkim czasie zyskało ono równorzędne miejsce z mającymi kilkusetletnie tradycje bilansem i nieco od niego młodszym rachunkiem zysków i strat (wyników)”[53].

Rozważania zawarte w niniejszym podrozdziale miały na celu przedstawienie ewolucji sprawozdawczości przepływów pieniężnych w Polsce oraz polskiego piśmiennictwa w tym zakresie. Na tak zarysowanym tle zaprezentowano w następnych podrozdziałach rozprawy wyniki badań nad specyfiką implementacji rachunku przepływów pieniężnych do polskiej praktyki gospodarczej, które autorka prowadziła począwszy od 1995 roku. Struktura logiczna badań wskazuje na ewolucję zainteresowań autorki oraz na szeroki kontekst merytoryczny badań. Przedstawiono je w następującym porządku chronologicznym:

1) w podrozdziale 2. zaprezentowano badania struktury i charakteru strumieni przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej polskich spółek giełdowych w latach 1995-2001;

2) w podrozdziale 3. omówiono wyniki przeprowadzonych w latach 2003 i 2005 badań ankietowych, dotyczących stopnia trudności rachunku przepływów pieniężnych, problemów występujących w toku jego sporządzania oraz stopnia zrozumienia tego sprawozdania w Polsce;

3) w podrozdziale 4. zaprezentowano wyniki przeprowadzonego w 2006 roku badania spółek publicznych, które zostały zobligowane do wdrożenia Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej i sporządzenia według ich zasad sprawozdań finansowych za 2005 rok; celem badania było określenie sposobów i specyficznych rozwiązań zastosowanych w obszarze sprawozdawczości przepływów pieniężnych oraz identyfikacja problemów szczegółowych w tym zakresie.

Wnioski z przeprowadzonych badań oraz zidentyfikowanych problemów, w połączeniu z przemyśleniami i wnioskami z analizy porównawczej, przeprowadzonej w rozdziale III niniejszej rozprawy, pozwoliły autorce na sformułowanie w rozdziale V własnych propozycji w zakresie kształtu i zakresu nowoczesnego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych, także w kontekście współczesnych trendów rozwoju sprawozdawczości finansowej i biznesowej.

[53] Z. Fedak, *Sprawozdanie z przepływu*…, s. 397.

2. Wstępne diagnozowanie dokonań przedsiębiorstw na podstawie segmentowych strumieni przepływów pieniężnych

2.1. Wariantowość wstępnej oceny dokonań przedsiębiorstw na podstawie segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto

Rachunek zysków i strat jest czytany i interpretowany na wiele sposobów, z analizą wskaźnikową rentowności włącznie. Często zapomina się jednak, że mimo niezaprzeczalnej przydatności informacyjnej memoriałowo ujęte dokonania jednostki za dany okres istnieją praktycznie wyłącznie „na papierze".

Na taki stan rzeczy składa się wiele przyczyn, a podstawową jest oddziaływanie na wynik finansowy wielu pozycji niepieniężnych, w tym w większości wynikających z szacunków. Przykładowo są to odpisy aktualizujące aktywa, rezerwy, naliczone memoriałowo odsetki i różnice kursowe, przychody z nie zakończonych umów o długoterminowe usługi itp., a także amortyzacja. Im większy jest udział tych wielkości w wyniku finansowym, tym mniejsza istnieje możliwość, aby wynik wykazał rzeczywiste zdolności jednostki do wypracowania środków pieniężnych. Wypracowanie przez jednostkę zysku nie jest bowiem równoznaczne z posiadaniem płynnych środków, które można wykorzystać na spłatę długów, wypłatę dywidendy czy zapłatę rzeczowych lub finansowych inwestycji. Bywa, że cały wykazany w rachunku zysków i strat zysk jest dzielony w formie pieniężnej między właścicieli, gdy tymczasem jest to „podział skóry na niedźwiedziu". Na dzień wypłaty zysk „tkwi" jeszcze w zapasach lub należnościach. Dlatego warto uzupełnić (nie zaś zastąpić) tradycyjną analizę bilansu oraz rachunku zysków i strat o analizę informacji o przepływach pieniężnych, pamiętając przy tym, że:

a) inny jest punkt wyjścia rachunku zysków i strat, inny zaś rachunku przepływów pieniężnych; rachunek zysków i strat informuje, jakie były przychody i koszty jednostki – zarówno opłacone, jak i nie opłacone – i jaki wynik ma ich saldo; natomiast rachunek przepływów zawiera dane pozwalające wyjaśnić, z jakich tytułów na przestrzeni roku wzrósł bądź zmalał stan płynnych środków;

b) rachunek zysków i strat pokazuje łącznie wynik całej działalności – operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, podczas gdy rachunek przepływów pieniężnych wyraźnie dzieli przepływy netto na wynikające z działalności operacyjnej (głównie ze sprzedaży wyrobów, towarów i usług po uwzględnieniu poniesionych na ich wytworzenie lub zakup kosztów), inwestycyjnej i finansowej;

c) rachunek zysków i strat nie ujmuje rozliczeń z właścicielami (wkłady i ich wycofanie, dywidendy), natomiast rachunek przepływów takie informacje zawiera.

Podział przepływów pieniężnych według rodzajów działalności i typów operacji, których są skutkiem, oraz ocena ich charakteru mogą być pomocne przy ocenie sytuacji finansowej jednostki w okresach poprzednich i w okresie bieżącym. Mogą również stanowić podstawę do wyznaczenia trendu kształtowania się przyszłych przepływów pieniężnych. Analiza danych historycznych zawsze zresztą służy do prognozowania; rozpamiętywanie przeszłości, z której nie płyną wnioski na przyszłość, to czas stracony.

Rozpatrując podstawowe relacje zachodzące między wynikiem finansowym jednostki a przepływami pieniężnymi netto z zasadniczej działalności przedsiębiorstw, jaką jest działalność operacyjna, można wyróżnić cztery warianty[54].

Tabela 4.2. Podstawowe relacje między wynikiem finansowym a przepływami pieniężnymi netto z działalności operacyjnej jednostki

	Warianty			
	I	II	III	IV
Wynik finansowy netto	zysk	zysk	strata	strata
Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej	nadwyżka wpływów	nadwyżka wydatków	nadwyżka wpływów	nadwyżka wydatków

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wariant pierwszy (mimo nieznanej wartości zysków i nadwyżki wpływów) jest najlepszy, natomiast wariant czwarty – najgorszy. W wariancie pierwszym jednostka wypracowuje zysk w ujęciu memoriałowym i kasowym (nadwyżka wpływów nad wydatkami), podczas gdy w wariancie czwartym występuje zarówno strata „na papierze", jak i „w kieszeni". W praktyce często rozważa się, czy wariant drugi jest lepszy od trzeciego, czy też odwrotnie. Nie ulega kwestii, że z dwojga złego lepiej mieć stratę „na papierze", ale gotówkę „w kieszeni", i to w dodatku wypracowaną przez działalność podstawową (operacyjną), niż wykazywać „papierowy" zysk, mając jednocześnie niedobory środków pieniężnych już z działalności operacyjnej. Tak więc z reguły w krótkim okresie lepiej są oceniane jednostki, które znajdują się w sytuacji wariantu trzeciego.

Czytając informacje o przepływach pieniężnych, najczęściej w pierwszej kolejności rozpatruje się strumienie przepływów netto z poszczególnych rodzajów działalności. Wyodrębniając trzy jej rodzaje (operacyjną, inwestycyjną, finansową) oraz uwzględniając dwojaki charakter przepływów pieniężnych netto

[54] Zob. szerzej E. Śnieżek, *Jak korzystać z rachunku przepływów pieniężnych*, „Rachunkowość" 2008, nr 1.

(nadwyżka, niedobór), można wyróżnić osiem przypadków sytuacji, w której może znaleźć się podmiot[55].

Tabela 4.3. Przypadki sytuacji jednostki ze względu na rodzaj działalności i charakter przepływów pieniężnych netto

Przepływy pieniężne netto z działalności	Przypadki							
	1	2	3	4	5	6	7	8
operacyjnej	+	+	+	+	–	–	–	–
inwestycyjnej	+	–	+	–	+	–	+	–
finansowej	+	–	–	+	+	+	–	–

Przepływy netto jest to różnica (nadwyżka / niedobór) między wpływami i wydatkami z określonego rodzaju działalności; „+" oznacza nadwyżkę wpływów nad wydatkami (dodatnią wartość przepływów netto z działalności – nadwyżkę); „–" oznacza nadwyżkę wydatków nad wpływami (ujemną wartość przepływów pieniężnych netto – niedobór).

Ź r ó d ł o: E. Śnieżek, *Jak czytać Cash Flow*, FRRwP, Warszawa 1997, s. 101.

W literaturze przedmiotu najczęściej spotyka się następujące, krótkie i nieco uproszczone, charakterystyki poszczególnych sytuacji[56].

Przypadek pierwszy – sytuacja typowa dla jednostki o wysokiej płynności finansowej. Nadwyżka przepływów pieniężnych z każdego rodzaju działalności, powodująca wzrost stanu płynnych środków pieniężnych, świadczy najczęściej o przygotowywaniu się jednostki do podjęcia nowych przedsięwzięć, nawet na dużą skalę (np. nabycia innej jednostki gospodarczej). W praktyce jest to przypadek spotykany stosunkowo rzadko.

[55] Analizę ośmiu przypadków po raz pierwszy w polskiej literaturze przedstawił i opisał D. Olszewski, zob. szerzej: D. Olszewski, *Podstawy analizy finansowej przedsiębiorstwa*, Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu, Warszawa 1993, s. 35–38. O analizie sytuacji jednostki ze względu na rodzaj działalności i charakter przepływów pieniężnych netto pisali też między innymi: E. Śnieżek, *Jak czytać Cash Flow*, s. 101–142; T. Waśniewski, W. Skoczylas, *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie,* FRRwP, Warszawa 2002, s. 144–148; A. Rutkowski, *Analiza rachunku przepływów pieniężnych – część I*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza w Firmie" 1999, nr 3, s. 23–27.

[56] Należy podkreślić, że analiza ośmiu przypadków była przez pewien czas w Polsce wykorzystywana niemal bezkrytycznie. Był to jednak okres, kiedy polska praktyka koncentrowała się przede wszystkim na opanowaniu zasad i technik poprawnego sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych, a dylematy natury: „Jak i czy korzystać z informacji o przepływach pieniężnych?" schodziły zdecydowanie na dalszy plan. Z czasem wypracowanie powszechnej już obecnie znajomości pojemności informacyjnej tego sprawozdania zaowocowało doskonaleniem warsztatu analitycznego. Wtedy też okazało się, że analiza ośmiu przypadków może być wykorzystywana jedynie do wstępnego i raczej bardzo ogólnego rozpoznania sytuacji finansowej podmiotu gospodarczego, stanowiąc swego rodzaju narzędzie „wstępnego diagnozowania" kondycji przedsiębiorstwa. Por. E. Śnieżek, *Jak czytać Cash Flow*, s. 138–142.

W przypadku drugim, jeżeli nadwyżka wypracowana w toku działalności operacyjnej jest wystarczająco duża, aby pokryć niedobór przepływów z pozostałych rodzajów działalności i prowadzić inwestycje oraz regulować zobowiązania wobec pożyczkodawców (spłata kredytów) i właścicieli (dywidenda), to inwestorzy bardzo chętnie ulokują swój kapitał w takim podmiocie. Jeżeli zaś niedobór przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej i finansowej przewyższyłby nadwyżkę przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, byłby to sygnał do poprawienia możliwości generowania środków pieniężnych z działalności operacyjnej lub poszukania dodatkowego źródła finansowania. Sposobem na przetrwanie i poprawę sytuacji finansowej są – zapewne – dokonywane przez jednostkę nowe inwestycje. Przypadek ten występuje najczęściej w jednostkach dojrzałych, o wysoko rentownej działalności, przechodzących chwilowy kryzys płynności.

W trzecim przypadku w zależności od tego, czy nadwyżka przepływów netto z działalności operacyjnej i inwestycyjnej przewyższa niedobór przepływów z działalności finansowej, czy na odwrót, może to świadczyć zarówno o przeprowadzaniu przez jednostkę procesów restrukturyzacyjnych, jak i o tym, że jednostka nie jest w stanie pokryć zobowiązań z bieżących wpływów działalności operacyjnej i inwestycyjnej bez dodatkowego zasilenia z działalności finansowej.

W przypadku czwartym jednostka osiąga nadwyżkę netto przepływów z działalności operacyjnej, ale rozmiary jej inwestycji powodują, że musi korzystać z zewnętrznych źródeł finansowania. Jest to sytuacja charakterystyczna dla jednostek rozwijających się, których sytuacja finansowa jest na tyle korzystna, że otrzymują nowe kredyty i pożyczki lub środki od właścicieli.

Przypadek piąty może oznaczać, że działalność operacyjna napotyka na przejściowe trudności; jednostka próbuje pokryć niedobory przepływów z tej działalności nadwyżkami przepływów netto z działalności inwestycyjnej – sprzedażą rzeczowych bądź finansowych składników majątku trwałego – oraz działalności finansowej, ponieważ jej sytuacja finansowa jest na tyle dobra, a trudności finansowe – tymczasowe, że kredytodawcy decydują się na udzielenie jej kredytów, a inwestorzy – na zaangażowanie dodatkowych środków, co pozwala uzyskać nadwyżkę wpływów z działalności finansowej.

Przypadek szósty – sytuacja typowa dla jednostek młodych, rozwijających się. Perspektywy jednostki mogą być oceniane jako dobre, skoro uzyskała ona środki finansowe z zewnątrz (kredyty lub podwyższenie kapitału), co pozwala jej na finansowanie z nich działalności inwestycyjnej oraz pokrycie niedoboru przepływów netto z działalności operacyjnej.

W przypadku siódmym jednostka ma najczęściej poważne trudności finansowe. Niedobór przepływów netto z działalności operacyjnej oraz spłaty zobowiązań z tytułu kredytów i pożyczek (niedobór w działalności finansowej) jed-

nostka próbuje pokryć ze środków uzyskanych ze sprzedaży składników majątku (inwestycji). Nic nie wskazuje, aby kłopoty finansowe jednostki miały charakter przejściowy.

W przypadku ósmym jednostka, mimo niedoboru przepływów netto z działalności operacyjnej oraz konieczności spłaty długoterminowych pożyczek (niedobór w działalności finansowej), prowadzi działalność inwestycyjną, co świadczy o zgromadzeniu w poprzednich okresach zasobów środków finansowych wystarczających na inwestowanie. Jednak taka sytuacja (trzy strumienie pieniężne netto ujemne) istotnie zwiększa prawdopodobieństwo bankructwa jednostki
w dłuższym okresie.

Uwzględniając dodatkowo stan początkowy środków pieniężnych i wpływ salda ogółu przepływów netto w danym okresie na stan końcowy środków pieniężnych, można osiem omówionych powyżej przypadków rozwinąć do 14 typowych przypadków.

Tabela 4.4. Warianty sytuacji jednostki ze względu na rodzaj działalności i charakter przepływów pieniężnych netto oraz zmianę stanu środków pieniężnych

	Przypadki													
Przepływy pieniężne netto z działalności	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
operacyjnej	+	+	+	+	+	+	+	–	–	–	–	–	–	–
inwestycyjnej	+	–	–	+	+	–	–	+	+	–	–	+	+	–
finansowej	+	–	–	–	–	+	+	+	+	+	+	–	–	–
Zmiana stanu środków pieniężnych	↑	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↑	↓	↓

↑ – zwiększenie stanu środków pieniężnych; ↓ – zmniejszenie stanu środków pieniężnych.

Ź r ó d ł o: E. Śnieżek, *Jak korzystać z rachunku przepływów pieniężnych*, „Rachunkowość" 2008, nr 1, s. 21–34.

Wzięcie pod uwagę stanu początkowego środków pieniężnych i wpływu salda przepływów netto na ich stan końcowy uzasadnia się tym, że przy badaniu sytuacji finansowej przedsiębiorstwa istotne jest także, w jakiej kondycji weszło ono w rok obrachunkowy oraz czy wypracowało w ciągu roku nadwyżkę środków pieniężnych, możliwą do spożytkowania w roku następnym, czy też pochłonęło środki pieniężne wypracowane w okresach poprzednich i z ich niedoborem wchodzi w kolejny okres.

Uzupełniając tabelę 4.4 o wiersz pokazujący wielkość i charakter wyniku finansowego netto danego okresu (zysk z plusem, stratę z minusem), można rozszerzyć analizę o kolejne przypadki, uszczegóławiając ją o charakter relacji memoriałowo-kasowych.

Przedstawiony powyżej zarys sposobów oceny sytuacji finansowej jednostki na podstawie informacji płynących z rachunku przepływów pieniężnych wymaga oczywiście rozwinięcia. Z uwagi na jej cząstkowość, analiza taka nie ujmuje w sposób kompleksowy wszystkich elementów i aspektów funkcjonowania podmiotu w otoczeniu oraz przyczyn i uwarunkowań podejmowanych przez nią decyzji. Nie jest ona w stanie wykazać wszystkich istotnych okoliczności oraz czynników wpływających na kondycję finansową badanej jednostki. Mimo to stanowi ona ważny element oceny sytuacji podmiotu, choć należy jednocześnie pamiętać, że do sporządzenia pełnej analizy potrzebne są także dane z innych podstawowych sprawozdań (bilansu, rachunku zysków i strat) oraz z informacji dodatkowej, a także dane za okresy poprzednie. Przydatna jest też znajomość branży, regionu i strategii przedsiębiorstwa.

Przeprowadzone powyżej rozważania wykazały, że analiza przepływów pieniężnych podmiotu posiada wiele zalet.

1. Uczy ona szybkiego i, na ile to możliwe, wnikliwego spojrzenia na jednostkę z punktu widzenia jej wpływów i wydatków, czyli uczy myślenia w kategoriach płynności i wypłacalności. Zarządzający jednostką, analitycy finansowi czy pracownicy departamentów kredytowych banków często uważają, że posiedli już w wystarczającym stopniu umiejętność oceny wypłacalności i rachunek przepływów pieniężnych nie jest im do tego potrzebny. Niektórzy z nich wręcz szczycą się tym, że problemy związane z płynnością i wypłacalnością rozwiązują intuicyjnie. Jest to niewątpliwie bardzo cenna umiejętność, niezbędna w zarządzaniu, jednak realne dane liczbowe zawarte w rachunku przepływów pieniężnych oraz wiedza o możliwości przekładania informacji z niego płynących na język biznesu nie mogą być pomijane. Doświadczenie i praktyka, zwłaszcza krajów zachodnich, wskazują wyraźnie, że bieżący nadzór nad rzeczywistymi przepływami pieniężnymi w różnym ujęciu i z różnych punktów widzenia, a zwłaszcza odbieranie na bieżąco sygnałów ostrzegawczych oraz porównywanie danych wykonanych z planowanymi, pozwala na lepsze i bardziej bezpieczne zarządzanie podmiotem we współczesnej rzeczywistości gospodarczej.

2. Pozwala na wyodrębnienie tych obszarów, które należy poddać bardziej wnikliwemu i wielowymiarowemu badaniu. W wielu przypadkach niezbędna jest bowiem ocena różnych aspektów działania rozpatrywanej jednostki, co w efekcie może nawet spowodować konieczność zweryfikowania jej strategii.

3. Umożliwia precyzyjne określenie rodzaju, charakteru i zakresu informacji szczegółowych, które są potrzebne, aby właściwie ocenić dokonania jednostki, jej sytuację finansową oraz zasadność podejmowanych decyzji (np. schemat spłat rat kapitałowych i odsetek, charakter inwestycji, okres ich dojrzewania oraz wielkość nakładów, zasady udzielania i otrzymywania opustów, strukturę wiekową rozrachunków, specyfikę umów handlowych itp.).

Należy podkreślić, że informacje o przepływach pieniężnych stają się dla użytkowników przydatne dopiero – i tylko – wtedy, kiedy rozpatruje się je w powiązaniu z informacjami czerpanymi z bilansu, rachunku zysków i strat oraz właściwie zestawionej informacji dodatkowej. Rachunek przepływów pieniężnych nie funkcjonuje samodzielnie i niezależnie, ale w istotny sposób wspomaga i ułatwia czytanie informacji finansowych.

Wyniki badania rocznych sprawozdań z przepływu środków pieniężnych polskich spółek publicznych, które przeprowadzono w latach 1995–2001, przedstawiono w następnym punkcie rozprawy.

2.2. Wyniki badania struktury segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w polskich spółkach publicznych w latach 1995–2001

Celem badania było określenie specyfiki rozkładu strumieni przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej w spółkach publicznych, w latach 1995–2001. Przyporządkowanie spółek do poszczególnych przypadków według kryterium dodatniego lub ujemnego charakteru przepływów netto z poszczególnych rodzajów działalności pozwoliło na zidentyfikowanie prawidłowości i określenie przypadków, które dominowały na polskiej Giełdzie Papierów Wartościowych w badanym okresie.

Analizie poddano dane finansowe o przepływach pieniężnych spółek notowanych na rynku podstawowym i na rynkach równoległych. Badaniem objęto wszystkie spółki publiczne, a więc zarówno te o charakterze produkcyjno-handlowo-usługowym, jak i banki, zakłady ubezpieczeń, spółki leasingowe itp. Informacje finansowe pochodzą z *Almanachu spółek giełdowych* oraz sprawozdań finansowych dostępnych na stronach internetowych badanych podmiotów. Badanie zostało przeprowadzone odrębnie dla każdego roku. Liczba badanych spółek nie różni się znacząco w poszczególnych latach (tab. 4.5).

Tabela 4.5. Liczba spółek giełdowych poddanych badaniu w latach 1995–2001

Rok objęty badaniem	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Liczba badanych spółek	185	207	227	231	236	238	219

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Poniżej przedstawiono rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych[57] strumieni przepływów pieniężnych netto, w podziale na osiem opisanych wcześniej przypadków, odrębnie dla każdego roku objętego analizą.

Tabela 4.6. Rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w 1995 roku

Przypadek	Liczba spółek	Udział procentowy
P1	0	0,00
P2	81	43,78
P3	1	0,54
P4	60	32,43
P5	5	2,70
P6	31	16,76
P7	3	1,62
P8	4	2,16
Suma	185	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Tabela 4.6 przedstawia procentowy udział poszczególnych przypadków w 1995 roku. Ponad 43% badanych spółek odpowiada charakterystyce przypadku drugiego (dodatni strumień przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej oraz ujemne przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej i finansowej). Jak już wspomniano, wariant ten spotyka się najczęściej w podmiotach dojrzałych, o wysokiej rentowności, inwestujących w rozwój potencjału gospodarczego. Kolejna grupa podmiotów, obejmująca nieco ponad 30% ogólnej liczby badanych spółek, mieści się w charakterystyce przypadku czwartego (dodatni strumień przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej i finansowej oraz ujemne przepływy pieniężne netto z działalności inwestycyjnej). Trzecia grupa spółek (16,76%) należy do przypadku szóstego, w którym dodatni strumień przepływów pieniężnych netto generuje działalność finansowa, natomiast pozostałe rodzaje działalności przynoszą ujemne przepływy pieniężne netto. Przypadki uznawane za najmniej korzystne, czyli siódmy i ósmy, łącznie nie przekroczyły 4% badanej populacji.

[57] W niniejszej rozprawie przez segmentowe strumienie przepływów pieniężnych netto rozumie się przepływy pieniężne netto spółki z poszczególnych rodzajów jej działalności: operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej.

Żaden podmiot nie osiągnął natomiast nadwyżki środków pieniężnych z każdego rodzaju działalności. Potwierdza to regułę, że przypadek ten występuje niezwykle rzadko. Warto zauważyć, że znacząca liczba podmiotów osiągnęła w badanym roku zysk (177 przedsiębiorstw), a te spółki, które poniosły straty, odpowiadały charakterystyce przede wszystkim przypadku drugiego i szóstego.

Tabela 4.7. Rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w 1996 roku

Przypadek	Liczba spółek	Udział procentowy
P1	1	0,48
P2	83	40,10
P3	3	1,45
P4	86	41,55
P5	1	0,48
P6	30	14,49
P7	2	0,97
P8	1	0,48
Suma	207	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Rozkład przypadków w roku 1996 przedstawia tabela 4.7. W tym okresie badaniu zostało poddanych 207 spółek. Podobnie jak w poprzednim roku, najwięcej przedsiębiorstw odpowiadało charakterystyce przypadku czwartego oraz przypadku drugiego – udziały procentowe wyniosły odpowiednio 41,55 i 40,10% ogółu badanych podmiotów. Następna grupa (prawie 15-procentowy udział w liczbie badanych podmiotów ogółem) mieściła się w charakterystyce przypadku szóstego. Pozostałe przypadki łącznie nie przekroczyły granicy 5%. Warto zauważyć, że w 1996 roku tylko jeden podmiot – ESPEBEPE Szczecińskie Przedsiębiorstwo Budownictwa Przemysłowego SA – osiągnął dodatnie przepływy z każdego rodzaju działalności. W tym okresie 195 spółek (spośród 207) zakończyło działalność z zyskiem. Podobnie jak w ubiegłym okresie, przedsiębiorstwa ponoszące straty w większości mieściły się w charakterystyce przypadku drugiego oraz szóstego.

Tabela 4.8. Rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w 1997 roku

Przypadek	Liczba spółek	Udział procentowy
P1	3	1,32
P2	65	28,63
P3	8	3,52
P4	91	40,09
P5	1	0,44
P6	45	19,82
P7	10	4,41
P8	4	1,76
Suma	227	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Rok 1997 przyniósł zmianę w rozkładzie spółek w poszczególnych przypadkach (tab. 4.8). Najwięcej przedsiębiorstw przyporządkowano do przypadku czwartego (ponad 40% próby badawczej). Następna grupa spółek (28,63% ogółu badanych podmiotów) odpowiadała charakterystyce przypadku drugiego. Podobnie jak w poprzednich okresach, na trzecim miejscu znalazł się przypadek szósty (19,82%).

Najgorsze warianty sytuacji jednostek – siódmy i ósmy – zwiększyły swój udział w ogólnej liczbie spółek łącznie do 6,17%, przy czym wzrosła przede wszystkim liczba spółek przyporządkowanych do przypadku siódmego. Może on oznaczać realną wizję trudności finansowych, które bez podjęcia zdecydowanych i szybkich działań naprawczych będą pogłębiać się. Spółki, posiadając niedobory przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, niejednokrotnie sprzedają swoje aktywa trwałe, aby spłacać długi.

W 1997 roku wzrósł również odsetek podmiotów osiągających dodatnie przepływy finansowe we wszystkich rodzajach działalności; w takiej sytuacji znalazły się następujące spółki: Computerland SA, GPRD SA – Gdańskie Przedsiębiorstwo Robót Drogowych i Relpol SA. Wszystkie wymienione spółki były jednocześnie rentowne.

W stosunku do poprzedniego roku zwiększyła się liczba przedsiębiorstw ponoszących stratę i, podobnie jak w poprzednich latach, były to w dużej części jednostki gospodarcze należące do przypadku drugiego i szóstego.

Tabela 4.9. Rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w 1998 roku

Przypadek	Liczba spółek	Udział procentowy
P1	1	0,43
P2	53	22,94
P3	11	4,76
P4	89	38,53
P5	10	4,33
P6	53	22,94
P7	7	3,03
P8	7	3,03
Suma	231	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Tabela 4.9 przedstawia rozkład przypadków w roku 1998. Liczba badanych spółek wynosiła wtedy 231. Tym razem największą grupę spółek, z ponad 38-procentowym udziałem w badanej populacji, przyporządkowano do przypadku czwartego. Większość podmiotów zaliczanych do tego wariantu w badanym okresie osiągnęła znaczące dodatnie przepływy operacyjne, umożliwiające podjęcie poważnych działań inwestycyjnych. Spółki odpowiadające charakterystyce przypadku drugiego oraz szóstego osiągnęły łącznie prawie 46-procentowy udział w badanej populacji.

W porównaniu z okresami poprzednimi, wzrosła liczba podmiotów gospodarczych zaliczanych do przypadku piątego, charakteryzującego się niedoborami środków w części operacyjnej (co może sugerować np. dynamiczny rozwój sprzedaży oraz potrzebę sfinansowania przyrostu zapasów i należności przy relatywnie niskim poziomie zysku i amortyzacji).

Jedna spółka (Atlantis SA) zanotowała dodatnie przepływy pieniężne z całej działalności. Wśród przedsiębiorstw, które poniosły straty, ponownie przeważały należące do wariantu drugiego oraz szóstego.

Jak wynika z tab. 4.10 w 1999 roku liczba badanych spółek nieznacznie wzrosła (do 236 podmiotów). W tym okresie podobnie kształtował się udział przedsiębiorstw, zaliczanych do przypadku drugiego oraz przypadku czwartego. Jak zawsze, na trzecim miejscu (z 16-procentowym udziałem w liczbie podmiotów ogółem), znalazł się przypadek szósty. Pozostałe warianty sytuacyjne stanowiły niecałe 17% próby badawczej.

W 1999 roku nie odnotowano ani jednej spółki o dodatnich przepływach pieniężnych netto z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. W badanym okresie znacznie zwiększyła się natomiast liczba przedsiębiorstw, które poniosły straty. Rozkład przypadków dla nierentownych jednostek przedstawiał się następująco: 27% nierentownych podmiotów przyporządkowano do

przypadku drugiego, również 27% – do przypadku czwartego, 19% – do przypadku szóstego, a 27% nierentownych podmiotów – do pozostałych przypadków. Doniesienia prasowe i komentarze giełdowe z tego okresu potwierdziły ten trend.

Tabela 4.10. Rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w 1999 roku

Przypadek	Liczba spółek	Udział procentowy
P1	0	0,00
P2	84	35,59
P3	9	3,81
P4	79	31,36
P5	12	5,08
P6	38	16,10
P7	10	4,24
P8	4	3,81
Suma	236	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wzrastająca powoli liczba spółek przyporządkowanych do przypadku siódmego może być objawem niepokojącym, tym bardziej, że występuje tu dodatkowo niebezpieczeństwo szybkiego przeklasyfikowania podmiotów z przypadków trzeciego i piątego do przypadku siódmego.

Tabela 4.11. Rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w 2000 roku

Przypadek	Liczba spółek	Udział procentowy
P1	3	1,26
P2	66	27,73
P3	19	7,98
P4	69	28,99
P5	11	4,62
P6	47	19,75
P7	15	6,30
P8	8	3,36
Suma	238	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Tabela 4.11 zawiera informacje dotyczące rozkładu badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w roku 2000. W stosunku do poprzedniego okresu zmalał udział przypadku drugiego oraz czwartego – odpowiednio 27,73 i 28,99% – w badanej populacji. 19,75% badanych spółek odpowiadało charakterystyce przypadku szóstego.

W odróżnieniu od poprzednich lat znacznie zwiększyła się liczba przedsiębiorstw przyporządkowanych do przypadku trzeciego. Należy przypomnieć, że ten przypadek jest charakterystyczny dla podmiotów, które uzyskały dodatni poziom przepływów netto operacyjnych oraz inwestycyjnych (spółki najczęściej przeznaczały te środki na spłatę długów, uszczuplając nawet poziom środków posiadanych z początku roku).

W 2000 roku trzy podmioty gospodarcze osiągnęły dodatnie przepływy pieniężne netto we wszystkich rodzajach działalności (Ampli SA, Mostostal Warszawa, Permedia SA). Spośród wszystkich badanych spółek 31,93% poniosło straty. Spółki te przyporządkowano w większości do przypadków drugiego, czwartego i szóstego.

Tabela 4.12. Rozkład badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto w 2001 roku

Przypadek	Liczba spółek	Udział procentowy
P1	0	0,00
P2	79	36,07
P3	27	12,33
P4	44	20,09
P5	15	6,85
P6	28	12,79
P7	21	9,59
P8	5	2,28
Suma	219	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Ostatni badany okres przedstawia tabela 4.12. Ocenie zostało poddanych 219 spółek. Najwięcej przedsiębiorstw (36,07% próby badawczej) przyporządkowano do przypadku drugiego. Kolejną grupę stanowił przypadek czwarty (z 20-procentowym udziałem w badanej populacji spółek). Niecałe 13% ogólnej liczby spółek należało do przypadku szóstego. Podobnie jak w poprzednim roku, zwiększyła się liczba spółek odpowiadających charakterystyce przypadku trzeciego.

W 2001 roku żadna spółka nie osiągnęła nadwyżki środków pieniężnych z każdego rodzaju działalności. Należy również odnotować wzrost udziału pod-

miotów zakwalifikowanych do przypadku siódmego w badanej populacji (9,59%). Jest to konsekwencją obserwowanego od kilku okresów spadku rentowności spółek oraz pogorszenia możliwości generowania przez nie nadwyżki środków pieniężnych z działalności operacyjnej. W 2001 roku aż 46% badanych spółek było nierentownych.

2.3. Obraz dokonań polskich spółek publicznych w latach 1995–2001 na podstawie wstępnej oceny ich przepływów pieniężnych

Zmiany w liczbie badanych spółek należących do określonych przypadków w kolejnych latach przedstawia rysunek 4.1.

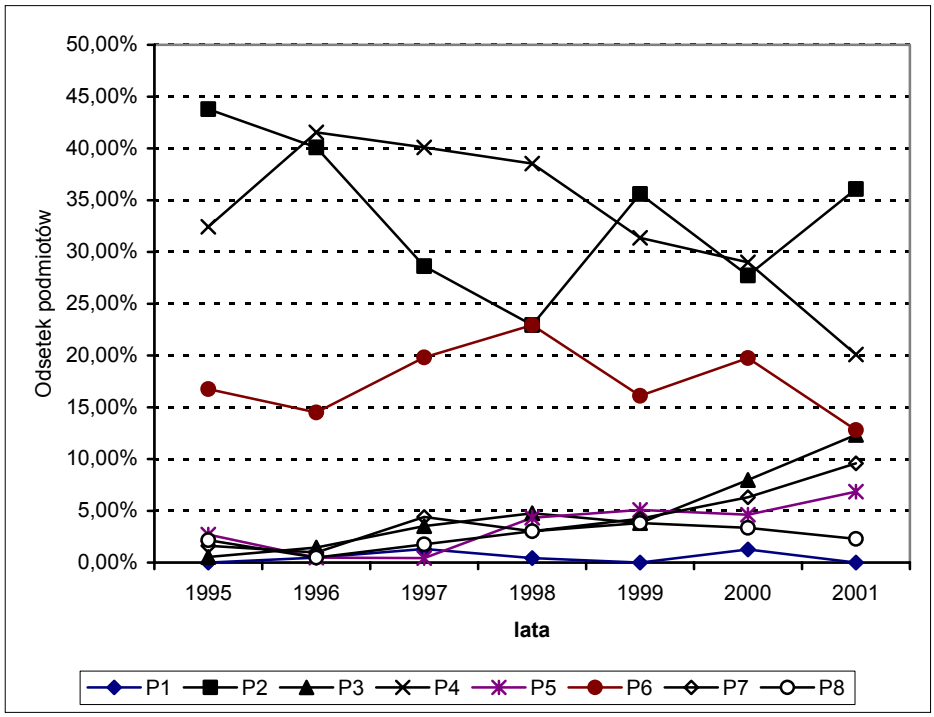

Rys. 4.1. Zmiany w rozkładzie badanych spółek publicznych według charakteru segmentowych strumieni przepływów pieniężnych, w podziale na poszczególne przypadki, w latach 1995–2001
Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Analizując przepływy pieniężne spółek giełdowych w latach 1995–2001, można stwierdzić zarówno liczne podobieństwa, jak i zachodzące zmiany.

W pierwszym badanym roku zdecydowanie przeważały podmioty zaliczane do przypadku drugiego, co oznaczało, że ponad 40% badanej populacji stanowiły przedsiębiorstwa dojrzałe, o wysokiej rentowności sprzedaży. W kolejnym okresie udział tej grupy spółek nieznacznie zmniejszył się.

W 1996 roku najwięcej przedsiębiorstw przyporządkowano do przypadku czwartego. Lata 1997–1998 przynoszą zmiany udziału procentowego spółek charakteryzujących się dodatnimi przepływami operacyjnymi i ujemnymi w pozostałych obszarach. Udział przypadku drugiego w badanej populacji w tym okresie maleje o prawie 18%. Natomiast liczba spółek zakwalifikowanych do wariantu czwartego w tym okresie utrzymuje się na w miarę stałym poziomie. Następne okresy charakteryzują się naprzemian dominacją przypadku czwartego i przypadki drugiego. Taka sytuacja świadczy dobrze o pozycji rynkowej badanych podmiotów, gdyż w obu przypadkach jednostki osiągają dodatnie przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej, a wygenerowane środki pieniężne przeznaczają na inwestycje i rozwój.

Rysunek 4.1 wskazuje na dużą regularność występowania przypadku szóstego. Względny udział spółek przyporządkowanych do tego wariantu w latach 1995–2001 zawierał się w przedziale od 13 do 23% i stanowił zawsze znaczący udział w całej populacji badanych spółek.

Ciągły wzrost udziału w badanej populacji odnotowywały również przedsiębiorstwa odpowiadające charakterystyce przypadku trzeciego. Dodatnie przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej i inwestycyjnej oraz ujemne przepływy finansowe mogły oznaczać zarówno pewną fazę restrukturyzacji spółek, jak i stanowić sygnał ostrzegający przed narastaniem w nich problemów finansowych, niewłaściwym zarządzaniem kapitałem obrotowym czy nadmierną wypłatą dywidend z zysku, którego „jakość" pieniężna wciąż ulegała pogorszeniu. W okresie 1995–2001 udział takich spółek w badanej populacji wzrósł o 12%.

Przypadek piąty dotyczy podmiotów gospodarczych o ujemnym poziomie operacyjnych przepływów pieniężnych netto, pokrywanym częściowo ze sprzedaży aktywów trwałych, częściowo ze środków pochodzących z zewnętrznych źródeł finansowania. Przez pierwsze trzy lata ten wariant praktycznie nie występował, a od 1998 roku pozostawał na poziomie od 5 do 7% populacji badanych spółek.

Przypadki siódmy i ósmy stopniowo zwiększały swój udział w ogólnej liczbie badanych przedsiębiorstw. Żaden z nich nie przekroczył jednak 10%. Najwięcej spółek, którym zagroziły poważne trudności finansowe, odnotowano w roku 2001.

Analiza danych potwierdza, że pierwszy wariant bardzo rzadko występuje w rzeczywistości gospodarczej. W roku 1995, 1999 oraz 2001 nie odnotowano

żadnej spółki osiągającej dodatnie przepływy pieniężne netto z każdego rodzaju działalności. Natomiast w pozostałych latach ich udział w całej populacji wahał się w granicach od 0,5 do 1,5%.

Rysunek 4.2 przedstawia liczbę objętych badaniem spółek, osiągających dodatnie albo ujemne przepływy pieniężne z działalności operacyjnej w latach 1995–2001.

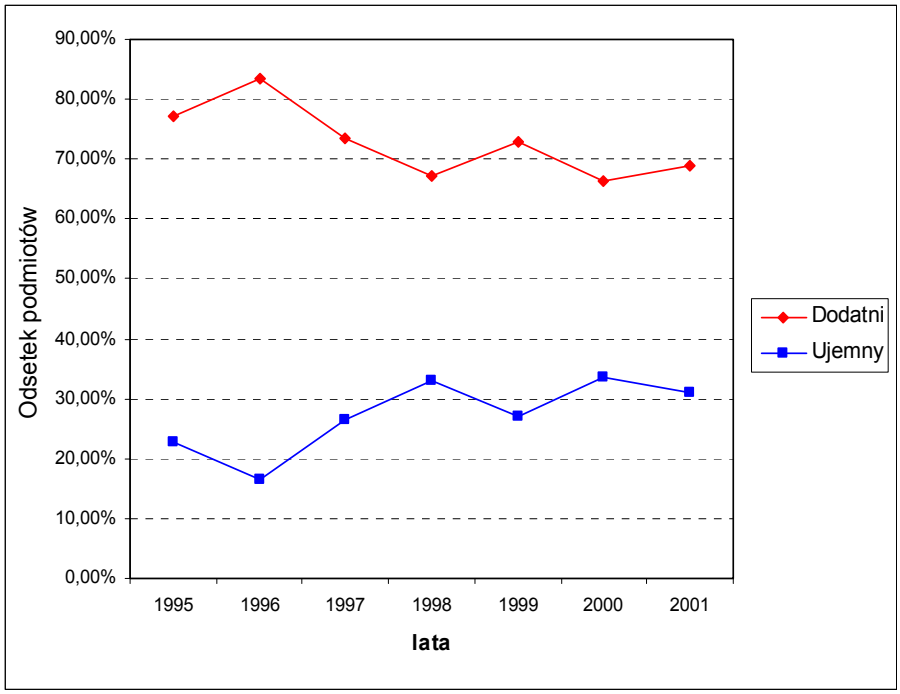

Rys. 4.2. Charakter pieniężnych przepływów operacyjnych netto w latach 1995–2001

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Obserwując charakter przepływów, można stwierdzić, że w każdym badanym roku większość spółek osiągnęła nadwyżkę środków pieniężnych z działalności operacyjnej. Najgorzej prezentuje się rok 1998 oraz 2000; wtedy tylko 67% przedsiębiorstw wygenerowało dodatnie środki pieniężne. Największą liczbę spółek uzyskujących dodatnie przepływy operacyjne odnotowano w roku 1996 (ponad 83% badanej populacji).

Rysunek 4.3 przedstawia poziom wyniku finansowego w poszczególnych latach dla wszystkich podmiotów objętych badaniem.

Jak wynika z rysunku 4.3, w badanym okresie liczba spółek giełdowych osiągających zysk netto stopniowo malała. W roku 1995 ponad 95% przedsię-

biorstw było rentownych. Kolejne lata przynosiły zmniejszenie zyskowności badanych przedsiębiorstw. Najmniejszy odsetek podmiotów rentownych wystąpił w 2001 roku i wynosił niecałe 53%.

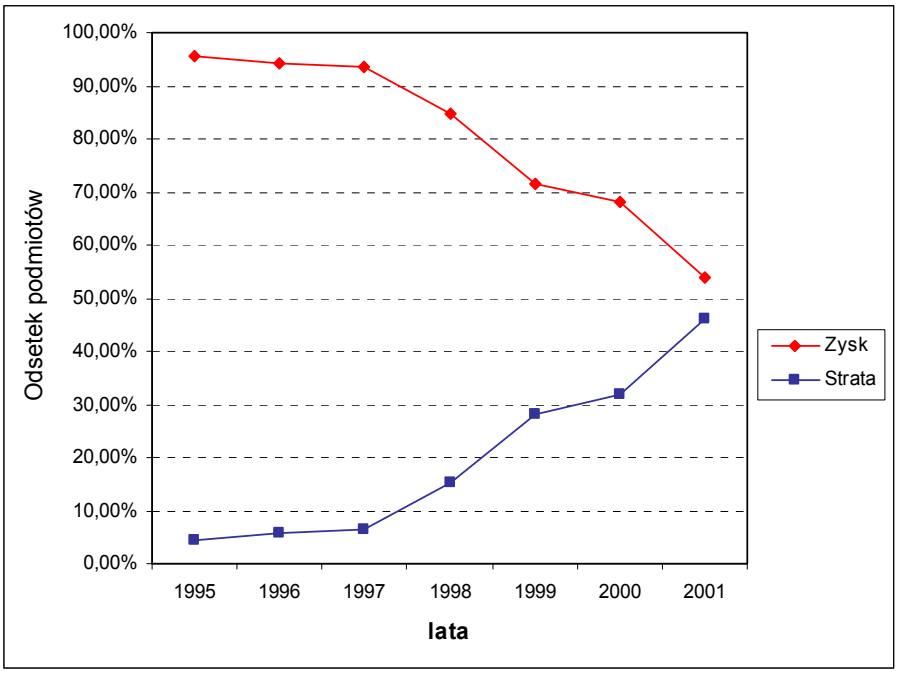

Rys. 4.3. Zmiana wyniku finansowego spółek w okresie 1995–2001

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Porównując rysunki 4.2 i 4.3, można odnaleźć pewną prawidłowość. Od roku 1997, mimo gwałtownego spadku liczby rentownych spółek, liczba podmiotów generujących dodatnie przepływy operacyjne netto praktycznie nie zmieniła się. W celu dokładniejszego zilustrowania tego problemu należy przeanalizować zależności między operacyjnymi przepływami pieniężnymi netto a wynikiem finansowym. Uwzględniając takie relacje, wyróżnia się następujące, omówione już wcześniej, przypadki:

– przypadek pierwszy (P1) – dodatnie przepływy pieniężne netto oraz zysk netto,

– przypadek drugi (P2) – dodatnie przepływy pieniężne netto i strata netto,

– przypadek trzeci (P3) – ujemne przepływy pieniężne netto i zysk netto,

– przypadek czwarty (P4) – ujemne przepływy pieniężne netto oraz strata netto.

Zestawienie związków między wynikiem finansowym netto i przepływami operacyjnymi dla wszystkich badanych przedsiębiorstw w latach 1995–2001 przedstawiono na rysunku 4.4.

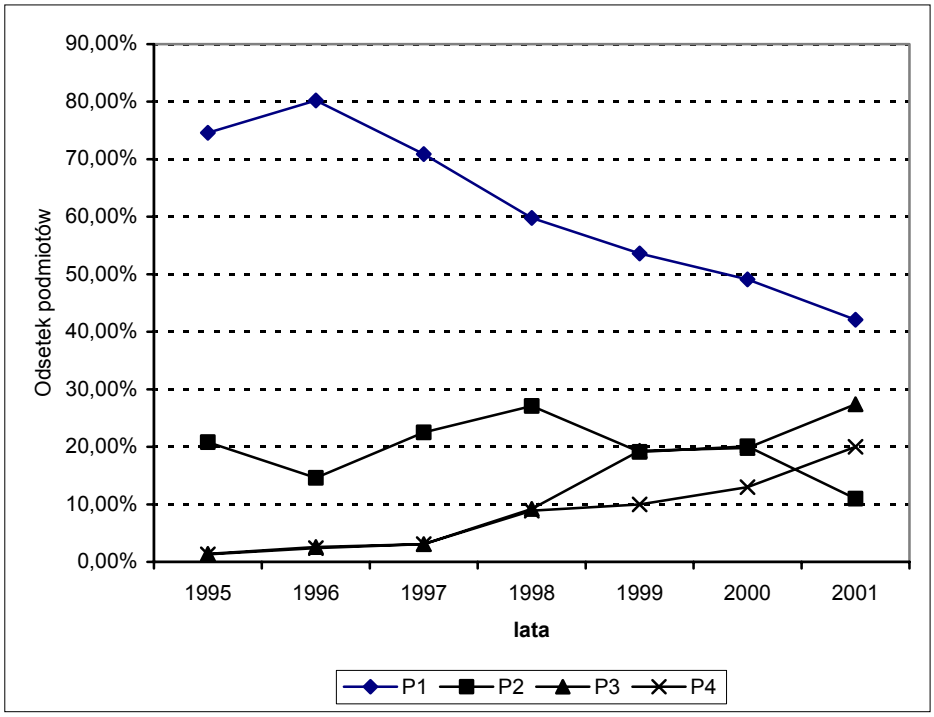

Rys. 4.4. Relacja wynik netto – pieniężne przepływy operacyjne w latach 1995–2001
Ź r ó d ł o: opracowanie własne

W zasadzie dopiero rysunek 4.4 pokazuje, że w miarę upływu lat liczba spółek generujących jednocześnie zysk oraz środki pieniężne z działalności podstawowej znacznie się zmniejszyła. Na początku okresu odnotowuje się w badanej populacji prawie 80% takich podmiotów, a w roku 2001 już tylko 42%. Zachowanie tego samego poziomu liczby przedsiębiorstw uzyskujących dodatnie przepływy operacyjne netto było spowodowane wzrostem liczby spółek zakwalifikowanych do przypadku trzeciego. Jednak mimo wygospodarowania operacyjnej nadwyżki środków pieniężnych, jednostki te memoriałowo ponosiły straty.

Analiza ośmiu przypadków sytuacyjnych (wyróżnianych ze względu na rodzaj działalności i charakter przepływów pieniężnych netto) oraz porównanie operacyjnych przepływów pieniężnych netto z wynikiem finansowym pozwoliły na określenie, przynajmniej w ogólny i uproszczony sposób, sytuacji finansowej

spółek giełdowych w latach 1995–2001. Na podstawie samej tylko oceny najważniejszych elementów rachunku przepływów pieniężnych można potwierdzić, że część przedsiębiorstw miała w badanym okresie poważne trudności finansowe. Z drugiej strony niewielka liczba spółek uzyskiwała dodatnie przepływy pieniężne z każdego rodzaju działalności, czyli charakteryzowała się wysokim poziomem płynności finansowej i agresywnym sposobem inwestowania oraz zarządzania środkami pieniężnymi i elementami kapitału obrotowego.

Porównanie wyników pieniężnych z działalności operacyjnej z osiągniętym wynikiem finansowym netto umożliwia kolejne spostrzeżenia. W badanych latach liczba spółek ponoszących straty zwiększała się, mimo to nie zmieniała się znacząco liczba podmiotów generujących dodatnie przepływy operacyjne. Jednak pod koniec okresu objętego badaniem wzrosła liczba spółek przynoszących jednocześnie straty i ujemne przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej. Należy zauważyć, że wyniki badania potwierdziły trend kształtowania się sytuacji finansowej spółek giełdowych w latach 1995–2001.

Przedstawione badanie tworzy tło dla analiz podjętych w następnych częściach niniejszego rozdziału. Stanowi swoisty kontekst merytoryczny analizy stopnia trudności rachunku przepływów pieniężnych, problemów w toku jego sporządzania oraz, co istotne, stopnia zrozumienia tego sprawozdania w polskiej praktyce gospodarczej.

3. Praktyka sporządzania rachunku przepływów pieniężnych według polskiego standardu tego sprawozdania – badania ankietowe w latach 2003 i 2005

3.1. Specyfikacja celu, zakresu i kryteriów badania ankietowego

Celem badania była identyfikacja przesłanek świadczących o rosnącym zainteresowaniu użytkowników sprawozdań informacjami o przepływach pieniężnych, a jednocześnie wskazanie na trudności i bariery w sporządzaniu rachunku przepływów pieniężnych w polskiej praktyce gospodarczej.

Jako metodę badawczą zastosowano ankietę opracowaną przez pracowników Katedry Rachunkowości Uniwersytetu Łódzkiego: Ewę Śnieżek i Ewę Walińską. Kwestionariusz ankiety wykorzystanej w badaniach zamieszczono w załączniku nr 1 do niniejszej rozprawy. W kwestionariuszu znalazły się pytania odnośnie do:

1) stopnia akceptacji wymagań Ustawy o rachunkowości;

2) zakresu wykorzystania podatków odroczonych w rocznych zamknięciach finansowych;

3) stosowanej metodologii rachunku przepływów pieniężnych, oceny stopnia trudności jego sporządzania oraz przydatności informacyjnej.

Z uwagi na bezpośredni cel pracy i zakres omawianych zagadnień zostaną omówione wyniki badań ankietowych dotyczące ostatniej wymienionej grupy pytań.

Badania przeprowadzono w roku 2003 i 2005. Rok 2003 jest ważny ze względu na fakt, że sprawozdania za rok 2002 sporządzono po raz pierwszy według znowelizowanej Ustawy o rachunkowości. Nowelizacja z 2000 roku wprowadziła wiele istotnych zmian; w odniesieniu do rachunku przepływów pieniężnych do najważniejszych należały: wprowadzenie możliwości wyboru metody prezentacji informacji o operacyjnych przepływach pieniężnych oraz modyfikacja minimalnego zakresu informacji o przepływach pieniężnych, zalecanego do ujawnienia przez Ustawę o rachunkowości (załącznik nr 1 do ustawy). Z kolei rok 2005 wybrano ze względu na znany już wtedy przedsiębiorstwom obowiązek sporządzenia giełdowych, skonsolidowanych sprawozdań finansowych według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, co miało z pewnością istotny wpływ zarówno na stopień przygotowania, jak i poziom uświadomienia konieczności zmian. Prawie półtoraroczny okres przerwy między kolejnymi badaniami powinien znaleźć odzwierciedlenie zarówno w praktyce sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, jak i wyższym poziomie wiedzy ankietowanych na badane tematy.

W 2003 roku badania przeprowadzono wśród słuchaczy Studiów Podyplomowych Rachunkowości i Zarządzania Finansami przy Katedrze Rachunkowości Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego oraz w trakcie szkoleń organizowanych dla księgowych. Respondentom przekazano 500 ankiet, z których zebrano 120. Badania w roku 2005 przeprowadzono przede wszystkim wśród słuchaczy praktycznych szkoleń z zakresu rachunkowości i zarządzania finansami; z przekazanych wówczas 500 ankiet zebrano 158.

Ankieta była skierowana do samodzielnych pracowników działów finansowo-księgowych średnich i dużych przedsiębiorstw, zarówno giełdowych, jak i nie notowanych na giełdzie papierów wartościowych. Zebrane opinie pochodzą od osób, które były odpowiedzialne za prowadzenie ksiąg rachunkowych i sporządzanie sprawozdań finansowych.

Respondentami byli przede wszystkim główni księgowi, kierownicy działów rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, biegli rewidenci, dyrektorzy finansowi lub ekonomiczni o wieloletnim stażu pracy w zawodzie (tab. 4.13). Posiadali oni wyższe wykształcenie (prawie 90% respondentów) oraz staż pracy od 1 roku do 20 lat. Blisko 50% ankietowanych osób zajmowało stanowisko prokurenta lub głównego księgowego, a 20% było pracownikami działów finansowo-księgowych.

Tabela 4.13. Charakterystyka próby badawczej

Charakterystyka próby		2003		2005	
		liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi
Wykształcenie	średnie techniczne	11	9,17	6	3,80
	niepełne wyższe	3	2,50	14	8,86
	wyższe techniczne	11	9,17	27	17,09
	wyższe ekonomiczne	93	77,5	110	69,62
	brak odpowiedzi	2	1,66	1	0,63
	razem	120	100,00	158	100,00
Staż pracy na stanowisku księgowego	1–5 lat	33	27,50	52	32,91
	5–10 lat	27	22,50	47	29,75
	11–20 lat	39	32,50	37	23,42
	21–30 lat	14	11,67	16	10,13
	31–40 lat	4	3,33	4	2,53
	powyżej 41 lat	0	0,00	0	0,00
	brak odpowiedzi	3	2,50	2	1,26
	razem	120	100,00	158	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W punkcie 3.2 niniejszego rozdziału przedstawiono odpowiedzi na następujące pytania zawarte w ankiecie:

1) Jak ocenia Pan(i) stopień trudności sporządzania rachunku przepływów pieniężnych w Pana(i) jednostce?

2) W jakim zakresie dokonał(a) Pan(i) zmian w Zakładowym Planie Kont pod kątem łatwiejszego generowania informacji wykazywanych w rachunku przepływów pieniężnych?

3) Czy w Pana(i) odczuciu rachunek przepływów pieniężnych ma znaczenie głównie dla: księgowych, analityków finansowych, zarządu firmy, użytkowników zewnętrznych (inwestorów, banków)?

4) Czy zmiana podstawy dokonywania korekt w działalności operacyjnej z wyniku finansowego netto na wynik działalności operacyjnej spowoduje wzrost użyteczności sprawozdania?

5) Z którego rodzaju działalności informacje o przepływach pieniężnych są Pana(i) zdaniem najistotniejsze z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej firmy?

6) Jaką metodę sporządzania rachunku przepływów pieniężnych zastosowali Państwo w zamknięciu roku 2002/2004?

7) Czy Pana(i) zdaniem wprowadzenie w Pana(i) firmie metody bezpośredniej (a więc w praktyce sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych dwiema metodami) jest możliwe: w przyszłym roku, za dwa lata, za trzy lata, za pięć lat lub nie ma takiej możliwości?

3.2. Ocena trudności w sporządzaniu oraz użyteczności rachunku przepływów pieniężnych w polskiej praktyce – wyniki badań ankietowych w latach 2003 i 2005

Wyniki badania ankietowego przedstawiono w ujęciu ilościowym; określono także odsetek uzyskanych odpowiedzi i dołączono krótki komentarz do uzyskanych wyników.

Tabela 4.14. Ocena stopnia trudności sporządzania rachunku przepływów pieniężnych

Pytanie: Jak ocenia Pan(i) stopień trudności sporządzania rachunku przepływów pieniężnych w Pana(i) jednostce?				
Ocena	2003		2005	
	liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi
0 – najniższy stopień trudności	3	2,50	5	3,16
1	8	6,67	7	4,43
2	10	8,33	16	10,13
3	35	29,17	36	22,78
4	30	25,00	55	34,82
5	21	17,50	29	18,35
6 – najwyższy stopień trudności	13	10,83	10	6,33
Brak odpowiedzi	0	0,00	0	0,00
Razem	120	100,00	158	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 4.14, zarówno w roku 2003, jak i w 2005 największa liczba ankietowanych określiła stopień trudności przygotowania rachunku przepływów pieniężnych jako średni (54,17% ankietowanych w roku 2003 i 57,6% w roku 2005). Rozkład opinii w obu badanych okresach jest podobny, a występujące różnice nie mają istotnego znaczenia. Świadczy to o utrzymujących się trudnościach w sporządzeniu tego sprawozdania, mimo kilkunastoletniej praktyki.

Warto również odnotować, że odsetek osób uważających sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych za bardzo łatwe nieznacznie się powiększył (2,5% w 2003 roku i 3,16% w 2005 roku), a odsetek ankietowanych oceniających trudność sporządzania takiego sprawozdania najwyżej – nieznacznie zmniejszył się (z 10,83% w roku 2003 do 6,33% w roku 2005) oraz że na powyższe pytanie odpowiedzieli wszyscy ankietowani.

Tabela 4.15. Ocena zakresu zmian dokonanych przez jednostkę gospodarczą w Zakładowym Planie Kont pod kątem łatwiejszego generowania informacji o przepływach pieniężnych

Pytanie: W jakim zakresie dokonał(a) Pan(i) zmian w Zakładowym Planie Kont pod kątem łatwiejszego generowania informacji wykazywanych w rachunku przepływów pieniężnych?				
Ocena	2003		2005	
	liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi
0 – nie dokonano żadnych zmian	32	26,67	57	36,08
1	15	12,50	18	11,39
2	21	17,50	20	12,66
3	15	12,50	28	17,72
4	24	20,00	22	13,92
5	7	5,83	8	5,06
6 – dokonano znaczących zmian	5	4,17	3	1,90
Brak odpowiedzi	1	0,83	2	1,27
Razem	120	100,00	158	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wyniki badań zamieszczone w tabeli 4.15 wskazują, że niewielki odsetek ankietowanych dokonał znaczących zmian w Zakładowym Planie Kont (ZPK) w celu ułatwienia sporządzania rachunku przepływów pieniężnych; ponadto zmniejszył się on w roku 2005 w stosunku do roku 2003 (4,17% w roku 2003 i odpowiednio 1,90% w roku 2005). Świadczy to nie tyle o braku potrzeby podejmowania takich działań, ile o ich pracochłonności oraz niejednokrotnie o konieczności poniesienia dodatkowych kosztów związanych z rozbudową analityki kont księgowych oraz zmianami w oprogramowaniu finansowo-księgowym.

Największy odsetek ankietowanych nie poczynił żadnych zmian w ZPK pod kątem rachunku przepływów pieniężnych (26,67% w roku 2003 i 36,08% w roku 2005). Z doświadczeń autorki rozprawy wynika, że większość księgowych sporządza rachunek przepływów pieniężnych ręcznie i poświęca mu najmniej czasu, ponieważ sprawozdanie to sporządza się jako ostatni element raportu rocznego. Problemy pojawiające się w toku przygotowywania rachunku przepływów pieniężnych często nie wynikają z braku wiedzy i doświadczenia sporządzającego, ale z trudności w uzyskaniu odpowiednich danych z systemu finansowo-księgowego przedsiębiorstwa. Należy podkreślić, że powszechnie zgłaszanym problemem jest – w momencie braku zgodności rachunku przepływów pieniężnych – zidentyfikowanie obszaru, w którym popełniono błąd.

Tabela 4.16. Znaczenie informacji o przepływach pieniężnych dla poszczególnych grup użytkowników

Pytanie: Czy w Pana(i) odczuciu rachunek przepływów pieniężnych ma znaczenie głównie dla:				
Odpowiedzi (możliwa więcej niż jedna odpowiedź)	2003		2005	
	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi
księgowych	31	17,51	28	14,07
analityków finansowych	49	27,68	60	30,15
zarządu firmy	43	24,29	36	18,09
użytkowników zewnętrznych (inwestorów, banków)	54	30,52	74	37,19
Brak odpowiedzi	0	0,00	1	0,5
Razem	177	100,00	199	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W opinii większości respondentów informacje o przepływach pieniężnych są najbardziej potrzebne użytkownikom zewnętrznym (30,52% ankietowanych w roku 2003 i 37,19% w roku 2005) oraz analitykom finansowym (27,68% w roku 2003 i 30,15% w roku 2005). Stwierdzono również przydatność tych informacji dla zarządu przedsiębiorstwa (24,29% odpowiedzi w roku 2003 i 18,09% w roku 2005). Co ciekawe, niewiele mniejszy odsetek respondentów stwierdził przydatność informacji o przepływach pieniężnych dla księgowych. Należy także zwrócić uwagę, że niektórzy ankietowani wskazywali więcej niż jedną odpowiedź (w 2003 roku uzyskano o 57 odpowiedzi więcej niż wynosiła liczba ankietowanych, a w 2005 roku o 41 odpowiedzi więcej), co świadczy o wzroście poziomu świadomości przydatności informacji o przepływach pieniężnych dla różnych grup użytkowników.

Z odpowiedzi (tab. 4.17) na pytanie o zmianę podstawy dokonywania korekt w działalności operacyjnej wynika, że według respondentów taka zmiana w stopniu przeciętnym wpłynie na wzrost użyteczności rachunku przepływów pieniężnych (53,34% ankietowanych w roku 2003 i 29,74% w roku 2005). W 2005 roku znacznie większa liczba respondentów stwierdziła małą użyteczność zmiany podstawy dokonywania korekt w działalności operacyjnej (20,25% badanych). Należy również podkreślić, że przy tym pytaniu odnotowano największą liczbę brakujących odpowiedzi (7,5% w roku 2003 i 3,16% w roku 2005). W tym przypadku otrzymane wyniki ankiety mogą świadczyć o małym zrozumieniu problemu oraz o niechęci respondentów do wprowadzania zmian w sprawozdaniu, ze sporządzaniem którego i tak mają trudności.

Tabela 4.17. Ocena wzrostu użyteczności rachunku przepływów pieniężnych uzyskanej poprzez zmianę podstawy dokonywania korekt w działalności operacyjnej z wyniku finansowego netto na wynik z działalności operacyjnej

Pytanie: Czy zmiana podstawy dokonywania korekt w działalności operacyjnej z wyniku finansowego netto na wynik działalności operacyjnej spowoduje wzrost użyteczności sprawozdania?				
Ocena	2003		2005	
	liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi	odsetek uzyskanych odpowiedzi
0 – zdecydowanie nie spowoduje	9	7,5	6	3,80
1	8	6,67	32	20,25
2	13	10,83	59	37,34
3	35	29,17	32	20,25
4	29	24,17	15	9,49
5	11	9,16	7	4,43
6 – znacząco podniesie	6	5,00	2	1,27
Brak odpowiedzi	9	7,5	5	3,16
Razem	120	100,00	158	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Tabela 4.18. Istotność informacji o przepływach pieniężnych z poszczególnych rodzajów działalności z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej jednostki gospodarczej

Pytanie: Z którego rodzaju działalności informacje o przepływach pieniężnych są Pana(i) zdaniem najistotniejsze z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej firmy?				
Odpowiedzi (możliwa więcej niż jedna odpowiedź)	2003		2005	
	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi
Przepływy pieniężne z działalności operacyjnej	94	72,30	132	68,04
Przepływy pieniężne z działalności inwestycyjnej	18	13,85	48	24,74
Przepływy pieniężne z działalności finansowej	18	13,85	14	7,22
Brak odpowiedzi	0	0,00	0	0,00
Razem	130	100,00	194	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Warto podkreślić, że w 2003 roku niektórzy ankietowani (10 osób) zaznaczyli jednocześnie dwie odpowiedzi, wskazując, że z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa istotne są informacje o operacyjnych i inwestycyjnych przepływach pieniężnych. W 2005 roku takich podwójnych wskazań było już 36. Żadna z ankietowanych osób nie wskazała jednocześnie trzech rodzajów działalności jako istotnych w ocenie *standingu* finansowego jednostki gospodarczej. Z badań wynika, że jedynie 13,85% respondentów w 2003 i 7,22% w 2005 roku uznała informacje o finansowych przepływach pieniężnych za istotne. Wynika to najprawdopodobniej z faktu, że informacje te są łatwiej dostępne w bilansie i rachunku zysków i strat oraz w objaśnieniach dodatkowych. Odpowiednio skonfigurowane dane o przyczynach różnic między memoriałowym wynikiem finansowym a operacyjnymi przepływami pieniężnymi, jak również informacje o strukturze inwestycyjnych wpływów i wydatków są doceniane tym bardziej, im użytkownik sprawozdania jest lepiej uświadomiony i dysponuje większym doświadczeniem.

Tabela 4.19. Zastosowanie metod: bezpośredniej i pośredniej prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych w zamknięciu roku 2002/2004*

Pytanie: Jaką metodę sporządzania rachunku przepływów pieniężnych zastosowali Państwo w zamknięciu roku 2002/2004?				
Odpowiedzi	2003		2005	
	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi
Metoda bezpośrednia	9	7,50	8	5,06
Metoda pośrednia	111	92,50	150	94,94
Brak odpowiedzi	0	0,00	0	0,00
Razem	120	100,00	158	100,00

* W roku 2005 respondenci byli pytani wyłącznie o zamknięcia rachunkowe roku 2004.
Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 4.19, prawie wszystkie przedsiębiorstwa sporządzały rachunek przepływów pieniężnych metodą pośrednią (92,5% w sprawozdaniu finansowym za rok 2002 i 94,94% w sprawozdaniu za rok 2004). Powodów takiego stanu rzeczy jest wiele.

1. Ustawa o rachunkowości, wprowadzając w 1994 roku obowiązek sprawozdawczy ujawniania informacji o przepływach pieniężnych, nakazywała jednostkom, z wyłączeniem banków i ubezpieczycieli, aż do roku 2002 sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych wyłącznie metodą pośrednią. Jest to za-

tem częściowo kwestia przyzwyczajenia i niechęci do stosowania nowych rozwiązań.

2. Ustawa o rachunkowości oraz Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 i Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 wymagają, w przypadku zastosowania metody bezpośredniej, dodatkowego wykazania, w informacjach objaśniających do rachunku przepływów pieniężnych, zgodności wyniku finansowego i operacyjnych przepływów pieniężnych netto, co w praktyce oznacza konieczność sporządzenia sprawozdania dwiema metodami. Nic dziwnego, że sporządzający sprawozdanie bronią się przed dodatkową pracą.

3. Niestety, nie wykształciła się jeszcze w Polsce tradycja czytania i analizowania historycznych informacji o przepływach pieniężnych, do czego przyznaje się, choć niechętnie, wielu menedżerów.

Tabela 4.20. Możliwość wprowadzenia metody bezpośredniej w praktyce przedsiębiorstw

Pytanie: Czy Pana(i) zdaniem wprowadzenie w Pana(i) firmie metody bezpośredniej (a więc w praktyce sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych dwiema metodami) jest możliwe:				
Odpowiedzi	2003		2005	
	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi	liczba uzyskanych odpowiedzi twierdzących	odsetek uzyskanych odpowiedzi
w przyszłym roku	19	15,82	2	1,27
za 2 lata	23	19,17	18	11,38
za 3 lata	14	11,67	40	25,32
za 5 lat	18	15,00	58	36,71
nie ma takiej możliwości	41	34,17	40	25,32
Brak odpowiedzi	5	4,17	0	0,00
Razem	120	100,00	158	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wyniki badania jednoznacznie wskazują, że respondenci nie byli skłonni do wprowadzania metody bezpośredniej do sprawozdawczości przepływów pieniężnych w swoich przedsiębiorstwach. 34,17% ankietowanych w 2003 roku i 25,32% w roku 2005 uważało zastosowanie metody bezpośredniej za niemożliwe. Takie opinie wydają się spowodowane:

1) dużymi (mimo wieloletnich doświadczeń) trudnościami w sporządzaniu rachunku przepływów pieniężnych;

2) niedostatecznym przygotowaniem analityki kont księgowych w zakresie generowania danych do rachunku przepływów bezpośrednio z ewidencji księ-

gowej, nawet w przypadku stosowania metody pośredniej (nie wspominając już o metodzie bezpośredniej);

3) niechęcią sporządzających sprawozdania do przygotowywania rachunku przepływów pieniężnych dwiema metodami (zob. argumenty wymienione przy okazji poprzedniego pytania);

4) rzadką, niestety, praktyką sprawnego czytania i analizowania rachunku przepływów pieniężnych przez zarządy polskich przedsiębiorstw (zob. argumenty wymienione przy pytaniu poprzednim).

Podsumowując, mimo ograniczonego zakresu badania jego wyniki potwierdzają z jednej strony opinie o utrzymywaniu się trudności w sporządzaniu rachunku przepływów pieniężnych w polskich warunkach oraz niewystarczającym przygotowaniu przedsiębiorstw, przede wszystkim narzędziowym (w zakresie analityki kont księgowych i dostosowania systemów finansowo-księgowych), do generowania historycznych informacji o przepływach pieniężnych, a z drugiej strony świadczą o wciąż rosnącym znaczeniu takich informacji. Stanowi to impuls do kontynuowania i poszerzania badań na tym polu.

3.3. Propozycje zakresu dokumentowania strumieni przepływów pieniężnych w polskiej sprawozdawczości finansowej

Polityka rachunkowości to baza całego systemu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej jednostki. Udziela ona odpowiedzi na pytanie, w jaki sposób podmiot ustala wynik finansowy netto oraz wycenia majątek, zobowiązania i kapitał własny. Przyjęte w polityce rachunkowości rozwiązania determinują nie tylko kształt sprawozdań finansowych, ale są podstawą zastosowanych w jednostce rozwiązań ewidencyjnych.

Dokumentacja polityki rachunkowości powinna określać podstawowe definicje, parametry wyceny i nadrzędne zasady rachunkowości, a przede wszystkim te rozwiązania, co do których regulacje rachunkowości pozostawiają wybór kierownictwu jednostki lub nie podają jednoznacznej interpretacji. Taka dokumentacja powinna zatem obejmować w szczególności:

1) określenie roku obrotowego i zdefiniowanie okresu sprawozdawczego;

2) określenie poziomu istotności zdarzeń, mającego zastosowanie w przyjętych rozwiązaniach szczegółowych odnośnie do błędów fundamentalnych i zmiany polityki rachunkowości;

3) szczegółowe zasady wyceny aktywów i pasywów, obejmujące okoliczności, w których ma miejsce odstępstwo od wyceny w koszcie historycznym, definicje parametrów wyceny i procedury ich ustalania;

4) szczegółowe zasady ustalania przychodów i kosztów, obejmujące ich klasyfikację i sposób ujęcia w księgach rachunkowych;

5) zasady sporządzania sprawozdania finansowego, obejmujące wybór wariantu rachunku zysków i strat oraz metody sporządzania rachunku przepływów pieniężnych.

Polityka w zakresie sporządzania sprawozdania finansowego może być determinowana ponadto obowiązkami informacyjnymi wynikającymi z określonego statusu jednostki. W związku z tym w zakresie sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych należy przyjmować często rozwiązania pozwalające na prezentację informacji finansowych ze szczegółowością większą niż uznawana za niezbędną. Większy zakres ujawnianych informacji dotyczy przede wszystkim spółek giełdowych i spółek znajdujących się w grupie kapitałowej. Sporządzana w nich dokumentacja sprawozdawczości finansowej podaje:

– szczegółowe zasady sporządzania sprawozdań finansowych;

– wzory poszczególnych składników sprawozdania finansowego wraz z notami objaśniającymi;

– osoby odpowiedzialne, terminy i harmonogram prac związanych ze sporządzaniem sprawozdań finansowych.

Podsumowując, polityka rachunkowości może obejmować bardzo różne zagadnienia, w zależności od specyfiki działalności jednostki, i dlatego wymaga szczególnego udokumentowania. Szeroko rozumiana polityka rachunkowości odpowiada z jednej strony na pytanie, jak liczyć, z drugiej strony – jak prezentować efekty tych obliczeń. W pierwszym przypadku mamy do czynienia z zasadami wyceny bilansowej i ustalania wyniku finansowego, w drugim – z zasadami prezentacji informacji w sprawozdaniu finansowym. W związku z tym dokumentacja systemu rachunkowości, w zakresie szeroko pojętej polityki rachunkowości, zawiera dwie odrębne części, opisujące odpowiednio procedury pomiaru oraz procedury związane z ujawnianiem informacji w sprawozdaniu finansowym.

W Polsce w załączniku do Ustawy o rachunkowości zaleca się, aby w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych, czyli w dziale 3 informacji dodatkowej, ująć w szczególności[58]:

1) objaśnienie struktury środków pieniężnych przyjętych do rachunku przepływów pieniężnych: w przypadku gdy rachunek przepływów pieniężnych jest sporządzony metodą bezpośrednią, dodatkowo należy przedstawić uzgodnienie przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, sporządzone metodą pośrednią;

[58] Zob. załącznik nr 1 do Ustawy z 29 września 1994 roku o rachunkowości (Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 27 marca 2002 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Ustawy o rachunkowości, DzU 2002, nr 76, poz. 694).

2) w przypadku różnic między zmianami stanu niektórych pozycji w bilansie oraz zmianami tych samych pozycji, wykazanymi w rachunku przepływów pieniężnych, należy objaśnić ich przyczyny.

Ustawa o rachunkowości nie obliguje literalnie do podania w polityce rachunkowości przyjętej przez jednostkę metody sporządzania rachunku przepływów pieniężnych, ale jednocześnie stanowi, że należy ujawnić sposób sporządzenia sprawozdania finansowego w zakresie, w jakim ustawa pozostawia jednostce prawo wyboru[59]. Ani ustawa, ani standard nie regulują jednak szczegółowych zasad opracowywania dokumentacji do rachunku przepływów pieniężnych.

Poniżej przedstawiono przykład propozycji struktury i zakresu dokumentacji systemu rachunkowości i sprawozdawczości finansowej dotyczącej przepływów pieniężnych. Taką strukturę można przyjąć nie tylko w polskich warunkach, ale również w rachunku przepływów pieniężnych sporządzonym według któregokolwiek z omawianych w rozdziale II standardów sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

W ramach dokumentacji polityki rachunkowości w odniesieniu do przepływów pieniężnych, w części dotyczącej podstawowych założeń, definicji oraz trybu postępowania w zakresie polityki rachunkowości, należy przywołać definicje środków pieniężnych i ekwiwalentów środków pieniężnych, ponieważ stanowią one podstawę:

a) prawidłowej klasyfikacji środków pieniężnych w bilansie i rachunku przepływów pieniężnych, oraz

b) reklasyfikacji niektórych krótkoterminowych aktywów finansowych do środków pieniężnych w rachunku przepływów pieniężnych.

W części dotyczącej ogólnych zasad sporządzania sprawozdania finansowego jednostka gospodarcza powinna określić, jaką metodę – bezpośrednią czy pośrednią – stosuje, sporządzając rachunek przepływów pieniężnych, oraz ewentualnie zaprezentować jego ogólną strukturę. Natomiast w ramach dokumentacji sprawozdawczości finansowej dotyczącej rachunku przepływów pieniężnych można ująć następujące informacje:

1) w części zasad ogólnych – definicje rodzajów działalności (operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej) oraz wyszczególnienie specyficznych operacji gospodarczych i sposobu ich ujęcia w rachunku przepływów pieniężnych (np. zasady klasyfikacji odsetek do poszczególnych rodzajów działalności, zasady prezentacji kredytów w rachunku bieżącym, sposób ujawniania zaliczek inwestycyjnych), a także specyfikację pozycji wykazywanych w rachunku przepływów pieniężnych na bazie netto (czyli *per saldo*);

2) w notach uzupełniających do sprawozdania finansowego:

a) strukturę środków pieniężnych przyjętych na potrzeby rachunku przepływów pieniężnych według art. 3 ust. 1 pkt 25 Ustawy o rachunkowości (por. tab. 4.21);

---

[59] *Ibidem*.

b) uzgodnienie wartości wyniku finansowego netto i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, czyli innymi słowy, prezentację działalności operacyjnej metodą pośrednią, w przypadku sporządzania przez jednostkę rachunku przepływów pieniężnych według metody bezpośredniej (por. tab. 4.22);

c) objaśnienie odpowiednich pozycji, ujętych w rachunku przepływów pieniężnych, jako zmiany stanu (rezerwy, zapasy, należności, zobowiązania, rozliczenia międzyokresowe), jeżeli występują różnice między zmianą stanu wymienionych pozycji w bilansie i w rachunku przepływów pieniężnych (por. tab. 4.23);

d) objaśnienia do poszczególnych pozycji rachunku przepływów, bez względu na ich charakter (korekta czy przepływ) – por. tab. 4.24;

e) wykaz istotnych zdarzeń niepieniężnych, które wystąpiły w okresie objętym sprawozdaniem, zgodnie z zaleceniami zarówno Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1, jak i Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 (por. tab. 4.25);

f) dodatkowe informacje o przepływach pieniężnych, jeżeli mają one istotny wpływ na różnice między wartościami memoriałowymi i kasowymi lub nie są ujęte w sposób bezpośredni w rachunku przepływów pieniężnych, np. informacja o podatku dochodowym (por. tab. 4.26).

Poniżej zamieszczono przykładowe noty objaśniające do rachunku przepływów pieniężnych, według struktury określonej w punktach a–f. W notach nie ujęto wszystkich tytułów operacji i zdarzeń, ponieważ mają one charakter ilustracyjny – pokazują strukturę, a nie pełny zakres merytoryczny pozycji rachunku przepływów pieniężnych.

Tabela 4.21. Nota nr 1 – Struktura środków pieniężnych przyjętych na potrzeby rachunku przepływów pieniężnych

Lp.		Rok bieżący	Rok poprzedni	Zmiana stanu środków pieniężnych	Środki pieniężne na koniec okresu o ograniczonej możliwości dysponowania
	Środki pieniężne w kasie				
	Środki pieniężne na rachunkach bankowych				
	Inne środki pieniężne, w tym:				
Pozycje reklasyfikowane – aktywa finansowe płatne lub wymagalne w ciągu trzech miesięcy od dnia ich otrzymania, wystawienia, nabycia lub założenia (lokaty)					
	Czeki				
	Weksle obce				
	Lokaty				
	Bony handlowe, skarbowe, NBP itp.				
	Inne (na przykład odsetki)				

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Możliwość wystąpienia niezgodności między sumą strumieni przepływów pieniężnych netto a bilansową zmianą stanu środków pieniężnych (konieczność przeklasyfikowywania niektórych krótkoterminowych aktywów finansowych do środków pieniężnych na potrzeby rachunku przepływów) wymaga objaśnienia w dodatkowych informacjach relacji między dwiema różnymi zmianami stanu środków pieniężnych: bilansową i wykazaną w rachunku przepływów pieniężnych.

Tabela 4.22. Nota nr 2 – Uzgodnienie wartości wyniku finansowego netto i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej*

			Treść pozycji	Rok bieżący	Rok poprzedni
A			Przepływy środków pieniężnych z działalności operacyjnej		
	I		**Zysk (strata) netto**		
	II		**Korekty razem**		
		1	Amortyzacja		
		2	Zyski (straty) z tytułu różnic kursowych		
		3	Odsetki i udziały w zyskach (dywidendy)		
		4	Zysk (strata) z działalności inwestycyjnej		
		5	Zmiana stanu rezerw		
		6	Zmiana stanu zapasów		
		7	Zmiana stanu należności		
		8	Zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych, z wyjątkiem pożyczek i kredytów		
		9	Zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych		
		10	Inne korekty		
	III		**Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej (I+/-II)**		

* W przypadku sporządzania przez jednostkę rachunku przepływów pieniężnych według metody bezpośredniej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie Ustawy z 29 września 1994 roku o rachunkowości, załącznik nr 1 (metoda pośrednia).

Zestawienie wykazujące powiązanie wyniku netto i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, czyli *de facto* rachunek przepływów pieniężnych sporządzony metodą pośrednią, prezentuje się w notach w przypadku, gdy rachunek przepływów pieniężnych jest sporządzany metodą bezpośrednią.

Tabela 4.23. Nota nr 3 – Objaśnienie pozycji ujętych w rachunku przepływów pieniężnych jako zmiany stanu (rezerwy, zapasy, należności, zobowiązania, rozliczenia międzyokresowe)*

Lp.	Treść	Rok bieżący	Rok poprzedni
1	Zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych według bilansu		
	+/– zmiana stanu zobowiązań inwestycyjnych		
	+/– zmiana stanu zobowiązań z tytułu podatku dochodowego odnoszonego bezpośrednio na kapitał (fundusz) własny		
	Zmiana stanu zobowiązań krótkoterminowych w rachunku przepływów pieniężnych		
2	Zmiana stanu zapasów według bilansu		
	+/– zmiana stanu z tytułu wkładu niepieniężnego otrzymanego / przekazanego w postaci składników majątku obrotowego (zapasów)		
	Zmiana stanu zapasów w rachunku przepływów pieniężnych		
3	Zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych przychodów według bilansu		
	– zmiana stanu z tytułu otrzymanej darowizny niepieniężnej pod postacią składnika rzeczowych aktywów trwałych		
	Zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych przychodów w rachunku przepływów pieniężnych		

* W przypadku wystąpienia różnic między zmianą stanu wymienionych pozycji w bilansie i w rachunku przepływów pieniężnych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W dodatkowych informacjach i objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych powinno znaleźć się wyjaśnienie tych pozycji korekt wyniku finansowego w działalności operacyjnej z tytułu zmiany stanu aktywów i pasywów, w przypadku których wystąpiły zdarzenia o charakterze niepieniężnym, a których wyeliminowanie jest konieczne z punktu widzenia zgodności rachunku przepływów pieniężnych. Oprócz przykładów przedstawionych w tabeli 4.23 takiej eliminacji podlegają również np. zmiany stanu rezerw i rozliczeń międzyokresowych czynnych z tytułu odroczonego podatku dochodowego, który został – z pominięciem wyniku finansowego – odniesiony bezpośrednio na kapitał własny, czy zmiana stanu zapasów z tytułu przekwalifikowania ich części do środków trwałych.

Tabela 4.24. Nota nr 4 – Objaśnienia do poszczególnych pozycji rachunku przepływów*

Lp.	Treść	Rok bieżący	Rok poprzedni
	Zysk (strata) z działalności inwestycyjnej, w tym:		
1	Wynik ze sprzedaży składników działalności inwestycyjnej:		
	Zysk (znak *minus*)		
	Strata (znak *plus*)		
2	Strata z likwidacji składników działalności inwestycyjnej		
3	Darowizna niepieniężna przekazana pod postacią składników działalności inwestycyjnej (znak *plus*)		
4	Wykazane niedobory (nadwyżki) inwentaryzacyjne w składnikach działalności inwestycyjnej:		
	Niedobory (znak *plus*)		
	Nadwyżki (znak *minus*)		
5	Odpisane środki trwałe w budowie bez efektu gospodarczego		
	.....		

Lp.	Treść	Rok bieżący	Rok poprzedni
	Wydatki na nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych, w tym:		
1	Nabycie wartości niematerialnych i prawnych:		
	– Nabycie patentu		
	– Nabycie licencji		
	.....		
2	Nabycie rzeczowych aktywów trwałych:		
	– Nabycie maszyn i urządzeń		
	– Nabycie środków transportu		
	– Nabycie składników środków trwałych w budowie		
	.....		

Lp.	Treść	Rok bieżący	Rok poprzedni
	Spłata kredytów i pożyczek, w tym:		
1	Spłata kredytów:		
	– długoterminowych		
	– krótkoterminowych (bez kredytu w rachunku bieżącym)		
	– kredyt w rachunku bieżącym		
	.....		
2	Spłata pożyczek:		
	– długoterminowych		
	– krótkoterminowych		
	.....		

* Bez względu na ich charakter (korekta czy przepływ).

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wykazane w tabeli 4.24 pozycje albo są uszczegółowione (z uwagi na ewentualne znaczące wartości poszczególnych kategorii wpływów lub wydatków), albo dotyczą korekt działalności operacyjnej, odnośnie do których podana w sprawozdaniu kwota zbiorcza nie dostarcza informacji o skali zjawisk objętych korektą (np. duże wartości przekazanych pod postacią maszyn darowizn lub znacząca strata ze sprzedaży finansowych lub niefinansowych aktywów trwałych).

Tabela 4.25. Nota nr 5 – Wykaz istotnych zdarzeń niepieniężnych w okresie objętym sprawozdaniem*

Lp.	Treść	Rok bieżący	Rok poprzedni
	Istotne transakcje niepieniężne, w tym:		
1	Zamiana długu na akcje własne		
2	Wkład niepieniężny wniesiony do spółki X w zamian za objęcie udziałów (akcji)		
3	Podpisane umowy leasingu finansowego		

* Zgodnie z zaleceniami Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 i Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Dane dotyczące przepływów pieniężnych z działalności inwestycyjnej i finansowej prezentuje się zawsze metodą bezpośrednią. Dlatego zdarzenia i operacje zaliczone do działalności inwestycyjnej i finansowej, a nie powodujące wpływu ani wydatku środków pieniężnych lub ich ekwiwalentów, są wyłączone z rachunku przepływów pieniężnych. Ponieważ mogą one jednak okazać się istotne z punktu widzenia oceny przepływów w jednostce, zaleca się ujawnianie informacji o takich zdarzeniach w objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych.

Tabela 4.26. Nota nr 6 – Dodatkowe informacje o przepływach pieniężnych*

Lp.	Treść	Rok bieżący	Rok poprzedni
1	2	3	4
A	Podatek dochodowy wykazany w rachunku zysków i strat		
	+/– zmiana stanu rezerw na podatek dochodowy (bez rezerw odnoszonych na kapitał własny)		
	+/– zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych czynnych z tytułu podatku dochodowego (bez rozliczeń odnoszonych na kapitał własny)		

Tabela 4.26. (cd.)

1	2	3	4
B	Podatek dochodowy według deklaracji podatkowej – obciążający wynik finansowy danego okresu		
	+ podatek dochodowy według deklaracji podatkowej odnoszony bezpośrednio na kapitał własny		
C	Podatek dochodowy według deklaracji		
	+/– zmiana stanu należności z tytułu podatku dochodowego		
	+/– zmiana stanu zobowiązań z tytułu podatku dochodowego		
D	Podatek dochodowy zapłacony		

* W przypadku, jeżeli mają one istotny wpływ na różnice między wartościami memoriałowymi i kasowymi lub nie są ujęte w sposób bezpośredni w rachunku przepływów pieniężnych.

Ź r ó d ł o: E. Śnieżek, E. Walińska. *Odroczony podatek dochodowy jako kategoria pomiaru systemu rachunkowości – aspekt memoriałowy i kasowy*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 8 (64), s. 209–223.

Przedstawienie dodatkowych informacji i objaśnień do rachunku przepływów pieniężnych:

1) ułatwia właściwe odczytanie i interpretację kwot wykazanych w poszczególnych pozycjach sprawozdania, szczególnie w sytuacji gdy wartość pozycji odbiega od wykazanej w innych elementach sprawozdania finansowego;

2) pozwala na „odciążenie" rachunku przepływów pieniężnych i eliminację pozycji mniej istotnych z punktu widzenia podstawowego celu sporządzania tego sprawozdania;

3) rozszerza możliwość porównań, przydatnych w szacowaniu wartości i prawdopodobieństwa wystąpienia przepływów pieniężnych w przyszłości.

Rozważając argumenty za tworzeniem dokumentacji systemu rachunkowości w przedsiębiorstwie i przeciwko temu, należy podkreślić, że w praktyce jednostka dysponuje dużą swobodą decyzyjną, ponieważ w tej kwestii jak dotąd nie sprecyzowano wymagań pod jej adresem. W tej sytuacji w wielu jednostkach wystarczy – poprzez zabiegi mające charakter techniczny – przyporządkować obroty i salda do poszczególnych pozycji sprawozdania finansowego. Nie można ich jednak zastosować do rachunku przepływów pieniężnych, dlatego zasady jego sporządzania oraz objaśnienia do pozycji w nim zawartych powinny stanowić szczególny obszar regulacji wewnętrznych jednostki – dokumentacji systemu rachunkowości. Jej opracowanie jest pracochłonne, ale wydaje się, że korzyści z posiadania uporządkowanych procedur i reguł funkcjonowania rachunku przepływów pieniężnych są wymierne, pozwalają bowiem usprawnić proces decyzyjny i wskazać osoby odpowiedzialne za jego rezultaty.

Omówione wyżej zagadnienia będą pomocne w dalszej części rozprawy w ocenie stopnia staranności prezentacji informacji objaśniającej do rachunku przepływów pieniężnych w polskich spółkach giełdowych.

4. Praktyka sporządzania rachunku przepływów pieniężnych według międzynarodowego standardu tego sprawozdania – badanie danych finansowych polskich spółek publicznych za 2005 rok

4.1. Specyfikacja celu, zakresu i kryteriów badania

Poniżej przedstawiono wyniki badania rocznych skonsolidowanych rachunków przepływów pieniężnych spółek publicznych, które przeprowadzono za rok 2005. Analizie poddano dane finansowe spółek notowanych na rynku podstawowym[60], wyłączając z niej, ze względu na znaczące różnice w specyfice działalności, banki i zakłady ubezpieczeń, a także spółki leasingowe.

Tabela 4.27. Struktura branżowa badanych spółek

Sektor	Skrót nazwy sektora	Spółki ogółem	Spółki sporządzające sprawozdanie skonsolidowane
Budownictwo	bud	28	21
Chemiczny	che	18	10
Drzewno-papierniczy	drz	7	6
Elektromaszynowy	ele	15	11
Handel	han	27	18
Informatyka	inf	25	17
Paliwowy	pal	4	4
Przemysł inne	pin	2	1
Spożywczy	spo	18	11
Telekomunikacja	tel	5	4
Usługi inne	uin	18	15
Lekki	lek	10	6
Materiały budowlane	mbu	12	11
Metalowy	met	15	12
Media	med	9	6
Razem		**213**	**153**

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

[60] Badane podmioty wywierają duży wpływ na gospodarkę polską, w związku z tym wyniki badania można uznać za ważne nie tylko z punktu widzenia mikro-, ale i makroekonomicznego.

Warunkiem przeprowadzenia badania rachunku przepływów pieniężnych był obowiązek sporządzenia sprawozdania finansowego za rok 2005 według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej. Oznacza to, że z badania zostały wyłączone ponadto podmioty sporządzające sprawozdania jednostkowe (nawet, jeżeli zdecydowały się dobrowolnie sporządzić je zgodnie z MSR / MSSF). Ostatecznie stwierdzono, że spośród 213 spółek 153 podmioty powinny sporządzić sprawozdanie skonsolidowane. Po wyeliminowaniu 11 spółek, które w danym roku nie sporządziły sprawozdania skonsolidowanego (np. ze względu na małą istotność) oraz spółek, które ogłosiły upadłość, badaniu poddano 142 podmioty reprezentujące różne sektory (branże) gospodarki (por. tab. 4.27).

Wykaz spółek objętych badaniem zawiera załącznik nr 2 do niniejszej rozprawy. W badaniu wykorzystano następujące materiały źródłowe:

– wyniki finansowe badanych spółek giełdowych, podawane przez „Notoria Serwis",

– dane finansowe zawarte w rocznych raportach za 2005 rok, zamieszczone na stronach internetowych badanych spółek.

Celem badania było określenie sposobów sporządzania, metodologii i jakości informacyjnej rachunków przepływów pieniężnych, przygotowanych przez polskie spółki giełdowe za rok 2005, według wymagań MSR/MSSF, co w przypadku rachunku przepływów pieniężnych sprowadza się przede wszystkim do zbadania jego zgodności z Międzynarodowym Standardem Rachunkowości nr 7.

Poniżej przedstawiono strukturę problemów merytorycznych wyodrębnionych do zbadania.

Tabela 4.28. Struktura badania spółek giełdowych za 2005 rok

Lp.	Treść	Możliwe odpowiedzi
1	2	3
1	Jaką metodą prezentowane są przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej?	B – bezpośrednią P – pośrednią
2	W przypadku przyjęcia metody pośredniej, jaka wielkość wyniku finansowego stanowi punkt wyjścia do korekt?	WN – wynik netto WB – wynik brutto WO – wynik z działalności operacyjnej WG – wynik z działalności gospodarczej
3	Czy w prezentacji przepływów pieniężnych wykorzystano minimalny zakres informacji zalecany przez Ustawę o rachunkowości lub przez regulacje giełdowe?	T – tak N – nie
4	Czy wprowadzono nowe korekty?	T – tak N – nie
5	Czy w strukturze pozycji rachunku przepływów pieniężnych została odzwierciedlona specyfika branży?	T – tak N – nie

Tabela 4.28. (cd.)

1	2	3
6	Czy zastosowana w rachunku przepływów pieniężnych terminologia jest prawidłowa?	T – tak N – nie
7	Czy w działalności operacyjnej wykazano podatek dochodowy zapłacony?	T – tak N – nie
8	Czy w rachunku przepływów pieniężnych wykazano odrębnie środki pieniężne o ograniczonej możliwości dysponowania?	T – tak N – nie
9	Czy wykazano w rachunku przepływów pieniężnych różnice kursowe od środków pieniężnych?	T – tak N – nie
10	Czy zostały sporządzone dodatkowe informacje i objaśnienia do rachunku przepływów pieniężnych?	T – tak N – nie
11	Czy w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych jednostki odsyłają użytkownika do not bilansowych?	T – tak N – nie
12	Układ strumieni przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej (analiza ośmiu przypadków)	Przypadek pierwszy (+ / + / +) Przypadek drugi (+ / – /–) Przypadek trzeci (+ / + / –) Przypadek czwarty (+ / – / +) Przypadek piąty (– / + / +) Przypadek szósty (– / – / +) Przypadek siódmy (– / + / –) Przypadek ósmy (– / – / –) Przypadki nietypowe

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Prezentowane wyniki badania opatrzono krótkim komentarzem, natomiast wynikające z niego wnioski zostały ujęte kompleksowo w punkcie 4.3 niniejszego rozdziału.

4.2. Sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 – wyniki badania raportów finansowych polskich spółek giełdowych za 2005 rok

Zagadnienia będące przedmiotem badania odnoszą się do podstawowych obszarów sprawozdawczych przepływów pieniężnych, a więc pozycji rachunku przepływów pieniężnych oraz dodatkowych informacji i objaśnień do tego sprawozdania. Analizowane obszary dotyczą stosowanej terminologii, metodo-

logii oraz rozkładu strumieni przepływów pieniężnych netto z poszczególnych rodzajów działalności.

Tabela 4.29. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok

Pytanie 1 **Jaką metodą prezentowane są przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
B – metodą bezpośrednią	10*	7,04
P – metodą pośrednią	132	92,96
Razem	142	100,00

* W rzeczywistości jednoznaczne określenie metody przyjętej przez 10 badanych spółek jest problematyczne (zob. komentarz poniżej).

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Celem pytania było sprawdzenie, czy zalecana w zasadzie na całym świecie, w tym również przez Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 (w par. 19), metoda bezpośrednia znalazła zastosowanie w rachunku przepływów pieniężnych polskich spółek publicznych. Jak wynika z tabeli 4.29, tylko 10 spośród 142 badanych spółek (czyli 7% próby badawczej) przyjęło metodę bezpośrednią prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych. Ta oznaczona gwiazdką liczba sprawozdań finansowych, w których rachunek przepływów pieniężnych został sporządzony metodą bezpośrednią, niestety nie oznacza, że spółki ujawniły operacyjne pozycje wpływów i wydatków. W sprawozdaniu wykazano jedynie kwotę przepływów (lub nawet wpływów) pieniężnych netto z działalności operacyjnej, odsyłając czytelnika do noty, w której zawarto uzgodnienie kwoty wyniku netto (lub brutto) i przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, czyli operacyjne przepływy pieniężne netto ujęte według metody pośredniej. W dwóch przypadkach, oprócz wartości wpływów netto z działalności operacyjnej, wykazano również wartość zapłaconego podatku dochodowego, a w jednym przypadku dodatkowo ujęto odsetki zapłacone.

Omawiane jednostki nie określiły we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego przyjętej metody sporządzania rachunku przepływów pieniężnych. Odwołując się do ogólnie przyjętej i opisanej metodologii ujmowania operacyjnych przepływów pieniężnych, jeżeli spółka nie ujawnia w samym rachunku przepływów pieniężnych wyniku finansowego i jego korekt (przedstawia je jedynie w notach), to przyjmuje się, że sporządza ona sprawozdanie metodą bezpośrednią. Standardy dotyczące rachunku przepływów pieniężnych nie określają szczegółowo, jakie wpływy i wydatki operacyjne mają być ujawnione[61]. Międzynarodowy

[61] Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 7 podaje w par. 14 przykłady takich pozycji, a w załączniku do standardu, w przykładzie liczbowym, w przepływach z działalności operacyjnej

Standard Rachunkowości nr 7 stanowi jedynie, że „jednostka gospodarcza wykazuje przepływy pieniężne z działalności operacyjnej, posługując się:

a) metodą bezpośrednią, za pomocą której ujawniane są główne kategorie otrzymanych i zapłaconych środków pieniężnych brutto, lub

b) metodą pośrednią, za pomocą której zysk lub stratę netto koryguje się o skutki transakcji, mających charakter niepieniężny, o czynne i bierne rozliczenia międzyokresowe dotyczące przeszłych lub przyszłych wpływów lub płatności środków pieniężnych dotyczących działalności operacyjnej oraz o pozycje przychodowe i kosztowe związane z przepływami pieniężnymi z działalności inwestycyjnej lub finansowej”[62].

Wykazując informacje o operacyjnych przepływach pieniężnych tak, jak to uczyniły wspomniane wyżej spółki, w odczuciu autorki nie złamano wprawdzie w sposób rażący ogólnych postanowień Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7, ale ograniczono znacząco bezpośredni dostęp do informacji o przepływach operacyjnych, również ujętych metodą pośrednią, a „schowanych” w informacji dodatkowej.

Tabela 4.30. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 2 **W przypadku przyjęcia metody pośredniej, jaka wielkość wyniku finansowego stanowi punkt wyjścia do korekt?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
WN – wynik netto	95	66,91
WB – wynik brutto	43	30,28
WO – wynik z działalności operacyjnej	3	2,11
WG – wynik z działalności gospodarczej	1	0,7
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wyniki badań, przedstawione w tabeli 4.30 prowadzą do wniosku, że niemal wszystkie spółki (ponad 97% badanej próby) przyjęły w metodzie pośredniej wynik finansowy netto lub brutto jako podstawę dokonywania korekt. Wynik brutto jako podstawa korekt pozwala na uniknięcie dodatkowej korekty o podatek dochodowy, co jest konieczne w przypadku wyniku netto. Wymienione zabiegi mają na celu umożliwienie wykazania wartości podatku dochodowego zapłaconego, co stało się powszechną praktyką. Niewiele jednak można przyto-

ujawnia: środki pieniężne otrzymane od odbiorców, środki pieniężne wypłacone dostawcom i pracownikom, odsetki zapłacone oraz zapłacony podatek dochodowy. Warto byłoby także skorzystać z istniejącego minimalnego zakresu ujawnień informacji o przepływach pieniężnych, zawartego w Ustawie o rachunkowości i regulacjach giełdowych.

[62] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2004*, t. I, SKwP, Warszawa 2004, s. 794.

czyć argumentów uzasadniających to konsekwentne dążenie do prezentowania podatku dochodowego w ujęciu kasowym. Informację taką, bez zmniejszenia przydatności informacyjnej rachunku przepływów pieniężnych, można zamieścić w dodatkowych informacjach i objaśnieniach[63].

Ponadto, jak wynika z badań, spółki nie widzą większych korzyści w przyjmowaniu, jako podstawy przeprowadzania korekt, wyniku z działalności operacyjnej czy gospodarczej.

Tabela 4.31. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 3 **Czy w prezentacji przepływów pieniężnych wykorzystano minimalny zakres informacji zalecany przez ustawę o rachunkowości lub przez regulacje giełdowe?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	77	54,23
N – nie	65	45,77
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Ponad połowa badanych spółek przyjęła w prezentacji informacji o przepływach pieniężnych strukturę pozycji zalecaną przez Ustawę o rachunkowości (w załącznik nr 1) lub przez regulacje giełdowe. Podmioty, które przyjęły własną strukturę ujawnień w rachunku przepływów pieniężnych (prawie 46% badanej próby), dokonywały głównie następujących zmian:

A) w działalności operacyjnej:

1) wydzielały jako odrębną pozycję korekt zmiany stanu kapitału obrotowego, w tym zmiany stanu należności, zobowiązań i zapasów (niektóre spółki dodatkowo wykazywały zmiany stanu rezerw i rozliczeń międzyokresowych);

2) wykazywały nowe pozycje szczegółowe korekt, np. koszty opcji menedżerskich, zmianę stanu świadczeń pracowniczych, zysk (stratę) z działalności zaniechanej, zmiany wyceny pochodnych instrumentów finansowych, aktualizację wartości aktywów, koszty (przychody) finansowe netto z wyłączeniem różnic kursowych i wyceny instrumentów pochodnych, utworzenie (odwrócenie) odpisów aktualizujących;

B) w działalności inwestycyjnej:

1) wykazywały nowe pozycje szczegółowe, np. wpływy i wydatki z tytułu rozliczania instrumentów pochodnych, wydatki na badania i rozwój;

[63] Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 przedstawia propozycję noty objaśniającej relacje między wartością podatku dochodowego ujawnionego w rachunku zysków i strat oraz kwotą zapłaconego podatku dochodowego (por. pkt 44 standardu).

2) ujmowały niektóre zdarzenia w wartości netto, np. zmianę stanu innych środków trwałych, bez odpowiedniego komentarza w objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych;

C) w działalności finansowej spółki w zasadzie nie wykazywały nowych pozycji szczegółowych.

Ponadto omawiane spółki:

1) nie ujawniały wartości środków pieniężnych o ograniczonej możliwości dysponowania;

2) nie prezentowały zmian stanu środków pieniężnych z tytułu różnic kursowych.

Tabela 4.32. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 4 Czy wprowadzono nowe korekty?		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	35	24,65
N – nie	107	75,35
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 4.32, 75% badanych spółek nie wprowadziło nowych korekt wyniku finansowego w działalności operacyjnej, ograniczając się jedynie do przedstawienia dotychczas stosowanych korekt w innym porządku (w innej, niż zalecana w ustawie, kolejności) lub pogrupowane w korektach zbiorczych (np. korekty z tytułu zmian w kapitale obrotowym lub inne korekty).

Ponad 24% badanych spółek wykazało w korektach wyniku finansowego nowe tytuły pozycji, nie wnosząc jednak, w odczuciu autorki, nowych i znaczących informacji o specyfice i charakterze tych korekt.

Tabela 4.33. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 5 Czy w strukturze pozycji rachunku przepływów pieniężnych została odzwierciedlona specyfika branży?		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	4	2,82
N – nie	138	97,18
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W zasadzie tylko cztery spółki (między innymi Netia SA), poprzez dokonanie specyficznych korekt wyniku finansowego lub odrębne wykazywanie określonych tytułów wpływów i wydatków, umożliwiły powiązanie charakteru korekt i przepływów pieniężnych ze specyfiką danej branży.

Tabela 4.44. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 6 **Czy zastosowana w rachunku przepływów pieniężnych terminologia jest prawidłowa?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	130	91,55
N – nie	12	8,45
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Niestety, w odniesieniu do kilkunastu spółek objętych badaniem wiele do życzenia pozostawiała stosowana w rachunku przepływów pieniężnych terminologia. Najczęstszym błędem była prezentacja w działalności inwestycyjnej przychodów i wydatków (zamiast: wpływów i wydatków) oraz posługiwanie się terminem zysku netto przed opodatkowaniem (zbyt dosłowne tłumaczenie określenia *Net Profit Before Tax*).

Ponad 90% spółek zastosowało poprawną terminologię, co wynikało w większości przypadków z wykorzystania w prezentacji informacji o przepływach pieniężnych propozycji ustawowych lub giełdowych, bądź tylko nieznacznej ich modyfikacji.

Tabela 4.45. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 7 **Czy w działalności operacyjnej wykazano podatek dochodowy zapłacony?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	78	54,93
N – nie	64	45,07
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 4.45, blisko 55% badanych spółek wykazało w działalności operacyjnej wartość podatku dochodowego zapłaconego. Należy ponownie przypomnieć, że chociaż prezentowanie wartości podatku dochodowego

zapłaconego w ujęciu kasowym stało się powszechną praktyką, to jednak nie ma zbyt wielu argumentów uzasadniających takie ujęcie. Informację o wartości podatku dochodowego zapłaconego można zamieścić w dodatkowych informacjach i objaśnieniach w następującej formie:

1) Podatek dochodowy wykazany w rachunku zysków i strat		XX
+/– zmiana stanu rezerw na podatek dochodowy (bez rezerw odnoszonych na kapitał własny)	XX	
+/– zmiana stanu rozliczeń międzyokresowych czynnych z tytułu podatku dochodowego (bez rozliczeń odnoszonych na kapitał własny)	XX	
2) Podatek dochodowy według deklaracji podatkowej – obciążający wynik finansowy danego okresu		XX
+ podatek dochodowy według deklaracji podatkowej odnoszony bezpośrednio na kapitał własny	XX	
3) Podatek dochodowy według deklaracji		XX
+/– zmiana stanu należności z tytułu podatku dochodowego	XX	
+/– zmiana stanu zobowiązań z tytułu podatku dochodowego	XX	
4) Podatek dochodowy zapłacony		XX

Niektóre badane spółki przyjęły jako podstawę korekt wynik finansowy netto. Następnie wykazały one podatek dochodowy zapłacony jako odrębną pozycję bez jednoczesnego przeprowadzenia korekty tego wyniku o podatek dochodowy w nim uwzględniony (a przynajmniej nie ujawniły takiej korekty w odrębnym tytule).

Tabela 4.46. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 8 **Czy w rachunku przepływów pieniężnych wykazano odrębnie środki pieniężne o ograniczonej możliwości dysponowania?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	67	47,18
N – nie	75	52,82
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 4.46, ponad 52% badanych spółek nie wykazało w rachunku przepływów pieniężnych (ani w samym sprawozdaniu, ani w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do niego) wartości środków pieniężnych, odnośnie do których możliwość dysponowania na koniec okresu objętego sprawozdaniem jest ograniczona (środki Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych, środki innych funduszy celowych, znaczące akredytywy, środki zablokowane pod zabezpieczenie spłaty kredytów itp.). Takie podejście do ujawnień wydaje się tym bardziej dziwne, że w Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7 podkreśla się konieczność ujmowania takich kwot w rachunku przepływów pieniężnych lub w notach do niego, a jest raczej niemożliwe, aby ponad połowa spółek giełdowych takich środków nie posiadała.

Tabela 4.47. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 9 **Czy wykazano w rachunku przepływów pieniężnych różnice kursowe od środków pieniężnych?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	99	69,72
N – nie	43	30,28
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jednym z powodów wystąpienia różnicy między zmianą stanu środków pieniężnych w bilansie i w rachunku przepływów pieniężnych jest wycena na dzień bilansowy środków pieniężnych na rachunkach walutowych (i w kasie). Nawiązując do formatu ustawowego, w pozycji D *Przepływy pieniężne netto razem* ujmuje się wtedy realną zmianę stanu środków pieniężnych (dzięki korekcie wyniku finansowego w pozycji A.II.2 *Zyski / straty z tytułu różnic kursowych*), natomiast wpływ wyceny środków pieniężnych na rachunkach walutowych na dzień bilansowy wykazuje się w objaśnieniu do pozycji E *Bilansowa zmiana stanu środków pieniężnych* rachunku przepływów pieniężnych.

Przedstawione rozwiązanie zostało zalecone w Krajowym Standardzie Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*. Jednak jak wynika z tabeli 4.47, 30,28% badanych spółek takich różnic nie wykazało, posiadając niejednokrotnie na rachunkach walutowych środki pieniężne o znacznej wartości.

Tabela 4.48. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 10 **Czy zostały sporządzone dodatkowe informacje i objaśnienia do rachunku przepływy pieniężnych?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	72	50,7
N – nie	70	49,3
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Na podstawie wyników badania zamieszczonych w tabeli 4.48 można stwierdzić, że blisko połowa badanych spółek giełdowych nie dołączyła do rachunku przepływów pieniężnych informacji objaśniającej. Mimo że szczegółowa struktura dodatkowych informacji i objaśnień nie była przedmiotem niniejszego badania, to jednak autorka przeanalizowała opublikowane noty objaśniające do rachunku przepływów pieniężnych. W jej opinii pozostawiają one wiele do życzenia – często zawierają mniej niż absolutne minimum objaśnień i nie stanowią dla użytkownika sprawozdania żadnej pomocy w analizie i interpretacji informacji o przepływach pieniężnych.

Ponadto należy zwrócić uwagę, że tylko nieliczne spółki wykazały we wprowadzeniu do sprawozdania finansowego przyjętą metodę prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych (bezpośrednią lub pośrednią), co w odczuciu autorki jest poważnym niedopatrzeniem zarówno ze strony sporządzających sprawozdanie, jak i badających je biegłych rewidentów.

Tabela 4.49. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 11 **Czy w dodatkowych informacjach i objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych jednostki odsyłają użytkownika do not bilansowych?**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
T – tak	18	12,68
N – nie	125	87,32
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Ponad 12% badanych spółek w informacji objaśniającej do rachunku przepływów pieniężnych odsyłało czytelników do not bilansowych zamiast do szczegółowych i odpowiadających opisywanym zdarzeniom not do rachunku przepływów. Niekiedy takie postępowanie mogłoby być uzasadnione, np. przy

objaśnieniu struktury zaciągniętych lub spłaconych kredytów. Jednak takie sytuacje nie miały miejsca. Spółki kierowały natomiast użytkowników sprawozdań np. do noty objaśniającej strukturę i ruchy środków trwałych. Na podstawie takiej noty nie można wywnioskować, czy dana spółka zapłaciła w całości za nabyte aktywa trwałe, czy też uzyskała odroczenie terminu płatności.

Rachunek przepływów pieniężnych powinien zostać opatrzony odrębnymi informacjami o strukturze i specyfice dostosowanej do poziomu istotności i charakteru strumieni pieniężnych występujących w danym podmiocie.

Tabela 4.50. Wyniki cząstkowe badania spółek giełdowych za 2005 rok (ciąg dalszy)

Pytanie 12 **Układ strumieni przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej**		
Możliwe odpowiedzi	Liczba spółek	Odsetek badanej próby
Przypadek pierwszy	1	0,7
Przypadek drugi	56	39,44
Przypadek trzeci	16	11,27
Przypadek czwarty	32	22,54
Przypadek piąty	3	2,11
Przypadek szósty	21	14,79
Przypadek siódmy	8	5,63
Przypadek ósmy	3	2,11
Przypadki nietypowe	2	1,41
Razem	142	100,00

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Z tabeli 4.50 wynika, że największy odsetek badanych podmiotów można zaliczyć do przypadków: drugiego (39,44% badanych spółek), czwartego (22,54%) oraz szóstego (14,79% badanych spółek). Zatem potwierdzenie uzyskał trend w przyporządkowaniu spółek do określonych wariantów, ujawniony przez autorkę w badaniu za lata 1995–2001.

W badanej populacji widać również znaczący udział spółek zakwalifikowanych do przypadku trzeciego (11,27%). Pozostałe przypadki objęły łącznie niecałe 12% badanych spółek. Podmioty nierentowne z reguły odpowiadały charakterystyce przypadków drugiego i szóstego.

Na uwagę zasługuje także fakt wystąpienia tzw. przypadku nietypowego. Dwie spółki nie wykazały w rachunku przepływów pieniężnych przepływów z działalności finansowej.

4.3. Ocena trudności w sporządzaniu w polskiej praktyce gospodarczej rachunku przepływów pieniężnych według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7

Analiza skonsolidowanych rachunków przepływów pieniężnych polskich spółek publicznych, sporządzonych za ten sam okres sprawozdawczy (tj. rok 2005) według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej, pozwoliła na sformułowanie kilkunastu istotnych wniosków.

1. W wielu przypadkach spółki nie korzystały w prezentacji przepływów pieniężnych ze wzorów określonych w Ustawie o rachunkowości czy w dotychczasowych regulacjach giełdowych, przyjmując własną strukturę ujawniania informacji o przepływach pieniężnych.
2. W działalności operacyjnej do prezentacji przepływów pieniężnych najczęściej stosowano metodę pośrednią.
3. W przypadku posługiwania się metodą pośrednią zaobserwowano znaczące rozbieżności przede wszystkim w odniesieniu do wartości wyniku finansowego, który podlegał następnie korektom do postaci operacyjnych przepływów pieniężnych. Część spółek jako podstawę korekty przyjmowała wynik netto, niektóre – wynik brutto, a jeszcze inne – wynik z działalności gospodarczej lub wynik z działalności operacyjnej; determinowało to zasadniczo sposób dokonywania korekt wyniku w działalności operacyjnej.
4. W korektach wyniku finansowego większość spółek wyodrębniała amortyzację oraz zmiany w kapitale obrotowym, chociaż niektóre jednostki wprowadzały także takie korekty, jak np.: zmianę stanu innych rzeczowych aktywów trwałych, utworzenie (odwrócenie) odpisów aktualizujących, nie zrealizowaną stratę z tytułu instrumentów finansowych (netto) czy odpis należności.
5. Większość spółek ujawniła w działalności operacyjnej informacje o zapłaconym podatku dochodowym.
6. Tylko nieliczne badane podmioty odzwierciedliły w korektach działalności operacyjnej specyfikę branży.
7. Zaobserwowano wiele niekonsekwencji w nazewnictwie poszczególnych pozycji rachunku przepływów pieniężnych, np. nagminnie stosowano pojęcie przychodów zamiast wpływów.
8. W ramach działalności inwestycyjnej i finansowej większość spółek wyodrębniła podstawowe, istotne pozycje wpływów i wydatków, jednak niektóre niepotrzebnie wykazywały pozycje *per saldo*, np. zmianę stanu zadłużenia krótkoterminowego czy zmianę stanu udzielonych pożyczek i długoterminowych lokat bankowych.

9. Nieliczne spółki wyodrębniły w ramach wartości środków pieniężnych i ich ekwiwalentów na koniec okresu wartość środków o ograniczonej możliwości dysponowania.

10. Noty objaśniające do rachunku przepływów pojawiały się rzadko i wydają się być niewystarczające do prawidłowego zrozumienia specyfiki przepływów pieniężnych zarówno w poszczególnych rodzajach działalności, jak i w danej jednostce oraz branży.

11. Spółki, które zaprezentowały operacyjne przepływy pieniężne metodą bezpośrednią, nie wykazały w rzeczywistości struktury operacyjnych wpływów i wydatków, ujmując w sprawozdaniu jedynie wpływy netto z działalności operacyjnej oraz podatek dochodowy zapłacony i nie ujawniając struktury operacyjnych wydatków oraz innych wpływów operacyjnych.

Reasumując, po przeanalizowaniu rachunków przepływów pieniężnych polskich spółek publicznych nasuwa się smutna refleksja, że informacje o przepływach pieniężnych, szczególnie w obszarze działalności operacyjnej, w dużym stopniu utraciły walor porównywalności. Zastosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości / Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej dotyczy dużych jednostek gospodarczych – spółek notowanych na Giełdzie Papierów Wartościowych w Warszawie, które sporządzają skonsolidowane sprawozdania finansowe. W Polsce stanowią one niewielki odsetek ogółu jednostek prowadzących księgi rachunkowe. W tym miejscu warto zadać pytanie, czy dają one dobry przykład sporządzania rachunku przepływów pieniężnych?

Jednym z ważniejszych atrybutów użyteczności informacji finansowej jest jej porównywalność. Wraz z postępem w procesach globalizacji brak porównywalności danych generowanych przez zróżnicowane systemy rachunkowości finansowej będzie coraz bardziej uciążliwy. Porównywalność tę, a także spójność formy i struktury przekazu informacji finansowej powinna zapewnić harmonizacja rachunkowości finansowej, a co za tym idzie, wprowadzenie i przestrzeganie określonych koncepcji i zasad zarówno w poszczególnych krajach, jak i w ramach wspólnot gospodarczych oraz w skali międzynarodowej.

Istotną rolę pełnią tu standardy rachunkowości jako szczególny sposób regulacji uznawania, pomiaru i prezentacji retrospektywnej informacji finansowej. Porównywalność zapewnia między innymi ten sam zakres sprawozdań oraz identyczny układ pozycji w nich zawartych – stały i jednolity na całym świecie. Prace w tym obszarze zostały już podjęte przez najważniejsze międzynarodowe organizacje profesjonalne rachunkowości.

Prezentacja informacji o przepływach pieniężnych nigdy nie była sformalizowana ani w ujęciu międzynarodowym, ani w regulacjach krajowych większości państw na świecie. Warto pomyśleć o tym w momencie planowania zmian i ujednolicania kształtu rocznych raportów finansowych. Po negatywnych do-

świadczeniach Enronu, Global Crossing czy WorldComu należałoby pokazywać przepływy pieniężne w ujęciu *ex post* tak, aby spełniały przypisaną im rolę elementu systemu wczesnego ostrzegania w jednostce i jej otoczeniu biznesowym. Przy tej okazji warto byłoby również skorzystać z doświadczeń Polski, gdzie na podstawie dorobku krajów zachodnich starano się stworzyć spójny, jednolity i poprawnie ustrukturyzowany zakres i sposób ujawniania informacji o przepływach pieniężnych.

Rozważania zawarte w niniejszym rozdziale wyraźnie wskazują na odrębność rozwoju sprawozdawczości przepływów pieniężnych w polskiej praktyce gospodarczej. Poprzez analizę wniosków z przeprowadzonych badań uświadamiają także, że nowoczesne raporty biznesowe powinny zapewnić porównywalność, spójność formy i struktury przekazu informacji finansowej, a także powiązanie klasycznych sprawozdań w ujęciu *ex post* z informacjami *ex ante* oraz dodatkowymi raportami dziedzinowymi.

Przedstawione dotychczas w rozprawie zagadnienia wskazują, że procesy globalizacji, intensywny rozwój współpracy międzynarodowej oraz ewolucja potrzeb informacyjnych różnych grup użytkowników determinują przyszły kształt informacji o przepływach pieniężnych. Wyznaczają również kierunki zmian sprawozdawczości przepływów pieniężnych jako elementu niezbędnego w budowaniu nowoczesnego, satysfakcjonującego użytkowników raportu biznesowego przedsiębiorstwa.

Rozdział V

NOWY WYMIAR SPRAWOZDAWCZOŚCI PRZEPŁYWÓW PIENIĘŻNYCH – PROPOZYCJA MODELU

1. Ramy tworzenia modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

1.1. Potrzeba zmian współczesnego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych – synteza wyników badań własnych

Rozważania zawarte w niniejszej rozprawie, w szczególności wyniki przeprowadzonych badań, wskazują na potrzebę zmian zasad prezentacji informacji o przepływach pieniężnych w sprawozdawczości finansowej. Badania były prowadzone różnymi metodami i miały różny zakres. Analizie poddano kolejno (por. rys. 5.1):

1) specyfikę rozwiązań przyjętych w regulacjach sprawozdawczości przepływów pieniężnych w wybranych krajach, według stanu na 1 stycznia 2005 roku;

2) strukturę strumieni przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej w sprawozdaniach finansowych polskich spółek giełdowych w latach 1995–2001;

3) odpowiedzi respondentów badania ankietowego, przeprowadzonego w latach 2003 i 2005, którego celem była identyfikacja przesłanek świadczących o rosnącym zainteresowaniu użytkowników informacjami o przepływach pieniężnych, a także wskazanie na trudności i bariery występujące podczas sporządzania rachunku przepływów pieniężnych w polskiej praktyce gospodarczej;

4) zakres i sposób implementacji Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 w polskich spółkach giełdowych zobowiązanych do wdrożenia MSR/MSSF w sprawozdaniach finansowych za rok 2005.

W toku wymienionych badań podjęto próbę identyfikacji problemów dotyczących istotności, spójności i porównywalności informacji o przepływach pieniężnych oraz barier związanych z praktycznym wykorzystaniem tych informacji przez coraz bardziej wymagających użytkowników. Wyniki badań stanowią przesłanki budowy kompleksowego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

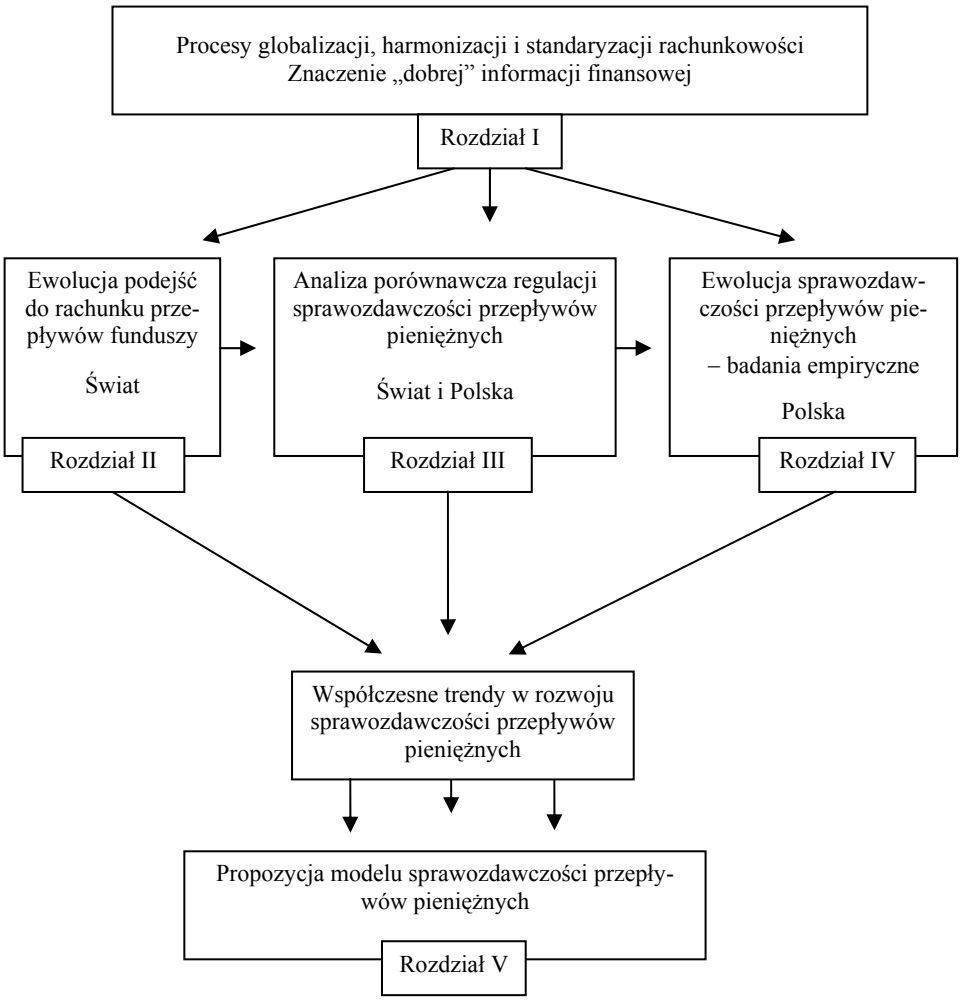

Rys. 5.1. Struktura pracy na potrzeby budowy modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W wyniku badania porównawczego standardów wybranych krajów i Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7 poczyniono ustalenia, których specyfikacja leży u podstaw zasadności prezentacji w kolejnych punktach niniejszego rozdziału propozycji autorskiego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Ich lista obejmuje poniższe spostrzeżenia.

1. Powszechnie przyjęto koncepcję środków pieniężnych i ich ekwiwalentów jako podstawę rachunku przepływów pieniężnych.

2. W zasadzie na całym świecie obowiązuje klasyfikacja przepływów pieniężnych według rodzajów działalności. Wyodrębnia się działalność operacyjną, inwestycyjną i finansową, aczkolwiek możliwe jest dzielenie przepływów według dodatkowych kryteriów rodzaju działalności, tak jak w Wielkiej Brytanii.

3. Przyporządkowanie większości transakcji i zdarzeń, powodujących powstanie wpływów i wydatków, do odpowiedniego rodzaju działalności nie budzi wątpliwości i jest prezentowane w rachunku przepływów pieniężnych tak samo na całym świecie (wynika ono bowiem z logiki przepływów pieniężnych, a nie z przyjęcia określonej konwencji czy zasady).

4. Zaobserwowano duże rozbieżności w klasyfikowaniu i wykazywaniu w rachunku przepływów pieniężnych kategorii kosztów i przychodów, traktowanych jako pieniężne koszty i korzyści danej transakcji gospodarczej. Nie ma powszechnej zgodności odnośnie do zasad ujmowania odsetek, dywidend, przepływów z transakcji zabezpieczających oraz innych pieniężnych kosztów i korzyści z tytułu działalności inwestycyjnej i finansowej.

5. Różne sposoby klasyfikacji wyżej wymienionych pozycji wpływają, często istotnie, na wartość przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. To z kolei wpływa np. na przyporządkowanie podmiotu do określonego wariantu w ramach analizy przedstawionej w rozdziale IV. Z pewnością analiza ośmiu przypadków nie stanowi szczegółowego narzędzia badania i oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, niemniej może być podstawą do rozwijania interpretacji poszczególnych pozycji wpływów i wydatków (lub korekt wyniku finansowego w metodzie pośredniej).

6. Kontrowersje budzi wybór metody prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych. Metody – bezpośrednia i pośrednia – mają zarówno wielu przeciwników, jak i zwolenników. Podmioty gospodarcze, mając prawo wyboru, najczęściej wybierają metodę pośrednią. Jest ona mniej pracochłonna, nie wymaga dołączania w notach ujawnień przepływów pieniężnych ujętych według metody bezpośredniej, a przede wszystkim pokazuje powiązania z innymi elementami sprawozdania finansowego. Zalety metody bezpośredniej natomiast są tak niepodważalne, że argumenty przemawiające za wyborem metody pośredniej stają się mniej ważne. Metoda bezpośrednia, jeżeli jest stosowana zgodnie z zaleceniami standardów – pokazując strukturę wpływów i wydatków – pozwala na szybkie i jednoznaczne określenie struktury operacyjnych przepływów pieniężnych (pod warunkiem, że wykazuje się ją w rozwiniętej formie, co niestety bardzo rzadko się zdarza). Pozwala ona zatem na wykorzystanie takich informacji w rachunkowości zarządczej przy określaniu i analizie odchyleń od wartości założonych w budżecie wpływów i wydatków.

Przedstawione w rozdziale IV etapy rozwoju systemu rachunkowości w Polsce znajdują odzwierciedlenie w przeprowadzonych przez autorkę badaniach. Analiza struktury segmentowych strumieni przepływów pieniężnych netto

z działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, wykazanych w sprawozdaniach finansowych polskich spółek publicznych w latach 1995–2001, pozwoliła stwierdzić – na podstawie oceny najważniejszych elementów rachunku przepływów pieniężnych – występowanie w części przedsiębiorstw w badanym okresie poważnych trudności finansowych. Niewielka liczba spółek uzyskała dodatnie przepływy pieniężne z każdego rodzaju działalności, co oznacza najczęściej wysoki poziom płynności finansowej i agresywne inwestowanie oraz restrykcyjne podejście do zarządzania środkami pieniężnymi i elementami kapitału obrotowego.

Porównanie wyników pieniężnych z działalności operacyjnej z osiągniętym wynikiem finansowym netto pokazało, że liczba spółek odnotowujących straty zwiększała się; mimo to nie zmieniała się znacząco liczba podmiotów generujących dodatnie przepływy operacyjne. Pod koniec okresu objętego badaniem wzrosła liczba spółek przynoszących jednocześnie straty i ujemne przepływy pieniężne netto z podstawowej działalności. Wyniki badania potwierdziły trend w kształtowaniu się sytuacji finansowej spółek giełdowych w badanych latach.

Z kolei wyniki badania ankietowego przeprowadzonego w 2003 i 2005 roku pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków.

1. Zarówno w roku 2003, jak i w 2005 największa liczba ankietowanych określiła stopień trudności przygotowania rachunku przepływów pieniężnych jako średni, a rozkład opinii w obydwu badanych okresach był bardzo podobny. Świadczy to o utrzymujących się trudnościach w sporządzeniu tego sprawozdania (mimo kilkunastoletnich doświadczeń).

2. Niewielki odsetek ankietowanych dokonał znaczących zmian w Zakładowym Planie Kont w celu ułatwienia sporządzania rachunku przepływów pieniężnych; co więcej, odsetek ten zmniejszył się w roku 2005 w stosunku do roku 2003. Świadczy to o pracochłonności takiego zabiegu oraz niejednokrotnie o konieczności poniesienia dodatkowych kosztów, związanych z rozbudową analityki kont księgowych oraz nierzadko znacznymi zmianami w oprogramowaniu finansowo-księgowym. Największy odsetek ankietowanych nie poczynił żadnych zmian w Zakładowym Planie Kont pod kątem rachunku przepływów pieniężnych.

3. W opinii większości respondentów informacje o przepływach pieniężnych były najbardziej potrzebne użytkownikom zewnętrznym i analitykom finansowym.

4. Większość badanych osób stwierdziła małą użyteczność zmiany podstawy dokonywania korekt w działalności operacyjnej, choć, jak już wspomniano, może to świadczyć zarówno o małym zrozumieniu problemu, jak i o niechęci respondentów do przeprowadzania zmian, zwłaszcza w przypadku sprawozdania, ze sporządzaniem którego i tak mają oni problemy.

5. Większość ankietowanych uznała także, że z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej przedsiębiorstwa istotne są informacje o operacyjnych i inwestycyjnych przepływach pieniężnych. Odpowiednio skonfigurowane dane o przyczynach różnic między memoriałowym wynikiem finansowym a operacyjnymi przepływami pieniężnymi jak również informacje o strukturze inwestycyjnych wpływów i wydatków były tym bardziej doceniane, im użytkownik sprawozdania był lepiej uświadomiony i bardziej doświadczony.

6. Prawie wszystkie badane przedsiębiorstwa sporządzały rachunek przepływów pieniężnych metodą pośrednią (o powodach takiego stanu rzeczy napisano w rozdziale IV). Wyniki badania jednoznacznie wskazują, że respondenci nie byli skłonni do wprowadzania metody bezpośredniej do sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

Mimo ograniczonego zakresu badania ankietowego, jego wyniki świadczą o utrzymywaniu się trudności w sporządzaniu rachunku przepływów pieniężnych oraz o niedostatecznym przygotowaniu przedsiębiorstw do generowania historycznych informacji o przepływach pieniężnych (przy jednoczesnym rosnącym znaczeniu takich informacji).

W toku badania raportów za rok 2005 polskich spółek giełdowych, zobowiązanych do wdrożenia MSR/MSSF, którego celem było określenie zakresu i sposobu implementacji Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 7, stwierdzono, że informacje o przepływach pieniężnych, szczególnie w obszarze działalności operacyjnej, w dużym stopniu utraciły walor porównywalności z wymienionych poniżej powodów.

1. Wiele spółek nie korzystało w prezentacji przepływów pieniężnych ze wzorów określonych w Ustawie o rachunkowości czy w dotychczasowych regulacjach giełdowych, przyjmując własną strukturę ujawniania informacji o przepływach pieniężnych. W ramach działalności inwestycyjnej i finansowej większość spółek wyodrębniła podstawowe, istotne pozycje wpływów i wydatków, jednak niektóre niepotrzebnie wykazywały pozycje *per saldo*.

2. W metodzie pośredniej zaobserwowano znaczące rozbieżności przede wszystkim w zakresie wartości wyniku finansowego, który podlegał następnie korektom do postaci operacyjnych przepływów pieniężnych. W korektach wyniku finansowego większość spółek wyodrębniała amortyzację oraz zmiany w kapitale obrotowym, chociaż niektóre jednostki wprowadzały także takie korekty, jak np.: zmiana stanu innych rzeczowych aktywów trwałych, utworzenie (odwrócenie) odpisów aktualizujących, nie zrealizowana strata z tytułu instrumentów finansowych (netto), czy odpisy aktualizujące należności. Większość spółek ujawniła w działalności operacyjnej informacje o zapłaconym podatku dochodowym. Tylko nieliczne spółki odzwierciedliły w korektach działalności operacyjnej specyfikę branży, odnotowano natomiast wiele niekonsekwencji w nazewnictwie poszczególnych pozycji sprawozdania.

3. Noty objaśniające do rachunku przepływów pojawiały się rzadko i zostały uznane przez autorkę za niewystarczające do prawidłowego zrozumienia specyfiki przepływów pieniężnych zarówno w danej działalności, jak i w danej jednostce i branży.

4. W działalności operacyjnej do prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych najczęściej stosowano metodę pośrednią. Spółki, które przedstawiały operacyjne przepływy pieniężne metodą bezpośrednią, nie wykazały w rzeczywistości struktury operacyjnych wpływów i wydatków, ujawniając jedynie wpływy netto z działalności operacyjnej oraz podatek dochodowy zapłacony (nie prezentując struktury operacyjnych wydatków oraz innych wpływów operacyjnych).

Reasumując, przedstawiona synteza wniosków z krytycznych analiz koncepcji, regulacji i praktyki prezentacji strumieni przepływów pieniężnych pozwala na stwierdzenie, że stosowane w tym zakresie rozwiązania mogą być ulepszone tak, aby spełniały wymagania współczesnych raportów biznesowych, których charakterystyka zostanie przedstawiona w następnym punkcie rozprawy. Rysuje się zatem potrzeba stworzenia nowego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych[1]. Przed przedstawieniem propozycji takiego modelu, w następnych punktach niniejszego podrozdziału ujęto kolejno:

1) zarys współczesnych trendów w rozwoju sprawozdawczości oraz

2) istotę raportu z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych (*Sustainable Cash Flows*), stanowiącego przykład dziedzinowego raportu biznesowego objaśniającego standardowo prezentowane informacje o przepływach pieniężnych.

1.2. Raport biznesowy jako odzwierciedlenie współczesnych tendencji rozwojowych w sprawozdawczości finansowej

Jak już wspomniano, sprawozdania finansowe są, bez względu na fakt ich ogólnego i powszechnego przeznaczenia, zorientowane przede wszystkim na źródła pozyskania kapitału, czyli na inwestorów. „Informacje powinny umożliwiać im ocenę ryzyka i efektywności inwestycji mierzoną różnymi miernikami, stosowanymi także do oceny decyzji strategicznych podejmowanych wewnątrz

[1] Przez model należy rozumieć zbiór upraszczających założeń określonej teorii bądź też sam przedmiot lub zbiór przedmiotów (obiektów, zdarzeń) spełniających takie założenia. „W pierwszym przypadku mówi się o modelu nominalnym (teoretycznym), w drugim o modelu realnym danej teorii. Model realny może być skonstruowany, jako fizyczny układ przedmiotów, upraszczających badaną rzeczywistość, ale zarazem dostatecznie do niej podobny lub jako układ przedmiotów skonstruowanych myślowo”, zob. szerzej: K.G. Szymański, *Problemy metodologiczne nauki rachunkowości*, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa 1988, s. 149. Proponowany w niniejszej rozprawie model jest modelem realnym skonstruowanym myślowo.

firmy (na przykład stopa zwrotu kapitału, ekonomiczna wartość dodana – EVA, rynkowa wartość dodana – MVA i tak dalej)”[2].

Potrzeba skutecznego sterowania wzrostem wartości przedsiębiorstwa, maksymalizacji zadowolenia właścicieli oraz osiągnięcia zakładanych celów strategicznych spowodowała istotne zmiany w priorytetach współczesnego biznesu (por. rys. 5.2).

Odchodzenie od:		Przechodzenie do:
⇓		⇓
strategii wzrostu sprzedaży	⇒	strategii wzrostu wartości firmy dla akcjonariuszy
orientacji na produkt	⇒	orientacji na klienta i jego priorytety
mierników opartych na zysku	⇒	mierników opartych na wartości dodanej i przepływach gotówki
udziałów w rynku	⇒	udziałów w migracji wartości

Rys. 5.2. Ewolucja w priorytetach współczesnej działalności gospodarczej

Ź r ó d ł o: A. Herman, A. Szablewski, *Orientacja na wzrost wartości współczesnego przedsiębiorstwa*, [w:] A. Herman, A. Szablewski (red.), *Zarządzanie wartością firmy*, Poltext, Warszawa 1999, s. 35.

Przyspieszone tempo ewolucji kształtu i zawartości sprawozdawczości finansowej w ostatnich latach spowodowało, że nie wypracowano jednego, uniwersalnego określenia okresowego zbioru informacji, których ujawnienia oczekują od jednostki użytkownicy. Używane są terminy „nowe sprawozdanie finansowe”, „nowy raport finansowy”, „rozszerzony raport finansowy”, „pełny raport finansowy”, a także „raport biznesowy”. Tym ostatnim określeniem posługiwano się w niniejszej rozprawie zawsze gdy była mowa o zestawie informacji uzupełnionym o nowe informacje finansowe i niefinansowe, w ujęciu *ex post* i *ex ante*, tabelaryczne i opisowe itp. Ewolucyjny charakter przekształcenia klasycznego sprawozdania finansowego (raportu rocznego spółki) w raport biznesowy przedstawiono na rysunku 5.3.

Skutkiem niewystarczającego, a już z pewnością zbyt powolnego przystosowania sprawozdawczości finansowej do realiów rzeczywistości gospodarczej stało się rozluźnienie relacji między informacjami publikowanymi na rynku kapitałowym a oczekiwaniami interesariuszy. Przyczyny tego zjawiska tkwią zarówno w możliwościach percepcyjnych tych ostatnich, jak i w awersji zarządów do ujawniania pewnych informacji lub ich kontekstu. Prowadzi to do powstania tzw. luk: jakościowej, sprawozdawczej oraz informacyjnej[3].

[2] I. Sobańska, *Wpływ MSR na integrację rachunkowości: rachunkowość finansowa i rachunkowość zarządcza*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2003, t. 13 (69), s. 250.

[3] Por. szerzej: S.A. DiPiazza, R.G. Eccles, *Building Public Trust*, John Wiley & Sons, New York, 2002, s. 85–92.

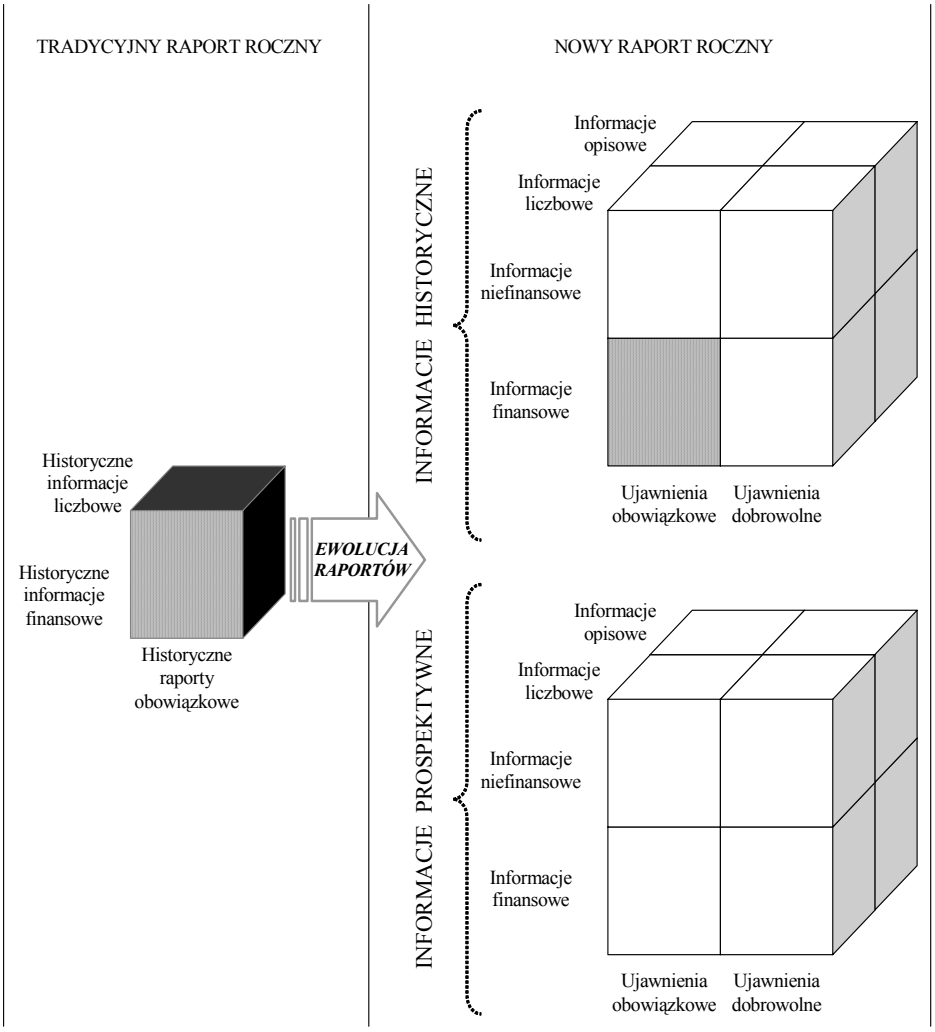

Rys. 5.3. Ewolucja raportu rocznego

Ź r ó d ł o: M. Marcinkowska, *Roczny raport z działań i wyników przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza, Kraków 2004, s. 10.

Wymienione wyżej luki powstają, gdy:

1) zarząd traktuje dany czynnik jako istotny generator wartości, ale:

a) dane generowane przez sprawozdawcze systemy wewnętrzne nie pozwalają na jego wiarygodną ocenę – luka jakości,

b) zarząd nie decyduje się na opublikowanie danej informacji – luka sprawozdawcza;

2) użytkownicy informacji traktują dany czynnik jako istotny generator wartości, ale uważają sposób lub zakres prezentacji za niezadowalający – luka informacyjna.

Wnioski płynące z analizy stanu faktycznego w obszarze raportowania są niezwykle pomocne w poszukiwaniu kierunków i sposobów modyfikowania i rozwijania systemów sprawozdawczości w nurcie *Value Reporting*. Przekształcenie sprawozdania finansowego w raport biznesowy wymaga podjęcia wysiłków w kierunku ujednolicenia i udoskonalenia istniejących sprawozdań finansowych, rozszerzenia zakresu i charakteru informacji prezentowanych w układzie tradycyjnym oraz wprowadzenia wielu ujawnień dobrowolnych, uwzględniających coraz ważniejszą obecnie zasadę *True and Fair View*. Działania w tym zakresie podejmują zarówno organizacje środowiskowe, jak i same jednostki gospodarcze. Spośród najważniejszych działań eksperckich należałoby wymienić:

1) wprowadzenie od 2005 roku obowiązku stosowania MSR/MSSF przez spółki publiczne sporządzające sprawozdania skonsolidowane;

2) intensywne prace nad zakresem i treścią MSR/MSSF;

3) wspólne działania w zakresie zbliżenia standardów międzynarodowych i amerykańskich, np. w ramach współpracy IASB i FASB;

4) podjęcie wspólnych prac nad współczesnym kształtem Ram Koncepcyjnych;

5) badania możliwości ujmowania i prezentacji np. zasobów intelektualnych w ewidencji i sprawozdawczości jednostek gospodarczych;

6) prace nad wykorzystaniem przy sporządzaniu raportów biznesowych informacji generowanych przez systemy rachunkowości zarządczej (zob. np. Międzynarodowe Standardy Rachunkowości nr 2, 11 i 14);

7) ujednolicenie i rozszerzenie informacji prezentowanych w sprawozdaniu zarządu;

8) kształtowanie opinii, zarówno sporządzających, jak i badających sprawozdania odnośnie do konieczności dokonywania niektórych ujawnień dobrowolnych, czyli zmiana powszechnego podejścia „nie muszę, to nie ujawniam, bo może pokażę za dużo”[4].

Jak słusznie zauważyła G.K. Świderska, „szerszy zakres ujawnień w raportach rocznych przynosi korzyści nie tylko dla spółki i jej interesariuszy, ale również dla całej gospodarki. Są one związane z:

– efektywniejszą alokacją kapitału;

– zwiększeniem płynności rynków kapitałowych;

[4] Chodzi tu np. o ujawnienia dotyczące kapitału intelektualnego (kapitału ludzkiego, strukturalnego i kapitału klienta), relacji ze środowiskiem naturalnym czy o szczegółowe dane odnośnie do ryzyka.

– dodatkowym efektem inwestycyjnym wynikającym z użytkowania kapitału pozyskanego po mniejszym koszcie”[5].

Najnowsze trendy w sprawozdawczości finansowej jednostek gospodarczych stanowią odpowiedź środowiska na rosnące potrzeby informacyjne użytkowników sprawozdań, którzy dostrzegają w informacjach finansowych przedsiębiorstwa znacznie więcej niż tylko wartość bilansową aktywów netto. „Drastyczna rozbieżność pomiędzy wartością bilansową a wartością rynkową świadczy o tym, że sprawozdania finansowe nie zaspokajają potrzeb informacyjnych inwestorów”[6].

Aby przekształcić tradycyjne sprawozdanie finansowe w raport biznesowy, odpowiadający oczekiwaniom jego użytkownika, należy, oprócz dbałości o wierny, jasny i rzetelny obraz jednostki gospodarczej, uzupełnić go o dodatkowe elementy (por. rys. 5.4, na którym raport biznesowy nazwano raportem rocznym), w tym przede wszystkim o[7]:

1) opis otoczenia, czyli warunków zewnętrznych, w jakich funkcjonuje jednostka;

2) analityczny wykaz kluczowych czynników wpływających na pomnażanie jej wartości;

3) ujawnienia dotyczące strategii, długo- i krótkoterminowych planów i zamierzeń;

4) analizy konkurencyjności działań jednostki i realne możliwości jej poprawienia;

5) oszacowanie ryzyka działalności.

Raport z działalności jednostki gospodarczej ewoluuje obecnie w kierunku sprawozdawczości z tworzenia wartości dla interesariuszy, a jego kształt i zawartość stanowią nowe, istotne wyzwanie dla rachunkowości XXI wieku. Ewolucję tę widać również w sprawozdaniach finansowych, chociażby poprzez powszechne wprowadzenie raportów z zysków całościowych.

Trzeba bowiem zwrócić uwagę, że rachunek zysków i strat, w którym ustala się wynik finansowy danego okresu, nie uwzględnia wszystkich uzyskanych w tym okresie przychodów i poniesionych kosztów. Część z nich jest odnoszona, z pominięciem wyniku finansowego, bezpośrednio na kapitał własny. Aby zatem ustalić całościowy wynik finansowy (*Comprehensive Income*) należy przeanalizować nie tylko wynik netto, ale także te przychody i zyski oraz koszty i straty, które wpłynęły na zmianę poziomu kapitału własnego w inny sposób niż poprzez wynik finansowy netto lub w drodze transakcji z właścicielami.

---

[5] G.K. Świderska, *Wyzwania dla ekspertów rachunkowości wobec nowych koncepcji raportowania*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007, s. 330.

[6] *Ibidem,* s. 322.

[7] *Ibidem,* s. 321–332; M. Marcinkowska, *Roczny raport z działań i wyników przedsiębiorstwa*, Oficyna Wydawnicza, 2004, s. 71–86.

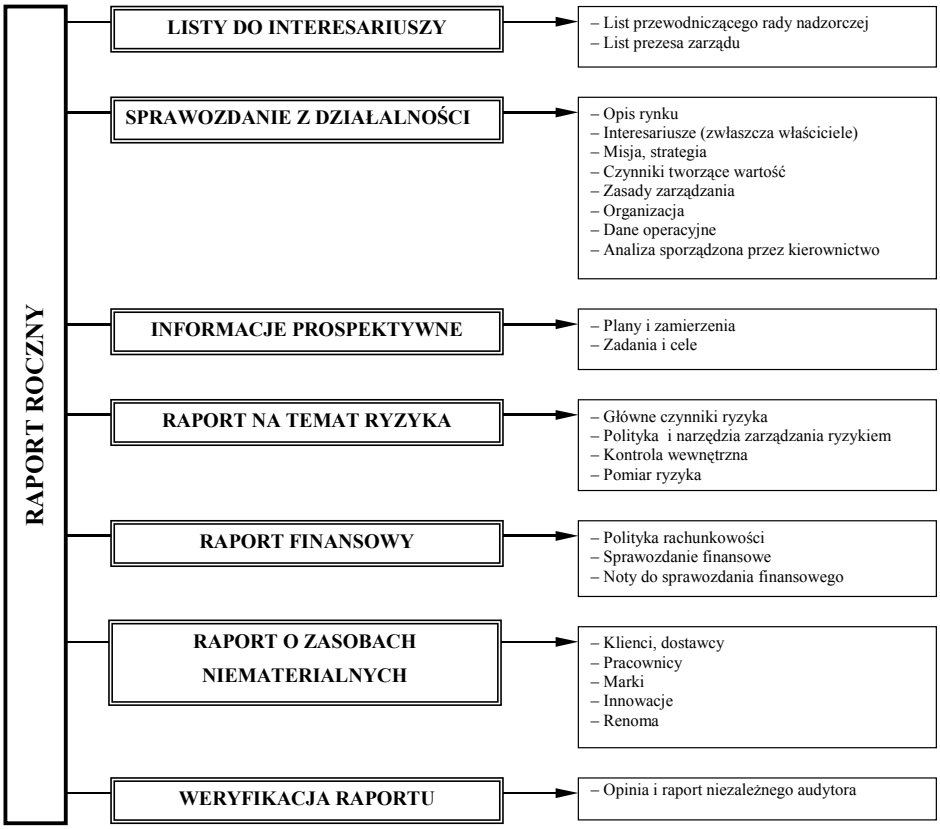

Rys. 5.4. Struktura raportu rocznego przedsiębiorstwa

Ź r ó d ł o: M. Marcinkowska, *Roczny raport z działań*..., s. 77.

W celu ułatwienia takich analiz zaleca się sporządzanie sprawozdania z zysku całościowego. Uwzględniają to zarówno amerykańskie – SFAS 130 *Reporting Comprehensive Income* (1997 rok), jak i brytyjskie regulacje rachunkowości – FRS 3 *Reporting Financial Performance* (1992 rok)[8].

Celem sprawozdania z całościowego zysku jest prezentacja wszystkich przychodów i kosztów okresu w taki sposób, aby ułatwić użytkownikom sprawozdania lepsze zrozumienie wyników działalności podmiotu i pomóc im w formułowaniu oczekiwań wobec przyszłych dokonań przedsiębiorstwa. Zaktualizowany Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 1 proponuje sporzą-

[8] Wymaga on sporządzania sprawozdania z łącznych zysków i strat (*Statement of Total Gains and Losses*).

dzanie tego sprawozdania w formie, która umożliwi przedstawienie informacji o całym podmiocie oraz poszczególnych segmentach jego działalności. Sprawozdanie z zysku całościowego można przedstawić w postaci jednego raportu zbiorczego lub w postaci dwóch odrębnych sprawozdań: raportu z wyniku netto bieżącego okresu oraz zestawienia przychodów i kosztów kapitałowych (bez zmian w kapitałach wynikających z relacji właścicielskich).

Warto zauważyć, że FASB – po przeanalizowaniu potrzeb i sugestii użytkowników sprawozdań – wymaga, aby odrębnie przedstawiać efekty podstawowej działalności, tj. zdarzeń typowych, powtarzających się, oraz pozostałej działalności, tj. zdarzeń nietypowych, nadzwyczajnych, jednorazowych lub nie powtarzających się regularnie. Z kolei IASB nie opowiada się za wyodrębnianiem tej kategorii zdarzeń.

Wprowadzenie do praktyki gospodarczej obowiązku publikowania raportów biznesowych ma szereg korzyści, wśród których należy wymienić[9]:

1) zwiększenie zaufania do zarządu podmiotu;
2) możliwość poszerzenia bazy inwestorów długoterminowych;
3) zwiększenie zainteresowania analityków;
4) poprawę i zwiększenie dostępu do kapitału, oraz
5) wzrost cen akcji.

Zarówno inwestorzy instytucjonalni jak i analitycy finansowi szczególnie mocno podkreślają pierwszą z wymienionych korzyści[10].

Z przyjęciem i akceptacją rozszerzonej sprawozdawczości czyli raportów biznesowych wiąże się także szereg dylematów wynikających z obawy przed negatywnym wpływem zakresu ujawnień na kreowaną przez przedsiębiorstwo wartość dla właściciela. Do najczęściej wymienianych należą[11]:

1) groźba utraty przewagi konkurencyjnej;
2) ryzyko pozwów sądowych, oraz
3) podniesienie kosztów przygotowania, prezentacji oraz uwiarygodnienia publikowanych informacji.

Obecnie coraz częściej można się spotkać z określeniem „polityka informacyjna podmiotu". Oznacza to, że w sprawozdawczości biznesowej zarząd jednostki musi zdecydować, które informacje ujawnić i jakie korzyści z ich posiadania odniosą użytkownicy. Zamknięcie luki informacyjnej, czyli różnicy między wagą przypisywaną danej informacji lub miernikowi przez jego użytkownika a poziomem zaspokojenia jego potrzeb informacyjnych przez zarząd przedsiębiorstwa, może nastąpić nie tylko poprzez ujawnienie aktywów „niewidzial-

[9] Por. szerzej: A. Gajewska-Jedwabny, *Relacje inwestorskie i raportowanie wartości*, [w:] A. Szablewski, R. Tuzimek (red.), *Wycena i zarządzanie wartością firmy*, Poltext, Warszawa 2007, s. 506–510.

[10] *Ibidem*.

[11] *Ibidem*, s. 481–483.

nych" czy wskaźników sukcesu nowych produktów, wzrostu udziału w rynku itp. Jej zamykanie odbywa się również poprzez wypełnienie tzw. luki sprawozdawczości, czyli poprzez ujawnienie takich informacji finansowych i w taki sposób, że ocena ich przydatności informacyjnej, zarówno przez użytkowników, jak i przez zarząd, będzie wysoka. Taką informacją w odniesieniu do strumieni przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie wydają się tzw. powtarzalne przepływy pieniężne.

1.3. Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne jako element raportu biznesowego

Współczesne raporty finansowe powoli zamieniają się w szeroki, opisowo-liczbowy zbiór informacji o przeszłości, teraźniejszości i przyszłości przedsiębiorstwa, a szczegółowość niektórych danych wciąż budzi zdziwienie w pozaprofesjonalnych kręgach biznesu. W kontekście rosnącego, uzasadnionego zapotrzebowania na szeroko rozumianą informację finansową problem spojrzenia na wynik finansowy i przepływy operacyjne jednostki nabiera istotnego znaczenia. Wielu użytkowników sprawozdań nie interesuje dogłębna analiza szczegółowych pozycji operacyjnych wpływów i wydatków czy korekt wyniku finansowego. Chcą oni jednak mieć pewność, że raportowane historyczne wyniki spółki mogą stanowić solidną podstawę do przewidywania jej sytuacji finansowej. W tym celu można ustalić i zaprezentować użytkownikom operacyjne przepływy pieniężne skorygowane do wartości, którą przedsiębiorstwo zazwyczaj może dysponować w danym okresie.

Operacyjne przepływy pieniężne netto mają dla przedsiębiorstwa kluczowe znaczenie, ponieważ pokazują pieniężny efekt jego działalności podstawowej. Odpowiadają one na pytanie, czy wygenerowana kwota jest wystarczająca, aby spłacić pożyczki, zachować operacyjne zdolności wytwórcze, wypłacić dywidendy oraz dokonać nowych lokat kapitałowych bez sięgania do zewnętrznych źródeł finansowania. Informacje o poszczególnych elementach historycznych przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej są przydatne, w połączeniu z innymi informacjami, w prognozowaniu przyszłych przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej.

Przepływy pieniężne z działalności operacyjnej pochodzą przede wszystkim z podstawowej działalności podmiotu. Dlatego wynikają one głównie z transakcji i innych zdarzeń branych pod uwagę przy określaniu wielkości zysku netto lub straty. Jako przykłady przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej posłużyć mogą:

1) wpływy ze sprzedaży wyrobów oraz świadczenia usług;

2) wpływy z tytułu honorariów, praw autorskich, opłat, umów i innych przychodów;

3) wydatki dla dostawców z tytułu zapłaty za dostarczone wyroby i usługi;

4) wydatki dla pracowników oraz wypłacone w ich imieniu;

5) wpływy i wydatki z tytułu ubezpieczenia podmiotu, z tytułu roszczeń, rent i innych korzyści;

6) wydatki lub zwrot podatku dochodowego, dopóki nie są one zaliczone do działalności inwestycyjnej, finansowej, oraz

7) wpływy i wydatki z tytułu kontraktów zawieranych w celu późniejszego ich odsprzedania.

W zależności od przyjętej metody prezentacji w ramach działalności operacyjnej wykazuje się poszczególne tytuły wpływów i wydatków (metoda bezpośrednia) albo ujmuje się wynik finansowy, a następnie dokonuje się jego korekt, w celu uzyskania kwoty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej (metoda pośrednia). Jak wspomniano w rozdziale III, krajowe standardy rachunkowości rzadko określają minimalny zakres informacji, które należy ujawnić w rachunku przepływów pieniężnych (wyjątek stanowią np. Niemcy i Chiny). W Międzynarodowym Standardzie Rachunkowości nr 7, w Załączniku A, zamieszczono przykład sporządzania takiego sprawozdania, w którym wyszczególniono następujące pozycje:

1) w metodzie bezpośredniej:
   a) środki pieniężne otrzymane od odbiorców;
   b) środki pieniężne wypłacone dostawcom i pracownikom;
   c) odsetki zapłacone;
   d) zapłacony podatek dochodowy;
2) w metodzie pośredniej:
   a) zysk przed opodatkowaniem;
   b) korekty z tytułu:
      – amortyzacji,
      – różnic kursowych,
      – wyniku ze zbycia inwestycji,
      – zmiany stanu należności z tytułu dostaw i usług,
      – zmiany stanu zapasów,
      – zmiany stanu zobowiązań z tytułu dostaw i usług,
      – zapłaconych odsetek,
      – zapłaconego podatku dochodowego.

Wynik finansowy netto jednostki nie odpowiada pod względem struktury i pojemności wartościom ujętym w operacyjnych przepływach pieniężnych i nie jest to wyłącznie efekt różnych zasad rachunkowości przyjętych w obliczeniach. Odmienne są również pozycje tworzące strukturę wyniku memoriałowego i wyniku kasowego. Dotychczasowy model sprawozdawczości przepływów pieniężnych

nych miał na celu zapewnienie możliwie największej spójności prezentowanych informacji. Nie wychodził on jednak poza ramy klasycznej sprawozdawczości finansowej, co w dobie zasadniczego przewartościowania zarówno mierników pomiaru, jaki i samych informacji dostarczanych użytkownikom sprawozdań wymaga głębszej refleksji.

Istotność i przydatność informacji o operacyjnych przepływach pieniężnych podkreśla wielu autorów[12]. Także wyniki badań przedstawionych w rozdziale IV niniejszej rozprawy jednoznacznie wskazują, że są one szczególnie cenne dla użytkowników sprawozdań. Wartość operacyjnych przepływów pieniężnych netto stanowi dla nich dodatkową informację pozwalającą na zweryfikowanie opinii o wielkości i jakości zysków przedsiębiorstwa. Szczególne znaczenie można również przypisać dezagregacji operacyjnych przepływów pieniężnych na wpływy i wydatki jednorazowe, nieperiodyczne lub wartościowo znacznie przewyższające kwoty planowane oraz na przepływy pieniężne powtarzalne, równomierne czy wręcz stałe.

Sustainable Cash Flows[13] to pojęcie jak dotąd praktycznie nie stosowane w rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Są to strumienie pieniężne, których przepływ przez przedsiębiorstwo ma charakter powtarzalny (niekiedy równomierny). Oznaczają one istnienie odnawialnych źródeł finansowania działalności i są związane *ex definitione* z jego działalnością podstawową (operacyjną). Jeżeli jednostka może wykazać się istnieniem stałych, powtarzalnych przepływów pieniężnych, wtedy jest ona zazwyczaj zyskowna, ponieważ rentowna działalność jest nierozerwalnie związana z występowaniem w niej takich przepływów.

Zdarza się, że przepływy pieniężne generowane przez rentowną jednostkę pojawiają się sporadycznie. Jeżeli po kilku latach odbiorca spłaca nagle należności uznane przez wierzyciela za nieściągalne, wtedy bez względu na to czy podmiot osiąga zyski, czy ponosi stratę, taki przepływ jest uznawany za jednorazowy („incydentalny").

Operacyjne przepływy pieniężne są punktem wyjścia w identyfikacji powtarzalnych przepływów pieniężnych. Nie znaczy to oczywiście, że pozostałe przepływy są nieistotne dla przedsiębiorstwa, jednak ich nieregularny charakter

---

[12] Por. np.: Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *The Financial Numbers Game. Detecting Creative Accounting Practices*, Wiley, New York 2002, s. 345–373; H.A. Schaeffer Jr., *Essentials of Cash Flow*, Wiley, New York 2002, s. 1–11; Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow...*

[13] W niniejszej rozprawie pojęcie *Sustainable Cash Flows* jest tłumaczone jako „powtarzalne przepływy pieniężne", aczkolwiek autorka zdaje sobie sprawę, że przyjęte tłumaczenie nie oddaje w pełni znaczenia angielskiego terminu. Jednak inne sformułowania, np. „równomierne", „zrównoważone" czy „ciągłe" również nie objaśniają w sposób zadowalający merytorycznego znaczenia tej kategorii finansowej.

i często niemożliwa do przewidzenia wartość znacznie utrudniają ich wykorzystanie w planowaniu finansowym.

Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne są istotne zarówno dla właścicieli i potencjalnych inwestorów, jak i dla kredytodawców oraz innych wierzycieli, a także dla zarządu podmiotu. Jeżeli ich wartość jest znacząca, nie ma powodu do obaw, że wypłacana właścicielom dywidenda nie znajdzie pokrycia w ciągłym wpływie kasowych korzyści ekonomicznych do jednostki. Oznacza to zarazem, że podmiot dysponuje bazą kasową do dalszego rozwoju.

Według większości standardów sprawozdawczości przepływów pieniężnych podmiot może utrzymywać papiery wartościowe w celach handlowych, podobnie jak w przypadku zapasów nabywanych w celu odsprzedaży. Dlatego przepływy pieniężne związane z nabyciem lub sprzedażą papierów wartościowych są zaliczane w takim przypadku do działalności operacyjnej. Takie przepływy należy jednak zdecydowanie wyłączyć z grupy przepływów powtarzalnych[14].

Identyfikacja operacyjnych powtarzalnych przepływów pieniężnych wskazuje również, jak ważna dla podmiotów gospodarczych jest jednolita klasyfikacja niektórych zdarzeń pieniężnych do konkretnego rodzaju działalności. Przykładem może tu być kredyt w rachunku bieżącym (ang. o*verdraft*). Z badań raportów 100 spółek wchodzących w skład amerykańskiego indeksu giełdowego S&P 100 (zarządzanego przez Standard & Poor's), przeprowadzonych w 2003 roku przez Georgia Tech Financial Analysis Lab wynika, że 61% badanych spółek giełdowych wykazuje zmiany sald kredytu w rachunku bieżącym jako element przepływów pieniężnych z działalności finansowej, tylko 16% podmiotów wykazuje je w działalności operacyjnej, a pozostałe 23% nie podaje w rachunku przepływów pieniężnych informacji wystarczających do stwierdzenia, w jakim rodzaju działalności są prezentowane przepływy pieniężne z tytułu kredytów w rachunku bieżącym[15].

Panuje opinia, że rosnąca wielkość zysków przy zmniejszających się operacyjnych przepływach pieniężnych, sugeruje podjęcie przez jednostkę gospodarczą kroków w kierunku zastosowania agresywnych technik memoriałowych. Jeżeli w ślad za rosnącymi zyskami nie idzie pieniądz, mogą być potrzebne odpisy aktualizujące. Kwota zysku musi ulec obniżeniu w okresie, w którym prawie wszyscy już zapomnieli o „nadmuchanym" wyniku finansowym i kwotach nieściągniętych należności.

---

[14] W polskiej praktyce taki problem nie występuje, przynajmniej w przypadku stosowania Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1, który zaleca włączenie takich przepływów do działalności inwestycyjnej. Wspomniane podejście, stosowane między innymi w Stanach Zjednoczonych, wydaje się niekonsekwentne, ponieważ np. transakcje takie jak sprzedaż składnika rzeczowego majątku trwałego mogą spowodować powstanie zysku lub straty, branej pod uwagę przy określaniu zysku netto bądź straty. Jednak przepływy pieniężne dotyczące takich transakcji są zaliczane do działalności inwestycyjnej.

[15] Por. szerzej: Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow*..., s. 135–136.

Ważne jest również, że większość kalkulacji tzw. *Free Cash Flows*, czyli wolnych przepływów pieniężnych, rozpoczyna się od ustalenia operacyjnych przepływów pieniężnych, zatem użyteczność kategorii wolnych przepływów pieniężnych zależy w dużej mierze od jakości i powtarzalności operacyjnych przepływów pieniężnych.

Może się zdarzyć, że operacyjne przepływy pieniężne rosną z okresu na okres szybciej niż zyski, ale jest to skutek „okazjonalnego" występowania określonych wpływów i nie powinno to ujść uwadze analityka oceniającego perspektywy rozwoju jednostki.

Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne mogą być wykorzystane w systemach wczesnego ostrzegania jako jeden ze wskaźników sygnalizujących zaburzenia w zarządzaniu środkami pieniężnymi w podmiocie, a także możliwość wystąpienia problemów z przyszłymi zyskami. Aby było to jednak możliwe i obarczone stosunkowo małym ryzykiem błędnej prognozy, operacyjne przepływy pieniężne powinny być skorygowane o przepływy sporadyczne – „okazjonalne", zatem elementem systemu wczesnego ostrzegania powinien być strumień powtarzalnych przepływów pieniężnych.

W tym miejscu nasuwa się wiele pytań, np.:

1) Czy jest możliwe ustalenie uniwersalnego zbioru transakcji, które powodują występowanie powtarzalnych przepływów pieniężnych w każdej jednostce?

2) Czy jest zatem możliwe jednoznaczne określenie przepływów operacyjnych sporadycznych lub nierównomiernych?

3) Czy należy wyodrębniać zarówno powtarzalne wpływy, jak i wydatki operacyjne?

4) Czy jest w związku z tym możliwa sytuacja, w której jednostka wykazuje ujemne operacyjne przepływy netto, a po korektach powtarzalne przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej będą dodatnie?

Odpowiedzi na te pytania są w dużym stopniu uznaniowe. Wymagają przeprowadzenia wielu badań, a przede wszystkim opracowania spójnej metodologii identyfikowania i wyodrębnienia takich przepływów. Zatem odpowiedzi te nie zostaną w niniejszej rozprawie sformułowane. Propozycję zakresu i sposobu ujmowania takich przepływów w raporcie biznesowym przedstawiono w następnych podrozdziałach rozprawy.

2. Założenia i struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

2.1. Podstawy teoretyczne modelu – analiza relacji: wpływy – przychody i wydatki – koszty

Fundamentem współczesnej koncepcji rachunku przepływów pieniężnych są teorie C. Sganziniego, E. Schmalenbacha, E. Walba i E. Kosiola. Wielokrotnie i w różnych ujęciach przewija się w nich problematyka wpływów i wydatków. Mimo upraszczających założeń (na przykład C. Sganziniego o całkowitym zakończeniu procesu produkcji) prace wymienionych teoretyków dotykają sedna procesów przepływu strumieni pieniężnych w przedsiębiorstwie. E. Schmalenbach wyraźnie wskazał jako istotę księgowości rachunek wpływów i wydatków i uzależniał prawidłowe ustalenie wyniku okresowego od właściwego przyporządkowania do tego okresu strumieni przepływów pieniężnych. W jego teorii zróżnicowanie nakładów (kosztów) i dochodów (przychodów) oraz wydatków i wpływów powoduje „zawieszanie" w czasie niektórych pozycji, które są realizowane w formie przepływu w różnych okresach (wcześniejszych lub późniejszych).

Koncepcje E. Schmalenbacha są niezwykle ważne dla właściwego spojrzenia na współczesny rachunek przepływów pieniężnych. Stały się one dla autorki rozprawy inspiracją do szerszych rozważań na temat relacji między pozycjami memoriałowymi i kasowymi.

W budowaniu struktury logicznej rachunku zysków i strat w ujęciu sprawozdawczym dla danego okresu nie analizuje się (odmiennie niż w pracach E. Schmalenbacha czy E. Kosiola) wyniku przedsiębiorstwa w całym okresie jego funkcjonowania, ograniczając rozważania relacji wpływy – przychody i wydatki – koszty do konkretnego, wyodrębnionego zgodnie z zasadą periodyzacji, okresu sprawozdawczego. Okresy wcześniejsze i późniejsze są tu przedmiotem zainteresowania wyłącznie z punktu widzenia np. poprawnego prognozowania strumieni przepływów pieniężnych.

Wielokrotnie można spotkać się w literaturze przedmiotu ze stwierdzeniem, że współczesny rachunek przepływów pieniężnych, oprócz innych zalet, pozwala na ocenę „pieniężnej jakości" wyniku finansowego. Niewątpliwie porównanie kwot wyniku netto i operacyjnych przepływów pieniężnych niesie ze sobą wartości poznawcze, ale „pieniężna jakość" zysku lub straty jednostki gospodarczej, oceniana na podstawie porównań różnych obszarów, nie zawsze pokrywa się z realiami funkcjonowania podmiotu.

Jeżeli założy się, że zdarzenie powodujące powstanie kosztu może wystąpić w okresach poprzednich (koszt wcześniej), w okresie bieżącym (koszt teraz) lub w okresach następnych (koszt później), lub może nigdy nie być uznane za koszt (koszt nigdy) i jeżeli w tej samej konfiguracji zostaną ujęte przychody, a następnie wydatki i wpływy, wtedy powstają 32 możliwości:

1) każdej sytuacji w kosztach można przyporządkować cztery sytuacje w wydatkach, co stwarza 16 możliwości wzajemnych powiązań;

2) każdej sytuacji w przychodach można przyporządkować cztery sytuacje we wpływach, co daje kolejnych 16 możliwości wzajemnych powiązań.

Pełny zakres powiązań między kosztami i wydatkami oraz między przychodami i wpływami zaprezentowano w tabeli 5.1.

Tabela 5.1. Relacje koszty – wydatki i przychody – wpływy

Rodzaj powiązania	**Relacje zasad rachunkowości**
Koszty nigdy – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty nigdy – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty nigdy – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty nigdy – wydatki później	Memoriał – kasa
Koszty wcześniej – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty wcześniej – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty wcześniej – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty wcześniej – wydatki później	Memoriał – kasa
Koszty teraz – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty teraz – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty teraz – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty teraz – wydatki później	Memoriał – kasa
Koszty później – wydatki nigdy	Memoriał – memoriał
Koszty później – wydatki wcześniej	Memoriał – kasa
Koszty później – wydatki teraz	Memoriał – kasa
Koszty później – wydatki później	Memoriał – kasa
Przychody nigdy – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody nigdy – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody nigdy – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody nigdy – wpływy później	Memoriał – kasa
Przychody wcześniej – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody wcześniej – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody wcześniej – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody wcześniej – wpływy później	Memoriał – kasa
Przychody teraz – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody teraz – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody teraz – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody teraz – wpływy później	Memoriał – kasa
Przychody później – wpływy nigdy	Memoriał – memoriał
Przychody później – wpływy wcześniej	Memoriał – kasa
Przychody później – wpływy teraz	Memoriał – kasa
Przychody później – wpływy później	Memoriał – kasa

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Z podanego w tabeli 5.1 zakresu relacji należy wyeliminować te, które z punktu widzenia bieżącego wyniku finansowego i bieżących przepływów pieniężnych nie mają znaczenia. Chodzi o relacje typu: wcześniej – później, nigdy – nigdy, nigdy – wcześniej, nigdy – później. Relacje kosztów – wydatków i przychodów – wpływów, które nie są rozważane w proponowanym modelu, zostały w tabeli 5.1 zaznaczone ciemniejszym kolorem.

Z punktu widzenia sporządzania rachunku przepływów pieniężnych za dany okres istotne są powiązania:

1) kosztów bieżącego okresu (koszty teraz) z wydatkami;
2) przychodów bieżącego okresu (przychody teraz) z wpływami;
3) wydatków bieżącego okresu (wydatki teraz) z kosztami;
4) wpływów bieżącego okresu (wpływy teraz) z przychodami.

W rachunku zysków i strat oraz w rachunku przepływów pieniężnych danego okresu zostaną ujęte tylko takie sytuacje, w których odpowiednio koszt, przychód, wpływ lub wydatek występuje teraz (w bieżącym okresie).

Tabela 5.2. Relacje koszty – wydatki oraz przychody – wpływy istotne z punktu widzenia rachunku zysków i strat lub rachunku przepływów pieniężnych

Relacje zasad rachunkowości: memoriał – kasa	Relacje zasad rachunkowości: kasa – memoriał
1a. Koszty teraz – wydatki nigdy 2a. Koszty teraz – wydatki wcześniej 3a. Koszty teraz – wydatki później	1b. Wydatki teraz – koszty nigdy 2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej 3b. Wydatki teraz – koszty później
4ab. Koszty teraz – wydatki teraz (wydatki teraz – koszty teraz)	
1c. Przychody teraz – wpływy nigdy 2c. Przychody teraz – wpływy wcześniej 3c. Przychody teraz – wpływy później	1d. Wpływy teraz – przychody nigdy 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej 3d. Wpływy teraz – przychody później
4cd. Przychody teraz – wpływy teraz (wpływy teraz – przychody teraz)	

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 5.2, w rachunku zysków i strat pojawią się pozycje odpowiadające relacjom kosztów: 1a, 2a, 3a, oraz przychodów: 1c, 2c, 3c. Z kolei do rachunku przepływów pieniężnych przyporządkowane są relacje wydatków: 1b, 2b, 3b, oraz wpływów: 1d, 2d, 3d. Relacje: 4ab oraz 4cd w sposób oczywisty ujmuje się zarówno w jednym jak i w drugim sprawozdaniu. W tabeli 5.3 przedstawiono wyżej wymienione relacje w kontekście ich wpływu na wynik finansowy i na przepływy pieniężne oraz zasady ich ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych.

Podsumowując, w nawiązaniu do tabeli 5.3 w rachunku przepływów pieniężnych danego okresu wykazuje się wyłącznie poniższe relacje:

1b. Wydatki teraz – koszty nigdy;
2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej;
3b. Wydatki teraz – koszty później;

4b. Wydatki teraz – koszty teraz

oraz

1d. Wpływy teraz – przychody nigdy;
2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej;
3d. Wpływy teraz – przychody później;
4d. Wpływy teraz – przychody teraz.

Tabela 5.3. Wpływ wybranych relacji: koszty – wydatki, przychody – wpływy na wynik finansowy i na przepływy pieniężne oraz zasady ich ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych

Rodzaj relacji	Wpływ na wynik finansowy danego okresu	Wpływ na przepływy pieniężne danego okresu	Zasady ujmowania w rachunku przepływów pieniężnych danego okresu
1a. Koszty teraz – wydatki nigdy 1c. Przychody teraz – wpływy nigdy	Są ujęte w wyniku finansowym	Brak przepływów pieniężnych	Nie są ujęte w rachunku przepływów pieniężnych
1b. Wydatki teraz – koszty nigdy 1d. Wpływy teraz – przychody nigdy	Nie są one ujęte w wyniku finansowym	Występują przepływy pieniężne	Są one ujęte w rachunku przepływów pieniężnych (w przepływach z działalności inwestycyjnej lub finansowej
4ab. Koszty teraz – wydatki teraz (wydatki teraz – koszty teraz) 4cd. Przychody teraz – wpływy teraz (wpływy teraz – przychody teraz)	Są one ujęte w wyniku finansowym	Występują przepływy pieniężne	Są one ujęte w rachunku przepływów pieniężnych w każdym rodzaju działalności
2a. Koszty teraz – wydatki wcześniej 2c. Przychody teraz – wpływy wcześniej	Są one ujęte w wyniku finansowym	Brak przepływów pieniężnych (wystąpiły w okresach poprzednich)	Nie są one ujęte w rachunku przepływów pieniężnych
2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej	Nie są ujęte w wyniku finansowym (były uwzględnione w okresach poprzednich)	Występują przepływy pieniężne	Są one ujęte w rachunku przepływów pieniężnych w każdym rodzaju działalności
3a. Koszty teraz – wydatki później 3c. Przychody teraz – wpływy później	Są one ujęte w wyniku finansowym	Brak przepływów pieniężnych (wystąpią w okresach późniejszych)	Nie są one ujęte w rachunku przepływów pieniężnych
3b. Wydatki teraz – koszty później 3d. Wpływy teraz – przychody później	Nie są one ujęte w wyniku finansowym (będą wykazane w okresach późniejszych)	Występują przepływy pieniężne	Są one ujęte w rachunku przepływów pieniężnych w każdym rodzaju działalności

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Powyższe relacje należy rozpatrywać w kontekście struktury rachunku przepływów pieniężnych, a w szczególności klasyfikacji przepływów według rodzajów działalności. Jeżeli wcześniej wymienione relacje rozważy się z punktu widzenia ogólnej struktury rachunku przepływów pieniężnych, wówczas można zaobserwować następujące zależności:

1) do przepływów z działalności inwestycyjnej i finansowej zalicza się zdarzenia odpowiadające relacjom: 1b. Wydatki teraz – koszty nigdy oraz 1d. Wpływy teraz – przychody nigdy;

2) do przepływów z działalności operacyjnej zalicza się zdarzenia odpowiadające pozostałym relacjom, tj.: 2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej, 3b. Wydatki teraz – koszty później, 4b. Wydatki teraz – koszty teraz, oraz: 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej, 3d. Wpływy teraz – przychody później, 4d. Wpływy teraz – przychody teraz.

Przedstawione przyporządkowanie określonych relacji: wpływy – przychody, wydatki – koszty poszczególnym rodzajom działalności odpowiada ściśle podziałowi na pozycje wpływające na wynik finansowy i pozycje nie ujmowane w rachunku zysków i strat. Jednak w aktualnych rozwiązaniach polskich, odnoszących się do wykazywania pozycji w rachunku przepływów pieniężnych, obowiązuje zasada, że jeżeli dana transakcja została zakwalifikowana do działalności operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej, wtedy wszystkie pieniężne koszty i korzyści z nią związane wykazuje się w tym samym rodzaju działalności. Dotyczy to w szczególności: otrzymanych odsetek i dywidend, odsetek zapłaconych, zapłaconych prowizji od obsługi zadłużenia, oprocentowania własnych i obcych papierów wartościowych, różnic kursowych i innych zrealizowanych kasowo kosztów i korzyści.

Oznacza to, że przyporządkowane do przepływów z działalności operacyjnej zdarzenia odpowiadające relacjom: 2b. Wydatki teraz – koszty wcześniej, 3b. Wydatki teraz – koszty później, 4b. Wydatki teraz – koszty teraz, oraz: 2d. Wpływy teraz – przychody wcześniej, 3d. Wpływy teraz – przychody później, 4d. Wpływy teraz – przychody teraz, mogą dotyczyć także innych rodzajów działalności. Zatem występuje sprzeczność między stwierdzeniami, że:

1) działalność operacyjna obejmuje przepływy pieniężne dotyczące pozycji zaliczanych do wyniku finansowego, oraz

2) każdy rodzaj działalności obejmuje pieniężne koszty i korzyści związane z podstawowymi pozycjami zaliczanymi do tych działalności.

Powyższa sprzeczność oznacza, że jeżeli np. odsetki zapłacone od kredytów przyporządkuje się do działalności operacyjnej, jak wskazuje przyjęta praktyka w innych krajach (zgodność z punktem 1. powyżej), wtedy w działalności finansowej nie będą ujęte wszystkie wydatki z nią związane (niezgodność z punktem 2. powyżej). Jeżeli natomiast wydatki z tytułu odsetek od kredytów zostaną ujęte w działalności finansowej (zgodność z punktem 2. powyżej), wtedy działalność

operacyjna nie obejmie wszystkich pozycji zaliczanych do wyniku finansowego (niezgodność z punktem 1. powyżej). W odczuciu autorki, w takich kwestiach przedsiębiorstwa nie powinny mieć prawa wyboru, ponieważ przy znaczących kwotach omawianych kategorii wpływów i wydatków wpływa to w sposób istotny na wartości strumieni przepływów pieniężnych z poszczególnych rodzajów działalności.

Przedstawiona analiza relacji: wpływy – przychody i wydatki – koszty stanowi fundament propozycji modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

2.2. Przesłanki, cele i podstawowe założenia modelu sprawozdawczego przepływów pieniężnych

U podstaw propozycji modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych leży głębokie przekonanie autorki o istotnym znaczeniu znajomości kierunków, struktury i specyfiki strumieni przepływów pieniężnych w przedsiębiorstwie. Analizy krytyczne przedstawione w poprzednich rozdziałach pracy pozwalają na stwierdzenie, że obecny kształt sprawozdawczy rachunku przepływów pieniężnych nie zaspokaja rosnących potrzeb informacyjnych użytkowników informacji finansowej oraz nie pozwala na spójne, jednolite i zgodne z treścią ekonomiczną przyporządkowanie wpływów i wydatków do odpowiednich rodzajów działalności. Co więcej, sposób prezentacji informacji o przepływach pieniężnych nie jest spójny ze sposobem prezentacji innych informacji o dokonaniach przedsiębiorstwa w danym okresie, zawartych w rachunku zysków i strat. Wspomniana niespójność wynika nie tylko z braku wspólnej podstawy klasyfikacyjnej prezentacji, ale jest również związana z błędnym przekonaniem o wskazywaniu w rachunku przepływów pieniężnych tzw. pieniężnej jakości zysków przedsiębiorstwa. Ponadto brakuje w przyporządkowaniu poszczególnych wpływów i wydatków dodatkowej, niezwykle istotnej informacji dotyczącej powtarzalności strumieni przepływów pieniężnych.

Uznano, że podział działalności przedsiębiorstwa na operacyjną, inwestycyjną i finansową jest poprawny i słuszny w odniesieniu do każdego elementu sprawozdania finansowego, a nie tylko do rachunku przepływów pieniężnych. W związku z tym dokonano przebudowy struktury rachunku zysków i strat, wprowadzając w nim podział przychodów i kosztów według rodzajów działalności: operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej. Na podstawie przekształconego rachunku zysków i strat opracowano schemat prezentacji przepływów pieniężnych, przyporządkowując do poszczególnych elementów memoriałowych wyniku wartości kasowe, czyli wpływy i wydatki.

W niniejszej rozprawie podjęto próbę opracowania modelu sprawozdawczego przepływów pieniężnych, w którym, zachowując dotychczasowe podstawowe

kryteria klasyfikacyjne, przedstawiono strumienie przepływów pieniężnych w innym niż dotychczas układzie. Poniżej wymieniono kluczowe problemy, które powinny zostać rozwiązane przed zastosowaniem proponowanego modelu w praktyce.

1. Jakie są cele prezentacji nowego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych?

2. Jaki powinien być zakres obowiązywania modelu?

3. W jaki sposób powinny być zdefiniowane środki pieniężne? Czy konieczne i przydatne jest wyodrębnianie w sprawozdaniu ekwiwalentów środków pieniężnych?

4. Czy należy utrzymać dotychczasowe definicje rodzajów działalności?

5. Czy i w jaki sposób doprecyzować zasady klasyfikacji określonych przepływów do rodzajów działalności? Pytanie należy rozważać w kontekście problemów z precyzyjnym określeniem, czy przepływy z tytułu danego zdarzenia klasyfikować jako element działalności:

a) operacyjnej czy inwestycyjnej;

b) operacyjnej czy finansowej;

c) inwestycyjnej czy finansowej?

6. Jak uniknąć konsekwencji elastyczności klasyfikacji, np. przesuwania spłaty rat leasingu finansowego do działalności inwestycyjnej, w celu likwidacji nadwyżki wpływów nad wydatkami (co w przypadku działalności inwestycyjnej jest źle odbierane przez użytkowników sprawozdania; podobnie klasyfikacja dywidend i odsetek w działalności operacyjnej może – odpowiednio do zamierzeń sporządzającego sprawozdanie – poprawić lub pogorszyć prezentowane przepływy operacyjne netto itp.)?

7. Jaki jest cel podziału strumieni na rodzaje działalności, jeśli nie przyporządkowuje się pieniężnych kosztów i korzyści według wspomnianej wyżej klasyfikacji?

8. Czy obecnie rzeczywiście pokazuje się w rachunku przepływów pieniężnych „pieniężną" jakość zysków?

9. Czy należy zachować obecnie stosowaną metodologię prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych? Jeśli tak, to czy należy pozwalać na wybór metody lub czy istnieje inny sposób prezentacji informacji o przepływach operacyjnych, w którym nie ma dylematu wyboru metody?

10. Czy należy wyodrębniać informacje o zapłaconym podatku dochodowym i jakie znaczenie ma tak wykazana informacja?

11. Czy środki o ograniczonej możliwości dysponowania należy ujawniać w samym sprawozdaniu, czy też ujmować je w notach do rachunku przepływów pieniężnych?

12. Czy wykazywać w sprawozdaniu efekt wyceny na dzień bilansowy środków pieniężnych na rachunkach walutowych i w kasie, czy też przedstawiać tę informację w objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych?

13. Czy zmiana stanu środków pieniężnych w rachunku przepływów pieniężnych powinna być równa zmianie stanu środków pieniężnych w bilansie, czy też, jak w obecnych rozwiązaniach, mogą wystąpić różnice z tytułu reklasyfikacji aktywów finansowych w bilansie do środków pieniężnych w rachunku przepływów pieniężnych lub z tytułu wyceny na dzień bilansowy środków pieniężnych na rachunkach walutowych i w kasie?

14. Czy przepływy pieniężne z tytułu działalności zaniechanej należy wykazać razem z innymi informacjami, w określonym rodzaju działalności, czy też wykazywać je odrębnie?

15. Gdzie ujmować w rachunku przepływów pieniężnych efekty pieniężne transakcji zabezpieczających?

16. Czy należy w sprawozdaniu wykazywać informacje prospektywne dotyczące przepływów pieniężnych?

17. W jaki sposób uwzględnić fakt niewystąpienia przepływu w okresie, w którym powinien on wystąpić i czy przepływy pieniężne „spóźnione" należy traktować w raportach tak samo, jak te, które wystąpiły w kwocie oraz czasie zgodnym z ustaleniami?

Na powyższe pytania, a także na wiele innych autorka próbuje odpowiedzieć, proponując nowy model sprawozdawczości przepływów pieniężnych. Przed prezentacją modelu krótko przedstawiono jego cel i założenia bazowe.

Podstawowym celem modelu jest prezentacja „pieniężnej" jakości wyniku finansowego danego okresu oraz wzbogacenie ujęcia sprawozdawczego strumieni przepływów pieniężnych o dodatkowe informacje, istotne w ocenie sytuacji finansowej podmiotu oraz perspektyw jego rozwoju. Aby ten cel osiągnąć, dokonano przekształcenia obecnej formuły rachunku zysków i strat, przyjmując jako nadrzędne kryterium klasyfikacyjne podział na rodzaje działalności tak, jak to ma miejsce w rachunku przepływów pieniężnych. W prezentowanym modelu uporządkowano podejście do podstawowych koncepcji i kryteriów klasyfikacyjnych oraz opracowano trójczłonową strukturę sprawozdania, odpowiadającą koncepcji raportu biznesowego. Przy jego budowie przyjęto określone założenia.

Założenia dotyczące podstawowych pojęć i kryteria klasyfikacji są następujące:

1. Przepływy pieniężne są definiowane jako wpływy i wydatki środków pieniężnych.

2. Do środków pieniężnych zalicza się wyłącznie te pozycje, które zostały uznane za środki pieniężne w bilansie. W związku z tym zawsze występuje równość stanów środków pieniężnych w bilansie i w rachunku przepływów pieniężnych.

3. Wartości ekwiwalentów środków pieniężnych, czyli aktywa pieniężne nie zaliczane do środków pieniężnych oraz inne aktywa finansowe, które charakteryzują się jednocześnie następującymi cechami: wysokim stopniem płynności, tj. łatwością wymiany na określoną kwotę środków pieniężnych, nieznacznym ryzykiem utraty wartości oraz krótkim terminem płatności lub wymagalności (termin płatności lub wymagalności nie jest dłuższy niż 3 miesiące od dnia ich

otrzymania, wystawienia, nabycia lub założenia lokaty), są wykazywane w informacji objaśniającej do rachunku przepływów pieniężnych.

4. W objaśnieniach do rachunku przepływów pieniężnych jest również wykazywana zmiana stanu środków pieniężnych z tytułu wyceny na dzień bilansowy środków pieniężnych na rachunkach walutowych i w kasie, a także środki pieniężne o ograniczonej możliwości dysponowania.

5. Zostaje zachowany podział przepływów pieniężnych na trzy rodzaje działalności: operacyjną, inwestycyjną i finansową, przy czym charakter pozycji uznawanych za elementy działalności operacyjnej jest zdeterminowany faktem ich uznawania bądź nie w rachunku zysków i strat.

6. Do działalności operacyjnej nie zalicza się inwestycji krótkoterminowych, bez względu na ich kwoty, szybkość obrotu i ryzyko utraty wartości. Obrót takimi składnikami jest uznawany za element działalności inwestycyjnej (różny jest jedynie w ramach tej działalności horyzont czasowy inwestowania).

7. Kredyt w rachunku bieżącym nie jest traktowany jako element środków pieniężnych. Należy go wykazać, *per saldo*, jako przepływ z działalności finansowej, a dodatkowo w informacji objaśniającej przedstawić jako ekwiwalent środków pieniężnych.

Założenia dotyczące zasad prezentacji informacji o przepływach pieniężnych określono w następujący sposób:

1. W proponowanym modelu prezentacji strumieni przepływów pieniężnych nie ma potrzeby wyodrębniania metody bezpośredniej i metody pośredniej.

2. Model rachunku przepływów pieniężnych wykorzystuje metodę bezpośrednią, chociaż w wyliczeniach może opierać się częściowo na dokonywaniu korekt; co istotne, wszystkie korekty mają charakter kasowy i dzięki temu zyskują dodatkowy walor informacyjny.

3. W prezentowanym modelu wykazano odrębnie przepływy pieniężne z tytułu działalności zaniechanej oraz przepływy pieniężne z tytułu podatku dochodowego.

4. W modelu przyjęto wiele założeń szczegółowych, np. dotyczących zasad przyporządkowania określonych wpływów i wydatków do odpowiednich pozycji rachunku zysków i strat w sytuacji, gdy nie ma możliwości dokonania takiego przyporządkowania w sposób jednoznaczny. Takie założenia zostały objaśnione przy okazji szczegółowej prezentacji poszczególnych modułów modelu.

5. Informacje o przepływach pieniężnych podzielono w modelu na trzy grupy: informacje podstawowe, dodatkowe i objaśniające.

6. W modelu nie zaproponowano szczegółowego zakresu i struktury informacji o przepływach pieniężnych, które należy ujawnić w rachunku przepływów pieniężnych. Celem modelu jest zwerbalizowanie koncepcji ujmowania i prezentacji takich informacji, a nie tworzenie szczegółowego formatu (wzoru) sprawozdania. O jego kształcie zadecyduje ustawodawca, instytucja tworząca standardy rachunkowości lub samodzielnie zarząd przedsiębiorstwa, jeżeli w jego ręce zostanie oddana decyzja o zakresie i strukturze ujawnień.

2.3. Ogólna struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

W strukturze modelu sprawozdawczości strumieni przepływów pieniężnych wyodrębniono trzy poziomy ujawnień (por. rys. 5.5):

1) poziom I, na którym przedstawia się podstawowe informacje o kierunkach i charakterze przepływów pieniężnych; jest to odpowiednik podstawowej wersji rachunku przepływów pieniężnych, traktowanego, wraz z bilansem, rachunkiem zysków i strat oraz sprawozdaniem ze zmian w kapitale własnym, jako podstawowy element sprawozdania finansowego przedsiębiorstwa;

2) poziom II, na którym prezentuje się dziedzinowe raporty biznesowe np.: z powtarzalnych przepływów pieniężnych jako element rocznego raporty biznesowego przedsiębiorstwa;

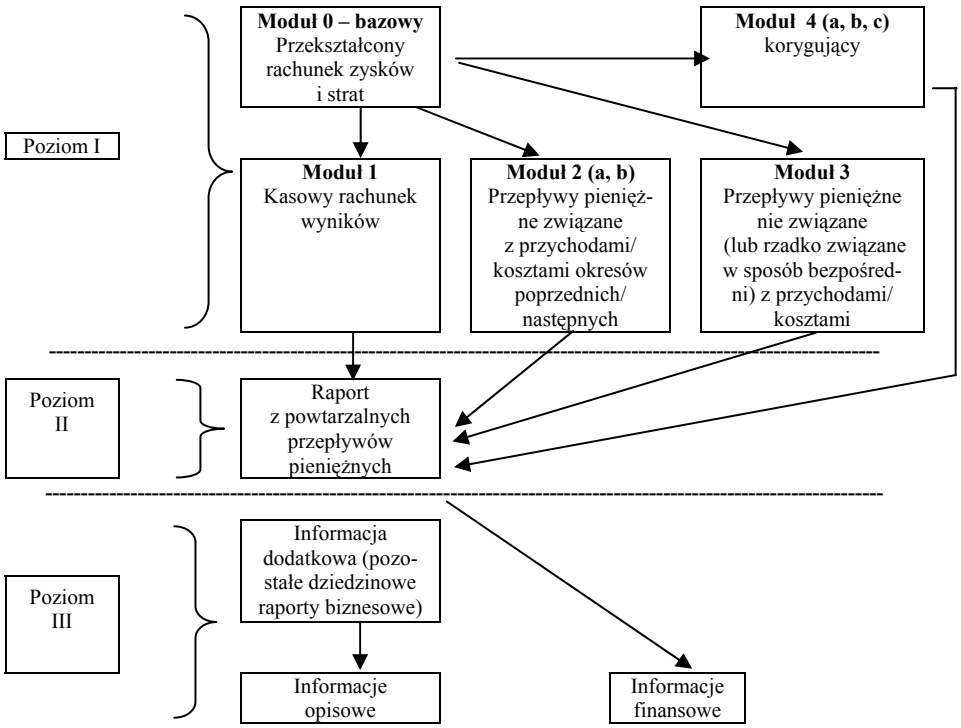

Rys. 5.5. Ogólna struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych jako elementu raportu biznesowego przedsiębiorstwa

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

3) poziom III, na którym wykazuje się informacje dodatkowe do rachunku przepływów pieniężnych, zarówno w postaci objaśnień do wartości ujętych w raporcie na poprzednich poziomach, jak i w postaci dobrowolnych ujawnień przedsiębiorstwa, dotyczących strumieni przepływów pieniężnych. Mogą to być zarówno informacje opisowe, jak i liczbowe oraz dotyczyć przepływów w ujęciu *ex post* oraz danych prognostycznych itp.

Prezentowany model sprawozdawczości, a w szczególności jego struktura na poziomie I, jest uzupełnieniem i objaśnieniem pozycji bilansowej *Środki pieniężne i inne aktywa pieniężne*, podobnie jak zestawienie zmian w kapitale własnym stanowi dodatkowe objaśnienia pozycji bilansowej kapitału własnego (por. rys. 5.6).

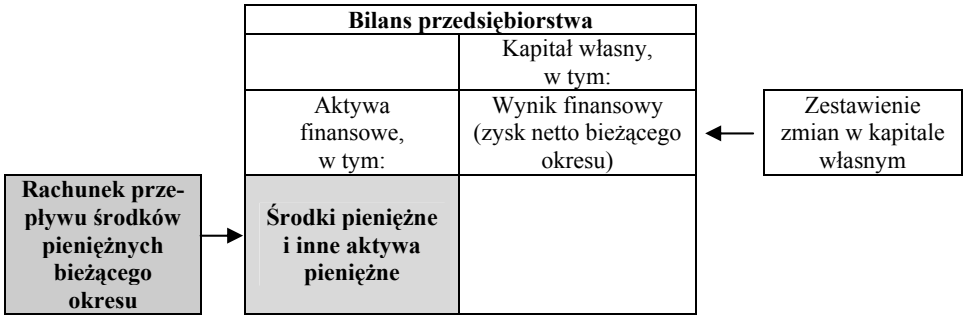

Rys. 5.6. Rachunek przepływów pieniężnych jako element objaśniający pozycję bilansu przedsiębiorstwa

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Rachunek przepływów pieniężnych stanowi swoiste zestawienie zmian w środkach pieniężnych w danym okresie. Ogólną koncepcję tak rozumianego rachunku, jako podstawę struktury poziomu I modelu, przedstawia tabela 5.4.

Opracowanie I poziomu modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych wymaga podjęcia następujących działań: przekształcenia obowiązującego formatu rachunku zysków i strat, ustalenia przepływów pieniężnych związanych z poszczególnymi pozycjami przekształconego rachunku zysków i strat, uzupełnienia „kasowego" rachunku wyników o dodatkowe moduły, grupujące wpływy i wydatki według określonych kryteriów oraz odrębnego wykazania wpływów i wydatków dotyczących działalności zaniechanej oraz podatku dochodowego. Rozwiniętą strukturę poziomu I modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych zaprezentowano w tabeli 5.5.

Tabela 5.4. Podstawowa struktura poziomu I modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Początek i koniec okresu	Kategorie podstawowe	Kategorie szczegółowe
BO środków pieniężnych i innych aktywów pieniężnych		
	+/– wynik kasowy z tytułu transakcji i zdarzeń (przychodów, kosztów) ujmowanych w rachunku zysków i strat:	
		bieżącego okresu
		poprzednich okresów
		następnych okresów
	+/– wynik kasowy transakcji i zdarzeń nie wykazywanych w rachunku zysków i strat (ujmowanych bezpośrednio w bilansie):	
		z tytułu przychodów i kosztów kapitałowych
		z tytułu zdarzeń pozawynikowych dotyczących działalności inwestycyjnej
		z tytułu zdarzeń pozawynikowych dotyczących działalności finansowej
BZ środków pieniężnych i innych aktywów pieniężnych		

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Posługując się schematem rozwiniętej struktury I poziomu modelu sprawozdawczego przepływów pieniężnych, poniżej przedstawiono zasady budowy poszczególnych jego modułów.

1. Na podstawie aktualnego wzoru rachunku zysków i strat sporządza się moduł 0 *Przekształcony rachunek zysków i strat,* według rodzajów działalności zgodnych z podziałem przeprowadzonym na potrzeby prezentacji przepływów pieniężnych.

2. Na podstawie przekształconego rachunku zysków i strat buduje się moduł 1, czyli *Kasowy rachunek wyników*, pokazujący „jakość" pieniężną wyniku finansowego (z opcją rozpoczęcia obliczeń od wyniku całościowego, o czym będzie mowa w dalszej części rozprawy).

3. Aby pokazać jakość pieniężną wyniku, a jednocześnie wykazać pełną wartość wpływów z działalności inwestycyjnej i finansowej, obliczony w module 1 „kasowy" wynik finansowy jest korygowany o wykazane w nim wpływy z działalności inwestycyjnej i finansowej, które następnie ujmuje się w przepływach z wymienionych rodzajów działalności.

Tabela 5.5. Rozwinięta struktura modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych (I poziom modelu)

(wynik memoriałowy)	Przepływy pieniężne netto				
		Moduł 2 Przepływy pieniężne związane z przychodami/kosztami okresów poprzednich/następnych			
Moduł 0 Przekształcony rachunek zysków i strat	**Moduł 1** Kasowy rachunek wyników	**Moduł 2a**	**Moduł 2b**	**Moduł 3** Przepływy pieniężne nie związane (lub rzadko związane w sposób bezpośredni) z przychodami/kosztami	
Przychody i koszty operacyjne	Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów operacyjnych	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów operacyjnych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów operacyjnych okresów następnych	Inne wpływy i wydatki operacyjne	**Działalność operacyjna**
∑	∑	∑	∑	∑	∑
Przychody i koszty inwestycyjne	Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów inwestycyjnych	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów inwestycyjnych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów inwestycyjnych okresów następnych	Inne wpływy i wydatki inwestycyjne	**Działalność inwestycyjna**
∑	∑	∑	∑	∑	∑
Przychody i koszty finansowe	Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów finansowych	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów następnych	Inne wpływy i wydatki finansowe	**Działalność finansowa**
∑ M0	**∑M1**	**∑M2a**	**∑M2b**	**∑M3**	∑
	Moduł korygujący 4a Korekty z tytułu przepływów przeniesionych do działalności inwestycyjnej lub finansowej				**∑M4a**
Moduł korygujący 4b Działalność zaniechana					**∑M4b**
Moduł korygujący 4c Podatek dochodowy					**∑M4c**
					= Zmiana środków pieniężnych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

4. Do tak wyliczonych przepływów pieniężnych według struktury wyniku finansowego dodaje się moduł 2 *Przepływy pieniężne związane z przychodami / kosztami okresów poprzednich / następnych*, dotyczący wpływów i wydatków, z którymi związane odpowiednio przychody i koszty były lub dopiero będą osiągnięte lub poniesione (tzn. ujęte w rachunku zysków i strat). Moduł 2 został na potrzeby informacyjne dodatkowo podzielony na dwa moduły szczegółowe:

a) wpływy i wydatki bieżącego okresu, związane odpowiednio z przychodami i kosztami ujętymi w rachunku zysków i strat okresów poprzednich (moduł 2a), np. wpływ z tytułu regulacji należności, który był przychodem w okresach poprzednich, czy wydatek z tytułu spłaty zobowiązania, który był kosztem w okresach poprzednich (między innymi do tego celu wykorzystuje się analizę relacji: wpływy – przychody, wydatki – koszty);

b) wpływy i wydatki bieżącego okresu, związane odpowiednio z przychodami i kosztami ujętymi w rachunku zysków i strat okresów następnych (moduł 2b), np. przedpłaty.

5. Moduł 3 *Przepływy pieniężne nie związane (lub rzadko związane w sposób bezpośredni) z przychodami / kosztami*[16] uzupełnia rachunek przepływów pieniężnych o wpływy i wydatki z tytułu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej, które nigdy nie były i nie będą elementami kosztów i przychodów lub są rzadko odnoszone w sposób bezpośredni na wynik finansowy.

6. Korekty kasowego wyniku finansowego oraz wpływy i wydatki dotyczące działalności zaniechanej i podatku dochodowego wykazuje się odrębnie, w module korygującym 4.

Analizując strukturę modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych widać, że:

a) **w układzie pionowym**, sumując poszczególne kolumny modelu – otrzymuje się informacje o przepływach pieniężnych z poszczególnych rodzajów działalności, grupowane według poszczególnych modułów, oraz

b) **w układzie poziomym**, sumując poszczególne wiersze modelu – otrzymuje się informacje o przepływach pieniężnych w ramach poszczególnych modułów, grupowane według rodzajów działalności.

Proponowany układ modelu daje zarządowi przedsiębiorstwa szerokie możliwości dowolnego modelowania struktury informacji o przepływach pieniężnych.

[16] Dla potrzeb niniejszego modelu przez przychody i koszty rozumie się wyłącznie te pozycje, które wpływają na wynik finansowy netto okresu bieżącego, okresów poprzednich lub okresów następnych. Przychody i koszty kapitałowe są ujmowane, jeśli zajdzie taka potrzeba, w module 3 modelu.

3. Prezentacja poszczególnych modułów modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

3.1. Prezentacja modułów 0 i 1 modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Specyfika grupowania pozycji w rachunku zysków i strat nie pozwala na jednoznaczne przyporządkowanie przepływów pieniężnych powstałych z tytułu ogółu pozycji danej grupy do tego samego rodzaju działalności. Na przykład w kosztach finansowych pozycja odsetek może dotyczyć zarówno działalności operacyjnej, jak i inwestycyjnej czy finansowej. W opinii autorki logika podziału pozycji sprawozdania na trzy wymienione rodzaje działalności, przyjęta w rachunku przepływów pieniężnych, jest klasyfikacją w sposób pełny odzwierciedlającą specyfikę działalności prowadzonej przez różne podmioty. Dlatego w proponowanym modelu, przed przygotowaniem modułu 1, w którym wykazuje się wynik finansowy okresu bieżącego poprzez prezentację strumieni pieniężnych z nim związanych, należy przekształcić obowiązujący „wzór" rachunku zysków i strat tak, aby wykazane w nim pozycje przychodów i kosztów były przypisane do jednego z trzech rodzajów działalności: operacyjnej, inwestycyjnej lub finansowej. Ogólną strukturę modułu 0 przedstawiono w tabeli 5.6.

Tabela 5.6. Ogólna struktura modułu 0 w modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Moduł 0 ***Przekształcony rachunek zysków i strat***
Przychody i koszty z tytułu działalności operacyjnej
$\sum$
Przychody i koszty z tytułu działalności inwestycyjnej
$\sum$
Przychody i koszty z tytułu działalności finansowej
$\sum$

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Jak wynika z tabeli 5.6, w przekształconym rachunku zysków i strat nie występuje pozycja obowiązkowych obciążeń wyniku finansowego. Z uwagi na specyficzny charakter obciążeń z tytułu podatku dochodowego, na poziomie I ujawnień przepływy pieniężne z tytułu podatku dochodowego, które miały miejsce w okresie objętym sprawozdaniem, wykazywane są odrębnie, po module 3. W podobny sposób wydziela się z przekształconego rachunku zysków i strat koszty i przychody związane z działalnością zaniechaną. Rysunek 5.7 ilustruje zasady dokonywania takiego przekształcenia.

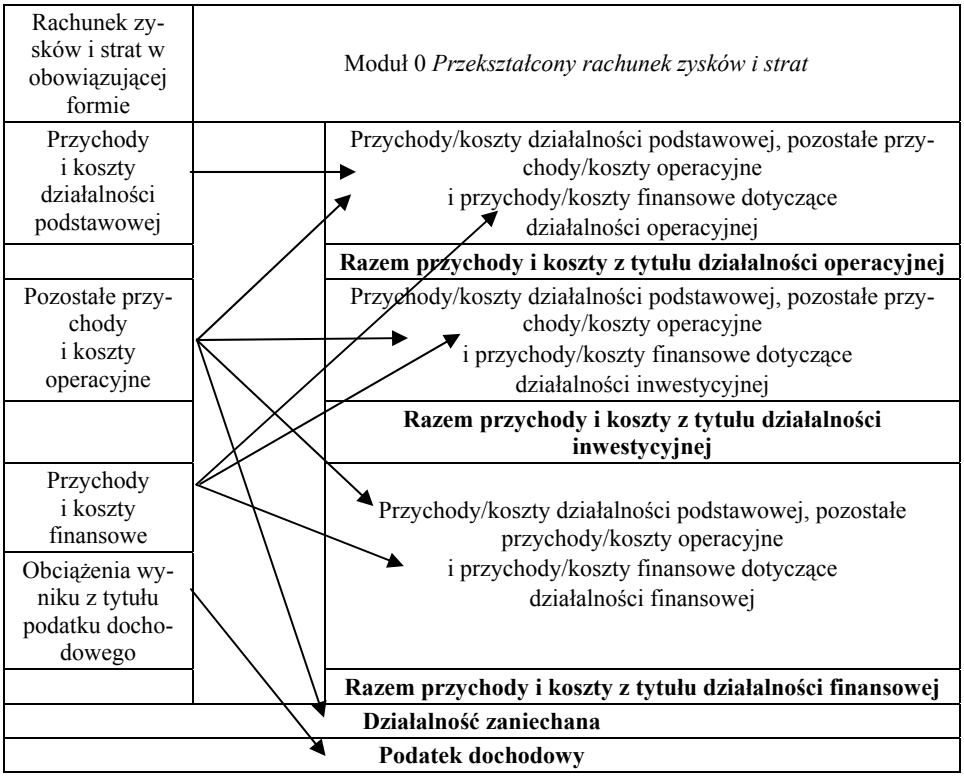

Rys. 5.7. Przekształcenie formatu rachunku zysków i strat na potrzeby sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Moduł 1 modelu *Kasowy rachunek wyników* ma na celu prezentację wyniku finansowego z działalności podmiotu w postaci strumieni przepływów pieniężnych. Obecnie rachunek przepływów pieniężnych, ujawniając przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej, tylko do pewnego stopnia wskazuje na pieniężną jakość wyniku finansowego. W zasadzie użytkownik sprawozdania nie dysponuje informacją, która pozwoliłaby na ocenę struktury przepływów pieniężnych kształtujących wynik memoriałowy okresu. Dlatego w module 1 podjęto próbę wykazania pieniężnej jakości wyniku finansowego. W tabeli 5.7 przedstawiono strukturę tego modułu.

Tabela 5.7. Ogólna struktura modułu 1 modelu sprawozdawczości strumieni przepływów pieniężnych

Moduł 1 *Kasowy rachunek wyników*
Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów operacyjnych
∑
Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów inwestycyjnych
∑
Wpływy i wydatki z tytułu bieżących przychodów i kosztów finansowych
∑

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Poniżej zamieszczono szczegółową strukturę modułu 1, określając dla każdej pozycji modułu relacje między wpływami i przychodami lub wydatkami i kosztami. Wykazane pozycje przedstawiono odrębnie dla każdego rodzaju działalności.

Tabela 5.8. Szczegółowa struktura modułu 1 w modelu rachunku przepływów pieniężnych

Lp.	Relacje	Pozycje modułu 1 *Kasowy rachunek wyników*	Objaśnienia
1	2	3	4
Działalność operacyjna			
1	Wpływy teraz – przychody teraz	Wpływy bieżącego okresu ze sprzedaży produktów, materiałów i towarów	Są to wpływy z tytułu sprzedaży dóbr, usług, towarów i materiałów, przyporządkowane do wyniku kasowego bieżącego okresu na podstawie faktur wystawionych i zapłaconych w danym roku. Wielkości te ujmuje się bez podatku VAT, ponieważ wpływy z tytułu tego podatku, jako nie związane z wynikiem memoriałowym, wykazuje się odrębnie w module 3. Wykazane w module 1 wpływy odpowiadają pozycji przychodów ze sprzedaży produktów, materiałów i towarów w rachunku zysków i strat. Teoretycznie można podzielić wartość wpływów bieżącego okresu na wpływy ze sprzedaży odrębnie produktów, towarów, usług i materiałów, jednak w wielu jednostkach taki podział przepływów pieniężnych może stwarzać wiele problemów, dlatego można ograniczyć się do podania jedynie wartości w pozycji zbiorczej.
2	Wydatki teraz – koszty teraz	Wydatki bieżącego okresu według ich rodzaju	Wydatki te dotyczą podstawowych kosztów operacyjnych ujętych w wyniku finansowym w wariancie porównawczym lub kalkulacyjnym (Wydatki teraz – koszty teraz). Ta pozycja modułu 1 stwarza najwięcej problemów, ponieważ ani teoretycznie, ani praktycznie nie ma możliwości precyzyjnego przyporządkowania poszczególnym elementom podstawowych kosztów

Tabela 5.8. (cd.)

1	2	3	4
			odpowiedników kasowych w postaci związanych z nimi wydatków[17]. Jakiekolwiek metody określania wartości wydatku z tytułu zużycia materiałów (włącznie z metodami proporcjonalnego przyporządkowania wydatków kosztom) prowadzą jedynie do jej umownego określenia i wymagają dużych nakładów pracy (powstają dodatkowe znaczące koszty przygotowania danych), niewspółmiernych z korzyściami wynikającymi z osiągniętych taką drogą szacunków, których zasadność i tak można podważyć. W związku z tym w modelu przyjęto, że: 1) kosztom podstawowym poniesionym w bieżącym okresie przyporządkowuje się wydatki poniesione w związku z zapłatą otrzymanych w tym samym okresie faktur, nie biorąc pod uwagę, czy np. materiały zakupione i opłacone w danym okresie zostały w tym samym okresie zużyte; 2) wydatki działalności podstawowej (operacyjnej) ujmuje się w jednej kwocie zbiorczej lub wykazuje w układzie rodzajowym (np. takim jak prezentowany w załączniku 1 do Ustawy o rachunkowości) według zasady: wydatek wykazuje się do wysokości poniesionych kosztów; jeżeli w okresie objętym sprawozdaniem wydatek przewyższa koszt, wtedy różnicę ujmuje się w odpowiedniej pozycji modułu 2.
3	Wpływy teraz – przychody teraz	Wpływy bieżącego okresu z tytułu pozostałych przychodów operacyjnych dotyczących działalności operacyjnej	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności operacyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w pozycji pozostałych przychodów operacyjnych; są to np. wpływy z tytułu kar, odszkodowań i grzywien (naliczonych i otrzymanych w bieżącym okresie), wpływy z tytułu zasądzonych kosztów sądowych i komorniczych związanych z postępowaniem spornym, zarachowane i zwrócone w bieżącym okresie.
4	Wydatki teraz – koszty teraz	Wydatki bieżącego okresu z tytułu pozostałych kosztów operacyjnych dotyczących działalności operacyjnej	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności operacyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w pozycji pozostałych kosztów operacyjnych, np. wydatki z tytułu kar, odszkodowań i grzywien (naliczone i zapłacone w bieżącym okresie), zapłacone koszty sądowe i komornicze związane z postępowaniem spornym (naliczone i zapłacone w bieżącym okresie).
5	Wpływy teraz – przychody teraz	Wpływy bieżącego okresu z tytułu przychodów finansowych dotyczących działalności operacyjnej	Są to wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności operacyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w pozycji przychodów finansowych, np. wpływy z tytułu odsetek od nieterminowo regulowanych należności operacyjnych, naliczone i zrealizowane w bieżącym okresie, dodatnie różnice kursowe od zdarzeń klasyfikowanych do działalności operacyjnej.

[17] Jeżeli np. zużyto do produkcji materiały o wartości 5000 PLN, saldo początkowe wynosi 7000 PLN, a w ciągu okresu dokonano zakupów materiałów o łącznej wartości 6000 PLN, z czego zapłacono 4000 PLN, to nie można precyzyjnie określić, które materiały zużyto: te, które stanowiły zapas początkowy, czy też te, za które zapłacono w bieżącym okresie, czy częściowo jedne i drugie.

Tabela 5.8. (cd.)

1	2	3	4
6	Wydatki teraz – koszty teraz	Wydatki bieżącego okresu z tytułu kosztów finansowych dotyczących działalności operacyjnej	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności operacyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w pozycji kosztów finansowych, np. wydatki z tytułu odsetek od nieterminowo regulowanych zobowiązań operacyjnych, naliczone i zapłacone w bieżącym okresie, ujemne, zrealizowane różnice kursowe od zdarzeń klasyfikowanych do działalności operacyjnej.
Działalność inwestycyjna			
7	Wpływy teraz – przychody teraz	Wpływy bieżącego okresu z tytułu pozostałych przychodów operacyjnych dotyczących działalności inwestycyjnej	Dotyczą one wpływów z tytułu zdarzeń związanych z działalnością inwestycyjną jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w pozycji pozostałych przychodów operacyjnych, np. wpływy ze zbycia środków trwałych, środków trwałych w budowie oraz wartości niematerialnych i prawnych – do wysokości zrealizowanego zysku ze zbycia wyżej wymienionych aktywów[18], wpływy z tytułu kar, odszkodowań i grzywien związanych z działalnością inwestycyjną (naliczonych i otrzymanych w bieżącym okresie), wpływy z tytułu zasądzonych kosztów sądowych i komorniczych związanych z postępowaniem spornym w zakresie działalności inwestycyjnej, zarachowane i zwrócone w bieżącym okresie.
8	Wydatki teraz – koszty teraz	Wydatki bieżącego okresu z tytułu pozostałych kosztów operacyjnych dotyczących działalności inwestycyjnej	Wykazane w tej pozycji wydatki dotyczą zdarzeń zaliczonych do działalności inwestycyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w pozycji pozostałych kosztów operacyjnych, np. wydatki związane z kosztami zbycia lub likwidacji środków trwałych, środków trwałych w budowie oraz wartości niematerialnych i prawnych, wydatki z tytułu kar, odszkodowań i grzywien (naliczonych i zapłaconych w bieżącym okresie), kosztów sądowych i komorniczych związanych z postępowaniem spornym (naliczonych i zapłaconych w bieżącym okresie), dotyczących działalności inwestycyjnej.
9	Wpływy teraz – przychody teraz	Wpływy bieżącego okresu z tytułu przychodów finansowych dotyczących działalności inwestycyjnej	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności inwestycyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w przychodach finansowych bieżącego okresu, np. wpływy z tytułu naliczonych i otrzymanych w bieżącym okresie dywidend, zysków z tytułu udziałów w obcych jednostkach, odsetek od lokat czy prowizji od udzielonych pożyczek.

[18] Jeżeli np. wpływy ze sprzedaży maszyny wynosiły 20 000 PLN, a zysk ze sprzedaży – 7000 PLN, wtedy w module 1 wykazuje się 7000 PLN jako odpowiednik pieniężny wyniku ze sprzedaży, natomiast pozostałe wpływy w wysokości 13.000 PLN wykazuje się w module 3. Z pewnością nie jest to rozwiązanie proste i nie dostarcza w tym wypadku (w module 3) jednoznacznej informacji o wpływach ze sprzedaży maszyny. Jednak z drugiej strony w module 1 zostaje ujęty wpływ, który pozwala, przy wcześniej poczynionych założeniach, określić „kasowy" wynik z działalności podmiotu. O możliwościach rozwiązania powyżej opisanego problemu wspomniano w ostatnim punkcie niniejszego rozdziału.

Tabela 5.8 (cd.)

1	2	3	4
10	Wydatki teraz – koszty teraz	Wydatki bieżącego okresu z tytułu kosztów finansowych dotyczących działalności inwestycyjnej	Obejmują one wydatki z tytułu zdarzeń dotyczących działalności inwestycyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w kosztach finansowych bieżącego okresu, np. ujemne, zrealizowane w bieżącym okresie, różnice kursowe od zdarzeń klasyfikowanych do działalności inwestycyjnej.
Działalność finansowa			
11	Wpływy teraz – przychody teraz	Wpływy bieżącego okresu z tytułu przychodów finansowych dotyczących działalności finansowej	W tej pozycji sprawozdania ujmuje się wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności finansowej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat bieżącego okresu jako przychody finansowe, np. wpływy z tytułu odsetek od nieterminowo regulowanych należności finansowych.
12	Wydatki teraz – koszty teraz	Wydatki bieżącego okresu z tytułu kosztów finansowych dotyczących działalności finansowej	Są to wydatki dotyczące zdarzeń zakwalifikowanych do działalności finansowej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat bieżącego okresu jako koszty finansowe, np. odsetki naliczone i zapłacone w bieżącym okresie od kredytów i pożyczek, prowizje bankowe, zapłacone odsetki od dłużnych papierów wartościowych, ujemne zrealizowane różnice kursowe z tytułu działalności finansowej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Reasumując, postępowanie według opisanych zasad pozwala na przedstawienie w module 1 przekształconego wyniku finansowego bieżącego okresu ujętego według zasady kasowej.

3.2. Charakterystyka modułów 2, 3 i 4 modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Moduł 2 modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych „Przepływy pieniężne związane z przychodami / kosztami okresów poprzednich / następnych" służy do wykazania pozycji wpływów i wydatków z tytułu przychodów i kosztów, które były ujęte w wyniku finansowym okresów poprzednich lub będą ujęte w wyniku finansowym okresów następnych. Ogólną strukturę modułu 2 przedstawiono w tabeli 5.9.

Tabela 5.9. Ogólna struktura modułu 2 *Przepływy pieniężne związane z przychodami / kosztami okresów poprzednich / następnych* w modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Moduł 2a	**Moduł 2b**
Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów operacyjnych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów operacyjnych okresów następnych
∑	∑
Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów inwestycyjnych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów inwestycyjnych okresów następnych
∑	∑
Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów poprzednich	Wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów finansowych okresów następnych
∑	∑

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Aby zwiększyć przydatność informacyjną prezentowanego modelu, moduł 2 podzielono na dwa moduły szczegółowe, aby wykazać:

1) wpływy i wydatki dotyczące przychodów i kosztów ujętych w rachunku zysków i strat w okresach poprzednich (wpływy i wydatki teraz, przychody i koszty wcześniej) – moduł 2a;

2) wpływy i wydatki dotyczące przychodów i kosztów, które będą ujęte w rachunku zysków i strat w okresach następnych (wpływy i wydatki teraz, przychody i koszty później) – moduł 2b.

Poniżej przedstawiono szczegółową strukturę modułu 2a, określając dla każdej jego pozycji relacje między wpływami i przychodami lub wydatkami i kosztami. Wykazane w module pozycje ujęto odrębnie dla każdego rodzaju działalności.

Tabela 5.10. Szczegółowa struktura modułu 2a w modelu rachunku przepływów pieniężnych

Lp.	Relacje	Pozycje modułu 2a	Objaśnienia
1	2	3	4
Działalność operacyjna			
1	Wpływy teraz – przychody wcześniej	Wpływy bieżącego okresu z tytułu zdarzeń lat poprzednich związanych z działalnością operacyjną	Są to wpływy z tytułu sprzedaży dóbr, usług, towarów i materiałów, ujęte w wyniku finansowym okresów poprzednich, które wpłynęły do jednostki w danym roku. Są one wykazywane w kwotach netto bez podatku VAT, ponieważ wpływy z tytułu tego podatku, jako nie związane z wynikiem memoriałowym, wykazuje się odrębnie w module 3.
2	Wydatki teraz – koszty wcześniej	Wydatki bieżącego okresu z tytułu zdarzeń lat poprzednich związanych z działalnością operacyjną	Dotyczą one wydatków z tytułu podstawowych kosztów operacyjnych ujętych w wyniku finansowym okresów poprzednich, w wariancie porównawczym lub kalkulacyjnym, bez podatku VAT.

Tabela 5.10. (cd.)

1	2	3	4
3	Wpływy teraz – przychody wcześniej	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które były ujęte w pozostałych przychodach operacyjnych w okresach poprzednich	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy bieżącego okresu z tytułu zdarzeń dotyczących działalności operacyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w okresach poprzednich, w pozycji pozostałych przychodów operacyjnych, np. wpływy z tytułu kar, odszkodowań i grzywien, naliczone w okresach poprzednich a otrzymane w bieżącym okresie, wpływy z tytułu zasądzonych kosztów sądowych i komorniczych związanych z postępowaniem spornym, zarachowanych w okresach poprzednich, a zwróconych w bieżącym okresie.
4	Wydatki teraz – koszty wcześniej	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które były ujęte w pozostałych kosztach operacyjnych w okresach poprzednich	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności operacyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat poprzednich okresów w pozycji pozostałych kosztów operacyjnych, np. wydatki z tytułu kar, odszkodowań i grzywien (naliczonych w okresach poprzednich a zapłaconych w bieżącym okresie), zapłacone w bieżącym okresie koszty sądowe i komornicze związane z postępowaniem spornym (naliczone w okresach poprzednich).
5	Wpływy teraz – przychody wcześniej	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które były ujęte w przychodach finansowych w okresach poprzednich	Są to wpływy bieżącego okresu z tytułu zdarzeń dotyczących działalności operacyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat za okresy poprzednie w pozycji przychodów finansowych, np. wpływy z tytułu odsetek od nieterminowo regulowanych należności operacyjnych, naliczonych w okresach poprzednich i otrzymanych w bieżącym okresie.
6	Wydatki teraz – koszty wcześniej	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które były ujęte w kosztach finansowych w okresach poprzednich	Wydatki wykazane w tej pozycji obejmują zdarzenia zakwalifikowane do działalności operacyjnej jednostki, ujęte w rachunku zysków i strat okresów poprzednich w pozycji kosztów finansowych, np. wydatki z tytułu odsetek od nieterminowo regulowanych zobowiązań operacyjnych, naliczonych w okresie poprzednim i otrzymanych w bieżącym okresie.
Działalność inwestycyjna			
7	Wpływy teraz – przychody wcześniej	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które były ujęte w pozostałych przychodach operacyjnych w okresach poprzednich	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy bieżącego okresu z tytułu zdarzeń dotyczących działalności inwestycyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat w okresach poprzednich w pozycji pozostałych przychodów operacyjnych, np. wpływy ze zbycia środków trwałych, środków trwałych w budowie oraz wartości niematerialnych i prawnych – do wysokości różnicy pieniężnej między wartością zrealizowanego zysku ze zbycia wyżej wymienionych aktywów a ceną ich sprzedaży[19], wpływy z tytułu kar, odszkodowań i grzywien (naliczonych w okresach poprzednich i otrzymanych w bieżącym okresie) związanych z działalnością

[19] Zobacz objaśnienie w działalności inwestycyjnej modułu 1 (przyp. 18). Jeżeli w okresie poprzednim w ogóle nie dokonano płatności za dany składnik aktywów, najwygodniej jest w okresie bieżącym cały wpływ pokazać w module 2 (lub 3).

Tabela 5.10. (cd.)

1	2	3	4
			inwestycyjną, wpływy z tytułu zasądzonych kosztów sądowych i komorniczych związanych z postępowaniem spornym, zarachowanych w okresach poprzednich i zwróconych w bieżącym okresie (dotyczących działalności inwestycyjnej).
8	Wydatki teraz – koszty wcześniej	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które były ujęte w pozostałych kosztach operacyjnych w okresach poprzednich	Wykazane w tej pozycji wydatki dotyczą zdarzeń zaliczonych do działalności inwestycyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat okresów poprzednich w pozycji pozostałych kosztów operacyjnych; są to np. wydatki związane z kosztami zbycia lub likwidacji środków trwałych, środków trwałych w budowie oraz wartości niematerialnych i prawnych, wydatki z tytułu kar, odszkodowań i grzywien (w przypadku gdy koszty naliczono w okresie poprzednim a zapłacono w bieżącym), zapłaconych kosztów sądowych i komorniczych związanych z postępowaniem spornym (naliczonych w poprzednim okresie), dotyczących działalności inwestycyjnej.
9	Wpływy teraz – przychody wcześniej	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które były ujęte w przychodach finansowych w okresach poprzednich	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności inwestycyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat okresów poprzednich w przychodach finansowych, np. wpływy z tytułu naliczonych w okresie poprzednim i otrzymanych w bieżącym okresie dywidend, zysków z tytułu udziałów w obcych jednostkach, odsetek od lokat czy prowizji od udzielonych pożyczek.
10	Wydatki teraz – koszty wcześniej	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które były ujęte w kosztach finansowych w okresach poprzednich	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wydatki z tytułu zdarzeń dotyczących działalności inwestycyjnej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat za okresy poprzednie w kosztach finansowych, np. ujemne, zrealizowane w bieżącym okresie a naliczone w poprzednim, różnice kursowe od zdarzeń klasyfikowanych do działalności inwestycyjnej.
Działalność finansowa			
11	Wpływy teraz – przychody wcześniej	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności finansowej, które były ujęte w przychodach finansowych w okresach poprzednich	Obejmują one wpływy, które dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności finansowej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat poprzednich okresów jako przychody finansowe, np. wpływy z tytułu sprzedaży w okresie poprzednim aktywów finansowych (zob. objaśnienia w module 1 do pozycji nr 7 w działalności inwestycyjnej)**.**
12	Wydatki teraz – koszty wcześniej	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności finansowej, które były ujęte w kosztach finansowych w okresach poprzednich	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności finansowej jednostki, ujętych w rachunku zysków i strat poprzednich okresów jako koszty finansowe, np. odsetki od kredytów i pożyczek, prowizje bankowe itp., naliczone w okresie poprzednim a zapłacone w bieżącym.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W tabeli 5.11 przedstawiono szczegółową strukturę modułu 2b, określając dla każdej jego pozycji relacje między wpływami i przychodami lub wydatkami i kosztami. Wykazane w module pozycje ujęto odrębnie dla każdego rodzaju działalności.

Tabela 5.11. Szczegółowa struktura modułu 2b w modelu rachunku przepływów pieniężnych

Lp.	Relacje	Pozycje modułu 2b	Objaśnienia
1	2	3	4
Działalność operacyjna			
1	Wpływy teraz – przychody później	Wpływy bieżącego okresu z tytułu zdarzeń lat następnych związanych z działalnością operacyjną	Są to wpływy z tytułu sprzedaży dóbr, usług, towarów i materiałów, które będą ujęte w wyniku finansowym okresów następnych, a wpłynęły do jednostki w danym roku, np. przedpłaty na poczet przyszłych dostaw. Są to wielkości bez podatku VAT, ponieważ wpływy z tytułu tego podatku, jako nie związane z wynikiem memoriałowym, wykazuje się odrębnie w module 3.
2	Wydatki teraz – koszty później	Wydatki bieżącego okresu z tytułu zdarzeń lat następnych związanych z działalnością operacyjną	Dotyczą one wydatków z tytułu podstawowych kosztów operacyjnych, które będą ujęte w wyniku finansowym okresów następnych, w wariancie porównawczym lub kalkulacyjnym, bez podatku VAT – porównaj objaśnienie przyjętych założeń w module 1, w pkt. 2 działalności operacyjnej.
3	Wpływy teraz – przychody później	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które będą ujęte w pozostałych przychodach operacyjnych w okresach następnych	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności operacyjnej jednostki, które będą ujęte w pozycji pozostałych przychodów operacyjnych w rachunku zysków i strat w okresach następnych, np. wpływy z tytułu kar, odszkodowań i grzywien do rozliczenia w czasie, wpływy z tytułu zasądzonych kosztów sądowych i komorniczych związanych z postępowaniem spornym, do rozliczenia w czasie.
4	Wydatki teraz – koszty później	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które będą ujęte w pozostałych kosztach operacyjnych w okresach następnych	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności operacyjnej jednostki, które będą ujęte w rachunku zysków i strat w pozycji pozostałych kosztów operacyjnych w okresach następnych, np. wydatki z tytułu kar, odszkodowań i grzywien do rozliczenia w czasie, zapłacone z góry czynsze dzierżawne za wynajem.
5	Wpływy teraz – przychody później	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które będą ujęte w przychodach finansowych w okresach następnych	Są to wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności operacyjnej jednostki, które będą wykazane w rachunku zysków i strat w pozycji przychodów finansowych w okresach następnych.

Tabela 5.11. (cd.)

1	2	3	4
6	Wydatki teraz – koszty później	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności operacyjnej, które będą ujęte w kosztach finansowych w okresach następnych	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności operacyjnej jednostki, które będą ujęte jako koszty finansowe w rachunku zysków i strat okresów następnych, np. wydatki z tytułu rozliczanych na następne okresy odsetek od nieterminowo regulowanych zobowiązań operacyjnych.
Działalność inwestycyjna			
7	Wpływy teraz – przychody później	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które będą ujęte w pozostałych przychodach operacyjnych w okresach następnych	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności inwestycyjnej jednostki, które będą ujęte w rachunku zysków i strat w okresach następnych, w pozycji pozostałych przychodów operacyjnych, np. zaliczki otrzymane od odbiorców na poczet nabycia środków trwałych, środków trwałych w budowie oraz wartości niematerialnych i prawnych.
8	Wydatki teraz – koszty później	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które będą ujęte w pozostałych kosztach operacyjnych w okresach następnych	Dotyczą one zdarzeń zakwalifikowanych do działalności inwestycyjnej jednostki, które będą ujęte jako pozostałe koszty operacyjne w rachunku zysków i strat okresów następnych, np. wydatki związane z rozliczanymi w czasie na przyszłe okresy kosztami zbycia lub likwidacji środków trwałych, środków trwałych w budowie oraz wartości niematerialnych i prawnych.
9	Wpływy teraz – przychody później	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które będą ujęte w przychodach finansowych w okresach następnych	W tej pozycji sprawozdania wykazuje się wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności inwestycyjnej jednostki, które będą ujęte w rachunku zysków i strat w okresach następnych jako przychody finansowe, np. wpływy z tytułu zaliczkowo otrzymanych dywidend lub zysków z udziałów w obcych jednostkach.
10	Wydatki teraz – koszty później	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności inwestycyjnej, które będą ujęte w kosztach finansowych w okresach następnych	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności inwestycyjnej jednostki, które będą ujęte jako koszty finansowe w rachunku zysków i strat okresów następnych.
Działalność finansowa			
11	Wpływy teraz – przychody później	Wpływy bieżącego okresu dotyczące działalności finansowej, które będą ujęte w przychodach finansowych w okresach następnych	Obejmują one wpływy z tytułu zdarzeń dotyczących działalności finansowej jednostki, które będą ujęte w rachunku zysków i strat w okresach następnych jako przychody finansowe, np. zaliczka otrzymana na poczet sprzedaży aktywów finansowych (transakcja odbywa się na przełomie roku – w praktyce takie pozycje występują sporadycznie).

Tabela 5.11. (cd.)

1	2	3	4
12	Wydatki teraz – koszty później	Wydatki bieżącego okresu dotyczące działalności finansowej, które będą ujęte w kosztach finansowych w okresach następnych	Wydatki wykazane w tej pozycji dotyczą zdarzeń zakwalifikowanych do działalności finansowej jednostki, które będą ujęte jako koszty finansowe w rachunku zysków i strat okresów następnych.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W module 3 *Przepływy pieniężne nie związane (lub rzadko związane bezpośrednio) z przychodami / kosztami* modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych wykazuje się wpływy i wydatki, które nie powodują powstania odpowiednio przychodu i kosztu.

Tabela 5.12. Ogólna struktura modułu 3 w modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Moduł 3 ***Przepływy pieniężne nie związane (lub rzadko związane w sposób bezpośredni) z przychodami / kosztami***
Inne wpływy i wydatki operacyjne
∑
Inne wpływy i wydatki inwestycyjne
∑
Inne wpływy i wydatki finansowe
∑

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Poniżej przedstawiono szczegółową strukturę modułu 3, określając dla każdej pozycji modułu relacje między wpływami i przychodami lub wydatkami i kosztami. Wykazane w module pozycje ujęto odrębnie dla działalności inwestycyjnej i finansowej.

Analizując opisane w tabeli 5.13 relacje w odniesieniu do poszczególnych pozycji modułu 3 należy zwrócić uwagę na pewne odstępstwo od nazewnictwa stosowanego dotychczas w opisie relacji między wpływami i przychodami. W wierszach: 3, 4, 5, 7 oraz 16 w opisie relacji pojawia się sformułowanie: „wpływy teraz – przychody rzadko w sposób bezpośredni". Zmiana nazwy relacji wynika z faktu, że sprzedaż składników aktywów trwałych i krótkoterminowych aktywów finansowych jest ujmowana w rachunku zysków i strat wynikowo. W sytuacji gdy przychód ze sprzedaży jest wyższy od nieumorzonej wartości maszyny, wtedy w rachunku zysków i strat wykazuje się zysk ze sprzedaży

tej maszyny. Cały przychód z takiej sprzedaży ujmuje się w wyniku finansowym tylko w sytuacji, gdy wynik ze sprzedaży jest równy przychodowi ze sprzedaży[20]. Podobnie w przypadku otrzymanej dotacji przy rozliczaniu jej w czasie, na wynik finansowy w danym okresie wpływa tylko część tej dotacji. Wyjątek stanowi sytuacja, w której np. dotacja została przyznana na bieżącą działalność i cała wartość otrzymanej dotacji jest odnoszona jednorazowo na dobro wyniku finansowego bieżącego okresu. Ogółu opisanych wyżej przypadków nie można zatem określić jako relacji „wpływy teraz – przychody nigdy", stąd konieczność wprowadzenia dodatkowego określenia „wpływy teraz – przychody rzadko w sposób bezpośredni". W przypadku wydatków z działalności inwestycyjnej i finansowej taka konieczność nie występuje.

Tabela 5.13. Szczegółowa struktura modułu 3 *Przepływy pieniężne nie związane (lub rzadko związane w sposób bezpośredni) z przychodami / kosztami* w modelu rachunku przepływów pieniężnych

Lp.	Relacje	Pozycje modułu 3	Objaśnienia
1	2	3	4
Działalność operacyjna			
1	Wpływy teraz – przychody nigdy	W tych pozycjach należy wykazać wpływy i wydatki z tytułu przychodów i kosztów ujmowanych bezpośrednio w kapitale własnym – z tytułu błędów lat poprzednich dotyczących zdarzeń związanych z działalnością operacyjną podmiotu, np. zapłata faktury z lat poprzednich, której ujęcie jako zobowiązania nie koryguje wyniku finansowego, ale jest ujęte bezpośrednio w kapitale własnym (bez względu na to, czy ujęcie w kapitale własnym i płatność wystąpiły w tym samym, czy w różnych okresach sprawozdawczych).	
2	Wydatki teraz – koszty nigdy		
Działalność inwestycyjna			
3	Wpływy teraz – przychody rzadko w sposób bezpośredni	Zbycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych	W pozycji tej wykazuje się wpływy ze sprzedaży składników wartości niematerialnych i prawnych oraz składników rzeczowych aktywów trwałych, bez podatku VAT.
4	Wpływy teraz – przychody rzadko w sposób bezpośredni	Zbycie inwestycji w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne	W pozycji tej ujmuje się wpływy ze sprzedaży nieruchomości oraz wartości niematerialnych i prawnych, które zostały zakwalifikowane do inwestycji. Wpływy te podaje się bez podatku VAT.
5	Wpływy teraz – przychody rzadko w sposób bezpośredni	Zbycie aktywów finansowych	Jest to wpływ ze sprzedaży długo- i krótkoterminowych aktywów finansowych, np. z udziałów i akcji obcych jednostek, papierów wartościowych oraz innych aktywów finansowych.
6	Wpływy teraz – przychody nigdy	Spłata udzielonych pożyczek długoterminowych	Są to wpływy z tytułu spłaty pożyczek udzielonych na okres dłuższy niż rok (od dnia ich udzielenia).

[20] W przypadku gdy w wyniku transakcji sprzedaży wystąpi strata, wtedy relacje są określone jako „wpływy teraz – przychody nigdy", a cała wartość wpływu ze sprzedaży zostanie ujęta w module 3.

Tabela 5.13. (cd.)

1	2	3	4
7	Wpływy teraz – przychody rzadko w sposób bezpośredni	Inne wpływy inwestycyjne	Obejmują one wszystkie wpływy dotyczące działalności inwestycyjnej, a nie ujęte we wcześniejszych pozycjach przepływów z tej działalności. Są to np. wpływy z najmu inwestycji w nieruchomości, ze sprzedaży innych niż aktywa finansowe inwestycji krótkoterminowych, zwrot zaliczek udzielonych na poczet zakupu składników działalności inwestycyjnej, wpływy środków pieniężnych z tytułu przejęcia innej jednostki, spłata udzielonej pożyczki krótkoterminowej.
8	Wydatki teraz – koszty nigdy	Nabycie wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych	W pozycji tej wykazuje się wydatki na nabycie składników wartości niematerialnych i prawnych oraz rzeczowych aktywów trwałych, jednak bez podlegającego odliczeniu naliczonego podatku VAT.
9	Wydatki teraz – koszty nigdy	Inwestycje w nieruchomości oraz wartości niematerialne i prawne	W pozycji tej podaje się wydatki na nabycie nieruchomości oraz wartości niematerialnych i prawnych, zaliczanych do inwestycji, bez podatku VAT.
10	Wydatki teraz – koszty nigdy	Nabycie aktywów finansowych	Są to wydatkowane środki pieniężne na nabycie udziałów i akcji jednostek, papierów wartościowych oraz innych aktywów finansowych, nie zaliczonych do ekwiwalentów środków pieniężnych.
11	Wydatki teraz – koszty nigdy	Udzielone pożyczki długoterminowe	Są to środki pieniężne pożyczone innym podmiotom na okres dłuższy niż rok (od dnia ich udzielenia).
12	Wydatki teraz – koszty nigdy	Inne wydatki inwestycyjne	Przepływy te obejmują wydatki działalności inwestycyjnej nie ujęte we wcześniej omówionych pozycjach, np. udzielone pożyczki krótkoterminowe, wydatki na zakup innych niż aktywa finansowe inwestycji krótkoterminowych czy zaliczki na zakup rzeczowych aktywów trwałych, wartości niematerialnych i prawnych lub inwestycji w nieruchomości, a także wydatki związane ze sprzedażą rzeczowych aktywów trwałych oraz inwestycji w nieruchomości obciążające jednostkę.
Działalność finansowa			
13	Wpływy teraz – przychody nigdy	Wpływy netto z wydania udziałów (emisji akcji) i innych instrumentów kapitałowych oraz dopłat do kapitału	W pozycji tej wykazuje się efektywne wpływy z tytułu powiększenia kapitału (funduszu) własnego poprzez wydanie udziałów (emisję akcji) i innych instrumentów kapitałowych, także w sytuacji, gdy nie nastąpiła jeszcze rejestracja podwyższenia kapitału (funduszu) w rejestrze sądowym oraz wpływy z dopłat do tego kapitału (funduszu), po zmniejszeniu o wydatki poniesione w związku z wydaniem udziałów (akcji). Wpływy te wykazuje się łącznie z innymi wpływami z emisji (np. odsetki).
14	Wpływy teraz – przychody nigdy	Zaciągnięte kredyty i pożyczki	Ujmuje się tu wpływy z tytułu otrzymanych kredytów długo- i krótkoterminowych, wykorzystanych zarówno na cele działalności operacyjnej, jak i inwestycyjnej, oraz z tytułu pożyczek długo- i krótkoterminowych (jw.).

Tabela 5.13. (cd.)

1	2	3	4
15	Wpływy teraz – przychody nigdy	Emisja dłużnych papierów wartościowych	W pozycji tej podaje się wpływy z emisji przez jednostkę obligacji własnych, innych dłużnych papierów wartościowych oraz instrumentów kapitałowych, zarówno długo-, jak i krótkoterminowych. Wpływy wykazuje się po ich zmniejszeniu o wydatki związane z emisją.
16	Wpływy teraz – przychody rzadko w sposób bezpośredni	Inne wpływy finansowe	Wykazuje się tu dotyczące działalności finansowej wpływy, nie ujęte w pozycjach wcześniejszych wpływów finansowych, jak np. otrzymane dotacje w roku ich otrzymania.
17	Wydatki teraz – koszty nigdy	Nabycie udziałów (akcji) własnych	W pozycji tej ujmuje się wydatki spowodowane obniżeniem kapitału, z tytułu wykupu akcji lub udziałów własnych, bez względu na cel wykupu (umorzenie, odsprzedaż, przejęcie innej jednostki), i zwrot dopłat do kapitału.
18	Wydatki teraz – koszty nigdy	Dywidendy i inne wypłaty na rzecz właścicieli	W pozycji tej wykazuje się wydatki spowodowane wypłatą dywidendy z zysku, w tym także zaliczkowej, udziały w zysku oraz wpłaty z zysku (w przedsiębiorstwach państwowych i jednoosobowych spółkach Skarbu Państwa).
19	Wydatki teraz – koszty nigdy	Inne niż wypłaty dla właścicieli, wydatki z tytułu podziału zysku	W pozycji tej podaje się m.in. wypłaty nagród z zysku, wypłaty tantiem oraz wydatki z zysku na inne cele (np. społeczne). Warto zauważyć, że takie wydatki nie są przewidziane przez MSR / MSSF.
20	Wydatki teraz – koszty nigdy	Spłaty kredytów i pożyczek	W pozycji tej wykazuje się wydatki na spłatę rat (bez odsetek i prowizji) kredytów długo- i krótkoterminowych oraz pożyczek długo- i krótkoterminowych. Spłatę kredytów i pożyczek zaciągniętych w walutach obcych wykazuje się łącznie ze zrealizowanymi różnicami kursowymi (zarówno dodatnimi, jak i ujemnymi).
21	Wydatki teraz – koszty nigdy	Wykup dłużnych papierów wartościowych	W pozycji tej ujmuje się wydatki na wykup wyemitowanych przez jednostkę obligacji własnych, innych dłużnych papierów wartościowych oraz z rozliczenia instrumentów kapitałowych, zarówno długo- jak i krótkoterminowych, bez odsetek.
22	Wydatki teraz – koszty nigdy	Płatności zobowiązań z tytułu umów leasingu finansowego	Pozycja służy do wykazania wydatków na spłatę zobowiązań z tytułu leasingu finansowego, tj. rat kapitałowych. Spłatę zadłużenia w walutach obcych wykazuje się łącznie ze zrealizowanymi różnicami kursowymi (zarówno dodatnimi, jak i ujemnymi).
23	Wydatki teraz – koszty nigdy	Inne wydatki finansowe	W pozycji tej wykazuje się wydatki dotyczące działalności finansowej, nie ujęte we wcześniej wymienionych pozycjach, np. wydatki na pokrycie zobowiązań wywołanych udzieleniem gwarancji finansowych czy wydatki z tytułu kosztów emisji w przypadku, gdy nie nastąpiły jeszcze wpływy z wydania udziałów (akcji).

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Po sumowaniu poszczególnych modułów (w układzie kolumnowym) w module 1 występuje dodatkowa pozycja – moduł korygujący 4a – dotycząca korekt „kasowego" wyniku finansowego z tytułu pozycji, które są związane z podstawowymi kategoriami wpływów w działalności inwestycyjnej lub finansowej. Chodzi tu przede wszystkim o sprzedaż składników działalności inwestycyjnej i o otrzymane dotacje. W rachunku zysków i strat jest wykazywany zysk lub strata ze sprzedaży np. maszyn. Aby pokazać możliwie najlepiej „pieniężną jakość" wyniku finansowego, w modelu przyjęto, że wpływy z tytułu takiej sprzedaży ujmuje się w module 1 do wysokości wykazanego wyniku ze zbycia, natomiast pozostała wartość wpływów jest wykazana w module 3, w odpowiedniej pozycji wpływów z działalności inwestycyjnej. Takie rozwiązanie nie pozwala jednak na czytelne ujawnienie całej wartości wpływu ze sprzedaży maszyny w działalności inwestycyjnej. Aby osiągnąć oba cele, czyli pokazać „pieniężną jakość" wyniku a jednocześnie wykazać pełną wartość wpływów ze sprzedaży maszyny, obliczony w module 1 „kasowy" wynik finansowy jest następnie skorygowany o wykazane w nim wpływy ze sprzedaży maszyny, które to wpływy ujmuje się następnie, zgodnie z ich treścią ekonomiczną, w działalności inwestycyjnej. Podobnie rzecz się ma z dotacjami, jeżeli w roku ich otrzymania część wartości dotacji została już odniesiona na wynik finansowy.

W proponowanym modelu wyodrębniono, już na poziomie modułu 0, przychody i koszty, a następnie wpływy i wydatki z tytułu działalności zaniechanej. Przepływy związane z tą działalnością mają jednoznacznie charakter jednorazowy (sporadyczny, a nie ciągły) i nie są związane z działalnością kontynuowaną przez przedsiębiorstwo. Z tego względu wykazuje się je w modelu odrębnie, jako moduł korygujący 4b.

Podatek dochodowy jest pozycją związaną z elementami wszystkich rodzajów działalności. Przypisywanie wartości wpływów i wydatków do działalności operacyjnej, inwestycyjnej i finansowej jest bardzo pracochłonne i według opinii praktyków wykazuje niewielką, w stosunku do kosztów jej pozyskania, przydatność informacyjną. Dlatego wpływy i wydatki z tytułu podatku dochodowego zostały w modelu również wykazane odrębnie jako moduł korygujący 4c.

Należy zwrócić uwagę, że poprzez korektę wartości modułów 1–4a (sumy M1, M2, M3 i M4c) o kwoty wykazane w modułach 4b i 4c otrzymuje się wartość zmiany stanu środków pieniężnych w okresie objętym sprawozdaniem.

3.3. Propozycja struktury raportu z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych

Powtarzalne przepływy pieniężne z działalności operacyjnej są przykładem II poziomu ujawnień informacji o przepływach pieniężnych w proponowanym modelu. Format prezentacji operacyjnych przepływów pieniężnych netto nie jest

istotny w określaniu powtarzalnych przepływów pieniężnych, ponieważ punktem wyjścia w tych kalkulacjach jest łączna wartość operacyjnych przepływów pieniężnych netto. Zakłada się, że inwestycyjne i finansowe przepływy pieniężne są przepływami o charakterze sporadycznym (nierównomiernym) i jeżeli nawet, jak w przypadku spłaty długoterminowych kredytów lub rat leasingu finansowego, stałe płatności utrzymują się przez wiele lat, to nie są to wydatki związane bezpośrednio z działalnością operacyjną podmiotu.

Propozycja zasad ustalania i wykazywania powtarzalnych przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej może być rozważana dla dwóch przypadków:

1) gdy z działalności operacyjnej w sposób jednoznaczny wyłącza się elementy innych rodzajów działalności, tak jak w polskich regulacjach sprawozdawczości przepływów pieniężnych;

2) gdy w działalności operacyjnej mogą pojawić się elementy związane z działalnością inwestycyjną i finansową (rozwiązanie preferowane np. przez IASB i FASB).

W tabeli 5.14 przedstawiono propozycję dziedzinowego raportu biznesowego z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych jako przykład sposobu i zakresu informacji ujawnianej na II poziomie prezentowanego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych.

Poszczególne grupy korekt nie zawierają przykładów konkretnych tytułów, ponieważ zależą one w dużym stopniu od specyfiki przedsiębiorstwa, branży, regionu oraz od strategii finansowania długo- i krótkookresowego. Autorka rozważa tę kwestię w pkt. 4.2 niniejszego rozdziału.

Należy natomiast zauważyć, że raport z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych można przygotować, stosując metodę pośrednią lub bezpośrednią.

Raport przygotowany metodą pośrednią zamieszczono w tabeli 5.14. W takim podejściu operacyjne przepływy pieniężne netto podlegają korektom z tytułu:

1) przepływów pieniężnych sporadycznych (nietypowych), np. wpływy z tytułu spłaty znaczącej wartości należności z lat poprzednich, uznanych za nieściągalne;

2) przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych), których wartość znacząco odbiega od normy, np. wzrost wypłat odpraw emerytalnych znacząco przewyższający wielkości planowane;

3) przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych) w określonym przedziale czasowym, np. wydatki z tytułu restrukturyzacji zobowiązań handlowych, które są przewidziane przykładowo na 5 lat;

4) innych przepływów pieniężnych, np. z tytułu obrotu krótkoterminowymi aktywami finansowymi, jeżeli podmiot zalicza takie transakcje do działalności operacyjnej.

Tabela 5.14. Propozycja dziedzinowego raportu biznesowego z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych

	Wyszczególnienie pozycji	Rok bieżący	Rok poprzedni
I	Przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej		
II	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych niepowtarzalnych (nietypowych):		
	1.		
	2.		
	3.		
	4.		
	5.		
III	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych), których wartość znacząco odbiega od normy:		
	1.		
	2.		
	3.		
	4.		
	5.		
IV	Korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej z tytułu przepływów pieniężnych powtarzalnych (typowych) w określonym przedziale czasowym:		
	1.		
	2.		
	3.		
	4.		
	5.		
V	Inne korekty przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej:		
	1.		
	2.		
	3.		
	4.		
	5.		
VI	Powtarzalne przepływy pieniężne netto z działalności operacyjnej		

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Zastosowanie w raporcie z powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych metody bezpośredniej oznacza natomiast, że wyodrębnia się w nim wyłącznie tytuły i wartość operacyjnych wpływów i wydatków o charakterze powtarzalnym. Nie ma zatem w tym wypadku potrzeby dokonywania korekt. Z opracowań amerykańskich na ten temat wynika, że podejście bezpośrednie nie było, jak dotąd, wyodrębnione ani jako metoda obliczania powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych, ani testowane w praktyce. Powodem takiego stanu rzeczy jest zapewne duża pracochłonność metody bezpośredniej oraz brak

zapotrzebowania na szczegółowe informacje o tytułach i wartościach powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych. Tytuły korekt w metodzie pośredniej, czyli informacja o nierównomiernych, niepowtarzalnych lub nieprzewidzianych, ekstremalnych, co do wartości, operacyjnych przepływach pieniężnych, wydaje się być również istotna w ocenie prawidłowości zagospodarowania przez podmiot kwot otrzymywanych sporadycznie.

3.4. Propozycje dodatkowych ujawnień informacji o przepływach pieniężnych

Poziom III w prezentowanym modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych powinien stanowić istotny element raportu biznesowego podmiotu. Można wyodrębnić zestaw dodatkowych informacji i objaśnień do rachunku przepływów pieniężnych, które są na tyle istotne, aby wpływać na ocenę tych przepływów przez użytkowników. Należy wspomnieć, że informacja dodatkowa dotycząca przepływów pieniężnych ma dwojaki charakter (por. rys. 5.8):

1) obligatoryjny – chodzi tu o obowiązkowe informacje dodatkowe za bieżący okres, objaśniające moduły prezentowane na poziomie I modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych, które mogą być ujęte na tym samym poziomie, co moduły lub na poziomie III jako wydzielone objaśnienia obowiązkowe, oraz

2) dobrowolny – obejmujący ujawnienia informacji bezpośrednio lub pośrednio związanych z przepływami pieniężnymi, które mogą być istotne z punktu widzenia właściwego zrozumienia i oceny działań przedsiębiorstwa oraz jego strategii w krótkim i długim okresie.

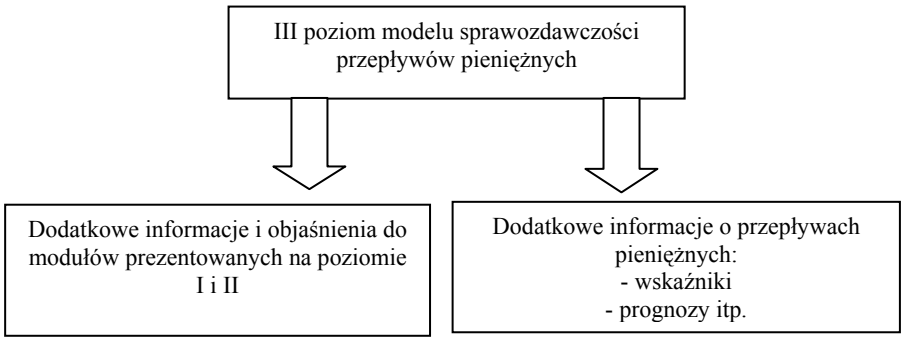

Rys. 5.8. Informacja dodatkowa prezentowana na poziomie III modelu sprawozdawczości finansowej

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

W obowiązkowym zakresie objaśnień dodatkowych do modułów prezentowanych na poziomie I podmiot powinien określić ogólną strukturę prezentowanego rachunku przepływów pieniężnych oraz ująć w szczególności następujące informacje:

1) strukturę środków pieniężnych oraz wartość i zakres pozycji uznanych za ekwiwalenty środków pieniężnych (należy przypomnieć, że w modelu zakłada się, iż ekwiwalenty środków pieniężnych są wykazywane wyłącznie w notach objaśniających, a środki pieniężne w rachunku przepływów pieniężnych są równe co do wartości środkom pieniężnym wykazanym w bilansie);

2) definicje rodzajów działalności, a także wyszczególnienie specyficznych operacji gospodarczych i sposobu ich ujęcia w rachunku przepływów pieniężnych oraz specyfikację pozycji;

3) wartość środków pieniężnych na koniec okresu o ograniczonej możliwości dysponowania oraz przyczyny i okres trwania tych ograniczeń;

4) zmianę stanu środków pieniężnych z tytułu wyceny na dzień bilansowy środków pieniężnych na rachunkach walutowych i w kasie;

5) objaśnienia do poszczególnych pozycji wpływów i wydatków w rachunku przepływów, szczególnie w module 2a i 2b;

6) specyfikację pozycji wykazywanych w rachunku przepływów pieniężnych w ujęciu netto i przyczyny takiej formy ujawnień;

7) wykaz istotnych zdarzeń niepieniężnych, które wystąpiły w okresie objętym sprawozdaniem;

8) dodatkowe informacje o przepływach pieniężnych, jeżeli mają one istotny wpływ na różnice między wartościami memoriałowymi i kasowymi lub nie są ujęte w sposób bezpośredni i szczegółowy w rachunku przepływów pieniężnych, na przykład informacje o płatnościach z tytułu podatku dochodowego lub podstawowe tytuły wpływów i wydatków z działalności zaniechanej.

Informacje do rachunku przepływów pieniężnych dobrowolnie prezentowane przez podmiot na poziomie III modelu powinny dotyczyć w szczególności:

1) dodatkowych informacji z zakresu bieżącej działalności podmiotu, między innymi: powiązania przepływów pieniężnych ze strukturą wydatków kapitałowych, odzwierciedlającą wzrost potencjału produkcyjnego lub intensyfikację nakładów odtworzeniowych, wartości i struktury nie wykorzystanych kredytów oraz możliwości zaciągnięcia nowych, zawartych umów leasingowych, polityki podmiotu w zakresie inwestycji krótkoterminowych, w powiązaniu ze strukturą aktywów finansowych przeznaczonych do obrotu;

2) informacji prospektywnej o przepływach pieniężnych, tj. prognoz wpływów i wydatków z komentarzem oraz kierunków i sposobów lokowania wolnych środków pieniężnych;

3) syntetycznej analizy wskaźnikowej wykorzystującej informacje o przepływach pieniężnych;

4) nowoczesnych mierników dokonań wykorzystujących przepływy pieniężne (m. in. zależnie od wyboru dokonywanego przez zarząd podmiotu – FCF, CFROI i CVA) wraz z komentarzem;

5) opisowej syntezy działań podmiotu w zakresie strategii zarządzania środkami pieniężnymi w krótkim i długim okresie, informacji o uruchomionych liniach faktoringowych, *Cash Pooling* itp.

Większość wyżej wymienionych zagadnień była już poruszana w niniejszej rozprawie. Warto natomiast nieco więcej uwagi poświęcić dodatkowym informacjom odnoszącym się do wskaźników opartych na przepływach pieniężnych, pamiętając, że wskaźniki te można obliczać i zamieszczać w raporcie zarówno na podstawie danych *ex post*, jak i w ujęciu *ex ante*.

Obecnie w analizie wskaźnikowej przepływów pieniężnych wykorzystuje się z reguły wartość przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej. Jest to podejście najbardziej przydatne, bo zgodne z podstawowymi zasadami działania jednostki. W długim okresie kluczowe znaczenie dla jej przetrwania, rozwoju oraz budowania pozycji na rynku ma bowiem zdolność do wypracowywania środków pieniężnych z działalności operacyjnej.

Poniżej scharakteryzowano wybrane wskaźniki, którymi można wspomagać analizę i badanie relacji między wielkością przepływów a innymi istotnymi wielkościami ekonomiczno-finansowymi podmiotu. Formuły poszczególnych wskaźników mogą mieć różną postać, obejmując bardziej lub mniej szczegółowe wielkości, zależnie od specyfiki i istotnej wartości pozycji bilansu i rachunku zysków i strat, a także od zakresu i szczegółowości całościowej analizy sprawozdania finansowego. Wskaźniki przepływów pieniężnych mogą przede wszystkim służyć do oceny zdolności jednostki do spłaty zobowiązań wobec wierzycieli i właścicieli, „pieniężnej jakości" wyniku finansowego, wystarczalności środków pieniężnych na cele inwestycyjne oraz pieniężnej efektywności zaangażowanego w jednostce kapitału.

W modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych proponuje się zamieścić wskaźniki wspomagające analizę rentowności, wzbogacając ją o spojrzenie na przychody i koszty od strony „kasowej". Poniżej zaproponowano podstawowy zestaw wskaźników[21] (por. tab. 5.17).

1. **Wskaźnik pieniężnej wydajności sprzedaży** określa jakość przychodów ze sprzedaży, tj. stopień ich realizacji w formie pieniężnej. Innymi słowy, informuje o tym, ile środków pieniężnych zainkasowano z każdej złotówki memoriałowej sprzedaży (lub jaki niedobór kasowy powstał z każdej złotówki sprzedaży). Wskaźnik ten uzupełnia tradycyjny miernik rentowności sprzedaży; im jego wartość jest większa, tym lepiej. Warto pamiętać, że zmiany jego wartości

[21] Por. szerzej: K. Grzelak, A. Karmańska, *Analiza sprawozdania z przepływów pieniężnych*, „Vademecum Przedsiębiorcy i Podatnika" 1996, nr 4, s. 31–38.

świadczą jedynie o odrębności kształtowania się obydwu porównywanych wielkości i dopiero analiza wyrażonych procentowo zmian wpływów sprzedaży i zmian memoriałowych przychodów ze sprzedaży daje podstawę do pozytywnej lub negatywnej oceny pieniężnej wydajności sprzedaży.

Tabela 5.17. Podstawowe wskaźniki wspomagające analizę rentowności w modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Wskaźnik rentowności / pieniężnej wydajności	Założenie memoriałowe	Założenie kasowe	Analiza różnic między wskaźnikami i krótki komentarz
Sprzedaży	Wynik netto / przychody ze sprzedaży produktów i towarów	*Cash Flow*** / przychody ze sprzedaży produktów i towarów	
Aktywów (majątku) ogółem lub tylko aktywów obrotowych	Wynik netto / $\sum$ aktywów*	*Cash Flow*** / $\sum$ aktywów*	
Kapitału własnego	Wynik netto / $\sum$ kapitału własnego*	*Cash Flow*** / $\sum$ kapitału własnego*	

* Preferowane jest stosowanie wartości średnich, np. kwartalnych lub miesięcznych.

** Nadwyżka wpływów nad wydatkami działalności operacyjnej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: K. Grzelak, A. Karmańska, *Analiza sprawozdania z przepływów pieniężnych*, „Vademecum Przedsiębiorcy i Podatnika" 1996, nr 4, s. 31–38, E. Śnieżek, *Jak czytać Cash Flow*, FRRwP, Warszawa 1997, s. 78–94.

2. **Wskaźnik pieniężnej wydajności aktywów (majątku)** oznacza ogólną zdolność aktywów przedsiębiorstwa do wypracowania dodatnich przepływów pieniężnych netto z działalności operacyjnej. Odpowiada on na pytanie, ile złotych nadwyżki pieniężnej (lub niedoboru) z działalności podstawowej przypada na jedną złotówkę aktywów. Również w tym wypadku im większa wartość tego wskaźnika, tym lepiej.

3. **Wskaźnik pieniężnej wydajności kapitału własnego** mierzy „pieniężną zdolność" kapitałów zaangażowanych przez właścicieli w przedsiębiorstwo. Informuje on, ile środków pieniężnych wypracowuje każda złotówka kapitału własnego (lub jaki niedobór pieniężny powstaje w wyniku zainwestowania każdego złotego kapitału własnego). Im większa pieniężna stopa zwrotu z zaangażowanego kapitału własnego – mierzona zarówno wielkością nadwyżki pieniężnej z działalności operacyjnej, jak i kwotą zysku, tym korzystniejsza sytuacja finansowa i perspektywy rozwoju przedsiębiorstwa, a co za tym idzie – uzyskiwania coraz wyższych dywidend.

Istotny jest również **wskaźnik relacji pieniężnej nadwyżki przepływów działalności operacyjnej do zysku netto**, który wyraża za pomocą wartości liczbowej tzw. „pieniężną jakość" zysku, tzn. wzajemną relację dwóch mierników efektywności: pieniężnego i memoriałowego. Najczęściej wskaźnik ten jest liczony i interpretowany, jeżeli jednostka osiąga zysk netto, a przepływy operacyjne są dodatnie. Wskaźnik odpowiada wtedy na pytanie, ile uzyskanych środków pieniężnych kryje się w każdym złotym zysku operacyjnego. Interpretacji tego wskaźnika powinna towarzyszyć analiza przyczyn różnicy między obydwu wielkościami oraz znajomość specyfiki działalności przedsiębiorstwa, która w znacznym stopniu wpływa na poziom tego wskaźnika. Im wartość tego wskaźnika jest bliższa 1, tym zysk jest dokładniejszym miernikiem potencjału pieniężnego operacji przedsiębiorstwa.

Przykłady innych wskaźników, obliczanych na podstawie rachunku przepływów pieniężnych, które w zależności od potrzeb uzupełniają analizę przepływów pieniężnych na poziomie III modelu, zamieszczono w tabeli 5.18.

Tabela 5.18. Przykłady wskaźników uzupełniających analizę przepływów pieniężnych na poziomie III modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych

Nazwa wskaźnika	Formuła wskaźnika	Uwagi
1	2	3
Wskaźnik zdolności pokrycia wydatków działalności inwestycyjnej i finansowej	Nadwyżka przepływów działalności operacyjnej / $\sum$ wydatków działalności inwestycyjnej i finansowej	Jest on szczególnie przydatny, gdy wpływy z działalności inwestycyjnej i finansowej są niewielkie, a ciężar finansowania obu tych działalności spoczywa na działalności operacyjnej.
Wskaźnik udziału amortyzacji w nadwyżce przepływów z działalności operacyjnej	Amortyzacja / Nadwyżka przepływów z działalności operacyjnej	Jest on liczony w przypadku nadwyżki przepływów operacyjnych netto, z reguły przydatny w jednostkach posiadających duży park maszynowy zaangażowany w działalność operacyjną.
Wskaźnik zdolności pokrycia nadwyżką przepływów z działalności operacyjnej spłaty zadłużenia	$\sum$ zadłużenia + obsługa długu / Nadwyżka przepływów z działalności operacyjnej	Przez zadłużenie rozumie się tutaj nie zaliczane do działalności operacyjnej źródła kapitału obcego (kredyty, pożyczki, leasing finansowy itp.) wraz z wszystkimi wydatkami ponoszonymi na obsługę takiego zadłużenia (odsetki, prowizje, opłaty manipulacyjne, wstępne i dodatkowe itp.).
Wskaźnik zdolności pokrycia nadwyżką przepływów z działalności operacyjnej inwestycji odtworzeniowych	$\sum$ inwestycji odtworzeniowych / Nadwyżka przypływów z działalności operacyjnej	Zazwyczaj jest on liczony i interpretowany w powiązaniu ze wskaźnikiem udziału amortyzacji w nadwyżce przepływów z działalności operacyjnej.

Tabela 5.18. (cd.)

1	2	3
Wskaźnik zdolności pokrycia nadwyżką przepływów z działalności operacyjnej wypłat z zysku	Wypłaty z zysku / Nadwyżka przypływów z działalności operacyjnej	W krajach innych niż Polska jest on równoznaczny z formułą: Wypłata dywidend / Nadwyżka przepływów z działalności operacyjnej. Liczy się go również w przypadku niedoboru przepływów z działalności operacyjnej. Oznacza wtedy, że oprócz konieczności znalezienia źródła sfinansowania niedoboru środków z działalności operacyjnej należy dodatkowo sfinansować z innych źródeł wypłaty z tytułu podziału zysku memoriałowego.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie: K. Grzelak, A. Karmańska, *Analiza sprawozdania z przepływów*…, s. 31–38, E. Śnieżek, *Jak czytać Cash Flow*, s. 78–94.

Niestety, nie istnieją sztywne przedziały liczbowe, mówiące o tym, kiedy wskaźniki oparte na przepływach pieniężnych kształtują się poprawnie. Na ogół można stwierdzić, że im większa wartość wskaźnika, tym lepiej, lub odwrotnie, oznaczając przybliżone wartości graniczne, powyżej których tworzy się np. nadpłynność. Przepływy pieniężne są szczególnie mocno powiązane ze specyfiką działalności jednostki (między innymi zwyczajowo przyjętymi warunkami płatności) i zachowaniem się jej otoczenia, dlatego oparte na nich wskaźniki uznaje się w analizie sytuacji finansowej jednostki za najbardziej „wrażliwe". Być może z tego powodu podmioty niechętnie je obliczają i jeszcze mniej chętnie interpretują. Należy jednak pamiętać, że wypracowywanie modelowych wartości wskaźników trwa latami. Często przedziały prawidłowego ich kształtowania się można określić jedynie dla poszczególnych branż, o co powinni zadbać analitycy finansowi.

Reasumując, proponowany model sprawozdawczości przepływów pieniężnych jest wielopoziomowy i wpisuje się w nurt współczesnych prac oraz badań dotyczących sprawozdawczości finansowej, związanych zarówno z kwestiami o charakterze ogólnym (wspólne projekty IASB i FASB), jak i szczegółowym (badania powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych).

4. Model sprawozdawczości przepływów pieniężnych w świetle współczesnych kierunków rozwoju sprawozdawczości finansowej

4.1. Ogólne wytyczne dotyczące sprawozdawczości finansowej – wspólny projekt IASB/FASB *Financial Statement Presentation*

Współcześnie funkcjonują w zasadzie dwa podstawowe kanony sprawozdawczości finansowej: amerykańskie Ogólnie Akceptowane Zasady Rachunkowości (*Generally Accepted Accounting Priciples* – US GAAP), stosowane przez większość uczestników globalnego rynku kapitałowego, i Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (*International Financial Reporting Standards* – IFRS), system wykorzystywany obecnie jako *benchmark* między innymi w wielu krajach Europy oraz w Chinach, Australii, Malezji i Egipcie. Niektórzy specjaliści wyrażają obawy, czy wysiłek poniesiony na konwergencję tych systemów przyniesie pożądany efekt w postaci autentycznie wspólnych i wysokiej jakości standardów międzynarodowych. Jednak instytucje znane i uznane w świecie rachunkowości i finansów, np. Stowarzyszenie Dyplomowanych Biegłych Rewidentów (Association of Chartered Certified Accountants – ACCA), w pełni popierają ideę powstania globalnych standardów sprawozdawczości. Poniżej wymieniono najważniejsze powody, dla których konwergencja US GAAP i IFRS wydaje się szczególnie ważna.

1. Harmonizacja sprawozdawczości finansowej w skali światowej z pewnością pomoże inwestorom w zrozumieniu informacji finansowej wykorzystywanej w procesach decyzyjnych oraz przyczyni się do zminimalizowania ryzyka. Jeżeli rozwiązania stosowane na świecie znacząco się różnią, treść informacji finansowej sama dyskredytuje się w oczach jej użytkowników.

2. Im większa istnieje pewność co do wiarygodności i przejrzystości informacji, tym mniejszy jest koszt pozyskania i utrzymania kapitału; dla poszczególnych jednostek gospodarczych oznacza to na przykład redukcję kosztów translacji (rzecz jasna, nie tylko językowej, ale przede wszystkim merytorycznej) sprawozdań, czyli zmniejszenie kosztów przygotowania informacji, co może w efekcie przyczynić się do wzrostu cen akcji podmiotu.

3. Na pewno doprowadzi to do powstania znacznych oszczędności w kosztach przygotowania sprawozdań finansowych w jednostkach gospodarczych notowanych na giełdach papierów wartościowych w obu Amerykach i w Europie (sporządzanie uzgodnień IFRS i US GAAP jest bardzo pracochłonne).

4. Harmonizacja wymagań zwiększy również mobilność zawodową biegłych rewidentów. Wiele już w tym kierunku zrobiono, na przykład opublikowanie Międzynarodowego Standardu Sprawozdawczości Finansowej nr 3 oznacza

znaczącą harmonizację w zakresie ujmowania zagadnień związanych z łączeniem jednostek gospodarczych (*Business Combination*).

W tym miejscu nasuwa się jednak uzasadnione pytanie o granice konwergencji rozwiązań w rachunkowości. Nadal spotyka się opinie podważające sens funkcjonowania na rynkach kapitałowych idealnie spójnych we wszystkich przypadkach standardów. Jest oczywiste, że użytkownicy sprawozdań powinni mieć pewność odnośnie do poprawności ujawnianej informacji oraz istnienia jej ekwiwalentu w innym systemie rachunkowości. Zapewnienie tego nie jest jednak sprawą prostą i nie przekłada się do końca na przydatność ujawnień w sprawozdaniu finansowym. Nierozstrzygnięty pozostaje zatem rozważany od wielu lat zasadniczy dylemat: harmonizacja czy unifikacja regulacji rachunkowości?

Odwiecznym problemem są także wiedza i doświadczenie użytkownika sprawozdań, które w globalnym świecie wymagają albo poznania szerokiego *spectrum* rozwiązań (i zrozumienia ich konsekwencji), albo otrzymania dobrego zestawienia uzgadniającego różne rozwiązania (*Reconciliation*); warto przy tym pamiętać, że nawet wtedy pozostaną jeszcze znaczące obszary różnic w ujawnieniach, takie jak np. utrata wartości, zasady uznawania przychodów itp.

Należy również zwrócić uwagę na fakt, że podejmuje się intensywnie działania na rzecz konwergencji regulacji rachunkowości w odniesieniu do spółek publicznych czy holdingów międzynarodowych, podczas gdy równocześnie nie rozwiązany wciąż pozostaje problem spójności rozwiązań i zasad prezentacji informacji finansowej dla ogromnej liczby spółek niegiełdowych; wiąże się to oczywiście z innymi potrzebami oraz wymaganiami poszczególnych użytkowników informacji finansowej (np. bank inaczej podchodzi do relacji biznesowych z dużą grupą kapitałową i z dużą spółką jawną tej samej branży).

Korzyści wynikające z postępującej konwergencji zasad rachunkowości warto też rozważyć, uwzględniając koszty jej osiągnięcia, a zatem:

1) dodatkowe koszty sporządzania sprawozdań według „nowych zasad" oraz przekształcanie danych historycznych;

2) koszty tłumaczenia nowych standardów na wiele języków;

3) koszty nauczenia audytorów, księgowych i użytkowników sprawozdań nowych zasad sprawozdawczości, oraz

4) nakłady poniesione na włączenie ich do krajowych regulacji rachunkowości.

Trzeba też podkreślić, że ciągłe zmiany w międzynarodowych standardach rachunkowości mogą doprowadzić do obniżenia ich reputacji w profesjonalnych środowiskach, trudno będzie znaleźć bowiem przekonującą odpowiedź na pytanie, dlaczego tak często konieczne jest ich modyfikowanie, skoro proponowane regulacje są wysokiej jakości.

Wszystkie zasygnalizowane powyżej problemy nie powinny jednak hamować procesów konwergencji, a zmiany w MSSF należy zawsze rozpatrywać

przez pryzmat procesu ciągłego podnoszenia jakości informacji finansowej. S. Surdykowska twierdzi, że:

1) „ustalenie wąskiego zestawu zasad tworzących Globalne Standardy Rachunkowości nie jest możliwe przy uwzględnieniu pomiaru dokonywanego w rachunkowości, rozważanego w kontekście jej normatywnych i kreatywnych aspektów;

2) dążenie do przekształcenia Globalnych Standardów Rachunkowości w Globalnie Akceptowane Zasady Rachunkowości nie powinno stwarzać nadziei na wyeliminowanie negatywnych praktyk księgowych służących do wprowadzania w błąd użytkowników sprawozdań finansowych”[22].

Mimo trudności i barier wynikających nie tylko ze specyfiki zagadnienia, ale również z ułomności natury ludzkiej, nie należy ustawać w dążeniu do poprawy jakości i harmonizowania sposobów rozpowszechniania informacji finansowej.

Najłatwiej (a może najwygodniej) byłoby stworzyć coś w rodzaju „międzynarodowej instrukcji w zakresie rachunkowości”, w której każdy jej użytkownik znalazłby konkretne przepisy, zasady postępowania i dokładne miary poszczególnych składników sprawozdań finansowych. Każdy sporządzający je, niezależnie od kraju, kierowałby się globalnymi standardami i w sposób systematyczny, jednolity i porównywalny, czyli zunifikowany i obiektywny, mógłby określić wartość poszczególnych składników sprawozdania, pokonując etapy uznawania, pomiaru, ujawniania i prezentacji informacji finansowej.

Niektórzy badacze uważają, że chociaż stworzenie jednolitych, globalnych, szczegółowych zasad i reguł ujawniania i prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych jest relatywnie łatwe (oczywiście nie dotyczy to zasad odnoszących się do uznawania i pomiaru / wyceny w rachunkowości)[23], to jednak osiągnięcie konsensusu w materii tak delikatnej i ważnej jak informacja finansowa zawsze będzie poddawane w wątpliwość.

W 1991 roku Amerykański Instytut Dyplomowanych Biegłych Rewidentów (AICPA) utworzył Komitet Specjalny ds. Sprawozdawczości Finansowej (Special Committee on Financial Reporting), którego zadaniem było określenie znaczenia i użyteczności raportów finansowych, ze szczególnym uwzględnieniem problemów jakości informacji finansowej. Komitet opublikował w 1994 roku specjalny raport *Improving Business Reporting – A Customer Focus*, w którym sformułował rekomendacje do rozważenia przez Radę ds. Standardów Rachunkowości Finansowej (FASB) i inne instytucje zainteresowane poprawą jakości

[22] S. Surdykowska, *Rachunkowość kreatywna a MSR/MSSF*, s. 415–416.

[23] Por. np. S. Surdykowska, *Wycena w środowisku nowej ekonomii – wartość księgowa kontra wartość rynkowa*, [w:] T. Cebrowska, W. Dotkuś (red.), *Problemy wyceny w rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001, s. 259.

raportów finansowych. Także Stowarzyszenie ds. Zarządzania Inwestycjami i Badań (AIMR) w raporcie z 1993 roku *Financial Reporting in the 1990's and Beyond* przedstawiło wiele problemów, a także wniosków dotyczących jakości sprawozdań finansowych. Większość propozycji i sugestii została wprowadzona do porządku obrad FASB w sierpniu 2001 roku i była przedmiotem krytycznych dyskusji. Ostatecznie projekt na temat prezentacji dokonań finansowych (*Presenting Financial Performance*) bazował na komentarzach, propozycjach i badaniach zawartych w następujących publikacjach:

1) AIMR, *Financial Reporting in the 1990's and Beyond* (listopad 1993 roku);

2) AICPA Special Committee on Financial Reporting, *Improving Business Reporting – A Customer Focus* (grudzień 1994 roku);

3) FASB, *Invitation to Comment, Recommendations of the AICPA Special Committee on Financial Reporting and the Association for Investment Management and Research* (1996 rok);

4) L. Todd Johnson, A. Lennard, *Reporting Financial Performance: Current Developments and Future Directions* (styczeń 1998 roku) oraz K. Cearns, *Reporting Financial Performance: A Proposed Approach* (wrzesień 1999 roku) – są to raporty specjalne członków dawnej grupy G4+1 (organizacji tworzących standardy);

5) UK's Accounting Standards Board (ASB), Financial Reporting Exposure Draft No. 22, *Reporting Financial Performance*.

W 2001 roku Rada Międzynarodowych Standardów Rachunkowości (IASB) podjęła prace nad własnym projektem dotyczącym prezentacji dokonań jednostki gospodarczej. Początkowo jego celem było określenie zasad prezentacji informacji o wyniku finansowym podmiotu (w rachunku zysków i strat). Prace na ten temat prowadziła równolegle amerykańska FASB, ale jej projekt różnił się znacznie, także w podstawowych kwestiach, od projektu IASB. Pod koniec 2003 roku, w ramach programu konwergencji zasad rachunkowości, obie Rady zawiesiły realizację własnych projektów w celu połączenia wysiłków i stworzenia wspólnego projektu zasad raportowania biznesowego.

Na spotkaniu IASB i FASB 22 kwietnia 2004 roku uzgodniono, że prace nad nim będą prowadzone wspólnie, jednak zarówno dyskusje nad poszczególnymi elementami projektu, jak i głosowania dotyczące propozycji rozwiązań będą przebiegać osobno. Aby uzyskać nowe spojrzenie na sposób przedstawiania informacji finansowych, zdecydowano o przyjęciu jednego, wspólnego stanowiska nie tylko w sprawie prezentacji i szczegółowości ujawnienia pozycji przychodów i kosztów, ale przede wszystkim struktury i formy prezentacji informacji w podstawowych elementach sprawozdania finansowego (a nie w notach).

W trakcie spotkania 22 kwietnia 2004 roku powołano także tzw. Połączoną Międzynarodową Grupę ds. Dokonań Finansowych (Financial Performance

Joint International Group – JIG)[24], której zadaniem jest wspomaganie prac obu Rad. W skład JIG wchodzą profesjonaliści, dysponujący szerokim doświadczeniem, odpowiedzialni za sporządzanie, analizę, audyt i regulacje sprawozdawczości finansowej. Jak do tej pory, w skład JIG nie wchodzą przedstawiciele instytucji finansowych (planowane jest jednak utworzenie podgrupy zajmującej się takimi instytucjami).

Na wspólnym posiedzeniu 18 marca 2006 roku zmieniono nazwę projektu. Obecnie nosi on tytuł *Prezentacja sprawozdania finansowego* (*Financial Statement Presentation*) w celu podkreślenia, że projekt odnosi się do całego sprawozdania finansowego, a nie wyłącznie do sprawozdania z zysków i strat[25].

Jak już wspomniano, wspólny projekt IASB i FASB dotyczy stworzenia spójnych, wysokiej jakości standardów w zakresie prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych. Standardy te powinny obejmować przede wszystkim jednolitą klasyfikację oraz zasady ujawniania poszczególnych pozycji sprawozdań. Celem takich działań jest stworzenie użytkownikom informacji finansowej (ze sprawozdań) lepszych możliwości w zakresie:

1) zrozumienia sytuacji finansowej jednostki w okresie bieżącym i okresach poprzednich;

2) zrozumienia podejmowanych w przeszłości działań operacyjnych, finansowych i innych, powodujących zmiany w sytuacji finansowej jednostki (oraz uświadomienia wagi elementów składających się na te zmiany);

3) wykorzystania informacji pochodzących ze sprawozdań finansowych w ocenie wartości, terminowości oraz ryzyka związanego z wystąpieniem przepływów pieniężnych w przyszłości.

Omawiany projekt jest częścią *Memorandum of Understanding*, czyli swoistego przewodnika ułatwiającego śledzenie i zrozumienie procesu konwergencji MSSF ze standardami US GAAP w latach 2006–2008.

Początkowo wspólny projekt podzielono na trzy fazy (segmenty):

1) określenie podstawowego zakresu sprawozdania finansowego oraz wymagań odnośnie do prezentacji danych porównawczych (faza A);

2) ustalenie podstawowych elementów każdego sprawozdania finansowego (faza B);

3) uregulowanie kwestii sprawozdawczości śródrocznej (faza C).

---

[24] W skład grupy weszło 24 członków: 5 osób z Wielkiej Brytanii, 7 osób ze Stanów Zjednoczonych, po dwie osoby z Japonii, Szwajcarii, Niemiec i Francji oraz po jednej osobie z Finlandii, Szwecji, Australii i Hongkongu. Prace Grupy są monitorowane przez 6 oficjalnych obserwatorów.

[25] Dotychczasowa nazwa projektu *Reporting Financial Performance* była rzeczywiście często kojarzona wyłącznie z problemami raportowania zysku netto i zysku całościowego, tym bardziej, że wcześniejsze nazwy projektu IASB (przed nawiązaniem współpracy w tym zakresie z FASB) – *Reporting Comprehensive Income* oraz *Performance Reporting* w głównej mierze odnosiły się do rachunku zysków i strat.

Faza A, już zakończona, dotyczyła uzgodnienia elementów wchodzących w skład sprawozdań finansowych oraz wymagań w zakresie prezentacji porównywalnej informacji finansowej. Jej efektem było opublikowanie 16 marca 2006 roku projektu aktualizacji Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1[26]. FASB zdecydowała, że nie będzie publikować odrębnego projektu w tej fazie przedsięwzięcia. Jak podaje A. Jarugowa, duże zainteresowanie i burzliwą dyskusję wywołały prace dotyczące tzw. całościowych sprawozdań z wyników finansowych przedsiębiorstw. W ramach projektu poprawek do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1 (z marca 2006 roku) skrytykowano propozycję jednego lub dwóch sprawozdań pokazujących wynik całościowy jednostki gospodarczej (*Comprehensive Income*)[27].

Mimo burzliwych dyskusji, IASB opublikowała 6 września 2007 roku zaktualizowaną wersję Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1[28], która będzie obowiązywać od 1 stycznia 2009 roku. Do najważniejszych zmian w stosunku do wcześniejszej wersji standardu należą: prezentacja bilansu otwarcia, przedstawienie zmian dotyczących struktury własności w kapitale własnym odrębnie od innych zmian jej nie dotyczących w zestawieniu zmian w kapitale własnym, wykazanie zmian nie dotyczących struktury własności w kapitale wła-

[26] W kręgach profesjonalnych rachunkowości często zadaje się pytanie, dlaczego IASB opublikowała projekt Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1, zawierający, w stosunku do planowanych zmian w latach następnych, relatywnie niewiele modyfikacji. W toku głosowania nad projektem pięciu członków Rady głosowało przeciwko projektowi. Czworo z nich nie zgadzało się z propozycją jednego zestawienia w postaci rachunku zysku całościowego, ponieważ, w ich opinii, nadmierną wagę będzie się przykładało wówczas do sumy końcowej. Ponadto przed podjęciem decyzji co do struktury sprawozdania powinny zostać ustalone kategorie i pozycje, które będą ujęte jako koszty i przychody. Było to prawdopodobnie powodem dopuszczenia przez IASB opcji prezentacji przychodów i kosztów w jednym lub dwóch zestawieniach, aczkolwiek Rada zdecydowanie preferuje opcję jednego sprawozdania z wyników. Jeden z członków Rady głosował przeciwko projektowi także z uwagi na odejście od dotychczasowej tradycji i zatracenie prostoty języka rachunkowości (zmiany dotyczą między zastąpienia terminów „bilans" i „rachunek zysków i strat" innymi nazwami).

[27] A. Jarugowa podaje, że Europejska Grupa Doradcza ds. Sprawozdań Finansowych (European Financial Reporting Advisory Group – EFRAG), przedstawiając wiele uwag krytycznych, uznała proponowane zmiany za przedwczesne (właściwe do podjęcia raczej w fazie B projektu). Zob. szerzej np. A. Jaruga, *Perspektywy rozwoju rachunkowości w świetle konwergencji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, s. 531–532.

[28] Zaktualizowany Międzynarodowy Standard Rachunkowości nr 1 zbliża zalecenia IASB do wymagań US GAAP. Standard proponuje, aby jednostka gospodarcza prezentowała wszystkie przychody i koszty odrębnie od zmian w kapitale własnym, spowodowanych operacjami z właścicielami kapitału. Według Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1 jednostka powinna mieć wybór sposobu prezentacji przychodów i kosztów w jednym bądź w dwóch sprawozdaniach oraz być zobligowana do dołączenia do sprawozdania finansowego sprawozdania z pozycji finansowej (bilansu) na początek okresu (komentarze do projektu standardu były zbierane do 17 lipca 2006 roku).

snym w jednym lub dwóch zestawieniach (w rachunku zysków i strat i zestawieniu ujętych przychodów i kosztów lub w sprawozdaniu łączącym oba te zestawienia), ujawnienie szczegółowych informacji o korektach reklasyfikacyjnych między rachunkiem zysków i strat a zestawieniem ujętych przychodów i kosztów, a także ujawnienia dodatkowe dotyczące dywidend i zysków na jedną akcję[29].

Publikacja zaktualizowanego Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1 zamknęła fazę A projektu. Obecnie jest realizowana faza B. W celu sprawnego jej przeprowadzenia niezbędne stało się określenie zasad roboczych dotyczących fundamentalnych zagadnień związanych z prezentacją i strukturą sprawozdań finansowych. Dyskusja na ich temat odbywała się w okresie od lipca do listopada 2006 roku.

W toku wspólnych prac IASB i FASB wypracowały wiele zasad będących podstawą kolejnych decyzji o sposobie prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych. Za nadrzędną w prezentacji informacji finansowej uznano zasadę spójności (*Cohesiveness*). Ponadto obie Rady zdecydowały, że informacje we wszystkich elementach sprawozdania finansowego powinny być prezentowane w dwóch sekcjach (*Sections*): gospodarczej (*Business*) i finansowej (*Financing*). Sekcja gospodarcza powinna obejmować dwie kategorie: operacyjną i inwestycyjną[30].

Poniżej przedstawiono sposób prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych, w podziale na wymienione wyżej sekcje i kategorie. W tabelach 5.17 i 5.18 zamieszczono schematy prezentacji informacji, pochodzące z oficjalnej strony internetowej projektu odpowiednio z 18 września 2006 roku (według ustaleń z posiedzenia IASB i FASB 19 lipca 2006 roku) oraz 29 marca 2007 roku (według ustaleń z posiedzenia 22 marca 2007 roku). Prezentacja dwóch nieco odmiennych układów sprawozdań ma na celu wskazanie na intensywność dokonywania zmian, w miarę postępowania prac nad projektem.

---

[29] Przedstawiając zaktualizowany standard, sir David Tweedie, przewodniczący IASB, stwierdził między innymi: „Każda ze zmian w sposobie prezentowania informacji finansowej wzbudzi z pewnością duże zainteresowanie. Kończąc pierwszą fazę projektu z niecierpliwością oczekujemy momentu, w którym zadamy bardziej fundamentalne pytania, poddając je szerokiej konsultacji, na początku przyszłego roku. Zdecydowanie zachęcam wszystkich zainteresowanych sprawozdawczością finansową do udziału w tych konsultacjach, aby upewnić się, że rozwiązania proponowane przez Radę są najlepszymi z możliwych". Zob. www.iasb.org – *Press Release*, 6 września 2007 roku.

[30] W projekcie nie używa się określenia „działalność" – mówi się o sekcjach i kategoriach; ponadto nie używa się również terminu „kategoria inwestycyjna". Autorka posłużyła się tym określeniem z powodu trudności ze zwięzłym przetłumaczeniem pojęcia „*Treasury Category*".

Tabela 5.17. Sposób prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych według IASB*

Bilans	Sprawozdanie z zysku całościowego	Rachunek przepływów pieniężnych
Działalność gospodarcza Aktywa i zobowiązania operacyjne – Operacyjny kapitał obrotowy – Inne aktywa i zobowiązania operacyjne Aktywa finansowe (*Treasury Assets*)	**Zysk z działalności gospodarczej** Zysk operacyjny Zysk z aktywów finansowych	**Przepływy pieniężne z działalności gospodarczej** Operacyjne przepływy pieniężne Przepływy pieniężne z aktywów finansowych (*Treasury Cash Flows*)
Działalność finansowa Zobowiązania finansowe Kapitał własny	**Koszty finansowe**	**Przepływy pieniężne z działalności finansowej** Związane z kapitałem własnym (ze źródeł własnych) Nie związane z kapitałem własnym (ze źródeł obcych)

* wersja z 18 września 2006 roku.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie www. iasb.org.

Podział przepływów pieniężnych według dwóch sekcji działalności: gospodarczej i finansowej, z jednej strony eliminuje niektóre problemy, z drugiej – wydaje się zbyt dużym uproszczeniem, w konsekwencji niewiele wnoszącym do sposobu prezentacji. Rzeczywiście, zniknęłyby prawdopodobnie problemy związane np. z klasyfikowaniem przepływów pieniężnych z tytułu zakupu lub sprzedaży inwestycji krótkoterminowych, które w dotychczasowych rozwiązaniach były ujmowane w działalności operacyjnej (np. w Stanach Zjednoczonych) lub w działalności inwestycyjnej (np. w Polsce). Taka struktura przepływów eliminowałaby również inne problemy, np. dylemat spółki leasingowej, czy wydatki na zakupiony w celu oddania w leasing finansowy środek trwały wykazywać w działalności operacyjnej czy inwestycyjnej. Przedstawiona struktura klasyfikacyjna pozycji sprawozdań finansowych, jak już wspomniano, nadal się zmienia, a dyskusje wskazują na krańcowo odmienne stanowiska w tej kwestii, szczególnie wśród członków tzw. Połączonej Międzynarodowej Grupy ds. Dokonań Finansowych (JIG).

Tabela 5.18. Sposób prezentacji informacji w sprawozdaniach finansowych według FASB*

Sprawozdanie z sytuacji finansowej	**Sprawozdanie z wyników i zysku całościowego**	**Sprawozdanie z przepływów pieniężnych**
Sekcja gospodarcza Aktywa i zobowiązania operacyjne Aktywa i zobowiązania inwestycyjne	**Sekcja gospodarcza** Wynik operacyjny Wynik z inwestycji	**Sekcja gospodarcza** Operacyjne przepływy pieniężne Inwestycyjne przepływy pieniężne
Działalność zaniechana	Działalność zaniechana	Działalność zaniechana
Sekcja finansowa Aktywa finansowe Zobowiązania finansowe	**Sekcja finansowa** Zysk z działalności finansowej Koszty finansowe	**Sekcja finansowa** Przepływy pieniężne z tytułu finansowania aktywów
Kapitał własny		Kapitał własny
Podatki dochodowe	Podatki dochodowe	Podatki dochodowe
	Sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym	

* – wersja z 22 marca 2007 roku.
Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie www. fasb.org.

Stanowisko JIG z marca 2007 roku jest efektem dyskusji i wypracowania odrębnych stanowisk przez IASB i FASB oraz konsekwencją wprowadzonych przez IASB poprawek do Międzynarodowego Standardu Rachunkowości nr 1. Jest to zarazem kolejny z wielu etapów żmudnej pracy nad określeniem możliwie najlepszej struktury sprawozdań finansowych.

4.2. Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne jako szczególny nurt badań specyfiki przepływów pieniężnych podmiotu

Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne i ich przydatność informacyjna zostały opisane w punkcie 1.3 niniejszego rozdziału. Jak podkreślano, jest to nowy trend w podejściu do informacji o przepływach pieniężnych. Badania na ten temat są w zasadzie *in statu nascendi*. Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey i M.L. Ely (z Georgia Institute of Technology) przeprowadzili takie badanie w roku 2003 (kontynuując je także w latach następnych). Wykorzystali w tym celu dane za lata 2000, 2001 i 2002, pochodzące z raportów spółek wchodzących w skład amerykańskiego indeksu giełdowego S&P 100, zarządzanego przez Standard & Poor's[31].

[31] Zob. szerzej: C. Mulford, M.L. Ely, *Calculating Sustainable Cash Flow – A Study of the S&P 100 Using 2002 Data*, Georgia Institute of Technology, Atlanta 2003; Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow...*, s. 262–265.

Jak dotąd przeprowadzili oni kilka badań ilustrujących dokonywanie korekt z tytułu nierównomiernych (nietypowych) i niepowtarzalnych przepływów pieniężnych, ich charakter, wpływ na kwotę operacyjnych przepływów pieniężnych netto, a także częstotliwość takich korekt. Wymienieni autorzy dokonali również klasyfikacji korekt operacyjnych przepływów pieniężnych, dzieląc je na trzy grupy:

1) przepływy pozaoperacyjne lub uznane jednoznacznie za sporadyczne;
2) przepływy pieniężne zaliczane zwykle do sporadycznych;
3) pozaoperacyjne lub sporadyczne przepływy pieniężne, których wyłączenie (zwykle na podstawie decyzji zarządu) z operacyjnych przepływów pieniężnych jest dyskusyjne (uznaniowe).

Poniżej przedstawiono ogólną charakterystykę grup korekt operacyjnych przepływów pieniężnych.

Tabela 5.19. Korekty operacyjnych przepływów pieniężnych do postaci przepływów pieniężnych powtarzalnych

Grupa	Charakterystyka przepływów pieniężnych zaliczanych do danej grupy
1	**Przepływy pozaoperacyjne lub jednoznacznie uznane za sporadyczne**
	Wpływ lub wydatek operacyjny jest nietypowy i występuje bardzo rzadko
	Wartość wpływu lub wydatku operacyjnego znacząco odbiega od normy
	Dany wpływ lub wydatek jest zaliczony do przepływów operacyjnych, jednak jego specyfika odbiega od podstawowej działalności jednostki
2	**Przepływy pieniężne zaliczane zwykle do sporadycznych**
	Potraktowanie niektórych wpływów i wydatków jako niepowtarzalnych nie jest zupełnie oczywiste, nie można ich w związku z tym zaliczyć do transakcji wykazanych na poziomie 1.; mogą to być operacje związane z działalnością podstawową, występujące z pewną regularnością, choć nie są one „okazjonalne" (jednorazowe)
3	**Pozaoperacyjne lub jednorazowe (rzadkie) przepływy pieniężne, których wyłączenie (zwykle na podstawie decyzji zarządu) z operacyjnych przepływów pieniężnych jest dyskusyjne**
	Operacje mają miejsce sporadycznie i nie ma pewności odnośnie do zaliczenia ich do działalności operacyjnej
	Na tym poziomie wykazywane są również operacje, które mogą być klasyfikowane do każdego rodzaju działalności

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow Reporting. Uncovering Sustainable Financial Performance*, Wiley Holoken, New Jersy 2005, s. 246.

Cytowani autorzy podkreślają, że klasyfikacja niektórych korekt do odpowiedniej grupy jest często bardzo trudna, niejednoznaczna i subiektywna (szczególnie w odniesieniu do grupy 3). W tabeli 5.20 zaprezentowano zasady przyporządkowania wybranych pozycji (tytułów) korygujących operacyjne przepływy pieniężne do poszczególnych grup.

Tabela 5.20. Wykaz niektórych pozycji korygujących operacyjne przepływy pieniężne do postaci powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w podziale na grupy

Pozycje korygujące	Grupa		
	1	2	3
Wzrost wypłat odpraw emerytalnych itp. znacząco ponad wielkości planowane do wypłaty:	x	x	x
Wpływy i wydatki z tytułu rozrachunków spornych: a) w branżach niskiego ryzyka b) o znaczącej wartości i w branżach wysokiego ryzyka	 x 		 x
Spłata przeterminowanych należności i zobowiązań		x	x
Wydatki z tytułu restrukturyzacji zadłużenia	x	x	
Wpływy z tytułu otrzymanych odszkodowań	x		
Opodatkowanie z tytułu transakcji jednorazowych, np. zysków inwestycyjnych	x		
Zmiany w kapitale pracującym z tytułu: a) zdarzeń jednorazowych lub wyjątkowych decyzji zarządu b) związane z działaniami naprawczymi w zakresie zarządzania kapitałem obrotowym c) pozostające w dużej dysproporcji do przychodów	 x 	 x 	 x
Zwrot nadpłaconego podatku dochodowego	x		
Dopłata podatku dochodowego z tytułu rozliczenia deklaracji za rok poprzedni	x		
Dotacje otrzymane (z wyjątkiem permanentnych)	x	x	
Darowizny pieniężne przekazane i otrzymane	x	x	x
Wpływy i wydatki z tytułu działalności zaniechanej	x		
Różnice kursowe nietypowe lub znacznie przewyższające oczekiwaną wartość (nie przewidziane)	x	x	x
Nie przewidziane wypłaty z funduszy emerytalnych i tym podobnych	x		
Sekurytyzacja	x		
Zmiany stanu kredytów w rachunku bieżącym, jeśli są one zaliczone do działalności operacyjnej	x		
Odsetki lub inne koszty dotyczące działalności inwestycyjnej (lub finansowej)	x		
Wpływy i wydatki z tytułu transakcji zabezpieczających ryzyko zmiany kursów walutowych		x	
Zwrot podatku z tytułu straty przeniesionej z okresów poprzednich: a) jednorazowo; b) wielokrotnie	 x 	 x	

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow*..., s. 244–257.

Warto również przytoczyć wyniki badań zespołu Ch.W. Mulforda, który w latach 2000–2002 zidentyfikował nietypowe i niepowtarzalne przepływy pieniężne i przeprowadził stosowne korekty, ustalając wartość operacyjnych powtarzalnych przepływów pieniężnych w spółkach giełdowych wchodzących w skład indeksu S&P 100. W tabeli poniżej przedstawiono średnią wartość korekt operacyjnych przepływów pieniężnych netto dokonanych w celu obliczenia powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w badanych spółkach.

Tabela 5.21. Średnia wartość korekt dokonanych w celu obliczenia powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych w spółkach indeksu S&P 100 w latach 2000–2002 (w milionach dolarów)

	2000	2001	2002
Operacyjne przepływy pieniężne przed korektami	3693	3751	4106
Tytuły korekt:			
Wpływy i wydatki z działalności zaniechanej	(8)	(4)	(10)
Korzyści podatkowe z tytułu opcji na akcje	(157)	(95)	(45)
Opodatkowanie pozaoperacyjnych kosztów i korzyści	180	90	36
Sekurytyzacja należności (wzrost / spadek)	(32)	(24)	8
Zwiększony faktoring należności	(72)	(62)	(49)
Opodatkowane nietypowe koszty i korzyści operacyjne	68	114	104
Zwiększenia lub zmniejszenia netto aktywów finansowych krótkoterminowych	(70)	(21)	67
Zwiększenia lub zmniejszenia stanu kredytów w rachunku bieżącym	0	1	0
Skapitalizowane koszty operacyjne	(7)	(8)	(7)
Skapitalizowane odsetki	(20)	(21)	(18)
Razem średnia wartość korekt w przeliczeniu na jedną spółkę	(118)	(30)	86
Powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne	3575	3721	4192

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow*..., s. 263.

Z tabeli wynika, że w roku 2000 powtarzalne operacyjne przepływy pieniężne były średnio o 3,19% mniejsze, niż prezentowane przez spółki w sprawozdaniach finansowych operacyjne przepływy pieniężne. W roku 2001 różnica wynosiła średnio tylko 0,8%, a w roku 2002 powtarzalne przepływy operacyjne były średnio o 2% większe od przepływów pieniężnych z działalności operacyjnej, raportowanych przez spółki z indeksu S&P 100. Nie znaczy to oczywiście, że w odniesieniu do poszczególnych badanych spółek różnice te nie były znaczące. Potwierdzają to dane zamieszczone w następnej tabeli.

Tabela 5.22. Skala zmian w operacyjnych przepływach pieniężnych spółek z indeksu S&P 100 w latach 2000–2002 po korektach (liczba spółek)

	2000	2001	2002
Zmiany poniżej 5% lub wcale	25	34	48
Zmiany 5–20%	49	49	40
Zmiany ponad 20%	26	17	12

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie C.W. Mulford, M.L. Ely, *Calculating Sustainable*, s. 21, 24 i 27.

Tabela 5.22 przedstawia procentową skalę zmian w operacyjnych przepływach pieniężnych badanych spółek po doprowadzeniu wartości tych przepływów do postaci przepływów powtarzalnych. Jak widać, w 2000 roku w 26% badanych spółek przeprowadzone korekty spowodowały zmiany operacyjnych przepływów pieniężnych o ponad 20%. W roku 2001 odsetek takich spółek wyniósł już tylko 17%, a w roku 2002 – 12%. Jednocześnie na podobnym poziomie (40–49%) utrzymywał się w każdym roku odsetek spółek, w których zmiany oszacowano w przedziale od 5 do 20%. Warto jednak podkreślić, że badaniom poddano spółki duże, o dobrej kondycji finansowej i zapewne o określonych, sztywnych strategiach zarządzania płynnością. Wymienione czynniki w znaczącym stopniu determinowały skalę zmian (czyli przeprowadzonych korekt). Należy przypuszczać, że w podmiotach mniejszych, nie dyscyplinowanych rozmiarami działalności i giełdowymi wymaganiami sprawozdawczymi, skala zmian w operacyjnych przepływach netto może być znacznie większa (choćby z uwagi na znaczące wartości należności operacyjnych – przeterminowanych). Podjęcie takich badań w warunkach polskich oraz zróżnicowanie badanej próby według kryteriów rozmiarów działalności oraz branży z pewnością dałoby ciekawe rezultaty.

W badaniach przeprowadzonych przez zespół Ch. W. Mulforda określono również częstotliwość przeprowadzania korekt operacyjnych przepływów pieniężnych do postaci przepływów pieniężnych powtarzalnych (tab. 5.23). Dla poszczególnych lat podano liczbę spółek, w których autorzy dokonali korekt z tytułów wyszczególnionych w tabeli.

Należy zwrócić uwagę, że w omawianym badaniu korekty nie zostały podzielone według grup. Jest to zrozumiałe, ponieważ wykazywanie stopnia subiektywności osądów, dokonywanych przez zarząd w klasyfikacji poszczególnych pozycji przepływów pieniężnych jako powtarzalnych bądź sporadycznych, niewiele wnosi do oceny skali i znaczenia problemu przez użytkownika sprawozdania. Z subiektywnym osądem zarządu użytkownik spotyka się bowiem na tyle często, aby zrozumieć, że oznacza on przede wszystkim uwzględnienie specyfiki branży oraz innych warunków istotnych z punktu widzenia prawidłowej oceny sytuacji finansowej podmiotu.

Tabela 5.23. Częstotliwość dokonywania korekt w latach 2000–2002 w raportach spółek z indeksu S&P 100 (liczba spółek)

Rodzaj korekty	2000	2001	2002
Nietypowe pozycje operacyjne po opodatkowaniu	60	72	72
Opodatkowanie pozaoperacyjnych kosztów i korzyści	65	48	40
Skapitalizowane odsetki	58	57	52
Korzyści podatkowe z tytułu opcji na akcje	38	40	34
Sekurytyzacja należności	9	14	14
Wpływy i wydatki z tytułu działalności zaniechanej	9	10	11
Zwiększony faktoring należności	9	5	12
Skapitalizowane koszty operacyjne	5	5	5
Zwiększenia lub zmniejszenia netto aktywów finansowych krótkoterminowych	3	3	3
Zwiększenia lub zmniejszenia stanu kredytów w rachunku bieżącym	2	2	1
Korekty razem	258	256	244

Ź r ó d ł o: Ch.W. Mulford, E.E. Comiskey, *Creative Cash Flow*..., s. 265.

Analiza zaproponowana przez Ch.W. Mulforda i E.E. Comiskey'a nabiera szczególnego znaczenia obecnie, kiedy integracja rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej powinna doprowadzić do wzbogacenia treści informacji także dla inwestora. Jest to idealny wręcz element raportu biznesowego, którego struktura pozwala na wykazanie jakości operacyjnych przepływów pieniężnych zarówno w przeszłości, jak i w przyszłości.

4.3. Model sprawozdawczości przepływów pieniężnych – wnioski końcowe

Przedstawiony w niniejszym rozdziale model sprawozdawczości przepływów pieniężnych jest przykładem odpowiedzi na wyzwania stawiane przed współczesną rachunkowością, a szczególnie sprawozdawczością finansową (por. rys. 5.9).

Współczesne, dynamicznie zmieniające się warunki działalności przedsiębiorstw oraz stale rosnące wymagania informacyjne odbiorców sprawozdań finansowych powodują, że ocenę przydatności praktycznej modelu należy rozpatrywać w szerokim kontekście trendów rozwoju nauki oraz współczesnych badań w tym zakresie.

W prezentowanym modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych wyodrębniono III poziomy informacyjne. Jak wynika z rys. 5.9, każdy z nich odpowiada określonemu nurtowi działań podejmowanych w kierunku podniesienia jakości i przydatności informacji generowanej przez system rachunkowości. Model pozwala na dysponowanie określonym zestawem informacji o przepływach pieniężnych, które dzięki jego strukturze można konfigurować w różny

sposób i na różnych poziomach tak, aby informacja o przepływach była dostosowana do potrzeb i oczekiwań korzystających z niej odbiorców.

Niewątpliwą zaletą modelu jest więc jego wielopoziomowość i wielopłaszczyznowy dostęp do informacji o przepływach pieniężnych; jako kolejną można wymienić współmierność obszarów modelu, który, w zależności od stopnia jego rozbudowy, może zintegrować na poziomie informacji o przepływach pieniężnych obszary rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej.

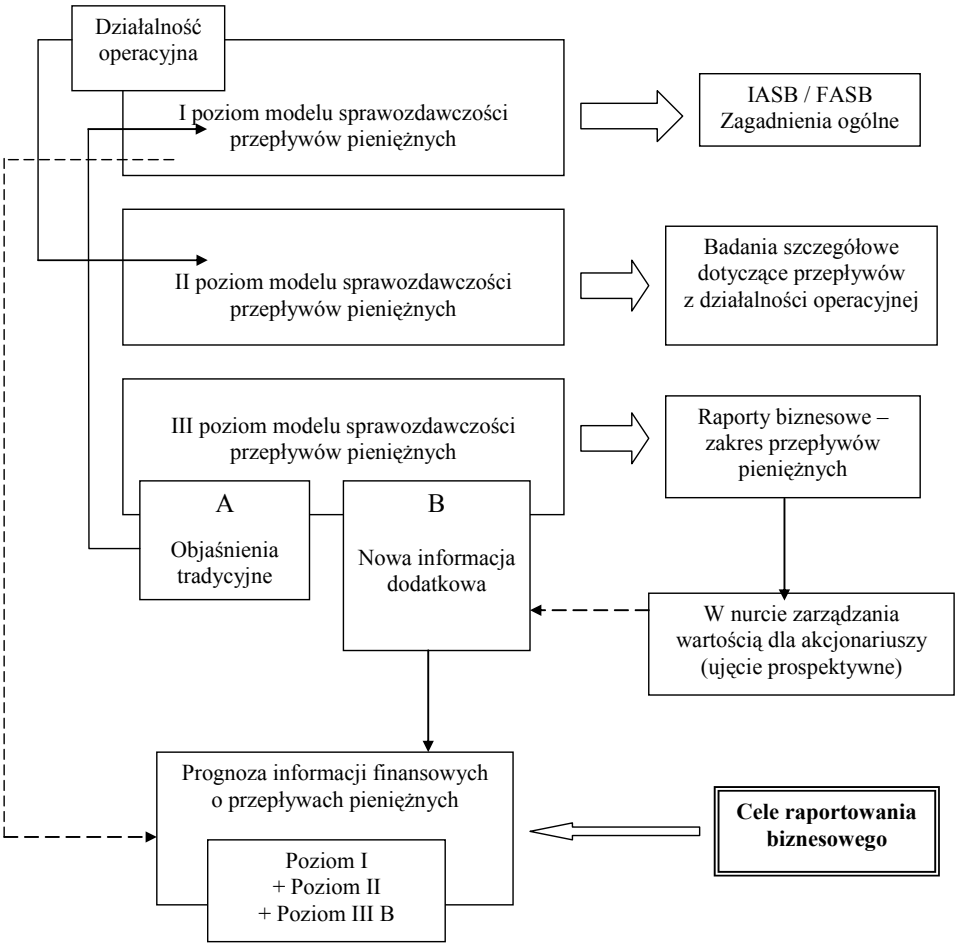

Rys. 5.9. Model sprawozdawczości przepływów pieniężnych w nurcie współczesnych badań i trendów raportowania biznesowego

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Zaprezentowany w niniejszej rozprawie model sprawozdawczości przepływów pieniężnych jest w zasadzie pierwszą próbą opracowania kompleksowego systemu generowania informacji o przepływach pieniężnych, który można wykorzystać jako element raportu biznesowego przedsiębiorstwa. Wymaga on z pewnością dodatkowych przemyśleń, a przede wszystkim doprecyzowania przed próbą zastosowania go w praktyce. Praktyczne wykorzystanie modelu, biorąc pod uwagę wszystkie jego poziomy, wiąże się z dodatkowymi, często niemałymi kosztami wdrożenia w przedsiębiorstwach. Umowność niektórych założeń modelu może także budzić sprzeciw praktyków.

Jednak z drugiej strony, zaproponowany model, poprzez wiele możliwości konfiguracji informacji finansowej, wydaje się być na tyle przydatny, że warto podjąć trud jego praktycznej implementacji. Nie podano w nim konkretnej, szczegółowej struktury pozycji sprawozdawczych. Podstawą dalszych modyfikacji modelu staną się ustalenia wynikające z obecnie prowadzonych badań i prac nad globalnym kształtem sprawozdawczości finansowej i biznesowej (np. wspólny projekt IASB / FASB). Przesądzą one o niektórych istotnych kwestiach, np. o podziale na rodzaje działalności.

Jak wynika z rysunku 5.9, docelowym zadaniem modelu jest powiązanie informacji retrospektywnej o przepływach pieniężnych z jej prawidłowym prognozowaniem. Informacje o przepływach pieniężnych w ujęciu *ex ante*, w odpowiedni sposób objaśnione i skomentowane, stanowią bowiem podstawę raportu biznesowego wpisanego w nurt zarządzania wartością dla właścicieli, co jednoznacznie ukierunkowuje dalsze badania w tym zakresie.

ZAKOŃCZENIE

Aktywny charakter rachunkowości, traktowanej jako narzędzie zarządzania, jest od dawna akcentowany w krajach, w których gospodarka opiera się na mechanizmach rynkowych. Im bardziej mechanizm rynkowy rządzi gospodarką, tym zapotrzebowanie na informacje z rachunkowości jest większe, a procedury ich wykorzystania w zarządzaniu przedsiębiorstwem – bardziej złożone. Nowoczesne podejście do rachunkowości wymaga od niej dostarczania informacji pozwalających ocenić opłacalność planowanych przedsięwzięć i podejmowanych decyzji.

Informacja jest jednym z najważniejszych zasobów każdego przedsiębiorstwa, np. kluczową rolę w procesach kreowania wartości dla właścicieli coraz powszechniej przypisuje się informacjom o kierunkach i strukturze strumieni pieniężnych. Większość menedżerów, budujących wartość przedsiębiorstwa, posługuje się wyceną opartą na analizie zdyskontowanych przepływów pieniężnych, a nie – przykładowo – wskaźnikiem zysku na akcję. Według T. Copelanda, T. Kollera i J. Murrina, „wyceniając przedsiębiorstwo na podstawie przepływów gotówkowych uwzględniamy wszystkie czynniki wpływające na wartość firmy. Robimy to w sposób wszechstronny, ale i prosty”[1]. Wielu menedżerów, analityków finansowych i specjalistów z zakresu rachunkowości zarządczej koncentruje dziś uwagę na problemach przepływów pieniężnych, wierząc, że odzwierciedlają one trafniej i bardziej obiektywnie, niż osiągane „na papierze” zyski, sytuację finansową podmiotu, zarówno w ujęciu *ex post*, jak i *ex ante*.

Problem z zyskiem księgowym polega na tym, że można go swobodnie użyć do wyceny wartości dla właściciela i szacowania jej w przyszłości tylko wtedy, gdy wiarygodnie i ściśle oddaje on wielkość przyszłych przepływów pieniężnych w podmiocie, co niestety ma miejsce niezwykle rzadko. Skutki finansowe zastosowania miar memoriałowych i pieniężnych odnoszą się przede wszystkim do decyzji krótko- i średniookresowych, jednak specyfika spojrzenia na zysk i przepływy pieniężne, płynność, wypłacalność i zyskowność przedsiębiorstwa ma swoje konsekwencje również w perspektywie długookresowej.

---

[1] T. Copeland, T. Koller, J. Murrin, *Wycena: mierzenie i kształtowanie wartości firm*, WIG-Press, Warszawa 1997, s. 65.

Wspomniane ograniczenia pokonuje rachunkowość zarządcza, uwzględniająca niezwykle istotne założenie, że właściwy system pomiaru wyników działalności jednostki musi być oparty na wycenie menedżerskiej. „Wycena jest nośnikiem informacji o operacyjnych wynikach spółki w przyszłości, oczekiwanych (antycypowanych) przez inwestorów. Produktem wyceny są po prostu przyszłe operacyjne wyniki działalności spółki, których osiągnięcia spodziewa się rynek, wyrażone w kategoriach kluczowych dla budowania wartości: przepływów pieniężnych, ich przyszłej struktury czasowej i ryzyka”[2].

Do oceny opłacalności projektów inwestycyjnych szeroko stosuje się zdyskontowane przepływy pieniężne (*Discounted Cash Flows* – DCF). Ponadto w przedsiębiorstwach są tworzone i monitorowane w ramach systemu rachunkowości zarządczej budżety przepływu środków pieniężnych, w celu bieżącego i perspektywicznego sterowania finansami przedsiębiorstwa. Bazą dla tworzenia tych budżetów, prognozowania przyszłych przepływów pieniężnych, a jednocześnie podstawą odniesienia w porównaniach stopnia wykonania budżetów są i powinny być dane z retrospektywnego rachunku przepływów pieniężnych.

Chociaż rachunkowość finansowa i rachunkowość zarządcza różnią się znacząco od siebie zarówno aparatem narzędziowym, jak i metodologią oraz stosowanymi podejściami i założeniami[3], to jednak obecnie obserwuje się konsekwentnie postępujący proces ich integracji. Coraz częściej dostrzega się potrzebę, wręcz konieczność dysponowania informacjami, w których ujęcie *ex post* przeplata się z ujęciem *ex ante*, podnosząc jakość informacji, inaczej rozkładając akcenty czasowe oraz efektywnie budując użyteczność informacyjną w procesie tworzenia łańcucha wartości.

W praktyce brak zintegrowanych systemów rachunkowości złożonych z niezależnych, a jednocześnie ściśle powiązanych i wzajemnie się przenikających obszarów rachunkowości finansowej i zarządczej negatywnie wpływa na jakość sprawozdawczości finansowej, przede wszystkim w aspekcie jej orientacji na przyszłość[4]. W procesach integracji obszarów rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej istotną rolę odgrywa harmonizacja i standaryzacja rachunkowości oraz procesy konwergencji, których nasilenie przypada na począ-

---

[2] A. Cwynar, W. Cwynar, *Zarządzanie wartością spółki kapitałowej koncepcje, systemy, narzędzia*, FRRwP, Warszawa 2002, s. 251–252.

[3] Zob. szerzej: A.A. Jaruga, *Rola rachunkowości zarządczej*, [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001, s. 17–75; E. Śnieżek, *Przepływy pieniężne jako szczególny obszar integracji rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej,* referat wygłoszony w trakcie konferencji *W kierunku integracji rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej – nowe wyzwania dla praktyki* (w ramach cyklu konferencji *Rachunkowość – Zarządzanie – Globalizacja*), Łódź, 28–29 kwietnia 2005 roku, materiały konferencyjne, s. 65–78.

[4] I. Sobańska, *Wpływ MSR na integrację rachunkowości: rachunkowość finansowa i rachunkowość zarządcza*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2003, t. 13(69), s. 247–255.

tek trzeciego tysiąclecia. Harmonizacja zasad rachunkowości finansowej jest procesem zaawansowanym i zaakceptowanym przez środowisko zawodowe księgowych. Prawidłowe wdrożenie i stosowanie standardów międzynarodowych wymaga wykorzystania wielu informacji spoza obszaru tradycyjnej rachunkowości finansowej generującej dane o charakterze *ex post*. Rachunkowość zarządcza, zorientowana na procesy zarządzania strategicznego, dostarcza informacji dotyczących przyszłości, czyli o charakterze *ex ante*[5]. Oba obszary rachunkowości zintegrowane w jednym, spójnym systemie informacyjnym to przyszłość nie tylko profesji, ale także dawców kapitału i zarządzających nim w dynamicznie zmieniającym się otoczeniu.

Niezwykle trudno jest odpowiedzieć na pytanie, czy działania w kierunku harmonizacji i standaryzacji rachunkowości finansowej stanowią przyczynę, czy skutek procesów integracji obu obszarów rachunkowości. Z jednej strony, rozpatrując tę kwestię w ogromnym skrócie, harmonizację wymusił globalny rynek, czyli użytkownik sprawozdań – poprzez zmianę swoich oczekiwań i potrzeb informacyjnych. Zatem wydaje się, że procesy harmonizacji są skutkiem postępującej integracji rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej. Z drugiej strony, harmonizacja rachunkowości, reagując na zmieniające się potrzeby informacyjne uczestników rynku i wprowadzając do rachunkowości finansowej rozwiązania i parametry stosowane szeroko w rachunkowości zarządczej, niejako w naturalny sposób zbliżyła oba te obszary, co można traktować jako przyczynę procesów ich integracji. Warto przy tym podkreślić, że każdy z obszarów rachunkowości, rozwijając się niezależnie i reagując na krytykę, postulaty oraz wnioski wynikające z teorii formułowanych przez inne dyscypliny, na przestrzeni lat ewoluował nieuchronnie w kierunku wypracowania współmiernych, efektywnych narządzi i rozwiązań, których zastosowanie w praktyce zaspokoiłoby potrzeby informacyjne użytkowników w szerszym niż dotychczas zakresie.

Standardy sprawozdawczości przepływów pieniężnych są postrzegane jako fundamenty zasad kasowego ujmowania i prezentacji działań przedsiębiorstwa, swoista przeciwwaga dla ujęcia memoriałowego. Każdy standard dotyczący zasad ujmowania i prezentacji przepływów pieniężnych zaleca i poszukuje sposobów, aby jak najpełniej i najwierniej przedstawić występujące w jednostce wpływy i wydatki.

Jak obecnie sugeruje się w standardach na całym świecie, podmioty przygotowujące sprawozdania finansowe powinny ujawniać w rachunku przepływów pieniężnych informacje dotyczące skutków historycznych przepływów pieniężnych w celu – jak wcześniej już wspominano – optymalizacji przewidywania ich przepływu, co jest niepodważalnym argumentem na rzecz współistnienia i natu-

[5] I. Sobańska, *Reorientacja sprawozdań finansowych i system rachunkowości jako skutek wdrażania MSR*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2005, t. 27(83), s. 75–95.

ralnej wręcz integracji celów i „poszukiwań informacyjnych" rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej.

Kreowanie strategii zorientowanych na wzrost wartości dla właściciela wymusiło w sposób naturalny zapotrzebowanie na nowe jakościowo informacje oraz rozszerzyło znacząco krąg odbiorców tych informacji, a także skalę ich oczekiwań oraz wymagań informacyjnych. W miarę zmian potrzeb informacyjnych użytkowników sprawozdań nasiliła się fala krytyki skierowanej pod adresem rachunkowości jako systemu generującego informację finansową oraz czuwającego nad jej odpowiednią jakością. „Wprawdzie wielkości księgowych nie można traktować jako wiarygodnych wskaźników wartości dla akcjonariuszy, nie należy jednak sądzić, że oznacza to klęskę rachunkowości (finansowej – przyp. autorki). Problem wynika z niezamierzonego i niewłaściwego wykorzystania historycznych danych księgowych przez menedżerów i inwestorów dla celów wyceny opartej na oczekiwaniach"[6]. Integracja w obszarze rachunkowości jest zatem konieczna. „Zintegrowana rachunkowość umożliwia prawidłowy pomiar wartości firmy, która jest zarówno celem procesów zarządzania, jak i kryterium decyzyjnym dla inwestorów"[7].

Autorka niniejszej rozprawy jest głęboko przekonana, że aby kształtować przyszłość, trzeba wyciągać wnioski z przeszłości. A. Black, P. Wright, J.E. Bachman i J. Davies podkreślają, że „sprawozdawczość wartości będzie możliwa poprzez konwergencję trzech ważnych działów rachunkowości [...]: tradycyjnej, historycznej sprawozdawczości finansowej, rachunkowości inwestycyjnej (dla akcjonariatu) oraz rachunkowości zarządczej"[8]. Kładąc nacisk na sprawozdawczość przepływów pieniężnych oraz pieniężne miary dokonań CFROI czy CVA, otwiera się jednocześnie szerokie możliwości plastycznego kształtowania i modelowania odwzorowań rzeczywistości gospodarczej.

Rozważania zawarte w niniejszej rozprawie, a w szczególności wyniki przeprowadzonych badań wskazują na potrzebę zmian zasad prezentacji informacji o przepływach pieniężnych w sprawozdawczości finansowej. Przedstawiona synteza wniosków z analiz krytycznych koncepcji, regulacji i praktyki prezentacji strumieni przepływów pieniężnych pozwoliła na stwierdzenie, że stosowane w tym zakresie rozwiązania mogą być ulepszone tak, aby spełniały wymagania nowoczesnych raportów biznesowych. W kontekście współczesnych trendów rozwoju sprawozdawczości biznesowej oraz nowego kierunku badań tzw. powtarzalnych operacyjnych przepływów pieniężnych zarysowała się potrzeba

---

[6] A. Rappaport, *Wartość dla akcjonariuszy. Poradnik dla menedżera i inwestora*, WIG-Press, Warszawa 1999, s. 35.

[7] I. Sobańska, *Wpływ MSR na integrację rachunkowości…*, s. 249.

[8] A. Black, P. Wright, J.E. Bachman, J. Davies, *W poszukiwaniu wartości dla akcjonariuszy. Kształtowanie wyników działalności spółek*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2000, s. 276.

stworzenia nowego modelu sprawozdawczości przepływów pieniężnych jako elementu raportu biznesowego przedsiębiorstwa.

W niniejszej rozprawie realizując jej cel przedstawiono teoretyczne ramy takiego modelu jako odpowiedzi na wciąż rosnące zapotrzebowanie na szczegółową i wiarygodną informację finansową. Nowy wymiar prezentacji informacji o przepływach pieniężnych wymagał przekształcenia istniejącej struktury rachunku zysków i strat do postaci współmiernej pod względem struktury rodzajów działalności z rachunkiem przepływów pieniężnych, a następnie zbudowania modelu prezentacji strumieni pieniężnych, wydzielając w nim odrębne merytorycznie poziomy i moduły. Autorka zdaje sobie sprawę, że przedstawiony model, oprócz niezaprzeczalnych zalet, posiada również wady i ograniczenia w praktycznym zastosowaniu. Jest to dodatkowy bodziec do kontynuacji prac w tym zakresie.

Reasumując, rachunkowość zmienia się wraz ze zmianami w jej otoczeniu, a jej przyszły kształt to nowe, poważne wyzwanie, które przynosi XXI wiek. W dobie intensywnych działań w kierunku integracji rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej sprawozdawczość finansowa, ewoluując w kierunku raportowania biznesowego, po raz kolejny zmienia swoje oblicze, dostosowując się do potrzeb informacyjnych jej użytkowników. Nowe podejście do kształtu i zakresu raportu biznesowego powoduje i determinuje powstawanie nowych koncepcji form przekazu informacji i tworzenie modeli sprawozdawczych, które udźwignęłyby ciężar odpowiedzialności za kompletność, wiarygodność, rzetelność i przejrzystość tych informacji. Modele te mają swoje zalety, wady i ograniczenia. Trudno w tej chwili jednoznacznie stwierdzić, czy wejdą na stałe do praktyki rachunkowości XXI wieku. **„Czas jest papierkiem lakmusowym, który zadecyduje o tym, które z dzisiejszych realiów staną się w przyszłości mitami, a także które z obecnych mitów staną się w przyszłości realiami, w miarę ewoluowania doktryny rachunkowości”**[9]**.**

[9] M. Glautier, *Teoria rachunkowości w zmieniających się warunkach. Związek z realiami i przyciąganie mitów*, „Monitor Rachunkowości i Finansów” 1999, nr 12, s. 24.

Załącznik nr 1

KWESTIONARIUSZ ANKIETY WYKORZYSTANEJ W BADANIU PRZEPROWADZONYM W LATACH 2003 i 2005

dr Ewa Śnieżek, dr Ewa Walińska
Katedra Rachunkowości
Wydział Zarządzania
Uniwersytetu Łódzkiego

USTAWA O RACHUNKOWOŚCI W OCENIE PRAKTYKÓW
(Wybrane odpowiedzi proszę oznaczać krzyżykiem wstawianym w kwadrat)

1. Jak ogólnie ocenia Pan(i) znowelizowaną Ustawę o rachunkowości? Proszę określić w skali od 0 (bardzo źle) do 6 (bardzo dobrze).

0	1	2	3	4	5	6

2. Czy w Pana(i) odczuciu sprawozdania finansowe firmy za rok 2002* zostały sporządzone:

1. Ściśle zgodnie z wymogami Ustawy ☐
2. W zasadzie zgodnie z Ustawą, ale bardziej podporządkowane były wymaganiom podatkowym ☐
3. Nie mam zdania ☐

3. Czy w zamknięciu roku 2002* stosowali Państwo podatki odroczone?

1. Tak, ale tylko tworzone były rezerwy na podatek dochodowy ☐
2. Tak, tworzone były rezerwy i RM czynne podatków ☐
3. Nie ☐

4. Czy w związku z wprowadzeniem nowelizacji Ustawy o rachunkowości dokonał(a) Pan(i) zmian w kapitale własnym na 1.01.2002 roku*? Jeśli tak, to czy dotyczyły one:

1. Instrumentów finansowych ☐
2. Kontraktów długoterminowych ☐
3. Umów leasingowych ☐

---

* Odpowiednio: rok / roku 2004.

4. Środków trwałych	
5. Zapasów	
6. Rezerw	
7. Aktywów / rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego	
8. Środków pieniężnych	
9. Innych (proszę podać jakich)	

5. Czy dokonana korekta aktywów / rezerw z tytułu odroczonego podatku dochodowego w bilansie otwarcia roku 2002* wynikała:

wyłącznie ze zmiany podejścia z wynikowego na bilansowe	wyłącznie z korekt bilansu otwarcia	z obu wcześniej wymienionych przyczyn	nie dokonywano korekt

6. Jak ocenia Pan(i) stopień trudności sporządzania rachunku przepływów pieniężnych w Pana(i) jednostce? Proszę określić w skali od 0 (najniższy) do 6 (najwyższy).

0	1	2	3	4	5	6

7. W jakim zakresie dokonał(a) Pan(i) zmian w Zakładowym Planie Kont pod kątem łatwiejszego generowania informacji wykazywanych w rachunku przepływów pieniężnych? Proszę określić w skali od 0 (nie dokonano zmian) do 6 (znaczące zmiany).

0	1	2	3	4	5	6

8. Czy w Pana(i) odczuciu rachunek przepływów pieniężnych ma znaczenie głównie dla:

księgowych	analityków finansowych	zarządu firmy	użytkowników zewnętrznych (inwestorzy, banki)

9. Czy zmiana podstawy dokonywania korekt w działalności operacyjnej z wyniku finansowego netto na wynik z działalności operacyjnej spowoduje wzrost użyteczności sprawozdania? Proszę ocenić w skali od 0 (nie spowoduje) do 6 (znacząco podniesie).

0	1	2	3	4	5	6

* Odpowiednio: rok / roku 2004.

10. Informacje o przepływach pieniężnych z którego rodzaju działalności są Pana(i) zdaniem najistotniejsze z punktu widzenia oceny sytuacji finansowej firmy?

przepływy pieniężne z działalności operacyjnej	przepływy pieniężne z działalności inwestycyjnej	przepływy pieniężne z działalności finansowej

11. Jaką metodę sporządzania rachunku przepływów pieniężnych zastosowali Państwo w zamknięciu roku 2002*?

metodę bezpośrednią	metodę pośrednią

12. Czy Pana(i) zdaniem wprowadzenie w Pana(i) firmie metody bezpośredniej (a więc w praktyce sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych dwiema metodami) jest możliwe:

w przyszłym roku	za 2 lata	za 3 lata	za 5 lat	nie widzę takiej możliwości

POMÓWMY NA KONIEC O PANU(I) OSOBIŚCIE

1. Jakie jest Pana(i) wykształcenie?

1	2	3	4
średnie techniczne	niepełne wyższe	wyższe techniczne	wyższe ekonomiczne

2. Jak długi ogółem jest Pana(i) staż pracy?

1–5 lat	5–10 lat	11–20 lat	21–30 lat	31–40 lat	41+

3. Jak długi jest Pana(i) staż pracy na stanowisku księgowego (finansisty)?

1	2	3	4	5	6
1–5 lat	5–10 lat	11–20 lat	21–30 lat	31–40 lat	41+

* Odpowiednio: rok / roku 2004.

4. Jakie stanowisko Pan(i) zajmuje?

1. Główny Księgowy	
2. Dyrektor Finansowy (Ekonomiczny)	
3. Dyrektor Finansowy i Główny Księgowy	
4. Inne stanowisko kierownicze (jakie?)	
5. Pracownik służb finansowo-księgowych	
6. Inne stanowisko (jakie?)	

Dziękujemy za udział w naszych badaniach.

Załącznik nr 2

WYKAZ SPÓŁEK PUBLICZNYCH WYBRANYCH DO BADANIA ZA 2005 ROK

Lp.	Data pierwszego notowania	Nazwa	Sektor
1	2	3	4
1	1998-11-12	7BULLS	han
2	1999-12-02	ABG	inf
3	1999-04-20	AGORA	med
4	1998-05-19	ALCHEMIA	che
5	1994-07-28	ALMA	han
6	2005-07-29	AMBRA	spo
7	1997-09-08	AMICA	ele
8	1997-10-14	AMPLI	han
9	2005-04-27	AMREST	uin
10	1997-04-24	APATOR	ele
11	1998-06-02	ASSECOPOL	inf
12	2005-09-22	BARLINEK	drz
13	2000-03-09	BEEFSAN	spo
14	2005-03-31	BIOTON	che
15	2004-12-16	BMPAG	inf
16	1996-05-20	BORYSZEW	che
17	1995-05-25	BUDIMEX	bud
18	1998-04-09	BUDOPOL	bud
19	2004-08-20	CAPITAL	uin
20	2004-12-02	CCC	han
21	1998-05-25	CERSANIT	mbu
22	2005-02-10	CIECH	che
23	1999-05-05	COMARCH	inf
24	2005-01-14	COMP	inf
25	1995-10-27	COMPLAND	inf
26	1999-02-24	CSS	inf
27	2005-06-21	DECORA	mbu
28	2004-04-20	DGA	uin
29	2003-01-30	DUDA	spo
30	2004-12-20	DWORY	che
31	1996-03-05	ECHO	bud
32	1993-04-22	EFEKT	han
33	1996-02-09	ELBUDOWA	bud

Załącznik 2 (cd.)

1	2	3	4
34	2002-01-03	ELDORADO	han
35	1992-03-26	ELEKTRIM	tel
36	1995-02-15	ELEKTROEX	bud
37	2001-03-07	ELKOP	bud
38	1998-05-13	ELZAB	inf
39	2002-11-20	EMAX	inf
40	2005-08-17	EMCINSMED	uin
41	1997-11-13	ENERGOPLD	bud
42	1998-04-15	ENERGOPN	bud
43	2004-11-03	FAM	met
44	1999-06-15	FARMACOL	han
45	2000-09-18	FASING	met
46	1997-06-27	FERRUM	met
47	1999-05-27	FON	uin
48	1996-07-24	FORTE	drz
49	1998-12-02	GANT	bud
50	2005-03-09	GRAAL	spo
51	1997-05-06	GRAJEWO	drz
52	1998-11-24	GROCLIN	pin
53	2004-05-06	GTC	bud
54	2003-08-06	HOOP	spo
55	1997-11-05	HUTMEN	met
56	1998-03-17	HYDROTOR	ele
57	1997-11-07	IBSYSTEM	inf
58	1996-10-14	IGROUP	inf
59	2003-11-14	IMPEL	uin
60	1997-06-24	IMPEXMET	met
61	1994-10-12	INDYKPOL	spo
62	1999-04-28	INSTALKRK	bud
63	2004-05-26	INTERCARS	han
64	1992-01-30	IRENA	mbu
65	2004-06-30	JCAUTO	han
66	1991-04-16	KABLE	ele
67	1996-01-30	KĘTY	met
68	1997-07-10	KGHM	met
69	2004-11-30	KOELNER	met
70	2000-05-26	KOGENERA	uin
71	1998-06-04	KOPEX	ele
72	1991-04-16	KROSNO	mbu
73	2002-07-02	KRUK	han

Załącznik 2 (cd.)

1	2	3	4
74	1997-05-08	LENTEX	mbu
75	2005-06-09	LOTOS	pal
76	2001-05-16	LPP	han
77	1996-11-18	LUBAWA	lek
78	2001-02-01	MCI	inf
79	1998-04-07	MENNICA	met
80	1999-04-13	MNI	med
81	2004-12-22	MOL	pal
82	1992-05-28	MOSTALEXP	bud
83	1993-10-14	MOSTALWAR	bud
84	1994-10-05	MOSTALZAB	bud
85	1998-04-08	MUZA	med
86	1999-03-25	NAFTA	bud
87	2000-07-11	NETIA	tel
88	1994-12-16	NOVITA	lek
89	2004-07-14	NOWAGALA	mbu
90	2005-06-24	OPOCZNO	mbu
91	2002-01-28	OPTIMUS	inf
92	1997-11-20	ORBIS	uin
93	1996-10-10	PAGED	drz
94	2004-08-02	PBG	bud
95	2004-11-26	PEKAES	uin
96	1999-01-08	PEMUG	bud
97	2005-05-13	PEP	uin
98	1997-05-22	PEPEES	spo
99	1998-02-17	PGF	han
100	2005-10-20	PGNIG	pal
101	1999-11-26	PKN ORLEN	pal
102	2004-02-27	PLASTBOX	che
103	2004-12-09	POLCOLOR	mbu
104	1997-10-15	POLIMEXMS	bud
105	1999-02-22	POLNORD	bud
106	1996-01-10	PPWK	med
107	2004-12-06	PRATERM	uin
108	1994-06-30	PROCHEM	bud
109	1999-08-10	PROJPRZEM	bud
110	1998-02-10	PROKOM	inf
111	1999-05-20	PROSPER	han
112	1994-03-07	RAFAKO	ele
113	2003-12-30	REDAN	han

Załącznik 2 (cd.)

1	2	3	4
114	1996-02-01	RELPOL	ele
115	1997-12-16	ROPCZYCE	che
116	1997-01-16	SANOK	che
117	1999-01-11	SKOTAN	lek
118	2005-09-27	SKYEUROPE	uin
119	2003-12-31	ŚNIEŻKA	che
120	2002-05-23	SPIN	inf
121	1994-10-26	STALEXP	met
122	1997-08-06	STALPROD	met
123	2000-04-26	STALPROFI	han
124	1991-06-25	SWARZĘDZ	drz
125	1997-04-25	ŚWIECIE	drz
126	2004-10-15	SWISSMED	uin
127	2004-05-19	TECHMEX	inf
128	2005-11-17	TELL	han
129	2005-12-30	TOORA	met
130	1998-11-18	TPSA	tel
131	2001-07-17	TRASINTUR	mbu
132	2004-12-07	TVN	med
133	1997-05-21	ULMA	mbu
134	1993-09-30	VISTULA	lek
135	2001-04-18	WANDALEX	han
136	1998-03-13	WISTIL	lek
137	2004-11-03	WSIP	med
138	1998-06-26	YAWAL	mbu
139	1998-06-25	ZEG	ele
140	2005-01-27	ZELMER	ele
141	1991-09-24	ŻYWIEC	spo
142	2005-04-18	ZTSERG	che

LITERATURA

Accounting Standard for Business Enterprises *Cash Flow Statements*, Ministry of Finance, People's Republic of China, Beijing 1997.

Accounting Trends and Techniques, AICPA, New York 1979.

Adamkiewicz Z., Ignatowski R., *Ramy konceptualne przygotowania i prezentacji sprawozdań finansowych*, „Biuletyn Krajowej Rady Dyplomowanych Biegłych Księgowych" 1990, nr 2.

Alexander D., Jermakowicz E., *A True and Fair View of the Principles/Rules Debate*, referat wygłoszony na XXIX Kongresie European Accounting Association w Dublinie, 2–24 March 2006.

Ali A., *The Incremental Information Content of Earnings, Working Capital from Operations and Cash Flows*, „Journal of Accounting Research" 1994, vol. 32.

Andrew B.H., Austin L., Chew A., *On the Relationship Between Profit, Funds and Cash Flows*, National University of Singapore 1985.

Andrzejewski M., *Polska rachunkowość u progu XXI wieku – perspektywy zmian i rozwoju*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Andrzejewski M., Grabiński K., *Polskie prawo bilansowe – rozwój i perspektywy zmian*, „Rachunkowość" 2006, nr 7.

APB Opinion No. 19 *Reporting Changes in Financial Position*, AICPA, New York 1971.

APB Opinion No. 3 *The Statement of Sources and Application of Funds*, AICPA, New York 1963.

Argenti J., *Corporate Collapse: The Cause and Symptoms*, McGraw-Hill, New York 1976.

Arnold A.J., Clubb C.D.B., Manson S., Wearing R.T., *The Relationship Between Earnings, Funds Flows and Cash Flows: Evidence for the UK*, „Accounting and Business Research" 1991, vol. 22, no 85.

Australian Accounting Standard No. 12, ICAA, Sydney 1983.

Bailey G.T., Wild K., *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości w praktyce*, FRRwP, Warszawa 2000.

Ball R.J., Brown P., *An Empirical Evaluation of Accounting Income Numbers*, „Journal of Accounting Research" 1968, vol. 6, no 2.

Bangs Jr. D.H., *Cash Flow. Kontrola przepływu środków pieniężnych*, Placet, Warszawa 1999.

Barlev B., Livnat J., *The Information Content of Funds Statement Ratios*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1990, vol. 5, no 3.

Barlev B., Livnat J., *The Statement of Changes in Financial Position: Its Relationship with Security Prices*, „Journal of Business Finance & Accounting" 1986, Summer.

Barth M.E., Beaver W., Hand J., Landsman W., *Accruals, Cash Flows and Equity Values*, „Review of Accounting Studies" 1999, vol. 4.

Barth M.E., Cram D., Nelson K., *Accruals and the Prediction of Future Cash Flow*, „Accounting Review" 2001, vol. 76.

Barton A.D., *The Anatomy of Accounting*, University of Queensland 1975.

Beaver W.H., Dukes R.E., *Interperiod Tax Allocation, Earnings Expectations and the Behavior of Security Prices*, „Accounting Review" 1972, April.

Bednarski L., *Analiza finansowa w przedsiębiorstwie przemysłowym*, PWE, Warszawa 1987.

Bednarski A., *Pułapy i pułapki globalizacji*, TNOiK, Toruń 1998.

Bednarski L., Gierusz J. (red.), *Rachunkowość międzynarodowa*, PWE, Warszawa 2001.

Belok D., *Dylematy poprawnego ujęcia podatku od towarów i usług w rachunku przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 9 (65).

Beresińska A., Golec M., Karmańska A., *Koncepcja true and fair view w praktyce światowej i w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 40.

Bernard V.L., Stober T.L., *The Nature and Amount of Information in Cash and Accruals*, „Accounting Review" 1989, October.

Będziemy tropić kreatywną księgowość. Rozmowa z Jackiem Sochą – Przewodniczącym Komisji Papierów Wartościowych i Giełd, „Rzeczpospolita" 2002, 21 sierpnia.

Białas T., Rybicki J., *Zarządzanie wartością firmy*, „Przegląd Organizacji" 1995, nr 8.

Bień W., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych – wątpliwości (głos w dyskusji)*, „Rachunkowość" 1996, nr 10.

Bird P., *Understanding Company Accounts*, Pitman, London 1979.

Black A., Wright P., Bachman J.E., Davies J., *W poszukiwaniu wartości dla akcjonariuszy. Kształtowanie wyników działalności spółek*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2000.

Bonham M. *et al.*, *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej w interpretacjach i przykładach* (polska edycja *International GAAP 2005*, Ernst&Young 2004), t. 9, LexisNexis, Warszawa 2006.

Bowen R.M., Burgstahler R.M.D., Daley L.A., *Empirical Evidence on the Relationship Between Earnings, Cash Flows and Cash Flow Surrogetes*, School of Management, University of Minnesota, July 1984.

Bowen R.M., Burgstahler D., Daley L.A., *Evidence on the Relationships Between Earnings and Various Measures of Cash Flow*, „Accounting Review" 1986, vol. LXI, no 4.

Bowen R.M., Burgstahler D., Daley L.A., *The Incremental Information Content of Accrual Versus Cash Flows*, „Accounting Review" 1987, vol. LXII, no 4.

Boyer R., Drache D., *States Against Markets. The Limits of Globalization*, Routledge, London 1996.

Bradbury M., Newby S., *The Use of Changes in Financial Position to Interpret Financial Data: An Empirical Investigation*, „Abacus" 1989, vol. 25, no 1.

Braiotta Jr. L., *Cash Basis Statement of Changes*, „CPA Journal" 1984, vol. 54, no 8.

Brigham E.F., Houston J.F., *Podstawy zarządzania finansami*, PWE, Warszawa 2005.

Briston R.J., *Introduction to Accountancy & Finance*, Macmillan, London 1981.

Bryant J.V., *Proposed: A New Statement of Changes*, „Management Accounting" 1984, April.

Brytyjski Panel Sprawozdawczości Finansowej, „Rachunkowość" 2002, nr 6.

Brzezin W., *Ogólna teoria współczesnej rachunkowości*, Częstochowskie Wydawnictwo Naukowe, Częstochowa 2006.

Brzezin W., *Paradygmaty współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 51.

Brzezin W., *Statyczne teorie bilansowe*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Opolu" 1987, Ekonomia, t. XI.

Brzezin W., *Ważniejsze wydarzenia w historii rachunkowości jako bilans otwarcia następnego tysiąclecia*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 46.

Bull J., *Accounting in Business*, Butterworths, London 1980.

Burzym E., *Przesłanki i perspektywy standaryzacji i międzynarodowej harmonizacji rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 23.

Busse von Colbe W., *Funds Flow Statement*, [w:] *Handbook of German Business Management*, C.E. Poeschel, Stuttgart – Springer, Berlin – Heidelberg 1990.

Byrd D.B., Byrd S.D., *Using the SCFP*, „Journal of Small Business Management" 1986, vol. 24, no 2.

Byrnes N., Henry D., *Wszystkiemu winni księgowi,* „Business Week" 2002, January.

Carson A.B., *A Source and Application of Funds Philosophy of Financial Accounting*, „Accounting Review" 1949.

Casey C.J., Bartczak N.J., *Cash Flow: It's Not the Bottom Line*, „Harvard Business Review" 1984, July–August.

Casey C.J., Bartczak N.J., *Using Operating Cash Flow Data to Predict Financial Distress: Some Extensions*, „Journal of Accounting Research" 1985, vol. 23, no 1.

Cebrowska T., Dotkuś W. (red.), *Problemy wyceny w rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001.

Chastney J.G., *True and Fair View – History, Meaning and the Impact of the Fourth Directive*, ICAEW, London 1975.

Chen C.J.P., Gul F.A., Su X., *A Comparison of Reported Earnings under Chinese GAAP vs. IAS: Evidence from the Shanghai Stock Exchange*, „Accounting Horizons" 1999, vol. 13, no 2.

Chen C.J.P., Sun Z., Wang Y., *Evidence from China on Weather Harmonized Accounting Standards Harmonize Accounting Practices*, „Accounting Horizons" 2002, vol. 16, no 3.

Chen S., Dodd J.L., *Usefulness of Operating Income, Residual Income, and EVA: A Value-Relevance Perspective*, referat prezentowany na Konferencji MBAA w Chicago, 28 March 1998.

Cheng C.S.A., *The Incremental Information Content of Earnings and Cash Flows from Operations Affected by Their Extremity*, „Journal of Business, Finance & Accounting" 2003, vol. 30.

Cheng C., Liu C., Schaefer T., *Earnings Permanence and the Incremental Information Content of Cash Flows from Operations*, „Journal of Accounting Research" 1996, vol. 34.

Chiba J., *Dwa aspekty japońskiej rachunkowości finansowej w społeczno-historycznym kontekście modernizacji*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1996, vol. 34.

Choi F.D.S., Mueller G.G., *International Accounting*, Prentice-Hall, New Jersey 1992.

Choi F.D.S., Sondhi A., *SFAS No. 52 and the Funds Statement*, „Corporate Accounting" 1984, Spring.

Ciepielewska M., *Maksymalizacja wartości przedsiębiorstwa jako podstawowy cel gospodarowania*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2004, nr 3.

Clift R.C., *The Funds Statement*, Australian Accountants Foundation, Melbourne 1979.

Coker J.L., *What Balance Sheets Actually Tell You*, „Credit & Financial Management" 1986, vol. 88, no 8.

Colasse B., Durand R., *Francuscy teoretycy rachunkowości dwudziestego wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 41.

Cole W., *Accounts – Their Construction and Interpretation*, Houghton Mifflin, Boston 1908 [drugie wydanie 1915].

Cole W., *Accounting and Auditing*, Cree Publishing 1910.

Cole W., *Fundaments of Accounting*, Houghton Mifflin, Boston 1921.

Coleman A.R., *Restructuring the Statement of Changes in Financial Position*, „Financial Executive" 1979, vol. 47, no 1.

Copeland T., Koller T., Murrin J., *Wycena: mierzenie i kształtowanie wartości firm*, WIG-Press, Warszawa 1997.

Cwynar A., *Systemy motywacyjne związane z koncepcją EVA*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 4.

Cwynar A., Cwynar W., *Kreowanie wartości spółki poprzez długoterminowe decyzje finansowe*, PAR – Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania, Warszawa – Rzeszów 2007.

Cwynar A., Cwynar W., *Zarządzanie wartością spółki kapitałowej. Koncepcje, systemy, narzędzia*, FRRwP, Warszawa 2002.

Cwynar W., *Ustalanie wartości zysku operacyjnego i kapitału zainwestowanego dla celów kalkulacji EVA: podejście finansowe i operacyjne (część I)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 2.

Cwynar W., *Ustalanie wartości zysku operacyjnego i kapitału zainwestowanego dla celów kalkulacji EVA: podejście finansowe i operacyjne (część II)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 3.

Cwynar W., Cwynar A., *Ekonomiczna wartość dodana (EVA) jako element systemu zarządzania przez wartość (część I)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 3.

Cwynar W., Cwynar A., *Ekonomiczna wartość dodana (EVA) jako element systemu zarządzania przez wartość (część II)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 4.

Cwynar W., Cwynar A., *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa – przekrój dostępnych możliwości (część I)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 7.

Cwynar W., Cwynar A., *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa – przekrój dostępnych możliwości (część II)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 8.

Cwynar W., Cwynar A., *Jak zmierzyć efekty kreacji wartości dla właścicieli przedsiębiorstwa – przekrój dostępnych możliwości (część III)*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 9.

Cwynar W., Cwynar A., *Nowe tendencje w teorii i praktyce finansów – koncepcje EVA™ i MVA™*, „Rachunkowość" 2000, nr 3.

Cwynar W., Cwynar A., *Ocena wyników przedsiębiorstwa w świetle modelu ekonomicznego – koncepcja EVA*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza w Firmie" 1999, nr 3.

Cwynar W., Cwynar A., *Zarządzanie wartością dla akcjonariuszy na podstawie modelu MVA*, „Przegląd Organizacji" 2000, nr 10.

Czajor P., *Stopień przygotowania polskich spółek publicznych do wdrożenia MSR/MSSF w świetle analizy raportów rocznych za 2005 rok*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Czerny M., *Globalizacja a rozwój*, PWN, Warszawa 2005.

Daciuk E., Polakowski M., *Rachunkowość menedżerska XXI wieku – źródło informacji dla akcjonariuszy*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 46.

Dadacz J., Gdański J., *MSR w polskim prawie bilansowym – szansa czy problem?*, „Rachunkowość" 2005, nr 4.

Davis M., Paterson R., Wilson A., *UK GAAP. Generally Accepted Accounting Practice in the United Kingdom*, Ernst & Young, MacMillan 1997.

Dechow P., *Accounting Earnings and Cash Flows as Measures of Firm Performance: The Role of Accounting Accruals*, „Journal of Accounting & Economics" 1994, vol. 18.

Dechow P.M., Kothari S.P., Watts R., *The Relation Between Earnings and Cash Flows*, „Journal of Accounting & Economics" 1998, vol. 25.

Dellmann K., *Accounting*, [w:] *Handbook of German Business Management*, C.E. Poeschel, Stuttgart–Springer, Berlin–Heidelberg 1990.

DiPiazza S.A., Eccles R.G., *Building Public Trust*, John Wiley & Sons, New York, 2002.

Dobija M., *Ewolucja koncepcji rachunkowości, kapitału i pieniądza*, [w:] S. Sojak (red.), *Historia, współczesność i perspektywy rachunkowości w Polsce*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2003.

Dobija M., *Rachunkowość a gospodarka towarowo-pieniężna*, [w:] Dobija M. (red.), *Teoria rachunkowości w zarysie*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2005.

Dobija M. (red.), *General Accounting Theory in statu nascendi*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2003.

Dobija M. (red.), *Teoria rachunkowości w zarysie*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 2005.

Dobija M., Dobija D., *Pomiar zysku i wartości przedsięborstwa*, [w:] Dobija M. (red.), *Teoria rachunkowości w zarysie*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2005.

Donleavy G.D., *Cash Flow Accounting. International Uses and Abuses*, Routledge, New York 1994.

Dudycz T., *CFROI jako nowe narzędzie pomiaru osiągnięć finansowych przedsiębiorstw*, „Bank i Kredyt" 2001, maj.

Easton G.P., O'Brien P.C., *The Relative Information Content of Accruals and Cash Flows: Combiened Evidence at the Earnings Announcement and Annual Report Release Date/Discussion*, „Journal of Accounting Research" 1986, Suppl. 24.

Egginton D.A., *Cash Flow, Profit and Performance Measures for External Reports: A Rejoinder*, „Accounting and Business Research" 1985, Spring.

Ehrbar A., *EVA. Strategia tworzenia wartości przedsiębiorstwa*, WIG-Press, Warszawa 2000.

Eljasiak E., Parteka W., *Przepływy gotówkowe: ustalanie, analiza, planowanie, zarządzanie*, ODDK, Gdańsk, b.d.w.

Epstein M.J., Pava M.L., *The Statement of Cash Flows: The Investors Viewpoint*, referat prezentowany podczas kongresu American Accounting Association, Washington, August 1992.

Exposure Draft 13 *Statements of Sources and Application of Funds*, April 1974.

Exposure Draft No. 36, *International Accounting Standard – Proposed Statement – Cash Flow Statements*, IASC, July 1991.

Exposure Draft No. 54, *Cash Flow Statements*, ASB, July 1990.

Fairfield P.M., Whisenant S., Lombardi Yohn T., *The Differential Persistence of Accruals and Cash Flows for Future Operating Income versus Future Profitability*, „Review of Accounting Studies" 2003, vol. 8, no 2–3.

Fedak Z., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych, artykuł dyskusyjny*, „Rachunkowość" 1996, nr 8.

Fess P.E., Weygandt J., *Cash Flow Presentation – Trends, Recommendations*, „Journal of Accountancy" 1969, August.

Fijałkowska J., *Kapitał intelektualny – wybrane zagadnienia rachunkowości w Erze Wiedzy*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2005, t. 29 (85).

Financial Reporting in the 1990's and Beyond, AIMR 1993.

Flint D., *A True and Fair View in Company Accounts*, Gee & Co. Ltd., Berkshire 1982.

Flower J., *Global Financial Reporting*, Palgrave, New York 2002.

Framework for Preparation and Presentation of Financial Statements, IASC, London 1989.

Frendzel M., Jaruga A., Szychta A., *Zasady wyceny bilansowej w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska Szkoła Rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004.

Friedman T.L., *Lexus i drzewo oliwne: zrozumieć globalizację*, Rebis, Poznań 2001.

FRS 1, *Cash Flow Statements*, ASB, wrzesień 1991.

Frykowska J., *Zastosowanie MSSF do sporządzania jednostkowych sprawozdań finansowych*, „Rachunkowość" 2005, nr 7.

Gabrusewicz W. (red.), *Rachunkowość w teorii i praktyce*, t. III, *Sprawozdawczość i analiza finansowa*, Akademia Ekonomiczna w Poznaniu, Poznań 2007.

Gackowska W., *Kreowanie rachunkowości*, „Prawo Przedsiębiorcy" 2003, nr 6.

Gadawska J., *MSR 1 – Prezentacja sprawozdań finansowych*, [w:] D. Misińska, M. Kwiecień (red.), *Harmonizacja rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 2000.

Gaffikin M.J.R. (red.), *Contemporary Accounting Thought: Essays in Honour of R.J. Chambers*, Prentice-Hall, Sydney 1984.

Gajdka J., Walińska E., *Zarządzanie finansowe. Teoria i praktyka*, t. I, FRRwP, Warszawa 2000.

Gajewska-Jedwabny A., *Relacje inwestorskie i raportowanie wartości*, [w:] Szablewski A., Tuzimek R. (red.), *Wycena i zarządzanie wartością firmy*, Poltext, Warszawa 2007.

Gawart M., Jezierska E., *Bilans w praktyce rachunkowości od średniowiecza do XIX wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 17 (73).

Gdański J., *Międzynarodowe sympozjum nt. Standardów Rachunkowości, Pekin 2001*, „Rachunkowość" 2002, nr 3.

Gebhardt G., Heilmann A., *Compliance with German and International Accounting Standards in Germany: Evidence fom Cash Flow Statements*, referat wygłoszony na Kongresie European Accounting Association w Sewilli, 3–5 May 2003.

Gentry J., Newbold P., Whitford D., *Classifying Bankrupt Firms with Funds Cash Flow Components*, „Journal of Accounting Research" 1987, no 1.

Gentry J.A., Newbold P., Whitford D.T., *Funds Flow Components, Financial Ratios and Bancruptcy*, „Journal of Business Finance & Accounting" 1987, vol. 14, no 4.

Gibson Ch.H., Kruse M.M., *The Statement of Changes in Changing*, „Woman CPA" 1984, vol. 46, no 4.

Gierusz J. (red.), *Ustawa o rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Analiza porównawcza*, ODDK, Gdańsk 2002.

Gierusz J., *Koszty i przychody w świetle nadrzędnych zasad rachunkowości (pojęcia, klasyfikacja, zakres ujawnień)*, ODDK, Gdańsk 2005.

Gierusz J., *Rachunek zysków i strat – propozycja nowej formuły*, „Rachunkowość" 2006, nr 3.

Gierusz J., *Zakończenie*, [w:] L. Bednarski, J. Gierusz (red.), *Rachunkowość międzynarodowa*, PWE, Warszawa 2001.

Gierusz J., Jerzemowska M., Martyniuk T. (red.), *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002.

Giese J.W., Klammer T.P., *Achieving the Objectives of APB Opinion No. 19*, „Journal of Accountancy" 1974, vol. 137, no 3.

Glautier M., *Teoria rachunkowości w zmieniających się warunkach. Związek z realiami i przyciąganie mitów*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 1999, nr 12.

Glautier M.W.E., Underdown B., *Accounting Theory and Practice*, Pitman, London 1991.

Glautier M.W., Underdown G., Clark A.C., *Basic Accounting Practice*, Pitman, London 1978.

Gmytrasiewicz M., *Globalna harmonizacja zasad rachunkowości*, „Problemy Rachunkowości" 2000, nr 2.

Gmytrasiewicz M., Karmańska A. (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004.

Golub S.J., Hoffman H.D., *Cash Flow: Why It Should be Stressed in Financial Reporting?*, „Financial Executive" 1984, vol. 52, no 2.

Gombola M.J., Ketz J.E., *A Note on Cash Flows and Classification Patterns of Financial Ratios*, „Accounting Review" 1983, January.

Gos W., *Definiowanie przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 51.

Gos W., *Dynamiczne teorie bilansowe jako baza przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2001, t. 2 (58).

Gos W., *Przepływy pieniężne w systemie rachunkowości*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2001.

Gos W., *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle Krajowego Standardu Rachunkowości*, Difin, Warszawa 2004.

Gos W., *Sporządzanie rachunku przepływów pieniężnych w świetle polskiego standardu rachunkowości*, „Rachunkowość Finansowa i Audyt" 2003, nr 20, s. 35–49.

Gos W., *Sporządzanie sprawozdania z przepływów pieniężnych metodą bezpośrednią*, „Rachunkowość" 2000, nr 9.

Gos W., *Zalety i wady Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych"*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2006, t. 32 (88).

Gottlieb M., Lewczyński W., *Cash Flows. Sprawozdanie z przepływu gotówki*, Instytut Przedsiębiorczości, Sopot 1993.

Govindorojan V., *The Objectives of Financial Statements: an Empirical Study of the Use of Cash Flows and Earnings by Security Analysts*, „Accounting Organizations & Society" 1980, vol. 5, no 4.

Górniak S., Stadtmüller R., *Bilansoznawstwo w zarysie*, PWN, Warszawa 1967.

Grant J.L., *Foundations of Economic Value Added*, Wiley, New York 2003.

Gray S.J., Campbell L.G., Shaw J.C., *International Financial Reporting*, Macmillan 1984.

Griffiths I., *Creative Accounting – How to Make Your Profits What You Want Them to Be*, Routledge, London 1990.

Grochla E., Gaugler E. (red.), *Handbook of German Business Management*, C.E. Poeschel, Stuttgart – Springer, Berlin – Heidelberg 1990.

Grzegorczyk W., *Kreatywna księgowość nie zawsze oznacza oszustwo*, „Rzeczpospolita" 2002, nr 274.

Grzelak K., Karmańska A., *Analiza sprawozdania z przepływów pieniężnych*, „Vademecum Przedsiębiorcy i Podatnika" 1996, nr 4.

Grzelak K., Karmańska A., *Wykorzystanie analizy z przepływów pieniężnych*, „Serwis Finansowo-Księgowy" 1997, nr 17–18.

Gut P., *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006.

Han K.H., *The Funds Statement and Cash Flows*, „SES Journal" (Singapore) 1981, October.

Harman W.K., *Earnings Versus Funds Flow: an Empirical Investigation of Market Reaction*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1984, vol. 8, no 1.

Hassanli E., *Predictors of Cash Flows*, „Journal of Business Forecasting" 1988, vol. 7, no 3.

Hauser M., *Gospodarka przedsiębiorstwa zorientowana na wartość*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 10.

Heath L.C., *Financial Reporting and the Evaluation of Solvency*, Accounting Research Monograph No. 3, AICPA, New York 1978.

Heath L.C., *Let's Scrap the Funds Statement*, „Journal of Accountancy" 1978, October.

Heath L.C., *Solvency Reporting in a Changing World*, Technical Papers for International Congress of Accountants, 10–13 October 1982, IFAC, Mexico City 1982.

Heath L.C., Rosenfield P., *Solvency: the Forgotten Half of Financial Reporting*, „Journal of Accountancy" 1979, January.

Helin A., *Czynniki kształtujące prawo bilansowe i kierunki jego rozwoju*, „Rachunkowość" 2005, nr 6.

Helin A., *Sprawozdanie finansowe według Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 2000.

Hendriksen E.S., van Breda M.F., *Teoria rachunkowości*, PWN, Warszawa 2002.

Henry E., *A New Funds Statement for Greater Disclosure*, „Journal of Accountancy" 1975, vol. 139, no 4.

Herdan A., *Wybrane narzędzia wspomagające proces zarządzania środkami pieniężnymi w przedsiębiorstwie*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 50.

Herman A., Szablewski A., *Orientacja na wzrost wartości współczesnego przedsiębiorstwa*, [w:] A. Herman, A. Szablewski (red.), *Zarządzanie wartością firmy*, Poltext, Warszawa 1999.

Herman A., Szablewski A. (red.), *Zarządzanie wartością firmy*, Poltext, Warszawa 1999.

Holmes G., *Standarise Funds Statements*, „Accountancy" 1976, vol. 87, no 995.

Hołda A., Nowak W., *Metody estymacji ryzyka oszustwa przez niezależnych audytorów*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 8 (64).

Hołda A., Nowak W., *Oszustwa w systemie rachunkowości a ewolucja procedur badania sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 13 (69).

Hońko S., *Znaczenie dorobku wybranych polskich teoretyków bilansowych okresu międzywojennego*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 13 (69).

Hooper P., Page J., *Better Financial Statements for Corporate Valuation*, „Management Accounting" 1979, September.

Hryniuk J., *Rachunkowość międzynarodowa w dobie globalizacji*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Ignatowski R., *Dokąd zmierzamy, czyli wizja rozwoju rachunkowości jako nauki i zawodu*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Ignatowski R., *Istota i zakres zmian w MSSF oraz ich wpływ na sprawozdawczość finansową jednostek gospodarczych*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Ignatowski R., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej – co jeszcze warto wiedzieć. Część 1*, „Rachunkowość" 2005, nr 3.

Ignatowski R., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej – co jeszcze warto wiedzieć (dokończenie)*, „Rachunkowość" 2005, nr 4.

Ignatowski R., *Stosowanie Międzynarodowych Standardów Rachunkowości w krajach Unii Europejskiej i w Polsce*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2005, Folia Oeconomica, nr 189.

Ignatowski R., *Zmiany w MSR i Dyrektywach Unii oraz ich wpływ na rozwiązania krajowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 18 (74).

Ijiri Y., *Cash-Flow Accounting and Its Structure*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1978, vol. 1, no 4.

International Accounting Standard No. 7, *Cash Flow Statements*, IASC, grudzień 1992.

International Accounting Standard No. 7, *Statement of Changes in Financial Position*, IASC, październik 1977.

Ismail B.E., Rae J.C., *Improving Funds Flow Forecasts*, „Journal of Business Forecasting" 1984, vol. 3, no 3.

Jaedicke R.K., Sprouse R.T., *Accounting Flows, Income, Funds and Cash*, Prentice-Hall, New Jersey 1965.

Jakubczyc J., *Zarządzanie finansami. Odpowiedzialność finansowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 1999.

Jakubczyk-Cały E., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych. Głos w dyskusji*, „Rachunkowość" 1997, nr 1.

Jakubczyk-Cały E., Saracyn A., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych w świetle ustawy o rachunkowości (artykuł dyskusyjny)*, „Rachunkowość" 1995, nr 7 oraz „Rachunkowość" 1995, nr 8.

Jakubczyk-Cały E., Skibiński K., *Nieprawidłowości w sprawozdaniach finansowych jednostek*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2001, nr 6.

Janasz W., *Kształtowanie wartości podmiotu gospodarującego*, „Przegląd Organizacji" 2003, nr 6.

Jaros K., *Model Millera – Orra w zarządzaniu gotówką*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 12.

Jaruga A., *Krajowe Komitety Standardów Rachunkowości*, „Rachunkowość" 2001, nr 3.

Jaruga A., *Perspektywy rozwoju rachunkowości w świetle konwergencji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Jaruga A., *Problemy implementacji Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej*, [w:] I. Sobańska, W.A. Nowak (red.), *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości i ich implementacja. Wyzwania i bariery*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.

Jaruga A., *Przewidywane zmiany w Ramach Konceptualnych sprawozdawczości finansowej*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Jaruga A., *Ramy konceptualne sporządzania i prezentacji sprawozdań finansowych*, [w:] A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR) a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice*, SKwP, Warszawa 2005.

Jaruga A., *Sesja Międzyrządowej Grupy Ekspertów Międzynarodowych Standardów Rachunkowości i Sprawozdawczości (UNCTAD)*, „Rachunkowość" 2003, nr 1.

Jaruga A. (red.), *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF/MSR) a ustawa o rachunkowości – podobieństwa i różnice*, SKwP, Warszawa 2005.

Jaruga A., Fijałkowska J., Jaruga-Baranowska M., Frendzel M., *The Impact of IAS/IFRS on Polish Accounting Regulations and Practical Implementation in Poland*, Accounting in Europe 2007, vol. 4, EAA.

Jaruga A.A., *Instytucjonalizacja międzynarodowej harmonizacji rachunkowości*, [w:] A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

Jaruga A.A., *Rola rachunkowości zarządczej*, [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001.

Jaruga A.A., *Systemy regulacji rachunkowości a międzynarodowa harmonizacja i standaryzacja*, [w:] *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

Jaruga A.A., *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

Jaruga A.A., Frendzel M., Ignatowski R., Kabalski P., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej, kluczowe zagadnienia i rozwiązania praktyczne*, SKwP, Warszawa 2006.

Jaruga A.A., Frendzel M., Ignatowski R., Kabalski P., *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej(MSR/MSSF), nowe regulacje*, SKwP, Warszawa 2006.

Jaruga A.A., Nowak W.A., Szychta A., *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001.

Jarugowa A., *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 44.

Jarugowa A., *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku*, [w:] *Rachunkowość u progu XXI wieku*, FRRwP, Warszawa 1998.

Jarugowa A., *Harmonizacja rachunkowości u progu XXI wieku (skrót wykładu)*, „Rachunkowość" 2000, nr 3.

Jarugowa A., *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości,* [w:] A. Jarugowa, T. Martyniuk (red.), *Komentarz do ustawy o rachunkowości. Rachunkowość – MSR/MSSF – Podatki*, wyd. drugie zmienione, ODDK, Gdańsk 2005.

Jarugowa A., *Nowa ustawa i standardy rachunkowości w Chinach*, „Rachunkowość" 1996, nr 5.

Jarugowa A., *Postęp w harmonizacji standardów rachunkowości na świecie i nowe problemy*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1994, t. 28.

Jarugowa A., *Postęp w harmonizacji standardów rachunkowości w skali międzynarodowej*, „Rachunkowość" 1994, nr 11.

Jarugowa A., *Rachunkowość i prawo w anglosaskim nurcie rozwoju rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1992, t. 22.

Jarugowa A., *Wprowadzenie do ponadpaństwowych regulacji rachunkowości*, „Biuletyn Krajowej Rady Dyplomowanych Biegłych Rewidentów SKwP" 1990, nr 1.

Jarugowa A. *et al.*, *Rachunkowość finansowa*, RAFiB, Łódź 1992.

Jarugowa A., *Wzrost roli Komitetu Międzynarodowych Standardów Rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 39.

Jarugowa A. (red.), *Współczesne problemy rachunkowości*, PWE, Warszawa 1991.

Jarugowa A., Martyniuk T. (red.), *Komentarz do ustawy o rachunkowości. Rachunkowość – MSR/MSSF – Podatki*, wyd. drugie zmienione, ODDK, Gdańsk 2005.

Jerzemowska M., *Porównanie metod oceny kondycji finansowej firmy w warunkach polskich i anglo-amerykańskich*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 23.

Jerzemowska M., *Uregulowania polskie a zasady nadzoru korporacyjnego zalecane przez OECD*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 8 (64).

Jezierska E., *Nowelizacja ustawy o rachunkowości – rachunek przepływów pieniężnych*, „Problemy Rachunkowości" 2001, nr 2.

Jurczyga M., *Utrata wartości aktywów w rachunku przepływów pieniężnych*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2006, nr 2.

Kabalski P., *W kierunku globalnych standardów rachunkowości – kiedy, jak i dlaczego?*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 2.

Kam V., *Accounting Theory*, Wiley, New York 1990.

Kamela-Sowińska A., *Międzynarodowe Standardy Rachunkowości a korupcja*, [w:] I. Sobańska, W.A. Nowak (red.), *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości i ich implementacja. Wyzwania i bariery*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.

Kamela-Sowińska A., *Psychologiczne i ekonomiczne źródła oszustw księgowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2006, t. 32 (88).

Kamela-Sowińska A., *Rachunkowość na zakręcie*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Kamela-Sowińska A., *Skąd się wzięła sprawa Enronu?*, „Rachunkowość" 2003, nr 4.

Kamela-Sowińska A., *Wprowadzenie*, [w:] P. Gut, *Kreatywna księgowość a fałszowanie sprawozdań finansowych*, C.H. Beck, Warszawa 2006.

Karmańska A., *Analiza wskaźnikowa sprawozdania z przepływów pieniężnych ubezpieczyciela*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1996, t. 35.

Karmańska A., *Granice dążenia do dokładności informacyjnej sprawozdania finansowego na przykładzie odwracania dyskonta*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2006, t. 32 (88).

Kawa M., *Ewolucja pojęcia majątku jednostek gospodarczych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 11 (67).

Kaźmierczak A., *Polityka pieniężna w gospodarce rynkowej*, PWN, Warszawa 2003.

Kąkol W., *Wykorzystanie modelu EVA do szacowania wartości przedsiębiorstwa*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 1–2.

Ketz J.E., Kochanek R.F., *Funds Flow Statements*, „Financial Executive" 1982, June.

Ketz J.E., Largay III J.A., *Reporting Income and Cash Flows from Operations*, „Accounting Horizons" 1987, vol. 1, no 2.

Kiziukiewicz T., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych (głos w dyskusji)*, „Rachunkowość" 1997, nr 3.

Kiziukiewicz T., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych w zarządzaniu firmą wg ustawy o rachunkowości i wytycznych Ministra Finansów*, Ekspert, Wrocław 1995.

Klimaszewski S., *Tysiąc lat pracy na pensję prezesa*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 151.

Kloka J., *Globalizacja a rachunkowość*, [w:] J. Gierusz, M. Jerzemowska, T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002.

Knox R.W., *Statements of Source and Application of Funds*, ICAEW, London 1977.

Koch B., *Funds Statement*, [w:] D.J. Tonkin (ed.), *World Survey of Published Accounts*, Lafferty Publications, London 1989.

Kopczyńska L., *Sprawozdanie z przepływów kapitałowych jako uzupełnienie rocznych sprawozdań finansowych w Niemczech*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 42.

Kosiol E., *An Axiomatic Approach to the Pagatoric Theory of Income Determination*, „International Journal of Accounting" 1970, vol. 5, no 2.

Kosiol E., *Annual Financial Statements of German Corporations*, „Accounting Review" 1938, vol. 13, no 2.

Kosiol E., *Pagatoric Theory of Financial Income Determination*, Center for International Education and Research in Accounting, Illinois 1978.

Kostur A., *Koncepcja i analiza modelu sprawozdawczego rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2001.

Kostur A., *Wybrane aspekty sprawozdawczych strumieni finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 40.

Kuśmierek K., *Przydatność dla potrzeb zarządzania bezpośredniego i pośredniego sprawozdania z przepływu środków pieniężnych*, „Zeszyty Naukowe Rady Naukowej SKwP" 1996, t. 35.

Kuźdowicz D., Kuźdowicz P., *Użyteczność modeli zarządzania gotówką w praktyce*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 5.

Kwiecień M., *Przekształcanie przychodów i kosztów w przepływy pieniężne*, [w:] *Sprawozdawcze i decyzyjne aspekty rachunkowości*, „Prace Naukowe Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu" 1996.

Kwiecień M., Turczański T., *Dylematy konsolidacji sprawozdań z przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 40.

Largay III J.A., Stickney C.P., *Cash Flows, Ratio Analysis and the W.T Grant Company Bankruptcy*, „Financial Analysts Journal" 1980, July-August.

Lau A., *On the Prediction of Firms in Financial Distress with an Evaluation of Alternative Funds Flow Concepts* [rozprawa doktorska], Washington University 1982.

Lawson G.H., *A New Approach to Cash Flow Analysis*, „Accountant" 1983, 10–17 February.

Lawson G.H., *Cash Flow Accounting*, „Accountant" 1971, 28 October i 4 November.

Lawson G.H., *The Measurement of Corporate Performance on a Cash Flow Basis: A Reply to Mr. Egginton*, „Accounting and Business Research" 1984, Winter.

Lawson G.H., *The Rationale of Cash Flow Accounting*, referat prezentowany na IX Kongresie European Federation of Financial Analysts Societies, Brighton, maj 1976 roku.

Lee T.A., *A Case for Cash Flow Reporting*, „Journal of Business Finance" 1972, vol. 4, no 2.

Lee T.A., *A Note on Users and Uses of Cash Flow Information*, „Accounting and Business Research" 1983, Spring.

Lee T., *Cash Flow Accounting*, Van Nostrand Reinhold, New York 1984.

Lee T.A., *Cash Flow Accounting, Profit and Performance Measurement: A Response to a Challenge*, „Accounting and Business Research" 1985, Spring.

Lee T.A., *Funds Statements and Cash Flow Analysis*, „Investment Analyst" 1978, October.

Lee T.A., *Modern Financial Accounting*, Nelson, London 1975.

Lee T.A., *Reporting Cash Flows and Net Realisable Values*, „Accounting and Business Research" 1981, Spring.

Lee T., Tweedie D.P., *Accounting Information: An Investigation of Private Shareholder Understanding*, „Accounting and Business Research" 1975, Winter.

Lee T.A., Tweedie D.P., *Accounting Information: An Investigation of Private Shareholder Usage*, „Accounting and Business Research" 1975, Autumn.
Lee T.A., Tweedie D.P., *The Private Shareholder: His Sources of Financial Information and His Understanding of Reporting Practices*, „Accounting and Business Research" 1976, Autumn.
Liberska B., *Współczesne procesy globalizacji gospodarki światowej,* [w:] B. Liberska (red.), *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, PWE, Warszawa 2002.
Liberska B. (red.), *Globalizacja. Mechanizmy i wyzwania*, PWE, Warszawa 2002.
Lisiecka-Zając B., *Ogólna charakterystyka ustawy o rachunkowości*, „Rachunkowość" 1994, zeszyt specjalny.
Lisiecka-Zając B., Walińska E., Hryniuk J. (red.), *Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 2002.
Livnat J., Zarowin P., *The Incremental Information Content of Cash Flow Components*, „Journal of Accounting & Economics" 1990, May.
Luty Z., *Jakość informacji w systemie rachunkowości finansowej (tezy do dyskusji)*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 51.
Łagodzki P., *Ocena sytuacji finansowej firmy za pomocą wskaźników opartych na mierniku Cash Flow*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 48.
Łagodzki P., *Poznawcza wartość rachunku przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 53.
MacFarlane W.S., *Cash is the Keystone*, referat prezentowany na XIV Światowym Kongresie Rachunkowości, październik 1992.
Machała R., *Wartość zaktualizowanych przyszłych przepływów pieniężnych jako jedna z podstawowych metod wyceny wartości firmy*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2002, nr 5.
Machała R., *Zarządzanie gotówką*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 8.
Marcinkowska M., *Istota wyniku „całościowego" i jego ujmowanie w sprawozdawczości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 17 (73).
Marcinkowska M., *Kształtowanie wartości firmy*, PWN, Warszawa 2000.
Marcinkowska M., *Odpowiedzialna polityka informacyjna spółki – spojrzenie z perspektywy corporate governance*, [w:] B. Micherda (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie podnoszenia kwalifikacji kadry menedżerskiej*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2003.
Marcinkowska M., *Roczny raport z działań i wyników przedsiębiorstwa*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2004.
Marcinkowska M., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych banku (Cash Flow Statement)*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1995, t. 33.
Marszał K., *Zysk jako teoria ekonomiczna a zysk bilansowy*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 10 (66).
Mason J., *Funds Statements: Time to End the Confusion*, „Accountancy" 1983, vol. 94, no 1084.
Mason P., *Cash Flow Analysis and the Funds Statement*, Accounting Research Study No. 2, AICPA, New York 1961.
Maślankowski K., *Rachunkowość kreatywna a wartość informacyjna sprawozdań finansowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2005, t. 25 (81).
Mc Monnies P.N., *Making Corporate Reports Valuable*, ICAS, Edinburgh 1989.

Mc Monnies P.N., *Should Financial Reports be Scrapped?*, „Accountants Magazine" 1984, December.

McNamara T., *Numeracy and Accounting*, M&E Becbooks, Plymouth 1979.

Meritum. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2005.

Messner Z., *Funkcje współczesnej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1999, t. 51.

Messner Z., *Komitet Standardów Rachunkowości*, „Rachunkowość" 2002, nr 10.

Messner Z. (red.), *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, t. I: *Koncepcje rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2006.

Michalak J., *Ewolucja pomiaru wyników ekonomicznych w rachunkowości zarządczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 21 (77).

Michalak M., *Globalizacja a kształt systemów rachunkowości*, [w:] J. Gierusz, M. Jerzemowska, T. Martyniuk (red.), *Rachunkowość wobec procesów globalizacji*, Uniwersytet Gdański, Gdańsk 2002.

Michalski M., *Zarządzanie przez wartość*, WIG-Press, Warszawa 2001.

Micherda B. (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie podnoszenia kwalifikacji kadry menedżerskiej*, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków 2003.

Micherda B. (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, Centrum Rozwoju i Promocji Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005.

Micherda B. (red.), *Współczesna rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi i administracyjnymi*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Marketingu, Chrzanów 2003.

Michna A., *Nośniki wartości firmy – budowa strategii maksymalizacji wartości przedsiębiorstwa*, „Przegląd Organizacji" 2003, nr 2.

Międzynarodowa harmonizacja rachunkowości – z bliska, „Rachunkowość" 1999, nr 10.

Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF) 2004, t. I, SKwP, Warszawa 2004.

Mills R.W., *Gotówka: Kluczowy czynnik wartości akcji*, „Ekspert – Rachunkowość i Finanse" 1994, nr 4.

Mills R.W., Weinstein B., *Zarządzanie wartością firmy – jak pogodzić interesy udziałowców i pozostałych interesariuszy?*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2001, nr 4, 5.

Misińska D., *Harmonizacja standardów rachunkowości*, [w:] D. Misińska, M. Kwiecień (red.), *Harmonizacja rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 2000.

Misińska D., Kwiecień M. (red.), *Harmonizacja rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego, Wrocław 2000.

Mittelman J., *Globalization: Critical Reflections*, Lynne Rienner, Boulder 1996.

Moczydłowska W., *Czy inwestorzy mogą wierzyć sprawozdaniom finansowym*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 174.

Moczydłowska W., *Firmy mają prawo wyboru*, www.gazeta.pl/firma/infor (według stanu na 15.12.2002 roku).

Moczydłowska W., *Kreatywna rachunkowość – diabeł tkwi w szczegółach*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 156 (761).

Moczydłowska W., *Niedoceniana rachunkowość*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 201.

Moczydłowska W., *O czym powinien wiedzieć księgowy po 1 maja 2004 r.*, „Gazeta Prawna – Księgowość i Płace" 2004, nr 81.

Monsen N., Olson O., *When Tradition Fails – the Case of Cash Flow Statement*, referat wygłoszony na XV Kongresie European Accounting Association, Madryt, 22–24 April 1992.

Most K., *Accounting Theory*, Grid Publishing, Columbus, Ohio 1982.

MSR w natarciu, „Rachunkowość" 2000, nr 5.

MSSF: Punkt widzenia europejskich inwestorów. 2006, www.pwc.com.

Mueller G.G., Gernon H., Meek G.K., *Accounting. An International Perspective*, Irwin, Chicago 1997.

Mulford C.W., Comiskey E.E., *Creative Cash Flow Reporting. Uncovering Sustainable Financial Performance*, Wiley, Hoboken, New Jersey 2005.

Mulford Ch.W., Comiskey E.E., *The Financial Numbers Game. Detecting Creative Accounting Practices*, Wiley, New York 2002.

Mulford Ch.W., Ely M.L., *Calculating Sustainable Cash Flow – A Study of the S&P 100 Using 2002 Data*, Georgia Institute of Technology, Atlanta 2003.

Naser K.H.M., *Creative Financial Accounting – Its Nature and Use*, Cardiff Business School 1996.

Nobes Ch., Parker R., *Comparative International Accounting*, Prentice Hall, New York 1991.

Nogalski B., Bors K., *Zarządzanie przez wartość*, „Przegląd Organizacji" 2000, nr 4.

Nowak W.A., *O możliwości systemowej teorii budżetowania*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2001, t. 2 (58).

Nowak W.A., *Sterowanie dokonaniami organizacji*, [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania,* Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001.

Nowak W.A., *Wpływ rozwoju i dorobku profesjonalnych instytucji rachunkowców na powstanie i kształt standardów rachunkowości w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii w latach 1900–1974. Przegląd i próba analizy*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 1997, t. 39.

Nowak W.A., Dratwińska-Kania B., *Wolne przepływy pieniężne a wartość przedsiębiorstwa*, „Problemy Rachunkowości" 2001, nr 4 (7).

Nowak W.A., Śnieżek E., *Regulacja odwzorowań przepływów pieniężnych przedsiębiorstw w Chińskiej Republice Ludowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 10 (66).

Observation on the Implementation of IFRS – Part 1. Overall Observation on the Implementation, Ernst&Young, September 2006.

Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 27 marca 2002 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o rachunkowości, DzU 2002, nr 76, poz. 694.

Olson O., *A Note on the Problem to Report about Cash Flows under a Regime of Accrual Accounting*, [w:] M. Dobija (ed.), *General Accounting Theory in statu nascendi*, Akademia Ekonomiczna, Kraków 2003.

Olszewski D., *Podstawy analizy finansowej przedsiębiorstwa*, Centrum Edukacji i Rozwoju Biznesu, Warszawa 1993.

Oręziak L., Pietrzak B. (red.), *Bankowość na świecie i w Polsce. Stan obecny i tendencje rozwojowe*, Olympus, Warszawa 2000.

Ostaszewski J., Pajewska R., *Analiza Cash-Flow Statement. Badanie przepływu strumieni finansowych w jednostkach gospodarczych*, Interfart, Łódź 1995.

Pałczyńska-Gościniak R., Pałczyńska K., *Dezyderaty sekcji 404 SOX i ich wpływ na prace biegłego rewidenta*, [w:] B. Micherda (red.), *Sprawozdawczość i rewizja finansowa w procesie poprawy bezpieczeństwa obrotu gospodarczego*, Centrum Rozwoju i Promocji Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2005.

Parker R.H., Nobes C.W., *An International View of True and Fair Accounting*, Routledge, London 1994.

Paton A., Paton Jr. W.A., *Corporation Accounts and Statements*, Macmillan, New York 1955.

Patterson R., *Kompendium terminów z zakresu rachunkowości i finansów po polsku i angielsku*, FRRwP, Warszawa 2002.

Pfeiffer R.J., Elgers P., Lo M., Rees L., *Additional Evidence on the Incremental Information Content of Cash Flows and Accruals: The Impact of Errors in Measuring Market Expectations*, „Accounting Review" 1998, vol. 73.

Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego, Katowice 2000.

Pokojska M., *Spółki się uczą*, „CFO" 2006, 14 listopada.

Projekt Ustawy o rachunkowości (materiał do dyskusji), Zarząd Główny SKwP, Warszawa 1993.

Przybylska-Kapuścińska W. (red.), *Polityka pieniężna: cele, strategie i instrumenty*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Poznań 2000.

Rakes G.K., Shenken W.G., *User Responses to APB 19*, „Journal of Accountancy" 1972, September.

Rappaport A., *Wartość dla akcjonariuszy. Poradnik dla menedżera i inwestora*, WIG-Press, Warszawa 1999.

Rayburn J., *The Association of Operating Cash Flow and Accruals with Security Returns*, „Journal of Accounting Research" 1986, Suppl.

Rayman R.A., *Accounting Reform: Standarization, Stabilization or Segregation*, „Accounting and Business Research" 1971, vol. 1, no 4.

Regazzi J.H., *Why Aren't Financial Statements Understood?*, „Journal of Accountancy" 1974, April.

Reid W., Myddleton D.R., *The Meaning of Company Accounts*, Gower, Aldershot 1978.

Riahi-Belkaoui A., *Accounting Theory*, Business Press Thomson Learning, University of Illinois, Chicago 2004.

Riahi-Belkaoui A., *Accounting Theory*, University of Illinois, Chicago 1992.

Roberts C., Weetman P., Gordon P., *International Financial Accounting and Multinational Enterprises*, Wiley, New York 1997.

Roberts H.V., Gabhard D., *Statement of Funds: A Glimpse of the Future?*, „Journal of Accountancy" 1972, April.

Robins P., Mitchell F., *Funds Statement Needs Revision*, „Accountancy Age" 1985, 21 February.

Rockley L.E., *The Meaning of Balance Sheets and Company Reports*, Business Books, London 1975.

Rosen L.G., De Coster D.T., *Funds Statements: A Historical Perspective*, „Accounting Review" 1969, January.

Rozporządzenia Rady Ministrów z 29 lipca 1991 roku w sprawie szczegółowych warunków, jakim powinien odpowiadać prospekt emisyjny papierów wartościowych wprowadzonych do publicznego obrotu, DzU 1991, nr 71, poz. 308.

Rozporządzenie Ministra Finansów z 15 stycznia 1991 roku w sprawie zasad rachunkowości, DzU 1991, nr 10, poz. 35 z późniejszymi zmianami.

Rozporządzenie Rady Ministrów z 23 listopada 1993 roku w sprawie wytycznych realizacji budżetu państwa w zakresie wydatków przeznaczonych na wsparcie restrukturyzacji i osłony likwidacji przedsiębiorstw, DzU 1993, nr 119, poz. 531.

Rüdel T., *Dlaczego „gotowano" księgi*, „Gazeta Wyborcza" 2002, 26 sierpnia.

Rutheford B.A., *True and Fair View Doctrine, A Search for Explication*, „Journal of Business Finance and Accounting" 1985, no 12.

Rutherford B.A., *An Introduction to Modern Financial Reporting Theory*, Sage Publications, London 2000.

Rutkowski A., *Analiza rachunku przepływów pieniężnych – część I*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza w Firmie" 1999, nr 3.

Ryan S.G., Tucker J.W., Zarowin P.A., *Classification and Market Pricing of the Cash Flows and Accruals on Trading Positions*, „Accounting Review" 2006, vol. 81.

Rybicki P., *Jak interpretować rachunek przepływów pieniężnych*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2003, nr 8.

Rybicki P., *Nie twórcza, tylko agresywna*, „Gazeta Prawna" 2002, nr 219.

Rybicki P., *Rachunkowość kreatywna – wpływ zmiany polityki rachunkowości na wynik finansowy*, „Prawo Przedsiębiorcy" 2004, nr 48.

Rzepnikowska M., Śnieżek E., *Przepływy środków pieniężnych. Poradnik w zakresie metodologii i techniki sporządzania sprawozdań*, FRRwP, Warszawa 1995.

Samelak J., *Determinanty sprawozdawczości finansowej przedsiębiorstw oraz kierunki jej dalszego rozwoju*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Poznaniu, Poznań 2004.

Sandilands Report on Inflation Accounting: Report of the Inflation Accounting Committee, HMSO, London 1975.

Sasin W., *Analiza płynności finansowej (cash flow) firmy*, Interfart, Łódź 1997.

Sawicka-Kluźniak Z., *Rachunek przepływu środków pieniężnych w gospodarstwie rolnym*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 44.

Sawicki K., *Kontrola jakości badania sprawozdań finansowych podmiotów gospodarczych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 8 (64).

Sawicki K., *Polityka rachunkowości i polityka bilansowa. Zakres terminologiczny i zastosowanie,* „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2000, t. 1 (57).

Sawicki K., *Rachunkowość kreatywna i finansowa a oszustwa i błędy*, Forum Doradców Podatkowych, maj 2003.

Schaeffer Jr. H.A., *Essentials of Cash Flow*, Wiley, New York 2002.

Schneider K., *Instrumenty polityki bilansowej i podatkowej w małych i średnich firmach*, „Rozprawy i Studia", t. (CCCXLV) 271, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1998.

Schoenfeld H.-M., *Cost Terminology and Cost Theory: A Study of Its Present State in Central Europe*, Center for International Education and Research in Accounting, University of Illinois at Urbana-Champaign 1974.

Schweitzer M., *Ambiwalencja teorii rachunkowości: wartość dla akcjonariusza czy wartość dla interesariusza*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2001, t. 6 (62).

Schweitzer M., *Eugen Schmalenbach jako prekursor rachunku kosztów w świecie niemieckojęzycznym*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 39.

Schweitzer M., *Financial Accounting Theories*, [w:] E. Grochla, E. Gaugler (ed.), *Handbook of German Business Management*, C.E. Poeschel, Stuttgart – Springer, Berlin – Heidelberg 1990.

Schweitzer M., *Przydatność pagatorycznej teorii rachunkowości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 2000, t. 55.

Seed III A.H., *The Funds Statement: How Can it Be Improved?*, „Financial Executive" 1984, October.

Seed III A.H., *The Funds Statement: Structure and Use*, Financial Executives Institute, Morristown, New York 1984.

SFAS 95, *Statements of Cash Flows*, FASB, November 1987.

Sharma D.S., Iselin E.R., *The Relative Relevance of Cash Flow and Accrual Information for Solvency Assessments: A Multi-Method Approach*, „Journal of Business Finance & Accounting" 2003, vol. 30.

Shivakumar L., *Accruals, Cash Flows and the Post-Earnings-Announcement Drift*, referat nie publikowany, London Business School, January 2005.

Shrieves R.E., Wachowicz J.M., *Free Cash Flow (FCF), Economic Value Added (EVA™), and Net Present Value (NPV): A Reconciliation of Variations of Discounted-Cash-Flow (DCF) Valuation*, „Engineering Economist" 2001, vol. 46, no 1.

Siegel J., Simon A., *The Statement of Changes in Financial Position: A Vital Clue to a Company's Financial Health*, „National Public Accountant" 1981, vol. 26, no 6.

Siudak M., *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa,* Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.

Skoczylas W., *Analiza finansowa w warunkach zarządzania wartością przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 20 (76).

Skoczylas W., *Koncepcja Cash Value Added w zarządzaniu wartością przedsiębiorstwa*, „Przegląd Organizacji" 2000, nr 6.

Skoczylas W., *Potrzeba i sposoby modyfikacji gotówkowej wartości dodanej w erze informacji*, [w:] *Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa a struktura akcjonariatu*, CeDeWu, Warszawa 2001.

Skoczylas W., *Problemy pomiaru wyników finansowych i kapitałów w zarządzaniu wartością przedsiębiorstwa*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Skoczylas W., *Wartość przedsiębiorstwa w systemie jego oceny*, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 1998.

Skowroński J., *O modelu planu kont (artykuł dyskusyjny)*, „Rachunkowość" 1989, nr 8–9.

Skowroński J., *Rachunek wpływów i wydatków*, „Rachunkowość" 1985, nr 1–2.

Smith A.F., *Funds Flow Statements Revamped*, „Management Accounting" (UK) 1985, vol. 63, no 10.

Sobańska I., *Jak się zmienia praktyka rachunkowości zarządczej na przełomie XX i XXI wieku?*, „Controlling i Rachunkowość Zarządcza" 2000, nr 8.

Sobańska I., *Reorientacja sprawozdań finansowych i systemu rachunkowości jako skutek wdrażania MSR*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2005, t. 27 (83).

Sobańska I., *Wpływ MSR na integrację rachunkowości: rachunkowość finansowa i rachunkowość zarządcza*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 13 (69).

Sobańska I., *Zmiany w rachunkowości spółek publicznych w kontekście wdrażania MSR/MSSF*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Sobańska I., Nowak W.A. (red.), *Międzynarodowe i krajowe regulacje rachunkowości i ich implementacja. Wyzwania i bariery*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2006.

Sobańska I., Szychta A. (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Sojak S. (red.), *Historia, współczesność i perspektywy rachunkowości w Polsce*, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 2003.

Solarz J.K., *Uwarunkowania współczesnej bankowości*, [w:] L. Oręziak, B. Pietrzak (red.), *Bankowość na świecie i w Polsce. Stan obecny i tendencje rozwojowe*, Olympus, Warszawa 2000.

Someya K., *An Introcudtion to Flow of Funds Accounting*, Institute for Research in Business Administration, Waseda University, Tokyo 1977.

Someya K., *The Development of Funds Flow Accounting*, [w:] M.J.R. Gaffikin (ed.), *Contemporary Accounting Thought: Essays in Honour of R. J. Chambers*, Prentice-Hall, Sydney 1984.

Sprouse R.T., *The Balance Sheet – Embodiment of the Most Fundamental Aspects of Accounting Theory*, [w:] S.A. Zeff, T.F. Keller (ed.), *Financial Accounting Theory*, McGraw-Hill, New York 1971.

SSAP 10 *Statements of Source and Application of Funds*, ICAEW, lipiec 1975.

SSAP 10, *Statement of Changes in Financial Position*, „New Zeland Accounting Journal" 1979, July.

Stalmach R., *Zarządzanie firmą w interesie akcjonariuszy*, Difin, Warszawa 2005.

Stark M., *Funds – Working Capital or Cash?*, „Michigan CPA" 1975, May–July.

Staubus G.J., *The Association of Financial Accounting Variables with Common Stock Values*, „Accounting Review" 1965, January.

Stewart III G.B., *The Quest for Value. A Guide for Senior Managers*, HarperCollins, New York 1991.

Stępniewski J., *Przyczynek do teorii rachunkowości zdarzeniowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1987, t. 13.

Stiglitz J., *Globalizacja*, PWN, Warszawa 2007.

Stolovy H., Walter-Prochazka S., *The American Influence in Accounting: Myth o Reality? The Statement of Cash Flows Example*, „International Journal of Accounting" 1992, no 27.

Surdykowska S., *Międzynarodowe aspekty rozwoju rachunkowości w warunkach globalizacji gospodarki światowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1998, t. 46.

Surdykowska S., *Nieporozumienia wokół rachunkowości – syndrom „rachunkowości kreatywnej"*, [w:] B. Micherda (red.), *Współczesna rachunkowość w zarządzaniu jednostkami gospodarczymi i administracyjnymi*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Marketingu w Chrzanowie, Chrzanów 2003.

Surdykowska S., *Normatywne i kreatywne aspekty rozwoju rachunkowości*, [w:] *Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej*, Akademia Ekonomiczna im. Karola Adamieckiego, Katowice 2000.

Surdykowska S., *Rachunkowość kreatywna a MSR/MSSF*, [w:] M. Gmytrasiewicz, A. Karmańska (red.), *Polska szkoła rachunkowości*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004.

Surdykowska S., *Rachunkowość międzynarodowa*, Zakamycze, Kraków 1999.

Surdykowska S., *Wycena w środowisku nowej ekonomii – wartość księgowa kontra wartość rynkowa*, [w:] T. Cebrowska, W. Dotkuś (red.), *Problemy wyceny w rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2001.

Survey of Publisher Accounts, ICAEW, London 1978.

Survey of the Use and Application of International Accounting Standards 1988, IASC, London 1988.

Swanson E.P., Vangermeersch R., *The Statement of Financing and Investing Activities*, „CPA Journal" 1981, November.

Szczepaniak J., *Ocena przedsiębiorstwa na podstawie sprawozdań finansowych*, Ekorno, Łódź 1992.

Szpunar P., *Polityka pieniężna: cele i warunki skuteczności*, PWE, Warszawa 2000.

Szychta A., *Cele rachunkowości jednostek gospodarczych a główne tendencje rozwoju praktyki i teorii rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 17 (73).

Szychta A., *Konsekwencje „złotego wieku" badań apriorycznych w rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1994, t. 28.

Szychta A., *Metodologia amerykańskich Ram Koncepcyjnych rachunkowości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1996, t. 34.

Szychta A., *Przedmiot i metodologiczne koncepcje badań empirycznych w rachunkowości finansowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 25.

Szychta A., *Teoria rachunkowości Richarda Mattessicha w świetle podstawowych kierunków rozwoju nauki rachunkowości – studium metodologiczne*, FRRwP, Warszawa 1996.

Szychta A., *Zarys rozwoju planów kont w Polsce*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2001, t. 6 (62).

Szychta A., *Zasady i metody budżetowania,* [w:] A.A. Jaruga, W.A. Nowak, A. Szychta, *Rachunkowość zarządcza. Koncepcje i zastosowania*, Społeczna Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania, Łódź 2001.

Szymański K. G., *Problemy metodologiczne nauki rachunkowości*, Szkoła Główna Planowania i Statystyki, Warszawa 1988.

Szymański W., *Globalizacja. Wyzwania i zagrożenia*, Difin, Warszawa 2002.

Śnieżek E., *Cash flow a nowelizacja ustawy o rachunkowości – kierunki zmian, konsekwencje wyboru*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 2000, t. 56.

Śnieżek E., *Co nowego w rachunku przepływów pieniężnych*, „Rachunkowość" 2004, nr 1.

Śnieżek E., *Dlaczego sprawozdanie z przepływów pieniężnych?*, „Rachunkowość" 1993, nr 9.

Śnieżek E., *Istotność informacji zawartych w nieprzewidzianych przepływach funduszy oraz nieprzewidzianych przepływach pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1992, t. 21.

Śnieżek E., *Jak czytać Cash Flow*, FRRwP, Warszawa 1997.

Śnieżek E., *Jak korzystać z rachunku przepływów pieniężnych*, „Rachunkowość" 2008, nr 1.

Śnieżek E., *Krajowy Standard Rachunkowości „Rachunek przepływów pieniężnych"*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2004, t. 18 (74).

Śnieżek E., *Przepływy finansowe i przepływy pieniężne*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1994, t. 27.

Śnieżek E., *Przepływy pieniężne ex post i ex ante*, FRRwP, Warszawa 1999.

Śnieżek E., *Przepływy pieniężne jako szczególny obszar integracji rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej,* referat wygłoszony w trakcie konferencji *W kierunku integracji rachunkowości finansowej i rachunkowości zarządczej – nowe wyzwania dla praktyki* (w ramach cyklu konferencji *Rachunkowość – Zarządzanie – Globalizacja*), Łódź, 28–29 kwietnia 2005 roku (materiały konferencyjne).

Śnieżek E., *Przepływy pieniężne jako szczególny obszar sprawozdawczości finansowej*, „Nasz Rynek Kapitałowy" 2006, nr 5.

Śnieżek E., *Przewodnik po Cash Flow. Część I. Metodologia i techniki sporządzania sprawozdania według znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 2002.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych*, ODDK, Gdańsk 2005.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych*, [w:] B. Lisiecka-Zając, E. Walińska, J. Hryniuk (red.), *Komentarz do znowelizowanej ustawy o rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 2002.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych jako źródło informacji o zmianie sytuacji finansowej jednostki*, [w:] *Meritum. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Dom Wydawniczy ABC, Warszawa 2005.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych w sprawozdawczości finansowej*, „Przegląd Podatkowy" 2004, nr 7.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych w świetle międzynarodowych regulacji rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1993, t. 23.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii i praktyce rachunkowości*, FRRwP, Warszawa 1994.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii i praktyce rachunkowości*, rozprawa doktorska, Uniwersytet Łódzki, marzec 1994 roku.

Śnieżek E., *Rachunek przepływów pieniężnych w ujęciu krajowym i międzynarodowym*, [w:] A.A. Jaruga (red.), *Międzynarodowe regulacje rachunkowości. Wpływ na rozwiązania krajowe*, C.H. Beck, Warszawa 2002.

Śnieżek E., *Regulacje a praktyka cash flow*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 43.

Śnieżek E., *Zastosowanie metody bezpośredniej i pośredniej w rachunku przepływów pieniężnych. Analiza porównawcza*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1992, t. 20.

Śnieżek E., Czajor P., Michalak M., *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część I*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 6.

Śnieżek E., Czajor P., Michalak M., *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część II*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 7–8.

Śnieżek E., Czajor P., Michalak M., *Rachunek przepływów pieniężnych według standardów światowych – badanie porównawcze. Część III,* „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2000, nr 9.

Śnieżek E., Michalak M., Czajor P., *Rachunek przepływów pieniężnych w Japonii na tle harmonizacji międzynarodowej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 7 (63).

Śnieżek E., Walińska E., *Odroczony podatek dochodowy jako kategoria pomiaru systemu rachunkowości – aspekt memoriałowy i kasowy*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 8 (64).

Śnieżek E., Wiatr M., *Implementacja MSR 7 w praktyce sprawozdawczości finansowej polskich spółek publicznych – pierwsze doświadczenia i refleksje*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Śnieżek E., Wiatr M., *Wdrażanie MSR/MSSF w polskich spółkach publicznych a porównywalność sprawozdań finansowych na przykładzie rachunku przepływów pieniężnych – głos w dyskusji*, [w:] W. Gabrusewicz (red.), *Rachunkowość w teorii i praktyce*, t. III: *Sprawozdawczość i analiza finansowa*, Akademia Ekonomiczna, Poznań 2007.

Świderska G., *Bilans dynamiczny – teorie i aktualne znaczenie*, SGPiS, Warszawa 1989.

Świderska M., *Sprawozdawczość finansowa jako źródło informacji dla oceny efektów działalności gospodarczej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2005, t. 29 (85).

Świderska G., *Wpływ teorii dynamicznego bilansu na rozwiązania współczesnej rachunkowości*, [w:] *Rachunkowość u progu XXI wieku*, FRRwP, Warszawa 1998.

Świderska G., *Wyzwania dla ekspertów rachunkowości wobec nowych koncepcji raportowania*, [w:] *Rachunkowość wczoraj, dziś i jutro*, SKwP, Warszawa 2007.

Taylor P., *Published Funds Statements and SSAP 10*, „Accountancy" 1979, vol. 90, no 1034.

Technical Bulletin F1 *Statements of Source and Application of Funds*, ICAA, Sydney 1971.

Thode S.F., Drtina R.E., Largay III J.A., *Operating Cash Flows: A Growing Need for Separate Reporting*, „Journal of Accounting, Auditing & Finance" 1986, vol. 1, no 1.

Toffler A., Toffler H., *Nie wkładajmy wszystkich jajek do jednego koszyka*, „Rzeczpospolita" 2002, 21 August.

Tonkin D.J. (ed.), *World Survey of Published Accounts*, Lafferty Publications, London 1989.

Trzemżalski J., *Rachunek przepływów pieniężnych*, [w:] J. Gierusz (red.), *Ustawa o rachunkowości a Międzynarodowe Standardy Rachunkowości. Analiza porównawcza*, ODDK, Gdańsk 2002.

Turyna J., *MSR 7. Rachunek przepływów pieniężnych*, Difin, Warszawa 2007.

Uchwała nr 47 Komisji Papierów Wartościowych (KPW) z 8 listopada 1991 roku w sprawie obowiązku przekazywania do KPW raportów bieżących i okresowych przez emitentów papierów wartościowych wprowadzonych do publicznego obrotu, Dz. Urz. KPW 1991, nr 2; Dz. Urz. KPW 1993, nr 1.

Uchwała nr 5/03 Komitetu Standardów Rachunkowości z 22 lipca 2003 roku w sprawie przyjęcia Krajowego Standardu Rachunkowości nr 1 *Rachunek przepływów pieniężnych*, Dz. Urz. Min. Fin. 2003, nr 12, poz. 69.

Urbanek P., *Nadzór korporacyjny a wynagrodzenia menedżerów*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2005.

Ustawa z 19 października 1991 roku o badaniu i ogłaszaniu sprawozdań finansowych oraz o biegłych rewidentach i ich samorządzie, DzU 1991, nr 111, poz. 480.

Ustawa z 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU 1994, nr 121, poz. 591.

Ustawa z 9 listopada 2000 roku o zmianie ustawy o rachunkowości, DzU 2000, nr 113, poz. 1186.

Van Hulle K., *The True and Fair View Override in the European Accounting Directives*, „European Accounting Review" 1997, vol. 6, no 4.

van Hulle K., *Unia Europejska wobec międzynarodowych standardów rachunkowości i rewizji finansowej*, „Rachunkowość" 2001, nr 9.

Vatter W.J., *A Direct Method for the Preparation of Funds Statement*, „Journal of Ac countancy" 1946, nr 6.

Walczak M., *Mierniki wartości dodanej i związane z nimi problemy*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 2000, t. 54.

Walińska E., *Historia i rozwój regulacji sprawozdawczości w Wielkiej Brytanii*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1995, t. 9.

Walińska E., *Międzynarodowe standardy rachunkowości. Ogólne zasady pomiaru i prezentacji pozycji bilansu i rachunku wyników*, Oficyna Ekonomiczna, Kraków 2005.

Walińska E., *Ustawa o rachunkowości jako fundament rozwoju finansów polskich przedsiębiorstw*, „Acta Universitatis Lodziensis" 2000, Folia Oeconomica, nr 153.

Walińska E., *Wartość bilansowa przedsiębiorstwa a alokacja podatku dochodowego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2004.

Walińska E., *Wpływ Międzynarodowych Standardów Sprawozdawczości Finansowej na zasady prezentacji informacji w bilansie oraz rachunku zysków i strat – pierwsze doświadczenia polskiej praktyki*, [w:] I. Sobańska, A. Szychta (red.), *Wpływ międzynarodowych i krajowych regulacji sprawozdawczości finansowej i auditingu na zmiany w praktyce rachunkowości*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2007.

Walińska E., Śnieżek E., Wiatr M., *The Implementation of IFRS to Polish Practice – Pre-defined Problem of Financial Statements Comparability*, referat wygłoszony podczas Kongresu European Accounting Association w Lizbonie, 25–27.04.2007.

Walińska E., Zakrzewska J., *Polityka rachunkowości a zarządzanie jednostką – wyniki badań ankietowych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 15 (71).

Walker R.G., *Funds Statements and the Interpretation of Financial Data – an Empirical Investigation*, „Working Paper Series", no 18, University of New South Wales, School of Accountancy 1981.

Walker R.G., *Funds Statements and the Interpretation of Financial Data – an Empirical Investigation*, [w:] M.J.R. Gaffikin (ed.), *Contemporary Accounting Thought: Essays in Honour of R. J. Chambers*, Prentice-Hall, Sydney 1984.

Walton P., Haller A., Raffournier B., *International Accounting*, International Business Press, London 1998.

Warren R.I., White J., *Cash Flow Information: Towards a More Useful Statement of Changes in Financial Position*, „National Public Accountant" 1975, February.

Waślicki T., *Wyodrębnianie danych w ewidencji księgowej na potrzeby sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych*, „Serwis Finansowo-Księgowy" 1997, nr 10.

Waśniewski T., Skoczylas W., *Analiza przepływów środków pieniężnych – pomocą w zarządzaniu finansami przedsiębiorstwa*, „Rachunkowość" 1996, nr 6.

Waśniewski T., Skoczylas W., *Cash Flow w przedsiębiorstwie. Ustalanie i analiza*, FRRwP, Warszawa 1995.

Waśniewski T., Skoczylas W., *Sporządzenie sprawozdania z przepływu środków pieniężnych (artykuł dyskusyjny)*, „Rachunkowość" 1995, nr 4.

Waśniewski T., Skoczylas W., *Sprawozdanie z przepływu środków pieniężnych, głos w dyskusji*, „Rachunkowość" 1996, 12.

Waśniewski T., Skoczylas W., *Teoria i praktyka analizy finansowej w przedsiębiorstwie*, FRRwP, Warszawa 2002.

Wąsowski W., *Fałszowanie sprawozdań finansowych*, „Rachunkowość" 2002, nr 11.

Wąsowski W., *Kreatywna rachunkowość. Fałszowanie sprawozdań finansowych*, Difin, Warszawa 2005.

Weissenrieder F., *Value Based Management: Economic Value Added or Cash Value Added?*, Department of Economics, Gothenburg University 1998.

Wędzki D., Bielawski P., *Problematyka ustalania przepływów pieniężnych z aktywów finansowych w rachunkowości polskiej*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 9 (65).

Wędzki D., *Statystyczna weryfikacja istotności przepływów pieniężnych*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2003, t. 15 (71).

Wilson G.P., *The Incremental Information Content of Accruals and Cash Flows after Controlling for Earnings*, rozprawa doktorska, Carnegie-Mellon University 1985.

Wilson G.P., *The Incremental Information Content of the Accrual and Funds Components of Earnings after Controlling for Earnings*, „Accounting Review" 1987, vol. LXII, no 2.

Wilson G.P., *The Relative Information Content of Accruals and Cash Flows: Combined Evidence at the Earnings Announcement and Annual Report Release Date*, „Journal of Accounting Research" 1986, Suppl.

Wnuk G., *Analiza możliwości praktycznego zastosowania niektórych modeli zarządzania gotówką*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1997, t. 41.

Wolk H.I., Tearney M.G., Dodd J.L., *Accounting Theory: a Conceptual and Institutional Approach*, South-Western College, Ohio 2001.

Wood F., *Business Accounting 2*, Longman, London 1975.

Woźniak E., *Zakres, w jakim ustawa o rachunkowości wiąże jednostki sporządzające sprawozdania finansowe zgodnie z MSR*, „Rachunkowość" 2005, nr 10.

Wójcik J.W., *Oszustwa leasingowe*, „Monitor Rachunkowości i Finansów" 2002, nr 3.

Wójtowicz P., *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa w świetle teorii kontraktów*, [w:] Z. Messner (red.), *Standardy rachunkowości wobec wyzwań współczesnej gospodarki*, t. I: *Koncepcje rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej w Katowicach, Katowice 2006.

Wójtowicz P., *Teoretyczne i praktyczne problemy wdrożenia systemu trójwymiarowej rachunkowości*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości" 2002, t. 9 (65).

Wytyczne Ministra Finansów z 23 listopada 1995 roku w sprawie sporządzania sprawozdania z przepływu środków pieniężnych, Dz. Urz. Min. Fin. 1995, nr 20, poz. 92.

Wywiad z prof. Zbigniewem Messnerem, Przewodniczącym Komitetu Standardów Rachunkowości, „Rachunkowość" 2005, nr 3.

Young S.D., *Some Reflections on Accounting Adjustments and Economic Value Added*, „Journal of Financial Statement Analysis" 1999, vol. 4, no 2.

Young S.D., O'Byrne S.F., *EVA and Value Based Management. A Practical Guide to Implementation*, McGraw-Hill, New York 2001.

Yu S.C., *A Flow of Resources Statement for Business Enterprises*, „Accounting Review" 1969, June.

Zabłocka S., *Porównanie narodowych systemów rachunkowości*, [w:] L. Bednarski, J. Gierusz (red.), *Rachunkowość międzynarodowa*, PWE, Warszawa 2001.

Zadroga S., *Niemieckie teorie bilansowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rady Naukowej SKwP" 1981, t. 5.

Zaręba J., *Globalizacja rynków finansowych*, „Zeszyty Finansowe" 1997, nr 3.

Zarządzanie wartością przedsiębiorstwa a struktura akcjonariatu, CeDeWu, Warszawa 2001.

Zarządzenie Przewodniczącego Komisji Papierów Wartościowych z 16 czerwca 1994 roku w sprawie rodzaju, formy i terminów przekazywania informacji bieżących i okresowych przez emitentów papierów wartościowych dopuszczonych do publicznego obrotu, Mon. Pol. 1994, nr 36, poz. 313.

Zarzecki D., *Wycena przedsiębiorstw przy zastosowaniu koncepcji ekonomicznej wartości dodanej*, „Rachunkowość" 1999, nr 9.

Zeff S.A., Keller T.F. (ed.), *Financial Accounting Theory*, McGraw-Hill, New York 1971.

Zorska A., *Globalizacja i regionalizacja e ekspansja KMN na świecie i w Polsce*, [w:] A. Zorska (red.), *Korporacje międzynarodowe w Polsce. Wyzwania w dobie globalizacji i regionalizacji*, Difin, Warszawa 2002.

Zorska A., *Ku globalizacji? Przemiany w korporacjach transnarodowych i w gospodarce światowej*, PWN, Warszawa 2000.

Zorska A. (red.), *Korporacje międzynarodowe w Polsce. Wyzwania w dobie globalizacji i regionalizacji*, Difin, Warszawa 2002.

OD REDAKCJI

Dr Ewa Śnieżek jest absolwentką kierunku Cybernetyka Ekonomiczna i Informatyka (specjalność: Rachunkowość i przetwarzanie danych) Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego Uniwersytetu Łódzkiego. Od roku 1982 jest zatrudniona w Katedrze Rachunkowości, (wcześniej na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym, obecnie na Wydziale Zarządzania UŁ), od 1982 r. jako asystent, w latach 1994–2006 – jako adiunkt, a obecnie – jako starszy wykładowca.

Początkowo badania naukowe Ewy Śnieżek koncentrowały się na zagadnieniach standaryzacji wybranych zagadnień rachunku kosztów i od 1985 roku przedmiotem jej zainteresowań naukowych stała się rachunkowość finansowa, ze szczególnym uwzględnieniem sprawozdawczości finansowej oraz zagadnienia harmonizacji i standaryzacji rachunkowości. W ciągu dwóch lat zainteresowania te skoncentrowały się na problematyce odwzorowań przepływów pieniężnych w teorii i praktyce rachunkowości i sprawozdawczości finansowej. Obszarem badawczym, który stał się przedmiotem samodzielnych badań autorki, stała się rachunkowość przepływów pieniężnych w regulacjach krajowych i międzynarodowych. Rezultatem badań prowadzonych w tym okresie była rozprawa doktorska pt. *Rachunek przepływów pieniężnych w teorii i praktyce rachunkowości*, napisana pod kierunkiem naukowym prof. zw. dr hab. Alicji Jarugowej i obroniona w marcu 1994 roku. Rozprawa ta, opublikowana w tym samym roku, została wyróżniona przez Radę Naukową Stowarzyszenia Księgowych w Polsce nagrodą I stopnia im. Stanisława Skrzywana w kategorii najlepszych prac doktorskich.

Dr Ewa Śnieżek jest autorką ponad 110 publikacji z zakresu rachunkowości. Publikacje obejmują autorstwo lub współautorstwo ponad 33 książek, artykuły, tłumaczenia oraz redakcję prac zbiorowych. Osiągnięcia naukowe dr Ewy Śnieżek zostały wyróżnione przez Rektora nagrodą indywidualną i kilkoma nagrodami zespołowymi. Rezultaty swoich studiów literaturowych oraz badań empirycznych Ewa Śnieżek prezentowała na konferencjach w kraju i za granicą, między innymi na dorocznych Kongresach Europejskiego Stowarzyszenia Rachunkowości w Maastricht (1991), w Madrycie (1992), w Wenecji (1994) i w Lizbonie (2007).

Dr Ewa Śnieżek zdobywała doświadczenia naukowo-dydaktyczne również za granicą, podczas staży odbytych w: Lyonie – Uniwersytet Lyon III (4 tygodnie w 1991 r.), Bangor – North Wales University (13 tygodni w 1992 r.), College of Business nad Management w University of Maryland (2 tygodnie w 1998 r.). Autorka jest członkiem Stowarzyszenia Księgowych w Polsce oraz Europejskiego Stowarzyszenia Księgowych.

Praca naukowa Ewy Śnieżek pozostaje w ścisłym związku z dydaktyką i praktyką rachunkowości. Pod jej kierunkiem naukowym powstało ponad 160 prac dyplomowych i magisterskich (niektóre zostały wyróżnione nagrodami w konkursach na najlepsze prace). Autorka prowadzi różne wykłady z rachunkowości finansowej oraz sprawozdawczości finansowej w ujęciu regulacji polskich i międzynarodowych, ze szczególnym uwzględnieniem rachunkowości przepływów pieniężnych, na studiach licencjackich,

magisterskich oraz podyplomowych na Wydziale Zarządzania UŁ. W latach 2005–2007 prowadziła również zajęcia w języku angielskim: na studiach dziennych oraz na MBA w PAM Center, także na Wydziale Zarządzania. Za działalność dydaktyczną została wyróżniona nagrodami Dziekana Wydziału Zarządzania oraz Rektora UŁ, była również laureatką wielu nagród przyznawanych przez studentów dla najlepszych wykładowców, w tym Nobelków 2000 i 2001 (na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym) oraz WZ-tek 2005, 2006 i 2007 (na Wydziale Zarządzania).

Rezultatem współpracy dr Ewy Śnieżek z praktyką jest szereg opracowań dotyczących technik sprawozdawczości przepływów pieniężnych, projektowania analityki kont księgowych dla potrzeb monitorowania i prezentacji informacji o przepływach pieniężnych oraz budowy systemów oceny płynności dla kilku dużych jednostek gospodarczych w Polsce. Autorka od początku lat 90. uczestniczyła w procesie opracowywania regulacji sprawozdawczości finansowej polskich przedsiębiorstw, była współautorką pierwszego (w roku 1991) tłumaczenia MSR opracowanego przez zespół pracowników Katedry Rachunkowości pod kierunkiem prof. A. Jarugowej. Ewa Śnieżek jest autorką wielu programów realizowanych w czasie otwartych i zamkniętych szkoleń z zakresu rachunkowości przepływów pieniężnych dla praktyków rachunkowości, biegłych rewidentów oraz indywidualnie dla różnych jednostek gospodarczych.

Autorka brała udział w pracach zespołu do spraw nowelizacji ustawy o rachunkowości działającego w latach 1999-2000 przy Departamencie Rachunkowości Ministerstwa Finansów. W roku 2002 opracowała na zlecenie Krajowego Komitetu Standardów Rachunkowości i Ministerstwa Finansów Krajowy Standard Rachunkowości nr 1 „Rachunek przepływów pieniężnych".

Dr Ewa Śnieżek od wielu lat uczestniczy w tematach badawczych realizowanych w Katedrze Rachunkowości, jest opiekunem specjalności Rachunkowość i zarządzanie finansami na studiach dziennych, w latach 2006–2007 była członkiem Rady Programowej Wydziału Zarządzania UŁ, a w latach 2007– 2008 – opiekunem (wspólnie z prof. Ewą Walińską) Studenckiego Koła Naukowego Rachunkowości SIGMA.

W maju 2008 roku Ewa Śnieżek została wybrana na Prodziekana Wydziału Zarządzania do spraw studenckich na kadencję 2008–2012.